

TOM
X

BIBLIOTEKA POLSKIEJ
MODERNIZACJI

TOM X

BIBLIOTEKA POLSKIEJ MODERNIZACJI

SŁOWNIK HISTORYCZNY
POLSKIEJ MODERNIZACJI

REDAKCJA NAUKOWA
PAWEŁ GRATA

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Rzeszowskiego

Słownik historyczny polskiej modernizacji

BIBLIOTEKA · POLSKIEJ · MODERNIZACJI

Tom X

Słownik historyczny polskiej modernizacji

pod redakcją naukową Pawła Graty

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2024**

Recenzował
dr hab. KRZYSZTOF BRONSKI, prof. UEK

Sekretarz redakcji serii
KATARZYNA FLISAK

Opracowanie redakcyjne i korekta
ELŻBIETA KOT

Opracowanie techniczne
EWA KUC

Projekt okładki
GRZEGORZ WOLAŃSKI

W drodze ku modernizacji.
Niepodległa Polska i wolni
Polacy w XIX–XXI wieku

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” w latach 2018–2024; projekt „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku”, nr projektu 01SPN 17 0036 18, kwota finansowania 1 365 819 zł

© Copyright by
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2024

ISBN 978-83-8277-179-4

2 1 1 1

WYDAWNICTWO UNIwersytetu Rzeszowskiego
35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigoń 6, tel. 17 872 13 69, tel./faks 17 872 14 26
e-mail: wydaw@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>
wydanie I; format B5; ark. wyd. 27,5; ark. druk. 24,75; zlec. red. 107/2023

Druk: Drukarnia UR; oprawa: Indygo Sp. z o.o.

Wstęp

Słownik historyczny polskiej modernizacji to integralna część serii wydawniczej „Biblioteka Polskiej Modernizacji” będącej głównym efektem publikacyjnym realizowanego w latach 2018–2024 i finansowanego przez Ministerstwo Edukacji i Nauki projektu „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku”¹. Według koncepcji twórców serii słownik to jeden z najważniejszych efektów zaplanowanych w ramach projektu działań, swego rodzaju znak rozpoznawczy całego przedsięwzięcia. Zgodnie z przygotowaną w okresie formułowania założeń projektu koncepcją słownik od początku powstawał w dwóch uzupełniających się wersjach – drukowanej oraz elektronicznej. Pierwszą z nich jest oddawany do rąk czytelników tom X wspomnianej wyżej serii wydawniczej, druga dostępna jest na portalu internetowym stanowiącym integralną część realizacji projektu².

Wersja drukowana słownika obejmuje 1800 haseł. Przyjętą w ramach projektu zasadą jest nieoznaczanie autorstwa poszczególnych tekstów (haseł), co ma podkreślać zespołowy charakter prac nad słownikiem, ale i wyini-

¹ W ramach serii ukazały się: *W drodze ku niepodległości. Przemiany modernizacyjne na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku*, red. P. Grata, Rzeszów 2019; *Przemiany modernizacyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. P. Grata, Rzeszów 2020; *Modernizacja bez suwerenności. Przemiany gospodarcze i społeczne w Polsce Ludowej*, red. P. Grata, Rzeszów 2021; *Modernizacja gospodarcza czasów transformacji ustrojowej*, red. P. Grata, Rzeszów 2022; *Budowa nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku*, red. P. Grata, Rzeszów 2022; *Polacy za granicą – dokonania w sferze gospodarczej i społecznej*, red. P. Grata, Rzeszów 2023; *Polskie dokonania modernizacyjne w oczach zagranicy*, red. P. Grata, Rzeszów 2023. *Bibliografia polskiej modernizacji*, red. P. Grata, Rzeszów 2024; *Źródła do dziejów polskiej modernizacji*, red. P. Grata, Rzeszów 2024; *W drodze ku modernizacji. Synteza*, red. P. Grata, Rzeszów 2024.

² Zob. www.wdrodzekumodernizacji.pl oraz Strona główna – (sownikpolskiejmodernizacji.pl).

kać z założonej procedury opracowywania jego części składowych. Autorami haseł są związani z Uniwersytetem Rzeszowskim członkowie zespołu projektowego (Edyta Czop, Paweł Grata, Jarosław Kinal, Hubert Kotarski) oraz uczestniczący w projekcie młodzi adepci nauki (Aleksandra Haligowska, Monika Niezgoda, Bartosz Pasterski), a także przedstawiciele partnerów projektu – Polskiego Towarzystwa Historii Gospodarczej (Joanna Jaroszyk, Adriana Merta-Staszczak, Sylwia Straszak-Chandocha) i Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej (Karol Chylak, Arkadiusz Durasiewicz, Eliza Nowacka).

Ze względu na ograniczenia związane z objętością wydawnictwa teksty haseł są stosunkowo krótkie, a wiedza w nich prezentowana ma charakter skondensowany. Co istotne, są one nastawione na prezentację najważniejszych treści, uzasadniających uwzględnienie każdego z nich w poświęconym procesom modernizacyjnym słowniku. Ważnym elementem realizacji koncepcji drukowanej wersji słownika było konsekwentne dążenie do utrzymania proporcji w rozmiarach haseł, co oznacza, że niezależnie od znaczenia dla polskiej modernizacji danego problemu, postaci czy zjawiska, objętość każdego niemal hasła mieści się we wstępnie założonych rozmiarach. W wersji drukowanej słownika nie zostały umieszczone notki bibliograficzne do poszczególnych haseł, co wynika ze wspomnianej wyżej integralności obu form *Słownika historycznego polskiej modernizacji* oraz jego przynależności do serii wydawniczej „Biblioteka Polskiej Modernizacji” (jej częścią pozostaje również *Bibliografia polskiej modernizacji*). Warto dodać, iż hasła zamieszczone w wersji internetowej słownika charakteryzuje znacznie większa objętość, zawierają one również krótkie noty bibliograficzne.

Koncepcja doboru haseł do *Słownika historycznego polskiej modernizacji* oparta została na kilku podstawowych zasadach, z których naczelną była kompatybilność przygotowywanego zestawu haseł z założeniami projektu oraz jego celami publikacyjnymi. W związku z tym do słownika trafiły wydarzenia, procesy historyczne, postaci oraz podmioty, które odegrały istotną rolę w będących przedmiotem badań procesach modernizacji gospodarczej i społecznej ziem polskich, państwa polskiego czy też inicjowanych i realizowanych przez Polaków w Europie i na świecie. Mimo dążenia do maksymalnego zobiektywizowania procesu doboru haseł ich przyjęty do realizacji katalog musiał mieć charakter subiektywny i stał się wyrazem sposobu myślenia o modernizacji przygotowujących ten zestaw członków zespołu projektowego.

Zakres chronologiczny słownika obejmuje okres od II połowy XIX stulecia, gdy procesy modernizacyjne stawały się na ziemiach polskich coraz bardziej widoczne i zaczęły w szerokim stopniu wpływać na życie społeczne i gospodarcze, po czasy współczesne, gdy modernizacja weszła na zupełnie nowy poziom zarówno w wymiarze społecznym, jak i gospodarczym, gdy z jednej strony potencjał innowacyjności w zglobalizowanym świecie stał się niemal nieograniczony, z drugiej zaś możliwości te często są limitowane dostępem do technologii, kapitału czy też zewnętrzną konkurencją. Tak zakreślone ramy czasowe słownika oznaczają, że jego przedmiotem stały się polskie osiągnięcia modernizacyjne ostatnich kilkudziesięciu lat niewoli narodowej, Drugiej Rzeczypospolitej, okresu II wojny światowej, Polski Ludowej i wreszcie ponad trzydziestu lat kolejnej niepodległości, które minęły od przełomu politycznego roku 1989.

Dzięki odrębnemu potraktowaniu na etapie wstępnym tworzenia katalogu haseł poszczególnych okresów historycznych objętych słownikiem możliwe było uwzględnienie charakteru zachodzących w nich procesów modernizacyjnych. W odniesieniu do II połowy XIX wieku oraz pierwszych dwóch dekad XX stulecia, a więc okresu niewoli narodowej, podstawowym kryterium wyłaniania haseł stały się indywidualne i wspólnotowe osiągnięcia modernizacyjne żyjących pod zaborami Polaków we wszystkich sferach życia społecznego i gospodarczego, jak też niezwykła pod tym względem aktywność rodaków żyjących poza terenami należącymi kiedyś do Rzeczypospolitej.

W przypadku ziem polskich pod zaborami należało zwrócić uwagę na szeroki zestaw dziejących się wówczas zjawisk i procesów. Pierwszym i najbardziej oczywistym stała się bezsprzecznie industrializacja, która na ziemiach polskie znajdujące się w zaborze pruskim (Górny Śląsk) zawitała wprawdzie nieco wcześniej, jednak z punktu widzenia polskich jej autorów pojawiła się *de facto* dopiero w II połowie XIX wieku. Słownik objąć musiał zarówno stanowiących jego awangardę przemysłowców, jak i zakładane przez nich przedsiębiorstwa, a także wprowadzane w nich i będące osiągnięciami polskiej myśli technicznej technologie czy powstające nowoczesne polskie instytucje finansowe. Bohaterami słownika stali się również polscy wynalazcy, konstruktorzy, propagujący modernizację działacze gospodarczy, również ci wskazujący kierunki rozwoju nowoczesnych metod produkcji rolnej.

Przedmiotem zainteresowania stały się także procesy modernizacji społecznej zachodzące na ziemiach polskich w tym okresie. Należą do nich zali-

czyć między innymi kwestie związane z emancypacją kobiet i powstawaniem organizacji o nią walczących wraz z ich liderkami, pojawienie się ubezpieczeń społecznych w rozwijającym się przemyśle, powstawanie organizacji reprezentujących zwiększające się zastępy robotników fabrycznych czy też zmiany w stylu życia związane z pojawieniem się nowych rewolucyjnych w tym względzie wynalazków, w których implementacji i udoskonalaniu poczesne miejsce zajmowali również Polacy.

Obok haseł bezpośrednio związanych z procesami niosącymi nowoczesność na ziemi polskiej w słowniku znalazły się również sylwetki Polaków aktywnych poza granicami ojczyzny, gdzie znaleźli się zarówno z przyczyn politycznych (emigranci uchodzący po klęskach powstań narodowych, zesłańcy), jak i ze względu na podejmowane decyzje życiowe. W efekcie wszyscy oni swe talenty realizowali w wielu miejscach na świecie, wszędzie swymi osiągnięciami odciskając wyraźne piętno na życiu lokalnych społeczeństw i na trwałe zapisując się w historii swych nowych ojczyzn.

Nieco inaczej w ramach budowy katalogu haseł do słownika należało potraktować okres dwudziestolecia międzywojennego. Odzyskanie niepodległości oznaczało bowiem, że Polacy wreszcie mogli żyć we własnym państwie, co przekładało się na zachodzące procesy modernizacyjne. W związku z tym klucz doboru haseł musiał być inny niż w odniesieniu do okresu sprzed 1918 r. Obok zjawisk będących przedmiotem zainteresowania dla czasów zaborów objął on również pojęcia wynikające ze świadomej działalności instytucji państwa. Można tutaj wymienić zarówno osiągnięcia modernizujące przestrzeń życia społecznego, mieszczące się w sferze polityki społecznej, oświaty czy systemu prawnego, jak i będące skutkiem aktywności państwa w gospodarce, obecnej od zarania niepodległości, a szczególnie widocznej w II połowie lat trzydziestych.

W związku z tym hasła związane z okresem dwudziestolecia międzywojennego koncentrują się na postaciach, wydarzeniach, procesach i podmiotach niosących w sobie pierwiastki modernizacji, ale też na wspomnianym wyżej znaczącym wkładzie niepodległego państwa w tym względzie. Co istotne, temu okresowi poświęcono relatywnie dużą część haseł słownika, co z jednej strony wynikało ze wspomnianej aktywności instytucji państwa, z drugiej zaś z tego, że to właśnie wtedy nastąpiło coś, co można nazwać eksplozją polskiej innowacyjności. Jej efektem stały się liczne wynalazki, no-

woczesne przedsiębiorstwa, wizjonerskie koncepcje architektoniczne, ale też ważne przemiany w życiu społecznym. Za wszystkimi stali konkretni ludzie, których sylwetki również znalazły się w *Słowniku historycznym polskiej modernizacji*. Analogicznie do okresu sprzed 1918 r. trafili na jego karty także wybitni Polacy realizujący swoje wizje i koncepcje poza granicami kraju.

Słownik obejmuje również hasła związane z polską modernizacją czasów II wojny światowej. Były one wybierane przede wszystkim pod kątem wkładu polskich uczonych i konstruktorów w zwycięstwo państw alianckich. W związku z tym skupiono się na dokonaniach Polaków w zakresie udoskonalenia i innowacji w szeroko pojętym przemyśle zbrojeniowym, ich nie do końca współcześnie uświadomionym udziale w wysiłku wojennym narodów walczących z niemieckim totalitaryzmem.

Odmienne niż w przypadku Drugiej Rzeczypospolitej musiały być założenia przyjęte przy doborze haseł związanych z niesuwerennym powojennym państwem polskim znajdującym się pod wpływami obcego mocarstwa, narzucającego rozwiązania gospodarcze i społeczne, często niewiele mające wspólnego z postępem. Analizując okres Polski Ludowej, kierowano się zatem kilkoma względami. Z jednej strony, mimo wszystkich zastrzeżeń do realizowanego modelu rozwoju gospodarczego, wzięto pod uwagę nowatorskie koncepcje i rozwiązania związane z przemysłem (ciężkim, elektrotechnicznym, informatycznym, samochodowym i in.), ale i te wpływające na unowocześnienie codziennego życia Polaków. Z drugiej strony bohaterami haseł do słownika stały się osoby, które wpływały na rozwój polskiej nauki i modernizację polskiego przemysłu.

Pisząc o modernizacji, nie można było zapomnieć o przekształceniach cywilizacyjnych zachodzących w społeczeństwie. Bezpłatny system oświaty na szczeblu ponadpodstawowym i wyższym przełożył się na podniesienie poziomu wykształcenia kolejnych pokoleń. Forsowna industrializacja kraju z jednej strony uderzała w obywateli, z drugiej jednak umożliwiła awans społeczny młodym ludziom ze wsi i małych miast, a także przyczyniła się do migracji wewnętrznej. Urbanizacja kraju wpłynęła na pojawianie się nowych trendów w codziennym życiu. Stopniowo pod wpływem nowych technologii i produktów zmieniało się wyposażenie domów, następowały ułatwienia w codziennym życiu. Społeczeństwo nabierało cech konsumpcyjnych. Istotnym aspektem zachodzących zmian była rozbudowa ubezpieczeń społecz-

nych zarówno pod względem podmiotowym (wzrost liczby ubezpieczonych), jak i przedmiotowym (nowe rodzaje asekuracji), bezpłatna służba zdrowia i poprawa jakości metod leczenia. Ważnym nie tylko dla Polski elementem modernizacji społecznej stała się rewolucja „Solidarności” i związane z nią wydarzenia, będące zarówno bezpośrednim skutkiem powstania i działania tego wielkiego ruchu społecznego, jak też te, które stały się pośrednim owocem wydarzeń lat 1980–1981, takie jak na przykład powstanie Trybunału Konstytucyjnego, czy późniejsze utworzenie, wciąż jeszcze w warunkach opresyjnego państwa, urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich.

Ważne miejsce w katalogu haseł dla okresu do 1989 r. ponownie zajmują polscy liderzy modernizacji rozwijający swe talenty poza granicami kraju i w warunkach emigracji rozślawiający polskie osiągnięcia na świecie. Jak w stuleciu XIX emigranci popowstaniowi stanowili o potęgę polskiej myśli na Wschodzie i Zachodzie, tak teraz liczni polscy wojenni żołnierze i tułacze, których powrót do ojczyzny był z wielu przyczyn niemożliwy, budowali za-
możność i nowoczesność swych nowych (z reguły tylko drugich) ojczyzn. Oni również trafili na łamy słownika.

Odmienne musiały być założenia doboru haseł związanych z okresem ponownie niepodległej i szybko rozwijającej się w wymiarze gospodarczym i społecznym Trzeciej Rzeczypospolitej. Wolność polityczna i demokracja, ponowne uwolnienie przedsiębiorczości i innowacyjności Polaków, ale także wejście do Unii Europejskiej, otwartość świata i związana z globalizacją ekspansja ponadnarodowych podmiotów stworzyły zupełnie nowe, nieznane wcześniej warunki kreowania zjawisk modernizacyjnych.

W zakresie procesów rozwojowych dokonujących się w szeroko rozumianej sferze gospodarczej i społecznej słownik obejmuje zatem hasła związane z postaciami, wydarzeniami, przełomowymi decyzjami, instytucjami czy też osiągnięciami, które na trwałe wpisały się w proces modernizacji Polski po 1989 r. Historia Polski w tym okresie obfitowała w wiele doniosłych wydarzeń, które zmieniły oblicze kraju i społeczeństwa. Odradzała się gospodarka rynkowa, na nowo demokratyzowało życie publiczne, powstawały nowe instytucje będące fundamentem nowoczesnego i demokratycznego państwa. Stąd też wśród haseł znaleźć się musiały zarówno nazwiska autorów zachodzących w skali kraju procesów modernizacji, jak i przełomowe dla budowy demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego wydarzenia polityczne

(wybory czerwcowe, Konstytucja 1997 roku, odbudowa samorządu terytorialnego w 1990 r.). Na ten okres przypada również rewolucja cyfrowa, która nadała nowy charakter relacjom społecznym i procesowi komunikowania. W tym okresie Polska „otwiera się na świat”, znikają granice, buduje się nowa zjednoczona Europa, której integralną częścią staje się Rzeczpospolita. Zakres tematyczny haseł, które odnoszą się do tego okresu, koncentruje się na modernizacji społeczeństwa (procesy społeczne, osoby, wydarzenia), ekonomii i gospodarki (procesy gospodarcze, osoby, podmioty gospodarcze i produkty) oraz polityki (procesy polityczne, ustrojowe, wydarzenia, osoby, przełomowe decyzje i reformy). Cechą charakterystyczną haseł dla tego okresu jest to, że w dużej części dotyczą procesów, które w momencie oddawania publikacji do druku nadal trwały, lub i osób wciąż aktywnych na wielu polach działalności. Trudno zatem zamknąć to, co jeszcze nie dokonane, w syntetyczne ramy (treści zamieszczone w słowniku obejmują zasadniczo stan na koniec 2023 r.).

Selekcja haseł z zakresu problemów gospodarczych okresu po 1989 r. obejmowała cztery zasadnicze obszary tematyczne. Pierwszym były zagadnienia wyjaśniające trendy społeczne i zjawiska z zakresu ostatnich trzech dekad, drugim – osoby, które odegrały ważną rolę w procesach modernizacyjnych, trzecim – wynalazki, które zmodernizowały Polskę lub które w opinii ekspertów miały szansę stać się produktami globalnymi, czwartą – rozwoju firm zarówno już nieistniejących, jak i wciąż aktywnych, które odegrały lub nadal odgrywają ważną rolę w zachodzących w Polsce procesach modernizacyjnych. Analogicznie do okresów poprzednich swoje miejsce w *Słowniku historycznym polskiej modernizacji* znaleźli wybitni Polacy realizujący swe marzenia o postępie i rozwoju poza ojczyzną, w wielu miejscach zglobalizowanego świata.

Przeprowadzony według powyższych założeń proces selekcji pozwolił opracować katalog 1800 haseł do słownika, obejmujących niekiedy więcej niż jedną spośród wyżej wyodrębnionych epok historycznych. Oznaczało to, że już na wstępnym etapie prac koncepcyjnych wykluczona została możliwość wprowadzenia w słowniku układu konstrukcji opartego o kryterium chronologiczne, z wyraźnie wyodrębnionymi okresami historycznymi. W związku z tym *Słownik historyczny polskiej modernizacji* przyjął klasyczny układ alfabetyczny. Co istotne, zawartość relatywnie związanych haseł w dru-

kowanej wersji słownika obejmowała najważniejsze treści, wyraźnie podkreślające walor modernizacyjny opisywanego procesu, wydarzenia, podmiotu czy osoby, równocześnie często z premiedytacją pomijane były informacje skądinąd istotne, ale niezwiązane z celami projektu i publikacji.

Słownik historyczny polskiej modernizacji jest efektem kilkuletniej pracy członków zespołu autorskiego i stanowi pierwszą próbę zaprezentowania polskiego dorobku modernizacyjnego w formule tego typu wydawnictwa leksykalno-encyklopedycznego. Nie rości sobie, rzecz jasna, aspiracji do pełnego ujęcia problemu, zwłaszcza w sytuacji gdy objętość zawartych w nim tekstów, a także liczba haseł z założenia musiały być ograniczone. Warto jednak pamiętać, że rolę komplementarną względem niniejszego tomu stanowią znacząco poszerzone treści obecne w elektronicznej wersji słownika, również będącej efektem prac przeprowadzonych w toku jego przygotowania. Tak rozumianą całość należy uznać za bezsprzecznie znaczący wkład do dorobku polskiej historiografii, sam zaś tom stanowi ważną część związanego z realizacją projektu przedsięwzięcia edycyjnego pt. „Biblioteka Polskiej Modernizacji”, którą z satysfakcją oddajemy do rąk Czytelnika.

Paweł Grata

S
H
P
M

ABM Space – powstała w 2011 w Toruniu firma zajmująca się nowoczesnymi technologiami związanymi z sektorem kosmicznym (m.in. robotyka mobilna i orbitalna, zdalne systemy sterowania) i transferem rozwiązań do sektorów pozakosmicznych. W 2017 wygrała konkurs Space Exploration Master za projekt inteligentnego żagla słonecznego Golden Fleece. Jest to pierwszy na świecie projekt uwzględniający pozyskiwanie surowców poprzez górnictwo kosmiczne. We współpracy z ESA ESERO, realizuje projekt angażujący polskie szkoły w rozwój technologii kosmicznych.

Abramek Wiktor – ur. 3.09.1947 w Róźnie; inżynier budownictwa. Innowator myśli technicznej i rozwoju budownictwa. Rzeczoznawca budowlany (budownictwo ogólne i konstrukcje betonowe). Pracując w Biurze Projektów i Dostaw Pieców Tunelowych w Gliwicach, uczestniczył w projektowaniu pierwszego na świecie żelbetowego sześcioprzewodowego kominu Elektrowni Opolo o wysokości 250 m. Autor ok. 200 ekspertyz technicznych obiektów budowlanych oraz pracy *Przykłady obliczeń elementów żelbetowych wg normy PN-B-3264:1999* (2001).

Abramowski Edward – ur. 17.08.1868 w Stefaninie, zm. 21.06.1918 w Warszawie; filozof, socjolog, psycholog, pionier idei polskiego kooperacjonizmu, działacz spółdzielczości. Zwolennik etyki braterstwa i bezpaństwowego socjalizmu. Inicjator i współzałożyciel Towarzystwa Kooperatystów (1906) oraz współtwórca czasopisma „Społem”. Przeciwnik stosowania terroru w walce politycznej. Współorganizator Polskiego Towarzystwa

Psychologicznego, Pracowni Psychologicznej oraz Warszawskiego Instytutu Psychologicznego przy PTP. Kierownik Katedry Psychologii na Uniwersytecie Warszawskim.

Achmatowicz Osman (ojciec) – ur. 16.03.1899 w Bergaliszkach, zm. 4.12.1988 w Warszawie; chemik organik. Prowadził badania nad substancjami naturalnymi, m.in. strychniną i brucyną, oraz alkaloidami i innymi fizjologicznie aktywnymi składnikami roślin. Profesor Katedry Chemii Farmaceutycznej i Toksykologicznej Uniwersytetu Warszawskiego od 1934. Twórca tamtejszego laboratorium. W l. 1945–1953 uczestniczył w organizacji Politechniki Łódzkiej. W l. 1960–1962 odkrył sześć nowych alkaloidów, które charakteryzowała nienotowana dotychczas zawartość siarki. Związki te nazwano tioalkaloidami.

Achmatowicz Osman (syn) – ur. 20.12.1931 w Wilnie; specjalista chemii organicznej. Autor badań z zakresu chemii cukrów, stereochemii, syntezy enancjoselektywnej i nomenklatury organicznej. Zajmował się opracowywaniem metod syntezy monosacharydów, głównie aminocukrów występujących w antybiotykach oraz strukturą i stereochemią przemian cukrów nienasyconych. Badał mechanizmy reakcji enowej związków karbonylowych. W 1971 opracował reakcję nazwaną od jego nazwiska reakcją Achmatowicza – drogę syntezy dihydropirany z furanu, co umożliwiło uzyskanie syntezy totalnej wielu monosacharydów i redukcji do ketonu.

Adamczyk Bogdan – ur. 4.08.1930 w Lublinie, zm. 7.10.2011 w Lublinie;

fizyk, terapeuta jąkania. W 1957 opracował metodę „echo”. Dowiódł, iż osoba jąkająca się jest w stanie mówić płynnie, słysząc echo własnego głosu z opóźnieniem 0,2 sekundy. Do leczenia wykorzystywał skonstruowany przez siebie eho-korektor. W l. 60. prowadził badania nad jonizacją atomów i molekuł elektronami. Współkonstruktor cykloidalnego spektrometru mas. Prowadził doświadczenia nad transportem gazów przez ludzki organizm. Zainicjował badania składu powietrza wydychanego przez jąkających się.

Adamed – firma farmaceutyczna założona w 1986 przez Mariana Adamkiewicza. Początkowo produkowała preparaty ginekologiczne i sprzęt medyczny. W 1997 rozpoczęła sprzedaż innowacyjnego plastra „Estroplast”, który był stosowany w hormonalnej terapii zastępczej. W 2000 przejęta przez Macieja i Małgorzatę Adamkiewiczów. W 2002 firma stworzyła nowy lek na schizofrenię „Zolafren”, tańszy od zagranicznych odpowiedników. W 2005 powstała spółka córka w New Jersey w USA. W 2016 firma otworzyła innowacyjne centrum badawczo-rozwojowe. W 2021 rozbudowała centrum produkcyjno-logistyczne w Pabianicach.

Adamiecki Karol – ur.18.03.1866 w Dąbrowie Górniczej, zm. 16.05.1933 w Warszawie; wynalazca, jeden z twórców nauki o organizacji i zarządzaniu. Prowadził prace badawcze nad zjawiskiem pękania walców, ich deformacji, nacisku oraz zmianami konstrukcyjnymi mającymi wpływ na pracę walcarek. Stworzył przyrząd umożliwiający 150-krotne powiększanie deformacji występujących w maszynach. W 1896 rozpoczął badania nad

zastosowaniem specjalnej metody graficznej do planowania i organizacji pracy zespołowej w hutach. Zajmował się metodami analizy pracy, kosztów własnych produkcji oraz harmonizowania pracy.

Adamkiewicz Maciej – ur. 18.10.1966 w Warszawie; lekarz chirurg. W 2000 przejął założoną w 1986 rodzinną firmę **Adamed** i przekształcił w sprawnie funkcjonujący holding działający w branży farmaceutycznej (leki innowacyjne i generyczne) oraz hotelarskiej (hotel Narwil w Serocku). Firma początkowo specjalizowała się w produkcji leków ginekologicznych i sprzętu medycznego, z czasem dzięki badaniom i własnym patentom sukcesywnie umacniała swoją pozycję rynkową. **Adamed** udostępnia leki w kilkunastu obszarach terapeutycznych. Firma działa na 70 rynkach czterech kontynentów.

Aeroklub Rzeczypospolitej Polskiej – organizacja skupiająca polskich lotników, pełniąca ważną rolę w upowszechnianiu lotnictwa. Powstała 18.01.1921, z jej inicjatywy powołano m.in. Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej i Związek Polskich Aeroklubów Akademickich; przyczyniła się do rozwoju sportu szybowcowego, samolotowego i balonowego. Do 1939 liczba pilotów w klubach wzrosła z 25 do 1380. Zorganizowano ponad 50 zawodów krajowych i ustanowiono 4 rekordy międzynarodowe. Od 1957 funkcjonowała jako Aeroklub Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, od 1990 Aeroklub Polski.

Agencja Wschodnia – prywatny wydawca prasowy założony w 1920, związany

z kołami przemysłowo-handlowymi, subwencjonowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Agencja podejmowała problematykę informacyjną oraz zagadnienia z zakresu ekonomii, gospodarki, handlu i finansów. Działalność wydawnicza obejmowała jedyny dziennik gospodarczy w Polsce „Codzienną Gazetę Handlową”, a także „Codzienne Wiadomości Ekonomiczne”, „Wiadomości Finansowe”, „Przegląd Komunikacyjny”, „The Polish Exporter and Importer”, „Informator o spółkach akcyjnych”, „Journal of Commerce”.

Airly – najszybciej rozwijający się start-up w Europie Środkowo-Wschodniej, założony w 2015 przez absolwentów Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie: Wiktora Warchałowskiego, Michała Miśka i Aleksandra Koniora. Firma z siedzibą w Krakowie zajmuje się tworzeniem sieci niskobudżetowych sensorów jakości powietrza. Oferuje czujniki jakości powietrza, aplikację mobilną na urządzenia z systemami Android i iOS oraz na Apple Watch, interaktywną mapę zanieczyszczeń MyAirly, prognozę Airly.

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie – nowoczesna uczelnia techniczna założona w 1919 jako Akademia Górnicza, dostarczająca wykwalifikowanych kadr inżynierskich do przemysłu, jedna z najlepszych szkół górniczych w Europie o wysokim poziomie kształcenia. Celem jej działalności było m.in. doprowadzenie do objęcia kierowniczych stanowisk technicznych w kopalniach i hutach przez Polaków. W 1949 uczelnia zmieniła nazwę na Akademię Górniczo-Hutniczą, na

zrębach jej wydziałów politechnicznych w 1954 powstała Politechnika Krakowska.

Akademia Umiejętności w Krakowie – instytucja naukowa utworzona w 1872 na bazie Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, które powstało w 1815. W 1893 zostały jej przekazane zbiory Biblioteki Polskiej w Paryżu. Od 1918 funkcjonowała jako Polska Akademia Umiejętności. Jej celem było m.in. utrwalanie, zabezpieczanie i chronienie dorobku polskiej nauki oraz organizacja i inicjowanie przedsięwzięć naukowych. Od 1935 PAU wydawała *Polski Słownik Biograficzny*. W 1952 majątek PAU został przejęty i przekazany Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Reaktywowana w 1990.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej – włączenie Polski z dniem 1.05.2004 na mocy traktatu akcesyjnego podpisanego 16.04.2003 w Atenach do struktur Unii Europejskiej. Pierwszym krokiem było podpisanie 16.12.1991 Układu europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie pomiędzy Polską a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi. Formalny wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej Polska złożyła 8.04.1994 w Atenach. Wejście do UE istotnie wpłynęło zarówno na polskie społeczeństwo, jak i na gospodarkę, znacząco przyspieszając zachodzące w Polsce procesy modernizacyjne.

Akcja wyprawkowa – podjęty w 1946 z inicjatywy Komisji do Walki ze Skutkami Biologicznego Wyniszczenia Narodu program wsparcia rzeczowego dla niemowląt finansowany początkowo przez państwowe zakłady pracy. Od 1947 obok

nich akcję prowadziło Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, zapewniające wsparcie w ramach opieki społecznej. W 1948 wyprawki stały się świadczeniem powszechnym dla zatrudnionych w ramach wprowadzonego wtedy ubezpieczenia rodzinnego. Od 1949 prawo do wyprawki otrzymały wszystkie niemowlęta, w tym dzieci osób nieubezpieczonych.

Aleksandrowicz Stanisław – ur. 6.10.1870 we Lwowie, zm. 22.07.1934 w Bałtyku k. Jastarni; inżynier. Pracował w Krajowym Biurze Drogowym. W 1899 rozpoczął budowę wodociągów we Lwowie z ujęciem w Woli Dobrostańskiej. W 1904 objął funkcję dyrektora wodociągów lwowskich. Do 1925 dokonał budowy nowego ujęcia i urządzeń wodociągowych w Szkle. W 1926 był jednym z współzałożycieli Polskiego Instytutu Wodociągowo-Kanalizacyjnego. W l. 1928–1929 we wszystkich obiektach przyłączonych do sieci we Lwowie zainstalował wodomierze. W 1931 rozbudował sieć wodociągową włączając do niej gminy nowo przyłączone do Lwowa.

Alintaglio – polska autorska technika graficzna Krzysztofa Tomalskiego wykorzystująca aluminiową matrycę w druku wkłęsłym. Metoda polega na przystosowaniu plastycznych właściwości blachy aluminiowej do roli matrycy wkłësdrukowej. Jej cechą jest odciskanie, wgniatanie szablonów pokrytych piaskiem lub korundem. Opracowana w l. 2012–2015 w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki. Opisana po raz pierwszy w 2015. Prace wykonane tą techniką zostały zaprezentowane w 2023 w Muzeum Politechniki Krakowskiej na wystawie czo-

wej *Technika w służbie sztuki. Sztuka druku*.

Allegro.pl – największy serwis aukcyjny do transakcji on-line w Polsce, powstały 13.12.1999 w Poznaniu. Pomysłodawcą był Holender Arjan Bakker, a pierwszym programistą Allegro Tomasz Dudziak. W 2000 serwis kupiła brytyjska grupa QXL Ricardo, w 2008 przejął go koncern mediowy Naspers. W 2017 właścicielem zostało konsorcjum funduszy Cinvenu, Permiry i Mid Europa Partners. Od listopada 2007 serwis zaoferował użytkownikom oprócz prowadzenia aukcji możliwość zakładania sklepów. W 2018 Allegro było najlepiej rozpoznawalną marką spośród wszystkich polskich e-serwisów.

Alpinus – firma produkująca sprzęt sportowy i turystyczny, powstała w 1990, jej założycielami byli Artur Hajzer, Janusz Majer i Ryszard Warecki. Rozpoczęła działalność od szycia kurtek z polaru i plecaków. W połowie l. 90. zaoferowała także kolekcję rowerową i żeglarską. Alpinus był wtedy jedną z najlepiej rozpoznawanych polskich marek, słynącą z wysokiej jakości produktów. W 2001 przekształcił się w spółkę akcyjną – Alpinus SA i zadebiutował na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. W wyniku upadłości w 2004 został przejęty przez spółkę Euromark.

Alvernia Studios – wytwórnia filmowa założona w 2006 w Nieporazie w gminie Alvernia, pierwsze w Polsce komercyjne studio filmowe (właściciel Stanisław Tyczyński). Zbudowane w l. 2000–2002, składa się z 13 kopuł o łącznej powierzchni 13 000 m². W 2004 obiekt

nominowano do europejskiej nagrody architektonicznej „The European Union Prize for Contemporary”. Jedną z najnowocześniejszych wyposażonych na świecie wytwórni, zajęła się produkcją filmów fabularnych, projektów muzycznych, reklamowych, gier wideo. W 2019 przekształcona w Alvernia Planet. W 2021 powstał projekt Alvernia xR.

AM Technologies – firma zajmująca się produkcją elektroniki dla wojska, powstała w 1999 w Warszawie w wyniku wyodrębnienia ze struktur Działu Aparatury Pomiarowej Hewlett-Packard Polska. Zajęła się dystrybucją produktów wraz z zobowiązaniami serwisowymi Działu Aparatury Pomiarowej HP. W 2004 została dystrybutorem firmy Fluke. W 2011 przedsiębiorstwo budowało laboratorium dla Politechniki Wrocławskiej. W 2012 rozpoczęło oferowanie usług powiązanych z projektowaniem, budową wraz z integracją aparatury pomiarowej w złożone systemy pomiarowe.

Ambrożkiewicz Bartosz – ur. 19.10.1996 w Poznaniu, twórca projektu Smart Mirrors, w ramach którego zaprojektował inteligentne lusterka motocyklowe, których nachylenie automatycznie dostosowuje się do pozycji kierowcy. Konstrukcja polega na montażu na owiewce czujnika zintegrowanego z nakładką na lusterku pojazdu. Mechanizm zwiększa bezpieczeństwo i widoczność w motocyklu. Wynalazek znalazł się w 2015 wśród laureatów polskiej edycji największego na świecie konkursu dla studentów organizowanego przez Microsoft – Imagine Cup.

Amica SA – największy polski producent sprzętu gospodarstwa domowego, firma

założona w 1945 we Wronkach jako Zakłady Sprzętu Grzebnego Predom-Wromet. Późniejsze nazwy to: Fabryka Kuchni Wromet we Wronkach, Fabryka Kuchni Wronki, Fabryka Kuchni Wromet, Fabryka Kuchni Wronki Sp. z o.o. Pod nazwą Amica spółka funkcjonuje od 1992, od 1997 notowana jest na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Firma oferowała pełną gamę inteligentnych urządzeń dużego i małego AGD wyróżniających się najnowszą technologią i nowoczesnym designem.

Ammono – firma założona w 1999 przez m.in. Roberta Dwilińskiego, zajmująca się produkcją kryształu azotku galu (GaN). Prace nad kryształkami azotku galu prowadzili naukowcy z Wydziału Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydziału Chemii Politechniki Warszawskiej. Mine-rał mógł być wykorzystywany w technologii Blu-ray, LED dużej mocy, konwerterach prądu w autach hybrydowych i elektrycznych. Stanowi bardzo dobry materiał do produkcji układów sterujących prądem: tranzystorów, tyrystorów, konwerterów, jest lepszym półprzewodnikiem niż krzem.

AMZ Kutno – przedsiębiorstwo produkcyjno-usługowe z siedzibą w Kutnie założone w 1999. Wiodący producent pojazdów oraz zabudów specjalnych samochodów użytkowych: ambulansów, autobusów klasy mini, pojazdów specjalnych dla służb mundurowych, samochodów wojskowych opancerzonych i nieopancerzonych, bankowozów. W 2000 wyprodukowano pierwsze 50 ambulansów. Produkowane wyroby to m.in.: niskopodłogowy autobus City Smile, karetki ra-

tunkowa Mercedes Sprinter i transportowa VW T6, pojazdy opancerzone, lekki transporter opancerzony Tur VI LTO 6x6. W 2022 zaprezentowano nowy bankowóz VW Caddy L1H1.

Analogowy analizator harmoniczny – wynalazek skonstruowany przez **Jacka Karpińskiego** we współpracy z Markiem Karpińskim i Waldemarem Jarosińskim w 1957 na zlecenie Polskiego Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Było to pierwsze na świecie urządzenie służące do tworzenia długoterminowych modeli prognozy pogody, wykorzystując całki Fouriera. AAH dysponował 650 lampami elektronowymi. Opierał się na analizach harmonicznym Fouriera. AAH poprawił prognozy o ponad 10%. Dane podawane były w formie wykresów graficznych i wprowadzane do skanera optycznego.

Animex SA – przedsiębiorstwo w Morlinach zajmujące się produkcją żywności założone 1.02.1952 jako Centrala Importowo-Eksportowa Artykułów i Przetworów Pochodzenia Zwierzęcego Animex. W 1983 firma została przekształcona w spółkę z o.o. Po 1989 stała się spółką akcyjną. W 1999 firma Smithfield Food Incorporated kupiła większościowy pakiet akcji spółki, która specjalizowała się w produkcji mięsa wieprzowego, drobiowego, przetworów mięsnych. W 2005 Animex przejął firmę Morliny SA, wtedy posiadał 8 zakładów. W 2019 kupił 100% akcji Pini Polonia.

Antonowicz Kazimierz – ur. 21.05.1914 w Nowych Święcianach, zm. 5.05.2003 w Toruniu; fizyk, twórca komputera ana-

logowego. W 1955 wykonał komputer analogowy służący do całkowania równania Schrödingera, wykorzystując analogię między tym równaniem a równaniem różniczkowym opisującym ruch igły magnetycznej w polu magnetycznym. Zajmował się fizyką węgla i fizyką fazy skondensowanej, wykorzystując metodę elektronowego rezonansu paramagnetycznego. Prowadził pionierskie badania nad własnościami różnych form węgla oraz odkrywaniem nowych materiałów o wyjątkowych właściwościach (np. włókien węglowych).

Arcyksiążęcy Browar w Żywcu – założony w 1856, jeden z największych i najnowocześniejszych browarów na ziemiach polskich. Należał do rodziny Habsburgów. Wysoką jakość wytwarzanego w browarze piwa zapewniał dostęp do źródlanej, górskiej wody. Produkcja początkowo obejmowała cztery gatunki piwa, później produkowano piwa typu porter i „Ale”. W okresie międzywojennym pozostawał jednym z najważniejszych producentów w kraju. Po II wojnie światowej browar znacjonalizowano. W 1990 przekształcony w spółkę, w 1994 głównym udziałowcem został holenderski koncern Heineken.

Arnold Wincenty – ur. 5.12.1864 w Ołomuńcu, zm. w 1942 we Lwowie; lekarz, biochemik. W pracy zawodowej i badaniach zajmował się chorobami zakaźnymi. Od 1897 naczelnym lekarzem oddziału chorób zakaźnych Szpitala Powszechnego we Lwowie. Badał właściwości i oznaczanie grup sulfhydrylowych w białkach, cysteinie, hematinach i neprylizynie. W 1898 opisał nową metodę wykrywania najmniejszych ilości bilirubiny w moczu.

Zajmował się infekcjologią, w szczególności działaniem surowicy meningokokowej, objawami i następstwami duru brzuszego i tyfusu oraz skutkiem dożylnych iniekcji kolargolu.

Aroński Antoni – ur. 27.05.1919 w Warszawie, zm. 2.10.1998 we Wrocławiu; anestezjolog, pionier polskiej intensywnej terapii i medycyny ratunkowej. Jako pierwszy wykonał znieczulenie do komi-surotomii (1955), do zabiegu na otwar-tym sercu w hipotermii (1958), wprowadził znieczulenie zewnątrzoponowe cią-głe przy porodach (1972), wdrożył tech-nikę hemofiltracji u ciężko chorych (1984). Inicjator jednego z pierwszych w kraju oddziałów intensywnej terapii (1964), pierwszej w Polsce karetki reani-macyjnej (1966). Pionier wszczepiania stymulatorów serca na Dolnym Śląsku.

Arrinera Hussarya – innowacyjny samo-chód stworzony przez firmę Arrinera Au-tomotive w Warszawie. Prace nad mode-lem rozpoczęto w 2008. Jako prototyp został zaprezentowany 9.06.2011. Pierw-sza jazda odbyła się 17.05.2011. Był to dwudrzwiowy samochód. Posiadał dwa miejsca. Długość 4643 mm, szerokość 2093 mm. Posiadał centralnie umieszczo-ny silnik V8 o pojemności 6,2 litra i mocy 650 KM. Napęd na tylną oś. Skrzynia bie-gów była manualna, 6-biegowa. Została wyposażona w elektroniczne sensory oraz mechanizm różnicowy. Prędkość maksy-malna wyniosła 330 km/h.

Arriva – prywatny przewoźnik kolejowy i autobusowy z siedzibą w Toruniu. Spół-ka kolejowa powstała w 2007 jako Arriva PCC. W 2007 wygrała przetarg na obsłu-

gę połączeń kolejowych pasażerskich na liniach nieelektryfikowanych w woje-wództwie kujawsko-pomorskim. W 2010 została własnością koncernu Deutsche Bahn, zmieniono nazwę na Arriva RP. Arriva Bus rozpoczęła działalność w 1998. W 1999 uzyskała udziały w spółce Rapid Bus Sp. z o. o. Od 2016 spółka Arriva Bus oraz Arriva RP utworzyły jedną strukturę zarządzania Arriva w Polsce. W 2023 Spółka Arriva Bus została sprzedana hol-dingowi Mutares.

Asseco Poland SA – przedsiębiorstwo z branży IT powstałe w 1991, wchodzące w skład międzynarodowej grupy kapitało-wej Asseco. Firma notowana od 2004 na Giełdzie Papierów Wartościowych w War-szawie (największa polska firma informa-tyczna notowana na GPW w Warszawie, należy do WIG30). Siedziba znajduje się w Rzeszowie, prezesem jest Adam Góral. Firma specjalizuje się w produkcji opro-gramowania IT głównie dla sektora ban-kowego oraz instytucji publicznych (np. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Mini-sterstwo Spraw Wewnętrznych i Admi-nistracji).

Asymmetric Numeral Systems – asyme-tryczne systemy liczbowe stosowane w przemyśle komputerowym. Polska innowacyjna metoda komputerowego kodowania ANS (tANS, rANS, uABS) umożliwiająca szybszy przepływ infor-macji drogą elektroniczną, opracowana w l. 2006–2014 przez dr. Jarosława Dudę z Instytutu Informatyki Uniwersyte-tu Jagiellońskiego w Krakowie. Metoda ANS wypierająca kodowanie Huffmana nie została opatentowana. Znalazła za-stosowanie m.in. w kompresorze DNA

CRAM i kompresorze 3D z Google Draco używanego przez Pixar. Z kompresji korzystają Google, Apple, Facebook.

Audiokardiometr PS-61 – urządzenie służące do badania tętna płodu, opatentowane w 1957. Prototyp zbudowano w 1961. Twórcami byli Jan Płoński, Stanisław Bancer, Jerzy Ilmurzyński i Stanisław Kuhn. Urządzenie przetwarza drgania mięśni i skóry wywołanych przez ciśnienie tętnicze oraz pracę serca na określone sygnały elektryczne, których odbiór jest możliwy w formie akustycznej i optycznej. Audiokardiometr pozwala na wykrycie niebezpieczeństwa zagrażającego życiu, bada tętno płodu, zapewniając dokładną jego kontrolę i pomiar możliwy również podczas porodu.

Automobilklub Polski – największe i najstarsze w Polsce stowarzyszenie zrzeszające miłośników i pionierów motoryzacji. Powstało 7.12.1909 w Warszawie. Jego działalność obejmowała: poprawę stanu dróg i ich oznakowania, wydawanie podręczników dla kierowców, map i atlasów dróg, pism motoryzacyjnych i promowanie polskiej myśli motoryzacyjnej. Od 1928 organizowano coroczne Ogólnopolskie Zjazdy Automobilklubów. 29.01.1950 nastąpiło rozwiązanie Automobilklubu Polskiego i przekształcenie go w Polski Związek Motorowy. Do przedwojennego brzmienia nazwy wrócono w 1992.

Autosan – firma motoryzacyjna z siedzibą w Sanoku, będąca kontynuatorką Sanockiej Fabryki Autobusów „Autosan”. Początki firmy sięgają 1832. Od końca XIX w. zakład był najważniejszym na ziemiach polskich producentem wagonów kolejowych i tramwajowych.

W 1951 wyprodukowano pierwszy autobus na zespołach krajowych. W 1990 zakład przekształcono w spółkę. W 1993 z taśmy zjechał 100-tysięczny autobus. W 2016 firmę przejęło konsorcjum spółek PIT-Radwar i Huta Stalowa Wola. W 2018 powstał pierwszy elektryczny autobus zbudowany według projektu inżynierów sanockiej fabryki.

Avro Canada CF-105 Arrow – nowoczesny kanadyjski samolot myśliwski, w którego tworzeniu brali udział polscy konstruktorzy. W l. 1953–1959 zespół kanadyjskiego przedsiębiorstwa Avro zaprojektował i zbudował oraz testował jeden z najbardziej zaawansowanych technologicznie samolotów na świecie: CF-105. W pracach projektowych nad Arrow brali udział: Zygmunt Cyma, Wacław Czerwiński, Kazimierz Korsak, Kazimierz Księski, Wiesław Stępniewski, Eryk Kosko. Obloty CF-105 wykonywało dwóch Polaków: Janusz Żurkowski (pilot doświadczalny) oraz Władysław Potocki (były dowódca Dywizjonu 315).

B+R – prace badawczo rozwojowe o charakterze naukowym lub technicznym, których celem jest wykorzystanie teorii naukowej do usprawnienia albo ulepszenia technik, technologii oraz metod wytwarzania, a rezultatami są wynalazki i rekomendacje działań. Przykładami instytucji działających w ramach B+R są OB-RUM, Centrum Badań i Rozwoju FSO, Fablok. Rezultatami prac B+R są m.in. pociąg Luxtorpeda, samolot PZL-P11, samochód Polonez, a współcześnie aplikacje z zakresu bankowości mobilnej, usługi SMS dla centrów bezpieczeństwa oraz prototyp czołgu Anders.

Babiński Aleksander – ur. 1823 w Zwierzynie lub 1824 w Radomiu, zm. 31.01.1899 w Paryżu; inżynier, kartograf i geolog. Kapitan inżynierii w armii francuskiej. Górnik w Korpusie Inżynierów w Peru. Opracowywał mapy górnicze, na których zaznaczył miejsca do eksploatacji górniczej; szczególnie dokładnie badał okęgi Cerro Pasco i Arequipa oraz Cholete. W trakcie poszukiwań terenowych zlokalizował dziesiątki złóż mineralnych i naniósł wiele poprawek do map Peru. Członek kadry naukowo-dydaktycznej Wyższej Szkoły Inżynierjino-Górnictwej w Peru otwartej w 1876.

Babiński Józef – ur. 17.11.1857 w Paryżu, zm. 29.10.1932 w Paryżu; neurolog, pionier neurochirurgii, czterokrotnie nominowany do Nagrody Nobla. Jego badania dotyczyły m.in. zabiegów odbarczających trepanację czaszki i guzów rdzenia kręgowego. Praca *O odruchu podeszwowym w pewnych schorzeniach organicznych układu nerwowego* z 1896 była przełomem w dziejach neurologii. W badaniach klinicznych analizował fizjologię układu nerwowego i opisał objawy dysfunkcji mózdzku. Opisał zespół zwyrodnienia tłuszczowo-płciowego w guzach przysadki. Współzałożyciel Francuskiego Towarzystwa Neurologicznego.

Bacewicz Rajmund – ur. 13.02.1951 w Nowej Wilejce; fizyk. Otrzymywał i badał związki o strukturze chalkopirytu typu CuInSe_2 mające zastosowanie w wydajnych ogniwach słonecznych. Opracował metodę krystalizacji półprzewodnikowych związków litu oraz zbadał ich właściwości elektronowe. Zajmował się fizyką związków półprzewodników potrójnych ze szczególnym uwzględnie-

niem materiałów fotowoltaicznych oraz materiałami mającymi zastosowanie spintroniczne. Autor i kierownik projektów badawczych prowadzonych w Laboratorium Synchrotronowym HASYLAB/DESY w Hamburgu.

Baczewski J. A. – jedna z największych na ziemiach polskich fabryk wyrobów spirytusowych powstała we Lwowie w 1782 z inicjatywy Layba Baczelesa. Do rozwoju firmy przyczynił się m.in. Józef Adam Baczewski (1829–1911). W produkcji sięgano po nowatorskie rozwiązania techniczne i technologiczne. Stosowano różne wzory butelek i innowacyjne etykiety, co wpłynęło na rozwój designu, reklamy i marketingu. Najbardziej rozpoznawalnymi markami firmy były Monopolowa i Perła. Fabryka została zniszczona w czasie II wojny światowej, po wojnie reaktywowana w Wiedniu.

Badania lekarskie młodocianych pracowników – element profilaktyki zdrowotnej wynikający z ustawy o ochronie pracy młodocianych i kobiet z 2.07.1924 wprowadzającej wymóg badania lekarskiego młodocianych pracowników przed przyjęciem ich do pracy, określenia odpowiedniego dla nich rodzaju pracy, badań kontrolnych w trakcie zatrudnienia, odsuwania ich od prac uznanych za szkodliwe. Badania realnie uruchomiono po podpisaniu w 1929 umowy z kasami chorych. Od 1930 rocznie badano ok. 20 tys., czyli większość zatrudnionych w przemyśle pracowników poniżej 18 roku życia.

Badania nad budżetami rodzin – regularne badania prowadzone przez Główny

Urząd Statystyczny od 1957, służące określeniu poziomu dochodów i wydatków oraz tworzeniu wskaźników kosztów utrzymania rodzin. Pierwsze badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzano już w dwudziestoleciu międzywojennym, jednak były one nieregularne i miały niewielki zasięg. Badania z lat 50. i 60. XX wieku obejmowały tylko rodziny pracowników czterech branż przemysłu ciężkiego i lekkiego. W latach 70. XX wieku wprowadzono uogólnione badania terytorialne metodą reprezentacyjną.

Badania Skłodowskiej-Curie – przełomowe badania z zakresu fizyki i chemii prowadzone we Francji przez **Marię Curie-Skłodowską**, początkowo wspólnie z mężem Piotrem Curie, później samodzielnie, a od 1914 w stworzonym przez siebie zespole wybitnych naukowców w Instytucie Radowym w Paryżu. Ich efektem stało się poznanie promieniotwórczych właściwości pierwiastków, odkrycie polonu i radu, a przede wszystkim stworzenie podstaw fizyki jądrowej i chemii jądrowej. Badania te dwukrotnie zostały uhonorowane Nagrodą Nobla (1903 z fizyki, 1911 z chemii) i wieloma innymi wyróżnieniami.

Badian Ludwig – ur. 11.06.1928 we Lwowie, zm. 11.06.1987 we Wrocławiu; elektrotechnik, materiałoznawca. Autor hipotezy o roli ładunku przestrzennego w dielektrykach. Prowadził prace z dziedziny miernictwa elektrycznego i fizyki ciała stałego. Odkrywcą warstwy przejściowej złącza półprzewodnikowego $p-n$. Przyczynił się do rozwoju metod badań nad zjawiskiem starzenia się dielektryków. Twórca podstaw rozwoju polskiego

przemysłu radioceramicznego. Organizator pracowni materiałoznawstwa dielektrycznego w Przemysłowym Instytucie Telekomunikacji w Warszawie.

Baehr Wacław – ur. 6.10.1873 w Makowlanach, zm. 17.09.1939 w Radości k. Warszawy; biolog, cytolog. Studiował w wielu europejskich ośrodkach naukowych. W 1901 wziął udział w ekspedycji polarnej do brzegów Nowej Ziemi. Od 1926 pracował w zorganizowanym przez siebie Zakładzie Cytologii na Uniwersytecie Warszawskim. Zajmował się chromosomami, genetyką rozwoju, teorią dziedziczenia oraz cytologią zwierząt. Jego badania nad dziedziczeniem stały się podstawą wiedzy na ten temat, wyjaśniały zagadnienia determinacji płci oraz zjawiska w procesie mejotycznego podziału komórki. Kandydat do Nagrody Nobla.

Bagiński Tomasz – ur. 10.01.1976 w Białymstoku; rysownik, reżyser. Studiował architekturę na **Politechnice Warszawskiej**. W l. 1999–2002 stworzył krótkometrażowy film, za który w 2002 otrzymał główną nagrodę na festiwalu animacji i efektów specjalnych „Siggraph”, zaś w 2003 otrzymał nominację do Oscara za najlepszy krótkometrażowy film animowany. W 2004 stworzył w technice 3D *Sztukę spadania*. W 2009 zrealizował film *Kinematograf*, który zdobył nagrodę na festiwalu animacji „Animago 2009”. Producent wykonawczy serialu „Wiedźmin” dla serwisu VOD Netflix.

Bajan Jerzy – ur. 4.06.1901 we Lwowie, zm. 27.06.1967 w Londynie; pilot wojskowy i sportowy. Zajmował się akrobacją powietrzną oraz akrobacją zespołową. Kilukrotnie zwycięzca zawodów lotni-

czych. Uczestnik Międzynarodowych Zawodów Samolotów Turystycznych Challenge. Utworzył zespół akrobacji samolotowej. Wspólnie ze Stanisławem Mackiem i Karolem Pniakiem wykonywał niebezpieczną akrobację trzech samolotów połączonych ze sobą sznurami, nazywaną od nazwiska twórcy trójką Bajana. Uczestniczył w lotach bojowych Dywizjonu 316.

Balcerowicz Leszek – ur. 19.01.1947 w Lipnie; polityk i ekonomista, uznawany za ojca polskiej transformacji gospodarczej. Główny twórca tzw. planu Balcerowicza – pakietu reform gospodarczo-ustrojowych, który doprowadził do przekształcenia centralnie planowanej gospodarki socjalistycznej w gospodarkę rynkową, którego realizacja rozpoczęła się w Polsce 1.01.1990. Wicepremier i minister finansów w rządach Tadeusza Mazowieckiego (1989–1991), Jana Krzysztofa Bieleckiego (1991) i Jerzego Buzka (1997–2000). W l. 2001–2007 prezes Narodowego Banku Polskiego.

Balcerski Wacław – ur. 18.08.1904 w Skiernewicach, zm. 12.11.1972 w Gdańsku; hydrotechnik, inżynier budownictwa wodnego. Konstruktor pochylni dla Marynarki Wojennej w Gdyni. Projektant i organizator budowy zbiornika w Rożnowie, kierownik Sekcji Technicznej, następnie dyrektor elektrowni. Konsultant instytucji i przedsiębiorstw w zakresie budownictwa wodnego m.in. Czchów, Porąbka, Solina. Kierował opracowaniem planu zabudowy górnej i dolnej Wisły. Autor i współautor wielu prac z zakresu gospodarki wodnej. Twórca *Perspektywicznego planu gospodarki wodnej* (1949).

Baley Stefan – ur. 4.02.1885 w Borkach Wielkich, zm. 13.09.1952 w Warszawie; lekarz, pedagog i psycholog, twórca polskiej psychologii wychowawczej, inspirator poradnictwa psychologicznego dzieci. Wprowadził nowe metody eksperymentalne do psychologii, określił główne problemy z zakresu psychologicznych podstaw wychowania i nauczania. Prowadził badania z zakresu racjonalnej opieki nad dziećmi, analizował problemy psychologii wieku dojrzewania. Po 1945 analizował wpływ wojny na psychikę dzieci, młodzieży i dorosłych. Pionier badań psychologicznych w sporcie i wychowaniu fizycznym.

Ballenstedt Lucjan – ur. 12.09.1881 w Poznaniu, zm. 27.04.1958 w Poznaniu; architekt i teoretyk architektury. Twórca poznańskich mostów: Bolesława Chrobrego na Ostrowie Tumskim, na Warcie i Cybinie, św. Rocha, Królowej Jadwigi, Uniwersyteckiego. Autor mostu na Bernardynowie w Kaliszu i projektu kościoła w Zawoi. Projektant stalowej konstrukcji wieży ratusza w Poznaniu. Konstruktor pawilonu przemysłu ciężkiego i realizator odbudowy hal Międzynarodowych Targów Poznańskich. Współtwórca obrotowych form przestrzennych, m.in. przy wejściu do Huty Aluminium w Skawinie.

Bambino – gramofon lampowy produkowany w l. 1963–1971 przez Łódzkie Zakłady Radiowe „Fonica”. Charakteryzował się prostą konstrukcją oraz mobilnością. Silnik był zasilany bezpośrednio z sieci elektrycznej. Talerz napędzany był za pomocą trzech gumowych rolek. Gramofon miał wbudowany głośnik. Odtwarzacz miał trzy prędkości obrotowe:

33,3 obr./min (tzw. long-lay, single, czwórki), 45 obr./min, 78 obr./min, wzmacniacz na lampie ECL82 zapewniał płynną regulację tonów niskich i wysokich. Zainstalowano nowoczesny system zamknięcia. Powstały 4 serie gramofonu.

Banach Stefan – ur. 30.03.1892 w Krakowie, zm. 31.08.1945 we Lwowie; matematyk, jeden z twórców analizy funkcjonalnej. Na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie zajmował się m.in. podstawami geometrii różniczkowej, teorią funkcji wielu zmiennych, teorią mnogości, rachunkiem różniczkowym i całkowym, mechaniką teoretyczną. Wprowadził jedno z najbardziej znaczących pojęć analizy funkcjonalnej zwaną „przestrzenią Banacha”. Stworzył znaną na całym świecie lwowską szkołę matematyczną. Jego twierdzenia mają fundamentalne znaczenie dla wielu dziedzin matematyki.

Banaszak Ludwik – ur. 19.08.1901 w Gocanowie, zm. 15.07.1968 w Kostrzynie; chemik, konstruktor do zadań specjalnych w Ministerstwie Spraw Wojskowych. W latach 1922–1938 pracował przy budowie m. in: fabryki nitrocelulozy i kwasu azotowego oraz doświadczalnej stacji celulozy sulfitowej w Pionkach. Rozbudował i zmodernizował Fabrykę Kwasu Siarkowego i Nawozów Sztucznych w Kielcach, Fabrykę Celulozy w Niedomicach, Fabrykę Materiałów Wybuchowych „Demit”. Po 1945 pracował w Biurze Projektów Przemysłu Drzewnego i Papierniczego w Łodzi. W l. 1957–1967 dyrektor Kostrzyńskiej Fabryki Celulozy.

Bank Akceptacyjny SA – utworzony 29.05.1933 w Warszawie do obsługi akcji

oddłużeniowej rolników. Udziałowcami były Skarb Państwa oraz Bank Polski SA, Bank Gospodarstwa Krajowego, Państwowy Bank Rolny. Podstawą działania była ustawa z 24.03.1933 o ułatwieniach dla instytucji kredytowych przyznających dłużnikom ulgi w zakresie wierzytelności rolniczych. Zajmował się m.in. konwertowaniem krótkoterminowych zobowiązań rolników na średnioterminowe. W czasie wojny działał w ograniczonym zakresie w Generalnym Gubernatorstwie. W październiku 1948 postawiony w stan likwidacji.

Bank Bniński, Chłapowski i Plater „Tellus” SA w Poznaniu – pierwszy bank akcyjny na ziemiach polskich założony w 1862 przez Ignacego Bnińskiego, Tadeusza Chłapowskiego oraz Stanisława Platę. Zakres działania banku obejmował obrót nieruchomościami ziemskimi, kupno i sprzedaż hipotek oraz udzielanie pożyczek pod hipotekę, w 1871 bank otworzył kantor obrotu ziemiopłodami. W 1873 wskutek nieudanych spekulacji giełdowych „Tellus” upadł, stając się jedną z ofiar kryzysu bankowego. Konsekwencją bankructwa stała się utrata zaufania do bankowości polskiej w zaborze pruskim i zahamowanie na dłuższy czas jej rozwoju.

Bank Cukrownictwa SA – bank branżowy utworzony w 1921 z inicjatywy Związku Zachodnio-Polskiego Przemysłu Cukrowniczego na zasadzie fuzji z Bankiem Ziemskim SA w Poznaniu. Akcjonariuszami banku były głównie cukrownie zrzeszone w związku. Skupiał się na kredytowaniu i obsłudze przemysłu cukrowniczego. Ponadto zajmował się skupem i wyłączną

hurtową sprzedażą cukru. Z czasem stał się jedną z największych instytucji kredytowych w Polsce. W czasie II wojny światowej kontynuował działalność w Generalnym Gubernatorstwie. W 1946 utracił koncesję na działalność.

Bank Dyskontowy Warszawski SA – instytucja bankowa powstała w Warszawie w 1871 z inicjatywy Mieczysława Epstein. Za sprawą Hermana Poznańskiego w banku wprowadzono bankowość w stylu „angielskim”, która polegała na kredytowaniu gospodarki przez krótkoterminowy kredyt dyskontowy z równoczesnym unikaniem zaangażowania w formie kredytu inwestycyjnego i nabywania akcji. Bank nie otwierał filii i oddziałów, co zwiększało gwarancję bezpieczeństwa instytucji. Od 1919 30% akcji banku posiadał Österreichische Credit-Anstalt. Zlikwidowany w 1946.

Bank Gospodarstwa Krajowego – państwowa instytucja kredytowa powołana 30.05.1924 z inicjatywy Władysława Grabskiego. Do podstawowych zadań banku należało udzielanie pożyczek długoterminowych, szczególnie obowiązki miał wobec przedsiębiorstw państwowych i samorządowych. Finansował najważniejsze inwestycje państwa, od końca I. 20. największy bank w Polsce. W l. 1939–1944 działał na emigracji oraz w Generalnym Gubernatorstwie. Po 1944 kredytował odbudowę przemysłu i budownictwa. W 1948 miał być przekształcony w Bank Inwestycyjny; formalnie nigdy nie został zlikwidowany. Reaktywowany w 1989.

Bank Handlowy w Łodzi SA – pierwszy bank akcyjny w Łodzi, jeden z najważniejszych

banków na terenie Królestwa Polskiego. Powstał w 1872. Jego założycielami byli Dawid Rosenblum i Ludwik Starkman. Bank nastawiony był na kredytowanie przedsięwzięć przemysłowych i handlowych. Prowadził filie w Warszawie, Chełmie, Kielcach, Lublinie, Ostrowcu, Radomiu oraz Zamościu. Do 1899 obroty przekroczyły miliard rubli. Był trzecim co do wielkości bankiem komercyjnym działającym w Królestwie Polskim. W 1931 ogłosił upadłość, likwidacja nastąpiła w 1939.

Bank Handlowy w Warszawie SA – założony w 1870 r. z inicjatywy Leopolda Kronenberga, pierwszy bank akcyjny w zaborze rosyjskim, na początku XX wieku jeden z największych banków w Europie i największy na ziemiach polskich. Zajmował się m.in. finansowaniem kolei i przedsiębiorstw przemysłowych. Wskutek I wojny światowej poniósł duże straty, w okresie międzywojennym dotknęły go poważne problemy, których efektem stało się stopniowe przejmowanie udziałów przez państwo. Po II wojnie światowej jako zetatyzowana spółka akcyjna prowadził obsługę handlu zagranicznego. W 2000 przejęty przez Citigroup.

Bank Krajowy dla Królestwa Galicji i Łodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim – bank publiczny w Galicji założony w 1883, miał być uzupełnieniem istniejącego systemu instytucji kredytowych, ale także wspierać rozwój gospodarczy Galicji. Udzielał kredytu hipotecznego, komunalnego, był pionierem wprowadzenia specjalnych obligacji komunalnych, kredytował budowę kolei. Do wybuchu wojny udzielił kredytów długotermino-

wych na łączną kwotę 843 mln koron. Od 1920 jako Polski Bank Krajowy z siedzibą w Warszawie, w 1924 wszedł w skład tworzonego wtedy Banku Gospodarstwa Krajowego.

Bank Kupiecki Łódzki SA – drugi bank akcyjny w Łodzi. Utworzony w 1897 na bazie Domu Bankowego Leopolda Landaua. Działalność banku została zainicjowana przez rodzinę Geyerów. Jej celem było kredytowanie przemysłu oraz operacje papierami wartościowymi. W 1899 otwarto oddział w Odessie. Na początku XX w. bank kontynuował ekspansję, przejmując kolejne domy bankowe i wchodząc na warszawski rynek kredytowy. Związany ze Starachowickimi Zakładami Górniczo-Hutniczymi, a także Zakładami Lilpop, Rau i Loewenstein. W 1911 kapitał akcyjny wyniósł 5 mln rubli. Bank ogłosił upadłość w 1925.

Bank Polski SA – bank emisyjny powołany w ramach reformy skarbowo-walutowej Władysława Grabskiego; działał od 28.04.1924, na jego czele stanął Stanisław Karpiński. Kapitał założycielski ustalono na 100 mln zł, w 1927 jego wartość zwiększono do 150 mln zł. Bank obok nadzorowania stabilności waluty mógł prowadzić inne czynności bankowe. We wrześniu 1939 ewakuowany na Zachód. Po wojnie centrala pozostała w Londynie. Na mocy umowy z 24.06.1946 bank odzyskał formalne prawo wykonywania czynności bankowych. W listopadzie 1951 postawiony w stan likwidacji.

Bank Przemysłowców SA w Poznaniu – pierwsza trwała polska spółdzielnia kredytowa w zaborze pruskim powstała

12.05.1861 jako Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców Miasta Poznania, od 1891 Bank Przemysłowców Sp. z o.o., od 1921 spółka akcyjna. Udzielał pożyczek drobnym rzemieślnikom i kupcom, później też kredytów parcelacyjnych dla polskich rolników. Największa instytucja kredytowa w zaborze pruskim. Po 1918 bank podjął szeroką ekspansję, której kres położył kryzys bankowy w 1925. Sanacja nie przyniosła sukcesu, w 1933 bank postawiono w stan upadłości; zlikwidowany w 1948.

Bank Przemysłowy dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim – instytucja finansowa założona 23.06.1910 we Lwowie w celu wspierania przemysłu w Galicji. 50% kapitału akcyjnego pochodziło od Wydziału Krajowego. Od 1918 Polski Bank Przemysłowy SA. Na początku lat 20. XX w. rozszerzył działalność na inne tereny kraju. Posiadał sieć 14 oddziałów w Polsce oraz w Wolnym Mieście Gdańsku. W 1926 powiązał się z Société Financière de Paris. W 1929 był czwartym pod względem wielkości bankiem komercyjnym w kraju. W 1933 postawiony w stan likwidacji.

Bank Rolniczo-Przemysłowy Kwilecki, Potocki i Spółka w Poznaniu – bank kredytowy założony w 1870 w Poznaniu przez Mieczysława Kwileckiego, Bolesława Potockiego i Mieczysława Łyskowski. Celem banku było kredytowanie wielkiej własności ziemskiej oraz przemysłu rolnego. Bank był w tej kategorii najbardziej liczącą się instytucją na ziemiach polskich do I. 90. XIX w. Utworzył oddziały w Wielkopolsce, Wrocławiu, a także ekspozytury w Małopolsce, na Podolu i w

Kijowie, gdzie obsługiwał handel zbożem. W 1925 kapitał wyniósł 2,4 mln zł. Zakończył działalność w 1939.

Bank „Skarbona” w Berlinie – pierwsza na terytorium właściwych Niemiec polska instytucja kredytowa. Bank powstał na bazie Spółki Pożyczkowej utworzonej w marcu 1896 w Berlinie, przemianowanej później na Bank „Skarbona”. Inicjatorem przedsięwzięcia był patron Związku Spółek Zarobkowych ks. Piotr Wawrzyniak. W tworzenie „Skarbony” zaangażowani byli także Władysław Berkan i Leon Barciszewski. Celem było zachęcenie zamożnych Polaków w Niemczech do lokowania kapitałów w polskich bankach spółdzielczych. Bank „Skarbona” funkcjonował do 1920.

Bank Zachodni SA w Warszawie – powstał 28.06.1913 jako spółka z kapitałem 7,5 mln rubli na bazie założonego w 1846 w Warszawie kantoru wymiany, później Domu Bankowego Wawelbergów. Był czwartym pod względem wielkości bankiem akcyjnym w Królestwie Polskim, a w II połowie I. 30. zaliczany do „wielkiej szóstki” prywatnych banków polskich. Był bankiem kredytu krótkoterminowego. Centrala w Warszawie i oddział w Krakowie funkcjonowały w czasie II wojny światowej. Uchwałą Rady Ministrów z 4.04.1946 bank pozbawiono koncesji, a 25.10.1950 przestał istnieć.

Bank Ziemski SA w Poznaniu – powstał w grudniu 1886 z inicjatywy Mieczysława Łyskowskiego i stanowił reakcję polskich sfer gospodarczych na działalność niemieckiej Komisji Kolonizacyjnej. Bank miał prowadzić parcelację polską, kapitał w większości pozyskano z innych zabo-

rów. Do 1908 bank rozparcelował 150 majątków o łącznym obszarze 32,1 tys. ha, co pozwoliło na utworzenie blisko 1,6 tys. nowych gospodarstw. Później, wskutek ograniczeń wprowadzonych przez władze pruskie, zajął się kredytami hipotecznymi oraz regulacją gruntów. W 1921 połączył się z Bankiem Cukrownictwa w Poznaniu.

Bank Związku Spółek Zarobkowych SA w Poznaniu – centrala finansowa polskiej spółdzielczości kredytowej w zaborze pruskim; założony przez Związek Spółek Zarobkowych w 1885, działał od 1886, odegrał ważną rolę w walce gospodarczej o obronę polskości w zaborze pruskim, stał się jedną z największych instytucji finansowych. Po 1918 największy obok Banku Handlowego w Warszawie bank prywatny w Polsce, od 1924 centrala finansowa Unii Związków Spółdzielczych w Polsce. Wskutek kryzysu przejęty przez państwo, po wojnie podjął działalność, jednak w 1948 postawiony w stan likwidacji, zakończonej ostatecznie w 1950.

Bankomat – samoobsługowe wielofunkcyjne urządzenie mechaniczne umożliwiające dokonywanie transakcji bezgotówkowych za pomocą karty płatniczej, telefonu komórkowego i aplikacji generującej kod BLIK. W zależności od funkcji rozróżnia się bankomaty: CD, ATM, Cash Recycler, wpłatomaty, bankomaty bezgotówkowe. W Polsce pierwszy bankomat pojawił się w 1987 w III Oddziale w Warszawie Banku Polska Kasa Opieki SA przy ul. Tadeusza Czackiego. Na koniec czerwca 2023 funkcjonowało 21 787 bankomatów, liczba wypłat osiągnęła poziom 130,2 mln, a ich wartość 101,9 mld zł.

Bankowość elektroniczna – forma usług umożliwiających dostęp do rachunku za pomocą urządzeń elektronicznych, takich jak bankomat, komputer, telefon, terminal. Celem jest umożliwienie klientom całodobowego dostępu do usług oraz dokonywania operacji online. Karty płatnicze pojawiły się w Polsce w l. 60., lecz korzystać z nich można było od 1993. Pierwsze bankomaty uruchomił Bank Pekao SA w 1990. Pierwszy bank internetowy (mBank) otwarty został w 2000. W 2019 liczba internetowych kont bankowych sięgnęła 38,7 mln (9 mln mobilnych), w 2023 – 42,5 mln.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny – instytucja gwarantująca depozyty banków oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Działalność rozpoczęła w 1995. Jej celem było gwarantowanie środków pieniężnych zdeponowanych w bankach, które były objęte obowiązkowym systemem gwarantowania do wysokości określonej przez ustawę. Limit gwarancji środków zgromadzonych w banku przez klienta od 30.12.2010 wynosił równowartość 100 tys. euro. W 2022 wszczęto przymusową procedurę restrukturyzacji Getin Noble Bank SA. W 2023 rozpoczął się proces sprzedaży VeloBanku SA.

Baran Paul – ur. 29.04.1926 w Grodnie, zm. 26.03.2011 w Palo Alto; informatyk polsko-żydowskiego pochodzenia pracujący w USA, twórca zasad komutacji pakietów i systemu rozproszonej sieci informatycznej. Pionier rozwoju technologicznego. Przyczynił się do powstania Internetu. Wynalazca ARPANET-u, sieci bankomatów i wykrywacza metali stosowanego na lotniskach. Pracował przy

produkcji pierwszych komercyjnych komputerów UNIVAC. Założyciel Institute for the Future i przedsiębiorstw technologicznych. Współtwórca usług bezprzewodowego dostępu do Internetu (Metricom, Interfax, Com21 i GoBackTV).

Baranowski Jan Józef – ur. 7.09.1805 w Śmiłowiczach, zm. 30.03.1888 w Londynie; wynalazca, inżynier, finansista i ekonomista. Po upadku powstania listopadowego emigrował do Francji. W 1849 wymyślił maszynę do kontroli rachunków, a w 1851 r. maszynę do druku i kontroli biletów (5 tys./h). Ponadto skonstruował maszynę do obliczeń bieżących, urządzenie do mechanicznego liczenia głosów i gazomierz. W 1857 wynalazł mechaniczny automatyczny system sygnalizacji kolejowej, uruchamiany przez jadący pociąg, który uruchamiał ostrzegawczą tarczę (pionierski semafor).

Baron Alfred – ur. 4.04.1932 w Saint-Aybert, zm. 10.12.2017 w Warszawie; specjalista budowy samolotów. W WSK Mielec kierownik sekcji aerodynamicznej, główny konstruktor w projekcie samolotu rolniczego M-12A. Kierownik Działu Konstrukcyjnego sporządzającego dokumentację seryjną wielozadaniowego śmigłowca Mi-2. Współautor koncepcji samolotu bojowego M-7 oraz organizator Działu Prób Silników Wysokoprężnych i Aparatury Paliwowej. Główny konstruktor pierwszego całkowicie polskiego samolotu szkolno-bojowego I-22 „Iryda” oraz pierwszego certyfikowanego samolotu kompozytowego I-23 „Manager”.

Bartel Kazimierz – ur. 3.03.1882 we Lwowie, zm. 26.07.1941 we Lwowie, polityk, matematyk, profesor geometrii

wykreślnej. Pięciokrotny premier, wice-premier i kilkukrotny minister, współtwórca Partii Pracy. Dokonania jego gabinetów to m.in.: przyśpieszenie budowy portu w Gdyni, modernizacja dróg kolejowych i dróg o twardej nawierzchni, ustawodawstwo pracy, wdrożenie planu stabilizacyjnego. W 1930 wrócił do pracy naukowej; miał znaczący wkład w naukę polską i europejską. W l. 1939–1941 pracował na Politechnice Lwowskiej. Aresztowany i rozstrzelany przez Niemców.

Bartel Ryszard – ur. 22.03.1897 w Sławniowie, zm. 3.04.1982 w Warszawie; pilot, konstruktor lotniczy i wykładowca. W l. 1924–1926 na misji wojskowej we Francji. Po powrocie do Polski pracował w najlepszych zakładach zajmujących się produkcją sprzętu latającego w Polsce. Konstruktor pierwszego polskiego samolotu szkolnego BM-2. W l. 1932–1937 w Polskich Zakładach Lotniczych w Warszawie kierował seryjną produkcją samolotów „Karaś”, „Łoś” i „Sum”. Podczas II wojny światowej wykładowca w szkołach technicznych. W l. 1951–1966 wykładał na Politechnice Warszawskiej.

Bartmański Tomasz – ur. 17.12.1797 w Warszawie, zm. 25.03.1880 w Tadaniu; inżynier, podróżnik. Po upadku powstania listopadowego na emigracji we Francji. Brał udział w projektowaniu takich przedsięwzięć jak: kanał spławny Niver nais, system zasilający z rzeki Yonne, drogi strategiczne oraz mosty w Wandei, Bretanii oraz dep. Maine-et-Loire, budowa portu Algier, projekt fortyfikacji w Aleksandrii. Badacz Kanału Faraonów, uczestnik ekspedycji w poszukiwaniu źródeł Nilu. W 1845 wyjechał do Hiszpa-

nii, gdzie zajmował się m.in. budową linii kolejowej Madryt–Aranjuez.

Bassalik Kazimierz – ur. 12.06.1879 w Brzeziu k. Pleszewa, zm. 27.06.1960 w Warszawie; mikrobiolog, jeden z twórców polskiej mikrobiologii. Prowadził badania nad procesami fermentowania. Wraz z Natanem Balsamem zbudował nowoczesny aparat umożliwiający hodowlę pozbawionych drobnoustrojów zwierząt z ich zastosowaniem w medycynie doświadczalnej. Przebadął blisko 90 gatunków bakterii i grzybów występujących w przewodzie pokarmowym dżdżownic. Próbował m.in. wyjaśnić rolę dżdżownic w procesie tworzenia się próchnicy glebowej. Twórca pierwszego kompleksowego planu badań rolniczych.

Batory Stefan – ur. 22.02.1978 w Kolbuszowej, informatyk, matematyk, przedsiębiorca. Prekursor w obszarze rozwoju biznesu. Założyciel wielu firm i startupów. Dyrektor techniczny w portalu Ahoj.pl (2000). Współzałożyciel firmy „EO Networks” SA (2001–2013), wprowadzonej na giełdę warszawską oraz na New Connect. Założyciel platform: Sensi Soft (2007–2015), iTaxi (2013–2016). Wraz z Konradem Howardem opracował Booksy, aplikację rezerwacyjną o szerokim zastosowaniu m.in. w branży kosmetycznej, rekreacyjnej, sektorze finansowym (2014). Ambasador Polskich Innowacji 2019.

Baudouin de Courtenay Jan – ur. 13.03.1845 w Radzyminie, zm. 3.11.1929 w Warszawie; jeden z największych lingwistów świata, badacz ewolucji języka. Twórca kazańskiej, krakowskiej i peters-

burskiej szkoły filologicznej. Dokonał rozróżnienia pojęć: „fonetyka” (nauka o dźwiękach w przyrodzie) i „fonologia” (nauka o funkcji dźwięków w komunikacji językowej), wprowadził pojęcia grafemów i fonemów do języka naukowego. Twórca podstaw strukturalizmu w językoznawstwie, wprowadził pojęcie przesunięć fonetycznych do wyjaśnienia procesu fonetycznego rozgałęzienia się języków indoeuropejskich.

Bazar – spółka powołana w Poznaniu w 1838 z inicjatywy Karola Marcinkowskiego na rzecz aktywizacji ekonomicznej i narodowej Polaków w zaborze pruskim. Formalnie powstała w celu budowy siedziby dla działalności handlowej Polaków. Inwestycję ukończono w 1841. W obiekcie znajdowały się m.in. hotel, sklepy, warsztaty rzemieślnicze. Dochody firmy przeznaczano na rozwój rolnictwa i handlu oraz działalność polskich instytucji, m.in. Towarzystwa Pomocy Naukowej i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. W okresie międzywojennym Bazar funkcjonował jako luksusowy hotel.

Bączyński Andrzej – ur. 16.07.1933 w Grudziądzu, zm. 25.01.2016; fizyk. Prowadził badania nad spektroskopią molekularną, luminescencją roztworów, elektroniką kwantową, Uczestniczył w projektowaniu warstwy fotoczułej noktowizora i opracowaniu technologii wytwarzania fotooporników. Wraz z zespołem konstruował jeden z pierwszych laserów barwnikowych w Polsce. Współtwórca Oddziału Toruńskiego Przemysłowego Instytutu Elektroniki. Autor tłumaczenia tomu *Optyka* podręcznika *Fizyka doświadczalna* Wolfganga Demtroede-

ra. Prekursor transferu nauki do przemysłu.

Becikowe – potoczna nazwa jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka wprowadzonej na mocy ustawy o świadczeniach rodzinnych z 28.11.2003 znowelizowanej 29.12.2005. Świadczenie pieniężne w wysokości 1000 zł przysługuje na każde dziecko (urodzone przy jednym porodzie lub adoptowane) od lutego 2006. Stanowi część systemu świadczeń rodzinnych, początkowo niezależne od kryterium dochodowego, od 2012 obwarowane obowiązkiem pozostawiania matki pod opieką lekarską od 10. tygodnia ciąży oraz kryterium dochodowym.

Bekker Mieczysław – ur. 25.05.1905 w Strzyżowie, zm. 8.01.1989 w Santa Barbara; inżynier technik. Pracował w Biurze Badań Technicznych Broni Pancernej Wojskowego Instytutu Badań Inżynierii, gdzie dokonywał prób laboratoryjnych oraz terenowych nowych pojazdów. Po wojnie pozostał na emigracji. W 1961 utworzył w USA zespół konstruktorów, który opracował pojazd księżycowy Lunar Roving Vehicle, używany w programie kosmicznym Apollo. Zastosował w nim nowatorskie rozwiązania techniczne, np. napęd na cztery koła. Rozwiązał też problemy dotyczące przemieszczania się pojazdu po trudnym księżycowym terenie.

Belweder – pierwszy opracowany w kraju przez Warszawskie Zakłady Telewizyjne czarno-biały odbiornik telewizyjny. Był następną odbiorniką „Wisła”. Prace nad projektem trwały w l. 1955–1957. Wytwarzany w l. 1957–1965 w wersjach 14-calowej oraz 17-calowej. Prostokątny

kineskop posiadał szybę ochronną zabezpieczającą przed implozją. Zainstalowano transformator nowoczesnej krajowej konstrukcji wytwarzający napięcie do kineskopu. Urządzenie odbierało program telewizyjny na jednym z ośmiu kanałów TV albo program radiowy na falach UKF.

Bem Daniel – ur. 28.08.1933 w Skierniewicach, zm. 21.10.2014 we Wrocławiu; inżynier, wynalazca. Prowadził badania z modelowania systemów radiokomunikacyjnych i kompatybilności elektromagnetycznej, głównie anten oraz fal radiowych. Przyczynił się do rozwoju metod pomiarowych promieniowania anten za pomocą śmigłowca oraz współczynników pobudzenia. Kierownik zespołów badawczych pracujących m.in. nad odbiorem sygnałów cyfrowych z satelitów oraz budową miejskiej i akademickiej sieci komputerowej. W latach 90. inicjator i współwykonawca programu Krajowa Akademska Sieć Komputerowa.

Bem Józef – ur. 14.03.1794 w Tarnowie, zm. 10.12.1850 w Aleppo; generał, inżynier. Prowadził doświadczenia z racami kongrewskimi (wczesna forma broni raketowej). Była to broń o niskiej celności i uzależniona od wpływu bocznego wiatru, miała prostą budowę, niewielką masę i podwójne działanie. Rakiety zabijały ludzi i podpalały budynki, były głośne, tworzyły dużo ognia i dymu, negatywnie wpływały na morale przeciwnej strony. Wyniki swych badań opublikował w artykule *Erfahrungen über die Congrevischen Raketen* w Weimarze. W 1835 założył Towarzystwo Politechniczne Polskie w Paryżu.

Bendig-Wielowiejski Andrzej – ur. 2.02.1949 w Stargardzie, inżynier, przedsiębiorca. Jako dyrektor szczecińskiego ZETO (od 1991), później Unizeto (od 1993) zainicjował badania nad technologią podpisu elektronicznego oraz infrastruktury klucza publicznego. Twórca pierwszego i największego w Polsce urzędu certyfikacji świadczącego usługi związane z podpisem elektronicznym CERTUM Powszechne Centrum Certyfikacji. Inicjator powstania Europejskiego Forum Podpisu Elektronicznego (2001), będącego jedną z największych w Europie międzynarodowych konferencji z zakresu usług cyfrowych.

Benni Tytus – ur. 26.12.1877 w Warszawie, zm. 1.11.1935 w Warszawie; fonetyk, językoznawca i pedagog, założyciel Instytutu Fonetycznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutu Głuchoniemych w Warszawie. Prekursor nauczania głuchoniemych. Do nauki mowy i czytania głuchoniemych posłużył się metodą graficzną, stworzył podstawy polskiej fonetyki eksperymentalnej. Zbadał i określił zasób głosek polskich oraz sposób ich wymawiania. Wprowadził termin „głoska przejściowa”. Zajmował się grafemiką, ortofonią oraz porównywaniem wymowy polskiej, angielskiej, niemieckiej i francuskiej.

Berner Jan – lekarz onkolog, ur. 2.03.1932 w Pabianicach, zm. 31.03.2020 w Pabianicach. Polski pionier operacji oszczędzającej w optymalnym leczeniu chorych na raka piersi oraz badań nad czerniakiem. Specjalista z zakresu technik operacyjnych tętnic obwodowych, w szczególności z wykorzystaniem polskich biomateriałów. Prowadził badania

w zakresie medycyny przemysłowej, a także zaburzeń równowagi kwasowo-zasadowej w chirurgii. Dyrektor Polskiego Zespołu Medycznego w Zawii w Libii (1988–1990) kierujący zespołami w arabskich szpitalach w Sabracie, Surmanie, Zahrze.

Bernhardt Robert – ur. 23.12.1874 w Kaliszu, zm. 17.05.1950 w Warszawie; lekarz dermatolog, współtwórca polskiej szkoły dermatologicznej. W l. 1906–1936 ordynator w Szpitalu św. Łazarza w Warszawie. W 1910 założył pierwszą na ziemiach polskich pracownię rentgenologiczną. Prowadził badania nad zawartością cholesterolu we krwi w schorzeniach skóry, nad zanikiem skóry i łuszczycą. W 1920 współzałożyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego (do 1927). Redaktor „Pamiętnika Klinicznego Szpitala św. Łazarza”. Autor publikacji: *Choroby skóry* (1922), *Opatrunki dermatologiczne* (1949).

Better Reality – założona w l. 90. firma projektująca w pełni responsywne strony internetowe oraz sklepy i logotypy. Better Reality jest autorem innowacyjnej technologii CRONSCAN, pozwalającej na wykonanie skanu postaci w 0,01 sek. Firma jako jedyna na świecie oferuje technologię skanowania wnętrza oraz budynków w jakości produkcyjnej, może wykonywać także skanowanie ludzi i powierzchni metalowych oraz skany z powietrza. Technologia przyczynia się do zwiększenia możliwości archiwizacji cyfrowej dóbr kultury oraz badań i pomiarów map.

Bezpośrednie wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast – jednolity

dla całego państwa wybór organu wykonawczego samorządu terytorialnego. Bezpośrednie wybory samorządowe i ustanowienie jednoosobowego organu wykonawczego gminy wprowadzono w 2002. Zmiany tej dokonano w celu uniezależnienia organów wykonawczych od organów uchwałodawczych. Cechą wyborów bezpośrednich jest większy wpływ wyborców na ocenę pracy wójta, burmistrza lub prezydenta oraz zwiększenie niezależności samorządowców. W l. 1998–2017 kadencja organów trwała 4 lata, od 2018 – 5 lat.

Białkowski Ludwik – ur. 10.01.1902 w Honiatyczkach, zm. 14.05.1992 w Barry's Bay; inżynier, mechanik. W 1929 zatrudniony w Instytucie Broni Pancernej. W tym okresie stworzył oraz uzyskał patent na bezsworzeniową gąsienicę czołgową. W 1935 wspólnie ze Zbysławem Ciołkoszem opatentował wysuwaną osłonę stanowiska strzelca przeznaczonego do samolotu „Żubr”. We współpracy ze Stanisławem Praussem oraz Franciszkiem Misztalem zaprojektował chwytacz łusek karabinu maszynowego. Po wojnie pracował na Zachodzie, od 1957 w wytwórni samolotów de Havilland Canada w Toronto.

Białoborski Eustachy – ur. 29.03.1890 we Lwowie, zm. 9.07.1960 w Krakowie; wynalazca, konstruktor, fizyk oraz popularyzator nauki. Prowadził eksperymenty nad udźwiękowieniem filmu. Jego zgłoszony do opatentowania w Wiedniu i Paryżu w 1912 projekt pt. „Aparat do rejestracji i reprodukcji fal dźwiękowych” należy do najważniejszych osiągnięć,

które wpłynęły na rozwój kina. Wyprze-
dził o kilka lat pierwsze praktyczne próby
udźwiękowania filmu oparte na użyciu
płyt gramofonowych. Debiut filmu
dźwiękowego zmontowanego przez
E. Białoborskiego odbył się w 1914.

Białobrzski Czesław – ur. 31.08.1878
w Powszechoniu k. Jarosławia (Rosja), zm.
12.10.1953 w Warszawie; fizyk i filozof.
Pracował nad absorpcją światła w roz-
tworach barwników, jonizacją stałych
i ciekłych dielektryków promieniami radu,
teorią rozpraszania światła przez wodę,
przewodnictwem metali i absorpcją
rzeczywistą światła. Współorganizator
Polskiego Kolegium Uniwersyteckiego
w Kijowie. W 1913 ogłosił, że równowa-
gę we wnętrzu gwiazd zapewnia ciśnienie
promieniowania w takim samym stopniu
jak ciśnienie materii atomowej, a rola
promieniowania zależy od masy gwiazdy
(jest tym większa im większa jest masa).

Białyński-Birula Iwo – ur. 14.06.1933
w Warszawie, fizyk teoretyk. Autor wielu
osiągnięć w dziedzinie elektrodynamiki
kwantowej, optyki kwantowej i fizyki
atomowej, a także prac z mechaniki
kwantowej, klasyfikacji i kwantowej teorii
pola. Wraz z Zofią Białyńską-Birulą odkrył
zjawisko rozpadu fotonu w silnym, stałym
polu magnetycznym (1970). Do opisu
fotonów zastosował zespolony wektor
Riemanna-Silbersteina. We współpracy
z Jerzym Mycielskim zdefiniował nieli-
niową mechanikę kwantową oraz entro-
powa zasadę nieoznaczoności w mecha-
niece kwantowej (1975).

Bielkowicz Piotr – ur. 1.02.1902 w Kijowie,
zm. 30.09.1993 w Dayton w USA; inżynier

lotniczy. W l. 1933–1939 pracował dla
polskiego przemysłu lotniczego. Zajmo-
wał się wykonywaniem obliczeń aerody-
namicznych oraz wytrzymałościowych dla
samolotów Polskich Zakładów Lotniczych.
Po wojnie w Wielkiej Brytanii, później
w USA, gdzie prowadził badania z dziedziny
aerodynamiki, mechaniki lotu, balistyki,
matematyki oraz astrodynamiki. Inicjator
pierwszych kursów mechaniki kosmicznej
i lotów kosmicznych. Uczestnik programu
Apollo, współkonstruktor modułu księży-
cowego Apollo Lunar Module.

Biernacki Edmund – ur. 19.12.1866
w Opocznie, zm. 29.12.1911 we Lwowie;
lekarz patolog, hematolog. W 1894 od-
krył zjawisko sedymentacji erytrocytów
umożliwiające określenie szybkości opa-
dania czerwonych krwinek osocza. Opa-
rty na odkryciu test nazwany odczynem
Biernackiego (OB) pozwala stwierdzić, czy
w organizmie ludzkim rozwija się choroba
(krew z małą ilością krwinek sedymentuje
szybciej, a szybkość opadania zależy od
ilości „fibrynogenów” we krwi). Drugim
sukcesem z zakresu neurologii było od-
krycie jednego z objawów kiły układu
nerwowego, nazwanego objawem Bier-
nackiego.

Biliński Leon – ur. 15.06.1846 w Zalesz-
czkach, zm. 15.06.1923 w Wiedniu;
prawnik, skarbowiec, polityk, działacz
społeczny. W 1878/79 rektor Uniwersy-
tet Lwowski, odegrał ważną rolę
w procesie spolszczenia uczelni. Od 1892
prezydent generalnej dyrekcji Austriackich
Kolei Państwowych. W l. 1895–1897
i 1909–1910 austriacki minister skarbu,
w l. 1900–1909 gubernator Banku Austro-
Węgierskiego. W l. 1912–1915 wspólny

minister skarbu Austro-Węgier. Od 31.07 do 9.12.1919 minister skarbu w gabinecie Ignacego Jana Paderewskiego, autor zbioru zasad porządkujących gospodarkę skarbową państwa.

Biliszczyk Jan – ur. 10.01.1949 w Bronicach; inżynier budownictwa, specjalista z zakresu budowy mostów. Twórca nowatorskich projektów kładek dla pieszych. Główny projektant najwyższego i najdłuższego w Polsce podwieszanego mostu Rędzińskiego we Wrocławiu. Współrealizator: miejskiej estakady nad ul. Strzegomską i torami PKP w ciągu Śródmiejskiej Obwodnicy Wrocławia, kładki z drewna klejonego dla pieszych nad Dunajcem w Sromowcach Niżnych, mostu przez Nysę Kłodzką w Skorogoszczy. Współpracował przy budowie największych mostów podwieszanych w Polsce.

Bioton – założone przez **Ryszarda Krauzego** 24.08.1989 przedsiębiorstwo biotechnologiczne produkujące leki. Zajmuje się biotechnologią, produkuje rekombinowaną insulinę ludzką i jej formy farmaceutyczne oraz antybiotyki. Głównym zapleczem badawczym firmy jest państwowy Instytut Biotechnologii i Antybiotyków, zajmujący się badaniami podstawowymi w zakresie otrzymywania leków na drodze syntezy chemicznej oraz biosyntezy z wykorzystaniem organizmów genetycznie modyfikowanych. W 2015 **Ryszard Krauze** sprzedał posiadane akcje chińskiemu inwestorowi.

Biuro obsługi mieszkańca w centrum handlowym – pionierska w skali kraju forma obsługi mieszkańców zastosowana po raz pierwszy w Rzeszowie w 2011.

Placówki powstały w celu zwiększenia efektywności pracy oraz ułatwienia realizacji podstawowych spraw urzędowych mieszkańcom w zakresie: wydania lub wymiany dowodu osobistego, zameldowania i wymeldowania na pobyt stały lub czasowy, nadania numeru **PESEL**, rejestracji pojazdu, zgłoszenia sprzedaży pojazdu, wydania prawa jazdy. Podobne placówki powstały w innych miastach w Polsce, m.in. w Krakowie, Olsztynie i Bydgoszczy.

Biuro Pracy Społecznej – powołane w Warszawie w 1909 w celu wykonywania bieżących prac Towarzystwa Popierania Pracy Społecznej, utworzonego w 1908. Na jego czele stanął Erazm Piltz. Podzielone na dwie sekcje: społeczno-prawną i społeczno-ekonomiczną. Do zadań biura należało: gromadzenie materiałów prawnych, statystycznych, przygotowanie społeczeństwa do służby publicznej w samorządach, sejmach krajowych, parlamencie. W czasie I wojny światowej dokonano reorganizacji biura tworząc instytucję bezpośrednio poprzedzającą Radę Stanu Królestwa Polskiego.

Biuro Przemysłu Wojennego – komórka organizacyjna w Ministerstwie Spraw Wojskowych funkcjonująca od 1.09.1935. Powołane z zadaniem rozbudowy przemysłu wojennego oraz przygotowania go do działalności w warunkach wojny. Biuro nadzorowało inwestycje w ramach przemysłu wojennego związane z realizacją **sześćioletniego planu rozbudowy Sił Zbrojnych**, w tym te powstające w ramach **Centralnego Okręgu Przemysłowego**. Biuro współdziałało m.in. z Sekreta-

riatem Komitetu Obrony Rzeczypospolitej, resortami cywilnymi, w szczególności z Ministerstwem Przemysłu i Handlu.

Blaicher Michał – ur. 28.06.1898 w Hruszatykach, zm. 11.06.1992 w Milwaukee; inżynier mechanik, konstruktor, pilot doświadczalny. Konstruktor szybowca szkolno-treningowego B-1 i szybowca wysokowyczynowego B-38. Zmodyfikował szybowiec CW-5 bis/35 (1935). Współautor projektu szybowca transportowego WWS „Tryton” dla Wojskowych Warsztatów Szybowcowych (1938). Współorganizator III Krajowych Zawodów Szybowcowych w Ustjanowej. Rekordzista Polski w przewyższeniu na szybowcu „Komar”. Po zakończeniu działań wojennych pozostał na emigracji. Członek Royal Canadian Air Force.

Blikle – firma cukiernicza założona w Warszawie przez Antoniego Bliklego w 1869. Zarządzający nią od 1928 Jerzy Blikle przebudował ją i unowocześnił. W dwudziestoleciu międzywojennym cieszyła się uznaniem wśród pisarzy i aktorów. W 1971 została przejęta przez Marię Szukałowicz. Na początku lat 90. XX wieku rozpoczęto przebudowę lokalu, wymieniono maszyny oraz meble. Utworzono spółkę komandytową. W 2015 zatrudniała 250 osób i posiadała dziesięć cukierni, trzy kawiarnie, dwa sklepy delikatesowe, osiem sklepów franczyzowych. W 2021 prowadziła 23 lokale w sześciu miastach.

Bloch Jan – ur. 24.06.1836 w Radomiu, zm. 7.01.1902 w Warszawie; przedsiębiorca, działacz gospodarczy, pisarz. Inwestował m.in. w budowę linii kolejowych,

przemysł cukrowniczy i drzewny. Brał udział w budowie Drogi Żelaznej Fabryczno-Łódzkiej oraz linii Iwangoń – Dąbrowa Górnicza. Założył Towarzystwo Południowo-Zachodnich Dróg Żelaznych. W 1878 wydał pracę *Wpływ dróg żelaznych na stan ekonomiczny Rosji*, nagrodzoną na Kongresie Geograficznym w Paryżu. Autor dzieła *Przyszła wojna pod względem technicznym, ekonomicznym i politycznym* (1893–1898), nominowany w 1901 do Pokojowej Nagrody Nobla.

Blom Anna – ur. 25.12.1969 w Krakowie, chemiczka, profesor. Ukończyła biochemię i biologię molekularną na UJ, a kolejne stopnie i tytuły uzyskała na uniwersytetach w Uppsali i Lund. W badaniach koncentruje się na mechanizmach regulujących aktywność układu dopełniacza oraz chorobach wywołanych upośledzeniem systemu odpowiedzi wrodzonej. Współtwórczyni szkoleń z zakresu immunologii. Członkini wielu międzynarodowych towarzystw, komitetów i sieci naukowych. W 2016 została przewodniczącą Szwedzkiego Komitetu Naukowego Badań Medycznych i Zdrowia w Sztokholmie.

„Bluszczy” – czasopismo kobiece ukazujące się w l. 1865–1918 i 1921–1939. Adresowane do kobiet z średniozamożnych rodzin, z ziemiaństwa i inteligencji. Założycielem był wydawca warszawski Michał Glücksberg. Wraz ze zmianami obyczajowymi, polityczno-gospodarczymi i społeczno-kulturalnymi zmieniało się oblicze pisma i podejmowane na łamach problemy. Przed 1918 „Bluszczy” podtrzymywał świadomość obywatelską i narodową, podnosił poziom kulturalny i intelektualny.

ny czytelniczek. W okresie międzywojennym spełniał funkcję kulturotwórczą oraz propagował idee emancypacyjne.

Błękitny węgiel – ekologiczne, niskoemisyjne i bezdymne paliwo węglowe, powstające na bazie zwykłego węgla opałowego poddawanego obróbce termicznej. Powstał w ramach projektu Generatorskiej Koncepcji Ekologicznych Gekon zainicjowanego w 2014 jako wspólne przedsięwzięcie Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Błękitny węgiel pozwala na redukcję emisji zanieczyszczeń bez dodatkowych inwestycji. Przy spalaniu wykazuje się spadek emisji pyłów o 75% oraz spadek emisji benzo-a-pirenu o 90% na porównaniu do węgla tradycyjnego.

Błocki Feliks – ur. 18.11.1905 w Żurawnie, zm. 10.04.1975 w Warszawie; inżynier elektryk. Kierownik Katedry Teletransmisyjnych Urządzeń Przewodowych, gdzie opracowano pierwsze w Polsce urządzenie telefonii 12-krotnej. Wraz ze współpracownikami opracował 24-krotną telefonię o modulacji impulsowo-kodowej systemu TCK-24, nagrodzony tytułem Mistrza Techniki Polskiej (1973). Laureat zespołowej nagrody państwowej za badania dot. tranzystoracji traktów liniowych (1964) oraz za projekt i zastosowanie nowego telefonicznego systemu o modulacji kodowej (1974).

Bobkowski Aleksander – ur. 5.01.1885 w Krakowie, zm. 1.03.1966 w Genewie; inżynier, działacz sportowy. Dyrektor Polskich Kolei Państwowych, do 1939 wiceminister komunikacji. Jeden z najaktywniejszych propagatorów narciarstwa

zjazdowego w Polsce. Współzałożyciel i prezes Polskiego Związku Narciarskiego w l. 1920–1923, 1924–1939. Przyczynił się do budowy skoczni narciarskiej Wielka Krokiew (1925) i 30 innych obiektów m.in. w Wiśle czy Sławsku. Inicjator budowy kolei linowej na Kasprowy Wierch (1936) i Gubałówkę (1938). Autor *Podręcznika narciarskiego* (1918).

Bobrański Bogusław – ur. 10.05.1904 w Nowym Sączu, zm. 28.06.1991 we Wrocławiu; farmaceuta, specjalista z dziedziny chemii organicznej. Uczeń prof. Edwarda Suchardy. Jego badania dotyczyły ilościowej analizy związków organicznych. Autor tzw. metody Bobrańskiego w oznaczaniu zawartości węgla, wodoru, chloru i bromu oraz sposobu otrzymywania validolu. Była to jedna z pierwszych na świecie udanych prób syntezy leków zwalczających gruźlicę. W 1956 dokonał zsyntetyzowania proksybarbalu – znanego jako lek psychotropowy „Ipronal”. Autor ok. 150 publikacji naukowych.

Bobrowski Jan – ur. 31.03.1925 w Kołopnicy, zm. 19.01.2014 w Londynie; inżynier, projektant. Założyciel biura „Jan Bobrowski and Partners”, zajmującego się projektami wodno-lądowymi. Prof. inżynierii lądowej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie. Projektant trybun torów wyścigowych, stadionów piłkarskich, parkingów wielopoziomowych. Współprojektant dachu nad Olympic Saddledome w Calgary o największej na świecie rozpiętości. Pionier nowatorskich metod w budownictwie, doskonalenia konstrukcji betonowych ze stali nierdzewnej oraz plastików budowlanych.

Bogusz Józef – ur. 11.09.1904 w Tarnopolu, zm. 21.03.1993 w Siegen (Niemcy); chirurg. Przedstawiciel krakowskiej szkoły chirurgów tarczycy oraz specjalista chirurgii żołądka, jelit i dróg żółciowych, chirurgii wieku podeszłego. Jeden z pionierów chirurgicznego leczenia nowotworów przełyku i wpustu żołądka. Wdrażał nowoczesne techniki zakładania sztucznego odbytu, metody znieczulenia i opiekę psychologiczną operowanych pacjentów. Lekarz szpitali warszawskich oraz pracownik I Katedry i Kliniki Chirurgicznej Akademii Medycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Bogusz Władysław – ur. 11.04.1916 w Krakowie, zm. 4.11.1975 w Krakowie; fizyk. Prowadził badania nad zagadnieniami drgań liniowych i nieliniowych, dynamiki maszyn, wibroakustyki. Autor oryginalnej metody „dwutensorowej” wykorzystywanej do badania jakościowego nieliniowych układów dyskretnych, w tym do przesunięcia wielkiego pieca w Hucie „Pokój” w Rudzie Śląskiej. Twórca tzw. szkoły Bogusza na Akademii Górniczo-Hutniczej w zakresie drgań mechanicznych. Zdefiniował pojęcie stateczności technicznej dla układów zdeterminowanych i stochastycznych. Autor 21 patentów.

Bornstein-Łychowska Melania – ur. 11.03.1874, zm. 17.02.1962 w Warszawie; polityk społeczny, działaczka społeczna. Od 1918 w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, od 1935 kierowała referatem społeczno-ekonomicznym w gabinecie ministra. Prowadziła badania nad położeniem klasy robotniczej w Polsce. W publikacjach podejmowała kwestie polityki społecznej, warunków bytu ludności oraz

emancypacji kobiet; wskazywała na możliwości poprawy położenia klasy robotniczej w warunkach gospodarki kapitalistycznej. Redaktor wydawnictwa *Polityka społeczna państwa polskiego 1918–1935*.

„Bow Fortune” – zbudowany w 1975 polski statek chemikaliowiec typu B 76, motorowiec. Głównym projektantem był Jerzy Piskorz-Nałęcki. Służył do przewozu płynnych chemikaliów i był odporny na działanie przewożonych ładunków. Mógł transportować 41 różnych produktów chemicznych. Był wyposażony w niezależny system ładunkowy. Nośność statku wynosiła 28 000 t, objętość zbiorników ładunkowych osiągała 34 600 m³. W 1976 „Bow Fortune” zajął I miejsce na liście najciekawszych statków światowego przemysłu okrętowego za rok 1975 wg „Marine Engineering/Log.”

Bożek Józef – ur. 28.02.1782 w Bierach, zm. 21.10.1835 w Pradze; konstruktor, mechanik. Od 1806 pracował jako mechanik i zegarmistrz na Politechnice Praskiej. Stworzył tam 29 nowych mechanizmów. Zbudował m.in.: automatyczny warsztat tkacki, postrzygarkę sukna, maszynę do szlifowania zwierciadeł i protezy rąk oraz nóg. W 1815 ukończył i zaprezentował publiczności pojazd poruszany parą. Była to pierwsza próba wykorzystania maszyny parowej do komunikacji w Europie. Stworzył także łódź napędzaną maszyną parową. Napęd stanowiły dwa koła łożatkowe. Pokaz na Wełtawie odbył się w 1817.

Braci Ginsbergów fabryka – przedsiębiorstwo bawełny w Zawierciu odkupiona w 1869 przez przybyłych z Berlina braci Alfreda

i Bernarda Ginsbergów, rozbudowana i zmodernizowana w kolejnych latach. Odbudowana po pożarze z 1877. Równocześnie z odbudową Ginsbergowie zaczęli tworzyć nowe zakłady włókiennicze Towarzystwo Akcyjne Zawiercie. W 1900 obie fabryki zostały połączone w jedno Towarzystwo Akcyjne Zawiercie. W 1913 zakłady zatrudniały 6 tys. osób, a obroty sięgały 9 mln rubli. Po 1918 spółka nie osiągnęła wcześniejszych rozmiarów produkcji, działała do 1933.

Bracia Borkowscy Zakłady Elektrotechniczne SA w Warszawie – firma założona w 1907 przez braci: Edwarda, Jana i Ferdynanda Borkowskich, producent szerokiego asortymentu elektrotechnicznego. W formie spółki jawnej rozpoczęła działalność w 1908. Jako Składy Elektrotechniczne – Bracia Borkowscy Sp. z o.o. funkcjonowała do 1950. Zakłady produkowały wysokiej jakości sprzęt elektroinstalacyjny, elektromedyczny, piorunochronny, żyrandole oświetleniowe, grzejniki elektryczne, żelazka, palniki do lamp naftowych, chłodziarki domowe. Dystrybutor produktów firmy Philips.

Branicki Ksawery – ur. 26.10.1816 w Warszawie, zm. 20.11.1879 w Asjucie (Egipt); ekonomista, działacz społeczny, polityk. Od 1847 mieszkał we Francji. Razem z Ludwikiem Wołowskim założył francuski bank kredytowy Crédit Foncier w grupie Caisse d'Épargne (1852–1853). Bank stał się jedną z najważniejszych instytucji finansowych Francji II poł. XIX w. Jeden z inicjatorów budowy trasy kolejowej Kijów–Odessa. Finansował powstawanie kolei w Afryce Północnej, głównie w Egipcie. Finansował Szkołę Polską w Batignol-

les, założoną w 1842 (w 1860 uczyło się w niej 600 uczniów).

Bratkowski Władysław – ur. 22.03.1882 w Gębicach k. Mogilna, zm. 15.03.1966 w Łodzi; włókiennik, twórca technologii mechanizacji pozyskiwania włókien lnianych i konopnych. Prekursor nowoczesnej technologii polskiego przemysłu łykowego. Konstruktor maszyn i organizator fabryk włókienniczych. Uzyskał patent na sposób kotonizacji przędzy łykowej. Przyczynił się do rozwoju polskiego przemysłu lniarskiego. Twórca szkoły badawczej w dziedzinie technologii wydobywania i przetwarzania włókien łykowych. Autor podręcznika z tkactwa w języku niemieckim oraz podręcznika akademickiego *Przędzalnictwo*.

Brazis Romuald – ur. 6.06.1942 w Podwarańcach, fizyk, matematyk. Autor teorii lasera na przejściach wymuszonych między pasmami fononów, teorii prędkości światła w środowiskach z normalnym i odwróconym obsadzeniem stanów energetycznych. Inicjator badań mikrofalowych włókien naturalnych i syntetycznych elektroprzewodzących dla ochrony człowieka przed promieniowaniem elektromagnetycznym. Odkrył zjawisko fotowoltaiczne w diodach krzemowych z zablokowanym pasmem domieszkowym. Założyciel Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy i Uniwersytetu Polskiego w Wilnie.

Brodowski Aleksander – ur. 07.01.1856 w Zdziechowicach, zm. 01.11.1899 w Szwajcarii; inżynier. Po studiach w Zurychu podjął pracę w Sao Paulo Railway, później w Companhia Mogiana de Estr-

das de Ferro. Od 1880 inżynier pomocniczy w Mogiana. Był odpowiedzialny za odcinek Cravinhos oraz linię górską do Poços de Caldas. W 1890 został mianowany inspektorem generalnym tej trasy i przeprowadził się do Campinas. Od 1896 wykładowca w Szkole Politechnicznej w Sao Paulo. Trwałą pamiątką po jego działalności jest brazylijska miejscowość Brodósqui (nazwa występuje też w formie Brodowski) w stanie São Paulo.

Bross Wiktor – ur. 9.08.1903 w Witkowie, zm. 19.01.1994 w Katowicach; chirurg, pionier torakochirurgii i współtwórca kardiokirurgii polskiej. Jako pierwszy w Polsce dokonał wycięcia tętniaka aorty brzusznej z zastąpieniem ubytku przeszczepem pobranym z ludzkich zwłok (1957), przeprowadził operację na otwartym sercu (1958), operację serca z zastosowaniem krążenia pozaustrojowego (1961), rodzinny i udany przeszczep nerki (1966). W 1967 przeprowadził doszczętną operację tętniaka serca. Był twórcą wrocławskiej szkoły chirurgicznej.

Browar Okocim – założony w formie spółki w 1845 przez Jan Ewangelistę Goetza jeden z największych i najnowocześniejszych browarów na ziemiach polskich. Znalazł się w czołówce producentów piwa w Austro-Węgrzech. W obrębie browaru działały warzelnie, bednarnia, chłodnie i lodowania, pracownicy należeli do kasy wsparcia i kasy chorych. Rozbudowany przez Jana Goetza-Okocimskiego na początku XX w., stał się największym browarem na ziemiach polskich. W 1945 upaństwowiony, w 1990 przekształcony w spółkę Skarbu Państwa, w 1996 przejęty przez duński koncern Carlsberg.

Bruner Zygmunt – konstruktor, inżynier. Jako pracownik francuskiej wytwórni lotniczej Societe des Avions Bernard w l. 1928–1929 opracował projekt samolotu pasażerskiego, którego wersja trójsilnikowa T-600 (późniejszy PZL-4) wygrała konkurs ogłoszony przez polskie Ministerstwo Komunikacji. Wraz ze Stanisławem Praussem i Franciszkiem Misztalem opracował dokumentację konstrukcyjną samolotu PZL-4, który stał się pierwszym dużym trójsilnikowym samolotem o nowoczesnej metalowej konstrukcji wykonanym w wytwórni Państwowych Zakładów Lotniczych.

Bryła Stefan – ur. 17.08.1886 w Krakowie, zm. 3.12.1943 w Warszawie; inżynier, pionier w dziedzinie spawalnictwa. Zajmował się mostownictwem, statyką budowli, konstrukcjami żelbetowymi i stalowymi. Jest współautorem *Podręcznika inżynierskiego* i twórcą pierwszych na świecie przepisów dotyczących spawalnictwa. Najważniejsze projekty: Dom Akademicki w Warszawie, wieżowiec Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Prudential”, most na Śludwi (pierwszy na świecie o konstrukcji kratowej). Brał udział w tworzeniu Woolworth Building w Nowym Jorku. Zginął 3.12.1943 podczas ulicznej egzekucji.

Brzeziński Józef – ur. 22.02.1862 w Białogonie, zm. 25.11.1939 w Krakowie; biolog, ogrodnik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pionier naukowego ogrodnictwa. Organizator ogrodu owocowo-warzywnego na polu doświadczalnym UJ w Prądniku Czerwonym (1893). Wprowadził ogrodnictwo oparte na podstawach naukowych jako przedmiot

studiów uniwersyteckich. Założyciel pierwszej oddzielnej Katedry Ogrodnictwa przy Studium Rolniczym UJ. Udowodnił, że bakterie należą do czynników chorób drzew. Opracowywał nowe metody uprawy warzyw. Popularyzator i działacz oświatowy.

Brzoska Rafał – ur. 13.10.1977 w Raciborzu; ekonomista, przedsiębiorca i manager. Twórca i założyciel Grupy Integer.pl, wiodącego przedsiębiorstwa w branży logistycznej, które znacząco przyczyniło się do urynkwienia branży usług pocztowych. Częścią grupy jest spółka InPost. Twórca innowacyjnej w Europie Środkowo-Wschodniej usługi paczkomatów umożliwiającej odbiór przesyłek w zautomatyzowanych maszynach pocztowych. Usługa zdyktowała rynek handlu elektronicznego, w 2018 52% kupujących online wskazało urządzenie InPostu jako najczęściej wybieraną formę dostawy towaru. W 2022 z usługi korzystało 9,8 miliona użytkowników w Polsce.

Brzozowski Karol – ur. 28.09 lub 29.11. 1821 w Warszawie, zm. 5.11.1904 we Lwowie; inżynier. Budowniczy linii kolejowych w Turcji, modernizator rolnictwa i leśnictwa, autor badań topograficznych i pomiarów w górach Kurdystanu przy granicy z Persją, poeta i myśliwy. W pobliżu Bagdadu założył farmę, na którą sprowadzał chłopów i pługi z Galicji. Modernizował służby leśne na Bałkanach, prowadził prace topograficzne i pomiary w Kurdystanie, którymi przyczynił się do tworzenia i uszczegóławiania map tego obszaru. Był autorem wierszowanych przekładów biblijnych.

Buchner Piotr – ur. 20.06.1943 w Warszawie; przedsiębiorca. Od 1975 tworzył samodzielnie przedsiębiorstwa w Polsce i na świecie. Był m.in. właścicielem firmy Mex-Inwest, za pośrednictwem której kupił w 2000 od Skarbu Państwa 90,8% udziałów w Metalexporcie, zajmującym się produkcją obrabiarek i narzędzi. Utworzył megaholding, w skład którego weszły 33 firmy krajowe oraz siedem spółek zagranicznych. Roczne przychody całej grupy kapitałowej Metalexportu w 2001 wyniosły 368,7 mln zł. W 1989 założył Fundację Buchnera, której celem było wsparcie kultury i nauki.

Budowa autostrad – rządowy program zapoczątkowany w 1993, zakładający wybudowanie w ciągu 15 lat sieci płatnych autostrad długości 2300 km. Znaczący wzrost tempa budowy autostrad nastąpił dopiero po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, czynnikiem, który przyspieszył budowę, było przyznanie Polsce współorganizacji Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012. W 1992 długość nowo wybudowanych dróg o standardzie autostrady wynosiła około 100 km, w 2015 – 1553,2 km, w 2022 – 1836,7 km na planowane w programie z 2019 2105,2 km.

Budowa dróg ekspresowych – rządowy program zapoczątkowany pod koniec lat 90. XX w. Program budowy dróg ekspresowych stanowił komplementarną część programu budowy autostrad. Sieć dróg ekspresowych uzupełnia połączenia autostradowe, zapewniając dogodne skomunikowanie kraju. Po 1989 w Polsce funkcjonowały dwujezdniowe fragmenty dróg wybudowanych głównie w latach 70.

XX w., niespełniające współczesnych wymagań dla dróg ekspresowych. W 2006 było 294 km dróg ekspresowych, w 2015 ich długość wzrosła do 1 488 km, w 2023 sieć dróg ekspresowych wynosiła 3257 km.

Budowa elektrowni ciepłych – element polityki gospodarczej II Rzeczypospolitej na rzecz upowszechnienia elektryczności. Stopniowy proces elektryfikacji kraju rozpoczął się wraz z odzyskaniem niepodległości. Początkowo najczęściej elektrowni było zlokalizowanych w Polsce Zachodniej (zwłaszcza na Śląsku). W związku z budową zakładów Centralnego Okręgu Przemysłowego pojawiła się konieczność rozbudowy siłowni istniejących (Tarnów – Mościce) i budowy nowych (elektrownia w Stalowej Woli). W 1938 zawarto umowę na budowę kolejnych 2 elektrowni w Jawidzu i Strykowie.

Budowa elektrowni wodnych – element polityki gospodarczej II Rzeczypospolitej na rzecz elektryfikacji kraju. Pierwsze plany budowy pojawiły się z końcem I wojny światowej. W 1920 podjęto budowę elektrowni w Myczkowcach, w l. 30. rozpoczęto kilka dużych inwestycji, ale niektóre z nich ukończono dopiero w okresie II wojny światowej lub jeszcze później. Do najważniejszych projektów należały: zapora na Sanie w Myczkowcach (przerwana w 1923), na Dunajcu w Rożnowie (1935–1941) i Czchowie (1938–1949), na rzece Bóbr w Dychowie (1936).

Budowa Gdyni – największa inwestycja gospodarcza II Rzeczypospolitej w postaci budowy nowoczesnego portu morskiego

wraz z nowym miastem. W 1922 sejm przyjął ustawę o budowie portu. Głównym projektantem został Tadeusz Wenda. Prace nadzorował Eugeniusz Kwiatkowski. Powstały wówczas: port towarowy, pasażerski, rybacki i wojenny, stocznia, falochrony, składy, chłodnie i urządzenia przeładunkowe. Do 1939 Gdynia przekształciła się w duże i nowoczesne miasto (127 tys. mieszkańców) oraz jeden z największych i najnowocześniejszych portów w Europie (9 mln t obrotu rocznie).

Budowa linii kolejowych na ziemiach polskich w XIX w. – proces powstawania na terenach polskich infrastruktury kolejowej stanowiącej ważny czynnik modernizacji gospodarczej. Pierwszą linią kolejową w zaborze pruskim był wybudowany w 1842 odcinek Wrocław–Oława, w Galicji w 1847 powstała Kolej Krakowsko-Górnośląska, zaś w Królestwie Polskim w 1848 otwarto Drogę Żelazną Warszawsko-Wiedeńską. W 1913 najlepiej rozwinięta była sieć kolejowa w zaborze pruskim (w Wielkopolsce 9,5 km torów na 100 km²), gorzej było w Galicji (5,3 km na 100 km kw.), a naj słabiej w Królestwie Polskim (2,6 km na 100 km²).

Budowa Stalowej Woli – budowa nowoczesnego miasta rozpoczęta 19.03.1937 na gruntach wsi Pławo przy powstających obiektach Zakładów Południowych. W czerwcu 1937 rozpoczęto budowę pierwszych bloków mieszkalnych, do 1.09.1939 oddano do użytku 970 mieszkań. Każdy blok posiadał pralnie, suszarnie i schrony przeciwlotnicze. Osiedle posiadało oczyszczalnię ścieków, wytwórnię lodu, piekarnię mechaniczną. Wszystkie ulice były oświetlone. W mie-

ście funkcjonowały posterunek policji, przychodnia, szkoły, poczta, filie banków, sklepy, restauracje. W 1939 Stalowa Wola liczyła 4 tys. mieszkańców.

Budowa systemu ubezpieczeń społecznych – tworzenie po 1918 jednolitego prawodawstwa i dostosowanie go do istniejących realiów politycznych i społecznych państwa. W l. 20. wdrożono przepisy o ubezpieczeniu na wypadek choroby (1920), emeryturach funkcjonariuszy państwowych i wojskowych (1923), ubezpieczeniu pracowników umysłowych (1927) i zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia (1924). W 1933 uchwalono ustawę scaleniową. Na jej mocy scalono ubezpieczenia społeczne pod względem prawnym, organizacyjnym i rzeczowym. W 1934 powstał Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Budryk Witold – ur. 24.02.1891 w Białymstoku, zm. 18.11.1958 w Krakowie; inżynier. W 1924 ukończył studia górnicze na Akademii Górniczej, w 1928 obronił tam pierwszy doktorat z dziedziny górnictwa. Stworzył teorię ruchu powietrza w kopalni na podstawie różniczkowego równania ruchu płynów, po raz pierwszy uwzględnił wpływ temperatury na ruch powietrza. Jego poglądy przyczyniły się do opracowania naukowych zasad prowadzenia akcji przeciwpożarowych w kopalniach. Po wojnie razem z współpracownikami stworzył teorię ruchu skał będących w zasięgu eksploatacji górniczej.

Budzanowski Andrzej – ur. 13.03.1933 we Lwowie, zm. 27.05.2011 w Krakowie; fizyk. Prowadził badania w dziedzinie

fizyki jądrowej, zderzeń ciężkich jonów, multifragmentacji jąder i jądrowych przejść fazowych, nad przejściem do plazmy kwarkowo-gluonowej, mechanizmu reakcji jądrowych. Zajmował się tzw. przyprogową produkcją mezonów w zderzeniach elementarnych hadronów. Zaobserwował rozpad silnie związanej cząstki α . Zinterpretował zwiększenie przekroju czynnego w obszarze wstecznych kątów. Dokonał analizy procesu niepełnego przekazu pędu w reakcjach ciężko-jonowych.

Budzińska-Tylicka Justyna – ur. 12.09.1867 w Suwałkach, zm. 8.04.1936 w Warszawie; lekarz, polityk, działaczka społeczna. Propagatorka walki z alkoholizmem, wiedzy na temat higieny, aktywnie walczyła o równouprawnienie kobiet. Założycielka m.in. Komitetu Politycznego Kobiet Postępowych (1919) oraz Ligi Kobiet na Rzecz Pokoju i Wolności (1921), której celem było nadanie kobietom pełnych praw obywatelskich oraz szerzenie haseł antywojennych i niwelowanie jej politycznych, ekonomicznych, społecznych i psychologicznych skutków. Założycielka Towarzystwa Lekarek Polskich.

Bujwidowa Kazimiera – ur. 16.10.1867 w Warszawie, zm. 8.10.1932 w Krakowie; działaczka społeczna, feministka. Zaangażowana w pracę społeczną i charytatywną, zakładała kółka samokształceniowe. Współpracowała z „Nową Reformą”, „Sterem”, „Nowym Słowem”. Autorka broszur feministycznych, uczestniczka Kongresu Kobiet w Paryżu w 1910. Autorka petycji o równouprawnieniu kobiet na uniwersytetach przesłanych do Sejmu Krajowego (1904) i Rady Państwa (1910).

Doprowadziła do powstania pierwszego na ziemiach polskich gimnazjum dla dziewcząt z programem nauczania takim jak w szkołach dla chłopców.

BUMAR – przedsiębiorstwo przemysłu zbrojeniowego z siedzibą w Gliwicach. Funkcjonowało jako stalownia martenowsko-elektryczna, Zakład Inwestycyjno-Remontowy ZIR (1948), Zakłady Mechaniczne „Łabędy” (1951), Zakłady Mechaniczne „Bumar-Łabędy” SA w Gliwicach (1993). Od 2013 działające jako Polski Holding Obrony. Wykonawca modernizacji pojazdów: Leopard 2A4, T-72, PT-91, wozów zabezpieczenia technicznego WZT-2 i WZT-3. Producent m.in. czołgów T-72M1 „Jaguar”, PT-91A „Twardy” i modułowego pancerza reaktywnego ERAWA. W 2023 BUMAR przekazał armii 14 zmodernizowanych do wersji 2PL czołgów Leopard.

Bury Sp. z o. o. – założona w 1987 przez Henryka Burego w Mielcu firma zajmująca się produkcją elektroniki. W 1992 powstała hurtownia z akcesoriami dla telefonii komórkowej. W 1995 stworzono pierwszy samodzielny zestaw głośnomówiący serii ET. W 1997 powstał zestaw głośnomówiący z cyfrowym procesorem sygnałowym (DSP), w 2005 adapter BT z serii „UNI System 8” – pierwszy zestaw głośnomówiący z wyświetlaczem. W 2012 firma stworzyła pierwsze instalowane na stałe urządzenie głośnomówiące „CC 9068 App”, w całości obsługiwane przez aplikację na wyświetlaczu smartfona.

Butkiewicz Michał – ur. 29.09.1886 w Grajewie, zm. 4.10.1974 w Warszawie; inżynier technolog. Dyrektor Kolei Pań-

stwowych w Radomiu (1932), następnie kierownik Ministerstwa Komunikacji (1932–1936) oraz naczelny dyrektor Przedsiębiorstwa Komunikacji Miejskiej „Tramwaje i Autobusy” miasta stołecznego Warszawy (1937–1939). Wchodził w skład Rady Głównej Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich (1939). Inicjator rozwoju turystyki krajowej. Wydał rozporządzenie w sprawie przepisów o pociągach popularnych (17.01.1934), a następnie decyzję o powołaniu Ligi Popierania Turystyki.

Buzek Jerzy – ur. 27.03.1874 w Korńskiej k. Trzyńca, zm. 9.02.1939 w Węgierskiej Górze; odlewnik i metalurg, teoretyk odlewnictwa, autor teoretycznych podstaw obliczania zużycia koksu i strat rudy w wielkim piecu. Przyczynił się do rozwoju nauk odlewniczych. Wprowadził do języka polskiego terminy: żeliwiak, żeliwo ciągliwe oraz staliwo. Twórca teorii procesu żeliwiakowego (1908). Wyprowadził wzór matematyczny i określił najkorzystniejszą ilość dmuchu do żeliwiaka równą ok. $100 \text{ Nm}^3/\text{m}^2$ poprzecznego przekroju żeliwiaka w ciągu 1 minuty (tzw. liczba Buzka). Modernizator Spółki Akcyjnej „Węgierska Górka”.

Buzek Jerzy – ur. 3.07.1940 w Śmiłowicach; profesor nauk technicznych, polityk. W 1996 współzałożyciel międzynarodowej sieci instytucji naukowych INCREASE. Premier rządu RP w l. 1997–2001. Kierowany przez niego gabinet wprowadził 1.01.1999 cztery fundamentalne reformy – oświatową (utworzenie szkół gimnazjalnych), emerytalną (3 filary systemu emerytalnego), administracyjną (3 szczeble samorządu terytorialnego) i zdrowot-

na (utworzenie ubezpieczenia zdrowotnego). W l. 2009–2012 pierwszy przewodniczący Parlamentu Europejskiego z państw byłego Bloku Wschodniego.

CANARD – Centrum Automatycznego Nadzoru nad Ruchem Drogowym powstałe 30.12.2010 w ramach Głównego Inspektoratu Transportu Drogowego w celu usprawnienia pracy m.in. fotoradarów. Poprzez automatyzację i centralizację obsługi działa na rzecz podniesienia poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego. System ujawnia naruszenia przepisów w zakresie przekraczania limitów prędkości oraz niestosowania się do sygnalizacji świetlnej. Formy nadzoru to fotoradary, urządzenia do odcinkowego pomiaru prędkości i rejestrujące pojazdy niestosujące się do sygnalizacji świetlnej.

Can-Pack SA – założona w Krakowie w 1992 przez amerykański Giorgi Global Holdings firma zajmująca się produkcją opakowań. W 1994 spółka uruchomiła w Brzesku jedną z pierwszych w Europie Środkowej fabrykę puszek na napoje (do 1989 działał tam zakład FOB Opakomet). W 2013 sprzedaż wyniosła 4,75 mld zł. W 2014 struktura organizacyjna składała się z pięciu holdingowych branż: puszek napojowych, opakowań do żywności, chemii, opakowań szklanych, zamknięć do butelek oraz usług deweloperskich. W 2020 zatrudniała ok. 8 tys. osób, należało do niej 28 zakładów na całym świecie.

CCC – jedna z największych w Europie pionierskich spółek na rynku sprzedaży detalicznej w segmencie obuwia z siedzibą w Polkowicach. Powstała w 1999 z inicjatywy Dariusza Miłka jako CCC Sp. z o.o.,

nawiązująca do sloganu „Cena Czyny Cuda”. Od 2004 CCC SA weszła w skład indeksu giełdowego WIG20. Od 2021 prowadzi sprzedaż w segmencie off-price przez sieć sklepów „HalfPrice”. Do 2022 rozwinęła ok. 90 platform e-commerce, 1 tys. sklepów stacjonarnych w 29 krajach. Grupa CCC w trzecim kwartale 2023 uzyskała przychody na poziomie 2,4 mld zł.

CD Projekt – polski producent i sprzedawca gier komputerowych, firma założona w 1994 przez Marcina Iwińskiego i Michała Kicińskiego. Twórca polskiej wersji gry Baldur’s Gate. Autorskie projekty: Wiedźmin (2007), GWINT Wiedźmińska Gra Karciana (2018), Cyberpunk 2077 (2020). W ramach Grupy działają spółki: GOG sp. z o.o., CD Projekt Inc., CD Projekt Co. Ltd., Spokko sp. z o.o., CD Projekt Red Store sp. z o.o. Spółka notowana na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. W listopadzie 2023 miał miejsce debiut „Cyberpunk 2077: Widmo Wolności”.

Cegielski Hipolit – ur. 6.01.1813 w Ławkach, zm. 30.11.1868 w Poznaniu; filolog, przemysłowiec, działacz gospodarczy, społeczny i narodowy, polityk. W 1846 założył w poznańskim Bazarze sklep z narzędziami rolniczymi, który z czasem przekształcił w znakomicie prosperującą fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych. Wieloletni wiceprezes Towarzystwa Naukowej Pomocy, współtwórca Towarzystwa Przemysłowego w Poznaniu, prezes Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, założyciel „Gazety Polskiej”, a później „Dziennika Poznańskiego”, twórca szkoły realnej w Poznaniu.

Cellary Wojciech – ur. 2.09.1951 w Poznaniu; informatyk, wynalazca. Współkonstruktor pierwszego komercyjnego polskiego minikomputera **Elwro 800 Junior**. Prowadził badania z zakresu opracowania metod i algorytmów zarządzania współbieżnością w rozproszonych bazach danych. Specjalista z dziedziny opracowywania podejścia kontekstowego do zarządzania wersjami w obiektywnych bazach danych. Pionier z dziedziny badań nad elektronicznym biznesem i administracją, społeczeństwem informacyjnym oraz bazami danych i multimediami. Koordynator wielu projektów z zakresu zastosowań informatyki w przemyśle.

Celon Pharma SA – firma farmaceutyczna założona w 2002 w Kielinie w gminie Łomianki zajmująca się produkcją leków genetycznych. Prowadziła badania dotyczące zastosowania medykamentów w leczeniu nowotworów, chorób neurologicznych, cukrzycy, schorzeń metabolicznych. Najbardziej dochodowym projektem firmy był lek inhalacyjny „Salmex”, który odpowiadał za 62% przychodów w 2017. Firma stworzyła dział badawczo-rozwojowy, zatrudniający ok. 160 naukowców. W 2023 podpisano umowę na realizację projektu w sprawie rozwoju klinicznego innowacyjnego inhibitora CPL110 w nowotworach litych FGFR zależnych.

Celuloza z Niedomic – wysokiej jakości surowiec przemysłowy wytwarzany przez Zakłady Celulozy w Niedomicach koło Tarnowa od 1937. Substancja służyła m.in. do produkcji papieru, włókien sztucznych i materiałów wybuchowych. Fabrykę wybudowano w ramach **Centralnego Okręgu Przemysłowego**. W 1939

Międzynarodowe Biuro Jakości Celulozy w Londynie zaliczyło niedomicką celulozę do ośmiu najlepszych na świecie. Produkt był sprzedawany w kraju i za granicą. Produkcja celulozy w Niedomicach prowadzona była również po wojnie, przedsiębiorstwo zlikwidowano w 1994.

Centralna Kasa Spółek Rolniczych – instytucja kredytowa obsługująca spółdzielczość wiejską. Powstała 26.03.1907 we Lwowie. 26.07.1919 przemianowana na Centralną Kasę dla Spółek Rolniczych w Warszawie. Celem było podniesienie materialne i kulturalne rolnictwa poprzez wspieranie rozwoju spółdzielni. Udzielała kredytów, współfinansowała drobne gospodarstwa rolne i wiejskie warsztaty drobnoprzemysłowe, uczyła rolników nowoczesnych form zarządzania gospodarstwem. W 1937 liczba członków wyniosła 5597. 10.06.1945 weszła w skład Banku Gospodarstwa Spółdzielczego.

Centralna Komisja Egzaminacyjna z siedzibą w Warszawie – polska instytucja oświatowa powołana 1.01.1999 przez Sejm. Jej celem stało się tworzenie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów oraz egzaminów (egzamin kończący szkołę podstawową oraz egzamin gimnazjalny, od 2019 egzamin ósmoklasisty, maturalny, egzamin zawodowy, egzaminy eksternistyczne) we współpracy z ministrami, szkołami wyższymi, jednostkami badawczymi i rozwojowymi, organizacjami pracodawców i samorządami zawodowymi. Inicjuje i organizuje badania, analizy i testy diagnostyczne. Zajmuje się również opracowywaniem nowych rozwiązań w tym zakresie.

Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej (CLOR) – jednostka badawczo-rozwojowa powstała 13.07.1957 z inicjatywy Jerzego Peńsko, Tadeusza Musiałowicza, Ryszarda Szepeke, Adama Kuchcińskiego oraz Jerzego Sokołowskiego celem koordynowania prac operacyjnych i badawczych ochrony radiologicznej w Polsce. W ramach CLOR powstało mobilne laboratorium pobierające próbki środowiskowe na terenie kraju. W 1961 powstała Samodzielna Pracownia Pomiarów Tła Naturalnego do badań stężeń radonu w powietrzu, glebie i budynkach mieszkalnych. Od 1.10.2010 Instytut Badawczy.

Centralne Studium Samolotów – lotnicze biuro konstrukcyjne zorganizowane w 1946 przez Franciszka Misztala. Miało spełniać rolę centralnego zakładu prototypowego dla wytwórni płatowcowych PZL. W l. 1946–1950 opracowano w nim prototypy samolotów szkolno-treningowych CSS-10 i CSS-11 oraz pasażerskiego CSS-12, silników tłokowych WN-1 i WN-2, a także dokumentację licencyjną samolotu wielozadaniowego CSS-13, samolotu „Junak 2”, szybowca „Mucha ter” oraz licencyjnych silników M-11D i M-11FR. Zreorganizowane w 1950 w Wytwórnię Sprzętu Komunikacyjnego nr 4 Okęcie.

Centralne Towarzystwo Gospodarcze dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego – organizacja rolnicza założona w Poznaniu w 1861. Jej celem było propagowanie oświaty rolnej i postępu technicznego w rolnictwie. Pierwszym przewodniczącym był Adolf Łączyński. Towarzystwo zakładało kółka rolnicze (w 1897 było ich 200) i sprawowało nad nimi opiekę.

W 1870 z inicjatywy organizacji założono szkołę rolniczą w Żabikowie. W 1912 w ramach towarzystwa powstał Związek Kółek Rolniczych. W 1926 organizację przekształcono w Wielkopolskie Towarzystwo Kółek Rolniczych (działało do 1939).

Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych – najliczniejsza organizacja rolnicza działająca na rzecz rozwoju kultury i oświaty rolnej. Powstała 10.07.1929 w Warszawie w wyniku połączenia najważniejszych organizacji rolniczych w Polsce w celu scentralizowania działań na rzecz rolnictwa. Towarzystwo postulowało poprawę warunków pracy rolników i harmonijny rozwój rolnictwa w stosunku do przemysłu i handlu. Zakładało szkoły rolnicze, biblioteki, instytuty naukowe, udzielało stypendiów, wydawało publikacje. Do 1938 liczyło ok. 250 tys. członków.

Centralne Towarzystwo Rolnicze – organizacja rolnicza działająca na rzecz rozwoju kultury i oświaty. Powstała na bazie regionalnych towarzystw rolniczych, które w 1907 utworzyły Centralne Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim. Organizowało odczyty, badania rozwoju gospodarstw rolnych, wystawy, stacje doświadczalne, szkoły rolnicze i pracownice oraz prowadziło wydawnictwo. Po 1918 poszerzyło działalność o województwa wschodnie. W 1929 połączone m.in. z Centralnym Związkiem Kółek Rolniczych w ramach Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych.

Centralny Instytut Wychowania Fizycznego – szkoła wyższa, powstała w 1929

z inicjatywy marszałka Józefa Piłsudskiego w wyniku połączenia poznańskiej Centralnej Szkoły Wojskowej Gimnastyki i Sportów oraz Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie, istniała formalnie od 1.01.1930. Jej celem było kształcenie kadr wychowania fizycznego na potrzeby wojska oraz prowadzenie badań naukowych w zakresie wychowania fizycznego, kultury fizycznej, sprawności młodzieży. W 1938 przekształcona w Akademię Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego.

Centralny Okręg Przemysłowy – okręg przemysłowy położony w centralnej części międzywojennej Polski, w tzw. rejonie bezpieczeństwa; w l. 1937–1939 miejsce inwestycji nastawionych na podniesienie potencjału obronnego kraju oraz przemiany modernizacyjne. Większości inwestycji nie udało się dokończyć przed wybuchem wojny, jednak COP odegrał ważną rolę w rozwoju gospodarczym i społecznym objętych programem terenów. Najważniejsze inwestycje: Zakłady Południowe w Stalowej Woli, Wytwórnia Płatowców w Mielcu, Wytwórnia Silników w Rzeszowie, Fabryka Obrabiarek „H. Cegielski” w Rzeszowie.

Centralny Związek Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego – działająca w l. 1903–1918 organizacja mająca na celu wspieranie rozwoju gospodarczego. Powstała na podstawie uchwały I Zjazdu Przemysłowego, który odbył się w 1901 w Krakowie. Związek był organem doradczym dla zrzeszonych w nim ziemian i przedsiębiorców, miał także reprezentować interesy przemysłu krajowego, co obejmowało m.in. sprawy handlowo-polityczne, admi-

nistracyjno-prawne oraz prowadzenie statystyki przemysłowej. Na czele Związku stał Andrzej Lubomirski, później Jan Goetz-Okocimski.

Centralny Związek Kółek Rolniczych – organizacja rolnicza działająca na polu kultury i oświaty. Powstała w 1918. W l. 1918–1929 liczba kół wzrosła z 913 do 2520. Liczba członków wahała się w granicach 45–100 tys. Celem koła było zjednoczenie ruchu chłopskiego, wspieranie działalności spółdzielczej, inicjowanie pracy społecznej w zakresie oświaty zawodowej i ogólnej. Związek reprezentował interesy rolników, otwierał szkoły, biblioteki, doświadczalne fermy rolnicze i fundował stypendia. W 1929 wszedł w skład Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych.

Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów („Lewiatan”) – organizacja przemysłowców reprezentująca ich interesy wobec rządu polskiego w okresie międzywojennym. Założona 15.12.1919 przez Andrzeja Wierzbickiego, kontynuowała tradycje Towarzystwa Przemysłowców Guberni Królestwa Polskiego w Warszawie. Związek stanowił pozaparlamentarny ośrodek wywierający wpływ na politykę gospodarczą państwa. Przedstawiciele organizacji zasiadali w Sejmie i Senacie, obejmowali stanowiska ministerialne, zasiadali w rządowych instytucjach doradczych.

Centralwings – pierwsza polska tania linia lotnicza, działająca w l. 2004–2009, należąca do spółki PLL LOT. Przewoźnik miał obsługiwać połączenia krajowe i międzynarodowe na trasach europejskich jako

spółka filialna wykonująca loty regularne, w tym tanie linie oraz loty czarterowe. Pierwsze samoloty linii wystartowały w 2005 na trasach Warszawa–Londyn i Kraków–Londyn. Linie Centralwings dysponowały samolotami Boeing 737-300 i Boeing 737-400. Statki powietrzne polskiej linii latały z miast: Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Warszawa, Wrocław.

Centrum Nauki Kopernik w Warszawie – najbardziej znane w Polsce interaktywne centrum popularyzacji nauki utworzone w Warszawie w 2005, sfinansowane przez samorząd oraz Ministerstwo Edukacji i Nauki. Otwarte dla publiczności w 2010. Stanowi kompleks budynków, w których mieszczą się wystawy stałe i czasowe, Planetarium Niebo Kopernika, laboratoria oraz Centrum Konferencyjne Kopernik. Wokół budynku znajduje się Park Odkrywców, zewnętrzna galeria sztuki i amfiteatr. Celem instytucji jest popularyzacja i rozwój nauki poprzez współpracę z naukowcami i nauczycielami.

Centrum Zdrowia Dziecka – powstały w 1977 z inicjatywy Seweryny Szmaglewskiej i Ewy Szelburg-Zarembiny wysoko-specjalistyczny szpital pediatryczny, instytut naukowo-badawczy i szkoleniowy Ministerstwa Zdrowia z siedzibą w Warszawie. Pomnik poświęcony pamięci dzieci poległych w czasie II wojny światowej. W Centrum dokonano pierwszych nowatorskich operacji w Polsce, m.in. udanego przeszczepu wątroby (1990), rodzinnego przeszczepu wątroby od żywego dawcy (1999), wszczepienia wspomagania lewej komory z pozostawieniem własnego serca u dziecka (2012).

CEPIK – System Informacyjny Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców. Powstał w l. 2003–2004 w celu gromadzenia informacji o pojazdach, które są zarejestrowane w Polsce. Dzieli się na 2 ewidencje: pojazdów oraz kierowców. Gromadzi dane dotyczące marki i modelu, dane techniczne, informacje o dokumentach pojazdu, obecnych i poprzednich właścicielach, ubezpieczeniach, badaniach technicznych, kradzieżach, podstawowe informacje o kierowcy, jego uprawnieniach, zastosowanych środkach karnych. W 2017 utworzono ewidencję pojazdów niezarejestrowanych CEPIK 2.0.

CERT Polska – pierwszy w Polsce zespół zajmujący się bezpieczeństwem w Internecie i reagowaniem na cyberprzestępstwa. Powołany w 1996. Działał w ramach Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, był przez nią finansowany. Zajmował się rejestrem domen.pl oraz dostarczał zaawansowane usługi teleinformatyczne. Główne zadania: rejestrowanie oraz obsługa incydentów naruszających bezpieczeństwo w sieci, aktywne reagowanie w razie wystąpienia zagrożeń dla użytkowników sieci, udział w projektach krajowych i zagranicznych powiązanych z bezpieczeństwem teleinformatycznym.

Chamiec Zygmunt – ur. 24.03.1882, zm. 27.12.1948; pionier polskiej radiofonii. Jeden z dyrektorów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej. Delegat na konferencję pokojową w Paryżu (1919), uczestnik prac nad przygotowaniem traktatu wersalskiego. Organizator spółki Polskie Radio SA (1923–1924) oraz pierwszy dyrektor naczelny (1925–1935). Inicjator

budowy najsilniejszej w Europie radiostacji w Raszynie oraz produkcji i upowszechniania odbiornika „Detefon”. Przewodniczący Komisji Wymiany Programów Międzynarodowej Unii Radiofonicznej (1928–1935).

Charpak Georges – ur. 1.08.1924 w Dąbrowicy, zm. 29.09.2010 w Paryżu; francuski inżynier pochodzenia polsko-żydowskiego, wynalazca. Specjalista z zakresu fizyki eksperymentalnej. Prowadził badania nad detekcją promieniowania jonizującego. Konstruktor pierwszej wieloprzewodowej komory proporcjonalnej (MWPC), umożliwiającej rejestrowanie torów cząsteczek i bezpośrednie przesyłanie danych do analizy komputerowej (1968). Zdobywca Nagrody Nobla Szwedzkiej Akademii Królewskiej w dziedzinie fizyki za wkład w opracowanie detektorów cząstek elementarnych (1992).

Chelmicki Józef – ur. 19.02.1813 prawdopodobnie w Warszawie, zm. 28.06.1890 w Tawirze (Portugalia); żołnierz, kartograf, podróżnik. W Paryżu zaangażował się w prace Towarzystwa Litewskiego i Ziemi Ruskich. Uczestniczył w kursach wojskowych, inżynierskich i rysunku. W Portugalii prowadził prace kartograficzne oraz inżynierskie, kierował budową fortów i gmachów. Inspektor dróg i mostów oraz budynków rządowych i pomników Portugalii. Efektem jego pobytu w koloniach portugalskich w Afryce był dwutomowy opis Wysp Zielonego Przylądka i Gwinei Portugalskiej z własnoręcznie opracowanymi mapami (1841–1843).

Chemiczny Instytut Badawczy – placówka naukowo-badawcza z siedzibą w War-

szawie, powstała w 1922 we Lwowie z przekształcenia Instytutu Badań Naukowych i Technicznych „Metan” założonego przez Ignacego Mościckiego. Celem była działalność naukowa na rzecz budowy i rozwoju polskiego przemysłu chemicznego, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania surowców krajowych. Wśród osiągnięć Instytutu znajduje się opracowanie technologii otrzymywania kauczuku syntetycznego KER (kauczuk erytrenowy). Po wojnie reaktywowany jako Instytut Przemysłu Chemicznego.

Chłapowski Dezydery – ur. 23.05.1788 w Turwi, zm. 27.03.1879 w Turwi; działacz gospodarczy, prekursor pracy organicznej, generał. Na wzór brytyjski zmodernizował swój majątek Rąbin. Wprowadził czteropolowy płodozmian oraz uprawę roślin motylkowych. Jego gospodarstwo posiadało własną cukrownię (1838), gorzelnię, olejarnię, browar. Jako pierwszy na ziemiach polskich podjął meliorację gruntów, stosował nowe maszyny i narzędzia rolnicze. Współzałożyciel i wydawca „Przeglądu Poznańskiego” i „Szkółki Niedzielnej”; członek-korespondent Galicyskiego Towarzystwa Gospodarczego.

Chłopskie Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – organizacja wychowawczo-kulturalna powstała 4.01.1946. Na jej czele stał Teodor Kaczyński. Celem towarzystwa było objęcie dzieci wiejskich opieką materialną i wychowawczą. Towarzystwo tworzyło i prowadziło poradnie wychowawcze, dziecińce, przedszkola, domy dziecka, sanatoria, instytucje wychowawcze, prace wydawnicze, udzielało pomocy żywnościowej, materialnej i higieniczno-

-lekarskiej, organizowało kolonie i półkolonie. W maju 1949 nastąpiło połączenie ChTPD z Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci w Towarzystwo Przyjaciół Dzieci.

Chmiel Tadeusz – ur. 21.11.1956 w Chmielku; przedsiębiorca. Założyciel i główny udziałowiec firmy Black Red White, wiodącego producenta i dystrybutora mebli oraz zestawów meblowych i wyposażenia wnętrz z ok. 20-procentowym udziałem na polskim rynku (sprzedał firmę w 2022). W skład grupy kapitałowej weszły Black Red White SA i 10 spółek zależnych, produkcja mebli odbywa się w 19 zakładach wytwórczych. Firma eksportuje swoje produkty głównie na rynki Unii Europejskiej oraz rynki wschodnie (Rosja, Białoruś, Chiny), jej produkty są znane w 55 krajach. W Polsce działa ok. 80 salonów firmowych.

Chmielewski Zygmunt – ur. 5.03.1873 w Warszawie, zm. 24.04.1939 w Warszawie; inżynier, działacz spółdzielczy, prekursor spółdzielczości mleczarskiej. Współpracownik Franciszka Stefczyka, od 1907 kierownik Biura Mleczarskiego przy Wydziale Krajowym, założyciel ponad 20 spółdzielni mleczarskich w Galicji. W 1924–1928 dyrektor Centralnej Kasy Spółek Rolniczych, w l. 1928–1929 przewodniczący Związku Rewizyjnego Spółdzielni Rolniczych. Propagator edukacji spółdzielczej, założył Państwową Szkołę Spółdzielczości Rolniczej w Nałęczowie. Autor dziesięciu zasad wychowania spółdzielczego.

Chobrzyński Karol – ur. 1.11.1809 w Brachowicach k. Zgierza, zm. 2.10.1883

w Paryżu; inżynier. Po 1831 na emigracji we Francji. Absolwent École Centrale des Arts et Manufactures. Zajmował się projektowaniem doków w Hawrze. Od 1838 pracował nad utworzeniem nowej szwajcarskiej linii kolejowej w biurze projektowym Eugène’a Flachata. Kierownik huty w Vierzon. Współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Przemysłu we Francji (1841). Główny inspektor Kompanii Kolei Północnej. Wynalazca krat schodkowych do palenisk kotłów (1855), umożliwiających opalanie parowozów węglem kamiennym zamiast mazutem.

Chociszewski Józef – ur. 28.02.1837 w Chełście, zm. 11.11.1914 w Gnieźnie; działacz społeczny i narodowy, redaktor, wydawca, pisarz ludowy. W l. 1861–1862 współredaktor „Gwiazdki Cieszyńskiej”, na łamach której propagował ideę oświaty ludowej prowadzonej w duchu narodowym, do tego typu działalności zainspirował Karola Miarke. Redagował m.in. „Nadwiślanina”, „Przyjaciela Ludu”, „Przyjaciela Dzieci i Młodzieży”, wszędzie propagując oświatę ludową, opartą na pracy organicznej i solidaryzmie społecznym. Napisał wiele prac adresowanych do ludności chłopskiej o łącznym nakładzie ok. 3 mln egzemplarzy.

Chodasiewicz Robert – ur. 29.02.1832 w Wilnie, zm. 17.08.1896 w Buenos Aires; inżynier, autor prac fortyfikacyjnych i kartograficznych. W Turcji służył w oddziale polskiej jazdy oraz budował drogi i mosty. W Argentynie skonstruował balon obserwacyjny i bojowy. W 1867 odbył pierwszy zwiad lotniczy w Ameryce Południowej. Został uznany za pierwszego lotnika argentyńskiego. W stolicy

Paragwaju Asuncion był dyrektorem kolei. Był dyrektorem w fabryce materiałów wybuchowych w Buenos Aires. W 1890 założył pierwsze stowarzyszenie polonijne – Polskie Towarzystwo Demokratyczne.

Chodźko Witold – ur. 1.11.1875 w Piotrkowie Trybunalskim; zm. 17.01.1954 w Warszawie; psychiatra i neurolog, działacz społeczny, polityk. Kierownik resortu zdrowia publicznego (grudzień 1918 – styczeń 1919 oraz grudzień 1919 – marzec 1921) i minister (marzec 1922 – maj 1923). Współtwórca zrębów ochrony zdrowia w Polsce, ustawodawstwa sanitarnego, pionier medycyny społecznej. W 1920 współzałożyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. W l. 1929–1934 prezes Naczelnej Izby Lekarskiej. W badaniach naukowych zajmował się m.in. problemami alkoholizmu przewlekłego, zdrowia publicznego, opieki społecznej i ochrony pracy.

Choróbki Jerzy – ur. 22.11.1902 w Podhajcach, zm. 22.08.1986 w Warszawie; neurochirurg. W l. 1927–1934 prowadził badania w ośrodkach naukowych w Szwajcarii, Francji, Kanadzie i USA. Twórca i kierownik pierwszej w Polsce kliniki neurochirurgicznej (1947). Odkrywcą włókien nerwowych, opisał przebieg nerwów naczynioruchowych dla naczyń mózgowych. Prowadził badania dotyczące ruchów mimowolnych, padaczki i wentrykulografii. Pionier leczenia operacyjnego chorób mózgu. Przyczynił się do wyodrębnienia w Polsce neurochirurgii jako samodzielnej dyscypliny medycznej.

Chrapusta Anna – ur. 29.12.1971 w Limanowej; lekarka, mikrochirurg, specja-

listka chirurgii plastycznej, rekonstrukcyjnej i dziecięcej. Twórca Krakowskich Procedur Replantacyjnych. Jako pierwsza w Polsce przeprowadziła m.in. zabieg rekonstrukcji nerwu obwodowego u dziecka z użyciem biokompatybilnej wstawki nerwopochodnej Neuragen, obustronną replantację rąk, jednoetapową rekonstrukcję narządu słuchu z rekonstrukcją małżowiny usznej. Asystowała m.in. przy pierwszym zabiegu rekonstrukcji twarzy w Polsce z użyciem Integry DTR oraz zabiegu rekonstrukcyjnego wysunięcia twarzoczaszki.

Chrzanowska Hanna – ur. 7.10.1902 w Warszawie, zm. 29.04.1973 w Krakowie; pielęgniarka, działaczka społeczna, pedagog, prekursorka pielęgniarstwa rodzinnego i domowego. Od 1926 instruktorka pielęgniarstwa społecznego w Uniwersyteckiej Szkole Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie. Po wojnie na zlecenie Ministerstwa Zdrowia prowadziła kursy dokształcające dla pielęgniarek. Propagatorka nowoczesnego postrzegania pacjenta w sposób holistyczny, traktowania go jako jednostki żyjącej w jej konkretnym życiowym środowisku. Autorka m.in. *Pielęgniarstwo w otwartej opiece zdrowotnej* (1960).

Chrzanowski Bernard – ur. 27.07.1861 w Wojnowicach, zm. 12.12.1944 w Konstancinie; działacz społeczny i oświatowy, adwokat. Członek zarządu Towarzystwa Naukowej Pomocy, działacz Towarzystwa Czytelni Ludowych, w latach 1895–1921 prezes Związku Sokołów Wielkopolskich, poseł do sejmu pruskiego od 1901. W 1898 zainicjował Wykłady Ludowe im. Adama Mickiewicza. Przewodniczący

Towarzystwa Krajoznawczego w Poznaniu, propagator i opiekun skautingu. W latach 1922–1928 kurator okręgu szkolnego poznańskiego, szczególną uwagę zwracał na szkoły wiejskie, zniósł w zarządzanym przez siebie okręgu kary cielesne w szkołach.

Chrzanowski Wiesław – ur. 15.12.1880 w Gruszczyźnie, zm. 5.12.1940 w Warszawie; inżynier, konstruktor nowoczesnych silników spalinowych i turbin parowych. Opracował nowe metody wykorzystania ekspansji pary w maszynach wyciągowych. Współzałożyciel Fabryki „Wagon” w Ostrowie Wielkopolskim. Przyczynił się do powołania Stowarzyszenia Nadzoru Kotłów Parowych. Twórca szkoły konstruktorskiej zrzeszającej wybitnych fachowców. Przyczynił się do podniesienia poziomu wiedzy polskich konstruktorów silników parowych. Autor wielu prac m.in. *Turbiny parowe* (1920), *Stawidła maszyn parowych* (1926–1937).

Chudzyński Bronisław – ur. 5.08.1880 w Zalesiu pow. grójecki, zm. 31.07.1946 w Stalowej Woli; inżynier, konstruktor. Specjalista Powszechnego Towarzystwa Elektrycznego w Nikołajewie, zajmował się montażem turbogeneratorów w pancernikach floty czarnomorskiej. Po powrocie do Polski kierował Wydziałem Statystycznym Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom (1919). Dyrektor techniczny w fabryce budowy maszyn i kotłów parowych „T. Eberhardt” w Bydgoszczy (1930) i hucie „Ferrum” w Zawodziu (1932). Naczelný kierownik budowy Zakładów Południowych, w 1945 dyrektor Huty Stalowa Wola.

Chyrosz Wacław – ur. 18.10.1900 w Rydze, zm. 2.12.1960 w Warszawie; projektant i konstruktor obiektów sakralnych oraz budynków użyteczności publicznej. Konstruktor budynku banku Powszechna Kasa Oszczędności w rogu ulic Marszałkowskiej i Sienkiewicza, budynku biura firmy „Orbis” przy ul. Brackiej w Warszawie. Współwykonawca konstrukcji kościoła pw. św. Teresy we Włochach pod Warszawą oraz realizator rozbudowy Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie. Główny specjalista i konstruktor w „Miastoprojekcie Śródmieście”.

Ciach Tomasz – ur. 22.09.1965 w Rykach; inżynier, chemik. Zajmował się sposobami pozyskiwania włókien, prowadził badania nad aerozolami, ale głównie inżynierią biomedyczną. Przyczynił się do produkcji stentów wieńcowych wydzielanych przez leki oraz cewników moczowych o dużej biogodności. Zainteresowania badawcze koncentrował wokół inżynierii tkankowej, nanotechnologii, nanocząsteczek do terapii nowotworowych. Założył Laboratorium Inżynierii Biomedycznej na Wydziale Inżynierii Chemicznej i Procesowej Politechniki Warszawskiej. Autor wielu patentów.

Ciaśtuła Tadeusz – ur. 27.10.1909 w Kazimierzu Dolnym, zm. 7.10.1979 w Birchington-on-Sea; pilot, inżynier. W l. 1936–1939 pilot doświadczalny Instytutu Technicznego Lotnictwa. Od 1947 w Cierva Aircraft Company w Southampton. Autor projektu śmigłowca Cierva W.14 „Skeeter”, od 1951 produkowanego dla lotnictwa Wielkiej Brytanii, Niemiec oraz Portugalii. Od 1957 główny

konstruktor śmigłowców Westland Helicopters, w tym maszyn Saunders-Roe P.531 oraz Westland G.13 „Lynx”. W l. 1960–1970 pracował przy konstrukcji poduszkowców, np. British Hovercraft SR.N6. Laureat nagrody Louis Breguet Memorial Trophy w 1965.

Ciech SA – firma działająca w branży chemicznej, powstała w 1945 jako Centrala Importowo-Eksportowa Chemikaliów i Aparatury Chemicznej. Od 1952 „Ciech” Centrala Importowo-Eksportowa Chemikaliów, w 1995 przekształcona w spółkę akcyjną Ciech SA. Działalność spółki obejmuje produkcję, handel i dystrybucję chemikaliów, a także działalność usługową ukierunkowaną na kompleksową obsługę rynku krajowego i zagranicznego. W 2018 była drugim w Europie producentem sody kalcyonowanej, ponadto największym polskim producentem środków ochrony roślin oraz soli warzonej.

Cieszkowski August – ur. 12.09.1814 w Suchej, zm. 12.03.1894 w Poznaniu; ekonomista, działacz społeczny i polityczny, filozof. Propagator zakładania kas oszczędnościowych dla mieszkańców wsi oraz rozwoju szkolnictwa. Autor przyjętej przez zjazd wrocławski w 1848 odezwy do parlamentów wzywającej do powszechnego porozumienia między państwami oraz rozbrojenia. Twórca koncepcji i wieloletni prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. W 1870 r. utworzył z Żabikowie wyższą szkołę rolniczą, w Wierzenicy założył jedną z największych bibliotek naukowych na ziemiach polskich.

Cieszkowski Józef – ur. 8.03.1798 w Czubrowicach, zm. 12.06.1867 w Strzemieszycach Małych; górnik. Urzędnik władz górniczych w Królestwie Polskim, od 1840 naczelnik Okręgu Zachodniego w Królestwie, któremu nadał nazwę Zagłębia Dąbrowskiego, odkrywca złóż surowców naturalnych w Zagłębiu. Opracował nową metodę eksploatacji węgla kamiennego (zwaną dąbrowską lub zagłębiowską), która umożliwiała wydobywanie i transport urobku na wozach na szynach, prawie bez strat. Prowadził poszukiwania złóż węgla i galmanu poprzez wykonywanie szurfów, szybików i odwiertów wiertniczych.

Cieszyński Antoni – ur. 31.05.1882 w Oleśnicy, zm. 3 lub 4.07.1941 we Lwowie; lekarz stomatolog, pionier i twórca stomatologii polskiej. Od 1914 kierownik pierwszego na ziemiach polskich Instytutu Dentystycznego we Lwowie. Autor wielu nowatorskich metod w stomatologii, w tym metod operacyjnych, a także udoskonaleń technicznych. Twórca m.in. reguły izometrii w radiologii oraz techniki zdjęć rentgenowskich wewnątrz- i zewnątrzustnych. Autor pierwszego na świecie atlasu radiologii stomatologicznej. Edytor czterotomowej *Nowoczesnej encyklopedii zdrowia* (1937–1939).

Cinkciarz.pl Sp. z o.o. – powstała w 2006 spółka, właściciel działającego od 2008 jednego z największych polskich kantorów internetowych – cinkciarz.pl. Spółka ma w pełni polski kapitał, pomysłodawcą i prezesem zarządu jest Marcin Pióro. Siedziba znajduje w Zielonej Górze. Do spółki należy również spółka Conotoxia, prowadząca działalność w Wielkiej Brytanii. W 2019 Cinkciarz.pl oferował usługi

dla klientów indywidualnych i biznesowych w zakresie: przekazów pieniężnych online, płatności online, wymiany walut online (wymiana 26 walut) oraz handlu na rynku Forex.

Ciołkosz Zbysław – ur. 23.03.1902 w Krakowie, zm. 25.06.1960 w Seattle; konstruktor samolotów. Pionier polskiego przemysłu lotniczego i autor planu rozwoju polskiej komunikacji lotniczej. Autor i współautor projektów samolotów: myśliwskich PWS-1, PZL-39, pasażerskiego PWS-20, transportowo-komunikacyjnego PWS-23, sportowego PWS-52, pocztowo-pasażerskich, bombowego PZL-30 „Żubr”, bombowo-rozpoznawczego PWS-19, sanitarnego LWS-2, obserwacyjnego LWS-3 „Mewa”, wodnosamolotów. Po wojnie w USA uczestniczył m.in. w opracowaniu projektów śmigłowców zespolonych Piasecki 16 „Pathfinder”.

Ciołkowski Konstanty – ur. 5.09.1857 w Łżewskoje, zm. 19.09.1935 w Kałudze; uczony i wynalazca, jeden z pionierów kosmonautyki. Twórca projektu sterowca oraz jednopłatowego statku powietrznego. W 1897 zbudował tunel aerodynamiczny. Do najważniejszych osiągnięć należą prace związane z kosmonautyką. W 1903 wykazał, że zasada odrzutu (teoria lotu rakiety) umożliwia osiągnięcie takiej prędkości, że obiekt jest w stanie pokonać przyciąganie ziemskie. W 1916 przedstawił koncepcję sztucznego satelity Ziemi. W 1929 opracował teorię ruchu rakiet wielostopniowych w ziemskim polu grawitacyjnym.

Ciszewski Ignacy – ur. w 1875 w Uładowce, zm. 16.04.1924 w Warszawie; inżynier,

budowniczy. Zatrudniony w dziale mostów budowy Drogi Żelaznej Moskiewsko-Windawsko-Rybińskiej. Kierownik budowy mostów kratowych ze stali zlewnej na dwóch rozgałęzieniach Wołgi Achtuba i Buzani, na Nawie pod Petersburgiem i na Ocie pod Muromem. Pod jego kierunkiem powstał m.in. cztero-przęsłowy most w Świeżańsku. W niepodległej Polsce kierował przebudową warszawskiego węzła kolejowego i odbudową mostu Poniatowskiego. Dla Ministerstwa Spraw Wojskowych budował bocznicę kolejową do Centralnych Składownic Amunicji.

Clearing pracy – forma aktywnego przeciwdziałania bezrobociu oparta na oferowaniu zatrudnienia poza miejscem zamieszkania. W okresie międzywojennym prowadzona przez publiczne urzędy pośrednictwa pracy oferujące pracę na terenie kraju lub za granicą (w l. 20. clearing pracy obejmował ok. 10 tys. osób). Po II wojnie światowej nie odgrywał większej roli (ok. 7,5 tys. osób w 1947 i 1948); od 1948 na znacznie większą skalę realizowano tzw. wojewódzki clearing pracy obejmujący w 1948 75 tys. bezrobotnych, ustępujący w końcu dekadę masowemu werbunkowi siły roboczej.

Colian Holding SA – grupa podmiotów specjalizujących się w produkcji, dystrybucji oraz sprzedaży artykułów spożywczych (słodyczy, przypraw, bakalii i napojów). Twórcą był Jan Kolański, który w 1990 założył w Piątku Wielkim k. Kalisza rodzinną firmę Ziółpex specjalizującą się w ekologicznej produkcji ziół i przypraw krajowych. Grupa jest właścicielem takich marek produktów spożywczych jak:

Goplana, Solidarność, Jutrzenka, Grzeński, Familijne, Jeżyki, Akuku!, Appetita, Siesta oraz Hellena. Produkty dostępne są na ponad 60 rynkach zagranicznych.

Comarch – firma z branży IT założona w Krakowie w 1993 przez Janusza Filipiaka i jego dwunastu studentów. Była jedną z pierwszych polskich firm typu spin-off, której celem była komercjalizacja technologii i transfer wiedzy przez naukowców. Koncentruje swą działalność na projektowaniu, wykonywaniu i dostarczaniu systemów informatycznych, obejmujących oprogramowanie, sprzęt komputerowy i sieciowy, usługi wdrożeniowe, szkoleniowe i eksploatacyjne. Zajmuje czołowe miejsce wśród polskich dostawców innowacyjnych systemów informatycznych dla przedsiębiorstw.

Craftinity – powstała w 2015 pierwsza firma w Polsce zajmująca się komercyjnym wykorzystaniem deep learningu, czyli uczenia głębokiego, wykorzystującego sztuczną inteligencję, polegającego na tworzeniu sieci neuronowych, które mają za zadanie udoskonalić technikę rozpoznawania głosu, wizję komputerową czy też przetwarzanie naturalnego języka. Metoda ma szerokie zastosowanie w wielu dziedzinach – od systemów rekomendacyjnych, które będą uczyć się zachowań i gustów konsumentów po automatyzację czynności, które do tej pory uznawane były za domenę ludzi.

Cukrownia Chełmża – największa cukrownia w Europie przed I wojną światową. Wybudowana w 1881 przez niemiecką spółkę. Przyczyniła się do przekształcenia charakteru miasta z rzemieślniczo-

-handlowego w przemysłowy. W I. 1908–1912 zatrudniała ok. 750 osób, po I wojnie światowej 2 tys. osób, a rekord produkcji cukru wyniósł 46 tys. t. Po 1945 przekształcona w Kombinat Cukrowniczy Chełmża, zatrudniający ok. 1 tys. osób. W 2000 cukrownię przejął koncern Nordzucker AG i zmienił nazwę na Nordzucker Polska SA Zakład Produkcyjny z siedzibą w Chełmży.

Cukrownia Częstocice – pierwsza nowoczesna cukrownia na ziemiach polskich zbudowana w 1839 przez hrabiego Henryka Łubieńskiego. W 1871 przekształcona w spółkę Fabryka Cukru i Rafineria Częstocice, od 1882 jako Towarzystwo Akcyjne Fabryki Cukru Częstocice. Fabrykę stale modernizowano i rozbudowywano. Zastosowano w niej system parowy (1842), następnie dyfuzyjny (1851). Produkcja wzrosła z 983 t cukru w 1862/1863 do średnio 6 tys. t rocznie w I. 1911–1914. W okresie międzywojennym produkcja wynosiła ok. 3 tys. ton rocznie. Po II wojnie światowej została upaństwowiona.

Cybulski Napoleon – ur. 14.09.1854 w Krzywonosach, zm. 26.04.1919 w Krakowie; fizjolog, trzykrotnie nominowany do Nagrody Nobla. W 1895 odkrył, wraz z Władysławem Szymonowiczem, hormonalne oddziaływanie rdzenia nadnerczy. Wyizolowali adrenalinę. W 1890 uzyskał zapis EEG kory mózgowej. Zbudował mikrokalorymetr, który badał ilość ciepła produkowanego przez mięśnie. We współpracy z Adolfem Bieleckim wykonał innowacyjne badania fal elektroencefalograficznych, dzięki czemu umiejscowili w mózgu płat odpowiadają-

cy za czucie. Wspólnie z Marianem Eignerem wykonali pierwszy na ziemiach polskich zapis pracy serca za pomocą wykresu EKG.

Cyfrowy Polsat – założone w 1999 przedsiębiorstwo z branży medialnej. Z czasem największy operator telewizyjnej platformy satelitarnej w Polsce. Działalność obejmuje też usługi: PPV, VOD Domowej Wypożyczalni Filmowej, TV online, catch-up TV, TV Mobilnej w technologii DVB-T, a także dostępu do Internetu. W 2015 platforma przeszła na najnowszy system kompresji sygnału w wersji MPEG-4. W 2014 wystartował program lojalnościowy dla abonentów pod nazwą smartDom. 1.09.2021 Cyfrowy Polsat zmienił nazwę na Polsat Box. W 2023 z usług firmy korzystało 5,85 miliona użytkowników.

Cyran Emil – ur. 20.10.1886 w Boguni-cach, zm. 12.08.1966 w Lublińcu; lekarz psychiatra, działacz społeczny i narodowy. W 1917 był współzałożycielem Towarzystwa Oświaty na Śląsku im. św. Jacka w Opolu. Redaktor „Gońca Śląskiego”, organizator struktur Polskiego Czerwonego Krzyża na Górnym Śląsku, które odegrały ważną rolę w zapewnieniu opieki ofiarom powstań śląskich. Od 1922 dyrektor Śląskiego Zakładu Psychiatrycznego w Lublińcu. W 1961 inicjator uruchomienia Zasadniczej Szkoły Medycznej Psychiatrycznych Asystentek Pielęgniarskich dla Pracujących w Lublińcu.

Cywiński Stanisław – ur. 31.10.1884 w Iłży, zm. 25.09.1939 w Warszawie; konstruktor lotniczy, twórca pierwszych w Polsce samolotów myśliwskiego, spor-

towego i pasażerskiego. W 1911 razem z Czesławem Zbierańskim skonstruował jeden z pierwszych udanych polskich samolotów. Pracował m.in. dla Sekcji Żeglugi Napowietrznej, Polskiej Wytwórni Samolotów i Państwowych Zakładów Lotniczych. Najważniejszymi jego projektami były: samolot wojskowy Arla-1 (1921), myśliwski samolot sportowy PWS-3 (1927), samolot pasażerski dla Polskich Linii Lotniczych LOT PWS-24 (1931).

Czacka Róża – ur. 22.10.1876 w Białej Cerkwi, zm. 15.05.1961 w Łaskach; pionierka na ziemiach polskich edukacji i rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku. Po utracie wzroku podjęła działania na rzecz osób niewidomych. Założycielka i prezes Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi (1911). Prekursorka polskiej tyflogologii. Opracowała polską wersję alfabetu Braille’a oraz system skrótów ortograficznych (1932). Projekt systemu Braille’a został zatwierdzony przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1934). Założycielka Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża.

Czajka Tomasz – ur. 21.05.1981 w Stalowej Woli; informatyk. Absolwent Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego (2004). Wielokrotny laureat konkursu programistycznego TopCoder w kategorii Open i w Collegiate Challenge. Od 2004 do 2007 studiował w Purdue University, USA. W l. 2007–2013 pracował w firmie Google. Zajmował się infrastrukturą baz danych. Od 2014 zatrudniony w SpaceX. Zajmował się tworzeniem systemów sterowania rakiety Falcon Heavy, m.in.

panionowego lądowania boosterów Falcona Heavy, a także wskazówkami i nawigacją Crew Dragon.

Czaplicka Maria – ur. 25.10.1884 w Warszawie, zm. 27.05.1921 w Bristolu; etnografka, antropolożka i geografka. W 1910 jako pierwsza kobieta uzyskała stypendium Kasy im. Mianowskiego, dzięki któremu mogła studiować w Wielkiej Brytanii. W 1912 ukończyła antropologię na Oxfordzie, w l. 1915–1919 kierowała tam jako pierwsza kobieta katedrą antropologii. W l. 1914–1915 odbyła pionierską wyprawę badawczą na Syberię, której efektem była wydana w 1916 książka *My Siberian Year*. Od 1914 członek Królewskiego Towarzystwa Antropologicznego, od 1918 w Królewskim Towarzystwie Geograficznym.

Czarnecki Leszek – ur. 9.05.1962 we Wrocławiu; przedsiębiorca. Działalność biznesową rozpoczął w 1986, zakładając Przedsiębiorstwo Hydrotechniki i Inżynierii TAN. Założyciel pięciu spółek giełdowych: Getin Holding, Getin Noble Bank, MW Trade, Open Finance oraz Idea Bank. Właściciel banków prowadzących działalność w 5 krajach oraz przedsiębiorstw z branży ubezpieczeń, faktoringu, leasingu, pośrednictwa finansowego i nieruchomości. Był twórcą i głównym udziałowcem działającego od 1991 Europejskiego Funduszu Leasingowego – pierwszej i największej firmy leasingowej w Polsce.

Czasopisma kobiece – typ czasopism adresowanych do kobiet o tematyce uwzględniającej ich kulturalne, społeczne i praktyczne potrzeby i zainteresowania.

Na ziemiach polskich zaczęły się ukazywać w XIX wieku. Wraz z rozwojem prasy w okresie międzywojennym pojawiło się kilkadziesiąt pism dla pań, m.in. „Moja Przyjaciółka” (1934–1939), „Kobieta Współczesna” (1927–1934), „Gazeta dla Kobiet” (1909–1938). Najstarszym z nich był „Bluszcz” (1865–1939) o wysokim poziomie literackim i publicystycznym. Wiele magazynów dla kobiet ukazywało się jako dodatki do prasy ogólnej.

„Czasopismo Techniczne” – wydawany od 1883 dwutygodnik propagujący nowoczesną wiedzę techniczną, organ Polskiego Towarzystwa Politechnicznego. Początkowo wydawane we Lwowie, po II wojnie światowej w Krakowie. Od 1890 powstawało we współpracy z Krakowskim Towarzystwem Technicznym. Publikowało teksty związane z problemami techniki, kształcenia na uczelniach technicznych, ale również rozwoju przemysłu. Teksty były uporządkowane w działach: artykuły naukowe, sprawy publiczne, wiadomości z literatury technicznej, recenzje i krytyki, rozmaiitości, sprawy towarzystwa.

Czczott Albert – ur. 13.04.1873 w Petersburgu, zm. 3.11.1955 w Warszawie; inżynier kolejowy, konstruktor parowozów, prekursor badań trakcyjnych taboru kolejowego. Autor polskiej metody badania parowozów. Projektant wagonów pomiarowych oraz pociągu doświadczalnego. Prowadził badania trakcyjne parowozów z zastosowaniem parowozu pomocniczego do hamowania rozpędzającego się pociągu. Opracował nowoczesną metodę jazdy pociągami doświadczalnymi wg tzw. nut (taśmy). Twórca popularnej

w Europie nowatorskiej metody zastosowania parowozów wytwarzających sztuczny opór (metoda Czeczotta).

Czerwiński Wacław – ur. 16.11.1900 w Czortkowie, zm. 17.06.1988 w Toronto; inżynier mechanik, konstruktor szybowców i samolotów, wynalazca. Przed wojną pracował w PZL Warszawa i Podlaskiej Wytwórni Samolotów, po wojnie w firmach kanadyjskich. Konstruktor samolotu CW-I, projektant szybowców, w szczególności jednoosobowych CW-II, CW-III, pierwszego dwumiejscowego szybowca wyczynowego CW-IV, CW-5 bis, akrobacyjnego CW-7, szkoleniowo-treningowych PWS-33 „Wyżeł” i PWS-41 oraz samolotów „Salamandra” i „Żaba”, które występowały później w wersji kanadyjskiej jako DH „Sparrow” i CWA „Wren”.

Czerwiński Wiktor – ur. 1886, zm. 1976; inżynier chemik, projektant fabryk chemicznych, w tym fabryki celulozy w Ławnie pod Grodnem i wytwórni kwasu azotowego. Autor patentu uszlachetniania celulozy (celuloza siarczynowa). Organizator i modernizator Fabryki Bawełny Strzeleckiej. Współprojektant i kierowniczy budowy Fabryki Celulozy w Niedomicach k. Tarnowa. Uruchomił produkcję celulozy suchej, celulozy bielonej i wiskozowej. Po wojnie dyrektor w Południowym Zjednoczeniu Przemysłu Papierniczego oraz w Biurze Projektów Przemysłu Papierniczego i Celulozowego.

Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO) – wejście Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego ratyfikowano 12.03.1999 w amerykańskiej miejscowości Independence. Członkostwo w NATO

nie tylko dało Polsce gwarancje bezpieczeństwa w postaci art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, ale doprowadziło również do wzrostu pozycji i znaczenia Polski na arenie międzynarodowej. Spowodowało także konieczność dostosowania i modernizacji Sił Zbrojnych RP do standardów Sojuszu, z czym wiązał się transfer technologii i rozwój potencjału wytwórczego krajowego przemysłu obronnego.

Czochra Marian – ur. 21.01.1925 w Zwierzycu, zm. 9.02.2020 w Lublinie; neurochirurg, założyciel Polskiego Towarzystwa Neurochirurgicznego. Absolwent Akademii Medycznej w Lublinie. Wprowadził jako pierwszy w kraju dostęp operacyjny Yasargila do mikrochirurgicznego leczenia tętniaków naczyń mózgowych, guzów okołosiodłowych oraz kąta mosto-mózdzkowego; wykonywał sympatektomie tętnic szyjnych w odcinku śródczaszkowym; zastosował zastawkę komorowo-otrzewnową w przypadkach guzów tylnej jamy czaszkowej. Dokonał pierwszego w Polsce homogennego przeszczepu nerwu obwodowego u człowieka.

Czochrański Jan – ur. 23.10.1885 w Kcyni, zm. 22.04.1953 w Poznaniu; chemik, metaloznawca, twórca podstaw nowoczesnej elektroniki, wynalazca metody otrzymywania monokryształów krzemu. Od 1916 pełnił funkcję kierownika laboratorium badania stali i żelaza w koncernie AEG. W 1916 odkrył metodę pomiaru szybkości krystalizacji metali (tzw. metoda Czochrańskiego). Polegała na wytwarzaniu monokryształów półmetali, metali oraz ich stopów (np. krzemu). Wynalazek umożliwił budowę układów scalonych i rozwój elektroniki. W 1924 stworzył

bezcynowy stop łożyskowy stosowany w kolejnictwie.

Czteroletni plan inwestycyjny – plan inwestycyjny na lata 1936–1940 przygotowany przez Eugeniusza Kwiatkowskiego, stanowiący wstęp do zasadniczej modernizacji państwa. Zakładał przeznaczenie na inwestycje 1,8 mld zł, w 1937 wartość tę podniesiono do 2,4 mld. Do priorytetów planu zaliczono zwiększanie potencjału obronnego Polski, stworzenie warunków do uprzemysłowienia kraju oraz aktywizację biernych gospodarczo obszarów na wschodzie i południu. Plan został wykonany w ciągu trzech lat (do marca 1939). W ramach planu podjęto realizację Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Czudek Henryk – ur. 15.12.1930 w Rudzie, zm. 13.08.2006 w Warszawie; inżynier mostownictwa, specjalista inżynierii lądowej. Projektant wielu obiektów mostowych, wiaduktów drogowych i estakad. Konsultant naukowy przy przebudowie warszawskiego mostu im. ks. Józefa Poniatowskiego. Projektant największych mostów stalowych w Polsce, m.in. mostu Toruńskiego przez Wisłę; opracował tolerancje wykonawcze konstrukcji mostu Łazienkowskiego. Realizator budowy mostu Siekierskiego w Warszawie oraz mostu w Połańcu. Uczestniczył w zespole realizującym budowę mostu Świętokrzyskiego w Warszawie.

Danysz Marian – ur. 17.03.1909 w Paryżu, zm. 9.02.1983 w Warszawie; fizyk eksperymentator. Współtwórca warszawskiego ośrodka badań cząstek elementarnych. Autor prototypu noktowizora (nagroda

Ministra Poczty i Telegrafów, 1939). Wspólnie z Michałem Żywym dokonał odkrycia promieniotwórczego izotopu fluoru i skandu (1934). Wraz z Jerzym Pniewskim zaobserwował pierwsze hiperjądro z dwoma hiperonami Lambda (1952) oraz stany izomeryczne hiperjądra (1962). Współodkrywcą pierwszego podwójnego hiperjądra (1963). Przyczynił się do rozwoju międzynarodowej współpracy polskich fizyków.

„Dar Pomorza” – tzw. „Biała Fregata”, nowoczesny trójmasztowy statek żaglowo-motorowy zbudowany w 1909 w Hamburgu, zakupiony w 1929 r. przez Pomorski Komitet Floty Narodowej. Pierwszy polski statek, który opłynął dookoła kuli ziemskiej (1934–1935) oraz przylądek Horn (1937). Dwukrotny zwycięzca regat „Cutty Sark” (1972, 1980). Odbił 102 rejsy szkolne, przebył łącznie pół miliona mil morskich. Przyczynił się do rozbudowy kadr polskiej floty handlowej (13 384 studentów Szkoły Morskiej). Od 1982 jako Oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku pełni funkcję statku-muzeum.

DARIN – inteligentny system stworzony w 2013 w ramach współpracy wynalazcy Patryka Arłamowskiego oraz firmy Polska Projektowa zajmującej się projektowaniem i montażem inteligentnych instalacji automatyki. System umożliwia sterowanie wyposażeniem budynku m.in.: oświetleniem (żarowym, LED, RGB), siłownikami do otwierania okien, rolet, ogrzewaniem, nawadnianiem, bramą garażową, kinem domowym. Sterowanie możliwe jest z poziomu przeglądarki internetowej (smartfony, tablety, laptopy i komputery

stacjonarne) oraz za pomocą przycisków naściennych.

Daszyńska-Golińska Zofia – ur. 6.08.1860 w Warszawie, zm. 11.02.1934 w Warszawie; działaczka społeczna, socjolog, polityk. Prowadziła konspiracyjne kursy samokształceniowe dla kobiet z nauk społecznych. Działała na rzecz rozbudowy różnorodnych form samorządności oraz rozwoju polityki społecznej. Współtwórca Szkoły Nauk Politycznych i Społecznych (1911/1912). Współzałożycielka Ligi Kobiet dla Pokoju i Wolności i Towarzystwa Kobiet z Wyższym Wykształceniem. W l. 1925–1934 wykładowca Wolnej Wszechnicy Polskiej. Od 1924 członek Zarządu Głównego Towarzystwa Polityki Społecznej.

Dąbrowski Jerzy – ur. 8.08.1899 w Bełchatowie, zm. 17.09.1967 w Renton; pilot, konstruktor, twórca nowoczesnego profilu skrzydła. Od 1928 szef grupy konstruktorskiej w Państwowych Zakładach Lotniczych w Warszawie. W 1934 opracował dwusilnikowy samolot bombowy PZL 37 „Łoś”, w którym jako pierwszy na świecie zastosował laminarny profil skrzydła o małym współczynniku oporu. Od 1939 przebywał na emigracji. Konstruktor m.in. w firmie Boeing. Opatentował automatyczny stabilizator i tarciový amortyzator. W l. 1959–1967 brał udział w projektowaniu promu kosmicznego i pojazdu księżycowego.

Dąbrowski Marian – ur. 27.09.1878 w Mielcu, zm. 27.09.1958 w Mielcu; dziennikarz, wydawca, społecznik. Założyciel i redaktor naczelny (1910–1939) „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”,

największego koncernu prasowego II Rzeczypospolitej z siedzibą w Pałacu Prasy w Krakowie. Doprowadził do przejęcia przez IKC „Nowin” oraz „Nowej Reformy”. Założyciel Teatru „Bagatela”, jeden z fundatorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Popularyzator sportu i turystyki, inicjator budowy drogi z Krakowa do Zakopanego, tzw. zakopianki.

Dąbrowski Stefan – ur. 31.01.1877 w Warszawie, zm. 23.03.1947 w Poznaniu; lekarz, biochemik, działacz narodowy. Po studiach medycznych w Warszawie w l. 1900–1902 prowadził badania w zakresie chemii fizjologicznej na Sorbonie. Od 1905 na Uniwersytecie Lwowskim, w 1920 objął Katedrę Chemii Fizjologicznej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. Twórca biochemii medycznej w Poznaniu. Autor prawa wyśnającego wymianę jonową pomiędzy erytrocytami a osoczem krwi, jaka zachodzi w krwi tętniczej, jak również w krwi żyłnej, wykorzystywanego w leczeniu krwii i jej składnikami.

Decentralizacja systemu ubezpieczeń zdrowotnych – reforma systemu zdrowia zainicjowana ustawą o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym z 6.02.1997 wprowadzonej w życie 1.01.1999 i zakładającej powstanie regionalnych kas chorych finansujących świadczenia zdrowotne w oparciu o składki z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego. Wprowadziła po raz pierwszy do systemu ochrony zdrowia rachunek ekonomiczny, pociągając za sobą kolejne zmiany w tym sektorze. W 2003 miejsce systemu kas chorych zajął Narodowy Fundusz Zdrowia i jego oddziały wojewódzkie.

Dega Wiktor – ur. 7.12.1896 w Poznaniu, zm. 16.02.1995 w Poznaniu; chirurg, ortopeda, pionier rehabilitacji narządów ruchu w Polsce. W 1960 stworzył w Poznaniu pierwszą na świecie Katedrę Medycyny Rehabilitacyjnej. W l. 1957–1967 ekspert Światowej Organizacji Zdrowia do spraw rehabilitacji. W 1970 Europejskie Biuro WHO uznało jego program kompleksowej rehabilitacji za wzorcowy. Twórca nowych technik operacyjnych i metod leczenia, jego prace dotyczące wrodzonych zwichnięć stawu biodrowego były podstawą do opracowania metody operacyjnego leczenia: osteotomii transiliakalnej.

Dekomunizacja – proces będący częścią budowy demokratycznego i nowoczesnego społeczeństwa, wolnego od komunistycznej przeszłości, w Polsce nigdy w pełni nieprzeprowadzony. Jego elementami były: rozliczenie i odsunięcie od sprawowania funkcji publicznych funkcjonariuszy państwa komunistycznego za ich działania przeciwko państwu i jego obywatelom, usuwanie symboli związanych z władzą komunistyczną z przestrzeni publicznej (nazwy ulic, pomniki, tablice), udostępnianie dokumentów tajnych służb specjalnych osobom, które były przez nie inwigilowane.

Dembiński Henryk – ur. 16.01.1791 w Strzałkowie, zm. 13.06.1864 w Paryżu; generał, wynalazca, inżynier. We Francji opatentował 10 wynalazków, m.in. urządzenie zabezpieczające butelki z winem, które wybuchają pod wpływem fermentacji. Opracowywał projekty dotyczące sprężonego powietrza używanego do napędu wagonów kolejowych, systemu

napędzania statków. W 1839 opatentował system sterowania balonami i stosowania ich jako silników. Władzom tureckim proponował użycie pocisków artyleryjskich zawierających broń chemiczną i bakteriologiczną wywołującą zarazę morową lub padaczkę.

Demel Kazimierz – ur. 9.03.1889 w Zawodziu, zm. 27.09.1978 w Gdyni; biolog, hydrobiolog. Pionier polskich badań nad Morzem Bałtyckim. Od 1923 adiunkt w Morskim Laboratorium Rybackim w Helu. Był pierwszym Polakiem badającym jakościowo-ilościowo skład i rozmieszczenie fauny Morza Bałtyckiego. Wykonał pionierskie badania dotyczące rybołówstwa morskiego i prognozowania połowów. W latach 1932–1939 był kierownikiem Morskiego Laboratorium Rybackiego. 17.12.1938 jako pierwszy w kraju obronił doktorat z biologii morza. W l. 1945–1960 zastępca kierownika Morskiego Instytutu Rybackiego.

Derentowicz Adolf – ur. 31.03.1935, zm. 17.07.2007 w Warszawie; inżynier budownictwa. Główny Konstruktor Biura Projektów Budownictwa Ogólnego „Budopol” SA w Warszawie. Autor i współautor: odbudowy Teatru Narodowego, konstrukcji Biblioteki Narodowej, zabudowań Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz wielu kościołów i obiektów użyteczności publicznej, w tym kościoła Matki Bożej Ostrobramskiej na Witolinie, warszawskich osiedli „Łucka” i „Ostrowska”, hali tenisowej w dzielnicy Ochota.

Deruralizacja – proces społeczny odnoszący się do całego społeczeństwa, polegający na stopniowym zmniejszaniu się udziału populacji wiejskiej w populacji kraju. Związany jest z przechodzeniem od tradycyjnego społeczeństwa rolniczego do nowoczesnego społeczeństwa opartego na sektorze usług. Czynnikiem leżącym u podstaw deruralizacji są zmiany demograficzne, industrializacja oraz procesy mobilności przestrzennej. Wskutek procesu deruralizacji udział ludności wiejskiej na ziemiach polskich zmniejszył się z 71% na początku XX w. do 38% 100 lat później.

Deskur Jan – ur. 31.07.1922 w Ostrowie Wielkopolskim; inżynier budownictwa. Specjalista z zakresu konstrukcji mostowych. Prekursor budownictwa mieszkaniowego realizowanego metodami uprzemysłowionymi. Kierownik budowy Jeziora Maltańskiego w Poznaniu (do 1950) oddanego do użytku w 1952 oraz rozbudowy elektrowni na tamie Garbarskiej. Wraz z m.in. Tadeuszem Bekasem i Wojciechem Kasprzyckim był współrealizatorem osiedli budynków mieszkalnych w Poznaniu: „Świerczewskiego”, „Grunwald”, a także „Rataje” i „Winogrody”. Brał udział w budowie nowego skrzydła Biblioteki Raczyńskich.

Deweloperzy – prywatni inwestorzy na rynku mieszkaniowym, osoby prawne lub fizyczne zajmujące się budową nieruchomości. Pierwsze firmy deweloperskie powstały w l. 1990–1991. Na początku lat 90. XX w. budowały ok. 3% mieszkań w budynkach wielorodzinnych. W 2001 liczba oddanych mieszkań wyniosła 30 tys. W 2002 powołano Polski Związek

Firm Deweloperskich, którego celem było zapewnienie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności deweloperskiej. W 2008 przekazano do użytku 165 tys. mieszkań. W 2015 90% mieszkań w obiektach wielorodzinnych zbudowali deweloperzy. W 2021 deweloperzy mieli 47% udział w rynku mieszkaniowym.

Dezagraryzacja – proces społeczny polegający na zmniejszaniu się agrarności społeczeństwa, czyli istotnego wpływu rolnictwa i rolników na gospodarkę i społeczeństwo. Proces związany z przechodzeniem od tradycyjnego społeczeństwa rolniczego do nowoczesnego społeczeństwa opartego na sektorze usług. W Polsce był widoczny od początku XX w., jego dynamika nabrała tempa w okresie transformacji ustrojowej, kiedy jego najczęściej spotykane miary, takie jak: udział rolnictwa w tworzeniu PKB oraz udział ludności zatrudnionej w rolnictwie, systematycznie malały.

Diagnosta MC14007 – system ekspercki powstały w 1988 w rezultacie badań prowadzonych nad metodami formułowania wiedzy. Umożliwiał analizę wraz z diagnostyką procesu wytwarzania układów scalonych połączoną z wykorzystaniem wyników pomiarów struktur próbných. System stworzony przez Krzysztofa Michalika. Prototyp systemu zbudowano na bazie szkieletowego systemu eksperckiego PC-Expert. Bazę systemu tworzyło 146 reguł, które były pogrupowane w dziewięciu klasach. Program ten składał się z modułów: sterującego, akwizycji wiedzy, wnioskującego, wyjaśniającego konkluzję.

Dice+ – nowoczesna interaktywna kostka do gry służąca do grania w gry planszowe

na platformie cyfrowej, łącząca się z urządzeniami mobilnymi. Powstała w latach 2010–2012 z inicjatywy Patryka Strzelewicza, Michała Bąka i Q-Workshop. Produkowana w Centrum Logistycznym Logistic City w Piotrkowie Trybunalskim przez Game Technologies SA. Pierwszy polski produkt sprzedawany przez Apple Store na polskim rynku IT i w skali międzynarodowej. Prezentowana m.in. na targach E3 w Los Angeles, CeBIT 2013 w Hanowerze oraz Gamescom w Kolonii. Wyposażona w mechanizm anti-cheat.

Dickstein Samuel – ur. 12.05.1851 w Warszawie, zm. 28.09.1939 w Warszawie; matematyk, pedagog, działacz społeczny. W 1888 współtwórca pierwszego polskiego czasopisma naukowego „Prace Matematyczno-Fizyczne”. Obszarem jego badań była algebra i teoria liczb. Prowadził własną szkołę matematyczno-przyrodniczą. W 1884 współzałożyciel Biblioteki Matematyczno-Fizycznej. Współorganizator towarzystw społecznych i naukowych. Współzałożyciel Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, członek Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Jego celem było utworzenie w całej Polsce sieci stacji meteorologicznych.

Dietl Tomasz – ur. 1.10.1950 w Poznaniu; fizyk. W 1973 ukończył studia na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmował się badaniami nad doświadczalnymi i teoretycznymi aspektami nanotechnologii, spintroniką półprzewodnikową (półprzewodniki magnetyczne), fizyką układów nieuporządkowanych i mezoskopowych. Wyniki jego badań przyczyniły się do stworzenia nowej kategorii nauki – spintroniki półprzewodni-

kowej. Badał własności rozcieńczonych półprzewodników ferromagnetycznych, stworzył model teoretyczny półprzewodników działających w temperaturze pokojowej.

Digital Core Design – firma założona w Bytomiu w 1999 przez absolwentów Politechniki Śląskiej – Tomasza Krzyżaka, Jacka Hanke i Piotra Kandora. Produkowała procesory dla niemieckiej firmy z branży IT. Każdy układ elektroniczny był indywidualny. Procesory miały szerokie zastosowanie m.in. w maszynach przemysłowych, elektronice użytkowej, aparaturze medycznej, samochodach elektrycznych, sprzęcie wojskowym czy samolotach pasażerskich. Spółka stworzyła najszybszy na świecie procesor przemysłowy DQ80251 oraz system kryptograficzny CryptOne. W 2023 firma stworzyła pierwszy w kraju procesor RISC-V.

Diora – przedsiębiorstwo z branży elektronicznej założone 8.11.1945. W 1947 zakupiło licencję na produkcję superheterodynowego radiodbiornika „AGA”. W 1948 zespół Wilhelma Rotkiewicza stworzył pierwszy radiodbiornik „Pionier”, produkowany w różnych odmianach (wersja „Polonez” była wyposażona w gramofon własnej konstrukcji). W 1959 rozpoczęto produkcję telewizorów. W l. 70. i 80. XX w. zakład należała do Zjednoczenia „Unitra”. W 1989 firma została przekształcona w spółkę. W 1991 rozpoczął się proces restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Działalność zakończono w 2006.

Długosz Władysław – ur. 24.07.1864 w Krakowie, zm. 24.06.1937 w Krakowie;

działacz polityczny i społeczny, przemysłowiec, właściciel kopalni naftowych w Zagłębiu Boryslawskim. Z powodzeniem prowadził jako przedstawiciel przedsiębiorstwa Williama McGarveya poszukiwania ropy naftowej. Założył własną spółkę naftową, która przyniosła mu wielkie dochody. Angażował się w prace społeczne, budując drogi, szkoły, mieszkania, ale również domy ludowe, internaty, związki mleczarskie. Poseł do Sejmu Krajowego i Rady Państwa w Wiedniu. Prezes Krajowego Towarzystwa Naftowego.

Dłuski Kazimierz – ur. 1.11.1855 w Sosnowcu k. Mohylowa, zm. 6.09.1930 w Otwocku; lekarz ftyzjatra, działacz społeczny i polityczny. Inicjator zakończonej w 1902 budowy nowoczesnego sanatorium dla osób z chorobami płuc w Zakopanem (od 1927 Wojskowy Dom Wypoczynkowy w Kościelisku). Współzałożyciel i pierwszy prezes (1909–1919) Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. W l. 1912–1920 kierował Muzeum Tatrzańskim. Założył wraz z żoną Bronisławą, starszą siostrą Marii Skłodowskiej-Curie, prewentorium przeciwgruźlicze w Aninie. Autor publikacji *Rokowanie w gruźlicy płuc* (1926).

Dobrowolski Antoni – ur. 6.06.1872 w Dworzowicach Kościelnych, zm. 27.04.1954 w Warszawie; geofizyk, meteorolog, pedagog, organizator oświaty w Polsce. Twórca kriologii, nauki o lodzie. Jako pierwszy sporządził opis Antarktydy. Przyczynił się do wyjaśnienia zjawiska halo słonecznego oraz dokonał klasyfikacji chmur. Inicjator i organizator polskich wypraw polarnych: na Wyspę Niedźwie-

dzią (1932) i na Spitsbergen (1934). Autor 109 prac wydanych drukiem oraz 9 rękopisów. Inicjator powstania Obserwatorium Sejsmologicznego w Warszawie (1934) oraz Polskiego Koła Polarnego (1938).

Dobrowski Konstanty – ur. 16.11.1890 w Płońsku, zm. w sierpniu 1944 w Warszawie; inżynier elektryk, wynalazca. Współorganizator Państwowego Instytutu Telekomunikacji (1932) i kierownik Wydziału Teletechniki (do 1939). Autor kilku patentów głównie z dziedziny telefonii, m.in. na układ połączeń elektromagnesów wybierakowych w samoczynnych centralach telefonicznych z wybierakami skokowymi (1936) oraz na aparat wrzutowy do central automatycznych (1934). Aktywny uczestnik prac określających polskie normy odnoszące się do urządzeń elektrotechnicznych, telefonicznych, telegraficznych.

Dobrzaniecki Władysław – ur. 24.09.1897 w Zielińcach k. Borszczowa, zm. 4.07.1941 we Lwowie; lekarz pediatra, pionier kardiologii, prekursor polskiej chirurgii plastycznej. Ordynator Państwowego Szpitala Powszechnego we Lwowie oraz profesor uniwersytetu we Lwowie. Beneficjent licznych staży zagranicznych, inicjował w Polsce operacje tętniaków oraz chirurgię układu współczulnego. Jako jeden z pierwszych w kraju wyspecjalizował się w chirurgii plastycznej, autor m.in. *Sympatektomia periarterialna pod względem klinicznym*, *Przetaczanie krwi w świetle doświadczeń klinicznych*.

Doerffer Jerzy – ur. 21.04.1918 w Łęce Wielkiej, zm. 9.08.2006 w Sopocie; inżynier

nier, konstruktor statków. Konstruktor zrzutowej kapsuły ratowniczej i urządzeń ulepszających sterowność (tzw. ster Doerffera) oraz twórca połówkowej metody budowy statków i napędu gondolowego. Autor pionierskich projektów kutrów rybackich o stalowych kadłubach B-368 (1946-1947) oraz pierwszego polskiego pełnomorskiego statku „Sołdek” (1949). Kierował budową statków typu B-50, trawlerów parowych burtowych typu B-10. Od 1951 główny inżynier techniczny Stoczni Gdańskiej; doradca budowy nowych statków w Stoczni Szczecińskiej.

Doktorowicz-Hrebicki Stanisław – ur. 9.11.1888 w Petersburgu, zm. 27.12.1974 w Warszawie; inżynier górniczy, geolog. Opracował i wprowadził nową nomenklaturę pokładów węgla w Zagłębiu Górnośląskim. Sporządził pierwszy bilans zasobów węgla kamiennego Górnośląskiego Zagłębia Węglowego i Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego oraz węgla brunatnego w Polsce. Autor przeglądowej mapy geologicznej Polski w skali 1:300 000, w tym arkuszy Wałbrzych, Opole, Kraków. Badacz złóż kopalin na Syberii oraz polskich złóż węgla brunatnych, węgla kamiennych, glinek, rud żelaza.

Dolina Lotnicza – Stowarzyszenie Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego „Dolina Lotnicza”. Powołane do życia 11.04.2003 przez 18 podmiotów z WSK Rzeszów na czele. W 2019 w skład Stowarzyszenia wchodziło ponad 140 podmiotów między innymi z branży lotniczej, informatycznej, mechanicznej, usługowej oraz szkolnictwa wyższego. Jest najważniejszym klastrem lotniczym w Europie Środkowo-Wschodniej, w ramach które-

go wytwarza się 90% krajowej produkcji lotniczej. Idea powstania klastra nawiązuje do spuścizny Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Doliwo-Dobrowolski Michał – ur. 2.01.1862 w Gątczynie, zm. 15.11.1919 w Heidelbergu; elektrotechnik, wynalazca. W 1888 wybudował pierwszą na świecie prądnicę trójfazową, w 1889 trójfazowy silnik indukcyjny z wirnikiem klatkowym. Opatentował: transformatory trójfazowe, przyrządy pomiarowe fazomierz i częstotściomierz, komory gasikowe służące do gaszenia wyładowań w wyłącznikach wysokonapięciowych. W 1895 zbudował na Renie pierwszą na świecie trójfazową elektrownię wodną. W 1897 zaprojektował trójfazowe elektrownie dla Zabrza i Królewskiej Huty (Chorzowa).

Dom Towarowy Bracia Jabłkowski SA – spółka handlowa prowadząca nowoczesne domy handlowe i sprzedaż wysyłkową. Założona w 1914 przez Józefa Jabłkowskiego w Warszawie, jednak jej korzenie sięgają 1880. Sklep znany był z dbałości o klienta, wysokiej jakości towaru i przystępnych cen. W l. 1931–1950 dyrektorem był Feliks Jabłkowski, za którego czasów osiągnięto poziom zatrudnienia sięgający 770 osób (łącznie z filią w Wilnie). Firma nie zaprzestała działalności po 1939. Jej upadłość została ogłoszona 15.05.1950, po przejęciu majątku spółki przez państwo.

Domeyko Ignacy – ur. 31.07.1802 w Niedźwiadce Wielkiej, zm. 23.01.1889 w Santiago (Chile); geolog, inżynier. Opracował pierwszą mapę geologiczną

Chile, opublikował wiele podręczników. Przyczynił się do wprowadzenia systemu metrycznego i unowocześnienia systemu monetarnego w tym kraju. Zbiory zgromadzone przez niego na uniwersytecie w Santiago liczyły ponad 4000 okazów. W 1844 odkrył rzadki minerał z gromady arsenków nazwany na cześć odkrywcy domeykitem. Od 1867 przez 16 lat był rektorem Universidad de Chile, który przekształcił w nowoczesny uniwersytet wzorowany na uczelniach niemieckich.

Domki kunitzerowskie – wybudowane w I. 90. XIX w. pierwsze osiedle dla robotników na ziemiach polskich wznieszone przy Widzewskiej Manufakturze Heinzla i Kunitzera. Składało się z drewnianych, prostych, parterowych budynków o charakterystycznym wiejskim wyglądem. Każdy budynek był przeznaczony dla sześciu rodzin. Obiekty były wykonane z tanich materiałów, nie miały kanalizacji ani bieżącej wody. W pobliżu budowano również studnie i zakładano niewielkie ogródki. Osiedle liczyło 158 domków drewnianych i osiem murowanych (razem liczyły 1585 izb).

Domy ludowe – miejsca pracy społeczno-oświatowej i kulturalnej przeznaczone dla niższych warstw społecznych. Na ziemiach polskich pierwsze domy ludowe powstały przed I wojną światową. Były zakładane przez filantropów, właścicieli ziemskich lub ze składek mieszkańców miast i wsi. Obok celów oświatowych służyły także integracji mieszkańców wsi i miast. Większość placówek prowadziło Towarzystwo Szkoły Ludowej oraz parafie. Wywarły duży wpływ na modernizację życia niższych warstw społecznych, rozwijanie

kultur polskiej i pielęgnowanie tradycji lokalnych.

Doświadczalne Warsztaty Lotnicze (Rogalski-Wigura-Drzewiecki) – wytwórnia konstruująca i produkująca samoloty RWD. Powstała w 1925. Na samolotach RWD, prezentowanych na międzynarodowych imprezach i rajdach, dokonywano pionierskich wyczynów i ustanawiano rekordy światowe prędkości, pułapu i odległości lotu. Najbardziej udanymi projektami były: RWD-2, RWD-4, RWD-5, RWD-6 i RWD-7 oraz RWD-9. W 1935 kapitał spółki osiągnął kwotę 150 tys. zł. W 1937 zatrudnienie wyniosło 400 osób. Po agresji niemieckiej w 1939 wytwórnia zakończyła swoją działalność.

Dotacje Unii Europejskiej dla rolników – dotacje udzielane rolnikom w Unii Europejskiej w postaci subwencji w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Ich celem było rekompensowanie rolnikom spadku ich dochodów spowodowanego znaczną obniżką cen gwarantowanych. W I. 2004–2019 ze Wspólnej Polityki Rolnej Polska otrzymała transfery na sumę 56,5 mld euro, z czego na płatności bezpośrednie (czyli na dotacje bezpośrednie dla rolników) 34,7 mld euro, a na II filar (czyli na przekształcenia strukturalne rolnictwa i obszarów wiejskich) niemal 22 mld.

Drac Karol – ur. 28.01.1875 w Warszawie, zm. 26.04.1906 w Warszawie; inżynier i wynalazca w zakresie fotografii barwnej. Zajmował się rozszczepianiem światła i barwami dopełniającymi. Najważniejszym jego osiągnięciem było skonstruowanie aparatu fotograficznego (chromografu) opartego na oryginalnym układzie

optycznym rozszczepiającym światło na trzy wiązki odpowiadające zakresom barw widma: czerwono-pomarańczową, żółto-zieloną i niebiesko-fioletową. Rejestrowane one były na trzech płytach fotograficznych, a ich pozytywowe kopie jednocześnie rzutowane dawały ostatecznie barwne zdjęcie.

Dramiński SA – firma założona w 1987 przez Janusza Dramińskiego w Olsztynie, producent ultrasonografów i urządzeń elektrycznych dla rolnictwa. W 2006 rozpoczęła sprzedaż ultrasonografów medycznych. Wykorzystywane są w medycynie ratunkowej, medycynie rodzinnej, opiece paliatywnej oraz ginekologii i położnictwie, a także w medycynie wojskowej, anestezjologii i medycynie estetycznej. Firma produkuje także termometry rolnicze, testery ciąży dla świń i owiec oraz wykrywacze mastitis. W 2022 firma przeniosła siedzibę do Sząbruka, chcąc zainicjować utworzenie tam „Warmińskiej Doliny Krzemowej”.

Drobnicowce B54 – tzw. dziesięciotyśężniki, pierwsze zaprojektowane i zbudowane w Polsce statki; wizytówka polskiego przemysłu stocznioowego. Projekt, ukończony w 1952, przygotował zespół Centralnego Biura Konstrukcji Okrętowych nr 1 pod kierunkiem Jerzego Pacześniaka. Drobnicowce tego typu powstawały w stoczniach: gdańskiej, gdyńskiej i szczecińskiej. Obok statku bazowego B54-I powstało 9 wariantów. Projekt ostatniego, B54-X, opracował Stefan Kowalewicz. Statki pływały m.in. pod banderą radziecką, chińską, kubańską, szwajcarską; wycofane na przełomie l. 70. i 80.

Droga Żelazna Fabryczno-Łódzka – linia kolejowa łącząca szybko rozwijający się łódzki okręg przemysłowy z siecią transportową Królestwa Polskiego. Budowę trasy z Łodzi do Koluszek, gdzie łączyła się z Drogą Żelazną Warszawsko-Wiedeńską, prowadziło Towarzystwo Drogi Żelaznej Fabryczno-Łódzkiej kierowane przez Jana Blocha. Prace rozpoczęto latem 1865, w listopadzie 1865 nastąpiło otwarcie liczącej ok. 27 km linii dla transportu towarów, do ruchu pasażerskiego oddano ją 1.06.1866. Powstanie linii usprawniło dostawy węgla i surowców oraz wywóz wyrobów przemysłowych.

Droga Żelazna Nadwiślańska – najdłuższa linia kolejowa w Królestwie Polskim licząca 522 km szerokiego toru, przebiegająca od Kowla przez Warszawę do Mławy i Prus, umożliwiająca połączenie terenów Ukrainy z Gdańskiem. Wybudowana w l. 1874–1877 przez spółkę z Leopoldem Kronenbergiem na czele. Miała duże znaczenie dla gospodarki Królestwa, łącząc Warszawę z Lublinem oraz Chełmszczyzną, ale także wpływając na rozwój sieci połączeń kolejowych. W 1898 przejęta przez państwo i włączona w skład Nadwiślańskich Skarbowych Dróg Żelaznych (w 1912 przewiozły 10,9 mln pasażerów oraz 11,5 mln towarów).

Droga Żelazna Warszawsko-Wiedeńska – pierwsza i najważniejsza linia kolejowa w Królestwie Polskim, łącząca Warszawę z Galicją i Austrią, a pośrednio też z Prusami. Budowę rozpoczęto w 1838, otwarcie głównej linii do granicy z Austrią nastąpiło w 1848. Jej długość wyniosła 307 km. W 1857 kolej została oddana kapitałowi pruskiemu, od 1869 spółką

zarządzał Leopold Kronenberg, który przeprowadził kolejne inwestycje i spolonizował firmę. Łączna długość linii osiągnęła 764 km, z czego 263 km szerokiego toru. W 1911 przewieziono 10,7 mln pasażerów oraz 9,8 mln t towarów, w 1912 spółka została upaństwowiona.

Drutex – firma produkcyjno-handlowa z siedzibą w Bytowie, powstała w 1985, lider na polskim rynku metalowym. Największy polski producent stolarki otworowej z PCV i stelaży metalowych do mebli tapicerowanych, wykorzystujący specjalistyczne systemy i rozwiązania. Do 2012 Drutex zajmował się produkcją bielizny pościelowej i prześcierań. Od 2013 realizator budowy Europejskiego Centrum Stolarki. Wyroby Drutexu eksportowane są do krajów europejskich, ponadto do Stanów Zjednoczonych, Meksyku, Australii, państw Bliskiego Wschodu.

Drzewiecki Jerzy – ur. 7.08.1902 w Warszawie, zm. 15.05.1990 w Ottawie; pilot doświadczalny, konstruktor lotniczy. Absolwent Politechniki Warszawskiej. Współtwórca zespołu konstruktorów RWD. Twórca i tester kilkunastu prototypów samolotów. Wielokrotny rekordzista w zakresie prędkości samolotu i osiągniętej wysokości. W 1939 przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie pracował jako pilot dla Air Transport Auxiliaries i jako kreślarz w Bristol Aeroplane Co. W 1947 emigrował do Kanady. Pracował w National Research Council. Zajmował się antenami radarowymi, radioteleskopami i interferometrami.

Drzewiecki Piotr – ur. 29.05.1865 w Warszawie, zm. 8.12.1943 w Berlinie; inżynier,

przemysłowiec, działacz społeczny i gospodarczy. W 1893 współzałożyciel spółki Towarzystwa Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych Drzewiecki i Jeziorański. W 1906 został prezesem Towarzystwa Kursów Naukowych. W l. 1914–1915 członek Centralnego Komitetu Obywatelskiego. W 1923 inicjator powstania Komitetu Technicznego dla normalizacji wyrobów przemysłowych oraz ich dostawy (później Polski Komitet Normalizacyjny). Burmistrz Warszawy w l. 1916–1917, prezydent miasta w l. 1918–1921.

Drzewiecki Stefan – ur. 26.07.1844 w Kunce, zm. 23.04.1938 w Paryżu; inżynier, wynalazca. Zbudował łódź podwodną napędzaną siłą ludzkich mięśni (1877). W 1892 przeniósł się do Francji, gdzie stworzył projekt nowoczesnej łodzi podwodnej. Z jego inicjatywy łódzie podwodne w 1901 wyposażono w wyrzutnie torpedowe. W 1908 w Rosji zbudowano okręt podwodny o napędzie spalinowym projektu Drzewieckiego. Tworzył też konstrukcje lotnicze. W 1911 płatowiec „Kaczka” odbył pierwszy lot. W l. 1926–1929 skonstruował śmigło o nastawnym kącie tarcia. W 1921 opatentował nowy typ turbiny wodnej.

Dudkiewicz Zofia – ur. 10.05.1942 we Wręczy k. Żyrardowa; naukowiec, chirurg szczękowo-twarzowy. W l. 1971–2012 pracowała w Klinice Chirurgii Dzieci i Młodzieży w Instytucie Matki i Dziecka. W l. 80. XX w. stworzyła i wprowadziła metodę jednoetapowego leczenia chirurgicznego wad rozszczepów wargi i podniebienia, co wywarło ogromny wpływ na dalsze leczenie ortodontyczne oraz foniatryczno-logopedyczne

ne pacjenta, znakomicie je skracając. Zainicjowała nowoczesne metody wczesnych, jednoetapowych zabiegów usuwania różnych wad wrodzonych u dzieci.

Dulęba Leszek – ur. 19.05.1907 we Lwowie, zm. 17.02.1987 w Warszawie; konstruktor lotniczy, wykładowca akademicki. W l. 1932–1939 pracował w Doświadczalnych Warsztatach Lotniczych na Okęciu jako konstruktor. Brał udział w konstruowaniu większości samolotów RWD. W l. 1941–1946 pracował w ankar-skiej fabryce samolotów, gdzie kierował m.in. opracowaniem licencyjnego samolotu szkolnego Miles „Magister”, szybowca transportowego THK-1, samolotów THK-5 i THK-11. Po powrocie do kraju pracował jako konstruktor (CSS-11, CSS-12, CSS-13, LWD „Junak2”, MD-12) i wykładowca akademicki.

Dulębianka Maria – ur. 21.10.1861 w Krakowie, zm. 7.03.1919 we Lwowie; działaczka społeczna, feministka, pisarka, malarka. Należała do Towarzystwa Dobroczynności oraz Koła Pracy Kobiet, stworzyła Wyborczy Komitet do Rady Miejskiej we Lwowie (1911) i Komitet Obywatelski Pracy Kobiet we Lwowie (1912). Działała na rzecz równouprawnienia kobiet oraz dostępu do wyższej edukacji. Redagowała „Głos Kobiet” – dodatek do „Kuriera Lwowskiego” (1911–1913), była kustoszem w Miejskim Muzeum Przemysłowym (od 1915), inspektorką Opieki nad Matką i Dzieckiem (1917).

Dunin-Markiewicz Stanisław – ur. 19.10.1885 w Warszawie, zm. 25.04.1946 w Edynburgu; inżynier, wynalazca. Od

1927 dyrektor Państwowej Wytwórni Prochu i Materiałów Wybuchowych w Pionkach. Zajmował się produkcją materiałów wybuchowych i wdrożeniem metod ich produkcji. Najważniejszym jego wynalazkiem był plastyczny materiał wybuchowy zwany dunitem (1931). Powstał na potrzeby fabryki jako zamiennik trotylu. Wszedł do produkcji w 1938. Opracował także metodę denaturowania soli kuchennej do wyrobu materiałów wybuchowych (1931) i metodę powtórnej stabilizacji starych prochów bezdymnych (1932).

Dwuzimbowy parlament – organ władzy ustawodawczej w Rzeczypospolitej Polskiej ustalony na mocy Konstytucji RP. W skład dwuzimbowego parlamentu wchodzi sejm jako izba niższa oraz senat jako izba wyższa. Dwuzimbowy parlament, który funkcjonował w Polsce w l. 1922–1939, został przywrócony w kwietniu 1989 po zmianie Konstytucji PRL z 22.07.1952 na mocy porozumień Okrągłego Stołu i stał się symbolem zainicjowanych w tym roku zmian ustrojowych. Pierwsze wybory do Senatu po zakończeniu II wojny światowej odbyły się 4.04.1989 (druga tura 18.06.1989).

Działo bezodrzutowe Czekalskiego – skonstruowane w 1942 przez Aleksandra Czekalskiego i Kazimierza Januszewskiego. Ważyło 34 kg. Pocisk o masie 7,4 kg wylatywał z lufy o długości 1,7 m z prędkością 180 m/s. Zasięg wynosił 900 m. Stosowane podczas kampanii w Afryce Północnej. Stanowiło lekką i skuteczną broń przeciwko pancerzom niemieckich czołgów Panzerkampfwagen VI Tiger. W 1968 A. Czekalski opracował nowy model dzia-

ła. Był to FM Czekalski o kalibrze 105 mm produkowany w Argentynie. Broń była używana podczas wojny o Falklandy w 1982.

Działyński Tytus – ur. 24.12.1796 w Poznaniu, zm. 12.04.1861 w Poznaniu; polityk i działacz społeczny i gospodarczy, wydawca źródeł historycznych, zasłużony dla kultury polskiej. Właściciel zamku w Kórniku, twórca Biblioteki Kórnickiej, poseł na sejm niemiecki, propagator pracy organicznej, współzałożyciel Towarzystwa Przyjaciół Rolnictwa, Przemysłu i Oświaty w 1828, jeden z członków komitetu budowy Bazaru w Poznaniu, współzałożyciel i organizator Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, od 1858 jego prezes; aktywny członek powstałego w 1849 Towarzystwa Przemysłowego w Poznaniu.

Dziatkowiak Antoni – ur. 26.05.1931 w Rogaczewie Wielkim; torakochirurg, kardiochirurg, transplantolog. Uczestniczył w pracach nad pierwszym polskim sztucznym płucosercem; był wśród konstruktorów oksygenatora MPD-3. Brał udział w pierwszym przeszczepie serca (1969). Wdrożył w Polsce wszczepianie ludzkich homogennych zastawek serca, zmodyfikował operację tętniaków aorty w zespole Morfana. W 1984 zainicjował „Sojusz dla ratowania życia bez użycia krwi” (dla niegodzących się na transfuzję). 21.10.1988 dokonał pierwszego przeszczepu serca w Krakowie.

Dzierżoń Jan – ur. 16.01.1811 w Łowkowicach, zm. 26.10.1906 w Łowkowicach; teolog, pszczelarz. Zajmując się hodowlą pszczoły miodnej, dokonał wielu odkryć

w dziedzinie hodowli pszczół. Odkrył zjawisko tzw. partenogenezy (dzieworódtwa pszczół). Opisał je w 1845 w czasopiśmie „Eichstaedter Bienenzeitung”. Opisał dwa rodzaje zgnilca – choroby zagrażające larwom pszczół. W swoich publikacjach szeroko propagował pszczelarstwo, uznając je za szczególnie wskazane dla ludzi ubogich. Uczestnik zjazdów pszczelarskich, szkolił hodowców pszczół m.in. w kwestiach zakładania i rozwijania pasiek.

Dziewoński Karol – ur. 18.08.1876 w Jarosławiu, zm. 6.12.1943 w Krakowie; chemik, specjalista w dziedzinie farmaceutyków i technologii farbiarstwa. Zajmował się technologią chemicznego barwienia i chemią barwników. Prowadził badania dotyczące barwnych węglowodorów o wielu pierścieniach skondensowanych. Badał zastosowanie barwników w technikach farbiarskich. Szczególną uwagę poświęcił syntezie związków organicznych, m.in. pochodnych acenafte-nu, będącego podstawowym produktem do otrzymywania leków oraz pestycydów. Zajmował się również badaniami nad naftalenem oraz pochodnymi chinoliny.

Dziewulski Wacław – ur. 29.09.1882 w Warszawie, zm. 10.08.1938 w Wilnie; fizyk. Autor metody pomiaru małych kątów skręcania płaszczyzny polaryzacji oraz techniki wytwarzania nalo-tów metalicznych w próżni. Konstruktor wielu przyrządów fizycznych. Zajmował się badaniem zjawisk magnetoptycznych. Prowadził badania dotyczące m.in. mechanizmu parowania rtęci i własności nalo-tów metalicznych, w tym ich struktury krystalicznej i oporu elektrycznego. Autor podręcznika *Podstawy fizyki* oraz

założyciel czasopisma „Fizyka i Chemia w Szkole”. Twórca programów nauczania fizyki w szkołach.

Dziubińska Jadwiga – ur. 10.09.1874 w Warszawie, zm. 28.01.1937 w Warszawie; polska działaczka społeczna i oświatowa, autorka koncepcji i programów kształcenia dla szkół ludowych. Założycielka szkół rolniczych, ale też szkół dla ochraniarek i dla gospodyń domowych. W Sejmie Ustawodawczym współautorka ustawy o ludowych szkołach rolniczych z 1920. Współorganizatorka w 1920 Zrzeszenia Nauczycieli Szkół Gospodarstwa Wiejskiego, stała na czele Instytutu Oświaty i Kultury im. Stanisława Staszica w Warszawie. W 1927 inicjatorka Seminarium dla Nauczycielek Szkół Rolniczych w SokołóWKu.

DZT Tymiński – producent samochodów z siedzibą w Bacikach Średnich, firma założona w 1990 przez Zbigniewa Tymińskiego. Powstała w wyniku przejęcia spółdzielni w Siemiatyczach specjalizującej się w wytwarzaniu tapicerki do Polskiego Fiata 125p. Funkcjonowała do 2016. Oferowała samochody dostawcze Lublin, Pasagon, Honker Cargo i terenowe 4x4 z przeznaczeniem dla wojska. Specjalizowała się w wytwarzaniu części samochodowych do Daewoo Lanos. Posiadała spółki-córki: DZT Fabryka Samochodów w Lublinie Sp. z o.o. i Fabryka Samochodów Honker Sp. z o.o.

E-administracja – elektroniczna administracja (e-government) oparta na wykorzystaniu technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych w administracji publicznej w celu poprawienia jakości świadczonych usług publicznych. Pierw-

szym aktem prawnym, w którym znalazły się przepisy wprowadzające ideę e-administracji, była ustawa z 6.09.2001 o dostępie do informacji publicznej, gdzie wprowadzono obowiązek wydawania Biuletynu Informacji Publicznej. Ramy funkcjonowania wyznaczyła ustawa z 17.02.2005 o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne.

E-commerce – proces zawierania transakcji handlowych za pomocą internetu (lub innych sieci komputerowych) z możliwością płatności w sieci lub poza siecią. Przykładami platform e-commerce są w Polsce [Allegro.pl](https://allegro.pl), olx.pl, wcześniej tablica.pl oraz serwisy lokalne, np. rzeszowiak.pl. Początki polskiego e-commerce datuje się na II połowę lat 90. XX w. Pierwszy polski sklep internetowy powstał w 1997 (firma Terent), w 1999 poznańska spółka Surf Stop Shop stworzyła serwis Allegro, będący, według stanu na 2023, najpopularniejszym serwisem aukcyjnym w Polsce.

Eberhardt Julian – ur. 21.03.1866 w Warszawie, zm. 4.01.1939 w Warszawie; inżynier komunikacji, budowniczy kolei. Przed I wojną światową pracował w kolejnictwie rosyjskim, czego efektem były projekty i budowa mostów na Syberii (1893-1898), brał m.in. udział w budowie Kolei Transbajkalskiej oraz Kolei Północnoussyryjskiej. W l. 1917–1918 kierownik rumuńskich kolei państwowych. Dyrektor budowy mostu Poniatowskiego w Warszawie. W l. 1918–1919 minister komunikacji, a później kolei żelaznych. Przyczynił się do usprawnienia i ujednolicenia sieci kolejowej w Polsce.

Eberman Ludwik – ur. 14.04.1885 w Wiedniu, zm. w kwietniu 1945 w Winterthur (Szwajcaria); konstruktor silników diesla. Szef oddziału silników okrętowych w Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg. Wykonano ok. 500 wysokoprężnych silników jego konstrukcji. Według jego projektów konstruowano silniki spalinowe w fabrykach w Polsce, Belgii, Czechosłowacji, Austrii, Francji, Niemczech i w Wolnym Mieście Gdańsku. Był autorem licznych patentów w kraju i za granicą, m.in. na: filtr na wysokie ciśnienie (1929), zawór rozruchowy do silników spalinowych (1931) i stawidło wlotowo-wylotowe do silników spalinowych (1931).

Efneo – polska rodzinna spółka zarejestrowana w 2013 zajmująca się nowatorskimi rozwiązaniami w branży rowerowej. Produktem marki jest wynaleziona przez Stefana Migaszewskiego rowerowa przerzutka w korbie polskiej produkcji. Prototyp powstał w 2012. Efneo jest mechanizmem korbowym połączonym z przerzutką, zawierającym przekładnię planetarną z zębatką 28T. Jedna zębatka rotuje z trzema prędkościami bez wykonywania przeskoku, dzięki czemu zwiększona jest płynność jazdy. Nie wymaga specjalnej ramy rowerowej, jest dostosowana do standardowej ramy i osi suportowej.

Egzamin zewnętrzny na koniec gimnazjum – egzamin sprawdzający wiadomości i umiejętności uczniów gimnazjum. Przystąpienie do egzaminów stanowiło jeden z warunków ukończenia szkoły. Egzamin odbywał się w l. 2002–2019 pod nadzorem okręgowej komisji egzaminacyjnej. Składał się z trzech części: humanistycznej, matematyczno-przyrod-

niczej oraz egzaminu z języka obcego nowożytnego. Wyniki były brane pod uwagę przy przyjmowaniu ucznia do szkoły ponadgimnazjalnej. Po likwidacji gimnazjów w 2017 egzamin na koniec gimnazjum zastąpiony został egzaminem ósmoklasisty.

Egzamin zewnętrzny na koniec szkoły średniej (tzw. nowa matura) – obowiązkowy egzamin państwowy zdawany przez absolwentów szkół średnich. Wprowadzony w 2002 w celu usprawnienia systemu egzaminowania przy rezygnacji z egzaminów wstępnych na uczelnie wyższe. Poświadcza osiągnięcia umiejętności w zakresie języka polskiego, matematyki i języka obcego, określa poziom wykształcenia absolwentów. Przeprowadzany z przedmiotów obowiązkowych oraz dodatkowych, składa się z części pisemnej i ustnej. Nadzór nad egzaminem sprawuje okręgowa komisja egzaminacyjna.

Eilenberg Samuel – ur. 30.09.1913 w Warszawie, zm. 30.01.1998 w Nowym Jorku; matematyk. Zajmował się związkami algebry z topologią, badaniami nad informatyką i matematyką stosowaną. W 1939 wyemigrował do USA. Brał pośrednio udział w programie atomowym (1944). Od 1947 związany z Uniwersyteciem Columbia. W l. 1950–1951 pracował z grupą Bourbaki i Henri Cartanem. W l. 60. zajmował się badaniami nad informatyką i matematyką stosowaną. Owocem jego pracy była wydana w 1974 i 1976 publikacja *Automata, Languages and Machines*. W 1986 został laureatem Nagrody Wolf Foundation.

Eisenberg Filip – ur. 19.08.1876 w Krakowie, zm. 18.07.1942 w Bełżcu; lekarz, pionier racjonalnej chemioterapii, bakteriolog. Zajmował się diagnostyką oraz zwalczaniem chorób zakaźnych, bliski odkrycia sulfonamidów (syntetycznych leków bakteriostatycznych). Prowadził badania m.in. nad wpływem barwników i soli na rozwój bakterii. Do języka polskiego wprowadził pojęcie immunochemii. Opisał ok. 500 definicji z dziedziny bakteriologii i immunologii. Autor wzoru na aktywność bakteriostatyczną składników. Inicjator badań epidemiologicznych w terenie. Popularyzator higieny osobistej i odżywiania.

Ekielski Rafał – ur. 26.12.1898 w Krakowie, zm. 18.05.1969 w Kielcach; inżynier, konstruktor i budowniczy motocykli, w tym dla oddziałów partyzanckich podczas II wojny światowej. Opracował konstrukcję motocykla SHL (1936) oraz benzynowego wózka magazynowego przeznaczonego do transportu wewnętrznego. Wraz z Janem Łazarskim opracował i uzyskał patent na podwozie przyczepki motocyklowej (1937) oraz skonstruował nowoczesny motocykl Orłę -Villiers 350. Miał udział w zakupie licencji silnika marki „Villiers” produkowanego w zakładach motoryzacyjnych w Wolverhampton w Anglii.

Elektrotinta – technika graficzna druku wkłęsłego, opracowana i zastosowana w grafice przez Stanisława Rzepę w latach 50. XX w. Odmiana akwatinty. Polega na elektrolitycznym bezkwasowym trawieniu miedzianej matrycy, odbywającym się w elektrolicie pod wpływem przepływu słabego prądu elektrycznego. Metoda stosowana w grafice przemysłowej.

wej. Wśród zalet trawienia elektrolitycznego wymienia się możliwość osiągnięcia subtelnych tonów. Technika elektrotinty zostały wykonane prace artystyczne m.in. Stanisława Rzepy, Remigiusza Dobrowolskiego, Eugeniusza Józefowskiego.

Elektrownia miejska w Częstochowie – pierwsza na ziemiach polskich miejska stacja elektryczna prądu stałego i sieci lamp. Oficjalnie otwarta 12.08.1887. Miasto stało się drugim w Europie, którego cała zwarta zabudowa posiadała oświetlenie elektryczne. Kompleks składał się z: maszyny parowej, dwóch łukowych dynamomaszyn obliczonych na 36 łukowych elektrycznych 9-amperowych latarń. 14-15.08.1906 dokonano iluminacji Jasnej Góry. W 1913 miasto oświetlało 130 lamp. Po 1916 elektrownię przeniesiono na grunty miejskie i przekształcono w Elektrownię Okręgową w Częstochowie.

Elektrownia na Zawodziu w Częstochowie – wybudowana w Częstochowie w dzielnicy Zawodzie, na bazie elektrowni miejskiej. Powstała w 1917. Od 1923 zaopatrywała Częstochowę w przemieniony prąd trójfazowy. Inwestycja przyczyniła się do rozbudowy sieci elektrycznej. Powstały linie wysokiego napięcia łączące Częstochowę, Bełchatów, Radomsko i Piotrków Trybunalski. Miasto oświetlało wówczas już 800 lamp. W 1939 elektrownia zatrudniała 167 osób. W 1968 przekształcona w elektrociepłownię. Prąd wytwarzała do 1986. W 2004 zakończyła działalność.

Elektrownia Persenkówka we Lwowie – pierwsza lwowska elektrownia prądu zmiennego, największa na kresach

wschodnich. Architektem elektrowni był Adolf Piller, odpowiedzialnymi za realizację – Alfred i Kazimierz Kamienobrodzcy. Celem inwestycji było utworzenie kompleksu z generatorami o mocy 4500 KM, co miało zapewnić zasilanie miasta siecią o napięciu 5000 V, budowa stacji transformatorowych 500/110 V oraz także sieci rozdzielczej 110 V. Elektrownię otwarto w 1909. W 1935 moc 6 turbozespołów wynosiła 25,9 MW, w 1939 było to 50 MW. Po 1945 elektrownia była rozbudowywana.

Elektrownia w Mościcach – część Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach. Uruchomiona 5.10.1929, rozbudowana w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Posiadała 114-metrowe kominy – najwyższe w Polsce i jedno z najwyższych w Europie. Składała się z 6 kotłów sekcyjnych, 3 turbin kondensacyjnych i 1 przeciwprężnej. Jej maksymalna moc wynosiła 31 125 tys. KVA, wytwarzała trójfazowy prąd o napięciu 6300 V. W l. 1955–1967 wybudowano drugą elektrociepłownię. Pierwszą wyłączono z eksploatacji w latach 70. W l. 1995–2001 dokonano gruntownej modernizacji elektrowni.

Elektrownia w Stalowej Woli – elektrownia wybudowana w l. 1938–1939 w ramach ciągu elektrycznego Centralnego Okręgu Przemysłowego. Celem było zaspokojenie potrzeb energetycznych Huty Stalowa Wola. Pierwszym dyrektorem został Stanisław Zawadzki. Elektrownia zatrudniała 120 ludzi. Wyposażenie zakładów było jednym z najnowocześniejszych w Polsce: 4 kotły rusztowe OR-45 i 2 turbiny o mocy 20 MW. Elektrow-

nia opierała się na węglu i gazie. W 1957 powstała tzw. Elektrownia II, do 1966 wybudowano Elektrownię III. W 1996 przekształcona w spółkę Elektrownia Stalowa Wola SA.

Elektrownia wodna w Rożnowie – zaporą i elektrownia wodna na rzece Dunajec zbudowana w latach 1935–1942. Powstała, by zapewnić dostawy energii elektrycznej dla zakładów przemysłowych budowanych w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. W elektrowni zamontowano cztery turbiny o łącznej mocy osiągalnej 56 MW. Napełnianie wodą zbiornika rozpoczęto w 1941, zakończono w 1943. Zaporą ma 550 m długości, 32,5 m wysokości. Z zakończeniem budowy oddano do użytku dwutorową linię elektroenergetyczną Rożnów – Tarnów Mościce – Starachowice – Warszawa o napięciu sieci 150 kV.

Elektrownie miejskie – budowane w miastach na przełomie XIX i XX w. zakłady produkujące prąd elektryczny (prąd stały). Pierwsza elektrownia miejska powstała w 1887 w Częstochowie. W 1901 zbudowano elektrownię w Radomiu. W 1904 utworzono elektrownię w Warszawie na Powiślu. W 1905 rozpoczęła działalność elektrownia w Krakowie, w 1907 oddano do użytku zakład w Łodzi. W 1908 rozpoczęła działalność elektrownia we Lwowie na Persenkówce. W 1909 oddano wytwórnię prądu w Białymstoku. Z czasem w wyniku rozwoju elektryfikacji i sieci przesyłowych prądu zmiennego likwidowane.

Elektryfikacja – proces rozpowszechniania energii elektrycznej obejmujący jej

wytwarzanie, przesył i rozdział w celu zaspokojenia potrzeb energetycznych gospodarki i społeczeństwa. Pierwsze próby zastosowania energii elektrycznej na ziemiach polskich podjęto w II połowie XIX w. W okresie międzywojennym liczba elektrowni miejskich i przemysłowych wzrosła z 835 do 3198. Wraz z ich rozwojem budowano sieci przesyłowe. Proces zakończył się po II wojnie światowej, kiedy nastąpiła elektryfikacja terenów wiejskich (do 1970 objęła 91% gospodarstw rolnych).

Elektryfikacja kolei – zespół działań organizacyjnych i technicznych, których celem było wprowadzenie trakcji elektrycznej na liniach kolejowych. W 1919 utworzono międzyministerialną komisję do studiów nad elektryfikacją kolei w Polsce, która w 1922 zalecała budowę trakcji elektrycznej linii: Warszawa–Kraków, Warszawa–Dęblin–Radom–Dąbrowa Górnicza, Kraków–Lwów oraz Kraków–Zakopane. Od 1927 działalność rozpoczęła Elektryczna Kolej Dojazdowa w Warszawie, a od 1936 oddano do użytku pociągi elektryczne PKP. Do 1939 zelektryfikowano łącznie ok. 149 km.

Elimen E-VN1 – zaprezentowany w 2008 samochód elektryczny typu van zaprojektowany oraz wyprodukowany przez Elimen Group. Większość konstrukcji nadwozia wykonano z ultralekkich kompozytów. W wersji podstawowej waży ok. 600 kg. Zasięg jazdy bez ładowania wynosi 100–300 km. Przestrzeń ładunkowa to 4 m³. Samochód może zabrać ładunek do 800 kg. Auto zostało w wersji podstawowej wyposażone w GPS, komputer pokładowy z telemetrią układu baterii,

zdalną diagnostyką, a także możliwością zdalnego połączenia z systemem zarządzania flotą.

Eltra w Bydgoszczy – założona w 1923 jako „Fabryka Aparatów Elektrycznych inż. Stefan Ciszewski”. Zajmowała się produkcją i dystrybucją urządzeń elektrotechnicznych oraz instalacyjnych dla przemysłu elektrotechnicznego. Po wojnie znacjonalizowana, od 1957 ELTRA Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione w Bydgoszczy. W l. 70. podjęto wytwarzanie pierwszego w kraju przenośnego zestawu stereofonicznego. W l. 1976–1985 produkowano kalkulatory elektroniczne z rodziny „Brdą”. W 1991 zakład przekształcono w spółkę Skarbu Państwa, w 1998 wykupioną przez grupę kapitałową Lexel A/S.

Eltra MOT-59 – pierwszy polski miniaturowy odbiornik tranzystorowy, zmontowany na płycie drukowanej, zaprojektowany w 1958 przez zespół Romana Paluchowskiego. Dwuzakresowy odbiornik na 5 tranzystorach superheterodynowy, wyprodukowała w 1959 bydgoska Fabryka Artykułów Elektrotechnicznych **Eltra**. Była to rewolucyjna konstrukcja w krajowej radiotechnice, miniaturowy rdzeń ferrytowy w prototypie pochodził z czeskiej pralki. W 1959 eksponowany podczas Międzynarodowych Targów Poznańskich. Produkcja seryjna została uruchomiona w 1959, wyprodukowano kilkaset sztuk.

Elwro 800 Junior – polski minikomputer skonstruowany w 1985 przez Wojciecha Cellarego i Pawła Krzysztofiaka. Stworzony do celów edukacyjnych. Był pierwszym

polskim komputerem, który trafił do masowego odbiorcy. Głównymi obszarami jego zastosowań było redagowanie tekstów, sterowanie urządzeniami oraz gry komputerowe. W l. 1988–1990 komputery te znalazły się w każdej szkole średniej w Polsce oraz w części szkół podstawowych. Lekcje informatyki pobierało wówczas ok. miliona dzieci i tysiące nauczycieli. Komputer produkowano w l. 1986–1989, powstało ponad 13 tys. egzemplarzy.

English Józef – ur. 14.01.1874 w Śremie, zm. 22.12.1924 w Poznaniu; prawnik, bankier, działacz gospodarczy. W 1910 współtworzył zrzeszający polskich przemysłowców Związek Fabrykantów na Rzeszę Niemiecką w Poznaniu. Od 1911 w dyrekcji Banku Związku Spółek Zarobkowych SA w Poznaniu. W 1915 doprowadził do powstania Spółki dla Popierania Przemysłu. W listopadzie 1918 wraz ze Stanisławem Karpińskim przejął w imieniu władz polskich Polską Krajową Kasę Pożyczkową. Zasiadał we władzach wielu przedsiębiorstw, członek władz Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów.

Enter Air – polska czarterowa linia lotnicza. Spółka z siedzibą w Warszawie świadcząca usługi lotnicze na największych rynkach czarterowych w Europie. Utworzona w 2009 przez Marcina Kubraka, Grzegorza Polanieckiego, Mariusza Olechno, Andrzeja Kobielskiego w wyniku przejęcia spółki Seagle Air. Posiada stałe bazy operacyjne (Warszawa, Katowice, Poznań-Ławica, Wrocław, Paryż-Roissy-Charles de Gaulle) i sezonowe zagraniczne (Londyn, Manchester, Tel Awiw, Val-

ladolid, Praga). Lider rynku czarterowego w Polsce. Rejsy są obsługiwane przez Boeingi. Przychody przedsiębiorstwa w 2022 wyniosły 2,26 mld zł.

„Entuzjastki” – pierwsza grupa kobiet na ziemiach polskich otwarcie głosząca w l. 40. XIX w. hasła emancypacyjne. „Entuzjastki” były skupione wokół Narcyzy Żmichowskiej. Prowadziły działalność publicystyczną, edukacyjną i polityczną. Współpracowały ze środowiskiem redakcyjnym „Przeglądu Naukowego”, „Pierwiosnka”, „Pielgrzyma”. Koncepcją przewodnią grupy była emancypacja kobiet, ich potrzeby edukacyjne i społeczne oraz niezależność ekonomiczna i promowanie aktywności kobiet w polityce. W l. 1848–1849 dotknęła je, w tym Żmichowską, fala aresztowań.

Epsteinów rodzina – przedsiębiorcy, bankierzy, filantropi. Protoplastą rodu w Królestwie Polskim był Jakub Epstein (1771–1843), który zdobył majątek dzięki zakładom fabrykacji świec stearynowych. Jego syn Adam Epstein (ur. 1799 lub 1800, zm. 1870) posiadał dom bankierski w Warszawie, a w 1845 założył pierwszy w Królestwie Polskim zakład wytapiania łożu używanego do produkcji stearyny. Herman Epstein (ur. 1803 lub 1806, zm. 1867) założył cukrownie „Hermanów”, „Łyszkowice” i w Konstancinie. Syn Hermana Mieczysław (1833–1914) założył w 1871 Bank Dyskontowy Warszawski SA.

Esky.pl – założona w 2004 przez Łukasza Kręskiego, Agnieszkę i Piotra Stępniewskich firma zajmuje się sprzedażą biletów lotniczych oraz usług turystycznych. Początkowo prowadziła nadzór wyjazdów

w ramach programu „Work and Travel”. W 2005 rozpoczęła sprzedaż biletów lotniczych, w 2009 na stronie firmy pojawił się system umożliwiający rezerwację pokoju w hotelu. Z czasem w przedsiębiorstwo rozszerzyło swą ofertę o sprzedaż ubezpieczeń podróży. W 2011 pojawiła się możliwość zakupu biletów kolejowych, w 2015 zaoferowano wynajem samochodów. W 2022 fundusz MCI Capital kupił 55% udziałów w firmie.

Estkowski Ewaryst – ur. 26.10.1820 w Drążgowie, zm. 15.08.1856 w Soden; działacz oświatowy i pedagog, propagator szkolnictwa elementarnego i wychowania ludu. Po ukończeniu w 1839 seminarium nauczycielskiego podjął pracę nauczyciela ludowego. W 1843 zaczął publikować teksty publicystyczno-pedagogiczne, w których propagował kształcenie elementarne oraz edukację dorosłych. W 1848 stał się inicjatorem założenia pierwszego na ziemiach polskich Towarzystwa Pedagogicznego mającego na celu doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół elementarnych oparte na najnowszych osiągnięciach pedagogiki i dydaktyki.

Estreicher Tadeusz – ur. 19.12.1871 w Krakowie, zm. 8.04.1952 w Krakowie; chemik. W 1901 zbudował i uruchomił skraplarkę wodoru. W l. 1906–1919 kierownik Katedry Chemii na Uniwersytecie we Fryburgu w Szwajcarii. Zorganizował laboratorium kriogeniczne i podjął badania z dziedziny niskotemperaturowej kalorymetrii. W 1919 objął kierownictwo I Zakładu Chemicznego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od podstaw stworzył pracownię kriogeniczną, zdobywając fundu-

sze i tworząc zaplecze techniczne nie tylko dla chemików, ale również dla studentów farmacji i przyrody.

Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpotański i Ska w Warszawie – spółka akcyjna utworzona w 1924 z przekształcenia Fabryki Aparatów Elektrycznych założonej w 1918 przez Kazimierza Szpotańskiego. Największy w okresie międzywojennym polski wytwórca blisko 400 rodzajów aparatów elektrycznych, spośród których wiele produkowano po raz pierwszy w Polsce. W firmie stosowano nowoczesne zasady marketingu, a produkty prezentowano na wystawach w Europie i USA. Fabryka produkowała m.in. liczniki energii elektrycznej i transformatory dla sieci energetycznych.

Fabryka Maszyn Górniczych „Niwka” – jedna z najstarszych fabryk maszyn górniczych na ziemiach polskich. Powstała na bazie utworzonych w 1833 zakładów hutniczych w Sosnowcu. Produkowała maszyny do obróbki metalu, przesuwalnie wagonów, podnośniki i pompy. Od 1921 Centralne Zakłady Mechaniczne. W 1938 wartość produkcji osiągnęła 2 mln zł, zatrudnienie wyniosło ok. 370 robotników. Po wojnie wcielona do Zjednoczenia Fabryk Maszyn i Sprzętu Górniczego. Od 1994 spółka akcyjna. Produkty eksportowano do Afryki, Ameryki Południowej, Chin, Hiszpanii, Węgier i Francji.

Fabryka Maszyn L. Zieleniewski – jedna z największych fabryk przemysłu maszynowego w Galicji założona w Krakowie w 1851 przez Ludwika Zieleniewskiego jako Fabryka Narzędzi Gospodarczo-Rolniczych i Machin Przemysłowych. Od

1853 C.K. Uprzywilejowana Krajowa Fabryka Maszyn Rolniczych i Narzędzi Ludwika Zieleniewskiego. W 1913 przejęła Fabrykę Maszyn ks. Lubomirskiego we Lwowie oraz Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne Budowy Wagonów i Maszyn w Sanoku, stając się pierwszym w Galicji tego typu koncernem. W 1947 upaństwowiona, w 2000 przejęta przez krakowską firmę „Wolfram”.

Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku – powstała na bazie funkcjonującego od 1870 zakładu narzędzi rolniczych przedsiębiorstwo produkujące kombajny rolnicze i inne maszyny żniwne. Po wojnie przejęte przez państwo, od 1948 jako Fabryka Maszyn Żniwnych. W 1951 rozpoczęto wytwarzanie sortowników do ziemniaków i kosiarek. Produkowano też samobieżne kombajny zbożowe ZMS-4 na licencji ZSRR. Od 1970 wytwarzano kombajny „Bizon”. Wyprodukowano 45 modeli „Bizona”. W 1992 z części przedsiębiorstwa utworzono spółkę „Bizon”. W 1998 „New Holland” kupił 90% jej udziałów.

Fabryka Obrabiarek „H. Cegielski” w Rzeszowie – nowoczesna fabryka obrabiarek nastawiona na produkcję wojskową. Powstała w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Stanowiła filię Zakładów Cegielskiego w Poznaniu, które w 1936 przejęły przedsiębiorstwo „Mars” w Rzeszowie. W 1937 w fabryce produkowano obrabiarki – tokarki rewolwerowe, wielonożowe, automaty jednowrzecionowe, wielowrzecionowe. Wytwarzano sprzęt artyleryjski, a także wozy taborowe, sprzęt łączności. W czasie wojny Niemcy zlikwidowali fabrykę. Po wojnie na jej terenie powstał Zelmer.

Fabryka Samochodów Ciężarowych „Star” w Starachowicach – założone w 1948 przedsiębiorstwo produkujące lekkie i średnie samochody ciężarowe. Pierwsze egzemplarze „Stara 20” wyprodukowano w 1948. W 1955 uruchomiono produkcję „Stara 21”. W 1973 rozpoczęto produkcję „Stara 266” – podstawowego samochodu Wojska Polskiego. W l. 1976–1994 produkowano „Stara 200”, najbardziej udaną konstrukcję. W 1991 zakład przekształcono w spółkę Zakłady Starachowice Star SA, z której wyodrębniono spółkę Star Truck. W 1999 jej głównym udziałowcem została niemiecka spółka MAN AG.

Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie – założona w 1948 początkowo jako montownia części dostarczanych z ZSRR. W 1951 zmontowano pierwszy licencyjny samochód: GAZ-51, który nazwano „Lublin”. Od 1956 trwały prace nad samochodem dostawczym „Żuk”, który trafił do produkcji. W 1963 we współpracy z przedsiębiorstwem Avia rozpoczęto produkcję transporterów opancerzonych Skot, w 1993 zaś samochodów dostawczych „Lublin 33”. W 1995 firmę przejęło Daewoo. Produkcję „Żuków” zakończono 30.01.1998. W 2011 zakład został przejęty przez spółkę DZT Tymiński.

Fabryka Wagonów i Maszyn w Sanoku – fabryka w Sanoku założona w 1832 przez Walentego Lipińskiego oraz Mateusza Beksińskiego, którzy zorganizowali Zakład Kotlarski. Kazimierz Lipiński przekształcił warsztat w przedsiębiorstwo fabryczne. Od 1894 Pierwsze Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne Budowy Wagonów i Maszyn. Produkowano w nim lokomobilowy

kocioł parowy, silniki parowe, narzędzia dla górnictwa naftowego, zestawy wiertnicze, maszyny parowe oraz wagony. W 1913 przejęte przez Fabrykę Maszyn L. Zieleniewski SA. Po II wojnie światowej powstała z niej Sanocka Fabryka Autobusów Autosan.

Fabryki chemiczne w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego – rozbudowywane i budowane w ramach COP fabryki chemiczne miały wesprzeć rozwój polskiego przemysłu. Rozpoczęto budowę: fabryki celulozy w Niedomicach (1935–1937), fabryki prochu w Krajowicach k. Jasła (1937), Wytwórnię Nitrozwiązków Organicznych w Oblesnej Górze k. Sarzyny (1937). W 1938 podjęto budowę zakładu produkcji formaliny oraz materiałów zapalających i wybuchowych w Pustkowie k. Dębicy, a w samej Dębicy powstała nowoczesna fabryka sztucznego kauczuku (keru) oraz Fabryka Gum Jezdnych.

Fajans Kazimierz – ur. 27.05.1887 w Warszawie, zm. 18.05.1975 w Ann Arbor (USA); fizykochemik. Współautor jednego z podstawowych praw rozpadu pierwiastków promieniotwórczych. Odkrył prawo przesunięć promieniotwórczych, dzięki któremu można było ustalić położenie substancji promieniotwórczych. Stwierdził występowanie rozwidlenia szeregu promieniotwórczego. Badał związki między różnymi radioizotopami pierwiastka, a ich liczbą masową oraz trwałość izotopów w zależności od ich masy atomowej, a także kwantyzację teorii wiązania chemicznego. Trzykrotnie nominowany do Nagrody Nobla w dziedzinie chemii.

Fajans Wacław – ur. 30.06.1884 w Warszawie, zm. 23.03.1973 w Krakowie; ekonomista, bankowiec, działacz gospodarczy. Wybitny znawca problematyki bankowej i walutowej. W l. 1920–1922 dyrektor Związku Banków w Polsce, wiceminister skarbu (1922–1923), członek Rady Banku Polskiego SA (przewodniczył w niej Komisji Walutowej), w l. 1923–1939 dyrektor Powszechnego Banku Związkowego, prezes Giełdy Pieniężnej w Warszawie. Do 1939 wykładał w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, po wojnie w Akademii Handlowej w Krakowie. Autor wielu publikacji poświęconych walutom i bankowości.

Fakro SA – firma branży budowlanej założona w 1991 w Nowym Sączu, zajmująca się produkcją okien dachowych, okien pionowych, świetlików, schodów strychowych oraz produktów do zabudowy poddaszy. W 1998 powstała w Niemczech spółka dystrybucyjna Fakro Dachfenster GmbH, na Ukrainie uruchomiono zakład produkcyjny Fakro Lwów. W 2000 działalność rozpoczęły kolejne zagraniczne spółki dystrybucyjne Fakro Magyarországi Kft na Węgrzech oraz Fakro GB Limited w Wielkiej Brytanii. W 2003 firma rozpoczęła dystrybucję w Stanach Zjednoczonych, a także uruchomiła fabrykę w Chinach.

Falkowski Juliusz – ur. 20.10.1815 w Dubowczyku, zm. 1.10.1892 w Krakowie; pisarz, propagator budowy kolei. W 1832 wyjechał do Drezna, studiował na Uniwersytecie Wrocławskim (1832–1834). Osiedlił się we Francji, pracując przy budowach kolei. W l. 50. XIX w. brał udział w projektowaniu transalpejskiej

linii kolejowej łączącej Francję z Włochami. Uczestniczył również w projektowaniu linii kolejowej mającej połączyć Morze Śródziemne z Zatoką Perską. W 1870 zamieszkał w Krakowie. Został korespondentem katolickiego dziennika paryskiego. Autor wielu publikacji patriotycznych.

FAMUR SA – założone w 1922 w Katowicach przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją maszyn i urządzeń dla przemysłu górniczego oraz sprzętu wiertniczego. W 1945 zakład znacjonalizowano, od 1951 działał jako Piotrowska Fabryka Maszyn. W 1959 fabryka podjęła produkcję kombajnów węglowych. W 1990 firmę przekształcono w jednoosobową spółkę skarbu państwa. W 1995 60% akcji firmy zostało przeznaczonych do Narodowych Funduszy Inwestycyjnych. W 2002 zakończono proces prywatyzacji. Od 2003 wraz z przejęciem Fabryki Maszyn Górniczych Nowomąg nastąpił proces budowy grupy kapitałowej.

Fauk Albert – ur. 9.01.1842 w Słupsku, zm. 8.02.1919 w Marcinkowicach k. Nowego Sącza; inżynier. W 1872 zastosował w galicyjskim górnictwie naftowym nową metodę wiercenia udarowego z silnikiem parowym na linie (metoda pensylwańska), co pozwalało osiągnąć głębokość ok. 250 m. Był właścicielem lub współwłaścicielem kilku kopalń ropy naftowej. Skonstruował nowoczesne narzędzia wiertnicze. Zaprojektował tzw. rozszerzacze Faucka – stosowane podczas wierceń. Unowocześnił nożyce wolnospadowe Fabiana. W l. 1903–1904 członek rządowej komisji badającej stosunki w galicyjskim przemyśle naftowym.

Fijałkowski Konrad – ur. 29.12.1939 w Lublinie, zm. 23.11.2020 w Wiedniu; informatyk, pisarz. Współtwórca oprogramowania dla Uniwersalnej Maszyny Cyfrowej XYZ. Na podstawie XYZ stworzono serię komputerów ZAM-2. Operator-programista w języku SAKO w Zakładzie Aparatów Matematycznych PAN. Twórca koncepcji maszyny ANOPS stosowanej w biomedycynie. Autor projektu konceptora, maszyny nieużywającej liczb i arytmetyki. Współautor hipotezy o ewolucji ludzkiego mózgu. Prowadził badania nad algorytmami genetycznymi. Autor pierwszej w Polsce książki o maszynach cyfrowych (1963).

Filar Władysław – ur. 18.02.1926 w Iwaniczach Nowych, zm. 13.08.2019 w Warszawie; informatyk, historyk wojskowości. Autor badań z zakresu organizacji i działania wojsk, procesów zachodzących na polu walki, procesów decyzyjnych. Organizator symulacji procesów walki oraz operacji z zastosowaniem najnowszych odkryć technicznych z dziedziny informatyki. Kierownik zespołu oraz współautor projektu Model-5. Był to pierwszy w Wojsku Polskim program przeznaczony dla komputera osobistego. Szef Centrum Informatyki Akademii Obrony Narodowej w Warszawie w l. 1990–1991.

Filipiak Janusz – ur. 3.08.1952 w Bydgoszczy, zm. 17.12.2023 w Krakowie; naukowiec, informatyk, przedsiębiorca i filantrop. Specjalista z zakresu teleinformatyki oraz sieci zintegrowanych. W 1993 założył firmę Comarch, wiodącego producenta usług i rozwiązań z branży IT, która dostarcza produkty na wiele

rynków zagranicznych (Niemcy, Dania, USA, Malezja, Włochy, Szwecja, Argentyna, Peru, Kolumbia). Członek m.in. Narodowej Rady Rozwoju i Polskiej Akademii Nauk. W 2013 uzyskał nagrodę IEEE Communications Society Distinguished Industry Leader Award 2012.

Filipkowski Jan – ur. 23.01.1929 w Buszkowie k. Bydgoszczy, zm. 30.01.2021 w Koszalinie; inżynier budownictwa. Specjalista z zakresu teorii konstrukcji inżynierskich. Autor innowacyjnych konstrukcji i projektów rekonstrukcji kościołów. Współtwórca sztucznego lodowiska w Bydgoszczy, modernizacji przekrycia amfiteatru w Półczynie-Zdroju, przekrycia Wodnego Centrum Rekreacyjno-Sportowego w Gryfinie i amfiteatru koszalińskiego. Autor patentów: na sposób sprężania powłoki tekstylnej, wstępnego sprężania dwukierunkowej siatki ciągnowej oraz konstrukcji uszczelniającej rurociąg w ścianie basenu kąpielowego.

Filipowicz Wacław – ur. 26.03.1919 w Sankt Petersburgu, zm. 6.06.2011 w Łodzi; inżynier budownictwa lądowego, ekspert budowlany. Projektant innowacyjnych konstrukcji przędzalni cienkoprzędnej w Zakładach Przemysłu Bawełnianego im. Obrońców Pokoju „Uniontex” w Łodzi, hal Centralnych Magazynów Importowych „Textilimport”, iglicy Muzeum na Radogoszczu. Naczelnny inżynier budowy hali sportowej w Łodzi. Pełnomocnik Prezydium Rady Narodowej w Łodzi ds. koordynacji budowy Teatru Wielkiego. Współautor projektu odbudowy katedry łódzkiej. Nadzorował budowę kościoła oo. Orionistów w Zdunskiej Woli.

Film i kinematografia w okresie międzywojennym – przed 1918 pionierami polskiej kinematografii byli Kazimierz Prószyński, twórca pleografu (1902), oraz Aleksander Hertz, założyciel wytwórni „Sfinks”. W okresie międzywojennym przemysł oparty był na kapitale prywatnym. Pierwszy film dźwiękowy to „Moralność Pani Dulskiej” (1930), a film kolorowy „Piękno księstwa Łowickiego” (1937). Największymi gwiazdami byli m.in. Pola Negri, Eugeniusz Bodo, Jadwiga Smosarska i Aleksander Żabczyński. Do 1939 funkcjonowało ok. 150 wytwórni, 807 sal projekcyjnych oraz kina objazdowe.

Fiszdon Władysław – ur. 12.06.1912 w Kozinie (Wołyń), zm. 25.10.2004 w Warszawie; matematyk, konstruktor lotniczy, aerodynamik, hydrodynamik. Twórca polskiej szkoły mechaniki lotu i aeroelastyczności. Autor projektów: samolotu myśliwskiego ITL M.48, samolotu aerofotogrametrycznego ITL Aerofoto 48, bezzałogowego samolotu rozpoznawczego SWS Upiór, kierowanej bomby ślizgowej BSS. Współkonstruktor samolotów: LWS-30 Żubr, LWS-3 Mewa. Prowadził badania dot. dynamiki drgań i wytrzymałości konstrukcji samolotów. Autor publikacji: *Aeroelastyczność* (1950), *Wstęp do aerospężystości* (1951).

Flytronic – założona w 2008 w Gliwicach firma zajmująca się produkcją dronów. W grudniu 2009 większościowym udziałowcem zostało przedsiębiorstwo WB Electronics. Flytronic stał się centrum technologicznym systemów bezzałogowych Grupy WB. Przeprowadzono badania rozwojowe na potrzeby lotnicze, m.in. opracowano prototyp układu lokalizacji

zacji pojazdów bezzałogowych połączonych z oprogramowaniem, stworzono projekt magnetometru trzysosiowego. W 2015 firma zaprezentowała dron „Manta”. W 2016 stworzyła bezzałogowy samolot FT-5 „Łoś”.

Folkierski Władysław – ur. 24.10.1841 w Warszawie, zm. 24.04.1904 w Zakopanem; matematyk, inżynier budowlany, konstruktor. Po upadku powstania styczniowego studiował we Francji. W 1874 wyjechał do Peru. Początkowo zajmował się nadzorem budowy i konserwacji prywatnych linii kolejowych. Jako członek Rady Centralnej Inżynierów Rządowych przedstawił autorski projekt specjalnego typu mostów wiszących – niedrogich i prostych w transporcie oraz konstrukcji (Puentes Hamacas 1875). W 1892 wrócił do Galicji, gdzie pracował przy budowie linii kolejowych Stanisławów–Woronienka i Chabówka–Zakopane.

4F – powstała w 2003, jedna z najlepiej rozpoznawalnych polskich marek odzieży i akcesoriów sportowych. Należy do spółki OTCF. Marka początkowo funkcjonowała pod nazwą 4FUN, od 2010 jako 4F. Podczas zimowych igrzysk olimpijskich w Pjongczang w 2018 stroje zaprojektowane przez markę 4F nosili sportowcy z Serbii, Łotwy, Chorwacji, Grecji, Macedonii i Polski. Marka 4F posiada ponad 200 sklepów w Polsce, na Łotwie, Słowacji, w Rumunii oraz Czechach. Firma stała się prekursorem wykorzystania nowoczesnych technologii i innowacji w dziedzinie projektowania ubrań.

Francusko-Polskie Towarzystwo Kolejowe SA – spółka utworzona 21.04.1931 w Pa-

ryżu, z siedzibą w Warszawie. Powołana w celu ukończenia największej inwestycji kolejowej międzywojennej Polski – magistrali węglowej Herby Wielkie – Gdynia (485 km), a także linii Siemkowice – Częstochowa (48 km). Jej udziałowcami były: grupa kapitałowa banków francuskich (Banque des Pays du Nord), **Bank Gospodarstwa Krajowego** i koncern zbrojeniowy Schneider et Creusot. W 1933 Towarzystwo oddało do użytku odcinek magistrali Karsznice–Inowrocław, w 1939 linię Siemkowice–Częstochowa.

Franiak-Pietryga Ida – ur. 13.04.1974 w Tomaszowie Mazowieckim; biolog. Odkrywczyni leku umożliwiającego leczenie białaczki limfocytowej oraz innych chorób białaczkowych i lekoopornych form białaczek. Opracowana przez nią terapia oparta została na tzw. dendrymerach, będących nanocząsteczkami wykorzystywanymi do transportu niektórych leków w organizmie człowieka. Odkryła, iż po modyfikacji struktury chemicznej dendrymerów mogą one powodować śmierć komórek białaczkowych. Wyróżniona m.in. główną nagrodą na Targach Wynalazczości „Concours Lepine 2013”, laureatka konkursu TOP 500 Innovators w 2015.

Froelich Adolf – ur. 24.12.1887 w Łąskich, zm. w listopadzie 1943 w Warszawie; wynalazca. Zastąpił z wynalazku podwójnego śmigła, mającego zastosowanie w helikopterach i samolotach (patent w 1933). Dzięki wynalazkowi śmigła mogły pracować wydajniej w rozrzedzonym powietrzu. Prowadził badania z zakresu elektrodynamiki i elektromagnetyki, ich owocem było sformułowanie tzw.

prawa Froelicha-Kennely'ego. Dotyczyło saturacji, czyli nasycenia cieczy gazem, przydatnej w elektromagnetyce. Twierdzenie zakładało iż saturacja zajmuje całą powierzchnię przewodzącą, nawet w polach o umiarkowanym zastosowaniu.

Fromm Julius – ur. 4.03.1883 w Koninie, zm. 12.05.1945 w Londynie; chemik polsko-żydowskiego pochodzenia. W 1916, po wielu eksperymentach, znalazł i opatentował sposób produkcji bezzwowej, cienkiej i jednorazowej lateksowej prezerwatywy. W 1922 otworzył fabrykę i pod nazwą Fromms Act rozpoczął masową produkcję prezerwatyw, których największą zaletą była cena (opakowanie 3 sztuk było pięciokrotnie tańsze niż bochenek chleba). W 1926 firma Fromma posiadała oddziały w wielu miejscach na świecie, a produkcja wzrosła z 20 mln do 70 mln rocznie.

Fryczkowski Andrzej – ur. 10.10.1939 w Mstyczowie, zm. 11.08.2015 w Warszawie; okulista. Prowadził badania z zakresu anatomii i patologii naczyniówki, mikrokrążenia oka i oczodołu. Specjalizował się w badaniach angiograficznych FA oraz ICG, zmianach patologicznych spowodowanych cukrzycą. Inicjator wprowadzania nowych technik w przeszczepianiu rogówki oraz leczeniu jaskry. Pionier w hodowli komórek śródbłonna naczyniówki i ich przeszczepach do naczyniówki. W 1995 jako jedyny Polak wyróżniony nagrodą Honor Award Amerykańskiej Akademii Okulistyki za znaczący wkład do okulistyki światowej.

Frydrychewicz Andrzej – ur. 13.03.1932 w Hrubieszowie; konstruktor samolotów.

Pracę w PZL Warszawa Okęcie rozpoczął w Biurze Konstrukcyjnym Misztala i Dulęby (1959). Od 1970 był głównym konstruktorem WSK Okęcie. Opracowywał koncepcje i projekty samolotów: rolniczych, szkolno-treningowych, akrobacyjnych, bezzałogowych, sportowych ultralekkich. Wśród jego projektów wymienić można kolejne wersje samolotów „Wilga” i „Kruk”, latające laboratorium Lala-1 (1972), PZL-130 „Orlik” (1984) i jego kolejne wersje, „Wampir 1” (1999), AF 129 (2011). Współpracował także z firmą Airtech Canada.

FSM Beskid 106 – polski małolitrażowy samochód koncepcyjny o jednobryłowym nadwoziu, nowoczesnym aerodynamicznym kształcie i małej masie. Prace nad konstrukcją prowadzono w l. 1981–1986 w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Samochodów Małolitrażowych BOSMAL w Bielsku-Białej pod kierunkiem Wiesława Wiatraka. Przeznaczony do przewozu 5 pasażerów. Prędkość maksymalna ok. 125 km/h. Silnik o pojemności skokowej 703 cm³, mocy 22 kW przy 4800–5000 obr./min. Masa własna 630 kg. Kształt nadwozia w postaci ściętego przekroju profilu skrzydła szybowca. Wyprodukowany w serii próbnej.

FSO Ogar LS – prototyp polskiego samochodu typu coupe, skonstruowany w 1974, bazujący na podzespołach Fiata 125p. Zaprojektowany przez Cezarego Nawrota. Zaprezentowany w 1977. Samochód cechowało bardzo dobrze zaprojektowane wnętrze z bogatym zestawem wskaźników i praktycznymi schowkami. Nadwozie zostało wykonane z laminatu, a felgi ze stopów lekkich. Prototyp napę-

dział pochodzący z polskiego Fiata silnik o pojemności 1481 cm³ i maksymalnej mocy 82 KM. FSO Ogar LS osiągał prędkość maksymalną w granicach 155 km/h; nie został wprowadzony do produkcji seryjnej.

FSO Wars – prototyp uniwersalnego średniolitrażowego samochodu osobowego polskiej konstrukcji, pięciodrzwiowy hatchback o nowoczesnym nadwoziu. Przeznaczony dla 5 osób. Prace w l. 1983–1985 odbywały się pod kierunkiem Mirosława Górskiego w Fabryce Samochodów Osobowych w Warszawie, a badania w tunelu aerodynamicznym Instytutu Lotnictwa. Zastosowano silniki: 1,1 o mocy 55 KM oraz 1,3 o mocy 69 KM, osiągał prędkość 150 km/h, ważył 780 kg. Prototyp FSO Wars 1,3 prezentowano na wystawie „Polska motoryzacja” w Warszawie (1986). Nie trafił do produkcji seryjnej.

FSO Warszawa – założona w 1950 fabryka samochodów osobowych, w której 6.11.1951 ruszyła produkcja pierwszego po wojnie samochodu Warszawa zbudowanego na bazie radzieckiego GAZ-M20 Pobieda. W 1957 rozpoczęto montaż Syreny – pierwszego auta opracowanego przez polskich konstruktorów po 1945. Oparty na włoskiej licencji Polski Fiat-125p był wytwarzany w l. 1968–1991. W 1978 rozpoczęto produkcję Poloneza, którą zakończono w 2002. W 1996 firmę przejął koncern Daewoo. W 2015 większościowym udziałowcem został cypryjski Alemeda Investments LTD.

FSR Tarpan – pierwszy polski pick-up. Produkowany w l. 1973–1997 w Fabryce

Samochodów Rolniczych „Polmo” w Poznaniu. Przeznaczony dla rolników, przystosowany do przewozu niewielkiego ładunku i osób. Był to samochód dwudrzwiowy. Posiadał manualną skrzynię biegów oraz tylny napęd. Ładowność wynosiła od 600 do 850 kg. Samochód był poddawany licznym modernizacjom m.in.: zastosowano lampy kierunkowskóz przednich, dwustopniową regulację wysokości snopa światła. Produkcja zakończyła się w 1991. Następcą modelu został Tarpan Honker produkowany w latach 1988–1997.

Fuglewicz Piotr – ur. 29.06.1954 w Sieńmianowicach Śląskich; informatyk, przedsiębiorca, działacz społeczny. W l. 1979–1990 pracownik Instytutu Systemów Sterowania, następnie Centrum Naukowo-Produkcyjnego Systemów Sterowania MERASTER. Twórca pierwszego w Polsce komputerowego korektora tekstu. W l. 1989–1998 kierownik zespołu pracującego nad stworzeniem i wdrożeniem do ponad 200 firm systemu ERP PRO/MIS. Jeden z prekursorów zastosowania inżynierii oprogramowania oraz metod formalnych w przemysłowym tworzeniu systemów informatycznych na skalę przemysłową w Polsce.

Fundusz alimentacyjny – państwowy fundusz celowy nastawiony na wspieranie osób, które nie mogły wyegzekwować przyznanych im alimentów. Oparty na doświadczeniach państw skandynawskich, ustanowiony na mocy ustawy z 18.07.1974. Dysponentem środków Funduszu został Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który wypłacał świadczenia uprawnionej osobie, mógł też dochodzić zwrotu po-

niesionych wydatków od dłużnika alimentacyjnego. W 1994 zreformowany, w 2003 zastąpiony przez zaliczkę alimentacyjną. Jego reaktywacja w zmienionej formie nastąpiła w 2008 na mocy ustawy z 7.09.2007 o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.

Fundusz Bezrobocia – instytucja powołana do życia 31.08.1924 na mocy ustawy o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia z 18.07.1924 i realizująca zadania w zakresie nowoczesnej asekuracji od bezrobocia. Podstawowym zadaniem Funduszu było administrowanie środkami przeznaczonymi na zabezpieczenie na wypadek bezrobocia, w tym ustalanie wysokości i wypłata zasiłków. W 1934 Fundusz przejął również zadania w zakresie pośrednictwa pracy. Przestał istnieć 1.04.1935 wskutek połączenia z Funduszem Pracy, który przejął wtedy wszystkie zadania w zakresie obsługi rynku pracy.

Fundusz Pracy (w Drugiej Rzeczypospolitej) – nowoczesna instytucja rynku pracy powołana ustawą z 16.03.1933, ukierunkowana na pośrednictwo pracy, aktywizację bezrobotnych oraz obsługę ubezpieczenia od bezrobocia. Podstawowym zadaniem Funduszu było zapewnienie pracy bezrobotnym drogą organizowania robót publicznych. W II połowie lat 30. zatrudnienie znajdowało w nich rocznie przeciętnie ponad 100 tys. osób. Fundusz podejmował także szereg innych inicjatyw mających na celu aktywizację bezrobotnych, finansował również budowę tanich mieszkań dla robotników. Zlikwidowany w 1950.

Fundusz Pracy (po 1989 r.) – państwowy fundusz celowy powstały 1.01.1990

(przejął środki i zobowiązania wcześniejszego Państwowego Funduszu Aktywizacji Zawodowej), będący częścią instytucjonalnego zaplecza procesu transformacji gospodarczej. Zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 2004 Fundusz został zobowiązany do finansowania m.in.: zasiłków dla bezrobotnych (stanowią największą część wypłat), zasiłków i świadczeń przedemerytalnych, dodatków aktywizacyjnych, świadczeń integracyjnych, aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Fundusz Ubezpieczeń Społecznych – państwowy fundusz celowy utworzony 1.01.1999 na mocy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z 13.10.1998. Na dochody Funduszu złożyły się m.in. wpływy ze składek na ubezpieczenie społeczne, wpłaty i dotacje z budżetu państwa, dochody z oprocentowania rachunków bankowych Funduszu. W ramach Funduszu wyodrębniono 4 fundusze przeznaczone na realizację celów szczegółowych: fundusz emerytalny, fundusz rentowy, fundusz chorobowy i fundusz wypadkowy. Dysponentem Funduszu został Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Funk Kazimierz – ur. 23.02.1884 w Warszawie, zm. 19.11.1967 w Albany (USA); biochemik, prekursor nauki o żywieniu, kilkakrotnie nominowany do Nagrody Nobla. Zajmował się metabolizmem białek, zauważył wpływ żywności na powstawanie nowotworów oraz opracował metodę oznaczania parametrów biochemicznych krwi. Jego badania miały ogromny wpływ na rozwój endokrynologii, onkologii i diabetologii. W 1911 wyodrębnił substancję zawierającą grupę aminową NH₂, a rok później nadał swe-

mu odkryciu nazwę „witamina” (vita – życie, amina – związek chemiczny). Jako pierwszy wyprodukował syntetyczną adrenalinę, wyizolował insulinę zbadał właściwości estrogenu i testosteronu.

G2A – założona w 2010 przez Bartosza Skwarczka i Dawida Rożka firma specjalizująca się w grach komputerowych i oferująca platformę sprzedażową. Siedziba znajduje się w Hong Kongu, w Amsterdamie i Rzeszowie. W 2013 wprowadzono platformę aukcyjną, za której pośrednictwem producenci mogli sprzedawać i kupować klucze aktywacyjne do gier i aplikacji. W 2016 został wdrożony system G2A Direct. W 2018 oddano do użytku mechanizm sztucznej inteligencji, która powstała na bazie technologii chmurowej Microsoft Azure i służyła zwiększeniu wydajności platformy usługowej.

Gacyk Wojciech – ur. 3.11.1940 w Guminie, zm. 19.12.1997 w Gdańsku; chirurg transplantolog. Z Jerzym Dybickim współzałożył Ośrodek Transplantacji Nerek w Gdańsku. 31.03.1980 została tam wykonana pierwsza operacja przeszczepu nerki. Od 1985 był jednym z pierwszych chirurgów wykonujących w kraju zabiegi metodą otwartego drenażu, tzw. metodą Brandleya stosowaną w leczeniu zakażonej martwicy trzustki. Stosował również technikę mucosal-graft w leczeniu kalektwa dróg żółciowych. Przeprowadził pionierskie zastosowanie klejów tkankowych do ujarzmienia krwawienia z przewodu pokarmowego.

Gadu-Gadu – uruchomiony 15.08.2000 polski komunikator internetowy. Jego twórcą był Łukasz Foltyn. Pierwszego

dnia w komunikatorze zarejestrowało się ponad 10 tysięcy użytkowników. W styczniu 2011 komunikator posiadał blisko 7 mln użytkowników i 38% udziału w rynku. W czerwcu 2006 do komunikatora dołączone zostało Gadu Radiem, które w krótkim czasie stało się największym radiem internetowym Open.FM. W I. 2007–2009 spółka notowana na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. W 2009 GG zadebiutowało jako wirtualny operator telefonii komórkowej GaduAIR.

Gajdus Bernard – ur. 28.04.1916 w Popowie Toruńskim, zm. 22.12.2001 w Starogardzie Gdańskim; lekarz chirurg. W 1953 został ordynatorem oddziału chirurgicznego w szpitalu Sióstr Elżbietanek w Starogardzie Gdańskim. Przeprowadzał operacje m.in. wycięcia wyrostka robaczkowego, operacje na jelitach, pęcherzyka żółciowego, urazy czaszki czy klatki piersiowej. 23.11.1969 jako pierwszy w kraju przeprowadził operację na otwartym sercu. Operowany był siedemnastoletni chłopiec z raną kłutą klatki piersiowej.

Galicyjska Kolej Karola Ludwika – wybudowana w I. 1858–1861 najważniejsza magistrała kolejowa w Galicji łącząca Kraków ze Lwowem. Budowało ją Uprzywilejowane Towarzystwo Akcyjne Galicyjskiej Kolei Karola Ludwika powołane przez grupę ziemian z Leonem Sapiehą na czele, które przejęło część Wschodniej Kolei Państwowej na wschód od Krakowa, dokończyło odcinek Dębica–Rzeszów, w 1861 doprowadziło linię do Lwowa, a poprzez budowane w kolejnych latach odcinki do granicy z Rosją. W 1887 łączna

długość wszystkich odcinków wyniosła 848 km. W 1892 Kolej Karola Ludwika została przejęta przez państwo.

Galicyjska Kolej Transwersalna – równoleżnikowa linia kolejowa przebiegająca przez północne przedgórze Karpat, alternatywna w stosunku do Kolei Karola Ludwika, oddana do użytku w 1884. Ciągnęła się od Żywca poprzez Nowy Sącz, Jasło, Zagórz, Chyrow, Stryj, Sambor, Stanisławów, Kopyczyńce po Husiatyn. Powstała z połączenia odcinków już wcześniej istniejących oraz nowo budowanych przez państwo. Całkowita długość wyniosła w 1885 r. 555,3 km. Kolej stała się ważną magistralą komunikacyjną dla terenów podgórskich będących zapleczem rozwijającego się w Galicji przemysłu naftowego.

Galicyjski Akcyjny Bank Hipoteczny – powstał w 1867 jako Cesarsko-Królewski Uprzywilejowany Galicyjski Akcyjny Bank Hipoteczny, największy bank w Galicji. Udzielał przede wszystkim kredytów hipotecznych. Posiadał oddziały w Galicji, na Śląsku Cieszyńskim, Morawach i Bukowinie. W 1917 stał się częścią koncernu wiedeńskiego Credit Anstalt, w 1918 zmienił nazwę na Akcyjny Bank Hipoteczny SA we Lwowie. Załamanie pozycji banku przyniósł upadek w 1931 Credit Anstalt, później już nie odzyskał swej pozycji. W 1939 zawiesił działalność, w 1949 utracił koncesję na działalność bankową.

Galicyjski Bank dla Handlu i Przemysłu SA w Krakowie – publiczna instytucja finansowa z siedzibą w Krakowie założona 16.06.1869. Zadaniem banku była reali-

zacja koncepcji rozwoju gospodarczego Galicji poprzez emisję kredytu krótko-terminowego. Do akcjonariuszy należeli właściciele ziemscy oraz przemysłowcy. Przed 1914 bank był kontrolowany przez Boden Credit-Anstalt. Działalność prowadził do 1919. W 1920 na jego podstawie założono Bank Małopolski SA w Krakowie. W 1930 został wchłonięty Bank Dyskontowy Warszawski SA.

Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie – organizacja gospodarcza wspierająca rozwój rolnictwa założona we Lwowie w 1845. Pierwszym prezesem był Leon Sapieha. Towarzystwo upowszechniało nowoczesne metody gospodarstwa wiejskiego, organizowało kursy rolnicze oraz wykłady. W l. 1846–1862 wydawało „Rozprawy C.K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego”. W 1849 z inicjatywy Towarzystwa powstała pierwsza w Galicji szkoła rolnicza w Łopuszce, zaś w 1856 średnia szkoła rolnicza w Dublanach. W 1922 weszło w skład Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego.

Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie – instytucja długoterminowego kredytu hipotecznego powstała na zrabach istniejącego od 1841 we Lwowie Galicyjskiego Stanowego Zakładu Kredytowego, działającego pod zwierzchnictwem Sejmu Krajowego. W 1869 w ramach procesu usamodzielniania Zakład zmienił nazwę i stopniowo objął swym działaniem całą Galicję (Towarzystwo podzielone było na 69 okręgów). Celem instytucji było udzielanie niskoprocentowanych pożyczek pod hipotekę majątków ziemskich. Od 1928 jako Towarzystwo Kredytowe Ziemskie we Lwowie działało do wybuchu II wojny światowej.

Galicysko-kanadyjska metoda wiertnicza

– nowoczesna technologia wydobywcza w przemyśle naftowym. Pierwsze wiercenia kanadyjskim żurawiem wiertniczym przeprowadziła w Galicji w l. 1882–1884 spółka wiertnicza „Bergheim and Mac Garvey”, wypierając metodę wolnospadową. Była to tzw. sucha metoda wiercenia, ponieważ do usuwania z dna otworu urobku używano tzw. łyżki. Osiągnięto głębokość wierceń na poziomie 1000 m, potem 1500 m. Stale ulepszaną technologię stosowano do I wojny światowej w rejonach Borysławia, Schodnicy, Tustanowic, Drohobycza, Biecz, Gorlic, Jasła.

Gałęzowski Ksawery

– ur. 5.01.1832 w Lipowcu, zm. 22.03.1907 w Paryżu; okulista, lekarz, wynalazca. Pionier retinologii. Założyciel i właściciel prywatnej kliniki okulistycznej w Paryżu (od 1867), w której prowadził także wykłady na temat chorób oczu. Przyczynił się do udoskonalenia oftalmoskopu, służącego do badania dna oka. Odkrywcą nowatorskiej metody operacyjnego leczenia odwarstwienia siatkówki, choroby uznawanej za nieuleczalną i prowadzącą do ślepoty (tzw. metoda Gałęzowskiego). Konstruktor żegadła służącego do termokauteryzacji tkanek w przypadkach przedarć siatkówki.

Garbowski Tadeusz

– ur. 15.06.1869 w Łoczowie, zm. 9.01.1940 w Sachsenhausen; zoolog, filozof, literat, pionier badań psychologii i obyczajów zwierząt. Prowadził badania nad embriologią porównawczą kręgowców i człowieka. Zajmował się faunistyką (motylami, chrząszczami, skorupiakami), anatomią porównawczą, embriologią, anatomią i filoge-

nezą zwierząt, a także psychologią zwierząt i filozofią. W nowatorski sposób starał się powiązać filozofię z przyrodoznawstwem. W 1926 założył pierwszy w Polsce Zakład Psychogenetyczny, w którym zajmował się badaniem psychologii oraz obyczajów zwierząt.

Garbuliński Tadeusz

– ur. 25.08.1920 w Strzemieszycach, zm. 22.02.2011 w Jeleniej Górze; lekarz weterynarz, farmakolog. W 1955 jako pierwszy na świecie przedstawił hipotezę o oksydoredukcyjnym działaniu azotanów i organicznych azotanów na endogenne substancje podatne na utlenianie poprzez uwalnianie tlenu azotu. Badania te przyczyniły się do odkrycia endogennej tlenku azotu przez Louisa Ignarro, Roberta Furchgotta i Ferode'a Murada w 1977 (otrzymali Nagrodę Nobla w 1998). Twórca koncepcji wykorzystania niesterydowych leków przeciwzapalnych oraz immunomodulatorów w profilaktyce przeciwwrzędowej.

Gargul Władysław

– ur. 18.03.1883 w Bochni, zm. 24.08.1946 w Wieliczce; fotograf, wynalazca. Prowadził zakłady fotograficzne w Bochni, Wieliczce, Zakopanem, Brzesku, Wiedniu. Wynalazł aparat kopiujący do 1 tys. odbitek w ciągu godziny (opatentowany w 1925 i sprzedany firmie Kodak), a także elektryczny aparat suszący wywołane klisze, urządzenie płuczące odbitki o napędzie elektrycznym wykorzystujące wirujący strumień wody, ogrzewany bęben elektryczny suszący odbitki w kilka sekund, elektryczny zatrząsk do aparatu fotograficznego. Wykształcił wielu zawodowych fotografów.

Garlicka Zofia – ur. 19.06.1874 w Niżnym Nowogrodzie, zm. 18.11.1942 w Oświęcimiu; lekarka, działaczka społeczna. Specjalizowała się w ginekologii i położnictwie. Pracowała jako lekarka w fabryce włókienniczej Scheiblera w Łodzi. Zaangażowana społecznie, starała się o poprawę sytuacji zdrowotnej robotnic fabrycznych i ich dzieci oraz zorganizowanie opieki nad niemowlętami. Działała w licznych organizacjach społecznych, zabiegając o poprawę losu pracujących kobiet ciężarnych i położnic. Jedną z założycielek i przewodniczącą Zrzeszenia Lekarek Polskich, członkini zarządu Instytutu Radowego.

Gaszyński Stanisław – ur. 21.04.1875, zm. 20.09.1965 w Pruszkowie; wynalazca, przemysłowiec, senator. Razem z bratem wynalazł i opatentował produkcję akumulatorów do łodzi podwodnych. Był współzałożycielem oraz dyrektorem Fabryki Akumulatorów „Rex”, mającej swoje siedziby w Petersburgu, Londynie i Paryżu. Założył 8 innych fabryk, kopalnie antracytu i złota na terenie Rosji oraz bank obsługujący jego przedsiębiorstwa. Po 1918 zasiadał w zarządzie m.in. Lilpop, Rau i Loewenstein; organizator eksportu produktów drzewnych pod firmą Bracia Gaszyńscy i Spółka.

Gayczak Kazimierz – ur. 21.11.1872 w Bielsku, zm. 4.12.1933 w Warszawie; inżynier elektryk. Zajmował się budową prądnic jednofazowych i wyłączników wysokiego napięcia. Kierownik budowy elektrowni miejskiej wraz z instalacją sieci kablowej i przyłączami domowymi w Dreźnie. Dokonał wielu badań do-

świadczalnych z urządzeniami wysokiego napięcia. W 1904 kierownik budowy, a kolejno eksploatacji Elektrowni Miejskiej w Krakowie. Jako jej dyrektor, unowocześnił i rozbudował elektrownię wraz z siecią miejską. W 1919 był jednym z inicjatorów założenia Związku Elektrowni Polskich.

Gaz z łupków – gaz ziemny występujący w warstwach łupkowych, wydobywany metodą szczelinowania hydraulicznego. Występuje na wybrzeżu Bałtyku, w Polsce centralnej, na Lubelszczyźnie. Zasoby w Polsce szacowane są na 346–768 mld m³. Pierwsze w Polsce szczelinowanie hydrauliczne wykonała firma Lane Energy (2011). Pierwszy „polski” gaz łupkowy zaczęto wydobywać z odwiertu Łebień LE-2H (2013). Do 2017 firmy krajowe i zagraniczne wykonały 72 otwory rozpoznawcze. W 2023 PKN Orlen ogłosił odkrycie 500 mln m³ zasobów gazu ziemnego na terenie Lubelszczyzny.

„Gazeta Rolnicza” – ilustrowany tygodnik propagujący postęp agrotechniczny w rolnictwie, wydawany w Warszawie w latach 1861–1939, założony przez Adama Mieczyskiego. Tygodnik stanowił oficjalny organ Centralnego Towarzystwa Rolniczego (w latach 1907–1929), a także Związku Organizacji Rolniczych i Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich. Publikował artykuły dotyczące techniki rolniczej, mechanizacji rolnictwa, systemu uprawy zbóż, zasad stosowania nawozów sztucznych. Pismo wydawało dodatki, m.in.: „Inżynieria Rolna”, „Organizacja Pracy w Rolnictwie”.

Gazoport w Świnoujściu – terminal przeładunkowy i regazyfikacyjny skroplonego gazu ziemnego LNG w Świnoujściu. Inwestycja strategiczna realizowana w l. 2010–2015 za 3,6 mld zł. Jej celem było zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego Polski. Umożliwia odbiór ładunku transportowanego drogą morską. W grudniu 2015 do terminala wpłynął pierwszy gazowiec. Właścicielem jest spółka OGP Gaz-System SA. Współfinansowany ze środków Unii Europejskiej. Do 2021 odebrano ok. 10,6 mln ton ładunku pochodzącego m.in. z: Kataru, USA, Norwegii, Nigerii, Trynidadu, Tobago. W 2023 do terminala dotarły 62 dostawy i przyjęto 4,66 mln ton gazu.

Gdańskie Zakłady Elektroniczne „Unimor” – założony w 1957 zakład produkujący telewizory i sprzęt łączności. Od 1958 wytwarzano telewizory i podzespoły telewizyjne. W 1959 wyprodukowano radiolinie „Korab”. Od 1960 rozpoczęto prace nad odbiornikami łączności własnej konstrukcji. W l. 1981–1985 produkowano kolorowe telewizory. W l. 1988–1989 wytwarzano mikrokomputer „Bosman 8”. W 1994 zakłady przekształcono w Gdańskie Zakłady Elektroniczne „Unimor” SA. W l. 90. XX w. zakończono produkcję telewizorów. W 1997 powołano spółkę Unimor Radiocom Sp. z o.o.

Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe SA – polsko-duńska spółka akcyjna. Jako pierwsza w Polsce utworzyła transoceaniczną linię pasażersko-towarową do portów w Ameryce Północnej. Założona 21.02.1930 w Gdyni jako Polskie Transatlantyckie Towarzystwo Okrętowe SA, od 1934 Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe SA. Przed 1939 prowadziła przewozy na

liniach: północnoamerykańskiej, palestyńskiej, południowoamerykańskiej i do Zatoki Meksykańskiej. W 1945 flota spółki liczyła 24 statki. W 1951 jej majątek podzielono między Polską Żeglugę Morską i Polskie Linie Oceaniczne.

Gebethner i Wolff – wielka firma wydawniczo-księgarska działająca w latach 1857–1950. Założona przez Gustawa Gebethnera i Roberta Wolffa z siedzibą w Warszawie. Posiadała filie w: Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Wilnie, Zakopanem, Paryżu. Działalność firmy skupiała się na: księgarstwie sortymentowym, hurcie księgarskim, wydawaniu klasyki literatury polskiej, utworów debiutantów, literatury popularnonaukowej, dzieł muzycznych, nut, czasopism „Kurier Warszawski”, „Tygodnik Ilustrowany”. Podczas II wojny światowej ośrodek działalności konspiracyjnej.

Geisler Edward – ur. 29.10.1884 w Warszawie, zm. 7.10.1966 w Gdańsku; inżynier mechanik, konstruktor, pionier organizacji produkcji. Pracował w Państwowej Szkole Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga w Warszawie. Założył w l. 1925–1926 pierwszy w Polsce Instytut Psychotechniczny we Lwowie, kierował nim do 1939. Zajmował się organizacją przemysłu maszynowego oraz konstruowaniem obrabiarek. Wspólnie z prof. Stanisławem Płużańskim opracował koncepcję rozwoju przemysłu obrabiarek i projekty budowy takich zakładów w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego, m.in. w Rzeszowie.

Gentryfikacja miast – proces oznaczający zmianę charakteru części miasta oparty na przejmowaniu i renowacji przez klasę

średnią zdegradowanych zasobów mieszkaniowych w tradycyjnych dzielnicach miast (pojęcie po raz pierwszy zastosowano do opisu zmian w londyńskiej Islington w 1964). Proces dotyczy dzielnic o wyjątkowym potencjale, atrakcyjnej lokalizacji, nietuzinkowym charakterze. W Polsce przykładami są krakowski Kazimierz i warszawska Praga, za największy w kraju uznawany jest projekt rewitalizacji Łodzi, którego częścią jest projekt Nowego Centrum.

Gerstenzang Leo – ur. 3.06.1892 w Warszawie, zm. 1.10.1973 w USA; wynalazca i biznesmen, założyciel firmy Q-tips. Wprowadził na rynek patyczki higieniczne. W 1926 opracował dla ich produkcji specjalną maszynę i założył firmę Leo Gerstenzang Infant Novelty Co. sprzedającą produkty pielęgnacyjne dla dzieci. Pierwsza fabryka patyczków powstała w 1948 na Long Island City, w 1962 produkcję przeniesiono do Jefferson City, a asortyment firmy poszerzono o nowe produkty. Gerstenzang część majątku przeznaczył na budowę biblioteki nauk ścisłych na Uniwersytecie w Brandeis.

Geyer Ludwik – ur. 6.01.1805 w Berlinie, zm. 21.10.1869 w Łodzi; łódzki przemysłowiec, jeden z pionierów przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich, założyciel i właściciel wielkiej przędzalni i tkalni mechanicznej w Łodzi, zwany „królem łódzkiej bawełny”. Założone przez niego w 1828 zakłady bawełniane w l. 40. XIX w. były największym i najnowocześniejszym przedsiębiorstwem przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich. Geyer utworzył w nich szkołę elementarną dla zatrudnianych dzieci oraz kasę

chorych. W l. 50. zakłady popadły w kryzys, w l. 60. nastąpiła ich upadłość, a Geyer zmarł jako bankrut.

Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie – powstała 12.04.1991 spółka akcyjna z siedzibą w Warszawie, organizująca obrót papierami wartościowymi (akcje, obligacje) oraz instrumentami pochodnymi (opcje, kontrakty terminowe). Największym akcjonariuszem został Skarb Państwa, pierwsze notowanie odbyło się 16.04.1991. GPW prowadziła obrót na Głównym Rynku, rynku małych spółek NewConnect oraz rynku obligacji Catalyst. Najważniejszymi indeksami giełdowymi głównego rynku były: WIG, WIG20, WIG30. W 2022 na GPW notowano 420 spółek z łączną kapitalizacją 1,12 bln zł.

Giełda Pieniężna w Warszawie – otwarta w 1817 jako Giełda Kupiecka, instytucja o charakterze giełdy towarowo-pieniężnej. Pierwsza i przez kolejne dekady największa giełda na ziemiach polskich. Organem zarządzającym w 1828 został Prezes Banku Polskiego. Transakcje przeprowadzali zaprzysiężeni maklerzy. W najlepszych latach funkcjonowania regularnie handlowano akcjami czterdziestu spółek (w tym kolei żelaznych) i trzydziestoma rodzajami papierów procentowych. Od 1873 jako Giełda Warszawska, w 1921 reaktywowana jako Giełda Pieniężna w Warszawie. Działała do 1939.

Giełdy pieniężne – giełdy instrumentów finansowych i instrumentów pochodnych, działające na ziemiach polskich od XIX w. Pierwsza powstała w Warszawie w 1817, w czasie zaborów obrót wartościami

pieniężnymi prowadzono również na giełdach w Krakowie, Lwowie i Łodzi. W okresie międzywojennym działało w Polsce 7 giełd pieniężnych: w Warszawie, Lwowie, Poznaniu, Wilnie, Katowicach, Krakowie i Łodzi (ok. 97% obrotów obejmowała giełda warszawska). Po wojnie nie mogły działać, od 16.04.1991 tradycje giełd pieniężnych kontynuuje **Warszawska Giełda Papierów Wartościowych**.

Giełdy towarowe – instytucje zorganizowanego rynku formalnego prowadzące obrót towarami masowymi. W okresie II Rzeczypospolitej powstały giełdy zbożowo-towarowe w: Warszawie (1921), Krakowie i Poznaniu (1922), Lublinie (1930), Katowicach (1932), Bydgoszczy, Łodzi i Wilnie (1933), a także giełdy specjalistyczne: mięsne w Warszawie, Łodzi i Lublinie, drzewne w Bydgoszczy i w Warszawie, Inniarska w Wilnie, włókiennicza w Łodzi. Po wojnie działało 10 giełd zbożowo-towarowych, dekretem z 1950 giełdy zlikwidowano, działalność wznowiły w okresie transformacji ustrojowej.

Gierek-Łapińska Ariadna – ur. 1.05.1938 w Wilnie, zm. 26.12.2020 w Czeladzi; okulistka, specjalistka z dziedziny mikrochirurgii i chirurgii refrakcyjnej oka. Wykazała, iż komórki reagują ze zmieniającą się zawartością neurosekrecji i aktywnością jąder komórkowych na różne rodzaje światła. Pionierka z zakresu wprowadzania techniki mikrochirurgicznej w operacjach okulistycznych oraz inicjatorka nowatorskich sposobów w chirurgii tęczówki i jaskry. Upowszechniła metodę chirurgii refrakcyjnej rogówki. Założycielka pierwszej w Polsce kliniki okulistyki dziecięcej.

Giesche SA – koncern na Górnym Śląsku, największy producent cynku w kraju, powstały po podziale Śląska w 1922 i funkcjonujący w latach 1922–1946. Do spółki należały najbardziej wydajne na Śląsku kopalnie węgla, w tym Kleofas i Giesche oraz kopalnie rud cynku i ołowiu, huty cynku w Trzebini, walcownie cynku i zakład wyrobu porcelany. Kapitał zakładowy koncernu wynosił 172 mln zł (1929), właścicielem był kapitał amerykański. Pod koniec lat 20. koncern zatrudniał ponad 20 tys. pracowników. W okresie wojny kontrolę nad nim przejęli Niemcy, w 1946 znacjonalizowany.

Ginalska Grażyna – ur. 1.02.1952 w Lublinie; lekarz, biochemik. Kierownik Katedry Biochemii i Biotechnologii na Uniwersytecie Medycznym w Lublinie. Prowadzi badania związane z opracowywaniem materiałów wszczepiennych do zastosowań medycznych. Kierownik zespołu, który opracował FlexiOss (sztuczną kość), tj. biomateriał zbliżony do naturalnych kości człowieka, służący do uzupełniania ubytków kostnych, mający zastosowanie w stomatologii implantacyjnej oraz ortopedii. Początkowo substancja była testowana w weterynarii, później zaczęto ją używać w leczeniu ludzi.

Gino Rossi – polskie przedsiębiorstwo obuwnicze z siedzibą w Słupsku, założone w 1992. Jedna z wiodących polskich marek na rynku obuwia z zagraniczną siecią sprzedaży detalicznej. Pierwszy sklep firmowy został otwarty w 1994 w Sopocie. Sprzedaż produktów marki odbywa się przez platformy eobuwie.pl i ccc.eu. W skład Grupy Gino Rossi weszła marka obuwia Gino Rossi oraz odzież

damskiej Simple Creative Products. W I. 2017–2019 trwał proces przejmowania spółki przez CCC. W 2021 zamknięto fabrykę w Słupsku oraz sklepy stacjonarne, przenosząc sprzedaż do sklepów CCC oraz Internetu.

Girard Filip – ur. 1.02.1775 w Lourmarin (Francja), zm. 26.08.1845 w Paryżu; przemysłowiec, wynalazca, działacz gospodarczy. Od 1825 główny mechanik przy Wydziale Górniczym Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, później doradca Banku Polskiego. Odpowiedzialny za instalowanie w kopalniach i hutach nowych oraz modernizację starych urządzeń mechanicznych. W 1833 uruchomił fabrykę w Rudzie Guzowskiej, gdzie zamontował wynalezioną przez siebie przedrarkę mechaniczną do lnu. Fabryka stała się jednym największych zakładów lnianych w Europie. Na cześć Girarda osadę tkacką nazwano Żyrardowem.

Glatzel Jan – ur. 26.06.1888 w Rzeszowie, zm. 30.03.1954 w Krakowie; lekarz chirurg. Ordynator Kliniki Chirurgicznej Szpitala św. Łazarza w Krakowie, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jeden z najbardziej znanych polskich chirurgów, twórca nowych technik operacyjnych, specjalista w zakresie operacyjnego leczenia schorzeń jamy brzusznej i tarczycy, pionier chirurgii żołądka. Po wojnie jako pierwszy w Polsce wprowadził w Klinice Chirurgii UJ ogólne znieczulenie kierowane, w 1948 jako jeden z pierwszych chirurgów polskich wykonał torakotomię. Prezes Towarzystwa Chirurgów Polskich.

Gliwic Hipolit – ur. 23.03.1878 w Warszawie, zm. 10.04.1943 w Warszawie;

działacz gospodarczy, ekonomista, inżynier. W 1918 przedstawiciel rządu Rady Regencyjnej w Rosji, od 1919 radca handlowy ambasady w Waszyngtonie. W 1926 minister przemysłu i handlu, zwolennik aktywnej polityki gospodarczej państwa. Współzałożyciel koncernu Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych, wykładowca m.in. Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W okresie okupacji na czele Rady Gospodarczej przy Biurze Studiów Wywiadu Przemysłowego Komendy Głównej AK, opracowywał założenia powojennej odbudowy gospodarczej.

Glixelli Stanisław – ur. 3.03.1882 w Warszawie, zm. 30.03.1952 w Poznaniu; chemik. W badaniach zajmował się elektrycznymi aspektami reakcji chemicznych i fizykochemią koloidów. Opracował fizykochemiczne metody otrzymywania koncentratów z ubogich rud cynkowych. Wraz z Józefem Zawadzkim obliczył potencjał elektrokinetyczny siarki. Objął, iż ładunki elektryczne koloidów nie powstają wyłącznie na drodze czysto fizycznej, a w procesach tych trzeba uwzględniać też zjawiska chemiczne. Stworzył metodę pomiaru potencjału elektrokinetycznego, tzw. metodę Glixellego.

Główny Urząd Statystyczny – niezależny organ statystyki państwowej, utworzony 13.07.1918 na mocy decyzji Rady Regencyjnej z inicjatywy Ludwika Krzywickiego. W okresie międzywojennym najważniejszym osiągnięciem GUS było przeprowadzenie pierwszych spisów ludności (1921, 1931), opracowanie i opublikowanie ich wyników; GUS sukcesywnie opracowywał

i wydawał roczniki i inne wydawnictwa statystyczne, w 1924 wykonał jedyny wówczas w Europie bilans płatniczy kraju. Po II wojnie światowej kontynuował działalność, na mocy umowy z 1990 bierze udział w pracach Eurostatu.

Główny Urząd Ziemi – organ administracji rządowej odpowiedzialny za realizację reformy rolnej, powstały na mocy ustawy z 22.07.1919 celem przygotowania zasad przebudowy ustroju rolnego. Odpowiedzialny za likwidację oddziałów rosyjskiego Banku Włościańskiego na terenach Polski, kierownictwo i nadzór nad ustrojem rolnym, przygotowywanie projektów ustaw dotyczących ustroju rolnego, kwestie Państwowego Banku Rolnego. Podejmował działania w zakresie parcelacji, komasacji, melioracji, osadnictwa, likwidowania służebności, podziału wspólnot. Zniesiony w 1923.

Gnoiński Henryk – ur. 1.10.1891 w Józefowie, zm. 19.08.1946 w Warszawie; lekarz hematolog i serolog, twórca i organizator krwiodawstwa w Polsce, działacz społeczny. Pracę naukową podjął na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1922 przeniósł się do Warszawy. Prowadził badania nad krwią i jej przetaczaniem. w 1935 stanął na czele organizowanego przez Polski Czerwony Krzyż przy Szpitalu Głównym PCK w Warszawie Instytutu Przetaczania i Konserwacji Krwi, którego powstanie stanowiło istotny element inicjowanego wtedy rozwoju krwiodawstwa w Polsce. W 1938 wydał pracę *O przetaczaniu krwi*.

GoClever – firma utworzona w 2007 w Poznaniu produkująca sprzęt elektro-

niczny. Przedsiębiorstwo importowało, brantowało oraz oferowało pod własną marką m.in. smartfony, tablety, smartwatche, laptopy, gogle VR, nawigacje GPS, niewielkie pojazdy elektryczne. Początkowo firma skupiła się na sprzedaży nawigacji samochodowej, później na tabletach. Wypuszczono na rynek małe urządzenia AGD. W 2017 ruszyła sprzedaż oczyszczaczy powietrza oraz projektora domowego „Cineo Focus”. Firma ogłosiła upadłość w 2019. Właścicielem marki została firma Sunkraft Sp. z o.o.

Godlewski Emil – ur. 30.06.1847 w Krasocinie, zm. 11.09.1930 w Krakowie; embriolog, botanik, pionier polskiej fizjologii roślin. Zajmował się fotosyntezą, etiolacją, przemianami metabolicznymi związków białkowych, nitrifikacją. Stworzył przyrząd do badania oddychania roślin („aparat Godlewskiego”). Po raz pierwszy zwrócił uwagę na oddychanie beztlenowe jako początkowy etap oddychania fizjologicznego. Wprowadził pojęcie oddychania wewnątrzcząsteczkowego. Wykazał, że skrobia jest pierwotnym produktem fotosyntezy. Zapoczątkował polskie badania nad fizjologią ruchu wody w roślinach.

Godula Karol – ur. 8.11.1781 w Makoszowach, zm. 6.07.1848 we Wrocławiu; przedsiębiorca, jeden z twórców wielkiego przemysłu na Górnym Śląsku. W 1801 został zatrudniony w majątku hrabiego von Ballestrema, gdzie wprowadzał nowoczesne rozwiązania agrotechniczne. W 1812 ruszyła budowa huty cynku „Carlshutte” w Rudzie, której Godula był inicjatorem. W 1815 otrzymał udziały w hucie, zyski pozwoliły mu na zakup

pierwszej kopalni „Maria”, która zajmowała się wydobywaniem galmanu. Dzięki dochodom z kopalni kupił 4 majątki ziemskie, kolejne dwie kopalnie „Stein” i „Rosalię” oraz dwie huty.

Goetel Walery – ur. 14.04.1889 w Suchej, zm. 6.11.1972 w Krakowie; geolog, taternik. Twórca podstaw sozologii jako nauki o ochronie środowiska. Inicjator tworzenia parków narodowych m.in. Babiogórskiego, Tatrzańskiego, Pienińskiego. Autor *Planu 5-letniego rozbudowy nauk geologiczno-poszukiwawczych w Polsce*. Specjalista z zakresu stratygrafii, geologii regionalnej i mineralogii ogólnej. Uczestnik wyprawy na Transkaukaz, autor mapy geologiczno-naftowej i badacz złóż ropy naftowej na obszarze Gruzji. Współorganizator Kongresu Nauki Polskiej, Akademickiego Związku Sportowego.

Goetz-Okocimski Jan – ur. 18.07.1864 w Okocimiu, zm. 24.04.1931 w Okocimiu; przemysłowiec, działacz społeczny. Właściciel największego polskiego browaru w Okocimiu. Dokonał modernizacji i reorganizacji przedsiębiorstwa w spółkę „Jan Goetz, Okocimski Browar i Zakłady Przemysłowe SA”. Właściciel Browaru Krakowskiego i Fabryki Przetworów Słodowych (od 1904). Wspólnie z Adamem Krzyżanowskim i Władysławem Jaworskim założył Towarzystwo Ekonomiczne w Krakowie (1921), w którym pełnił funkcję prezesa (do 1930). Prezes m.in. Banku Małopolskiego w Krakowie oraz Związku Przemysłowców w Krakowie.

Goglewski Zygmunt – ur. 1.05.1896 w Warszawie, zm. 24.10.1969 w Gliwicach; inżynier. Pionier przemysłu elek-

tromaszynowego i konstrukcji maszyn elektrycznych. Projektant przebudowy sieci elektrycznej prądu stałego na przemienny dla miasta Pitești. Organizator Centralnego Biura Konstrukcyjnego Maszyn Elektrycznych w Katowicach. Autor patentów na wyłączniki trakcyjne, silniki szeregowe i chłodzenie dławików. Wprowadził nowatorskie rozwiązania w zakresie spawania elektrycznego, elektrycznego zgrzewania nitów, elektrycznego oznakowania narzędzi.

Gorayski August – ur. 27.12.1832 w Morderówce lub Szebniach, zm. 21.03.1915 w Jasle; przedsiębiorca naftowy, działacz gospodarczy, polityk. Jeden z pionierów przemysłu naftowego w Galicji. Współtworzył Towarzystwo Naftowe dla Opieki i Rozwoju Górnictwa w Gorlicach (Krajowe Towarzystwo Naftowe). W l. 1881–1915 prezes Towarzystwa. Od 1909 prezes Banku Krajowego dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim. Poseł do Sejmu Krajowego. Zastępca dyrektora Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie, prezes Wydziału Okręgowego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego we Lwowie.

Gorczyński Władysław – ur. 19.03.1879 w Bramkach, zm. 25.06.1953 w Poznaniu; klimatolog, meteorolog. W 1910 stworzył pracownię meteorologiczną Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Założyciel i pierwszy dyrektor Państwowego Instytutu Meteorologicznego (1919–1926). Prowadził badania temperatury i ciśnienia powietrza w Polsce i innych krajach. W 1923 po raz pierwszy przedstawił spadek promieniowania w widmie czerwonym pomiędzy szerokościami geogra-

ficznymi przedzwrotnikowymi a strefą równikową. W 1934 stworzył własny system klasyfikacji klimatów. Skonstruował spektrograf i solarymetr.

Gorzkowski Waldemar – ur. 12.11.1939 w Warszawie, zm. 15.07.2007 w Isfahanie (Iran); fizyk teoretyk. Sklasyfikował krystalograficzne punktowe grupy kolorowych w przestrzeni trójwymiarowej, odkrył 6 dodatkowych krystalograficznych grup punktowych w przestrzeni podwójnej, w trzech wymiarach, 11 krystalograficznych grup przestrzennych w przestrzeni spinowej. Wyznaczył funkcje falowe ekscytonów związanych na zjonizowanych donorach dla wielu półprzewodników. Założyciel konkursu dla uczniów „First Step to Nobel Prize in Physics”. Autor m.in.: *Zadania z fizyki z całego świata* (2000).

Gospodarka wolnorynkowa – wprowadzony w Polsce w okresie transformacji ustrojowej typ gospodarki, w której dominującym regulatorem procesów gospodarczych jest rynek. Za jej początek uznaje się wejście w życie uchwalonej 23.12.1988 ustawy o działalności gospodarczej, potocznie zwanej ustawą Wilczka. Jej autorem był minister przemysłu w rządzie Mieczysława Rakowskiego **Mieczysław Wilczek**. Ustawa dawała obywatelom wolność podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Weszła w życie 1.01.1989 i umożliwiła przejście z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki wolnorynkowej.

Góral Adam – ur. 27.10.1955 w Rzeszowie; przedsiębiorca. Założyciel i prezes zarządu **Asseco Poland SA**. Właściciel firm

w Polsce, Słowacji, Ukrainie, Łotwie, Kazachstanie. W 1991 otworzył oddział firmy COMP LTD w Rzeszowie, przekształcony cztery lata później w COMP RZESZÓW SA, a następnie drogą fuzji z Asset Soft AS, Softbankiem SA i Prokom Software SA stworzył **Asseco Poland SA**. Zarządza jedną z największych firm teleinformatycznych w Europie Środkowo-Wschodniej, jest autorem unikatowej strategii budowy międzynarodowej grupy kapitałowej skupiającej firmy IT z całego świata.

Górnośląskie Zjednoczone Huty „Królewska” i „Laura”, Spółka Akcyjna Górnico-Hutnicza – największe przedsiębiorstwo przemysłu ciężkiego II Rzeczypospolitej. Powstało na bazie niemieckiej firmy utworzonej w 1871. Spółka istniała od 2.07.1926. Posiadała kilka kopalń, w tym **Hutę Królewską** oraz Hutę Zgoda. W 1928 zatrudnienie wyniosło 18 975. Zapewniała 9% polskiego wydobycia węgla kamiennego, 23% produkcji surówki i 24% produkcji stali. Od 1929 własność Consolidated Silesian Steel Corporation. Od 6.04.1937 w ramach **Wspólnoty Interesów Górnico-Hutniczych SA**.

Górski Mirosław – ur. 28.09.1927 w Łodzi, zm. 11.2015 w Warszawie; inżynier, szef zespołu konstruktorów **FSO Wars**. Pracował w **Fabryce Samochodów Osobowych w Warszawie** m.in. jako kierownik Biura Konstrukcyjnego, zastępca dyrektora ds. rozwoju badań w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Samochodów Osobowych. Kierował pracami nad: podwoziem samochodów Żuk, Nysa i Syrena 110, samochodem Warszawa 210. Przyczynił się do modernizacji samochodów Fiat

125P i Polonez zgodnych ze standardami ochrony środowiska. W l. 1981–1986 realizował projekt konstrukcji samochodu **FSO Wars** jako następcy Fiata 125p.

Grabski Władysław – ur. 7.07.1874 w Borowie, zm. 1.03.1938 w Warszawie; polityk, ekonomista, historyk, minister skarbu, dwukrotny premier. Autor i realizator reformy walutowej i skarbowej (1924–1925). W 1924 ustabilizował kurs marki polskiej, doprowadził do utworzenia **Banku Polskiego SA**, niezależnej od rządu instytucji emisyjnej, wprowadził nową stabilną walutę – złotego, zrównoważył budżet państwa. Rozwinął ustawodawstwo socjalne i przygotował projekt reformy rolnej. Po 1925 poświęcił się pracy naukowej na SGGW w Warszawie. Inicjator powołania Instytutu Socjologii Wsi.

Gradoń Leon – ur. 11.04.1947 w Szczecocinach; chemik. Zainteresowania naukowe skoncentrował wokół mechaniki układów rozproszonych (aerozoli). Stworzył podstawy transportu cząstek w zawiesinach ciekłych i gazowych (transport cząstek w układzie oddechowym człowieka, separacja układów rozproszonych). Zajmował się dozowaniem leków poprzez metody wziewne. Badania łączył z zastosowaniem praktycznym ich wyników. Opracował m.in. destylację próżniową kwasów tłuszczowych dla Instytutu Chemii Przemysłowej oraz Polleny, a dla Microspun Products – technologię filtrów do wody i innych płynów.

Grafen – odkryta w 2004 gładka struktura składająca się z atomów węgla połączonych w sześciokąty i tworzących lekką

płaszczynę przewodzącą ciepło oraz elektryczność. W 2010 zespół z Instytutu Technologii Materiałów Elektronicznych pod kierunkiem Włodzimierza Strupińskiego opracował nisko kosztową metodę uzyskiwania grafenu wysokiej jakości funkcjonalną w zastosowaniu na skalę przemysłową. W 2011 podjęto produkcję grafenu na niewielką skalę w Instytucie. W 2011 powstała spółka Nano Carbo Sp. z o.o., która miała zająć się produkcją grafenu na skalę przemysłową.

Graff Kazimierz – ur. 7.02.1878 w Próchnowie, zm. 15.02.1950 w Wiedniu; astronom, astrofizyk. Pracował jako astronom w obserwatorium w Berlinie i Hamburgu-Bergedorfie. W 1915 skonstruował fotometr gwiazdowy i powierzchniowy. Po powrocie w 1918 do kraju współzałożyciel obserwatorium w Poznaniu. W 1926 zbudował kołowy fotometr klinowy do pomiaru jasności ciał niebieskich. W 1928 przeniósł się z Hamburga do Wiednia, gdzie objął funkcję dyrektora obserwatorium uniwersyteckiego. Stworzył kolorymetr gwiazdowy, wykonał fotometryczny przegląd Plejad wraz z mapą izofot Drogi Mlecznej.

Gralewski Mariusz – ur. w 1984; inżynier, specjalista w zakresie Internet Recruiting, Web Marketing, Strategic Planning. Założyciel pierwszego w Polsce portalu rekrutacyjnego GoldenLine i serwisu ZnanyLekarz.pl. Inwestor w Push PushGo oraz współzałożyciel i Co-Chief Executive Officer w DocPlanner. Współzałożyciel funduszu inwestycyjnego Protos VC i serwisu niania.pl. Doradca firm: Unamo, Startup Poland, Shoplo. Dokonał kilku inwestycji, w tym Seed Round – Preply.

Zaangażowany w rozwój portali m.in. zadane.pl, positionly.com, allani.pl, skubacz.pl oraz garnek.pl.

Green Cell – marka akcesoriów do sprzętu elektronicznego, m.in. baterii. Prekursor rozwoju zrównoważonej energii i technologii litowo-jonowej. Firma założona w 2013 przez Pawła Ochyńskiego. Wytwarza baterie, akumulatory, zasilacze, powerbanki, ładowarki, sprzęt do ładowania samochodów elektrycznych. Posiada dział B2B, dział badań i rozwoju R&D i fabrykę baterii do rowerów elektrycznych. Prowadzi sprzedaż stacjonarną oraz internetową jako „Świat Baterii”, „Battery Empire” oraz sprzedaż zagraniczną (od 2016). Twórca pierwszego polskiego powerbanku GC Prime (2019).

Grela Karol – ur. 23.11.1970 w Warszawie; chemik, w 2008 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. Prowadzi badania nad katalizatorami stosowanymi w reakcjach metatezy (podwójna wymiana) olefin. Wspólnie z współpracownikami zajmował się optymalizacją reakcji metatezy olefin, poszukując bezpiecznego dla środowiska przeprowadzenia tej reakcji. Kierowany przez niego zespół odkrywał nowe katalizatory, będące związkami rutenu. Dzięki temu proces metatezy mógł być indywidualnie regulowany do uzyskania licznych zastosowań w chemii organicznej i przemyśle (produkcja nowych leków, materiałów polimerowych).

Grobonet – portal do wyszukiwania grobów na polskich cmentarzach. Utworzony na zlecenie lubelskiego magistratu w 2009 przez firmę Artlook Gallery. Umożliwia użytkownikom wyszukanie osoby

pochowanej na wybranym cmentarzu dzięki wprowadzeniu w wyszukiwarkę podstawowych danych. Wynikiem są informacje o pochowanym, mapa cmentarza oraz fotografia grobu. Portal oferuje też wykonanie inwentaryzacji cmentarzy, projektu kolumbariów oraz wirtualny spacer. W 2021 w bazie znajdowało się 1379 cmentarzy i 4,3 mln pochowanych, do 2023 liczba cmentarzy w bazie przekroczyła 2500.

Grochmalicki Jan – ur. 24.03.1883 w Błazowej, zm. 15.04.1936 w Poznaniu; zoolog, embriolog. W badaniach zajmował się embriologią, systematyką i faunistyką małżoraczków i mięczaków. Przyczynił się do sprowadzenia do Puszczy Białowieskiej żubrów ze Szwecji i odbudowy populacji tego gatunku. Jednym z jego osiągnięć naukowych było odkrycie małżoraczków i innych skorupiaków – nowych gatunków polskiej fauny. Był członkiem Państwowej Rady Ochrony Zabytków Przyrody oraz pierwszym prezesem Polskiego Oddziału Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra. Wspierał ochronę fauny Tatr.

Grochowski Jan – ur. 4.06.1930 we Lwowie, zm. 17.10.2007 w Krakowie; chirurg, pediatra. Współtwórca Polsko-Amerykańskiego Instytutu Pediatrii, tworzonego w l. 1961–1965, który stanowił jedną z pierwszych placówek w Polsce, gdzie specjalizowano się w operacjach rozdzielania bliźniąt syjamskich, leczeniu oparzeń i wad serca u dzieci. W 1977 kierował zespołem lekarzy, którzy po raz pierwszy w Polsce dokonali operacji rozdzielania bliźniąt syjamskich; podobnych operacji wykonał 9. Inicjator współ-

pracy Instytutu z amerykańską Fundacją Project HOPE i wiodącymi ośrodkami pediatrycznymi w USA.

Grodziecki Bolesław – ur. 8.08.1875 w Kaliszu, zm. 30.01.1960 Wiesbaden; ekonomista, działacz gospodarczy i społeczny. Podczas I wojny światowej aktywnie działał na rzecz Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny. Uczestnik prac dotyczących przygotowania umowy handlowej z rządem ukraińskim (1919). Organizator spółki „Polblok”, utworzonej w celu prowadzenia handlu ze stroną ukraińską. Minister aprowizacji w rządzie Wincentego Witosa. Dyrektor handlowy w Górnośląskich Zjednoczonych Hutach „Królewska” i „Laura” (do 1930), generalny dyrektor Syndykatu Polskich Hut Żelaza (od 1930).

Groër Franciszek – ur. 19.04.1887 w Bielsku, zm. 16.02.1965 w Warszawie; lekarz pediatra. Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, po wojnie m.in. dyrektor Oddziału Gruźlicy Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie. Od 1939 przeprowadzał pionierskie transfuzje krwi u noworodków ze skazą krwiotoczną. W 1945 odkrył czynnik przeciwkrwotoczny AHF działający leczniczo w małopłytkowości pierwotnej. Prowadził nowatorskie prace dotyczące m.in. alergologii dziecięcej, płonicy, błonicy, żywienia dzieci chorych oraz pediatrii zapobiegawczej; pionier badań diagnostycznych gruźlicy u dzieci.

Grohman Henryk – ur. 2.11.1862 w Łodzi, zm. 3.03.1939 w Łodzi; łódzki przemysłowiec, jeden z najważniejszych działaczy gospodarczych przełomu XIX i XX w.

oraz okresu międzywojennego. W 1889 odziedziczył fabrykę „Ludwik Grohman”, którą znacząco rozbudował, a w 1899 przekształcił w spółkę akcyjną. W 1921 doprowadził do fuzji zakładów Grohmana oraz Scheiblera, w wyniku której powstało największe przedsiębiorstwo tekstylne w kraju. W niepodległej Polsce był m.in. jednym ze współzałożycieli i członków władz Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów oraz członkiem Rady Nadzorczej Banku Polskiego.

Grohman Ludwik – ur. 28.08.1826 w Warszawie, zm. 1.02.1889 w Łodzi; przemysłowiec, działacz gospodarczy i społeczny, filantrop. W 1874 przejął po ojcu fabrykę włókienniczą, z której uczynił jedno z największych przedsiębiorstw w Królestwie Polskim. Współzałożyciel Łódzkiej Ochotniczej Straży Ogniowej, jej pierwszy prezes, w 1874 założył fabryczną straż ogniową. Współzałożyciel Towarzystwa Kredytowego Miasta Łodzi, od 1881 jej prezes. W 1872 współzałożyciel oraz prezes Banku Handlowego w Łodzi, inicjator i donator Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności.

Grohman Traugott – ur. 12.10.1785 w Seibnitz, zm. 25.08.1874 w Łodzi; fabrykant i przemysłowiec. Twórca fabryki, która stała się jedną z największych na ziemiach polskich. W 1820 przybył do Królestwa Polskiego, razem z bratem Karolem założył małą fabrykę skórzaną w Warszawie. Kilka lat później przenieśli się do Zgierza i otworzyli manufakturę wyrobów bawełnianych, zawierającą tkalnię płócien i przędzalnię bawełny. W 1843 przeniósł się do Łodzi, gdzie na

ulicy Tylnej wybudował przędzalnię mechaniczną, w której jako drugi w mieście, w 1854 zamontował maszynę parową.

Groszkowski Janusz – ur. 21.03.1898 w Warszawie, zm. 3.08.1984 w Warszawie; inżynier, radiotechnik, wynalazca. Powadził badania nad metodami pomiaru częstotliwości, lampami elektronowymi, układami nieliniowej charakterystyki i stabilizacją ich częstotliwości oraz nad technologią wysokiej próżni. Twórca pierwszego na świecie projektu magnetronu metalowego z katodą tlenkową. W 1932 opracował wzór definiujący zmiany częstotliwości drgań układu od zawartości harmonicznych – tzw. równanie Groszkowskiego. Od 1948 zajmował się problematyką wysokiej próżni i pomiarami niskich ciśnień.

Gruber Henryk – ur. 13.02.1892 w Sokalu, zm. 20.01.1973 w Buenos Aires; bankowiec, pionier polityki nowoczesnego oszczędzania. Autor projektu ustawy o obowiązkowym ubezpieczeniu od ognia (1919). Optował za rozwojem rodzimego przemysłu zbrojeniowego. Zwolennik teorii J.M. Keynesa i wprowadzenia interwencjonizmu państwowego do polskiej gospodarki. Wspierał turystykę krajową i międzynarodową. Twórca Banku Polska Kasa Opieki SA. Pełnił funkcje kierownicze m.in. w: Państwowym Urzędzie Kontroli Ubezpieczeń, Państwowej Kasie Oszczędności. Prezes Banco Polaco w Buenos-Aires.

Gruca Adam – ur. 3.12.1893 w Majdanie Sieniawskim, zm. 3.06.1983 w Warszawie; lekarz ortopeda. W 1945 rozpoczął pracę w Centralnym Instytucie Urazowym

w Warszawie. W 1947 został kierownikiem Kliniki Ortopedycznej Akademii Medycznej. Był inicjatorem budowy Kliniki Ortopedii. Przyczynił się do utworzenia przy niej warsztatów ortopedycznych, które wytwarzały protezy oraz aparaty ortopedyczne. Specjalizował się w chirurgii ortopedycznej. Badał wrodzone wady narządów ruchu. Był autorem nowych technik operacyjnych oraz urządzeń i narzędzi ortopedycznych. Jako pierwszy dokonał operacyjnego usunięcia zwłknięcia biodrowego.

Grupa Azoty – firma działająca w branży chemicznej z siedzibą w Tarnowie-Mościcach. Spółka jest kontynuatorem uruchomionej w 1930 Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach. Proces konsolidacji spółki rozpoczął się w 2010 przez nabycie większościowego pakietu akcji Zakładów Azotowych Kędzierzyn przez Zakłady Azotowe w Tarnowie-Mościcach, następnie w 2011 spółka nabyła większościowy pakiet akcji Zakładów Chemicznych Police. W 2012 rozpoczął się proces przejęcia Zakładów Azotowych w Puławach. Proces konsolidacji zakończył się w kwietniu 2013.

Grupa Lotos SA – koncern z branży petrochemicznej, koncentrujący działalność na poszukiwaniu i wydobywaniu węglowodorów, ropy naftowej i gazu ziemnego, przetwórstwie ropy naftowej oraz dystrybucji produktów ropopochodnych. Spółka była kontynuatorem powstałej w 1971 Rafinerii Nafty Gdańsk, przekształconej w 1976 w Gdańskie Zakłady Rafineryjne. W 1991 firma została przekształcona w Rafinerię Gdańską SA, w 2003 zmieniła nazwę na Grupa Lotos SA. Od 2005 notowana była na warszaw-

skiej Giełdzie Papierów Wartościowych. W 2022 została przejęta przez PKN Orlen.

Grycan – należąca do rodziny Grycan firma kontynuująca tradycje założonej w 1970 w Warszawie na Mokotowie „Cukierni Zbigniew Grycan”, której nowy lokal w 1980 został nazwany „Zieloną Budką”. Pierwszy zakład produkcyjny mieścił się w Aninie. Na początku lat 90. rozpoczęto produkcję lodów na skalę przemysłową. W 2001 „Zielona Budka” została sprzedana. W 2004 firma wróciła na rynek jako „Grycan – Lody od Pokoleń”. W 2016 posiadała ok. 140 lodziarnio-kawiarni. W 2019 wprowadziła do oferty lody wegańskie oraz rozpoczęła współpracę z firmą Milka.

Grycz Józef – ur. 11.12.1890 w Zebrzydowicach, zm. 23.10.1954 w Warszawie; bibliotekarz, organizator nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego. Pomysłodawca uchwalenia ustawy bibliotecznej, organizacji bibliotek uniwersyteckich, tworzenia sieci bibliotek naukowych oraz kształcenia bibliotekarzy. Dyrektor Biblioteki Kórnickiej (od 1928), inicjator czasopisma „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”. Ogłosił instrukcję dotyczącą przepisów katalogowania w polskich bibliotekach (1934). Współautor dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi (1946). Organizator Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Gryglewski Ryszard – ur. 4.08.1932 w Wilnie, zm. 30.01.2023 w Krakowie; wybitny farmakolog. W 1976 dokonał odkrycia prostacykliny i jako pierwszy zastosował ją w leczeniu niedokrwienia kończyn dolnych. Inicjator leczenia za jej

pomocą niedokrwienego udaru mózgu. Dokonał analizy wpływu ACE-inhibitorów, statyn i niesteroidowych leków przeciwzapalnych na funkcję śródbłonka co pozwoliło na pogłębienie wiedzy o mechanizmach działania podstawowych leków. Przyczynił się do rozwoju badań nad niesterydowymi lekami przeciwzapalnymi i nieimmunologicznym mechanizmem astmy aspirynopochodnej.

Grzeszczyk Szczepan – ur. 25.12.1901 w Warszawie, zm. 5.05.1967 w Waszyngtonie; konstruktor lotniczy, pilot, organizator polskiego szybownictwa. Był pierwszym w Polsce instruktorem szybowcowym, a także projektantem szybowców. W I. 1930–1935 pracował w Instytucie Badań Technicznych Lotnictwa (kierownik działu prób), od 1936 w Państwowych Zakładach Lotniczych. Brał udział w pracach projektowych samolotów PZL-37 Łoś, PZL-38 Wilk, PZL-44 Wicher. Po II wojnie światowej w Piasecki Helicopter Corporation w USA stworzył metodę zwalczania min morskich przez śmigłowce.

Grzymek Jerzy – ur. 9.04.1908 w Iwkowej k. Brzeska, zm. 4.05.1990 w Krakowie; inżynier i wynalazca. Od 1936 pracownik Zakładów „Solvay” w Krakowie. Kierownik produkcji, następnie naczelný inżynier Cementowni „Grodziec” w Będzinie. W 1959 opracował metodę spiekoworozpadową wytwarzania tlenku glinu i cementu bez wykorzystania boksytu, tzw. metoda Grzymka. Polega ona na spiekaniu rud glinonośnych z wapniem z dodatkiem lub bez dodatku sody, następnie ługowaniu uzyskanych spieków roztworami wody. Cały proces umożliwia

otrzymanie tlenku glinu z zawartością 99,5% czystego składnika.

Gudzowaty Aleksander – ur. 22.09.1938 w Łodzi, zm. 14.02.2013 w Warszawie; przedsiębiorca związany z branżą energetyczną. Na przełomie lat 80. i 90. XX w. dyrektor centrali handlu zagranicznego Kolmex. Później prezes Przedsiębiorstwa Handlu Zagranicznego Bartimpex SA, które w l. 90. XX w. specjalizowało się w handlu barterowym z Rosją. Właściciel m.in. Gas-Trading, Wratislavia BIOdiesel i Akwawit-Polmos Wrocław. Udziałowiec spółki EuRoPol będącej operatorem polskiej części gazociągu Jamał. Zwolennik połączenia systemów przesyłowych Polski i Niemiec.

Gundlach Rudolf – ur. 28.03.1892 w Wiskitkach k. Żyrardowa, zm. 4.07.1957 w Colombes k. Paryża; konstruktor, wynalazca obrotowego peryskopu do czołgów. Absolwent Politechniki Ryskiej i Politechniki Warszawskiej. Autor patentu na peryskop odwracalny (1936), który dawał możliwość obserwacji pełnych 360 stopni wokół czołgu i zmiany kierunku obserwacji z przedniej na tylną. Wprowadzał też rozwiązania poprawiające działanie czołgu polskiego 7TP – zastąpił silniki benzynowe silnikami wysokoprężnymi i zastosował wieżę z półautomatyczną armatą. Licencję na wynalazek kupiła firma Vickers. W 1939 przedostał się do Francji.

Gzowski Kazimierz – ur. 5.03.1813 w Petersburgu, zm. 24.08.1898 w Toronto; inżynier, budowniczy dróg, mostów i linii kolejowych. Wybudował pierwszą linię kolejową łączącą Montreal z granicą

USA. W 1853 rozpoczął kolejny etap, Toronto-Sarnia. W 1856 zbudował stalowy most skrzynkowy przez Grand River. W 1857 uruchomił pierwszą w Kanadzie wytwórnię szyn kolejowych. Największym projektem firmy była budowa w l. 1870–1873 najdłuższego w Ameryce Północnej mostu przez rzekę Niagara (1100 m), łączącego Kanadę z USA. Był jednym z założycieli Kanadyjskiego Stowarzyszenia Inżynierów Lądowych.

Habich Edward – ur. 4.06.1905 w Wielkich Łukach, zm. 14.11.1987 w Warszawie; inżynier, konstruktor pojazdów gąsienicowych, w tym czołgów. W l. 1933–1939 kierownik Działu Pojazdów Specjalnych Biura Studiów Państwowych Zakładów Inżynierii. Od 1945 pracował nad konstrukcją nowoczesnych ciągników rolniczych. Po raz pierwszy wykorzystał boczne znoszenie opon podczas skrętu w ciągniku EH4x4. Twórca rodziny hydromechanicznych skrzyń przekładowych typu „PA” oraz planetarnej przekładni przełączalnej do ciągnika rolniczego. Konstruktor urządzeń mechanicznych w Teatrze Narodowym w Warszawie.

Hartwig C. – Spedytorzy Międzynarodowi – przedsiębiorstwo spedycyjno-transportowe założone w 1858 w Poznaniu przez Carla Hartwiga. Od 1919 należało do Banku Związku Spółek Zarobkowych. Firma była oficjalnym spedytorem m.in.: Międzynarodowych Targów Poznańskich, Polskich Kolei Państwowych, Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, Targów Wschodnich we Lwowie. Zajmowała się organizacją celni towarów importowanych, magazynów handlowych, domów składowych. W 1936 kontrolę nad

firmą przejął Bank Gospodarstwa Krajowego. Jako spółka akcyjna zlikwidowana w 1969, w 1970 podzielona na 5 odrębnych przedsiębiorstw.

Hauswald Edwin – ur. 3.09.1868 we Lwowie, zm. 8.03.1942 we Lwowie; inżynier mechanik. Zaprojektował i wyznaczył jako pierwszy w monarchii austro-węgierskiej elektryczny tramwaj we Lwowie. W 1903 mianowany na profesora katedry elementów maszyn Politechniki Lwowskiej. Z jego inicjatywy po raz pierwszy w Europie wprowadzono nowy przedmiot w szkolnictwie wyższym – organizację i zarząd przedsiębiorstw. Zajmował się stworzeniem zasad obliczenia wynagrodzenia osób pracujących w przemyśle wraz z metodami kalkulacji. Wprowadził nowoczesne metody dydaktyczne w szkołach technicznych.

Heftman Tadeusz – ur. 9.05.1906 w Sosnowcu, zm. w 1995 w Wielkiej Brytanii; inżynier, radiotechnik, pionier krótkofalarstwa. Absolwent Politechniki Warszawskiej. W 1926 nawiązał po raz pierwszy łączność międzykontynentalną z nadającym z USA krótkofalowcem. Od 1928 projektował radiostacje dla zakładów AVA na zlecenie Wojska Polskiego, lotnictwa, marynarki wojennej i Biura Szyfrów. W 1940 stworzył Polski Warsztat Radiowy w Stanmore, gdzie produkowano radiostacje nadawczo-odbiorcze A1 używane przez wojska francuskie, amerykańskie i brytyjski wywiad. W 1945 założył British Communications Corporation.

Heidrich Andrzej – ur. 6.11.1928 w Warszawie, zm. 20.10.2019 w Warszawie; grafik, twórca m.in. projektów polskich

banknotów i znaczków pocztowych. Autor serii banknotów „Wielcy Polacy” (1971–1996) oraz „Królowie i Księżęta Polscy” (od 1995). W 2005 zaprojektował pierwszy polski banknot kolekcjonerski upamiętniający Jana Pawła II. Autor poprawek do godła heraldycznego Polski oraz insygniów Orderu Krzyża Wojskowego. Zaprojektował m.in. paszport Rzeczypospolitej Polski, orły wojskowe, odznakę policyjną, herby gmin i województw, pieczęć kancelarii Prezydenta RP.

Heinzel Juliusz – ur. 2.12.1834 w Łodzi, zm. 8.08.1895 Coburgu; łódzki fabrykant. W 1861 wziął udział w „buncie tkaczy” wywołanym brakami surowcowymi. Modernizował swój warsztat, montując mechaniczne krosna i przekształcając go w potężną fabrykę mieszczącą się w kilku-piętrowych budynkach. Była największym zakładem wyrobów wełnianych i półwełnianych w Królestwie Polskim. Zbudował osiedle dla robotników i szkołę. Był jednym z fundatorów kościoła św. Kazimierza. W 1889 uzyskał pozwolenie na utworzenie Manufakturowego Towarzystwa Aukcyjnego Juliusza Heinzla.

Hempel Stanisław – ur. 6.11.1892 w Tuczej, zm. 16.06.1954 w Warszawie; inżynier budowlany, projektant obiektów przemysłowych i wojskowych. W okresie międzywojennym stworzył wiele nowatorskich projektów, m.in. fabryki samochodów „Mercedes” dla koncernu Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych SA, hangarów na lotniskach w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Lwowie, żelbetowej hali wytwórni samolotów w Mielcu i maszty w Raszynie. Po wojnie

kierował pracami odbudowy zabytków w Warszawie, np. mostu ks. J. Poniatowskiego i Archikatedry św. Jana w Warszawie, kolumny Zygmunta.

Hermaszewski Mirosław – ur. 15.09.1941 w Lipnikach, zm. 12.12.2022 w Warszawie; pierwszy polski kosmonauta. W dniach 27.06–5.07.1978 odbył lot kosmiczny jako inżynier pokładowy w ramach radzieckiego programu Interkosmos. Celem projektu było połączenie się ze stacją orbitalną Salut-6 i przeprowadzenie badań z zakresu zachowania się ludzkiego ciała w stanie nieważkości, a także obserwacje zórz polarnych i prace dotyczące teledetekcji. Ustanowił polski rekord wysokości, prędkości, długości trasy i długości trasy. Współzałożyciel Międzynarodowego Stowarzyszenia Uczestników Lotów Kosmicznych.

Herse Bogusław Maciej – ur. 1839 w Poznaniu, zm. 1880 w Warszawie; kupiec, działacz gospodarczy. W 1868 z Władysławem Jerzykiewiczem otworzył w Warszawie sklep w kamienicy Sandbanga przy ul. Senatorskiej pod szyldem „Handel Koronek i Towarów Białych”. Jerzykiewicz szybko wycofał się ze spółki, a jego miejsce zajęli bracia Bogusława – Adam oraz Ferdynand. Spółka zmieniła nazwę na „Magazyn Nowości”. Wyroby szybko zyskały popularność. Bogusław cieszył się sławą wielkiego krawca, porównywanego do tych z paryskich domów mody. O nowych kolekcjach informował, wydając broszury.

Hertz Aleksander – ur. w 1879 w Warszawie, zm. 26.01.1928 w Warszawie; pionier przemysłu filmowego w Polsce. W l. 1905–

1908 kierownik oddziału Banku Dyskontowego; współzałożyciel Związku Pracowników Bankowych (1905). W 1909 współtworzył Warszawskie Towarzystwo Udziałowe „Sfinks” (kino i biuro wynajmu filmów). W 1911 założył Wytwórnię Filmową „Sfinks”, która jako jedyna polska placówka nie przerwała działalności w czasie I wojny światowej. W wytwórni zrealizowano wiele filmów z największymi aktorami. W 1919 wszedł do Komitetu Organizacyjnego Polskiego Związku Przemysłowców Filmowych.

Hilarowicz Henryk – ur. 22.08.1890 w Warszawie, zm. 3/4.07.1941 we Lwowie; chirurg, prekursor badań biochemicznych. Od 1933 ordynator oddziału chirurgicznego Państwowego Szpitala Powszechnego we Lwowie. W 1924 wydał pierwszą polską monografię poświęconą problemowi znieczulania miejscowego. W 1925 opracował oryginalną technikę znieczulenia splotu ramiennego między przednimi a środkowymi mięśniami łokciowymi. W 1925 wydał *Pierwszą pomoc w nagłych wypadkach*. Jest autorem publikacji z zakresu anestezji i analgezji, diagnostyki schorzeń nowotworowych, chirurgii przewodu pokarmowego.

Hirszfeld Ludwik – ur. 5.08.1884 w Warszawie, zm. 7.03.1954 we Wrocławiu; lekarz, mikrobiolog, immunolog, serolog, współodkrywcza prawa dziedziczenia krwi, twórca oznaczania grup krwi i czynnika Rh. Badania prowadził w Heidelbergu i Zurychu. Podczas I wojny światowej walczył z epidemią duru plamistego w Serbii, gdzie wyprodukował szczepionkę przeciwtyfusową. W 1919 odkrył od-

czyn opadania krwinek w malarii. Po powrocie do Polski kierował Zakładem Badań Surowic, współtworzył Państwowy Zakład Higieny, w którym kierował działem bakteriologii. Kandydat do Nagrody Nobla.

Hoffman Roald – ur. 18.07.1937 w Złoczowie; chemik pochodzenia polsko-żydowskiego. W 1981 otrzymał Nagrodę Nobla za odkrycie generalnej zasady przewidującej wynik reakcji pericyklicznych poprzez badanie orbit, po których krążą elektrony cząsteczek. Dzięki tej metodzie można było określić, jaki produkt utworzy związek poddany cyklizacji, w zależności od tego, w którą stronę będą obracać się orbitale. Jest to tzw. reguła Woodwarda-Hoffmana. Odkrycie stało się przełomem dla przemysłu farmaceutycznego i trafiło do kanonu wiedzy o chemii organicznej.

Hofmann Józef – ur. 20.01.1876 w Krakowie, zm. 16.02.1957 w Los Angeles; pianista, kompozytor i wynalazca. W l. 1888–1894 studiował pod kierunkiem Antona Rubinsteina i Maurycego Moszkowskiego. W 1926 przyjął obywatelstwo amerykańskie. Autor ponad 70 patentów. Najważniejsze wynalazki: wycieraczki samochodowe, spinacz biurowy, zegar elektryczny, spiralna grzałka, amortyzatory samochodowe, motorówka. Pracował również nad ulepszeniami fortepianów, samolotów, balonów, nawigacji drogowej i zapisu dźwiękowego. W 1904 wraz z Konstantym Sternbergiem skonstruował samochód, którym objechał Europę.

Hofmokr Tomasz – ur. 21.02.1936 w Gdyni, zm. 5.09.2000 w Warszawie; fizyk, pre-

kursor Internetu. Prowadził badania naukowe nad fizyką cząstek elementarnych. Pod koniec lat 80. XX w. został powołany na pełnomocnika rządu do spraw rozwoju sieci akademickich. W 1990 pełnił funkcję pełnomocnika Komitetu Nauki i Postępu Technicznego przy RM do spraw przyłączenia do międzynarodowej akademickiej sieci. W 1990 został dyrektorem krajowym European Academic Research Network. W l. 1992–1994 członek „Executive Committee” EARN. W l. 1992–1996 kierował Instytutem Fizyki Doświadczalnej.

Holder-Eggerowa Maria – ur. 1875 w Krzemieńczku, zm. 13.05.1941 w Korytnicy; działaczka społeczna i polityczna. Przed I wojną światową działała w Stowarzyszeniu Zjednoczonych Ziemianek, angażując się w pracę charytatywną. W 1916 zainicjowała powstanie jednego z pierwszych na ziemiach polskich Katolickiego Związku Młodzieży. Po 1918 działała w Polsko-Amerykańskim Komitecie Pomocy Dzieciom i Polskim Czerwonym Krzyżu. Członkini Narodowej Organizacji Kobiet, w 1922 weszła do Sejmu. W wystąpieniach i publicystyce konsekwentnie broniła praw politycznych i równouprawnienia kobiet.

Holejko Krzysztof – ur. 13.10.1934 w Krakowie, zm. 11.07.2012 w Warszawie; inżynier, wynalazca. Specjalista z zakresu radiolokacji, zastosowania elementów optoelektronicznych do pomiarów odległości. Opracował 2 tranzystorowe modele dalmierzy geodezyjnych: „Telemetr PA-1” i „Telemetr DN-1”. Twórca 4 rodzajów dalmierzy mikrofalowych dla geodezji i hydrografii, urządzeń do po-

miarów odległości. Autor opatentowanego systemu lokalizacji modeli statków w basenie pomiarowym. Efektem jego prac było zastosowanie modulacji kodowych do łączy optoelektronicznych i LIDARów.

Hołowiecki Jerzy – ur. 8.05.1937 w Warszawie; lekarz hematolog. Prowadził badania z dziedziny użycia hodowli komórek ludzkiej nerki do badania patofizjologii zapalenia kłębków nerkowych. Zajmował się zastosowaniem embolizacji tętnicy śledzionowej do leczenia mikrośrocytozy. Prowadził prospektywne badania nad doskonaleniem leczenia ostrych białaczek. Opracował autorski sposób leczenia białaczek ostrych limfoblastycznych, wykorzystując GM-CSF. Autor zasady wykorzystania przeciwciał monoklonalnych. Organizator ośrodka transplantacji szpiku.

Hołyński Marek – ur. 19.04.1947 w Warszawie; informatyk. Autor pionierskiej pracy na temat grafiki komputerowej *Sztuka i komputery*. Współtwórca komputerowego systemu wspomagania nauczenia PLATO Indiana Inuversity w Bloomington (1979–1980). Pracownik Massachusetts Institute of Technology w Cambridge. Prowadził badania z zakresu grafiki komputerowej oraz interfejsu użytkownika. Od 1992 w Dolinie Krzemowej. Dyrektor działu grafiki w Silicon Graphics. Autor projektu komputera Indigo, Indy oraz O2. Zajmował się algorytmami grafiki stosowanymi w grach komputerowych, filmach oraz Internecie.

Honker – polski osobowo-towarowy samochód terenowy. Pierwszy prototyp

powstał w 1979. Honker posiadał silnik o mocy 75 KM typu FSO AA. Zaletą maszyny była prosta konstrukcja i niski środek ciężkości. Posiadał dodatkowe zabezpieczenia chroniące podczas „dachowania”. Pokonywał 68% wzniesienia z przechyłem do 42%, 80 cm gł. brodzień. Wykorzystywany przez służby mundurowe i instytucje energetyczne. W 1996 kupiony przez Daewoo, w 2001 przejęty przez Andoria-Mot. W 2004 Honkera kupiła Intral-Polska. Produkcję przerwano w 2007. Od 2009 produkowane przez **DZT Tymińscy**.

Horodeński Andrzej – ur. 6.06.1949 w Białymstoku; informatyk, publicysta. Pracownik Instytutu Badań Jądrowych w Świerku. Specjalista z dziedziny elektroniki kwantowej. Prowadził badania dotyczące kontrolowanej syntezy termojądrowej, dynamiki gazów, układów elektronicznych, gęstej plazmy wysokotemperaturowej oraz zagadnień wysokiej próżni i modelowania matematycznego i numerycznego. W 1989 uzyskał patent na impulsowy elektrodynamiczny inżektor gazu. Wynalazek ma zastosowanie w dziedzinie techniki akceleracji cząstek naładowanych. W l. 90. redaktor naczelny „Computerworld”.

Horoszko Eugeniusz – ur. 20.09.1909 we Lwowie, zm. 8.02.1998 w Krakowie; inżynier elektryk, wynalazca. Jeden z twórców elektrotermii w Polsce. Autor 20 patentów, sposobu wyznaczania maksymalnej mocy łuku elektrycznego pieca łukowego. Główny projektant ok. 30 prototypów pieców i nagrzewnic, w tym obrotowawahliwego pieca płomiennego systemu „Homa”, grzejącej formy metalowej do

wykonywania elementów i konstrukcji budowlanych. Współautor uruchomienia największego w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej pieca łukowego (1957). Założyciel Polskiego Komitetu Elektrotechniki.

Horowitz Ryszard – ur. 5.05.1939 w Krakowie; fotografik, pionier komputerowego fotomontażu artystycznego. Specjalista w zakresie fotografii reklamowej i wydawniczej. W 1959 wyemigrował do Nowego Jorku. Współzałożyciel amerykańskiego Stowarzyszenia Fotografików Reklamowych APA. Założyciel własnej agencji fotograficznej (1967). Doktor honoris causa Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (2012) oraz Wrocławiu (2014). Laureat wielu nagród i odznaczeń. Jego prace zaprezentowano na ponad 30 wystawach indywidualnych o zasięgu międzynarodowym.

Hryniewiecki Bolesław – ur. 20.02.1875 w Międzyrzeczu Podlaskim, zm. 13.02.1963 w Brwinowie; botanik, pionier ochrony przyrody. Rezultatem jego podróży naukowych w Rosji były opisy flory i geografii roślin Uralu. W 1919 wrócił do Polski. W badaniach skupiał się na florystyce, geobotanice, anatomii i ochronie roślin. Przygotował plan powołania rezerwatu przyrody nad Jeziorem Wigry. W l. 1920–1960 dyrektor Ogrodu Botanicznego w Warszawie. Wiceprezes Państwowej Rady Ochrony Przyrody, w l. 1929–1939 prezes Ligi Ochrony Przyrody. Przyczynił się do utworzenia Tatrzańskiego oraz Świętokrzyskiego Parku Narodowego.

Huber Maksymilian – ur. 4.01.1872 w Krościenku n. Dunajcem, zm. 9.12.1950

w Krakowie; naukowiec, autor teorii plastyczności, współtwórca Akademii Nauk Technicznych w Warszawie. Prowadził pionierskie badania z dziedziny teorii płyt, teorii współdziałania płyty z żebrzem przy zginaniu, teorii płyt ortotropowych (wykazujących różną sztywność na zginanie w dwóch głównych, wzajemnie prostopadłych kierunkach), teorii stropów grzybkowych, koncepcji wytrzymałościowych dla metali oraz statyczności układów sprężystych i układów obciążonych poza granicę sprężystości. Autor ponad 300 publikacji naukowych.

Hupert Juliusz – ur. 6.05.1910 w Tarnopolu, zm. 20.07.1995 w Londynie; inżynier radiotechnik, wynalazca. Prowadził badania z zakresu krótkofalarstwa, systemów modulacji oraz konstrukcji nadajników radiowych. Autor patentu na nadajnik radiotelegraficzny z generatorem lub wzmacniaczem lampowym, zaopatrzonym w lampę manipulacyjną lub lampę kompensacyjną. Po 1939 w Wielkiej Brytanii, gdzie zajmował się udoskonalaniem łączności radiowej na morzu. Wynalazł stabilizator częstotliwości nadajników okrętowych umożliwiającą efektywną współpracę marynarki z lotnictwem.

Hurwic Józef – ur. 23.05.1911 w Warszawie, zm. 27.07.2016 w Paryżu; fizykochemik, wynalazca, popularyzator nauki. Prowadził badania z zakresu spektrografii, własności dielektrycznych substancji, pomiarów momentów dipolowych w kontekście poznania budowy cząsteczek organicznych oraz oddziaływań międzycząsteczkowych. Twórca muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Emi-

growsł do Francji w 1969. Do 1979 pracował w Laboratorium Chemii Nieorganicznej Université d'Aix-Marseille. Twórca tamtejszego Zakładu Dielektryków w 1969; wykładał w Akademii Medycznej La Timone.

Hurwicz Leonid – ur. 21.08.1917 w Moskwie, zm. 24.06.2008 w Minneapolis; ekonomista narodowości polsko-amerykańskiej, żydowskiego pochodzenia. Specjalista z zakresu ekonometrii, programowania matematycznego, ekonomii instytucjonalnej. Wraz z Erickiem Maskinem i Rogerem Myersonem otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii za prowadzenie prac nad teorią mechanizmów rynkowych, tzw. mechanizm „design theory” (2007). Współpracował z grupą naukowców z zakresu modelowania ekonometrycznego, ustanawiając podwaliny do wyodrębnienia się nowoczesnej ekonometrii.

Husar – wyposażony w sztuczną inteligencję robot skonstruowany przez zespół 12 studentów z Politechniki Warszawskiej, będących członkami trzech kół naukowych: Studenckiego Koła Astronautycznego, Koła Naukowego Robomatic i Koła Naukowego Cyborg ++. Jako jedyny zespół z Europy zakwalifikował się do prestiżowych międzynarodowych zawodów Lunabotics Mining Competition, przeznaczonych dla studentów uczelni technicznych, a organizowanych przez amerykańską agencję kosmiczną NASA, które odbyły się w maju 2013 w USA w Centrum Kosmicznym imienia Johna F. Kennedy'ego.

Husarski Julian – ur. 6.10.1878 w Grodnie, zm. 4.07.1930 w Warszawie; inżynier

górnictwa, ekonomista. Przed I wojną światową badacz złóż ropy naftowej i złota na terenie Rosji, członek rady nadzorczej Kolei Moskiewsko-Kazańskiej, założyciel Towarzystwa do Badań i Organizacji Przedsiębiorstw Górniczo-Hutniczych. Zajmował się teoretycznymi podstawami organizacji działalności przedsiębiorstw. Generalny Sekretarz Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (1922). Zwolennik polityki interwencjonizmu państwowego. Proponował utworzenie Ministerstwa Gospodarstwa Narodowego.

Huta Bankowa – wielkie zakłady hutnicze w Zagłębiu Dąbrowskim budowane w l. 1834–1839 w Dąbrowie przez Bank Polski. Pierwsza huta w Królestwie Polskim, w której zastosowano węgiel oraz napęd parowy. Po przejściu w 1877 przez kapitał francuski została zmodernizowana (jako pierwsza na ziemiach polskich stosowała koks) i stała się największym zakładem metalurgicznych w Cesarstwie Rosyjskim, produkowała m.in. szyny kolejowe, obręcze do kół i osie wagonowe. W okresie międzywojennym rozbudowana, po wojnie jako Huta im. Feliksa Dzierżyńskiego.

Huta Królewska – jedna z największych i najstarszych hut na ziemiach polskich. Powstała w 1797 w Chorzowie. Od 1926 należała do spółki Górnośląskie Zjednoczone Huty „Królewska” i „Laura”, Spółka Akcyjna Górniczo-Hutnicza. Produkcja huty sięgała 20–30% polskiej wytwórczości stali i żelaza. Po 1945 działała jako Huta Kościusko. Przeszła rozbudowę w l. 1950–1955. W 1998 przekształcona została w spółkę akcyjną. W 2007 właścicielem została firma Arcerol Mittal Po-

land. Stanowi jeden z najważniejszych ośrodków produkujących dla przemysłu górniczego i kolejowego.

Huta „Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze SA – jedna z najnowocześniejszych hut w II Rzeczypospolitej. Założona w 1840 jako „Friedens-Eisenhütte”. W 1930 nazwę zmieniono na Huta „Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze SA. Posiadała 2 huty żelaza, 4 kopalnie i elektrownię. W 1937 wytwarzała ok. 37% krajowej produkcji surówki, 18% stali, 22% wyrobów walcowanych. W 1939 przejęta przez Niemców. Po 1946 połączona z Hutą Łabędy i Gliwice. Od lat 50. stale rozbudowywana. Po 2010 podjęła produkcję konstrukcji architektonicznych, mostowych i stalowych.

Huta w Starachowicach – zakłady hutnicze działające w Staropolskim Okręgu Przemysłowym od II połowy XVIII w. W 1815 hutę przejął rząd Królestwa Polskiego. W l. 1836–1843 w zakład zainwestował Bank Polski, dzięki czemu powstały nowe obiekty. W 1875 zakłady przejął i zmodernizował Antoni Fraenkel. W 1920 Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych ponownie uruchomiono, w kolejnych latach produkowano w nich amunicję i działa, w l. 30. fabrykę rozbudowano. Po II wojnie światowej na miejscu zakładów powstała **Fabryka Samochodów Ciężarowych „Star”**.

Hydrocar – pierwszy polski samochód sportowy o napędzie hybrydowym, elektryczno-wodorowym. Stworzony przez zespół Wojskowej Akademii Technicznej i AGH Racing Team w 2016. Kierownikiem projektu był prof. Leszek Jarosze-

wicz. Pojazd charakteryzuje się nowatorską konstrukcją. To dwuosobowy, sportowy samochód typu roadster wyposażony w napęd elektryczny. Konstrukcja ramowa oraz karoseria zostały w całości wykonane z włókien węglowych. Może być również kierowany zdalnie przez aplikację w telefonie komórkowym.

Ifinity – założona przez Adama Jesionkiewicza firma w dziedzinie Internet of Things tworząca rozwiązania umożliwiające lokalizowanie użytkownika na małej przestrzeni, w tym wewnątrz budynków, bez wykorzystywania technologii GPS. Wykorzystuje tzw. beacony, miniaturowe urządzenia oparte na technologii Bluetooth Low Energy, do łączenia się ze smartfonem. Firma jest m.in. twórcą projektu „Virtualna Warszawa”, który wykorzystuje system beaconów umieszczonych w różnych miejscach przestrzeni miasta przekazujących informacje dotyczące tych miejsc na ekran smartfonu.

IL Lala1 – samolot doświadczalny zbudowany w Instytucie Lotnictwa w związku z programem budowy turboodrzutowego samolotu rolniczego M-15. Lala-1 była latającym laboratorium (stąd skrót Lala), służyła do oceny możliwości budowy rolniczego samolotu z napędem turboodrzutowym oraz zbadania wpływu takiego napędu na rozpylanie środków chemicznych i uprawy rolne. Projekt opracowano w 1971. Maszyna powstała przez zmodyfikowanie samolotu rolniczego PZL An-2R. Wnioski z przeprowadzonych prób wykorzystano przy projektowaniu samolotu M-15. Po zakończeniu prób Lale-1 zdemontowano.

Imieliński Tomasz – ur. 11.07.1954 w Toruniu; informatyk, wynalazca. Twórca dziedziny reguł asocjacyjnych. Autor patentów z zakresu technologii wyszukiwania i eksploatacji danych, przetwarzania danych multimedialnych. Jednym z najważniejszych jego odkryć jest „Method and system for audio access to information in wide area computer network”, dzięki któremu Rutgers University zyskał milionowe dochody. Współtwórca firmy Connotate Technologies opartej na autorskiej technologii eksploatacji danych. Autor jednej z największych baz danych dotyczących globalnego rynku sztuki Articker.

Infeld Leopold – ur. 20.08.1898 w Krakowie, zm. 15.01.1968 w Warszawie; fizyk, nominowany do Nagrody Nobla. W 1932 w Lipsku wspólnie z Bartelem van der Waerdenem zastosował rachunek spinorowy do ogólnej teorii względności Einsteina. W 1936 wyjechał do Princeton i rozpoczął współpracę z Albertem Einsteinem. Rezultatem ich pracy były m.in. równania ruchu w ogólnej teorii względności (tzw. teoria Einsteina–Infelda–Hoffmanna). Badania te znalazły zastosowanie w astrofizyce do opisu ruchu i przemian gwiazd. Udowodnił, że promieniowanie grawitacyjne może zostać wyeliminowane przez odpowiedni wybór układu współrzędnych.

Infermedica – innowacyjna firma medyczno-technologiczna założona w 2012 we Wrocławiu. Jej celem było stworzenie technologii umożliwiającej wykorzystanie sztucznej inteligencji w diagnostyce. Jednym z najważniejszych produktów jest aplikacja Symptomate. Umożliwia ona

sprawną analizę symptomów pacjenta. Firma stworzyła też oprogramowanie dla konsultantów telefonicznych Call Center Triage oraz Medical API, pozwalające na zintegrowanie AI z chatbotami, systemami EHR i platformami telemedycznymi. Udostępnia swoje usługi w 30 krajach, operuje 19 językami.

Informatyzacja administracji publicznej – proces udostępniania usług publicznych drogą elektroniczną zainicjowany ustawą z 6.09.2001 o dostępie do informacji publicznej. Jej celem jest poprawa jakości świadczonych usług publicznych oraz aktywizacja obywateli w przedmiocie procesów demokratycznych i zwiększenia ich wiedzy z zakresu usług publicznych. Dzięki temu zwiększono dostęp do usług, skrócono czas załatwiania spraw oraz zmniejszono nakłady finansowe i obciążenia urzędników. W 2019 odsetek jednostek wykorzystujących e-administrację wyniósł 99,8%.

Ingarden Roman – ur. 9.08.1852 w Bojanach, zm. 8.11.1926 w Krakowie; hydrotechnik. W 1876 ukończył Wydział Inżynierii Politechniki Wiedeńskiej. Jako pierwszy w l. 1891–1895 dokonał pomiarów Wisły wraz z stworzeniem pierwszego projektu regulacji rzeki. W l. 1898–1900 zaprojektował wodociągi w Krakowie. Przyczynił się do zawiązania służby budownictwa wodnego w Galicji. W 1918 wziął udział w pierwszej w kraju komisji lustrującej stan Wisły. Tego samego roku został szefem sekcji regulacji rzek w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. W 1925 ukończył projekt generalny dotyczący regulacji Wisły.

Inglot – założona w 1983 przez Wojciecha Inglota firma kosmetyczna o międzynarodowym zasięgu z siedzibą w Przemyśle. Pierwszym ważnym produktem przedsiębiorstwa był dezodorant w szytym „VIP”. Od 1985 firma specjalizuje się w produkcji kosmetyków kolorowych, w tym od 1987 lakierów do paznokci. W 2019 posiadała ponad 800 salonów ze swoimi produktami w najbardziej prestiżowych lokalizacjach. Inglot współpracował z największymi domami mody, jak KENZO, Michael Costello czy Francesco Scognamiglio. W 2019 95% produktów wytwarzanych było w Przemyśle.

Inkubator przedsiębiorczości – instytucje gospodarcze mające na celu wspieranie przedsiębiorców w procesie tworzenia działalności gospodarczej. Cechą charakterystyczną jest ich lokalny/regionalny zakres wpływu. W Polsce pierwsze inkubatory powstały w 1990. Pomagają nowo powstałym przedsiębiorstwom poprzez oferowanie usług wsparcia biznesu, ułatwianie kontaktu z innymi ośrodkami innowacji i ośrodkami akademickimi oraz podpięcie przedsiębiorcy pod osobowość prawną inkubatora. Dzięki temu nie ma konieczności rejestracji własnej działalności gospodarczej.

Innowacja produktowa – działalność gospodarcza lub wytwórcza polegająca na wprowadzeniu na rynek nowych lub znacząco udoskonalonych o istotne cechy produktów. Innowacje produktowe mogą wykorzystywać w procesie ulepszenia nową wiedzę, rozwiązania techniczne lub techniczno-informatyczne. Działalność związana z udoskonalaniem produktów jest znana od starożytności

(np. innowacje produktowe w rolnictwie). Współczesnymi przykładami innowacji produktowej w Polsce są m.in. kolejne wersje systemu E-PUAP, czułego **PT-91 Twardy**, suplementu Vibovit, pościągę typ SAX 90 081.

InPost – niepubliczny operator pocztowy i logistyczny z siedzibą w Krakowie, działający w Polsce od listopada 2006. Twórcą i prezesem firmy jest **Rafał Brzoska**. Firma stworzyła sieć **paczkomatów** umożliwiających samodzielne całodobowe nadawanie i odbieranie przesyłek w wybranym przez klienta paczkomacie. Oferta objęła również pakiet usług kurierskich oraz specjalistyczną usługę Smart Courier. InPost należy do grupy kapitałowej Integer.pl, notowanej na warszawskiej **Giełdzie Papierów Wartościowych**. W 2021 sieć paczkomatów obejmowała 21 tys. punktów.

Inspekcja Pracy – powołana na podstawie dekretu Naczelnika Państwa z 3.01.1919 instytucja stojąca na straży przestrzegania nowoczesnych rozwiązań prawnych wprowadzanych w ustawodawstwie pracy. Przed wybuchem II wojny światowej Inspekcja liczyła 12 okręgów, w ich ramach działało 60–70 obwodów, stan kadr był jednak niewystarczający w stosunku do potrzeb. Po wojnie okręgów było 16, obwodów ok. 90. Wraz ze stalinizacją kraju Inspekcja została ubezwłasnowolniona i przestała pełnić przypisane jej w 1919 funkcje; swe uprawnienia w pełni odzyskała dopiero w okresie transformacji ustrojowej.

Instytut Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen – powstały w 1928 instytut

prowadzący nowoczesne badania w zakresie kształtowania się koniunktury gospodarczej. Powstał z inicjatywy Edwarda Lipińskiego, stanowił ośrodek naukowo-badawczy Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Badał rachunek bilansu płatniczego, reglamentacje cen, monitorował rynek pracy, opracowywał wskaźniki dotyczące przemiany gospodarki w kraju. Wyniki badań ogłaszano m.in. w „Koniunkturze Gospodarczej”, „Miesięcznych Tablicach Statystycznych” oraz serii „Prace IBKGiC”. Istniał do 1939.

Instytut Gospodarstwa Społecznego – powołana w 1920 instytucja badająca życie gospodarcze i społeczne. Inicjatorem był Włodzimierz Wakar. Od 1926 jako samodzielna jednostka. Do zarządu weszli m.in. Ludwik Krzywicki, Kazimierz Krzeczkowski, Tadeusz Szturm de Sztrem. Prowadził badania z polityki społecznej, w tym ubezpieczeń społecznych, bezrobocia, warunków bytowych ludności. Zrealizował konkursy na *Pamiętniki bezrobotnych* (1933), *Pamiętniki chłopów* (1935–1936), *Pamiętniki emigrantów* (1939). W 1957 reaktywowany jako jednostka Szkoły Głównej Planowania i Statystyki.

Instytut Lotnictwa – (obecnie: Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Lotnictwa) polski publiczny instytut badawczy z siedzibą w Warszawie, powstały 1.08.1926. Do II wojny światowej funkcjonował jako Instytut Badań Technicznych Lotnictwa (IBTL). W tym okresie działalność skupiona była na badaniu i certyfikowaniu samolotów. Po II wojnie światowej wznowił działalność badawczą w 1945, od 1952 jako Instytut Lotnictwa. Powstały w nim

konstrukcje takich samolotów jak: TS-Bies, TS-Iskra, I-22 Iryda, I-23 Manager, I-25 As, śmigłowiec IS-2, poduszkowiec PRP-560 Ranger.

Instytut Radowy – szpital, placówka onkologiczna i naukowa założona 29.05.1932 w Warszawie z inicjatywy Marii Skłodowskiej-Curie. Powstanie instytutu miało na celu prowadzenie badań nad nowotworami złośliwymi. W wyniku działalności placówki nastąpił rozwój nowoczesnych dyscyplin onkologicznych. Pierwszego pacjenta przyjęto 17.01.1932. W instytucie pracowali prekursorzy onkologii, m.in. Franciszek Łukaszczyk, Tadeusz Koszarowski, Józef Laskowski oraz Janusz Buraczewski. Od 1984 Instytut Onkologii nosi nazwę Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie.

Instytut Spraw Społecznych – powstała w 1931 instytucja prowadząca działalność naukową i propagandową w sferze społecznej. Założony z inicjatywy instytucji ubezpieczeń społecznych. Aktywność instytutu ukierunkowana była na ubezpieczenia społeczne, zagadnienia bezpieczeństwa pracy oraz bezrobocie. Instytut wydawał m.in. serie „Studia i Materiały”, „Sprawy Zatrudnienia i Bezrobocia”, „Sprawy Ubezpieczeniowe i Statystyczne”, „Sprawy Bezpieczeństwa i Higieny Pracy”. Po wojnie byli pracownicy Instytutu z inicjatywy Heleny Radlińskiej utworzyli Polski Instytut Służby Społecznej (1946–1953).

Integracja europejska – ewolucyjny proces włączania Polski w strukturę Unii Europejskiej w obszarze społecznym, gospodarczym, prawnym i politycznym, zakończony podpisaniem w Atenach

16.04.2003 traktatu akcesyjnego. 1.05.2004 po akceptacji traktatu w referendum Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Integracja europejska przyniosła przyspieszenie zachodzących w kraju procesów modernizacji gospodarczej i społecznej wspieranych przez środki unijne, napływ inwestycji zagranicznych oraz otwarcie wspólnego rynku dla polskich przedsiębiorstw i pracowników.

Intelclinic – firma z branży informatycznej założona w 2013 w Warszawie przez Kamila Adamczyka, Krzysztofa Chojnowskiego, Janusza Frączka. W 2013 otrzymała pierwsze miejsce wśród startupów w konkursie LeWeb 2013 w Paryżu. Stworzyła opaskę Interclinic NeuroON, która służyła do polifazowania snu (zamiast spać ciągiem przez kilka godzin, pozwalała na sen kilka razy w ciągu doby przez ok. 60 minut). Użytkownik miał możliwość monitorowania swojego snu i jego jakości. Urządzenie umożliwiało przeprowadzenie kontroli aktywności mózgu oraz organizmu.

Inteligo – internetowe konto bankowe powstałe na początku 2000 jako system bankowości elektronicznej stworzony przez konsultantów firmy McKinsey. Pod koniec 2000 pierwszym inwestorem strategicznym firmy został jeden z największych banków niemieckich Bankgesellschaft Berlin AG. Start serwisu nastąpił 1.05.2001. Od listopada 2002 konto Inteligo prowadzone jest przez PKO Bank Polski, który jest właścicielem 100% akcji Inteligo Financial Services SA. W 2019 z usług Inteligo korzystało ponad 495 tysięcy klientów, depozyty przekraczały 1,5 mln zł.

Inter Cars SA – założona w 1990 przez Krzysztofa Oleksowicza, Andrzeja Olszewskiego, Piotra Oleksowicza firma zajmująca się dystrybucją motoryzacyjnych części zamiennych. Początkowo działała jako punkt sprzedaży części samochodowych w Warszawie. W 1999 przekształcona w spółkę akcyjną. W 2000 został uruchomiony katalog elektroniczny części zamiennych oraz nowoczesne Centrum Logistyczne w Częstokowie Mazowieckim koło Warszawy. W 2005 uruchomiono nowoczesny program punktowy dla klientów „IC-Premia”. W 2017 otwarto Europejskie Centrum Logistyki i Rozwoju ILS.

Interia.pl – portal internetowy powstały w 1999 (początkowo jako Internet FM), wspólne przedsięwzięcie firmy **Comarch SA** oraz stacji radiowej **RMF FM**. Start portalu nastąpił 11.02.2000. Wcześniej spółka udostępniła możliwość korzystania z bezpłatnego konta e-mail w serwisie poczta.fm. 2.02.2001 akcje spółki zadebiutowały na **Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie**. W 2008 większościovym właścicielem został niemiecki koncern medialny Bauer Media Invest. W wyniku przejęcia Interia stała się częścią grupy, w skład której wchodzi Wydawnictwo Bauer oraz **RMF FM**.

Internet w Polsce – za początek Internetu w Polsce uznaje się datę 17.09.1991 (pierwszy wysłany mail). Pierwszym operatorem Internetu była **Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa**. W 1993 uruchomiono pierwszy polski serwer WWW. W 1996 dostęp do Internetu uruchomiła TP SA. W 2001 zaoferowała usługę Neotrada. Skutkiem tego był

szybszy transfer danych (wzrost z 56 kb/s do 115 kb/s) i obciążenie linii telefonicznych oraz pojawienie się usług internetowych. W 2007 dostęp do Internetu miało 42% Polaków, do 2021 – 92% gospodarstw domowych. W 2023 w zasięgu internetu znajdowało się 10,7 mln punktów.

Irena Eris – przedsiębiorstwo kosmetyczne założone w Piasecznie w 1983 przez Irenę Szołomicką-Orfinger i Henryka Orfingera. Początkowo produkowało jeden rodzaj kremu. W 1993 zbudowano w Piasecznie nowoczesny zakład produkcyjny. W 1995 wprowadzono na rynek kosmetyki ekskluzywne oraz otwarto pierwszy instytut kosmetyczny. W 1997 powstał pierwszy hotel dr Irena Eris. W 2001 uruchomiono Centrum Naukowo-Badawcze w Warszawie. W 2013 firma prowadziła 25 instytutów kosmetycznych w kraju. W 2019 produkowała ok. 500 produktów, sprzedaż wyniosła ok. 25 mln kosmetyków. W 2022 przychody wyniosły 340,2 mln zł.

Isaak George – ur. 7.03.1933 w Pilicy, zm. 5.06.2005 w Birmingham; polsko-australijski astronom, fizyk i wynalazca. Pionier astrosejsmologii i heliosejsmologii. W 1959 opatentował spektrofotometr do spektroskopii o bardzo wysokiej rozdzielczości, wykorzystując rezonansowe rozpraszanie światła przez atomy. Wykładowca na University of Birmingham. W 1979 jako pierwszy wykrył 5-minutową oscylację słoneczną, co zapoczątkowało badania nad wnętrzem Słońca. Współtwórca Birmingham Solar Oscillations Network – sieci 6 spektrometrów umożliwiających obserwację Słońca.

Iszkowski Romuald – ur. 7.02.1848 w Łańcucie, zm. 11.05.1904 w Wiedniu; inżynier, wynalazca. Pracował w Kolejach Zachodnich w Wiedniu i w Komisji Regulacji Dunaju, nadzorował budowę przyczółków i filarów mostu Kaiser Franz-Josefa. W 1874 zaprojektował i wykonał system śluz nawadniających pola w Marchii. Od 1887 pracował w rosyjsko-austriackiej komisji regulacji granicznego odcinka Wisły i Sanu. Był inicjatorem austriackiej służby hydrologicznej (hydrotechnicznej). Twórca tzw. wzoru Iszkowskiego (1886) umożliwiającego obliczenie przybliżonej wartości przepływu w danym profilu cieku.

IT-COM Sp. z o.o. – producent symulatorów lotniczych z siedzibą w Górze Kalwarii. Pionier nowoczesnych rozwiązań technologicznych dla lotnictwa cywilnego i wojskowego. Firma powstała w 2006. Jej projekty dotyczą infrastruktury lotniczej i systemów lotniczych, m.in.: symulator kontroli ruchu lotniczego dla Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej, system automatycznej informacji pogodowej ATIS dla Lotnisk Powidz, Łask, Łódź, Poznań-Krzesiny, lotnicze rękawy pasażerskie, wirówka przeciążeniowa, mobilny dok obsługowy dla samolotów Boeing 737 i 787 Dreamliner.

Iwanowska Wilhelmina – ur. 2.09.1905 w Wilnie, zm. 16.05.1999 w Toruniu; astronom, pierwsza w Polsce profesor astrofizyki. Pionierka spektroskopii astromicznej i toruńskich badań radioastromicznych. Odkryła różnice w składzie chemicznym gwiazd różnych populacji i dwudzielność populacyjną gwiazd zmiennych typu RR Lyrae. Przyczyniła się do

ustalenia nowej skali odległości we Wszechświecie. Pierwsza kobieta zasiadająca w zarządzie Międzynarodowej Unii Astronomicznej. Założycielka Toruńskiego Centrum Astronomicznego PAN w Piwnicach. Jej nazwiskiem nazwano planetoidę 198820.

Jabłoński Adolf – ur. 7.06.1824 w Krasocinie, zm. 2.05.1887 w Bóbrce; górnik, współpracownik Ignacego Łukasiewicza, autor udoskonaleń w technice wydobywczej ropy naftowej. Twórca urządzenia zabezpieczającego otwór wiertniczy pod wodą, tzw. dzwonu Jabłońskiego, który udoskonalił proces zamykania wód. Od 1882 dyrektor kopalni ropy w Bóbrce, przyczynił się do modernizacji i usprawnił działanie kopalni. W 1884 wydał książkę *Kopalnictwo naftowe* poświęconą pamięci Ignacego Łukasiewicza, w której opisał metody górnicze od kopania studni, poprzez wszystkie znane wówczas metody wiercenia.

Jackowski Józef – ur. 23.01.1863 w Poznaniu, zm. w 1914 w Boliwii; inżynier górnictwa, geolog. W 1886 zatrudniony przez rząd boliwijski do przeprowadzenia badań geologicznych w Andach. Pracował w zarządach kopalń należących do przedsiębiorstw boliwijskich, zarządzał kopalniami srebra, bizmutu i cyny, prowadził badania geologiczne, organizował szkolnictwo górnicze. Wykonał mapę topograficzną południowo-zachodnich rejonów Boliwii. Badał zwyczaje i życie Indian, nauczył się języka keczua. Był założycielem i dyrektorem Szkoły Górniczej w Potosi.

Jackowski Kazimierz – ur. 4.03.1886 w Warszawie, zm. w kwietniu 1940

w Katyniu; inżynier, pionier radiotechniki w Wojsku Polskim. Był jednym z twórców służby radiotechnicznej w Wojsku Polskim. W l. 1926–1929 szef łączności w Dowództwie Okręgu Korpusu w Warszawie. Prowadził szkolenia specjalistów w dziedzinie radiotechniki. Współtwórca Instytutu Radiotechnicznego w Warszawie. W 1929 współorganizował Stowarzyszenie Radiotechników Polskich. Pionier muzealnictwa technicznego w Polsce. W l. 1931–1939 dyrektor Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie. W 1939 założył Instytut Popierania Wynalazków.

Jackowski Maksymilian – ur. 11.10.1815 w Słupi, zm. 14.01.1905 w Poznaniu; działacz społeczny i gospodarczy, zwany „królem chłopów”. Propagator nowoczesnych metod pracy na roli, członek zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, z ramienia którego pełnił w latach 1873–1900 patronat nad parafialnymi kółkami rolniczymi skupiającymi chłopów i mającymi na celu upowszechnianie wśród nich nowoczesnych metod gospodarowania. Działając na rzecz rozwoju kółek, dążył do wykształcenia silnej warstwy samodzielnych rolników, świadomych narodowo, skutecznie opierających się naciskom germanizacyjnym.

Jakimiuk Wsiewołod – ur. 5.01.1902 w Koźnie, zm. 24.11.1991 w Nemours; inżynier lotnictwa. Konstruktor w Państwowych Zakładach Lotniczych. Kierownik zespołu polskich inżynierów we francuskiej wytwórni Sud Est, główny konstruktor w wytwórni De Havilland of Canada. Dyrektor ds. marketingu samolotu BAC „Concorde” w Aerospatiale. Współautor patentu na mechanizm roz-

rządu sterowania karabinem maszynowym pilota (1935). Autor projektów samolotów m.in.: PZL P-28, pasażerskiego PZL-44 „Wicher”, pokładowego myśliwca odrzutowego DH-112 „Sea Venom”, odrzutowego samolotu myśliwskiego SE-5000 „Baroudeur”.

Jakubiak Marek – ur. 30.04.1959 w Warszawie; polityk, przedsiębiorstwa. W 2002 kupił browar w Ciechanowie. Stworzył przedsiębiorstwo piwowarskie, a następnie holding Browary Regionalne Jakubiak (od 2007). Rozbudował własną sieć dystrybucji oraz centrów logistycznych. Rozpoczął produkcję piwa niepasteryzowanego oraz piw jasnych. Przyczynił się do rozwoju i wzrostu znaczenia piw regionalnych. W 2009 wprowadził strategię budowy marki browarów regionalnych. W 2009 zakupił browar w Lwówku Śląskim, w 2013 – browar w Bojanowie, a w 2014 zakłady w Tenczynku i Biskupcu.

Janasz Aleksander – ur. 9.09.1851 w Płochocinie k. Błonia, zm. 4.07.1930 w Dańkowie; inżynier, pionier uprawy roślin i nasiennictwa. Po odbyciu praktyk w Płochocinie w 1878 kupił majątek Dańków k. Grójca. Skoncentrował się na pracy nad hodowlą roślin (pszenica ozima, burak cukrowy, żyto ozime). Jako pierwszy na ziemiach polskich w l. 1880–1881 skrzyżował dwie najlepsze odmiany pszenicy „Puławianka”. Stworzył nowe gatunki pszenicy, buraka cukrowego i żyta. Nasiona buraka cukrowego „AJ 1” eksportowano do krajów europejskich. Za swoje osiągnięcia otrzymał w 1929 „Grand Prix” ma Powszechnej Wystawie Krajowej.

Janicki Jerzy – ur. 4.05.1956 w Pile; fizyk. Specjalista w zakresie fizyki jądrowej,

elektrokardiologii, magnetobiologii, biofizyki. Twórca modelu single fibre based heart activity model (SFHAM) opisującego aktywność elektryczną pracy mięśnia sercowego. Model znalazł zastosowanie w metodzie SATRO-EKG, umożliwiając nieinwazyjną diagnostykę kardiologiczną. Opracował system do magnetostymulacji oparty na rozkładzie stałego niejednorodnego pola magnetycznego. Założyciel spółki Primax Medic, która w 2009 zdobyła tytuł Krajowego Lidera Innowacji.

Janicki Stanisław – ur. 28.03.1826 w Warszawie, zm. 10.07.1888 w Warszawie; inżynier hydrotechnik. Pracował w fabryce parowozów i mostów żelaznych Goüin et Cie w Paryżu. Brał udział w budowie portu w Fiume i Kanału Sueskiego. W Egipcie współpracował przy budowie odcinka północnego kanału sueskiego. W 1870 założył własne przedsiębiorstwo zajmujące się robotami publicznymi i budową kolei. Pracował m.in. przy rozbudowie portu w Rijece (1868–1879) i regulacji rzeki Moskwy, w Zagłębiu Donieckim przy rozwoju miejscowych kopalń. Opatentował pływające doki służące do naprawy okrętów.

Janik Franciszek – ur. 7.07.1900 w Mszance, zm. 27.12.1975 w Warszawie; pilot, konstruktor, teoretyk lotnictwa. Współtwórca tunelu aerodynamicznego w Warszawie. Pracował w Biurze Konstrukcyjnym Broni Pancernej Instytutu Badań Inżynierii w Warszawie. Od 1930 szef działu płatowców w Instytucie Badań Technicznych Lotnictwa. Prowadził obliczenia dla prototypów wielu samolotów i szybowców. W 1937 opublikował pracę *Wymagana wytrzymałość samolotu*,

w której zastosował po raz pierwszy tzw. krzywą wyrwania (krzywą obciążeń marnotrawnych), włączoną po wojnie do międzynarodowych przepisów lotniczych.

Janiszewski Tomasz – ur. 21.05.1867 w Warszawie, zm. 23.07.1939 w Broku; lekarz, działacz społeczny, organizator ochrony zdrowia. W 1896 zamieszkał w Zakopanem, gdzie na własny koszt urządził prowizoryczny szpital. W 1908 założył pierwszą poradnię przeciwgruźliczą we Lwowie. W l. 1909–1925 naczelnik lekarz miejski w Krakowie. Utworzył tam m.in. pierwsze na ziemiach polskich ambulatorium dentystycznego dla dzieci szkół powszechnych. W 1919 minister zdrowia publicznego. Był inicjatorem założenia kilku państwowych zakładów badawczych, przekształconych w 1923 w Państwowy Zakład Higieny.

Jarnatowski Teodor – ur. 11.08.1832 w Zaniemyślu, zm. 8.03.1905 w Poznaniu; lekarz, działacz społeczny. W 1869 wszedł w skład Komisji Tymczasowej Teatru Polskiego w Poznaniu. W 1876 opublikował dzieło *Higiena czyli nauka o zdrowiu*. Publikował w „Rocznikach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” oraz w „Przeglądzie Lekarskim”. W 1884 wybrany do rady miejskiej Poznania. Członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Prezes Banku Parcelacyjnego. Założyciel Kasy Wzajemnej Pomocy dla rzemieślników i kupców. Prezes Towarzystwa Młodych Przemysłowców.

Jaroszyński Karol – ur. 13.11.1878 w Kijowie, zm. 8.09.1929 w Warszawie; przedsiębiorca, finansista, działacz społeczny. Przed 1917 kierował koncernem skupia-

jącym przedsiębiorstwa hutnicze, metalowe, kopalnie, fabryki, spółki kolejowe, banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, hotele, a także lasy i towarzystwa łowieckie. Posiadał akcje wielu ukraińskich i rosyjskich banków, np. Kijowskiego Banku Handlowego, Rosyjskiego Banku Handlu i Przemysłu, Piotrogrodzkiego Międzynarodowego Banku Handlowego. Działał charytatywnie wspierając polskie instytucje. W niepodległej Polsce pracował w bankowości.

Jasiński Feliks – ur. 15.09.1856 w Warszawie, zm. 18.11.1899 w Petersburgu; inżynier kolejnictwa, budowniczy mostów. W 1893 według projektu Jasińskiego zbudowano halę peronową na Dworcu Moskiewskim w Petersburgu. Od 1890 prowadził pionierskie badania wytrzymałościowe rzeczywistej pracy konstrukcji mostów podczas eksploatacji, badał np. przyczyny drgań mostów podczas przejazdu taboru. Dzięki swoim badaniom udoskonał tensometr, urządzenie do pomiaru odkształceń mostów oraz ustalił wzory na wartość naprężeń krytycznych, przy których elementy ściskane osiowo tracą stateczność.

Jasiński Władysław – ur. 22.01.1916 w Warszawie, zm. 14.04.1989 w Warszawie; onkolog, Pracownik Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Pionier polskiej medycyny nuklearnej. Inicjator wprowadzenia klinicznej metody izotopowej oraz metody teleterapii przy użyciu bomby kobaltowej. Dyrektor Instytutu Onkologicznego w l. 1961–1972. Członek zespołu ds. raka przy Międzynarodowej Organizacji Zdrowia od 1969. Kierownik programu „Orga-

nizacja walki z rakiem” w Libii w l. 1973–1975. Od 1976 profesor i kierownik Samodzielnej Pracowni Medycyny Nuklearnej.

Jastrzębski Zygmunt – ur. 22.10.1875 w Siedlcach, zm. 13.03.1925 w Warszawie; prawnik, finansista, działacz gospodarczy. Od 1904 w Chinach, gdzie pracował w Banku Rosyjsko-Chińskim w Szanghaju. Od 1917 dyrektor wschodniej grupy oddziałów Banku. Sfinansował powstanie w Szanghaju Domu Polskiego. W 1918 w trakcie Zjazdu Polaków Syberii Wschodniej w Charbinie wybrany na prezesa Komitetu Polskiego. W 1922 delegowany jako reprezentant Polski na konferencje gospodarcze w Genui i Hadze. W okresie 3.07.1922–2.01.1923 minister skarbu. W 1923 pierwszy prezes Ligi Obrony Powietrznej Państwa.

Jelonek Zygmunt – ur. 6.05.1909 w Suwałkach, zm. 9.11.1994 w Wendover w Wielkiej Brytanii; inżynier, radiotechnik, wynalazca. Specjalista w zakresie radiowej łączności impulsowej, konstruktor sprzętu radiokomunikacyjnego, w tym generatora wzbudzającego Radiostacji Wileńskiej (1935–1936). Autor patentu na generator dudnieniowy częstotliwości małej (1939). Kierownik zespołu projektującego nowoczesne 8-kanalowe dwupłeksowe łącze radiowe WS 10. Doradca naukowy w British Communication Corporation w Wembley. Profesor Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie.

Jerzmanowski Andrzej – ur. 13.11.1946 w Warszawie; biolog. Zajmował się badaniem genetyki i biologii systemowej roślin, strukturami chromatyny i jej funkcjami w kontroli rozwoju roślin. Analizował

oddziaływanie białek i kwasów nukleinowych, modyfikacje potranslacyjne białek oraz ewolucję molekularną. Przewodniczył zespołowi naukowców badających udział struktur chromatynowych w regulacji transkrypcji genów. Opracował podręczniki do biologii dla szkół średnich. W 1995 otrzymał Nagrodę im. Hugona Steinhausa za najlepszą książkę popularnonaukową *Geny i ludzie*.

Jerzmanowski Erazm – ur. 2.06.1844 w Tomisławicach, zm. 7.02.1909 w Prokocimiu; wynalazca, przemysłowiec, filantrop. W Stanach Zjednoczonych zajmował się sprawami gazyfikacji i produkcją karbidu. Przyczynił się do założenia kompani gazowych w Nowym Jorku, w Chicago i Baltimore, wybudował fabryki gazu w wielu miastach. Jeden z najbogatszych ludzi w USA, uznawany za człowieka, który oświecił Amerykę. Hojnie wspierał Polonię amerykańską w działalności naukowej, kulturalnej i oświatowej. W 1896 powrócił do Galicji, gdzie kontynuował działalność charytatywną.

Jeżewski Mieczysław – ur. 28.11.1890 w Warszawie, zm. 28.12.1971 w Krakowie; fizyk. Prekursor badań nad ciekłymi kryształami i właściwościami elektryczności dielektryków. Autor rezonancyjnej metody pomiaru stałej dielektryczności. Odkrył wpływ pola elektrycznego i magnetycznego na przenikalność elektryczną ciekłych kryształów. Współautor opatentowanego przyrządu do magnetycznego badania lin kopalnianych magnesowanych podłużnie przy pomocy elektromagnesu. Opracował metody elektromagnetycznego sprawdzania lin stalowych. Innowator nauczania fizyki w szkołach średnich.

Jędrzejczyk Waldemar – ur. 1.01.1933 w Skarżysku-Kamiennej, zm. 15.05.2023; lekarz, chirurg naczyniowy. Od 1971 ordynator Oddziału Chirurgii Szpitala Miejskiego nr 2 w Toruniu. Specjalista z dziedziny gastroenterologii w chirurgii oraz chirurgii naczyniowej. Wprowadził na swoim oddziale antrektomię śluzówkową oraz resekcję śluzówkową żołądka. Współtwórca Oddziału Klinicznego oraz Katedry i Kliniki Chirurgii Ogólnej, Gastroenterologicznej i Onkologicznej Akademii Medycznej w Bydgoszczy. Autor ponad 300 prac naukowych i 7 książek.

Jędrzejewicz Janusz – ur. 21.06.1885 w Spiczyńcach, zm. 16.03.1951 w Londynie; nauczyciel, działacz oświatowy, polityk, autor reformy systemu edukacji. W l. 1924–1926 dyrektor Seminarium Nauczycielskiego w Warszawie. W l. 1931–1934 minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Z jego inicjatywy sejm 11.03.1932 przyjął ustawę o ustroju szkolnictwa, która wprowadzała gruntowną reformę systemu oświaty (tzw. reformę jędrzejewiczowską). Miała ona na celu, mimo wyraźnych wad, unowocześnienie kształcenia i poszerzenie możliwości edukacji dzieci i młodzieży na kolejnych szczeblach.

Jędrzejewski Krzysztof – ur. 5.05.1967 w Warszawie; przedsiębiorca. Działalność gospodarczą rozpoczął w 1991 jako założyciel centrum ogrodniczego Floraland oraz otwartego w 1992 Centrum Ogrodniczego Iglak. Po śmierci brata Leszka w 2008 przejął zarządzanie Grupą Kopex, zostając właścicielem większościowych udziałów Kopex SA (obecnie Primetech SA). Spółka jest kontynuatorem założo-

nego w 1961 Przedsiębiorstwa Budowy Zakładów Górniczych za Granicą – Kopex z siedzibą w Katowicach. Po sprzedaży Kopex SA pełnił funkcję przewodniczącego rady nadzorczej Mostostal Zabrze SA.

Jordan Henryk – ur. 23.07.1842 w Przemysłu, zm. 18.05.1907 w Krakowie; lekarz ginekolog. W 1888 zainicjował powstanie Towarzystwa Opieki Zdrowia w Krakowie. Propagował nowe metody leczenia i zasady higieny społecznej. Dzięki jego zaangażowaniu w 1899 w szkołach średnich powstały gabinety lekarskie, wprowadzono też obowiązkowe lekcje gimnastyki. W l. 1888–1889 założył w Krakowie „Park Miejski dra Henryka Jordana”, przeznaczony na gry, zabawy i gimnastykę dla młodzieży. Park był inicjatywą prekursorską, a ogrody jordanowskie z czasem upowszechniły się na ziemiach polskich.

Joteyko Józefa – ur. 29.01.1866 w Poczujkach k. Kijowa, zm. 24.04.1928 w Warszawie; psycholog, pedagog i lekarz. Dyplom lekarski uzyskała w 1896 w Paryżu. W 1912 zorganizowała w Brukseli Międzynarodowy Fakultet Pedologiczny. W 1916 została powołana jako pierwsza kobieta na katedrę w Collège de France. Od 1919 wykładała psychologię i pedagogikę w Państwowym Instytucie Pedagogiki w Warszawie. Zainteresowania naukowe koncentrowała wokół szeroko pojętej nauki o dziecku i organizacji szkolnictwa, problemach rozwoju i pomiaru inteligencji, psychologii wrażeń i pamięci oraz znużenia i zmęczenia.

Junackie Hufce Pracy – instytucja aktywizacji zawodowej bezrobotnej młodzieży

utworzona 16.09.1936 z przekształcenia koordynowanych wcześniej przez **Fundusz Pracy** Ochotniczych Drużyn Robotniczych. Hufce obejmowały w 1936 10,5 tys. osób, trafiała do nich przede wszystkim bezrobotna młodzież z terenów wiejskich niemająca innych możliwości wejścia na miejski rynek pracy. Junacy uczestniczyli w realizacji inwestycji publicznych, w ramach hufców prowadzono także szkolenie zawodowe bezrobotnej młodzieży obejmujące przed wybuchem wojny ponad połowę wszystkich junaków.

Jurasz Antoni – ur. 24.11.1847 w Splawiu, zm. 12.08.1923 w Poznaniu; laryngolog, wynalazca. Od 1880 profesor na Uniwersytecie w Heidelbergu. Na Uniwersytecie Lwowskim zorganizował poliklinikę otolaryngologiczną. W 1919 na Uniwersytecie Poznańskim zorganizował klinikę laryngologii. Autor publikacji z zakresu fizjologii i patologii nosa i narządu głosowego, konstruktor narzędzi laryngologicznych. Pionier ryoskopii – skonstruował lub zmodyfikował wiele instrumentów w niej stosowanych, wprowadził do użytku wziernik nosowy. W 1922 został redaktorem naczelnym „Nowin Lekarskich”.

Jurczyk Witold – ur. 19.03.1931 w Kcyni, zm. 8.04.2016 w Poznaniu; anestezjolog. Pionier polskiej anestezjologii i intensywnej terapii. Specjalista w zakresie fizjopatologii znieczulenia, terapii stanów zagrożenia życia i ratownictwa medycznego. Autor i współautor patentów układu urządzenia służącego do przerywanego napełniania mankieta rurki dotchawiczej. Organizator pierwszego w Wielkopolsce, drugiego w Polsce oddziału intensywnej terapii. Konsultant krajowy i przewod-

niczący zespołu konsultanta krajowego ds. anestezjologii i intensywnej terapii (1974–1989).

Jurkiewicz Stanisław – ur. 10.03.1884 we Lwowie, zm. 30.05.1954 w Warszawie; prawnik, działacz społeczny, minister pracy i opieki społecznej, współautor jednolitego prawodawstwa w zakresie ustawodawstwa pracy. Od 1919 w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, w l. 1926–1929 minister. W okresie pełnienia urzędu doprowadził do ujednolichenia polskiego ustawodawstwa w zakresie najmu pracy, bezpieczeństwa i higieny pracy, ubezpieczeń pracowników umysłowych, inspekcji pracy oraz sądownictwa pracy. Po wojnie był krótko delegatem **Polskiego Czerwonego Krzyża** w Genewie.

Justyna Mieczysław – ur. 9.07.1909 w Żarnowicy Dużej, zm. 13.05.2001 w Warszawie; lekarz specjalista anestezjologii w kardiologii i torakochirurgii z zastosowaniem eteru oraz autor instrukcji organizacyjnej i prawno-zawodowej dla klinicznej anestezjologii polskiej. Więzień obozu przejściowego „Wola”, przyczynił się do zwolnienia wielu osób z obozu, wystawiając fikcyjne orzeczenia o stanie zdrowia. Dokonał znieczulenia podczas pierwszej w Polsce operacji usunięcia płuca pacjenta w warszawskim Szpitalu Wolskim (1947). Założyciel Towarzystwa Anestezjologów Polskich.

Kac Mark – ur. 16.08.1914 w Krzemieńcu, zm. 25.10.1984 w Kalifornii; matematyk. Przedstawiciel **lwowskiej szkoły matematycznej**, w 1938 wyemigrował do USA. Współautor twierdzeń: Kaca-Erdősa,

Kaca-Steinhaus i formuły Feynmana-Kaca. Prowadził prace nad teorią prawdopodobieństwa i jej zastosowaniami, zajmował się także innymi dyscyplinami przyrodniczymi, szczególnie fizyką i techniką. Pracował na kilku uniwersytetach: Cornell University w Ithace, Uniwersytecie Rockefellera w Nowym Jorku, Uniwersytecie Południowej Kalifornii w Los Angeles. 2-krotny laureat nagrody „The Chauvenet Prize”.

Kacprzak Marcin – ur. 6.11.1888 w Podolszyczach, zm. 14.07.1968 w Warszawie; lekarz, pedagog, publicysta, pionier medycyny społecznej w Polsce. Autor licznych publikacji. Badał stan zdrowia mieszkańców wsi polskiej, zajmował się chorobami zakaźnymi, wiele uwagi poświęcił gruźlicy. Opracował autorską metodę krzewienia oświaty zdrowotnej (recepta na zdrowie). Przygotowywał i rozprowadzał na wsi krótkie materiały informacyjne mające formę zaleceń i recept w zakresie higieny zdrowotnej i osobistej. W 1946 autor odrzuconego przez komunistów projektu budowy systemu publicznej służby zdrowia.

Kaczmarek Franciszek – ur. 24.12.1928 w Łęgowie, zm. 2.06.2015 w Poznaniu; fizyk, wynalazca. Prekursor poznańskiej szkoły fizyki laserów. Prowadził badania dotyczące optyki kwantowej i elektroniki kwantowej. Konstruktor lasera światłowodowego w paśmie zielonym, wzbudzanego wiązką podczerwoną z lasera półprzewodnikowego. Od 1962 wraz z zespołem naukowym pracował nad konstrukcją nowoczesnych laserów, w efekcie czego uruchomiono pierwszy laser rubinowy oraz pierwszy maser.

Twórca i kierownik Zakładu Elektroniki Kwantowej w Instytucie Fizyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Kader Bronisław – 5.05.1863 w Wilnie, zm. 24.10.1937 w Krakowie; chirurg, wynalazca. Od 1899 kierował Katedrą Chirurgii Uniwersytetu Jagiellońskiego, gruntownie ją reorganizując. W 1914 został prezesem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. Od 1917, po częściowej utracie wzroku, profesor chirurgii teoretycznej. Pomysłodawca wielu narzędzi chirurgicznych, m.in. haka jelitowego, imadła, zwanego imadłem Kadera. Wprowadził nowe metody operacyjne w chirurgii jamy brzusznej i trzustki oraz przepukliny udowej. Autor publikacji z zakresu aseptyki, chirurgii jamy brzusznej.

Kalecki Michał – ur. 22.06.1899 w Łodzi, zm. 17.04.1970 w Warszawie; ekonomista, statystyk, twórca teorii cyklu koniunkturalnego. W l. 1929–1935 pracował w Instytucie Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen. Wspólnie z Ludwikiem Landauem prowadził studia nad wielkością i podziałem dochodu narodowego. Stworzył nowoczesne podstawy teorii koniunktury w systemie kapitalistycznym. Jako pierwszy zaproponował makroekonomiczny model cyklicznych wahań działalności gospodarczej. Wyjaśnił funkcjonowanie tego zjawiska, jego automatyzm i zasady regularności jeszcze przed Johnem Maynardem Keynesem.

Kaliński Emil – ur. 17.10.1890 w Łodzi, zm. 26.06.1973 w Łodzi; inżynier elektryk, pułkownik Wojska Polskiego. Pionier modernizacji infrastruktury łączności, dążył do rozbudowy zmotoryzowanego

taboru armii. Minister poczt i telegrafów w sześciu rządach (1933–1937). Przyczynił się ujednolicenia regulacji dotyczących organizacji ministerstwa oraz współpracujących z nim instytucji. Twórca Państwowego Instytutu Telekomunikacyjnego w Warszawie, zajmującego się badaniami naukowymi z zakresu techniki pocztowej i telekomunikacyjnej (1934).

Kalisz Józef – ur. 12.09.1935 w Łodzi, zm. 19.06.2012 w Podkowie Leśnej; elektronik, wynalazca, konstruktor urządzeń pomiarowych. Członek zespołu, który opracowywał prototyp miernika czasu do dalmierza laserowego, wykorzystującego po raz pierwszy w Polsce cyfrowe układy scalone. W 1982 skonstruował ekspander czasu umożliwiający opracowanie czasu w zespole miernika o rozdzielczości 1 ps. Wynalazca metody wielokrotnej interpolacji czasu i cyfrowego konwertera o rozdzielczości 200 ps, który przyczynił się do rozwoju technologii wytwarzania nowoczesnych układów scalonych.

Kalpas Roland – ur. 20.05.1908 w Taszkencie, zm. 8.03.1994 w Doylestown w USA; pilot, inżynier, konstruktor. Oblatał ok. 40 typów samolotów, motoszybowców i szybowców. Organizator polskich dywizjonów bombowych w Eastchurch. W 1941 przydzielony do Experimental Squadron Royal Aircraft Establishment w Farnborough, prowadził badania nad uzbrojeniem w pociski rakietowe brytyjskich samolotów. Po wojnie autor m.in. projektu doświadczalnego pocisku sterowanego, amortyzatorów oraz systemów hydraulicznych podwozi samolotów; projektował samoloty bezzałogowe i siłownię atomowe.

Kałucki Kazimierz – ur. 17.08.1935 w Sasowie, zm. 8.05.2005 w Szczecinie; chemik. Autor podstaw teoretycznych otrzymywania ditlenku chloru. Zaprojektował i wdrożył instalację ClO_2 m.in. w Instytucie Celulozowo-Papierniczym w Łodzi. Kierownik badań dotyczących procesu utleniania metanu oksygenatów w roztworach, wykonawca projektu poświęconego znalezieniu aktywnych katalizatorów selektywnego utleniania metanu. Autor i współautor wielu patentów, m.in. technologii wytwarzania interkalowanego katalizatora żelazowego do syntezy amoniaku. Inicjator Kongresu Technologii Chemicznej (1994).

Kałużny Józef – ur. 17.03.1940 w Głowie, zm. 14.01.2018 w Bydgoszczy; okulista. Prowadził badania z zakresu biochemii oka i odwarstwiania siatkówki. Jako pierwszy w Polsce i jeden z pierwszych w Europie przeprowadzał doświadczenia nad wykorzystaniem laserów w okulistyce. W 1985 dokonał zewnątrztorebkowego usunięcia zaćmy i wszczepienia sztucznych soczewek tylnokomorowych. W 1989 przeprowadził pierwszą keratotomię radialną. W 2000 kierował zespołem polskich okulistów, którzy jako pierwsi na świecie zastosowali spektralną koherentną tomografię optyczną w diagnostyce.

Kanabus Feliks – ur. 10.11.1910 w Warszawie, zm. 1.06.1978 w Warszawie; lekarz chirurg. W czasach okupacji udzielał pomocy Żydom, ukrywając zbiegów z getta oraz wyrabiając fałszywe dokumenty. Jego największym osiągnięciem było wymyślenie i przeprowadzenie pionierskiej operacji rekonstrukcji napletka.

Specjalizował się również w przeprowadzaniu operacji plastycznych ukrywających cechy wyglądu świadczące o żydowskim pochodzeniu. Zabiegi przeprowadzane były w mieszkaniu na Żoliborzu. 21.09.1965 odznaczony medalem Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata.

Kantak Kazimierz – ur. 22.03.1824 w Poznaniu, zm. 28.12.1886 w Poznaniu; działacz polityczny i społeczny w zaborze pruskim, wybitny obrońca polskości. Wieloletni członek dyrekcji Towarzystwa Naukowej Pomocy, sekretarz Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego, w 1871 Patron Związku Spółek Zarobkowych. W latach 1862–1886 poseł do sejmu pruskiego, reprezentujący w nim interesy polskie i przeciwstawiający się tendencjom germanizacyjnym władz. Propagator idei tatrzańskiej w Wielkopolsce, od 1876 delegat Towarzystwa Tatrzańskiego na zabór pruski.

Kantory wymiany walut – miejsca handlu walutami powstające w Polsce w wyniku wejścia w życie ustawy z 15.02.1989 Prawo dewizowe, która dawała możliwość prowadzenia działalności polegającej na kupnie i sprzedaży waluty. W oparciu o ustawę z 13.03.1989 Narodowy Bank Polski wydał zarządzenie zezwalające na handel walutami. Pierwszy kantor wymiany walut został otwarty w Świecku 16.03.1989, jego właścicielem był Aleksander Gawronik. Do 1992 w Polsce powstało niemal 5 tysięcy kantorów, a najwyższe obroty, w wysokości kilkuset mld dolarów, zanotowano w 1991.

Karczewicz Marta – ur. 1970 w Szczecinie; matematyczka, wynalazczyni w zakresie

kompresji wideo. Prekursorka badań nad streamingiem wysokiej jakości filmów. Przyczyniła się do powstania standardu Advanced Video Coding (AVC). Wiceprezes ds. technologii w Qualcomm Technologies w Stanach Zjednoczonych. Z zespołem badawczym opracowała nowy standard kompresji wideo Versatile Video Coding (VVC). Autorka ponad 700 patentów z zakresu technologii kompresji wideo, takich m.in. jak filtr deblokujący dla dekodatorów telewizyjnych. Nominowana do Nagrody Europejskiego Wynalazcy 2019.

Karoli Aleksander – ur. w 1838 w Sokołowie pod Siedlcami, zm. w 1915; wynalazca, konstruktor i propagator fotografii. Opracował nowatorski sposób oświetlania elektrycznego sceny teatralnej. Pioniersko wykorzystał płyty bromokolodionowe oraz powiększenia na papierze bromosrebrowym, co pozwoliło na zastosowanie nowych technik fotograficznych, jak wykonywanie zdjęć w zamkniętej przestrzeni teatralnej. Był twórcą pierwszego zakładu materiałów fotograficznych w Warszawie. Stworzył reporterski migawkowy aparat fotograficzny na płyty 9x12 cm.

Karpiński Adam – ur. 16.12.1897 w Turcie, zm. 18/19.07.1939 na Tirsuli w Himalajach; inżynier, konstruktor lotniczy, taternik, himalaista. Konstruktor samolotu SL-1 „Akar” (1923), na którym ustanowiono rekord Polski w długości lotu. Konstruktor, następnie kierownik działu montażu samolotów Podlaskiej Wytwórni Samolotów. Pionier polskiego himalaizmu, działacz Klubu Wysokogórskiego. W 1925 samotnie przeszedł grań Tatr

Zachodnich. Uczestniczył w pierwszej polskiej wyprawie eksploracyjnej w Andy (1933–1934). W 1939 kierował pierwszą polską wyprawą w Himalaje, podczas której zginął.

Karpiński Jacek – ur. 9.04.1927 w Turynie, zm. 21.02.2010 we Wrocławiu; inżynier elektronik i informatyk, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Informatycznego, doradca ds. informatyki Leszka Balcerowicza. Konstruktor: nadajnika 2 kW NPK-2; maszyny matematycznej AAN; AKAT-1, pierwszego na świecie tranzystorowego analizatora równań różniczkowych; perceptronu, uczącej się maszyny (druga tego typu konstrukcja na świecie); komputera KAR – 65; Pen-Readera. Projektant pierwszego w kraju minikomputera K-202. Na początku l. 80 wyemigrował do Szwajcarii; do kraju wrócił po 1989 r.

Karpiński Stanisław – ur. 23.10.1870 w Raduczu, zm. 24.12.1943 w Warszawie; bankowiec, polityk gospodarczy. Pracował w Banku Handlowym w Warszawie oraz w Banku Handlowym w Petersburgu. Współorganizator Banku Towarzystw Spółdzielczych w Warszawie. W 1918 objął Zarząd Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej jako przewodniczący. W 1919 minister skarbu w rządzie Ignacego Jana Paderewskiego. Autor projektu utworzenia nowego banku emisyjnego, a także ujednolicenia systemu pieniężnego w Polsce. Od 1924 członek Komitetu Organizacyjnego Banku Polskiego SA, później prezes banku (do 1929).

Karpiński Zbigniew – ur. 12.01.1944 we Lwowie; chemik. Specjalista w zakresie katalizy heterogenicznej dla ochrony

środowiska w procesach katalitycznego usuwania chloru z freonów oraz izomeryzacji alkanów. Prowadził badania dotyczące zagadnienia stosunku struktury do reaktywności silnie dyspergowanych mono- i bimetalicznych katalizatorów. Zajmował się katalityczną konwersją węglowodorów. Odkrywcą silnych oddziaływań w układzie pallad-krzemionka. Współautor odkrycia inkorporacji węgla do palladu w czasie reakcji katalitycznej wodorodehalogenacji związków organicznych.

Karszo-Siedlecki Tadeusz – ur. 17.07.1893 w Warszawie, zm. 24.09.1939 w Warszawie; przemysłowiec, działacz gospodarczy, senator. Naczelnny sekretarz w Południoworosyjskich Zakładach Metalurgicznych w Kamienskoje. W spadku otrzymał m.in. fabrykę „Genelli”, browar, destylarnię, a także cukrownię i Rafinerię „Lublin” SA. Od 1931 członek Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. Od 1936 prezes Syndykatu Polskich Hut Żelaznych. Członek komisji powołanej do zbadania gospodarki przedsiębiorstw państwowych, zastępca członka Komisji Odwoławczej Giełdy Pieniężnej.

Kasa Bratniej Pomocy w kopalni w Bóbrce – wyjątkowa w Galicji forma zabezpieczenia górników zatrudnionych w pierwszej na świecie kopalni ropy naftowej w Bóbrce. Założona w 1866 przymusowa dla wszystkich pracujących kasa znacząco przewyższała obowiązujące wówczas standardy i obejmowała ubezpieczenie od choroby, inwalidztwa, starości i śmierci. W zamian za niewielką składkę członkowie kasy mieli zapewnioną pomoc lekarską w czasie choroby, świadczenie

emerytalne i rentowe oraz pokrycie kosztów pogrzebu i świadczenia zaopatrzeniowego dla wdowy i dzieci.

Kasa im. Józefa Mianowskiego – Kasa Pomocy dla Osób Pracujących na Polu Naukowym, z siedzibą w Warszawie, polska instytucja naukowa w zaborze rosyjskim. Założona w 1881 przez profesorów i absolwentów Szkoły Głównej Warszawskiej, istniała do 1951. Inicjowała i finansowała działalność badawczą i wydawniczą, udzielała pomocy materialnej uczonym, wspierała instytucje i towarzystwa naukowe. Z dotacji wydano m.in. *Wielką encyklopedię powszechną ilustrowaną*, serię *Biblioteka Matematyczno-Fizyczna* oraz *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego – instytucja organizująca i zarządzająca ubezpieczeniem społecznym rolników. Powołana do obsługi ubezpieczenia rolniczego na mocy ustawy z 20.12.1990 o ubezpieczeniu społecznym rolników. Instytucja realizuje zadania z zakresu ubezpieczeń: emerytalno-rentowego, wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Prowadzi nieodpłatną, dobrowolną rehabilitację leczniczą dla osób uprawnionych do świadczeń. Według stanu na 2021 liczba ubezpieczonych wynosiła 1,1 mln osób, a średnia miesięczna liczba świadczeniobiorców 1,0 mln osób.

Kasprzak Andrzej – ur. 13.01.1953 w Nowych Skalmierzycach; informatyk. Specjalista z dziedziny wdrażania sieci i systemów komputerowych. Prowadził

badania nad optymalizacją sieci komputerowych i systemów komputerowych, inteligentnych metod obliczeniowych, komputerowych metod fuzji informacji dla zadań rozpoznawania obiektów i eksploracji danych, algorytmów optymalizacji struktur sieci komputerowych i systemów informatycznych, metod analizy i projektowania podsystemów komunikacyjnych. Współautor 20 opracowań technicznych związanych z wdrażaniem systemów i sieci komputerowych.

Kasy bezprocentowego kredytu – instytucje kredytowe udzielające bezprocentowego kredytu drobnym rzemieślnikom i kupcom. W 1925 powstała sieć kas dla ludności żydowskiej, 9.12.1935 Zjazd Rady Związku Izby Rzemieślniczych zdecydował o organizacji kas chrześcijańskich. Kasy zapewniały udzielanie pożyczek na cele związane z prowadzeniem działalności gospodarczej bądź rzemieślniczej, doradztwo z zakresu prowadzenia działalności i organizowanie zajęć zawodowych. W 1939 działało 611 kas chrześcijańskich, źródłem ich finansowania były kredyty **Banku Gospodarstwa Krajowego**.

Kasy brackie w górnictwie – instytucje zabezpieczenia społecznego pracowników kopalń i ich rodzin, których środki pochodziły ze składek górników. Pierwsza regulacja dotycząca spółek brackich została wprowadzona niemiecką powszechną ustawą górnictwą z 24.06.1865. Po przyłączeniu Górnego Śląska do Polski w 1921 działały Spółka Bracka z siedzibą w Tarnowskich Górach i Pszczyńskie Bractwo Górnicze. Kasy brackie oferowały ubezpieczenia w zakresie chorobowym (pomoc medyczna i pieniężna) oraz pensyj-

nym (świadczenia rentowe, emerytalne, wdowie i sieroce).

Kasy chorych – instytucje powszechnego i przymusowego ubezpieczenia chorobowego powołane do życia na mocy ustawy z 19.05.1920 i zapewniające ochronę osób zatrudnionych i członków ich rodzin; organizowane przez kasy lecznictwo ubezpieczeniowe stanowiło ważny krok w kierunku upowszechnienia dostępu do ochrony zdrowia. Proces budowy sieci kas chorych trwał do 1928, gdy w całym kraju działało ich 287. Liczba kas została znacząco zredukowana w 1932. W 1934, z wejściem w życie ustawy scaleniowej, kasy chorych zostały zastąpione przez ubezpieczalnie społeczne.

Kasy Stefczyka – oparte na systemie Raiffeisena, organizowane przez Franciszka Stefczyka spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe dla ludności wiejskiej, rozpowszechnione w Galicji na przełomie XIX i XX w. Pierwsza powstała w Czernihowie w 1890, ich szybki rozwój zaczął się od 1899 pod patronatem Wydziału Krajowego ze Stefczykiem na czele. W 1913 działało w Galicji 1397 kas zrzeszających 321,8 tys. członków. W II połowie lat 20. liczba kas podwoiła się, w 1937 działało w Polsce 2771 kas, które zrzeszały 706 tys. członków, kasy stanowiły ok. 70% wszystkich spółdzielni kredytowych w kraju.

Kasy ubezpieczeniowe dla pracowników kolei – branżowe instytucje zabezpieczenia społecznego pracowników kolei i ich rodzin. Kasa Emerytalna dla Robotników Kolei Państwowych w b. dzielnicy pruskiej była zakładem ubezpieczeniowym funk-

cjonującym na terenie Górnego Śląska. Jej celem było ubezpieczenie osób pracujących tam w Polskich Kolejach Państwowych. Kasy gwarantowały też dodatkowe renty dla członków rodziny pracowników, renty dla wdów i sierot, odprawy dla wdów oraz odprawy pośmiertne. Kasy te zostały zlikwidowane na mocy ustawy z 15.06.1939.

Katowicka Spółka Akcyjna dla Górnictwa i Hutnictwa – wielki koncern górniczo-hutniczy utworzony w 1929 w następstwie fuzji między spółką akcyjną „Bismarckhütte A.G.”, Katowicką Spółką Akcyjną dla Górnictwa i Hutnictwa w Katowicach oraz hutą żelaza „Silesia” SA w Paruszwowicach. Jednocześnie Katowicka Spółka zawarła z Górnośląskimi Zjednoczonymi Hutami „Królewska” i „Laura” SA porozumienie koncernowe Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych. W 1937 Spółka stała się częścią przejętej przez państwo Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych SA w Katowicach.

Kawecki Zygmunt – ur. 11.04.1919 w Wieliczce, zm. 10.11.2003 w Krakowie; inżynier. Innowator w zakresie mechanizacji kopalń oraz budowy maszyn górniczych. Autor i współautor 43 patentów. Współtwórca polskiej metody magnetycznej defektoskopii oraz publikacji *Defektoskopia magnetyczna lin stalowych* (1968), defektoskopu do badań magnetycznych lin stalowych, wykorzystanego przy badaniach stanu technicznego lin nośnych kolei linowej na Kasprowy Wierch. Prowadził prace nad przystosowaniem defektoskopii magnetycznej do badań bezpieczeństwa lin w kopalniach węgla.

Kazimierzczak Kazimierz – ur. 31.01.1880 w Łodzi, zm. 2.07.1946 w Rio de Janeiro; inżynier, organizator produkcji lotniczej. W l. 1920–1922 pracował w wytwórni samolotów Plage i Laśkiewicz, w l. 1922–1934 w fabrykach Renault i Citroen we Francji. Od 1934 dyrektor Państwowych Zakładów Lotniczych i doradca techniczny w firmie Lilpop, Rau, Loewenstein. Wprowadzał nowoczesne metody produkcji wojskowych samolotów metalowych. W czasie okupacji przebywał w ZSRR, Kenii i Anglii. Po 1945 emigrował do Brazylii, gdzie uruchomił fabrykę rowerów, drzwi metalowych i okien.

Keller Juliusz – ur. 20.06.1911 w Gorlicach, zm. 1.05.2006 w Warszawie; elektronik, wynalazca, współtwórca elektromedycyny. Od 1936 pracownik Państwowego Instytutu Telekomunikacji. Specjalista z zakresu miernictwa parametrów aparatury telewizyjnej. W 1953 pod jego kierunkiem opracowano pierwszy w Polsce elektroencefalograf i aparat do przestrzennego odwzorowania prądów czynnościowych serca. W l. 1955–1959 organizator specjalizacji elektroniczna aparatura jądrowa na Wydziale łączności Politechniki Warszawskiej. W l. 1963–1971 zaangażowany w rozwój Centralnego Ośrodka Techniki Medycznej.

Kemula Wiktor – ur. 6.03.1902 w Izmailu, zm. 17.10.1985 w Warszawie; chemik, specjalista od chemii analitycznej i elektroanalizy. Absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Twórca polskiej szkoły polarografii. Najważniejsze osiągnięcia: opracowanie metody chromatopolarograficznej, badania nad elektrochemią, odkrycie metody wolnotampe-

rometrii inwersyjnej i opracowanie koncepcji „wiszącej” kroplowej elektrody rtęciowej. Autor ok. 400 publikacji naukowych. Współpracował z Instytutem Badań Jądrowych, Instytutem Metali Nieżelaznych i Zakładem Materiałów Magnetycznych.

KERM 400 – pierwsza narodowa strategia rozwoju systemów komputerowych w Polsce. Uchwalona 11.12.1961. Przygotowana przez zespół kierowany przez dr. Wojciecha Jaworskiego. Jej głównym celem było zapewnienie odpowiednich warunków dla rozwoju produkcji i stosowania elektronicznych maszyn cyfrowych. Środkiem do jego osiągnięcia było m.in. przyspieszenie badań nad konstrukcją i technologią produkcji maszyn matematycznych. Realizowana przez PAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego oraz Górnictwa i Energetyki w l. 1962–1965.

Kędzierski Lesław – ur. 14.01.1911 w Brzezinach, zm. 1.04.1992 w Warszawie; pionier polskiej telewizji. Pracownik Państwowego Instytutu Telekomunikacyjnego. Przyczynił się do konstrukcji pierwszej polskiej aparatury do odtwarzania filmów, zastosowanej w Eksperymentalnej Stacji Telewizyjnej w warszawskim „Prudentialu” (1937). W wyniku zespołowych prac nad telewizją elektonową zmontowano ultrakrótkofalowy nadajnik telewizyjny 200W oraz opracowano tor telewizji 343-liniowej. Doprowadził do nadania pierwszego programu telewizyjnego z Doświadczalnej Stacji Telewizyjnej Instytutu łączności (25.10.1952).

Kępiński Antoni – ur. 16.11.1918 w Dolinie, zm. 8.06.1972 w Krakowie; psychiatra, filozof. Specjalista z zakresu psychopatologii ogólnej, psychiatrii klinicznej, neurofizjologii psychiatrii społecznej. Prekursor psychoterapii indywidualnej i grupowej w Polsce, twórca teorii metabolizmu energetyczno-informacyjnego oraz psychiatrii aksjologicznej. Zrewolucjonizował koncepcję organizacji pracy terapeuty, sformułował postulaty określające niezbędne dla przebiegu leczenia cechy psychoterapeuty. Przeciwnik uprzedmiotowienia pacjenta. Autor licznych badań dotyczących istoty schizofrenii.

KGHM Polska Miedź SA – spółka będąca jednym z największych na świecie koncernów wydobywających rudy miedzi i metali nieżelaznych, kontynuuje tradycje uruchomionego w 1961 Kombinatu Górniczo-Hutniczego Miedzi, który 12.09.1991 przekształcono w jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa – KGHM Polska Miedź SA. W 2018 spółka posiadała 9 kopalni, eksploatowała największe w Europie złoża rudy miedzi, posiadała także uprawnienia do eksploatacji złóż w USA, Kanadzie i Chile. W 2014 była największym producentem srebra na świecie, w 2017 szóstym na świecie producentem miedzi.

Kiedroń Józef – ur. 17.03.1879 w Błędowicach Dolnych, zm. 25.01.1932 w Berlinie; inżynier górnictwa. Przed I wojną światową organizator polskich szkół sztygarskich w Dąbrowie i na Śląsku Cieszyńskim. Minister przemysłu i handlu (1923–1925). Inicjator rozwoju polskiego eksportu drogą morską. Zawarł umowę

z konsorcjum francusko-polskim dotyczącą budowy portu w Gdyni, traktaty handlowe z wieloma krajami. Inicjator podpisania konwencji handlowej z Czechosłowacją. Współorganizator i prezes Syndykatu Górnośląskich Hut Żelaznych. Przyczynił się do powstania linii kolejowej Kalety–Podzamcze (1927).

Kiełbasiński Stanisław – ur. 26.09.1882 w Tuszninie, zm. 19.05.1955 w Łodzi; chemik, wynalazca. Autor prac z dziedziny chemii i farmacji. Opracował metodę otrzymywania polskiego nietoksycznego preparatu arsenobenzenowego typu neosalwarsanu (1920–1922). Produkcja odbywała się m.in. w zakładach „Boruta” w Zgierzu, a patent został sprzedany do ok. 20 krajów. Kierował badaniami nad wytwarzaniem syntetycznego kauczuku. Współtwórca zakładów syntezy kauczuku w Pustyni koło Dębicy (1938). Po wojnie opracował metodę produkcji gumy mikroporowatej mającej zastosowanie w przemyśle obuwniczym.

Kierbedź Stanisław – ur. 10.03.1810 w Nowym Dworze, zm. 19.04.1899 w Warszawie; inżynier, budowniczy mostów. Uczył się w paryskiej Szkole Dróg i Mostów. Prowadził katedrę mechaniki stosowanej w Instytucie Górniczym w Petersburgu. Przygotował projekt pierwszego mostu metalowego na rzece Newa w Petersburgu, otwartego w 1850 po 8 latach budowy. W l. 1852–1857 prowadził budowę mostów kolejowych na linii Petersburg–Warszawa, na rzekach Ługa i Dźwina. Zaprojektował budowany w l. 1859–1864 most na Wiśle w Warszawie. Był to most drogowy wyposażony w tory dla tramwajów konnych.

Kieturakis Zdzisław – ur. 25.11.1904 w Mstowie, zm. 7.11.1971 w Gdańsku; chirurg, specjalista w dziedzinie chorób wrzodowych i nowotworów. Współtwórca Gdańskiej Szkoły Chirurgicznej i III Kliniki Chirurgicznej w Szpitalu Miejskim. Stworzył tamtejszy oddział pooperacyjny, oddział urologii, neurochirurgii i jeden z pierwszych polskich zespołów anestezjologicznych. Prowadził badania z zakresu gruczołów wewnętrznego wydzielania, chirurgii wątroby i dróg żółciowych oraz przewodu pokarmowego. W 1963 jako pierwszy w Polsce dokonał zabiegu wszczepienia elektrycznego rozrusznika serca.

Kijeński Jacek – ur. 22.06.1950 w Warszawie, chemik, wynalazca. Zapoczątkował rozwój technologii otrzymywania związków zapachowych. W 1974 wraz ze Stanisławem Malinowskim dokonał odkrycia stałych superzasad. Opracował nową metodę syntezy tlenkowych katalizatorów monowarstwowych. Specjalista w dziedzinie strategii kierunków rozwoju branż przemysłu chemicznego. Wynalazca m.in. metody syntezy alkoholu dwuocotanowego w polu ultradźwiękowym oraz biopaliwa Gliperol. Autor metody estryfikacji gliceryny rafineryjnej wykorzystywanej w produkcji benzyny i oleju dieslowego.

Kiślański Władysław – ur. 1841 w majątku Ochotnik, zm. 17.03.1926 w Warszawie; inżynier, działacz gospodarczy. Zaprojektował i wybudował dwa mosty metalowe na rzece Krasnaja Miecza w guberni tulskiej. Za projekt zmiany mostów drewnianych na metalowe uzyskał nagrodę w konkursie kolei Petersburg-Moskwa.

Kierował budową mostów na liniach kolejowych w południowej Rosji. Dyrektor, później prezes Towarzystwa Akcyjnego Przemysłowych Zakładów Mechanicznych Lilpop, Rau i Loewenstein oraz wielu innych spółek. W 1920 prezes Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów.

Klarner Czesław – ur. 7.02.1872 w Płońsku, zm. 23.06.1957 w Warszawie; inżynier, działacz gospodarczy. W l. 1924–1925 wiceminister skarbu. Odegrał ważną rolę w reformie skarbowo-walutowej Władysława Grabskiego. W 1925 minister przemysłu i handlu. Postulował odbudowę i uruchomienie zniszczonych po wojnie fabryk oraz rozpoczęcie budowy portu w Gdyni. Był prezesem m.in. Towarzystwa Starachowickich Zakładów Górniczych, Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, zastępcą prezesa Rady Banku Gospodarstwa Krajowego. Po II wojnie światowej stanął na czele Stołecznego Komitetu Odbudowy Warszawy.

Klawiter Jan – ur. 10.11.1950 w Rumi; chemik, polityk. Pionier wdrażania do produkcji chromatografów cieczowych. Współautor bezpompowego układu ciśnieniowego, zwłaszcza do ciśnieniowej chromatografii cieczowej. Uzyskał patent na dozownik do wysokociśnieniowej chromatografii cieczowej. Współautor artykułów naukowych, m.in.: *Cieczowa chromatografia preparatywna i produkcyjna, Studies on the Optimization of Parameters of Preparative Liquid Chromatographic Columns for Production of Cardiac Glycosides*.

Klecki Karol – ur. 7.07.1866 w Radomiu, zm. 10.06.1931 w Zakopanem; lekarz patolog. Od 1892 na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1894 wyjechał do Paryża, gdzie w Instytucie Pasteura zajmował się badaniami z zakresu patologii ogólnej i doświadczalnej. Zainicjował polskie badania nad pozaustrojową hodowlą tkanek. Publikował m.in. na temat patologii przewodu pokarmowego, procesów chorobowych związanych z zaburzeniami krążenia krwi w jamie brzusznej i przechodzeniem bakterii przez narządy. Autor pierwszego w Polsce podręcznika dotyczącego patologii – *Patologia ogólna* (1928).

Klemensowczycy – potoczna nazwa środowiska ziemian Królestwa Polskiego wydających od 1842 fachowe pismo rolnicze „Roczniki Gospodarstwa Krajowego” i zbierających się na organizowanych w Klemensowie od 1843 przez Andrzeja Zamoyskiego zjazdach obywatelskich poświęconych propagowaniu nowoczesnych metod gospodarowania w rolnictwie oraz niezbędności reform społecznych, ze zniesieniem pańszczyzny na czele (kolejne zjazdy odbyły się w 1844, 1845, 1847). W listopadzie 1857 związana z klemensowczykami Spółka Wydawnicza „Roczników Gospodarstwa Krajowego” przekształciła się w Towarzystwo Rolnicze, na czele którego stanął Andrzej Zamoyski.

Klepacz Władysław – ur. 12.10.1924 w Warszawie, zm. 11.01.2021 w Warszawie; informatyk i popularyzator nauki. Zajmował się projektowaniem systemów przetwarzania danych. Współorganizator Biura Studiów i Projektów Systemu Elek-

tronicznego Przetwarzania Danych. W l. 1967–1969 prowadził doświadczenia nad opracowaniem systemów INBI, IBIS i KWOC. Twórca katalogu czasopism zagranicznych ARKA (Automatyczne Redagowanie Katalogów Alfabetycznych) dla Biblioteki Narodowej (pierwszy w Polsce zautomatyzowany system edycyjny) oraz pierwszej polskiej normy terminologicznej z zakresu informatyki.

Klimkiewicz Antoni – ur. 1800 w Siewierzu, zm. 1870; przemysłowiec, budowniczy wielkich pieców. Jeden z pierwszych absolwentów Szkoły Akademiczno-Górnicznej w Kielcach. Pracował w zakładach państwowych, razem z Fryderykiem Wilhelmem Lampe opracowywał plany unowocześnienia przemysłu żelaznego w Staropolskim Okręgu Przemysłowym. Współtwórca fabryk w okolicach Ostrowca, Zakli i Maksymówce oraz Niwce. Pionier we wprowadzaniu procesu pudlingowania w hutnictwie Królestwa Polskiego, dającego znaczne zwiększenie wydajności przy zmniejszeniu strat żelaza.

Klobassa Karol – ur. 4.11.1823 w Drohobyczu, zm. 8.02.1886 w Krakowie; ziemianin, przedsiębiorca naftowy, spiskowiec i filantrop, właściciel roponośnych terenów w Bóbrce, jeden z udziałowców, wraz z Ignacym Łukasiewiczem i Tytusem Trzeciekim, zawartej w 1861 spółki prowadzącej pierwszą na świecie kopalnię ropy naftowej w Bóbrce. Od 1870 jedyny właściciel kopalni, którą z powodzeniem prowadził do śmierci, współzałożyciel Krajowego Towarzystwa Naftowego. Jeden z najbogatszych ludzi w Galicji, autor licznych fundacji, w 1863

łożył duże kwoty na wsparcie powstańców styczniowych.

Kluger Władysław – ur. 16.01.1849 w Krakowie, zm. 29.02.1884 w San Remo; inżynier budowlany. Po studiach w Paryżu wyjechał do Peru. Wytyczył trasę wysokogórskiej drogi kołowej z Peru do La Paz w Boliwii. W Peru zaprojektował i zbudował mola portowe, tamy, mosty, wodociągi i kanalizacje, zbudował szosę w pobliżu Limy, kanał irygacyjny Maure-Uchusuma, wodociągi w Chorillos, system kanalizacyjny dla Callao, prowadził prace budowlane w miastach Arica (m.in. portowe składy celne, mola, falochron) i Tacna. W 1876 wydał w Paryżu podręcznik *Wykład wytrzymałości materiałów i stałości budowy*.

Kluska Roman – ur. 5.07.1954 w Brzesku; przedsiębiorca, twórca portalu Onet.pl. W 1988 założył firmę Optimus, która zajmowała się składaniem komputerów osobistych z importowanych części. W 1996 założył portal OptimusNet (później Onet.pl), jeden z pierwszych portali horyzontalnych w polskim Internecie. W 2000 sprzedał udziały w firmie Optimus BRE Bankowi, w konsekwencji została ona połączona w ramach tzw. „reverse takeover” z firmą CD Projekt. Po odejściu z Optimusa zajął się produkcją ekologicznej żywności oraz wytwarzaniem biopaliw z Inicznika siewnego.

Kłoś Czesław – ur. 13.07.1881 w Sośnicy, zm. 21.05.1957 w Warszawie; inżynier, pionier współczesnego budownictwa przemysłowego. Stworzył firmę „Biuro Inżynierskie dr Czesława Kłosa”. W okresie międzywojennym zaprojektował wiele

nowoczesnych budowli i obiektów przemysłowych, m.in.: gmachy Zakładów Azotowych w Chorzowie, Starachowickiej Fabryki Broni i Amunicji, Centralnych Zakładów Lotniczych w Dęblinie, warsztatów kolejowych w Pruszkowie oraz elektrownie w Gdyni, Łodzi i Chorzowie. Brał udział w przebudowie warszawskiego węzła kolejowego, stworzył tunel linii średnicowej.

Kłuszyńska Dorota – ur. 1.01.1876 w Tarnowie, zm. 22.11.1952 w Warszawie; działaczka społeczna i polityczna, publicystka. Organizowała i propagowała socjalistyczny ruch kobiecy w Polsce. Redaktorka „Głosu Kobiet” (1907–1914). W 1908 zorganizowała pierwsze na ziemiach polskich obchody Dnia Kobiet. Członkini Ligi Kobiet Galicji i Śląska. Weszła w skład zarządów Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, działała w Lidze Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Poradni Świadomego Macierzyństwa. W 1949 stanęła na czele Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

Kłuszyński Henryk – właśc. Chaim Herstał, ur. 6.01.1870 w Prokocimiu, zm. 16.10.1933 w Warszawie; lekarz psychiatra, socjalista, działacz społeczny. W 1908 współorganizator i pierwszy prezes Polskiego Stowarzyszenia Robotniczego Oświatowo-Gimnastycznego „Siła”, członek Towarzystwa Kultury Polskiej (1908–1913). W l. 1927–1929 lekarz naczelny Ogólnopolskiego Związku Kas Chorzych. Propagator regulacji urodzin. Inicjator i realizator zakładania poradni świadomego macierzyństwa w Polsce. Autor

pracy *Regulacja urodzin. Rzecz o świadomym macierzyństwie* (1932).

Kmita Jan – ur. 18.02.1922 w Bobrowcu, zm. 10.12.2015; inżynier budownictwa lądowego, pionier inżynierii mostowej w Polsce. Projektant pierwszych w Polsce obiektów mostowych z betonu sprężonego: mostu przez Nysę Kłodzką w Kłodzku (1958), mostu Pokoju we Wrocławiu (1959), odpowiedzialny za nadzór naukowy przy budowie mostu przez Wisłę k. Torunia (1992–1996). Współautor Systemu Zarządzania Mostami Kolejowymi SMOK. Autor i współautor 6 patentów (m.in. na łożyska mostowe toczne). Organizator cyklicznej międzynarodowej konferencji *Safety of Bridge Structures* (1975, 1982, 1987).

Kobiece Koło Oświaty Ludowej – tajna organizacja kobieca w Królestwie Polskim założona w Warszawie w 1882 przez Klasydrę Kulikowską, Różę z Morzyckich Brzezińską, Faustynę Morzycką oraz Antoninę Pelda-Smiskową. Początkowo Koło prowadziło tajne komplety nauczania dla dzieci robotników i kursy dla szwaczek w Warszawie. Z czasem podjęło działalność oświatową na wsi – kursy niedzielne dla dziewcząt (nauka czytania, pisanie i liczenia), kursy dla nauczycielek (historia, literatura, geografia). Po 1894 Koło włączono do Polskiego Koła Kobiet Korony i Litwy.

Kobyliński Franciszek – ur. 30.08.1848 w Warszawie, zm. 15.08.1922 w Warszawie; stomatolog, wynalazca. Był jednym z pionierów walki z bólem w gabinecie dentystycznym. Udowodnił, że leczenie stomatologiczne, dzięki znieczuleniu

nie musi boleć. Prowadził liczne badania i eksperymenty nad użyciem mieszaniny azotu i tlenu (gaz rozweselający) jako środka znieczulającego. Do wytwarzania i przechowywania gazu stworzył aparat własnej konstrukcji. Był członkiem wielu towarzystw, czynnym działaczem Towarzystwa Lekarzy i Przyrodników Polskich, w l. 1883–1885 wydawca „Kroniki Lekarskiej”.

Kocięba Ryszard – ur. 19.05.1933 w Przemyślu, zm. 26.09.2005 we Wrocławiu; chirurg, anestezjolog. 27.10.1971 wykonał pierwszą w Europie udaną operację replantacji ogólnej polegającą na zszyciu obciętej ręki z resztą ramienia. Zszycie zostało przeprowadzone bez wykorzystania specjalistycznego sprzętu. W 1973 utworzył w Trzebnicy Ośrodek Replantacji Kończyn, Mikrochirurgii i Chirurgii Ręki. W 1976 ustanowił nową technikę przyszywania w miejsce straconego kciuka drugiego palca stopy. W 1985 wykonał pierwszy w kraju zabieg przyszywania trzyletniemu dziecku obciętych kończyn dolnych.

Kocjan Antoni – ur. 12.08.1902 w Skalskiem, zm. 13.08.1944 w Warszawie; inżynier, konstruktor lotniczy, pilot. Po studiach pracował jako konstruktor w Doświadczalnych Warsztatach Lotniczych w Warszawie. W 1932 utworzył Warsztaty Szybowcowe w Warszawie. Stworzył wiele modeli szybowców, m.in. „Orlik”, „Czajka”, „Wrona”, „Komar”. Jego prace przyczyniły się do stworzenia podstaw polskiego szkolnictwa szybowcowego. Prowadził badania doświadczalne nad zastosowaniem pływaków do samolotu. W czasie II wojny światowej

zlokalizował bazę w Peenemünde i rozszyfrował konstrukcję rakiet V-1 i V-2.

Kodeks karny 1932 – nowoczesna regulacja prawna obowiązująca od 1.09.1932 (tzw. kodeks Makarewicza), wprowadzona na podstawie rozporządzenia Prezydenta z 11.07.1932. Powstanie kodeksu wiązało się z potrzebą unifikacji prawa odrodzonej Polski. Składał się z 42 rozdziałów i 295 artykułów. Charakteryzował się nowatorstwem regulacji i zrozumiałym językiem. Wykorzystywał najnowsze osiągnięcia z dziedziny prawa karnego. Stanowił jedno z największych osiągnięć kodyfikacyjnych okresu międzywojennego. Obowiązywał do 1.01.1970.

Kolberg Wilhelm – ur. 13.06.1807 w Warszawie, zm. 4.06.1877 w Warszawie; inżynier. Autor map kartograficznych Królestwa Polskiego. Pracował przy regulacji Dunaju pod Wiedniem, budowie kanału Augustowskiego oraz Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Konsultant regulacji Bugu, Wisły i Sanu, zajmował się badaniami Wisły, opracowując jej plany, a także projektowaniem mostów, wodociągów, umocnieniami brzegów rzek. Opracowywał zagadnienia dotyczące zamarzania i odmarzania rzek. Publikował prace z hydrologii, meteorologii i kartografii.

Kolej Krakowsko-Górnośląska – pierwsza linia kolejowa doprowadzona z Prus do Galicji, zaprojektowana w okresie istnienia Rzeczypospolitej Krakowskiej i otwarta w 1847. Linia połączyła Kraków z Mysłowicami, a dalej z Koleją Górnośląską. W 1848 dobudowano do niej odcinek Szczakowa – Granica, dzięki któremu

Kolej Krakowsko-Górnośląska uzyskała połączenie z Koleją Warszawsko-Wiedeńską. W 1850 przejęta przez władze austriackie i przemianowana na Cesarско-Królewską Wschodnią Kolej Państwową, która w 1858 została wykupiona przez Kolej Karola Ludwika oraz Kolej Północną Cesarza Ferdynanda.

Kolej Północna – Cesarско-Królewska Uprzywilejowana Kolej Północna Cesarza Ferdynanda, pierwsza linia kolejowa łącząca Galicję z monarchią habsburską, utworzona w 1836 w oparciu o koncesję wydaną domowi bankowemu von Rothschilda w Wiedniu na połączenie kolejowe łączące Wiedeń z Bochnią, w praktyce doprowadzona do Krakowa. Na ziemię polskie kolej dotarła w 1848, dalej na wschód do Bielska doszła w 1855, w 1856 połączyła się z dawną Koleją Krakowsko-Górnośląską. W latach 70. i 80. XIX w. powstało kilka ważnych odcinków, które utworzyły tzw. Kolej Miast Śląskich i Galicyjskich.

Kolej Warszawsko-Kaliska – zbudowana przez Towarzystwo Akcyjne Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. Łączyła Warszawę z Kaliszem. Rozpoczęcie budowy nastąpiło w 1900. Trasę razem z 11 stacjami kolejowymi oddano do użytku 15.11.1902. Tory miały szerokość 1524 mm. Kolej Warszawsko-Kaliska miała znaczenie strategiczne, dzięki jej budowie skrócono czas podróżowania oraz usprawniono połączenia handlowe. W 1906 została połączona z systemem kolei pruskich. W 1912 upaństwowiona. W 1918 kolej przeszła na własność Polskich Kolei Państwowych.

Kolej linowa na Kasprowy Wierch – pierwsza w Polsce osobowa kolej linowa prowadząca z Kuźnic na Kasprowy Wierch. Inwestycją kierował Aleksander Bobkowski, wiceminister komunikacji, prezes Polskiego Związku Narciarskiego. Budowę rozpoczęto 1.08.1935, a pierwszy wagon z pasażerami dotarł na Kasprowy Wierch 15.03.1936. Budowę kierowali Medard Stadnicki i Borys Lange. Obydwa odcinki miały łącznie 4290 m długości, wagony poruszały się z prędkością 5m/s. W prawie niezmienionej formie (w 1961 wymiana wagonów) kolejka dotrwała do wielkiej modernizacji w l. 2006–2007.

Koła Gospodyń Wiejskich – organizacja kobieca działająca na rzecz promowania nowych wzorców aktywności kobiet poza ośrodkami miejskimi. Powołana w 1918. Cele: modernizacja wiejskiej infrastruktury, pomoc w prowadzeniu gospodarstwa i wychowywaniu dzieci, podnoszenie wiedzy ogólnej, promowanie czytelnictwa i samokształcenia, wspieranie przedsiębiorczości i promowanie lokalnych produktów i atrakcji. W l. 1930–1938 liczba członkiń wzrosła z 16 tys. do 52,7 tys. Po 1944 scentralizowana i upolityczniona. U schyłku PRL-u liczba członkiń KGW wynosiła 1,1 mln.

Kołodziejczak Jerzy – ur. 17.06.1935 w Warszawie, zm. 1.08.2022 w Warszawie; fizyk. Wspólnie z prof. Leonardem Sosnowskim stworzył polską szkołę fizyki półprzewodników. Wspólnie z Yuisiro Nishiną odkrył międzypasmowe zjawiska Faradaya i Voigta w germanie, badał zjawiska optyczne zachodzące w półprzewodnikach umieszczonych w silnym

polu magnetycznym. Scharakteryzował teorię nieliniowych zjawisk optycznych i magneto optycznych związanych z obecnością swobodnych nośników w ciele stałym. W l. 1970–1981 był dyrektorem Instytutu Fizyki PAN.

Komfort SA – firma zajmująca się dystrybucją dywanów i wykładzin. Pierwszy jej sklep został otwarty w 1992. Początkowo siedziba znajdowała się w Szczecinie. W 2007 firma została przejęta przez fundusz Polish Enterprise Fund VI. W 2007 jedynym akcjonariuszem została Polish Beta Group S.A.R.L. W 2007 przedsiębiorstwo miało 100 sklepów. W 2009 rozpoczęto wydawanie magazynu „Twój Komfort”. W 2010 siedzibę przeniesiono do Łodzi. W Strykowie koło Łodzi zbudowano nowoczesny magazyn dystrybucyjny wykładzin zrolowanych. W 2019 sieć posiadała 169 sklepów stacjonarnych.

Komisja Ankietowa Badania Warunków i Kosztów Produkcji oraz Wymiany – komisja powołana 22.12.1926 rozporządzeniem Prezydenta RP, z inicjatywy Instytutu Gospodarstwa Społecznego i na prośbę związków zawodowych. Prowadziła badania uwarunkowań funkcjonowania gospodarki celem umożliwienia wypracowania właściwej polityki gospodarczej, lepszej organizacji przemysłu oraz obniżenia cen rynkowych. Wykazywała nieprawidłowości w funkcjonowaniu koncernów, karteli i spółek akcyjnych. Wyniki badań publikowano w 1928 w 15 tomach Sprawozdań Komisji Ankietowej.

Komisja do spraw Wczasów Letnich Dzieci i Młodzieży – organ koordynujący akcję kolonijną powołany 25.03.1948 w okresie

stalinizacji i pełnego podporządkowywania przez państwo wychowania dzieci i młodzieży. Obok celów politycznych („uspolecznianie” nastolatków, kształtowanie „właściwego” stosunku do pracy, spełniania zadań „społecznie użytecznych”) Komisja kreowała działania na rzecz wychowania młodzieży do poszanowania dobra publicznego, odpowiedzialnego planowania przyszłości i wyrabiania zmysłu organizacyjnego w połączeniu z wzbudzaniem aktywności obywatelskiej.

Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej – kolegialny, niezależny i apolityczny organ sejmowy powołany 3.06.1919 mocą ustawy przyjętej jednomyślnie przez Sejm Ustawodawczy w celu ujednolicenia przepisów prawa pozaborowego. Komisja działała do wybuchu wojny, w wyniku jej prac powstały: kodeks postępowania cywilnego, kodeks zobowiązań, kodeks handlowy, prawo upadłościowe, kodeks karny, prawo o wykroczeniach i kodeks postępowania karnego. Zunifikowano m.in. prawo wekslowe i czekowe, ustawę o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Komisja Ratowania Dzieci – instytucja centralizująca opiekę nad dzieckiem w Warszawie. Powstała 30.08.1916, by rozdysponować fundusze zebrane podczas pierwszej kwesty „Ratujmy Dzieci” zorganizowanej przez Radę Główną Opiekuńczą (Komisja wchodziła w skład RGO). Na czele zarządu stanął Edward Geisler. Podstawowe cele: wspieranie instytucji opiekujących się dziećmi, tworzenie żłobków, ochronek, rozdzielanie darów od fundatorów krajowych i zagra-

nicznych. W 1918 Komisja powołała Pogotowie Opiekuńcze dla Dzieci. Działała do 1921.

Komisje opieki społecznej – organy powołane rozporządzeniem Prezydenta z 6.03.1928. Tworzono je na poziomie gminnym (gminy powyżej 5 tys. mieszkańców), powiatowym i wojewódzkim. Były organem opiniodawczym i inicjatywnym w zakresie: organizacji opieki społecznej, koordynacji współpracy władz samorządowych z instytucjami i stowarzyszeniami pomocowymi, wyznaczania okręgów opiekuńczych; przyjmowały sprawozdania opiekunów społecznych. Proces tworzenia utrudniały względy finansowe. W 1932 działało 255 powiatowych, 558 miejskich, 6304 gminnych i 17 wojewódzkich komisji.

Komisje rozjemcze – instytucje rozstrzygające spory w zatargach zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami. Do 1933 uregulowana była tylko kwestia rozjemstwa w odniesieniu do robotników rolnych oraz dozorców domowych. W 1933 ukazało się rozporządzenie dotyczące nadzwyczajnych komisji rozjemczych. Funkcje instytucji rozjemczych pełniły komisje polubowne oraz zwyczajne i nadzwyczajne. W 1937 wprowadzono zmiany w rozporządzeniu z 1933. Inicjatywę powoływania komisji otrzymało Ministerstwo Opieki Społecznej, zniesiono też ich nadzwyczajny charakter.

Komitet Obrony Robotników – jedno z najważniejszych opozycyjnych ugrupowań społecznych w PRL; powstał 23.09.1976. Z KOR byli związani m.in. J.J. Lipski, J. Kuroń, A. Macierewicz. Początkowo

celem KOR była pomoc finansowa, lekarska i prawna dla represjonowanych robotników – uczestników strajków czerwcowych 1976. W 1977 przekształcony w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”. Wokół niego powstało wiele inicjatyw społecznych, m.in. wolne związki zawodowe czy niezależny ruch chłopski. Był intelektualną i organizacyjną podstawą dla NSZZ „Solidarność”. Istniał do 1981.

Komitet Obrony Rzeczypospolitej – organ kolegialny, którego celem było koordynowanie przygotowań obronnych państwa oraz działanie na rzecz modernizacji wojska i przemysłu obronnego. Powołany 12.05.1936 na mocy dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z 9.05.1936, zastąpił Komitet Obrony Państwa. Do jego zadań należało rozpatrywanie zagadnień dotyczących obrony państwa i ustalanie wytycznych dla rządu. Organem wykonawczym był Sekretariat Komitetu Obrony Rzeczypospolitej (SeKOR), który prowadził działalność w obszarze przygotowania materiałowego do obrony.

Komitet Polityczny Kobiet Postępowych – elitarna polska organizacja kobieca. Jej celem było dążenie do zrównania praw kobiet i mężczyzn oraz zachowania pokoju i tożsamości narodowej na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej. Komitet powstał 13.11.1919 w Warszawie, na jego czele stanęła Justyna Budzińska-Tylicka. Wśród celów organizacji znalazły się także ochrona pracy kobiet, ich wyrobienie polityczne oraz opieka nad matką i dzieckiem. W 1920 Komitet złożył pierwszy projekt do konstytucji polskiej dotyczący praw dziecka. Działał do 1939, liczył wówczas ok. 100 członkiń.

Komor Andrzej – ur. 1952, zm. 3.03.1991 w Colorado Springs; biomechanik. Współtworzył nowoczesny komputerowy system pomiaru i badania ruchu ciała człowieka. W 1985 na zlecenie włoskiego przedsiębiorstwa lotniczego zbudował wraz z zespołem kierowanym przez Marka Dębskiego spadochron z napędem silnikowym „Parafan”. Była to druga taka konstrukcja na świecie. Finalista konkursu projektu badawczego dotyczącego biomechaniki dla sportu olimpijskiego, który nadzorował Komitet Olimpijski USA. W Colorado Springs w Centrum Olimpijskim zaczął pracę nad schematem budowy tunelu aerodynamicznego.

Komorowski Zbigniew – ur. 17.03.1944 w Szymanowie; przedsiębiorca i polityk. Współwłaściciel BZK Holding Sp. z o.o. – grupy spółek produkcyjnych działających w branży paliw odnawialnych, przemysłu zbożowego i mleczarskiego. W skład holdingu wchodzi takie spółki jak: Bioagra, Komagra, Bioagra-Oil, Polskie Młyny, BZK Alco oraz Bakoma. Karierę przedsiębiorcy rozpoczął w 1989, zakładając wraz z Barbarą oraz Edwardem Mazurem firmę o nazwie Bakoma. Firma w 2020 była potentatem na polskim rynku produktów mlecznych. Komorowski jest właścicielem Warszawskiej Giełdy Towarowej.

Kompania Jeneralna Przemysłu Przędzalniczego Allart, Rousseau i Ska – pierwsza w Królestwie Polskim przędzalnia wełny czesankowej. W 1878 Leon Allart kupił w Łodzi teren, na którym wybudował przędzalnię wełny czesankowej. Była zagranicznym oddziałem fabryki w Roub-

aix. Jedno z większych przedsiębiorstw utworzonych w okręgu łódzkim przez kapitał zagraniczny. W 1933 przeprowadzono fuzję Kompanii z Towarzystwem Anonimowym Zakładów Piescha w Tomaszowie Mazowieckim. Od 1935 zakład wszedł do Konwencji Przędzalń Wełny Czesankowej. Po II wojnie światowej fabrykę upaństwowiono.

Komputer GAM-1 – pierwszy polski doświadczalny komputer, stworzony przez **Zdzisława Pawłaka**. Urządzenie powstało w 1950 w Grupie Aparatów Matematycznych Państwowego Instytutu Matematycznego w Warszawie. Był to pierwszy w kraju komputer o niemechanicznej konstrukcji. Sterowanie odbywało się zewnątrznie za pomocą rozkazów, które były zapisywane na taśmie papierowej w postaci dziurek. Ponadto istniała możliwość wprowadzania poleceń bezpośrednio na maszynie, był przeznaczony do celów dydaktycznych. W 1955 został rozebrany na części przez **Romualda Marczyńskiego**.

Komputer KAR-65 – polski komputer skonstruowany w 1968 przez **Jacka Karpińskiego**. Miał przetwarzać dane o częstotliwościach elementarnych materii otrzymanych ze zdjęć z CERN-Genewa. Zbudowany został z tranzystorów TG-40 i diod DOG-61. Składał się z 65 tys. części. Był to komputer asynchroniczny z pamięcią bębnową i własnym systemem operacyjnym. Jego prędkość wynosiła 1000 operacji na sekundę. Był dwa razy szybszy, znacznie mniejszy i kilkadziesiąt razy tańszy od komputerów „Odra”. Wymiary: 1,7x1,4x0,4 m. W 1970 został ocenizowany i nie trafił do produkcji masowej.

Komputer Mera 400 – 16-bitowy mini-komputer zaprojektowany przez Elżbietę Jezierską-Ziemkiewicz. Powstał w l. 1976–1985 w Zakładach Systemów Minikomputerów MERA. Cechą charakterystyczną tej konstrukcji była możliwość jednoczesnej pracy z wieloma urządzeniami peryferyjnymi i odporność na zaniki zasilania. Komputer obsługiwał 16 urządzeń peryferyjnych oraz mógł pracować z 1–2 procesorami i 17 modułami pamięci operacyjnej 64 KB. Urządzenia wykorzystywane były w instytucjach naukowych i zakładach przemysłowych. Do 1985 powstało 650 takich jednostek. Ostatni komputer pracował do 2013 r.

Komputer PC Mazovia 1016 – pierwszy polski komputer PC. Powstał na zlecenie Instytutu Maszyn Matematycznych pod dyktando Bronisława Piwowara. Realizacją zajęła się spółka Minikomputery utworzona w 1985. Pierwsze prototypy powstały w 1986. Zadaniem PC-tów było przetwarzanie i przechowywanie dokumentów, zarządzanie bazami danych, przygotowywanie obliczeń ekonomicznych oraz prowadzenie księgowości. Komputer był kompatybilny z IBM PC/XT. Dzięki Mazovii wprowadzono standard kodowania polskich znaków diakrytycznych. W 1986 wyprodukowano 500 szt. Nie doszło do produkcji masowej.

Komputer UMC-1 – jeden z pierwszych polskich komputerów lampowych. Zbudowany dla zakładów **ELWRO** w 1961. Była to pierwsza tego typu maszyna produkowana seryjnie w Polsce i jedna z pierwszych w Europie. UMC-1 posiadał 36-bitowy procesor o szybkości 100 operacji na sekundę i pamięć bębnową

o pojemności 4096 słów 36-bitowych. Wykorzystywał zapis minus-dwójkowy. Funkcjonował bez wgranego na stałe oprogramowania. Przyczynił się do powstania Administracyjnej Maszyny Cyfrowej, komputerów GEO-1 i GEO-2, tranzystorowej wersji UMC-10 w 1965 oraz programów TYMAC, IZA i PROM.

Komunikacja autobusowa – forma transportu zbiorowego przeznaczona do przewozu osób za pomocą autobusów, stałych linii komunikacyjnych i sieci dróg publicznych. Pierwsza regularna komunikacja autobusowa powstała w Warszawie w 1921. W 1939 komunikacja taka działała w Bielsku-Białej, Bydgoszczy, Gdyni, Krakowie, Poznaniu, Łodzi, Warszawie. Autobusy kursowały na 748 km tras, przewożono rocznie ok. 29 mln pasażerów. Komunikacja autobusowa była także ważnym uzupełnieniem sieci kolejowej. W 1934 sieć autobusowa Polskich Kolei Państwowych liczyła 2 880 km.

Koncern Banku Gospodarstwa Krajowego – grupa przedsiębiorstw zarządzanych w okresie międzywojennym przez BGK. Do koncernu należały firmy, w tym zbrojeniowe, mające znaczący wkład w życie gospodarcze kraju. Działalność BGK polegała w szczególności na zarządzaniu i modernizacji prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych. Celem stosowania programów naprawczych była poprawa sytuacji finansowej firm. Nabywanie udziałów przez BGK pozwalało zabezpieczyć realizację transakcji gospodarczych. W razie ogłoszenia upadłości firmy przechodziły na własność Skarbu Państwa.

Koncesjonowanie mediów – prawny system zgód na świadczenie usług medialnych w zakresie telewizji i radiofonii oparty na ustawie o radiofonii i telewizji z 29.12.1992, nadzorowany przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji. Wynikał z konieczności unormowania sektora emisyjnego w kraju oraz uregulowania działalności mediów niepublicznych. W 1993 pierwszą ogólnopolską koncesję telewizyjną otrzymała Telewizja Polsat, w 1996 koncesję ponadregionalną uzyskała Telewizja TVN. Koncesji udziela się na okres od 3 do 10 lat. W przypadku stacji radiowych okres ten wynosi 7 lat.

Kongres Kobiet – ruch społeczny zrzeszający kobiety powstały w 2009 z inicjatywy Magdaleny Środy i Henryki Bochniarz. Jego celem jest działanie na rzecz równego traktowania kobiet i mężczyzn, zwiększania aktywności i udziału kobiet w życiu publicznym i politycznym, ułatwianie rozwoju poprzez pomoc w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych i zdobywaniu wyższych stopni naukowych. Członkinie wywodzą się ze środowisk politycznych, akademickich, instytucji kultury, dziennikarskich, związkowych oraz organizacji pozarządowych. W 2019 18 członkiń zostało wybranych do parlamentu.

Konkiewicz Roman – ur. 6.12.1887 w Strzelnie, zm. 27.10.1939 w Poznaniu; lekarz, działacz narodowy, społecznik, filantrop. Od 1919 zaangażowany walkę o przyłączenie Górnego Śląska do Polski, w 1922 zamieszkał w Poznaniu. W l. 1925–1927 członek redakcji „Nowin Lekarskich”. Działacz Związku Lekarzy Państwa Polskiego, w l. 1934–1939 członek zarządu tego związku. Członek Zarządu Polskiego

Związku Zachodniego. Zabiegał o zaspokojenie potrzeb zdrowotnych uboższych warstw poznańskiej społeczności, wspomagał finansowo studentów medycyny, młodym lekarzom ułatwiał rozpoczęcie praktyki zawodowej.

Konopnicka Maria – ur. 23.05.1842 w Suwałkach, zm. 8.10.1910 we Lwowie; pisarka, działaczka społeczna. Walczyła o prawa kobiet. Popierała resocjalizację więźniów. Działała na rzecz likwidacji społecznej niesprawiedliwości. Brała udział w licznych akcjach dobroczynnych. W l. 1884–1886 redaktorka pisma dla kobiet „Świt”. Współpracowała z czasopismami: „Gazeta Polska”, „Kłos”, „Kurier Warszawski”, „Bluszc”. Protestowała przeciw prześladowaniu polskich dzieci we Wrześni i innym represjom władz pruskich. W 1908 napisała będącą symbolem walki o polskość w zaborze pruskim *Rotę*.

Konstytucja kwietniowa – ustawa zasadnicza podpisana przez prezydenta Ignacego Mościckiego 23.04.1935. Ustanawiała w Polsce ustrój prezydencki z tendencjami autorytarnymi. W porównaniu z Konstytucją marcową znacznie poszerzała kompetencje prezydenta, który mógł wydawać dekryty z mocą ustawy. Nowym rozwiązaniem ustrojowym było m.in. prawo wyznaczania przez prezydenta następcy na czas wojny. Rząd był niezależny od parlamentu, którego rola została mocno osłabiona. Swobody i wolności obywatelskie zostały ograniczone i podporządkowane państwu.

Konstytucja marcowa – pierwsza polska konstytucja po odzyskaniu niepodległości,

obowiązująca w l. 1921–1935. Uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 17.03.1921. Wprowadzała nowoczesne rozwiązania polityczne i społeczne: republikańską formę państwa i ustrój parlamentarno-gabinetowy. Władzę ustawodawczą stanowiły sejm oraz senat, wyposażone w inicjatywę ustawodawczą. Władza wykonawcza należała do prezydenta oraz rządu, natomiast sądownicza – do niezawisłych sądów. Gwarantowała duży zakres praw obywatelskich, szerokie prerogatywy samorządu terytorialnego.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa zasadnicza Rzeczypospolitej Polskiej, zastąpiła tzw. Małą Konstytucję z 1992, stając się demokratyczną podstawą ustroju państwa po odzyskaniu suwerenności w 1989. Uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2.04.1997. Wejście w życie poprzedziło ogólnonarodowe referendum konstytucyjne z 25.05.1997 (52,7% głosujących było za przyjęciem Konstytucji). 16.07.1997 prezydent Aleksander Kwaśniewski podpisał tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i zarządził jej opublikowanie w Dzienniku Ustaw. Weszła w życie 17.10.1997.

Kontakt.io – założona w 2013 w Krakowie przez Szymona Niemczura, Rafała Janickiego, Tomasza Koźminkiego i Tomasza Kołka firma informatyczna zajmująca się urządzeniami BLE. Początkowym celem działalności była pomoc w poruszaniu się osobom niewidomym. Dostarczała rozwiązania techniczne wykorzystujące technologię Bluetooth. Opracowała technologię Bluetooth Smart opartą o chmurę wraz z możliwością kierowania serią beaconów, czyli małych transmi-

rów wykorzystujących Bluetooth, które można umieścić w dowolnej lokalizacji na świecie. W 2023 zaprezentowano nowe urządzenia Portal Light 2 oraz Portal Light 2 IR.

Konturek Stanisław – ur. 8.10.1931 w Zakliczynie, zm. 8.08.2019 w Krakowie; fizjolog i lekarz gastroenterolog. Absolwent Akademii Medycznej w Krakowie. Prowadził badania nad fizjologią i patologią układu pokarmowego, m.in. wyjaśnianiem znaczenia roli osi jelitowo-mózgowej oraz wykryciem progastryny i gastryny. Najważniejszym jego osiągnięciem było odkrycie związku choroby wrzodów żołądka z zakażeniem *Helicobacter pylori*. Udowodnił także, iż długotrwała infekcja może prowadzić do zmian nowotworowych. Współpracował z prof. B. Marshall'em i prof. R. Warren'em, laureatami Nagrody Nobla (2005).

Kopalnia doświadczalna „Barbara” w Mikołowie – jedyna w Polsce kopalnia doświadczalna oraz wyjątkowa na skalę europejską placówka posiadająca podziemny poligon doświadczalny. Powstała w 1926 w miejscu istniejącej od 1850 kopalni „Anna”. Celem inwestycji były badania nad wybuchowością pyłów i gazów kopalnianych. Dzięki doświadczeniom opracowano materiały bezpieczne wobec metanu i pyłu oraz przeciwybuchowe urządzenia elektryczne stosowane w kopalniach gazowych. Poligon doświadczalny powstał na głębokości 46 m. W 1950 została odrębnym zakładem Głównego Instytutu Górniczego.

Kopalnia ropy naftowej w Bóbrce – pierwsza na świecie kopalnia ropy zało-

żona w 1854 przez Ignacego Łukasiewicza oraz Tytusa Trzecieckiego na gruntach należących do Karola Klobassy ze Zręcin. W latach 60. XIX w. największy producent ropy w Galicji. Po rozwiązaniu spółki Łukasiewicza, Klobassy i Trzecieckiego pozostała w posiadaniu Klobassy, którego spadkobiercy w 1893 sprzedali zakład Williamowi MacGarveyowi. Od 1895 weszła do Galicyjskiego Karpackiego Towarzystwa Naftowego, po II wojnie światowej upaństwowiona. W 1961 na jej terenie powstało Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego.

Kopalnia soli potasowej w Kałuszu – założona w XV w. jako warzelnia soli jadalnej. Ważne dla przemysłu chemicznego sole potasowe odkryto w niej w 1854, wydobywać je zaczęto w 1892. Państwo polskie przejęło dzierżawioną przez Spółkę Akcyjną Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie kopalnię w 1921. Sole potasowe wydobywano poprzez szyb „Sylwin” z sześciu poziomów. Planowano wybudować dwie fabryki – w Kałuszu oraz na brzegu Łomnicy. Ostatecznie w l. 1924–1925 zrealizowano projekt budowy Zakładu Koncentracyjnego w Kałuszu dla przeróbki sylwinitów o zawartości K_2O .

Kopalnie węgla w Zagłębiu Krakowskim – historyczny okręg przemysłowy obejmujący południowo-wschodnią część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego w rejonie Jaworzna, Trzebini i Oświęcimia, bogaty w zasoby węgla kamiennego, rud cynku i ołowiu. Okręg zaczął się kształtować na przełomie XVIII i XIX w., jego szybki rozwój nastąpił w II połowie XIX w., działało wówczas 8 prywatnych kopalni

węgla kamiennego (m.in. w Jaworznie, Dąbrowie, Szczakowej). W 1938 wydobyto ok. 2,6 mln t węgla (6,8% produkcji krajowej). W 1940 Zagłębie włączono do Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego.

Kopciński Stefan – ur. 3.03.1878 w Stradlicach, zm. 10.06.1934 w Warszawie; lekarz neurolog i psychiatra, działacz oświatowy i społeczny. Działacz Towarzystwa Kultury Polskiej (1908–1913). W l. 1919–1923 jako przewodniczący Wydziału Oświaty i Kultury Zarządu Miejskiego w Łodzi odegrał znaczącą rolę we wprowadzeniu w mieście obowiązku szkolnego. Orędownik nowych metod nauczania w edukacji wczesnoszkolnej. Działacz Robotniczego Towarzystwa Przysięgi Dzieci, wieloletni sekretarz generalny Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (1923–1934).

Kopeć Stefan – ur. 22.01.1888 w Warszawie, zm. 11.03.1941 w Palmirach; biolog, fizjolog. W l. 1918–1932 pracował w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, od 1932 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Nazywany „ojcem fizjologii i endokrynologii entomologicznej”, był współtwórcą endokrynologii owadów i pionierem prac z zakresu badania neurohormonów (neurosekrecji). Zajmował się też m.in. problemami genetyki i morfogenetyki zwierząt hodowlanych oraz ogólnobiologicznymi zagadnieniami wzrostu, długości życia, starzenia się, odmładzania.

Koprowski Hilary – ur. 5.12.1916 w Warszawie, zm. 11.04.2013 w Filadelfii; lekarz wirusolog, twórca szczepionki przeciwko

polio. Po wybuchu wojny emigrował do Brazylii, od 1944 w USA. W 1948 wraz z dwoma amerykańskimi wirusologami stworzył szczepionkę na polio, po raz pierwszy zastosowaną w 1950. Pod jego kierunkiem opracowano doustną szczepionkę przeciwko wściekliznie, uzyskano przeciwciała monoklonalne służące do wykrywania antygenów nowotworów we krwi. Uzyskał ok. 100 patentów na szczepionki oraz procesy biochemiczne stosowane w medycynie i przemyśle farmaceutycznym.

Koral – założone w 1979 w Limanowej przez braci Józefa i Mariana Koral przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją lodów z siedzibą w Nowym Sączu. W latach 90. XX w. firma rozbudowała zakład w Limanowej oraz kupiła nowoczesne maszyny do produkcji. Technologia umożliwiała produkcję wraz z pakowaniem ok. 300 lodów na minutę. Przedsiębiorstwo produkowało małe, tanie lody. W 2004 miało 26% udziału w krajowym rynku. W 2021 była to druga pod względem obrotów spółka produkująca lody na krajowym rynku. Oferowała ok. 50 produktów w różnych smakach.

Korczak Janusz – właśc. Henryk Goldszmit, ur. 22.07.1878 lub 1879 w Warszawie, zm. prawdopodobnie 6.08.1942 w Treblince; lekarz, działacz społeczny, pedagog, pisarz, publicysta, prekursor pedagogiki opiekuńczej i wynikającego z niej systemu wychowania. W 1912 współzałożyciel i dyrektor Domu Sierot prowadzonego przez Towarzystwo Pomocy dla Sierot. W 1919 w Pruszkowie współtworzył placówkę dla dzieci „Nasz Dom”. Od 1926 wydawał tygodnik dla dzieci i mło-

dzieży „Mały Przegląd”. W czasie II wojny światowej nadal pracował na rzecz dzieci z Domu Sierot, z którym w 1940 trafił do getta.

Korniłowicz Kazimierz – ur. 19.05.1892 w Warszawie, zm. 9.09.1939 w Lublinie; działacz społeczny i oświatowy, pionier rozwoju polskiej pedagogiki społecznej, inspirator i popularyzator systemu edukacji dorosłych. W 1920 prowadził akcję oświatową w wojsku, w l. 1917–1923 kierownik warszawskiego ogniska kursów dla dorosłych. W 1923 współzałożyciel i dyrektor Centralnego Biura Kursów dla Dorosłych. Z ramienia Biura opracował projekt ustawy o oświacie pozaszkolnej (1923). Współzałożyciel Instytutu Oświaty Dorosłych (1930) i Instytutu Spraw Społecznych (dyrektor 1932–1939).

Korniłowicz Władysław – ur. 5.08.1884 w Warszawie, zm. 26.09.1946 w Laskach; duszpasterz młodzieży, działacz społeczny. W l. 1914–1916 kapelan w Zakładzie i Szkole Gospodarczej Generałowej Jadwigi Zamoyskiej w Kuźnicach; organizował z Andrzejem Małkowskim pierwsze drużyny harcerskie. W 1920 został duchowym opiekunem Dzieła Lasek zajmującego się działaniami na rzecz wsparcia osób niewidomych. Zaangażował się w działalność Biblioteki Wiedzy Religijnej, wydawnictwa, księgarni i pisma „Verbum” oraz domu rekolekcyjnego. W 1930 osiadł na stałe w Zakładzie dla Niewidomych w Laskach.

Kosicki Zenon – ur. 25.01.1936 w Dębem, zm. 10.12.2006 w Poznaniu; chemik, technolog żywienia. Specjalizował się w chemicznej modyfikacji skrobi. Inicjator uruchomienia i opracowania technologii

produkcji glukozy krystalicznej metodą enzym-enzym w 1976 oraz zautomatyzowanej stacji kwasowej hydrolizy skrobi metodą ciągłą w 1978. W l. 80. zajmował się produkcją estrów fosforanowych i fosforanu skrobiowego, technologią produkcji syropów fruktozowych, syropów maltozowych i glukozy zestalonej. Wykorzystał swoje badania do produkcji niskobiałkowej żywności dla chorych na fenylketonurię.

Kosmowska Irena – ur. 20.12.1879 w Warszawie, zm. 21.08.1945 w Berlinie; działaczka narodowa, społeczna i oświatowa. Aktywistka na rzecz pracy z ludnością wiejską i równouprawnienia kobiet wiejskich w kształceniu i pracy. Od 1908 współredaktorka „Zarania”, propagatorka spółdzielczości wiejskiej. Autorka wspólnie z Joanną Dziubińską programu szkół ludowych. Współorganizatorka Towarzystwa Kółek Rolniczych im. Stanisława Staszica, organizatorka szkół rolniczych w Królestwie Polskim. W okresie międzywojennym posłanka, członkini Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Towarzystwa Oświaty Demokratycznej.

Kossakowski Tadeusz – ur. 27.01.1888 w Kiszyniowie, zm. 24.11.1965 w Warszawie; inżynier, generał. Prekursor motoryzacji sił zbrojnych RP, zwolennik rozbudowy rodzimego przemysłu samochodowego, utworzenia doświadczalnego zespołu pancerno-motorowego. Przyczynił się do rozbudowy fabryki w Ursusie, produkcji „Fiata” i „Saurera”, pojazdów „TK”. „TKS”, „7 TP”. Organizator Instytutów Badań Broni Pancernej i Saperów. Szef Departamentu Zaopatrzenia Inżynierii Ministerstwa Spraw Wojskowych.

Dowódca Departamentu Broni Pancernej oraz Saperów w Ministerstwie Spraw Wojskowych.

Kostanecki Stanisław – ur. 16.04.1860 w Myszakowie, zm. 15.11.1910 w Würzburgu; chemik. Podczas studiów w Berlinie nawiązał współpracę z prof. Liebermannem, wspólnie badali syntezę barwników azowych i hydroksyantrachinonów, którą nazwano „regułą Liebermanna i Kostaneckiego”. Prowadził badania dotyczące chemii flawonoidów (żółtych barwników roślinnych), poświęcone budowie barwników czerwonego i niebieskiego, pochodzących z drzew brazylijskich (brazyliny i hematoksyliny). Istotne były również badania nad właściwościami i strukturą kurkuminy, fizetyny, moryny i wielu innych.

Kostrzewski Józef – ur. 22.01.1883 w Krakowie, zm. 5.04.1959 w Krakowie; lekarz epidemiolog. W 1908 podjął pracę w Klinice Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opublikował ok. 90 prac naukowych dotyczących przede wszystkim patologii chorób zakaźnych i postępowania klinicznego w ich przebiegu. Prowadził pionierskie w skali światowej badania nad obecnością pałeczek czerwonej we krwi i jako jeden z pierwszych ją potwierdził. W l. 1925–1939 redaktor „Polskiej Gazety Lekarskiej”, w l. 1945–1955 redaktor „Przeglądu Lekarskiego”.

Kotwica Kazimierz – ur. 4.03.1932 w Zbydniowie, zm. 14.05.2013 w Krakowie; inżynier. W l. 1963–1981 był naczelnym dyrektorem Fabryki Maszyn i Sprzętu Wiertniczego „Glinik” w Gorlicach.

Przeprowadził rozbudowę fabryki. Zbudowano nowoczesne hale, w których wytwarzano urządzenia wiertnicze. W 1978 uruchomiono nowoczesną kuźnię wraz z matrycownią. Poszerzył i unowocześnił asortyment produkcji, podjęto m.in. wytwarzanie innowacyjnych urządzeń dla górnictwa węgla kamiennego. Opracował 37 patentów związanych z metalurgią, techniką wiertniczą, techniką maszyn i sprzętu wiertniczego.

Kowalewski Florian – ur. 1.05.1880 w Warszawie, zm. 11.07.1952 w Warszawie; konstruktor, budowniczy mostów. Od 1885 pracował dla firmy „K. Rudzki i Ska” budującej mosty kolejowe w Rosji. W l. 1909–1911 zastępca kierownika montażu mostu Ochotnickiego w Petersburgu. W l. 1912–1915 budował część magistrali transsyberyjskiej. W 1920 wrócił do Polski i zajmował się budowaniem konstrukcji stalowych. Brał udział w montażu m.in. gmachu „Prudential” w Warszawie, pierwszego spawanego mostu w Europie na Słudwi pod Łowiczem i odbudowie mostu Poniatowskiego. Po 1945 pracował dla „Mostostalu”.

Kozak Roman – ur. 19.01.1907 w Poznaniu, zm. 4.11.1970 w Poznaniu; inżynier budownictwa lądowego. Pionier rozwoju konstrukcji drewnianych i żelbetowych sprężonych. Prowadził badania w zakresie m.in. budownictwa ogólnego, fundamentowania, konstrukcji żelbetowych zbrojonych włóknem szklanym. Kierownik odbudowy powojennych poznańskich obiektów i mostów (most Uniwersytecki, most Chwaliszewski). Realizator budowy elektrowni (Gorzów, Dychów, Białogard, Konin, Adamów). Członek Komitetu Or-

ganizacyjnego Politechniki Poznańskiej i jej pierwszy rektor.

Koziorowski Marek – ur. 28.04.1950 w Inowrocławiu; biolog, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego. Członek zespołu Tadeusza Krzymowskiego, który wykazał rolę specyficznego unaczynienia jajnika. Odkrywcza zmiennej sezonowo produkcji tlenu węgla w oku pod wpływem światła i jego bezpośredniego transportu do mózgu z pominięciem krążenia ogólnego. Na podstawie jego badań Dan A. Oren z Uniwersytetu Yale przedstawił teorię zakładającą, że informacja o intensywności światła słonecznego może być przekazywana z siatkówki oka do mózgu nie tylko drogą nerwową, ale także drogą neurohumoralną.

Kozłowski Maciej – ur. 20.02.1944 w Łomży; astronom, współtwórca polskiego Internetu. Wykładowca astrofizyki obserwacyjnej, metod numerycznych i języków programowania. W 1989 zrealizował projekt wejścia Polski do światowych sieci komputerowych. W l. 1991–1993 w Zespole Koordynacyjnym Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej przy Uniwersytecie Warszawskim. W 1991 współinicjator powstania polskiego Internetu. Współzałożyciel Central and Eastern European Networking Association i Council of European National Top Level Domain Registries. Dyrektor NASK 2000–2009.

Kółka rolnicze – chłopskie organizacje społeczno-gospodarcze wspierające postęp techniczny w rolnictwie. Propagowały oświatę rolniczą oraz modernizację metod produkcji i hodowli bydła. Pierwsze

kółka zostały założone w zaborze pruskim w l. 70. XIX w., następne w Galicji, po 1905 w zaborze rosyjskim. Przed I wojną światową działało ok. 4,1 tys. kółek rolniczych, a w 1939 ok. 11 tys. Główną rolę odgrywało Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych. Po wojnie reaktywowane w 1956, w 1959 zrzeszone przymusowo w Centralnym Związku Kółek Rolniczych.

KRAB – armatohaubica samobieżna kalibru 155 mm produkowana przez Centrum Produkcji Wojskowej Huty Stalowa Wola. W 1999 zawarto umowę produkcyjną na wykorzystanie brytyjskiego systemu wieżowego AS90/52. Prototyp po raz pierwszy udostępniono w 2001. Był wyposażony w zmechanizowany układ dosyłania amunicji. W 2014 zawarto umowę na zastąpienie istniejącego podwozia modelem K9 przedsiębiorstwa Samsung Techwin. W 2015 w Stalowej Woli odebrano pierwszy model z podwoziem K9. Długość pojazdu wyniosła 12,05 m, szerokość 3,58 m, masa bojowa osiągała 52,1 ton.

Krahelska Halina – ur. 12.05.1886 w Odessie, zm. 19.04.1945 w obozie w Ravensbrück; socjolog, działaczka społeczna, publicystka. W l. 1919–1921 i 1927–1931 zastępca Głównego Inspektora Pracy, zaangażowana w sprawy ochrony pracy kobiet. Od 1931 ekspert do spraw pracy, reprezentująca Polskę w Międzynarodowym Biurze Pracy w Genewie. Działaczka Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Współpracowniczką Instytutu Gospodarstwa Społecznego, autorka wielu prac poświęconych sprawom społecznym. Zaangażo-

wana w przygotowanie, opracowanie i wydanie *Pamiętników bezrobotnych* (1933) oraz *Pamiętników chłopów* (1935).

Krajowa Szkoła Administracji Publicznej – utworzona w 1990 państwowa szkoła z siedzibą w Warszawie, wyłączona z systemu szkolnictwa wyższego, podlegająca premierowi. Pierwszych słuchaczy przyjęła w 1991. Kształci i przygotowuje do służby publicznej urzędników służby cywilnej oraz kadry wyższych urzędników administracji. Powstała jako pierwsza tego typu placówka w krajach postkomunistycznych. Nauka w niej trwa 19 miesięcy. W trakcie kształcenia słuchacze zdobywają specjalistyczną wiedzę i umiejętności praktyczne niezbędne do pracy w administracji publicznej.

Krajowe Towarzystwo Naftowe – zrzeszenie zawodowe przemysłu naftowego w Galicji powołane we wrześniu 1877 we Lwowie pod nazwą Towarzystwa Naftowego dla Opieki i Rozwoju Przemysłu i Górnictwa Naftowego w Galicji (od 1881 KTN). Pierwszym prezesem był Ignacy Łukasiewicz, w 1881 zastąpił go August Gorayski. Celem Towarzystwa była ochrona interesów galicyjskiego przemysłu naftowego i dbałość o jego dalszy rozwój. Największe osiągnięcia: doprowadzenie do przyjęcia w 1884 przez Sejm Krajowy ustawy naftowej oraz uruchomienie w 1885 w Ropiance naftowej szkoły górniczej. Towarzystwo istniało do 1939.

Krajowy Bank Dawców Szpiku Kostnego – założony w l. 1993–1994 we Wrocławiu przez Andrzeja Lange. Pierwotnie działał jako część Dolnośląskiego Centrum Ba-

dań Komórkowych. Zajmuje się rekrutacją honorowych dawców szpiku oraz typowaniem ich antygenów zgodności tkankowej HLA. Przechowuje dane o dawcach i przekazuje je do światowej bazy dawców (BMDW). Przeprowadza typowania potwierdzające dla pacjentów i ich rodzin w przypadku przeszczepów rodzinnych oraz zajmuje się przeprowadzaniem procesu doboru dawcy niespokrewnionego. W 2020 w rejestrze znajdowało się 1,9 mln dawców, w 2023 liczba wzrosła do 2,2 mln.

Krajowy Fundusz Przemysłowy – utworzony decyzją z 1907 jeden z pięciu funduszy pożyczkowych Banku Krajowego dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim, powołany w celu rozwoju gospodarczego Galicji (przemysł, górnictwo, ale też rolnictwo i handel). Od 1908 Fundusz stopniowo przejmował zadania Banku Krajowego w tym względzie. Środki z Funduszu przeznaczane były na niskoprocentowe i długoterminowe pożyczki dla przedsiębiorców krajowych bądź na tworzenie lub wspieranie organizacji spółdzielczych.

Krauze Ryszard – ur. 27.05.1956 w Sopocie; polski biznesmen i filantrop. Twórca grupy inwestycyjnej Prokom Investment, w skład której wchodziły Prokom Software, Polnord, Bioton, Swissmed i Petroinvest. W 2008 znalazł się na liście 1000 najbogatszych ludzi na ziemi miesięcznika Forbes. Dzięki inwestycjom w sektor biotechnologiczny, informatyczny oraz deweloperski polskie przedsiębiorstwa (Bioton, Prokom, Petroinvest) stały się rozpoznawalne w strukturach globalnej gospodarki. Mecenaz licznych przedsię-

wzięć służących propagowaniu kultury, tolerancji i krzewieniu sportu.

Krawczyk Henryk – ur. 20.05.1946 w Dybowie; informatyk. Prowadził badania z inżynierii oprogramowania oraz systemów równoległych i rozproszonych. Twórca systemu komputerowego do wspomagania badań endoskopowych w Akademii Medycznej w Gdańsku, systemu wywoływania dla brzegowych stacji morskich w sytuacjach niebezpiecznych oraz platformy KASKADA dla przetwarzania strumieni multimedialnych. Od 1993 kierował Komitetem Informatyki Polskiej Akademii Nauk. Działal na rzecz wprowadzenia w Polsce Programów Unii Europejskiej ESPRIT, COPERNICUS, TEMPUS.

Kreczmar Antoni – ur. 1945 w Warszawie, zm. 24.10.1996 w Warszawie; informatyk, matematyk i wynalazca. Prowadził badania z zakresu logiki algorytmicznej, złożoności obliczeniowej i języków programowania obiektowego. W 1982 opracował język programowania obiektowego Loglan'82 na komputery Mera 400. Był to jeden najbardziej zaawansowanych i uniwersalnych języków programowania, obsługujący także kompilatory Linux i Windows. Inicjator rozwoju Internetu w Polsce. Dyrektor departamentu informatyki w Ministerstwie Finansów. Zapoczątkował prace nad informatycznym systemem podatkowym POLTAX.

Kreutzinger Józef – ur. 2.03.1877 w Ponięciu, zm. 20.10.1939; geograf, topograf wojskowy. W czasie I wojny światowej był kierownikiem oddziału pomiarów wojskowych w sztabach różnych armii

niemieckich na froncie zachodnim i wschodnim. Po przejściu do Wojska Polskiego dyrektor Wojskowej Szkoły Mierniczej. W l. 1926–1932 dyrektor Wojskowego Instytutu Geograficznego. Twórca nowoczesnej polskiej kartografii wojskowej. W 1930 ukazała się pierwsza mapa taktyczna posiadająca nową szatę graficzną, w następnych latach wzbogacana o kolejne barwy.

Kręglewski Adam – ur. 23.12.1886 w Wągrowcu, zm. 20.02.1969 w Poznaniu; inżynier, konstruktor silników, organizator przemysłu. Prowadził badania nad nowymi rozwiązaniami silników spalinywych. W 1920 wszedł w skład zarządu Towarzystwa Akcyjnego H. Cegielski. Od 1934 dyrektor Państwowych Zakładów Inżynierii w Warszawie. Doprowadził do uruchomienia seryjnej produkcji Polskiego Fiata i motocykla Sokół. W fabryce Ursus rozpoczął produkcję tankietek, czołgów oraz silników spalinowych. W 1936 podpisał umowę na budowę w Rzeszowie zakładu produkującego działka przeciwpancerne oraz obrabiarki.

Kronenberg Leopold – ur. 24.03.1812 w Warszawie, zm. 5.04.1878 w Nicei; bankier, przedsiębiorca, filantrop. W 1843 zainwestował w przemysł cukrowniczy, w 1845 wydzierżawił monopol tytoniowy, w 1860 założył fabrykę tytoniu. W 1848 został udziałowcem Spółki Żeglugi Parowej w Warszawie. W 1851 założył bank kredytujący przemysł i rolnictwo w Królestwie Polskim. W 1869 założył Bank Dyskontowy w Petersburgu, w 1870 Bank Handlowy w Warszawie. Od 1869 zarządzał Drogą Żelazną Warszawsko-Wiedeńską, zbudował Drogę Żelazną Nad-

Wiślańska (1877). Założył Szkołę Handlową w Warszawie.

Kronopol SA – firma zajmująca się produkcją paneli podłogowych założona w 1994 w wyniku przejęcia Państwowych Zakładów Płyt Wiórowych w Żarach. W 1994 oddano do użytku nowoczesny automatyczny mechanizm do wytwarzania płyt, linię do laminowania płyt i ciągłego prasowania płyt wiórowych. W 1997 firma weszła na rynek asortymentów budowlanych. Rozpoczęła produkcję płyt OSB za pomocą technologii „ContiRoll”. W 2014 oferowała produkty drewnopochodnie z branż: meblarskiej, budowlanej oraz wykończeniowej. Od 2016 działa pod marką Swiss Krono.

Kross SA – producent i międzynarodowy eksporter rowerów i akcesoriów rowerowych, lider rynku rowerowego w Polsce z siedzibą w Przasnyszu. Założony w 1990 z inicjatywy Zbigniewa Sosnowskiego. Od 2004 spółka akcyjna. Posiada pierwszą w Europie linię do produkcji ram karbonowych. Prowadzi sprzedaż stacjonarną i internetową rowerów m.in.: elektrycznych cargo, trekkingowych, wyczynowych, górskich, miejskich, dziecięcych. Posiada nowoczesne centrum logistyczne. Dysponuje aplikacją myKROSS do rejestracji parametrów pokonywanej trasy. Laureat nagrody Digital Excellence Award.

Krotoski Jan – ur. 17.10.1895 w Starym Gostyniu, zm. 22.11.1969 w Poznaniu; lekarz chirurg. W 1938 rozpoczął tworzenie Zakładu Chirurgii Operacyjnej i Doświadczalnej. W okresie dwudziestolecia międzywojennego starał się uefektywnić

metody chirurgiczne. Po II wojnie światowej rozpoczął prace nad schematem i zastosowaniem sztucznego serca i płuc. W 1950 stworzył pierwszy model oksygenatora krwi. W 1954 w kooperacji z Zakładami Przemysłu Metalowego w Poznaniu zbudował aparat do krążenia pozaustrojowego, który był stosowany w operacjach na otwartym sercu.

K-Rudzki i Ska – założone przez Konstantego Rudzkiego w 1857 na zlecenie hrabiego Andrzeja Zamoyskiego jedno z największych przedsiębiorstw budujących mosty w Europie Środkowej z siedzibą w Warszawie. Spółka budowała mosty kolejowe w Rosji, wykonała również most ks. Józefa Poniatowskiego w Warszawie. Produkowała maszyny rolnicze, odlewy żeliwne, mosiężne i miedziane, części do maszyn młynarskich, rolnych, papierniczych. W 1927 uruchomiła produkcję polskich samochodów osobowych Ralf-Stetysz. Po II wojnie światowej znacjonalizowana, a w 1948 zamknięta.

Krüger und Matz – założona w 2010 w Miętne koło Garwolina firma specjalizująca się w sprowadzaniu urządzeń mobilnych oraz sprzętu audio wytwarzanych według własnych projektów. Założycielami byli Zbigniew Leszek oraz jego bracia Michał, Marcin i Mariusz. Inżynierowie w firmie współpracowali z producentami w Azji w zakresie założeń technicznych, funkcji i budowy nowoczesnych telefonów komórkowych. Wyroby firmy były eksportowane do wielu krajów Europy. W kraju stworzyła sieć własnych salonów działających pod marką „LPelektronik”.

Krukowski Włodzimierz – ur. 19.09.1887 w Radomiu, zm. 3/4.07.1941 we Lwowie; inżynier elektryk, metrolog, wynalazca. W l. 1918–1926 kierował laboratorium Zakładów Siemens-Schuckert w Norymberdze. Do Polski wrócił w 1926. Był wybitnym specjalistą w zakresie metrologii elektrycznej, prowadził badania nad zagadnieniami liczników energii elektrycznej. Opracował nowe typy liczników indukcyjnych, elektrolitycznych. Dzięki niemu powstały m.in. kompensatory prądu zmiennego, licznik elektrolityczny o elektrodzie specjalnej, urządzenia do badania drutu używanego do fabrykacji przyrządów.

Krupiński Bolesław – ur. 15.03.1893 w Woronczynie, zm. 24.10.1972 w Warszawie; inżynier. W 1923 ukończył studia górnicze na Akademii Górniczej w Krakowie. W 1934 został naczelnym dyrektorem Rybnickiego Gwarectwa Węglowego. Po wojnie jako dyrektor techniczny Centralnego Zarządu Przemysłu Węglowego nadzorował uruchamianie kopalń. Po wojnie wykładowca Akademii Górniczo-Hutniczej. Prowadził badania dotyczące mechanizacji wydobywania węgla oraz zapobiegania podziemnym pożarom. Stworzył nowe metody eksploatacji zasobów umieszczonych w filarach ochronnych. Badał wpływ eksploatacji górniczej na środowisko.

Krusche Beniamin – ur. 4.10.1807 w Reichenau w Saksonii, zm. 2.07.1882 w Pabianicach; przemysłowiec. W 1825 przyjechał do Pabianic. Pracę rozpoczął w tkalni wyrobów bawełnianych, założonej przez ojca w 1826 nad Dobrzyńką. W połowie lat 30. XIX w. przejął zarząd

nad fabryką. W l. 1844–1846 posiadał 91 krosien i zatrudniał 92 pracowników. W 1849 jako pierwszy w Pabianicach zastosował mechaniczne krosna i zainstalował maszynę parową. W 1865 r. przedsiębiorstwo było drugim, po zakładach żyrdowskich, największym w Królestwie Polskim. W 1874 firma zmieniła nazwę na **Krusche i Ender**.

Krwawicz Tadeusz – ur. 15.01.1910 we Lwowie, zm. 17.08.1988 w Lublinie; okulist. Brał udział w organizacji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Od 1948 kierownik kliniki uniwersyteckiej. Prowadził badania z dziedziny patologii rogówki, immunologii, histologii, histochemii, biochemii tkanek oka i chirurgii doświadczalnej. Pierwszy naukowiec w Polsce zajmujący się zagadnieniem kreatoplastyki i plastyczną operacją rogówki. W 1963 opracował metodę leczenia zaćmy za pomocą kriоекstrakcji. Polegała na usuwaniu zamrożonej soczewki za pomocą schłodzonego aplikatora.

Krwiobus – mobilny punkt poboru krwi. Inicjatywa podjęta przez Ministerstwo Zdrowia w 2006. Celem było osiągnięcie przez Polskę samowystarczalności zaopatrzenia w bezpieczną krew, jej składniki i produkty krwiopochodne, efektywne wykorzystanie jednostek organizacyjnych publicznej służby krwi i dawców honorowych. Pojazd wyposażony jest w gabinet lekarski, stanowiska do poboru oraz system zasilania. Punkty pozwalają na przeprowadzanie akcji krwiodawstwa w miejscach znajdujących się daleko od placówek krwiodawstwa i krwiolecznictwa.

Kryszewski Marian – ur. 17.04.1925 w Toruniu, zm. 5.10.2005 w Łodzi; fizyko-

chemik. Pionier w dziedzinie polimerów i fizyki ciała stałego organicznego. Przewadził badania dotyczące fotopolimeryzacji, właściwości i otrzymywania polimerów oraz ich mieszanin, polimerów przewodzących, luminescencji związków organicznych. Opracował innowacyjne metody badania nadcząsteczkowej struktury polimerów oraz oddziaływań międzycząsteczkowych przy użyciu fotochromowych sond optycznych. Zinterpretował mechanizmy przewodnictwa elektrycznego dielektryków i półprzewodników polimerowych.

Krzanowski Tad – ur. 15.02.1949 w Krośnie; inżynier, wynalazca, twórca efektów specjalnych. Jego modele zadebiutowały w filmie „Superman” (1978). Twórca pierwszego modelu miniatur sterowanego radiem. W l. 80. i 90. pracował przy ponad 30 filmach. Wyróżniony nagrodą Amerykańskiej Akademii Filmowej w kategorii „Nagrody naukowe i techniczne” za stworzenie urządzenia do symulowania ruchów mechanicznych pojazdów kosmicznych (1987). Twórca pierwszego w USA miniaturowego silnika odrzutowego. Autor miniaturowego silnika łodzi podwodnej. Tworzył prototypy silników odrzutowych dla NASA.

Krzeczowski Konstanty – ur. 18.02.1879 w Guzowie, zm. 9.12.1939 w Warszawie; polityk społeczny, działacz społeczny. W 1916 związał się z Wyższą Szkołą Handlową w Warszawie. Z biblioteki uczelni stworzył jedną z najważniejszych w kraju bibliotek specjalistycznych. Opublikował m.in. *O nową formę ubezpieczeń społecznych* (1923), *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce*, t. 1–2 (1931, 1935),

Idee społeczne ubezpieczeń społecznych (1936), *Kwestia mieszkaniowa w miastach polskich* (1939). Przez wiele lat był związany z Instytutem Gospodarstwa Społecznego.

Krzyczkowski Stanisław – ur. 1.04.1899 we Lwowie, zm. 24.07.1978 w Montrealu; inżynier, organizator komunikacji i produkcji lotniczej. Do 1928 pracował dla Wielkopolskiej Wytwórni Samolotów „Samolot” i Państwowych Zakładów Lotniczych w Warszawie. Od 1929 szef inżynierów, następnie dyrektor techniczny Polskich Linii Lotniczych LOT. Od 1937 dyrektor budowanych w Mielcu Państwowych Zakładów Lotniczych Wytwórni Płatowców nr 2. W 1941 wyjechał do Kanady. Twórca fabryki części lotniczych „Aero Tool Works Ltd.”. Od 1945 dyrektor techniczny International Air Transport Association.

Krzyminiewski Ryszard – ur. 10.02.1948 w Poznaniu, zm. 18.05.2022; fizyk. Pionier w technikach zwiększających rozdzielczość spektralną EPR i ENDOR oraz w diagnostyce EKG. Autor innowacyjnej nieinwazyjnej metody badania aktywności elektrycznej mięśnia sercowego (ECG-CREM, komputerowe badanie serca). Pomysłodawca sieci telemedycznej MONTE, monitorującej stan zdrowia pacjentów w oparciu o zastosowanie pulsoksymetrów i internetowy kontakt lekarzy oraz pacjentów. Pracował nad zagadnieniami przetwarzania elektrofizjologicznych sygnałów i monitoringiem telemedycznym.

Kubicki Piotr – ur. 22.12.1903 w Taganrogu, zm. 17.04.1990 w Wallingford

w Wielkiej Brytanii; inżynier i konstruktor. Od 1933 zastępca **Jerzego Dąbrowskiego** w **Państwowych Zakładach Lotniczych**. Pracował przy konstrukcji samolotu **PZL-27 „Łoś”**. Najbardziej innowacyjnym wynalazkiem zastosowanym w projekcie było chowane zespołowe dwukołowe (tzw. koła bliźniacze) i jednogoleniowe podwozie. Pozwalało samolotom na łatwiejsze poruszanie się po nieutwardzonych lotniskach polowych. W l. 1940–1943 pracował dla Westland Aircraft. Po wojnie pracował w Wielkiej Brytanii, Kanadzie i USA.

Kuczalska-Reinschmidt Paulina – ur. 15.01.1859 w Warszawie, zm. 13.09.1921 w Warszawie; działaczka społeczna na rzecz upowszechniania wiedzy o prawach kobiet oraz agitatorka ich poszerzania. W 1886 powołała Komitet Społeczny III Szwalni **Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności**, w 1889 tajną Unię Powszechną Kobiet. Współzałożycielka Koła Ziemianek, zainicjowała powołanie Towarzystwa Pomocy Pracownic Biurowych. W 1905 wydała memoriał, w którym żądała przyznania kobietom praw wyborczych. W 1907 założyła Związek Polski Równouprawnienia Kobiet.

Kudelski Stefan – ur. 27.02.1929 w Warszawie, zm. 26.01.2013 w Cheseaux-sur-Lausanne; inżynier elektronik, konstruktor urządzeń nagrywających, twórca firmy Kudelski SA. Od 1943 mieszkał w Szwajcarii. W l. 1950–1951 skonstruował mały przenośny magnetofon Nagra. W 1955 wdrożył produkcję magnetofonów stereofonicznych, w 1971 miniaturowych magnetofonów szpiegowskich, w 1974 cyfrowych rejestratorów danych.

W 1977 skonstruował radioodbiornik do odbioru map meteorologicznych, w 1981 przenośny magnetowid Ampex-Nagra VPR-5. W 1998 zaliczony do grona genialnych wynalazców szwajcarskich.

Kufel Emanuela – ur. w 1987; ekspertka w dziedzinie komunikacji w służbie zdrowia i w zarządzaniu projektami rozwijającymi strategię cyfrowe. Pracowała w Heart of England NHS Foundation Trust (2011–2012) i National Institute for Health Research w Wielkiej Brytanii (2015–2016). Współzałożycielka firmy „Prosoma” (2016), działającej w branży medycznej w Wielkiej Brytanii, startupu o zasięgu międzynarodowym pracującego nad wykorzystaniem technologii wirtualnej rzeczywistości w pracy z pacjentami onkologicznymi zmagającymi się z lękiem i depresją.

Kuhn Stanisław – ur. 29.03.1903 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. 20.02.1982 w Warszawie; inżynier, wynalazca. Twórca i kierownik pierwszej automatycznej centrali telefonicznej w Warszawie, prezes Stowarzyszenia Teletechników Polskich. Od 1936 uczestniczył w pracach Międzynarodowego Komitetu Telegraficznego i Telefonicznego. W czasie wojny w Admiralicji Brytyjskiej brał udział w pionierskich pracach związanych z rozwojem techniki radarowej. Autor prac z zakresu ruchu telefonicznego, telefonii automatycznej oraz techniki łączenia. Współtwórca **Audiokardiometru PS-61**, urządzenia do badania tętna płodu.

Kulczyk Grażyna – ur. 5.11.1950 w Poznaniu; przedsiębiorca, mecenas sztuki. Aktywność biznesową rozpoczęła po-

przez import z Tajwanu rowerów marki Kands będących konkurencją dla Rometu. Następnie wykupiła Browary Huggera, które po odrestaurowaniu stały się Starym Browarem. Kolekcjonerka sztuki, założyła własną fundację (Kulczyk Foundation), którą przekształciła w galerię sztuki Ars Stations Foundation by Gazy-na Kulczyk, zlokalizowaną w Starym Browarze. Jest organizatorką Art & Fashion Festival realizowanego w formule Open University.

Kulczyk Investment – grupa inwestycyjna powstała w 2007 w wyniku rozwoju przedsiębiorstwa założonego w 1991 przez Jana Kulczyka. Początkowo firma działała w branży motoryzacyjnej jako Kulczyk Holding Sp. z o.o. W 1994 powstała spółka Autostrada Wielkopolska. W 1995 powołano Polską Telefonię Cyfrową Sp. z o.o. W 2000 w konsorcjum z France Telecom kupiła 47,5% akcji Telekomunikacji Polskiej od Skarbu Państwa. W 2015 po śmierci Jana Kulczyka zarząd przedsiębiorstwem przejęły jego dzieci: Dominika Kulczyk i Sebastian Kulczyk. W 2018 dokonano podziału majątku.

Kulczyk Jan – ur. 24.06.1950 w Bydgoszczy, zm. 29.07.2015 w Wiedniu; przedsiębiorca. W 1982 założył firmę polonijną Interkulpol, produkującą produkty chemiczne. W 1991 stworzył Kulczyk Holding. Po przejęciu upadającego browaru poznńskiego stworzył Kompanię Piwowarską. Na początku XXI w. kupił udziały m.in. w Telekomunikacji Polskiej, Warcie, PKN Orlen. W 2007 powołał dom inwestycyjny Kulczyk Investments, który był udziałowcem w ponad 30 firmach na czterech kontynentach; inwestował w branżach:

energetyki, ropy naftowej i gazu, infrastruktury, nieruchomości i browarnictwa.

Kulmatycki Włodzimierz – ur. 22.05.1895 w Wadowicach, zm. 1.11.1939 w Bydgoszczy; zoolog, ichtolog, pionier badań nad zanieczyszczeniem rzek. Od 1922 w Państwowym Naukowym Instytucie Rolniczym, gdzie stworzył pierwszą placówkę naukowo-rybacką. Z jego inicjatywy powstały laboratoria ichtiologiczne, chemiczne i wylęgarnia ryb. Badał zbiorniki wodne Polski centralnej. W 1930 przy Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy stworzył pierwszą w Polsce naukową placówkę ds. czystości wód. Jego badania przyczyniły się do wprowadzenia pierwszych zakazów zanieczyszczania rzek.

Kumelowski Jerzy – ur. 11.06.1925 w Jaworznie, zm. 31.08.2007 w Warszawie; architekt. Autor wielu osiedli mieszkaniowych w Warszawie i budynków użyteczności publicznej. Projektant w Biurze „Miastoprojekt Warszawa”. Rzecznik dzieł sztuki współczesnej. Autor projektu kościoła Matki Bożej Królowej Polskich Męczenników, Domu Artysty Plastyka ZPAP Centrum Handlowo-Usługowego „Uniwersam” na Grochowie. Współautor projektów: warszawskiego osiedla Praga II, sal ekspozycyjnych siedziby ZPAP, Domu Zasłużonego Pracownika Budownictwa w Warszawie.

Kunitzer Juliusz – ur. 19.10.1843 w Przedborzu, zm. 30.09.1905 w Łodzi; działacz przemysłowy i gospodarczy. Założyciel fabryki wyrobów bawełnianych we wsi Widzew oraz Domu Handlowego „Heinzel i Kunitzer”. Inicjator powstania elek-

trycznej komunikacji tramwajowej w Łodzi, spółek Kolej Elektryczna Łódzka, Łódzkie Wąskotorowe Elektryczne Koleje Dojazdowe. W 1897 założył konsorcjum węglowe „Kunitzer&Co.”. Współzałożyciel konsorcjum zajmującym się przeróbką i eksploatacją rud żelaza. W l. 1895–1905 prezes Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności.

Kuroniówka – potoczne określenie darmowego posiłku, jaki był wydawany na ulicach Warszawy zubożałym wskutek transformacji mieszkańcom miasta na początku lat 90. XX w., m.in. osobiście przez ministra pracy i polityki socjalnej Jacka Kuronia. W zamyśle miała to być pożywna zupa dla potrzebujących, stąd też najodpowiedniejsza wydała się grochówka z kielbasą i ziemniakami. Posiłek miał pomóc przetrwać osobom bezrobotnym, dać im nadzieję i siłę do szukania pracy. Z czasem pojęcie kuroniówki stało się synonimem zasiłku dla bezrobotnych.

Kuroń Jacek – ur. 3.03.1934 we Lwowie, zm. 17.06.2004 w Warszawie; historyk, polityk, jeden z przywódców opozycji w okresie PRL. W 1965 autor wspólnie z Karolem Modzelewskim *Listu do partii*, skazany na 3 lata więzienia. W 1976 współzałożyciel Komitetu Obrony Robotników, od 1977 współtwórca Komitetu Samoobrony Społecznej KOR. Od września 1980 doradca NSZZ „Solidarność”. W l. 1989–1991 oraz 1992–1993 minister pracy i polityki socjalnej, współtwórca rozwiązań chroniących bezrobotnych i osoby zubożałe wskutek transformacji ustrojowej, inicjator wielu form działań pomocowych.

Kuś Stanisław – ur. 1.02.1925 w Rzeszowie, zm. 7.07.2020; inżynier budownictwa. Autor i współautor projektów: Ośrodka Sportowego i Narodowego Stadionu w Aleppo, hali „Olivia” w Gdańsku, Centrum Sportu przy Stadionie Dziesięciolecia, 5 hal AWF oraz „Supersamu” w Warszawie, hali „Spodek” w Katowicach. Autor konstrukcji obiektów rzeszowskich: Hala Targowa, zespół obiektów sportowych MOSiR, hala „Podpromie”. Realizator prac inżynierskich wyprostowania wieżowca przy ul. Słowackiego w Rzeszowie. Projektant mostu z betonu sprężonego nad kanałem Żerańskim.

Kwiatkowski Eugeniusz – ur. 30.12.1888 w Krakowie, zm. 22.08.1974 w Krakowie; chemik, polityk. W l. 1926–1930 minister przemysłu i handlu, odegrał ważną rolę w rozbudowie portu w Gdyni, budowie magistrali kolejowej Śląsk–Gdynia oraz zakładów azotowych w Mościcach. W l. 1931–1935 dyrektor Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach. W l. 1935–1939 wicepremier i minister skarbu. Autor czteroletniego planu inwestycyjnego, koncepcji budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego oraz planu modernizacji państwa 1939–1954. Po II wojnie światowej Delegat Rządu do spraw Wybrzeża (do 1948).

Kwolek Stephanie – Stefania Chwałek, ur. 31.07.1923 w New Kensington, zm. 18.06.2014 w Wilmington; chemiczka polskiego pochodzenia. Pionierka badań nad włóknami sztucznymi. Działaczka na rzecz udziału kobiet w nauce. W 1959 nagrodzona za pracę *The Nylon Rope Trick* i opracowanie metody pozyskiwania

nylonu w zlewce chemicznej w temperaturze pokojowej. Odkryła roztwór cie-
kłych kryształów. Wspólnie z zespołem
wynałaża kevlar o szerokim zastosowa-
niu w przemyśle lekkim (np. w kamizel-
kach kuloodpornych) i motoryzacyjnym.
Autorka 28 patentów w dziedzinie chemii.
Dodana do National Inventors Hall of Fame.

Lachowicz Tadeusz – ur. 11.12.1919
w Drohobyczu, zm. 20.06.2010 w War-
szawie; mikrobiolog, chemik. Ekspert
w dziedzinie epidemiologii wojskowej.
Wykładowca tajnych kursów sanitarnych
we Lwowie. Pracownik Państwowego
Zakładu Higieny w Krakowie. W latach 60.
prowadził badania dotyczące zagadnień
gronkowcowych wraz z typowaniem
fagowym i serologicznym. Pracował nad
antagonizmem bakteryjnym z izolacją
i oczyszczeniem substancji antybiotycznej
oraz próbami jej zastosowania kliniczne-
go. W 1968 wynalazł Stofilokokcynę A,
środek stosowany w zakażeniach gron-
kowcowych w chirurgii i otolaryngologii.

Lachowski Leonard – ur. 1804 w Kalku-
linie na Wołyniu, zm. 12.1872 w Rancagua
k. Santiago de Chile; inżynier, górnik,
przemysłowiec. Po powstaniu listopado-
wym we Francji podjął naukę w Szkole
Górniczej w St. Etienne. Przez pewien
czas terminował w kopalniach francu-
skich. Po wyjeździe do Chile w 1840 pod-
pisał tam kontrakt z rządem na utworze-
nie i organizację składów węgla, które
mieściły się w okolicy miasta Concepcion,
położonego w środkowym Chile nad
rzeką Biobío. Po zerwaniu współpracy
z lokalnymi władzami założył znakomicie
prosperującą hutę miedzi, w której za-
trudniał m.in. imigrantów z Polski.

Laktopol Sp. z o.o. – przedsiębiorstwo
mleczarskie założone w 1989 w Łosicach.
W 1995 zakład jako pierwszy w kraju
rozpoczął przemysłową produkcję ser-
watki. Posiadał trzy zakłady: w Gąsewie,
w Łosicach i w Suwałkach. W 2008 zosta-
ła uruchomiona w Suwałkach nowo-
czesna instalacja suszarniczo-wyparna.
Obecnie zajmuje się produkcją: masła,
miksów tłuszczowych, proszku odłus-
zonego mleka. Produkcja w większości
jest eksportowana do krajów afrykań-
skich oraz azjatyckich i światowych firm
spożywczych. W 2022 firma kupiła zakład
produkcyjny w Bielsku Podlaskim.

Landau Anastazy – ur. 18.07.1876
w Żychlinie, zm. 6.02.1957 w Warszawie;
lekarz internista. Jeden z pionierów
wprowadzenia badań biochemicznych
jako podstawowych metod dodatkowych
w diagnostyce internistycznej w Polsce.
Był pierwszym lekarzem, który zastoso-
wał insulinę protaminowo-cynkową,
a następnie opisał sposób jej działania.
W 1910 został członkiem Towarzystwa
Naukowego Warszawskiego, był też
członkiem m.in. Towarzystwa Lekarskiego
Warszawskiego, Stowarzyszenia Lekarzy
Polskich. Opublikował ponad 200 prac
naukowych, m.in. *Rozpoznawanie i różni-
cowanie chorób wewnętrznych* (1946).

Landau Józef – ur. 29.04.1877 w Łodzi,
zm. 12.02.1944 w Radości; inżynier che-
mik, przemysłowiec. Prekursor polskiego
przemysłu kostno-klejowego. Pionier
unowocześnienia procesu produkcji kleju,
gliceryny i żelatyny. Przyczynił się do
powstania Towarzystwa Zakładów Che-
micznych „Strem” w Warszawie. Współ-
założyciel Międzynarodowego Syndykatu

Producentów Kleju „Epidos” w Zurychu i Paryżu. Prezes (1921–1935) i wiceprezes (1935–1939) Związku Przemysłu Chemicznego Rzeczypospolitej Polski. Członek zarządów wielu instytucji, m.in. Banku Zachodniego SA w Warszawie.

Landau Ludwik – ur. 31.05.1902 w Tomaszowie Mazowieckim, zm. 29.02.1944 w Warszawie; ekonomista, statystyk, badacz stosunków społecznych. W l. 1928–1936 w Institucie Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen. Opublikował wiele pionierskich prac z zakresu dochodów społecznych, położenia ludności, dochodu narodowego, koniunktury gospodarczej, struktury społecznej i gospodarczej, m.in. *Szacunek dochodu społecznego w r. 1929* (1934), *Dochód społeczny w r. 1933 i podstawy badań periodycznych nad zmianami dochodu* (1935), współautor prac *Młodzież sięga po pracę* (1938), *Bezrobocie wśród chłopów* (1939).

Lande Dawid – ur. 6.04.1868 w Łodzi, zm. 10.09.1928 w Karlovych Warach; inżynier, architekt. Autor wielu projektów wielkomiejskich kamienic i budynków użyteczności publicznej, tworzył w stylu historycznym i w secesji (głównie w Warszawie). W 1893 przeniósł się do Łodzi, gdzie otworzył swoje biuro architektoniczne, zdobywając uznanie i pozycję czołowego architekta w mieście. W swojej karierze zaprojektował i wybudował ok. 200 budynków, głównie kamienic. Był pionierem stosowania konstrukcji żelbetonowych, w 1899 wykonał strop żelbetonowy w fabryce Juliusza Kunitzera.

Lange Andrzej – ur. 7.05.1942; lekarz specjalista w zakresie hematologii, im-

munologii i transplantologii klinicznej, kierownik Laboratorium Immunologii Klinicznej Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej im. L. Hirszfelda PAN w Wrocławiu. Założyciel i wieloletni dyrektor Dolnośląskiego Centrum Transplantacji Komórkowych z Krajowym Bankiem Dawców Szpiku. Twórca powstałego w 1986 pierwszego w Polsce Oddziału Immunoterapii i Przeszczepiania Szpiku oraz założyciel pierwszego w Polsce rejestru niespokrewnionych dawców szpiku – Krajowego Banku Dawców Szpiku.

Lange Oskar – ur. 27.07.1904 w Tomaszowie Mazowieckim, zm. 2.10.1965 Londynie; ekonomista, statystyk. Badacz przebiegu koniunktury w Polsce, specjalista w zakresie ekonometrii, teorii informacji, cybernetyki ekonomicznej. Dowodził, że w gospodarce socjalistycznej jest możliwe prowadzenie racjonalnego rachunku ekonomicznego i osiąganie równowagi ogólnej. Profesor na Uniwersytecie w Chicago (1939–1945). Po wojnie m.in. Przewodniczący Rady Ekonomicznej przy Prezesie Rady Ministrów PRL (1957–1962) oraz Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ (1957–1959).

Laserowy alkomat – urządzenie zwane alkolaserem, stworzone przez naukowców z Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie, pozwalające dzięki wiązce laserowej sprawdzić na odległość czy w poruszającym się lub stojącym samochodzie unoszą się opary alkoholu. Jest stacjonarną bramką, połączoną z kamerą, która przesyła do operatora zdjęcie pojazdu. Wiązka laserowa, wchodząc poprzez boczną szybę samochodu, skanuje wnętrze samochodu pod kątem zawarto-

ści alkoholu w powietrzu i wysyła sygnał do odbiornika na drugim końcu bramki z określeniem, czy kierowca może być nietrzeźwy.

Laskowski Heliodor – ur. 20.06.1898 w Nieszawie, zm. 12.04.1936 w Heluanie w Egipcie; twórca polskiej artylerii nadbrzeżnej. Rozpoczął pracę jako oficer marynarki rosyjskiej floty w Archangielsku. 1.06.1918 powrócił do Polski. W 1921 został oddelegowany do budowy floty wojennej na Morzu Bałtyckim. 1.11.1922 został oficerem flagowym Dowództwa Floty. Napisał regulamin artylerii morskiej. W 1926 napisał skrypt wiedzy o artylerii morskiej. Prowadził zajęcia w Oficerskiej Szkole Marynarki Wojennej w Toruniu. Dla upamiętnienia zasług Laskowskiego Baterii artylerii nr 31 w Helu nadano jego imię.

Laskowski Józef – ur. 23.05.1900 w Warszawie, zm. 26.03.1970 w Warszawie; wybitny onkolog. Pionier w dziedzinie badań patologii i morfologii nowotworów. Od 1932 kierownik Pracowni Histopatologicznej i radiolog w Institucie Radowym w Warszawie. Twórca polskiej szkoły histoklinicznej. Inicjator nowych metod w dziedzinie histopatologii onkologicznej. Dzięki jego badaniom ulepszono diagnozę procesu nowotworowego. Wykazał istnienie ewolucyjności procesu rakowego, określił typy złośliwości nowotworów i podważył teorię autonomii nowotworów. Inicjator wprowadzenia telekobaltoterapii i oligobiopsji.

Laskowski Zygmunt – ur. 19.01.1841 w Warszawie, zm. 15.04.1928 w Genewie; lekarz, wynalazca. W 1875 przeniósł się

na stałe do Szwajcarii, gdzie wykładał na Uniwersytecie w Genewie. W 1894 wydał *Atlas anatomiczny*, złożony z szesnastu barwnych tablic anatomicznych (metoda wielowarstwowej litografii) wraz z opisem. Opracował również autorską metodę balsamowania zwłok oraz konserwowania preparatów anatomicznych, która polegała na połączeniu gliceryny w odpowiednich proporcjach z kwasem karbolowym (fenolem), tworząc środek, który nazwał gliceryną karbolową.

Lebiedziński Piotr – ur. w 1860 w Sokółce, zm. 30.01.1934 w Warszawie; wynalazca i konstruktor. W 1896 równolegle z Edmundem Biernackim wykonał przy pomocy promieni Roentgena pierwsze na ziemiach polskich zdjęcie. Założyciel wytwórni papierów fotograficznych na Pradze zarejestrowanej w 1888. Produkował również aparaty fotograficzne. W 1895 opracował konstrukcję kamery i projektora na płyty szklane. W 1904 powstało urządzenie do fotografowania źrenicy oka. W 1906 opatentował głowicę dźwiękową do rejestracji ścieżki dźwiękowej, w 1919 projekcyjny aparat kinematograficzny – Cykloskop.

Leia Display System – założona w Warszawie w 2013 przez Daniela Skutela firma zajmująca się produkcją hologramów. Technologia polega na wyświetlaniu obrazów na cienkiej warstwie usystematyzowanej struktury pary wodnej (niewidoczna, niewyczuwalna). Uzyskana wiązka była możliwie nieturbulentna, nieskłębiona. Zainstalowane czujniki wychwytywały ruch w obrębie ekranu. Ekran był laminarny, czysty, niemal holograficzny. Produkowane ekrany znalazły

szerokie zastosowanie na całym świecie – m.in. były wykorzystywane na targach, premierach, muzeach.

Leja Edward – ur. 22.02.1937 w Warszawie, zm. 5.10.2009 w Krakowie; wynalazca, fizyk. Profesor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Pionier w metodach nanoszenia cienkich warstw technikami jonowymi. Prowadził badania z fizyki ciała stałego, fizyki technicznej, technologii elektronowej. Wraz Bogusławem Herodem, Michałem Cieżem, Wojciechem Korzynowem wynalazł termorezystor cienkowarstwowy. Specjalista w zakresie reaktywnego rozpylenia katodowego. W l. 1997–2002 prowadził prace nad wytwarzaniem struktur wielowarstwowych technikami jonowego rozpylania.

Leo Juliusz – ur. 15.09.1861 w Stebniku, zm. 21.02.1918 w Krakowie; polityk, prezydent miasta Krakowa. Od 1901 wiceprezydent, w 1904 wybrany na prezydenta. Pod jego rządami 17.04.1910 do Krakowa przyłączono liczne gminy i obszary podworskie, wykonano regulację ulic i zbudowano nowe placówki oświatowe. W 1915 włączono do Krakowa miasto Podgórze. Obszar miasta został powiększony z ok. 7 km² do 47 km². W 1916 wybrany na trzecią kadencję prezydenta miasta. Przeprowadził kolejne inwestycje: nowe kanały, zakład sanitarny, linia tramwajowa, rozbudowa sieci wodociągowej i elektrowni.

Leonowicz Marcin – ur. 10.02.1952 w Warszawie; profesor nauk technicznych. Prowadził badania w zakresie technologii materiałów magnetycznych, nanomateriałów, materiałów inteligentnych, w tym

materiałów z magnetyczną pamięcią kształtu i magnetokalorycznych. Kierował zespołem, który opracował projekt inteligentnego pancerza pasywnego z zastosowaniem cieczy reologicznych ze strukturami nano, zwanych „cudowną cieczą”, znajdującego szereg zastosowań, w których konieczna jest maksymalna ilość rozproszenia energii, np. w zderzakach pociągów czy przy produkcji kamizelek kuloodpornych.

Leski Kazimierz – ur. 21.06.1912 w Warszawie, zm. 27.05.2000 w Warszawie; inżynier, wynalazca. Absolwent Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki. Od 1936 odbywał praktyki w Holandii, gdzie pracował przy budowie ORP „Orzeł” i ORP „Sęp”. Wprowadził do nich innowacyjne elastyczne posadowienie szybkoobrotowych dmuchaw powietrznych. Od 1957 pracował dla polskiego przemysłu okrętowego. W l. 1962–1978 pracownik, następnie dyrektor naukowy Ośrodka Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk. Twórca Stowarzyszenia Polskich Wynalazców i Racjonalizatorów.

Lewicki Antoni – ur. 25.12.1815 w Wolicy k. Sanoka, zm. 1.05.1882 w Warszawie; inżynier kolejowy. W 1840 zatrudniony w Kolei Północnej. W l. 1842–1844 pracował nad projektem linii Mürrzuschlag–Graz i Zirknitz–Pöltschach w Unterstmk. Od 1844 pracował nad Koleją Wiedeńską na trasie Neustadt–Ödenburg oraz przez Raab i Pressburg. W l. 1849–1854 kierował budową (był także jej współautorem) odcinka pierwszej transalpejskiej linii kolejowej prowadzącej przez przełęcz Semmerling w Austrii w Alpach Wschodnich, która ostatecznie mierzyła 41 km i łączyła Dolną Austrię ze Styrią.

Lewitowicz Jerzy – ur. 25.11.1933 w Hrubieszowie; fizyk, inżynier. Od 1956 pracownik, później komendant ds. rozwoju techniki wojskowej Instytutu Technicznego Wojsk Lotniczych. Specjalista z dziedziny lotnictwa, eksploatacji samolotów i śmigłowców. Inicjator wdrożenia metod jądrowych do techniki lotniczej. Pracował nad innowacyjnymi rozwiązaniami w lotnictwie. Autor teorii eksploatacji oraz patentu na spektrometr toroidalny promieniowania beta. Szef badań i rozwoju techniki wojskowej oraz zastępca głównego inspektora techniki wojska polskiego w l. 1989–1993.

Libelt Karol – ur. 8.04.1807 w Poznaniu, zm. 9.06.1875 w Brdowie; działacz polityczny i społeczny, filozof. Spiskowiec i rewolucjonista, uczestnik powstań narodowych, publicysta. Od 1843 wydawał stojące na wysokim poziomie własne czasopismo „Rok [...] pod względem oświaty, przemysłu i wypadków czasowych”. W latach 1868–1875 stał na czele Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, którego działalność znacząco rozwinął, powołując m.in. wydział nauk ekonomicznych i statystycznych; dzięki jego staraniom powołano w Towarzystwie komisję ortograficzną, mającą zająć się ustaleniem zasad pisowni polskiej.

Liberkowski Janusz – ur. 9.03.1954 w Nowej Soli; inżynier i mechanik mieszkający i pracujący w USA. Jest właścicielem 13 patentów globalnych, z których 7 zostało wdrożonych przez firmę Intel. W 2006 zwycięzca programu telewizyjnego American Inventor. Zaprezentował projekt sferycznego fotelika dziecięcego „Anecia Safety Capsule”, który podczas zderzenia

chroni znajdujące się w nim dziecko poprzez zamianę energii kinetycznej na ruch obrotowy. Pełnił funkcje dyrektora ds. projektów fotelików sferycznych w firmie Evenflo, będącej największym amerykańskim producentem sprzętu dla dzieci.

Liefeldt Henryk – ur. 14.04.1894 w Warszawie, zm. 13.09.1937 w Warszawie; inżynier mechanik, konstruktor, automobilista. W 1920 założył warsztaty samochodowe „Autoremont”, przemianowane w 1924 na Wytwórnię Silników i Warsztaty Mechaniczne H. Liefeldt i S. Schiffner. Od 1925 wytwarzały silniki dla przemysłu, motopompy, samochody do oczyszczania miasta oraz nadwozia do samochodów osobowych. W 1928 firma wykonała serię silników samolotowych na zlecenie Departamentu Aeronautyki. W l. 1925–1933 był przysięgłym rzeczoznawcą do spraw samochodowych. Był także znany kierowcą rajdowym.

Liga Kobiet dla Pokoju i Wolności – międzynarodowa pacyfistyczna organizacja kobieca. Polski oddział powstał w 1921 w ramach działalności Klubu Politycznego Kobiet Postępowych, założony przez Justynę Budzińską-Tylicką. Celem organizacji było nadanie kobietom pełnych praw obywatelskich oraz szerzenie hasel antywojennych i niwelowanie politycznych, ekonomicznych, socjalnych i psychologicznych skutków wojny. Polski oddział zainicjował powstanie Małej Ententy Kobiet (Polska, Czechy Bułgaria, Rumunia, Grecja). Po 1939 polski oddział Ligi przestał istnieć.

Liga Kobiet Galicji i Śląska – organizacja kobieca działająca w l. 1915–1918 na

terenie zaboru austriackiego, odpowiedniczka Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. Powołana z inicjatywy Departamentu Organizacyjnego Naczelnego Komitetu Narodowego. Celem było gromadzenie funduszy mających wspierać legionistów oraz dostarczanie im odzieży, żywności, środków opatrunkowych. W 1916 Liga zrzeszała 109 kół i 12 tys. członków. Podczas zjazdu zjednoczeniowego w Warszawie w dn. 29–31.12.1918 powołano Ligę Kobiet Polskich, która wchłonęła działające do tej pory organizacje.

Liga Kobiet Pogotowia Wojennego – organizacja o celach narodowych oraz emancypacyjnych założona w Warszawie w 1913 z inicjatywy działaczek społecznych i oświatowych – Izy Moszczeńskiej (przewodnicząca), Jadwigi Marcinowskiej, Teresy Ciszewiczowej i Heleny Ceysingerówny. W 1916 Liga przystąpiła do Centralnego Komitetu Narodowego, w 1917 podjęła współpracę z Ligą Kobiet Galicji i Śląska. Podczas zjazdu zjednoczeniowego, który odbył się w Warszawie w dn. 29–31.12.1918 powołano jedną Ligę Kobiet Polskich, która wchłonęła działające do tej pory organizacje zaborowe.

Liga Kobiet Polskich – organizacja kobieca utworzona w 1918 z połączenia Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego oraz Ligi Kobiet Galicji i Śląska. Na czele Ligi stanęła Maria Dulebianka, w zarządzie znalazły się też m.in. Zofia Daszyńska-Golińska, Zofia Moraczewska, Michalina Mościcka. Podstawowym postulatem było równouprawnienie kobiet, Liga poruszała związane z tym kwestie prawne, polityczne i ekonomiczne. Organizowała wiece, prelekcje, publikowała odezwy, broszury.

W 1945 kontynuatorem stała się Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet przekształcona w Ligę Kobiet.

Liga Obrony Praw Człowieka i Obywatela – organizacja społeczna założona w 1921. Założycielami byli m.in.: Witold Giełżyński, Teodora Męczkowska, Stanisław Patek, Stanisław Posner, Stanisław Thugutt. Celem była obrona wolności demokratycznych, walka z prześladowaniami politycznymi, nietolerancją oraz nadużyciami władzy. Liga najbardziej aktywna była w l. 30., gdy występowała w obronie więźniów politycznych, wnioskując o amnestię dla nich. Kolejnym ważnym postulatem była likwidacja obozu w Berezie Kartuskiej. Została rozwiązana przez władze państwowe w 1937.

Liga Polska (Cieszkowskiego) – polska organizacja polityczna o charakterze prywatnym, działająca na terenie Wielkopolski i Pomorza, założona w 1948 przez Augusta Cieszkowskiego. Celem działalności była walka w obronie praw oraz swobód narodowych pod zaborem pruskim. Wspierała rozwój oświaty w duchu narodowym, miała skupiać w jednej organizacji siły działające na rzecz krzewienia polskości zarówno na płaszczyźnie materialnej, jak i moralnej. W 1849 działacze Ligi zostali wybrani do pruskiego parlamentu. W 1850 zakończyła działalność na skutek zaostrenia prawa pruskiego.

Liga Polska (Miłkowskiego) – tajna organizacja polityczna o charakterze niepodległościowym utworzona w 1887 przez Zygmunta Miłkowskiego. Celem było skupienie ludzi, którzy bez względu na

poglądy polityczne chcieli działać na rzecz odzyskania suwerenności przez Polskę. W założeniu organizacja miała mieć charakter tajny i trójzaborowy. Celem organizacji była walka o odzyskanie niepodległości, z czasem zredukowano je do hasła rozwoju społecznego i konsolidacji środowisk patriotycznych pod zaborami. Rozwiązana w 1894, rok później w jej miejsce powołano Ligę Narodową.

Liga Pomocy Przemysłowej – organizacja powstała na bazie związanych z powołanym we Lwowie w 1903 przy Centralnym Związku Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego Biurem Reklamy i Propagandy na rzecz Wyrobów Przemysłu Krajowego Towarzystw Pomocy Przemysłowej. W 1904 połączyły się one w Ligę Pomocy Przemysłowej. Jej zadaniami było m.in. propagowanie towarzystw działających na rzecz rolnictwa, przemysłu i handlu oraz promowanie wyrobów przemysłu krajowego, ich zakupów przez społeczeństwo, wydawanie czasopism i broszur, organizowanie zjazdów i wystaw.

Liga Popierania Turystyki – organizacja turystyczna o charakterze półurzędowym. Powstała z inicjatywy Aleksandra Bobkowskiego 26.04.1935. Celem było stwarzanie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki oraz jej popularyzacja. Działalność polegała na tworzeniu współpracy międzyinstytucjonalnej oraz gromadzeniu funduszy. We współpracy z Państwowymi Kolejami Linowymi wybudowano kolejki linowe: Zakopane – Kasprowy Wierch, Góra Parkowa w Krynicy oraz Gubałówka. Liga angażowała się w tworzenie bazy hotelowej oraz tworzyła własne biura turystyczne.

Liga Pracy – towarzystwo założone w Warszawie w 1919 z inicjatywy Karola Adamieckiego, Piotra Drzewieckiego, Henryka Karpińskiego, Stanisława Okolskiego, Zygmunta Straszewicza (istniała do 1939). Liga dążyła do modernizacji organizacji i wydajności pracy m.in. w przemyśle i handlu, organizowała wykłady, prowadziła badania nad źródłami kryzysu gospodarczego, w tym badania ankietowe dotyczące kas chorych, uczelni wyższych oraz urzędów państwowych. Z inicjatywy organizacji utworzono Instytut Naukowej Organizacji Pracy oraz Stowarzyszenie Samopomocy Społecznej.

Lilpop Wacław – ur. 14 lub 15.01.1884 w Warszawie, zm. 1.10.1949 w Łodzi; lekarz urolog. Od 1921 pracował na oddziale chirurgiczno-urologicznym Szpitalu Przemienienia Pańskiego w Warszawie, w l. 1929–1933 ordynator, w l. 1933–1941 ordynator w Szpitalu św. Łazarza. W 1948 otworzył oddział urologiczny przy Klinice Chirurgicznej w Szpitalu Przemienienia Pańskiego. W 1949 założyciel i pierwszy prezes Polskiego Towarzystwa Urologicznego. Publikował prace dotyczące głównie gruźlicy nerek, leczenia kamicy i chorób gruczołu krokowego.

Lilpop, Rau i Loewenstein SA – największe w Polsce do 1944 zakłady budowy środków transportu i maszyn założone w 1866 przez Stanisława Lilpopa i Wilhelma Raua. W 1868 dołączył Leon Loewenstein. Specjalizacja: produkcja maszyn i kotłów parowych, sprzętu kolejowego i urządzeń dla przemysłu rolno-spożywczego. W l. 1914–1918 produkowano sprzęt wojskowy dla Rosji. W l. 30. sprzedawano i produkowano także samochody na

licencji General Motors. W 1935 zysk firmy wynosił 51,3 mln zł. W 1938 spółka zatrudniała 3,5 tys. osób. Po 1945 majątek przejął władze komunistyczne.

Linde Hubert Ignacy – ur. 3.11.1867 w Stanisławowie, zm. 17.04.1926 w Warszawie; finansista, organizator sieci łączności w Polsce, działacz społeczny. W l. 1911–1912 w Zarządzie Głównym Towarzystwa Szkoły Ludowej. W 1919 minister poczt i telegrafów, skutecznie działał na rzecz odbudowy i rozwoju infrastruktury pocztowej na ziemiach polskich. Organizator i pierwszy prezes Pocztowej Kasy Oszczędności, dzięki jego działaniom PKO m.in. wprowadziła obieg czekowo-pocztowy w Polsce oraz uruchomiła książeczki oszczędnościowe. W 1923 minister skarbu, bezskutecznie próbował walczyć z hiperinflacją.

Lipiński Edward – ur. 18.10.1888 w Nowym Mieście nad Pilicą, zm. 13.07.1986 w Warszawie; inżynier, ekonomista, badacz historii gospodarczej. Naczelnik Wydziału Statystyki Pracy i Przemysłu Głównego Urzędu Statystycznego (1920). Twórca i kierownik Instytutu Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen. Po wojnie dyrektor Instytutu Gospodarki Narodowej przy Prezydium Rady Ministrów oraz departamentu w Ministerstwie Przemysłu. Prezes Banku Gospodarstwa Krajowego oraz Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Współzałożyciel Komitetu Obrony Robotników. Sygnatariusz „Apelu do społeczeństwa i władz PRL”.

Lipkowski Józef – ur. 24.11.1863 w Rososzu, zm. 3.05.1949 w Przedbożu; przed-

siębiorca, wynalazca, działacz gospodarczy. Wynalazł m.in.: hamulce kolejowe o sprężonym powietrzu, blok systemu elektrycznego (patent Lipkowski i Berry), sygnalizację hydrauliczną dla kolei, zwrotnice automatyczne dla tramwajów, akustyczną sygnalizację samolotów i łodzi podwodnych (patenty Lipkowski i Brothier de Rolliere). Kierownik sekcji przemysłu wojennego Polskiej Misji Wojskowej Zakupów w Paryżu. Założyciel Polsko-Amerykańskiego Syndykatu „Bałtyk-Morze Czarne” dla budowy kanałów w Polsce.

Lipkowski Stanisław – ur. 19.08.1901 w Honorówce na Podolu, zm. 7.02.1986 w Otwocku; działacz społeczny. Od 1919 w Misji Amerykańskiego Czerwonego Krzyża we Lwowie, w 1921 wiceszef na Małopolskę i Śląsk Cieszyński. W 1923 działacz Związku Młodzieży Chrześcijańskiej Polska YMCA. W l. 1927–1931 w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Od 1925 kawaler maltański, we wrześniu 1939 został komendantem Szpitala Maltańskiego w Warszawie. Działacz podziemia, m.in. organizator szkoleń sanitariuszek, pomocy żywnościowej dla warszawskiego getta, opieki nad rannymi żołnierzami.

Lisiecki Kazimierz – ur. 9.02.1902 w Żbikowie, zm. 8.12.1976 w Warszawie; wychowawca młodzieży, pionier pedagogiki opiekuńczej. W 1919 stworzył Akademickie Koło Przyjaciół Dzieci Ulicy, w 1928 przekształcone w Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Ulicy. Inicjator powstawania ognisk wychowawczych dla chłopców, w których tworzył oryginalny, nowatorski system pedagogiczny oparty na zasadzie podmiotowości dziecka. Po

wojnie i włączeniu ognisk w państwową sieć domów dziecka nadal starał się wdrażać swój system w praktyce. W 1956 stanął na czele Państwowego Zespołu Ognisk Wychowawczych.

Liszka Oskar – ur. 10.11.1915 w Cieszynie, zm. 9.12.1966 w Szczecinie; chirurg, pionier z dziedziny stereotaksji mózgu. W l. 40. prowadził badania nad szerepią przeciw durowi plamistemu. Od 1948 pracownik Akademii Medycznej we Wrocławiu. Stypendysta fundacji Rockefellera (1958), odbył szkolenia w Klinice Neurochirurgii Szpitala Królewskiego w Edynburgu. Zajmował się mechanizmami powstawania bocznych skręwień kręgosłupa. Pierwszy Polak, który podjął się wykonania zabiegów stereotaktycznych w leczeniu ruchów mimowolnych, wykorzystując metodę Guinot-Gillinghama.

Lotwinowicz Aleksander – ur. 27.02.1879 w Petersburgu, zm. 14.01.1948 w Szczecinie; inżynier mechanik, generał. Współautor rozwoju krajowego przemysłu zbrojeniowego. Szef Departamentu Intendentury Ministerstwa Spraw Wojskowych (1919–1923), następnie Departamentu Przemysłu Wojennego MSW (1924). Wiceminister spraw wojskowych, szef Administracji Armii (14.07.1936–18.09.1939). Współtwórca Centralnego Okręgu Przemysłowego. Po wojnie kierownik Biura Planowania w Urzędzie Pełnomocnika Rządu ds. Odbudowy Portów w Szczecinie.

Lokomotywa parowa Pm36 – parowóz pośpieszny skonstruowany przez Kazimierza Zembruskiego. Projekt powstał

w 1936 w biurze konstrukcyjnym Pierwszej Fabryki Lokomotyw w Polsce w Chrzanowie. W 1937 zbudowano dla Polskich Kolei Państwowych dwie maszyny. Pierwsza otrzymała oznaczenie Pm36-1. Lokomotywa miała otulinę aerodynamiczną. Prędkość maksymalna 140 km/h. W 1937 otrzymała złoty medal na Wystawie Techniki i Sztuki w Paryżu. Pm36-2 zbudowano bez otuliny aerodynamicznej. Oba egzemplarze zostały przeznaczone do prowadzenia pociągów pośpiesznych.

Loth Felician – ur. 30.06.1914 we Lwowie, zm. 24.07.1982 w Warszawie; chirurg ortopeda. Od 1939 żołnierz konspiracyjnego Związku Jaszczurczego. Więzień oraz chirurg więzienny na Pawiaku w l. 1941–1944. Chirurg Szpitala Polowego przy ul. Mokotowskiej 55. Organizator Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej Dziecięcej „Omega” w Warszawie. Dyrektor w l. 1956–1982. W 1961 dokonał pionierskiej operacji wycięcia stawu kolanowego u pacjenta chorego na hemofilię, mając do dyspozycji jedynie świeże mrożone osocze jako czynnik krzepnięcia krwi.

Lotnictwo wojskowe i jego rozwój – rodzaj nowoczesnych sił zbrojnych, którego rozwój jest związany z procesami modernizacji gospodarczej. Początki polskiego lotnictwa wojskowego wiążą się z działaniami w walkach o Lwów w 1918 i w powstaniu wielkopolskim. Dzięki rozwojowi polskiego przemysłu lotniczego od 1933 wprowadzano nowoczesne samoloty produkcji krajowej, np. PZL-23 „Karaś”, PZL-37 „Łoś”. W okresie PRL lotnictwo rozwijało się w oparciu o sprzęt produkcji

ZSRR, m.in. samoloty odrzutowe MiG-21, SU-22 i śmigłowce Mi-4, Mi-24. W 2006 weszły do służby samoloty F-16.

Lotnicze Warsztaty Doświadczalne – utworzone 1.04.1945 w Łodzi na bazie działającego od września 1944 w Lublinie biura konstrukcyjnego. Powstały w nich prototypy samolotów autorstwa Tadeusza Sołtyka: rodzin „Szpaków” i „Żaków”, szkolno-treningowego „Junaka” (1948), szkolno-akrobacyjnego „Zucha” (1948), pasażersko-transportowego „Misia” (1949; nie wszedł do produkcji) oraz wielozadaniowego „Żurawia” (1950–1951; nie wszedł do produkcji). Przemianowane w 1950 na Wytwórnię Sprzętu Komunikacyjnego nr 6, stały się zakładem produkcyjnym. Biuro konstrukcyjne weszło w skład PZL-WSK Warszawa-Okecie.

LPP SA – firma odzieżowa powstała w 1991, pierwotnie działała pod nazwą PH Mistral s.c., w 1995 przedsiębiorstwo przekształciło się w spółkę LPP. W 2019 była największą i jedną z najdynamiczniej rozwijających się firm produkujących odzież w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Pod koniec 2018 posiadała ponad 1700 sklepów. W skład spółki wchodziło pięć marek: Reserved, House, Cropp, Mohito i Sinsay. Działalność spółki koncentruje się na projektowaniu, szyciu, dystrybucji i sprzedaży odzieży. Od 2001 notowana jest na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych.

Lubelska Wytwórnia Samolotów – pierwsza polska wytwórnia lotnicza. Powstała w 1921 w Lublinie jako Zakłady Mechaniczne Plage i Łaskiewicz. W 1935 Zakłady doprowadzono do upadłości i upań-

stwowiono. Do 1935 produkowały samoloty na licencji francuskiej i holenderskiej. W 1936 przemianowano je na Lubelską Wytwórnię Samolotów. Dyrektorem został Aleksander Sipowicz. Wytwórnia zatrudniała od 1100 do 1400 osób. LWS produkowała samoloty własnej konstrukcji, m.in.: PZL-30 „Żubr”, RWD-14 „Czapla”, Lublin R-XIII. Po 1945 reaktywowano fabrykę jako Lubelskie Zakłady Naprawy Samochodów.

Lubomirski Andrzej – ur. 22.07.1862 w Krakowie, zm. 29.11.1953 w Jacarezingho w Brazylii; przedsiębiorca, działacz gospodarczy i społeczny. W 1903 współzałożyciel i wiceprezes Centralnego Związku Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego. W 1895 wybudował pierwszą i największą w Galicji cukrownię w Przeworsku. Zaangażował się w budowę kolei wąskotorowej na linii Przeworsk–Dynów. Wspierał rozwój zakładów przemysłowych. Powołał Ligę Pomocy Przemysłowej, zainicjował utworzenie Galicyjskiego Banku Przemysłowego, od 1920 członek władz Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów.

Lubomirski Stanisław – ur. 31.01.1875 w Krakowie, zm. 16.08.1932 w Karlovych Warach; prekursor lotnictwa polskiego, finansista. Założyciel Warszawskiego Towarzystwa Lotniczego Awiała oraz organizator pierwszej wytwórni samolotów (1910). Założyciel i prezes zarządu Banku Zjednoczonych Ziem Polskich (1918). Prezes m.in. rady giełdy pieniężnej w Warszawie, Rady Banku Handlowego w Warszawie, Związku Banków Polskich, Centralnego Związku Przemysłu Polskiego, Modrzejewskich Zakładów

Górnico-Hutniczych SA, członek władz Centralnego Związku Polskiego Przemysłu Górnictwa, Handlu i Finansów.

Lubomirski Zdzisław – ur. 4.04.1865 w Niżnym Nowogrodzie, zm. 31.07.1943 w Małej Wsi; działacz społeczny i gospodarczy, polityk. Od 1904 zaangażowany w działalność dobroczynną, od 1908 prezes Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Angażował się w uruchamianie polskich szkół i bibliotek, był członkiem Towarzystwa Wpisów Szkolnych. W 1914 został prezesem Sekcji Ogólnej Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy. W 1915 przejął zarząd stolicy od wycofujących się władz rosyjskich. W l. 1917–1918 członek Rady Regencyjnej. W l. 1928–38 senator. W l. 1931–1935 prezes Naczelnej Rady Organizacji Ziemiańskich.

Ludkiewicz Seweryn – ur. 20.01.1882 w Poniewieżu, zm. 31.03.1964 w Warszawie; bankowiec, polityk. Sekretarz, później dyrektor Towarzystwa Rolników Poszkodowanych Wskutek Działań Wojennych z siedzibą w Mińsku oraz Piotrogradzie. Kierował Towarzystwem Powrotu na Litwę i Białoruś. W l. 1922–1923 prezes Głównego Urzędu Ziemiańskiego. W l. 1927–1932 oraz 1933–1938 prezes Państwowego Banku Rolnego. Kontynuował akcję zabudowy osad powstałych z parcelacji, w okresie wielkiego kryzysu zainicjował i kierował akcją oddłużania rolnictwa. W l. 1945–1950 prezes Rady Krajowego Towarzystwa Melioracyjnego.

Ludkiewicz Zdzisław – ur. 17.01.1883 w Poniewieżu, zm. 18.07.1942 w Zalesiu; ekonomista, naukowiec, działacz spółdzielczy. Organizator i pierwszy dyrektor

Związku Rewizyjnego Polskich Spółdzielni Rolniczych i Kasy Centralnej Stowarzyszeń Pożyczkowych w Warszawie. Propagator komasacji gruntów jako drogi do unowocześnienia struktury rolnictwa. Jako minister rolnictwa w rządzie Władysława Grabskiego przygotował projekt ustawy o reformie rolnej. Autor wielu prac z zakresu polityki agrarnej, ekonomiki i historii rolnictwa. Utrwalił pozycję polityki agrarnej jako odrębnej dyscypliny.

Ludwiczak Antoni – ur. 16.05.1878 w Kostrzynie Wielkopolskim, zm. 17.06.1942 w Hartheim; duchowny katolicki, bibliotekarz, działacz narodowy i społeczny, polityk. Wieloletni prezes Towarzystwa Czytelni Ludowych, członek zwyczajny Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Propagator wiedzy w zakresie bibliotekarstwa na łamach „Przeglądu Oświatowego”. W 1918 delegat na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Poseł Sejmu Ustawodawczego. Założyciel w 1921 pierwszego w Polsce Uniwersytetu Ludowego w Dalkach k. Gniezna. Przyczynił się do rozwoju uniwersytetów ludowych w Polsce.

Ludwik – pierwszy w Polsce płyn do mycia naczyń, opracowany w 1965 przez Hannę Majchert i Zbigniewa Korde. Płyn o nowatorskiej recepturze miał skutecznie usuwać trudne zabrudzenia z naczyń. Sposób wytwarzania płynu został opatentowany w 1965. Właścicielem patentu były Zjednoczone Zespoły Gospodarcze INCO w Warszawie, które podjęły produkcję płynu (później Grupa INCO, od 2012 Grupa INCO SA). W 1969 wdrożono nowoczesną technologię produkcji opa-

kowań z polietylenu wtórnego. Produkt nieprzerwanie obecny na rynku przez kolejne dekady.

Lugrotrawlerzy typu B11 – polskie statki z serii tzw. „ptaszków” budowane w l. 1951–1954 w Stoczni Północnej w Gdańsku. Powstały jako okręty rybackie przeznaczone do pracy na Morzu Bałtyckim. Długość jednostki wynosiła 32,6 m, szerokość 6,7 m. W trakcie eksploatacji okręty okazały się jednak zbyt duże na Morze Bałtyckie. Przekierowane zostały na Morze Północne. Pod koniec lat 60. XX w. podjęto decyzję o zakończeniu ich służby na akwenach morskich. Część jednostek została sprzedana, a pozostałe zostały przeobrażone w okręty dydaktyczne.

Lutosławski Marian – ur. 1.04.1871 w Drozdowie k. Łomży, zm. 5.09.1918 w Moskwie; inżynier, wynalazca. Pionier zastosowania żelbetu w budownictwie oraz silnika Diesla do wytwarzania prądu. Założył biuro projektowe „M. Lutosławski i S-ka”, które zrealizowało m.in. napędzaną silnikiem Diesla elektrownię dla hotelu Bristol. W Warszawie wybudował pierwszy dom żelbetowy. W 1908 opiniował budowę projektu żelbetowego mostu (Poniatowskiego) w Warszawie. W 1913 użył żelbetu przy budowie kościoła w Wilnie, postawił kilka żelbetowych mostów, na rzece Jeziorce i dwa mosty na Bystrzycy w Lublinie.

Lutowski Wojciech – ur. 24.05.1809 w Jabłonicy k. Radomia, zm. 16.02.1871 w Ciudad Bolivar w Wenezueli; inżynier architekt, wynalazca. Pracował przy budowie pierwszych kolei we Francji (linia

Paryż – Saint-Germain). Od 1841 mieszkał w Wenezueli, gdzie budował drogi, koleje, wodociągi, urządzenia portowe, targowe. Jako naczelny inżynier prowincji Caracas budował drogi łączące stolicę z La Guaira, Cortada del Guayabo, La Victoria. Skonstruował między innymi: silnik parowy, piec hutniczy, mechaniczną łuszczarkę kukurydzy, projekt jednoszynowej kolejki górskiej, stateczki (amfibie) wyposażone w trakcje gąsienicowe.

Luvena – powstała w l. 1907–1914 w Luboniu przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją nawozów sztucznych. W 1920 firmę sprzedano Towarzystwu Akcyjnemu dr Roman May Chemiczne Fabryki. Firma zajmowała się produkcją superfosfatu, mączki kostnej, kleju, kwasu solnego. Od 1948 funkcjonowała jako Poznańskie Zakłady Przemysłu Fosforowego w Luboniu. W l. 1991–1992 rozpoczęto produkcję nawozów wieloskładnikowych. Od 1994 jednoosobowa spółka Skarbu Państwa. W 2002 połączyła się z Luboń Management Sp. z o.o. Od tego czasu jako Zakłady Chemiczne Luboń Sp. z o.o., od 2008 Luvena SA.

Luxtorpeda – motorowy wagon spalinywy o nowoczesnej, aerodynamicznej konstrukcji, produkowany w l. 30. XX w. w Pierwszej Fabryce Lokomotyw w Polsce w Chrzanowie. Pierwszy wagon Polskie Koleje Państwowe kupiły w Austrii, w 1936 produkcję rozpoczęto w Chrzanowie. Wagon kursował jako luksusowy pociąg ekspresowy. Mógł zabrać na pokład od 48 do 52 pasażerów i rozwijał prędkość do 115 km/h. W trakcie eksploatacji ustanowił kilka rekordów czasu podróży (np. z Krakowa do Zakopanego).

Wagony motorowe jeździły na trasach do Katowic, Warszawy czy Zakopanego.

LWD „Szpak 4T” – czteromiejscowy samolot turystyczno-dyspozycyjny, pierwsza powojenna produkcja lotnicza polskiego przemysłu. Powstał w Lotniczych Warsztatach Doświadczalnych w Łodzi w 1945. Jego autorem był Tadeusz Sołtyk. Budowę prototypu „Szpaka 2” zakończono w październiku 1945, a oblatany został 28.10.1945. Do momentu kasacji w 1948 wykonał 500 lotów. Zapotrzebowanie aeroklubów na samoloty skutkowało serią w ulepszonej wersji: „Szpak 4”. Na podstawie dokumentacji „Szpaka 4A” powstał czteromiejscowy wariant turystyczny „Szpak 4T”, produkowany w PZL w Mielcu.

Ławeczki do ładowania telefonów – ławki z opcją doładowania telefonów i tabletów oraz korzystania z internetu. Pierwsze postawiono w centrach handlowych, na uniwersytetach i lotniskach w 2013 z inicjatywy Banku ING. Razem z rozwojem idei Smart City i rozpowszechnianiem fotowoltaiki powstały tzw. Smart ławki, Zielone ławki, Solarne ławki z możliwością doładowania poprzez USB i ładowarkę indukcyjną z dostępem do internetu. Rozpowszechnianie technologii wynika z rosnącego zapotrzebowania na możliwość ładowania w miejscach publicznych urządzeń multimedialnych.

Łazarkiewicz Szczepan – ur. 5.12.1893 w Warszawie, zm. 23.11.1966 w Warszawie; konstruktor, wynalazca. Konstruktor sprężarek gazowych, m.in. dla Gazowni Miejskiej w Warszawie i Fabryki Azotów w Mościcach, ponadto dmuchaw i turbin

parowych małych mocy. Projektant nowoczesnych dużych pomp wody chłodzącej (śmigłowych i diagonalnych), pomp pionowych do ścieków komunalnych, dużych pomp dwustrumieniowych oraz pomp kondensatu. Wykonał obliczenia hydrauliczne do pierwszej polskiej pompy wysokociśnieniowej uruchomionej w warszawskiej Elektrociepłowni Żerań (1966).

Łazowski Jan – ur. 17.11.1889 w Warszawie, zm. 25.08.1941 w Oświęcimiu; ubezpieczeniowiec, socjalista. Od 1916 pracował w dziale ubezpieczeń Cesarsko-Królewskiego Austriackiego Wojskowego Funduszu Wdów i Sierot w Krakowie. Od 1917 referent w Ubezpieczeniach Wzajemnych Budowli od Ognia i Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń w Lublinie, później pracował w Centrali Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych oraz w Departamencie Ubezpieczeń Społecznych Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Od 1928 dyrektor Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń. Opublikował m.in. *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach* (1934).

Łągiewka Lucjan – ur. 29.07.1949 w Kowarach, zm. 19.03.2017 w Lublinie; wynalazca i konstruktor. Wynalazł m.in. hamulec dynamiczny, tzw. pędnik Łągiewki oraz energetyczny przetwornik akumulacyjno-rozpraszający (EPAR) zwany „zderzakiem Łągiewki”. Zaprezentowany został w listopadzie 1998 i miał postać amortyzatora zderzeń zaprojektowanego z myślą o znacznym niwelowaniu kinetycznej siły uderzenia poprzez zamianę jej na energię kinetyczną ruchu obrotowego wirników. Wynalazek był wielokrotnie nagradzany, nie wyszedł jednak poza fazę prototypową.

Łempicki Aleksander – ur. 26.01.1922 w Warszawie, zm. 23.12.2007 w Brooklin w USA; fizyk. Prowadził badania nad luminescencją i techniką laserową, optycznymi właściwościami ceramiki i tomografii pozytronowej, parametrami telewizyjnej kamery do odbioru w kolorze oraz nad przestrzajalnymi laserami barwnikowymi CW. Organizator i kierownik grupy badawczej oraz laboratorium badań materiałów laserowych na Wydziale Chemii Uniwersytetu Bostońskiego. Autor ok. 20 patentów, w 1967 wraz z Karlem Weise uzyskał patent na optyczny maser. Zbudował jeden z pierwszych laserów barwnikowych o pracy ciągłej (1970).

Łętowska Ewa – ur. 22.03.1940 w Warszawie; prawniczka, w l. 1988–1992 pierwszy polski Rzecznik Praw Obywatelskich. Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego (1999–2002) oraz Trybunału Konstytucyjnego (2002–2011). Ekspert Międzynarodowej Organizacji Pracy. Laureatka Nagrody Fundacji im. Friedricha Eberta „Human Rights” za 1994. W 2013 laureatka Nagrody za Odważne Myślenie im. Barbary Skargi przyznawanej przez Konfederację Lewiatan i Fundację na rzecz Myślenia im. Barbary Skargi. Autorka 19 książek z zakresu prawa cywilnego i konstytucyjnego, ponad 300 studiów oraz artykułów.

Łopatto Edward – ur. 18.03 (1.04).1891 w Dworzyszczach, zm. w kwietniu 1940 w Katyniu; absolwent Politechniki Warszawskiej, wynalazca. Autor patentu zapalnika czasowego ostrego do granatów ręcznych (1929), współautor ćwiczebnych granatów ręcznych (wraz

z Zygmuntem Krotkiewskim i Janem Muszalskim). W l. 1925–1928 pracował w Departamencie Warsztatów Amunicyjnych. Od 1934 kierownik oddziału granatów w Warsztatach Amunicyjnych nr 1, w l. 1935–1939 w Instytucie Technicznego Uzbrojenia (1935–1939). Kapitan uzbrojenia Wojska Polskiego.

Łopuszański Jan – ur. 5.08.1875 we Lwowie, zm. 4.05.1936 we Lwowie; inżynier. Pracował w lwowskim Krajowym Biurze Melioracji, zajmując się m.in. pracami melioracyjnymi i regulacyjnymi w dorzeczu Dniestru. W l. 1922–1923 minister robót publicznych. W swych badaniach zajmował się kwestiami deregulacji wilgotności gleby, szczególnie ważnymi dla gospodarstw opartych na uprawie. Współprowadził studia rolniczomelioracyjne Polesia zlecone przez Biuro Projektu Melioracji Polesia. Inicjator budowy pierwszej w Polsce stacji melioracyjnej przy Politechnice Lwowskiej.

Łopuszański Jan – ur. 21.10.1923 we Lwowie, zm. 30.04.2008 we Wrocławiu; fizyk teoretyk. Podał matematyczne podstawy supersymetrii. Prowadził badania dotyczące m.in. fizyki statystycznej, kwantowej teorii pola, własności symetrii pól kwantowych, ładunków cząstek bezspinowych, klasycznych pól nieabelowych, teorii funkcji Lagrange’a. Wspólnie z Rudolfem Haagiem i Martinem Sohniusem dokonał klasyfikacji możliwych supersymetrii w teorii rozpraszania cząstek elementarnych (twierdzenie Haaga-Łopuszańskiego-Sohniusa), wpływającej na badania w dziedzinie supersymetrycznych teorii pola.

Łopuszyński Wacław – ur. 27.07.1856 w Tykocinie, zm. 16.02.1929 Murowanej Goślinie; inżynier, konstruktor parowozów. W Rosji zaprojektował wiele parowozów, m.in. serię „E”, która była produkowana w l. 1912–1957 (w tym najsilniejszy parowóz towarowy 0-5-0). Po powrocie do Polski w Pierwszej Fabryce Budowy Lokomotyw w Chrzanowie opracował m.in. projekty parowozów Tr21, Ty23 i Os24. Pracując w Ministerstwie Komunikacji, dążył do normalizacji taboru wąskotorowego, inicjował wprowadzenie w parowozach mechanicznych podajników węgla. Pod jego opieką powstała większość polskich parowozów lat 20.

Łódzki Związek Eksportowy – powstały w 1904 kartel założony z inicjatywy utworzonego wskutek kryzysu 1900–1903 kartelu Zjednoczenia Przędzalników. Jego działalność w l. 1904–1905 polegała na wyprzedaży zapasów przędzy na rynku niemieckim i austriackim po cenach dumpingowych (poniżej kosztów produkcji). Związek do 1910 kilkakrotnie przerywał i wznowiał działalność w zależności od koniunktury na rynku. W kwietniu 1913 Łódzki Związek Eksportowy wszedł do szerszego syndykatu eksportowego, który nie spełnił swojej roli i został rozwiązany w grudniu 1913.

Łubieński Henryk – ur. 11.07.1793 w Pradze, zm. 17.09.1883 w Wiskitkach; finansista, przemysłowiec, działacz gospodarczy i społeczny. Współtwórca Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (1825). Twórca planu rozbudowy przemysłu górniczo-hutniczego, współzałożyciel Banku Polskiego (1828), inicjator

powstania Huty Bankowej w Dąbrowie Górniczej (1834). Współzałożyciel domu handlowego „Bracia Łubieńscy i Spółka”. W 1835 zainicjował budowę linii kolejowej mającej łączyć Warszawę z Zagłębiem Dąbrowskim. W l. 50. zaangażował się w działalność Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności.

Łubieński Józef – ur. 16.10.1797 w Zagóści, zm. 31.10.1885 w Warszawie; działacz społeczny i gospodarczy, pisarz ekonomiczny i religijny. Od 1823 właściciel majątku Pudliszki. Członek i prezes Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Aktywnie działał na rzecz wsparcia powstania listopadowego. W 1837 założył cukrownię w Pudliszkach, drugą w Wielkopolsce. Współzałożyciel powstałego w 1838 Kasyna Gostyńskiego oraz funkcjonującego w jego ramach Wydziału dla Popierania Przemysłu i Handlu (jego przewodniczący). Działacz Towarzystwa Naukowego w Gostyniu. Autor licznych prac ekonomicznych.

Łubieński Józef – ur. 8.11.1862 w Rudzie Guzowskiej, zm. 14.01.1929 w Warszawie; inżynier, przedsiębiorca, działacz społeczny. W l. 1890–1899 dyrektor kopalni „Saturn” w Czeladzi. W 1904 z Mieczysławem Pfeifferem i Gustawem Potworowskim założył Towarzystwo Fabryki Motorów Spalinowych „Perkun”. Firma zajmowała się produkcją silników spalinowych małej i średniej mocy, wysokoprężnych, stosowanych do celów przemysłowych, żeglugowych oraz rolniczych, a także bagnetów karabinowych. Współzałożyciel m.in. Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych (1920).

Łubiński Mieczysław – ur. 6.09.1921 w Warszawie, zm. 20.05.2004 w Warszawie; inżynier budownictwa lądowego, specjalista z zakresu konstrukcji metalowych. Projektował i nadzorował m.in. odbudowę Warszawskiego Węzła Kolejowego PKP (1945–1946), rozbudowę Huty Bankowej, Zakładów Przemysłu Bawełnianego w Zambrowie i Fastach, obiektów siłowni wodnych Zespołu Myczkowce, Brzeg Dolny oraz Koronowo, ponadto Rurociągu Naftowego Przyjaźń. Rektor Politechniki Warszawskiej (1970–1973). Dyrektor Międzyresortowego Instytutu Przemysłu Budowlanego (1973–1989).

Łuczaj Łukasz – ur. 27.09.1972 w Krośnie; botanik, ekolog. Specjalista w zakresie etnobotaniki i ekologii gatunków łkowych. Prowadził dokumentację sposobów użytkowania dzikich roślin jadalnych w różnych częściach świata, m.in. Słowacja, Ukraina, Chorwacja, Gruzja, Chiny, Laos. Twórca pojęć „herbofilia” i „herbofobia”. Twórca mieszanki nasion Łąki Polskie. Pionier ruchu dzikich ogrodów w Polsce. W 2018 uzyskał tytuł Distinguished Ethnobotanist of the Year Uniwersytetu w Kent i Królewskiego Ogrodu Botanicznego w Kew. W 2020 na liście najlepszych naukowców „PLOS Biology”.

Łucznicz – firma powstała w 1925 jako Zakłady Metalowe Łucznicz SA w Radomiu. Do 1948 Zakłady produkowały m.in.: broń, rowery, szlifierki, frezarkogwinciarzki, zamki do drzwi, maszyny do pisania. W 1948 rozpoczęły produkcję maszyn do szycia. Od 1954 Zakłady produkowały modele przeznaczone do użytku domowego. Współpracowały z przedsiębior-

stwem ASPA w zakresie dostawy silników do maszyn do szycia oraz z marką Singer. W 1999 w wyniku restrukturyzacji z zakładu macierzystego wydzielono: Fabrykę Broni „Łucznicz” oraz Aspa Electro, od 2006 właściciela marki „Łucznicz”.

Łukasiewicz Ignacy – ur. 8.03.1822 w Zadusznikach, zm. 7.01.1882 w Chorkówce; farmaceuta, wynalazca, przedsiębiorca, polityk, filantrop. W 1853 wspólnie z Janem Zehem opracował metodę rafinacji ropy naftowej, konstruktor lampy naftowej. Twórca przemysłu naftowego w Galicji, założyciel wraz z Tytusem Trzeciekim pierwszej na świecie kopalni ropy naftowej w Bóbrce, od 1861 w spółce z Karolem Klobassą oraz Trzeciekim prowadził pierwszy na świecie koncern naftowy obejmujący kopalnię oraz rafinerię. Założyciel Krajowego Towarzystwa Naftowego, poseł do Sejmu Krajowego.

Łukasiewicz wynalazek – opracowany w 1853 we Lwowie przy współudziale Jana Zeha proces destylacji ropy pozwalający na jej wykorzystywanie do celów oświetleniowych w skonstruowanej przez Łukasiewicza lampie naftowej. Doskonalona przez kolejne lata technologia destylacji frakcjonowanej polegająca na stopniowym oddzielaniu z surowca frakcji lekkich oraz ciężkich stała się podstawą rozwoju przemysłu naftowego i była powszechnie stosowana w przemyśle rafineryjnym do 1914 (jakość otrzymywanego w jej efekcie produktu była bezkonkurencyjna na rynku).

Łukaszewicz Leon – ur. 20.11.1923 w Warszawie, zm. 5.03.2013 w Warsza-

wie; jeden z pionierów polskiej informatyki. Od 1948 członek zespołu zajmującego się budową elektronicznych urządzeń liczących, nazywanego Grupą Aparatów Matematycznych. Konstruktor Analizatora Równań Różniczkowych, na bazie którego powstał komputer cyfrowy XYZ. W 1960 stworzył prototyp komputera ZAM-2 z pamięcią bębnową i ultrasoniczną. W l. 1962–1964 skonstruował tranzystorową maszynę ZAM-41 do przetwarzania dużej ilości danych, co pozwalało na szerokie zastosowanie w różnych sektorach gospodarki.

Łuniewski Tymoteusz – ur. 24.01.1847 w Sokołowie Podlaskim, zm. 20.04.1905 w Warszawie; wynalazca, agronom, meteorolog, archeolog. Jako agronom wprowadzał nowoczesne rozwiązania do uprawy roli, wytwarzał ser śmietankowy (tzw. ronikierowski), który eksportował. W 1879 zbudował olejarnię, w 1881 gorzelnię, założył plantację wierzby kosszykarskiej, wprowadzał meliorację łąk. Duże osiągnięcia miał w produkcji kartofli, wprowadził 28 gatunków kartofli fabrycznych, 38 gatunków stołowych i 34 pastewnych. Skonstruował wiele maszyn rolniczych, np. maszynę do kopania ziemniaków oraz obsypnik do kartofli.

Łyskowski Mieczysław – ur. 15.10.1825 w Oborach, zm. 18.01.1894 w Poznaniu; działacz gospodarczy, prawnik. Pionier spółdzielczości kredytowej w zaborze pruskim. W 1862 założył Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców Miasta Brodnicy i Okolicy, w 1866 Bank Kredytowy „Donimirski, Kalkstein, Łysowski i Spółka” w Toruniu. Zorganizował Bank Rolniczo-Przemysłowy w Poznaniu oraz

Bank Ziemski w Poznaniu SA. W 1871 współzałożyciel Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych na Wielkie Księstwo Poznańskie i Prusy Zachodnie. W 1870 opublikował *Przewodnik dla spółek pożyczkowych*.

Mach Mateusz – ur. 17.04.1997; przedsiębiorca działający w branży interaktywnej. Twórca pierwszego na świecie komunikatora przeznaczonego do komunikacji osób głuchych Five App, wykorzystującego do procesu komunikacji wiadomości w formie animacji postaci wykonującej gesty w języku migowym. Za projekt Five App został umieszczony w 2017 na liście Forbes 30 Under 30. Jest również finalistą listy New Europe 100, projektu magazynu „Financial Times”, oraz wyróżnienia firmy Google przyznawanego najbardziej innowacyjnym przedsiębiorcom z regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Machalski Henryk – ur. 25.12.1835 w Jodłowie, zm. 19.07.1919 we Lwowie; inżynier, wynalazca. W 1872 opatentował układ równoległego łączenia akumulatorów zapewniający ich równomierne wyładowanie. Wynalazł mikrofon proszkowy zaprezentowany publicznie w 1881, wykorzystując go do transmisji koncertu z Żółkwi do Lwowa. Mikrofon został pokazany na Międzynarodowych Targach Elektryczności w 1883 w Wiedniu. Szczegóły techniczne wynalazku opisał w artykułach w „Przeglądzie Technicznym” i „**Czasopiśmie Technicznym**”. W Rosji wynalazek opatentował brat Henryka, Maurycy.

Maciejewski Adam – ur. 30.06.1972 w Gliwicach; lekarz chirurg onkologiczny

i profesor nauk medycznych. W 2005 jako pierwszy Polak został członkiem Amerykańskiego Towarzystwa Chirurgii Rekonstrukcyjnej i Mikronaczyniowej. W 2013 kierował zespołem chirurgicznym, który przeprowadził pierwszą w Polsce transplantację twarzy. Była to pierwsza na świecie transplantacja twarzy ratująca życie. Praca zespołu przyczyniła się do przeprowadzenia innych pionierskich operacji, głównie transplantacji (np. szyi, większych fragmentów twarzy), wymagających precyzji.

Macura Adam – ur. 31.03.1925 w Katowicach, zm. 9.02.2015 w Katowicach; elektrotechnik. Autor konstrukcji analogowego modelu sieci wentylacyjnych GIG2. Profesor i pracownik Wydziału Automatyki, Elektroniki i Informatyki Politechniki Śląskiej. Współautor oryginalnej konstrukcji elektromagnetycznego przepływomierza. Autor kilkudziesięciu patentów dot. urządzeń pomiarowych w kopalniach. Twórca konstrukcji elektronicznych maszyn analogowych, produkowanych w Zakładzie Doświadczalnym Elektroniki i Mechaniki Precyzyjnej PŚ. Specjalista w zakresie stabilności układów elektrycznych.

Magistrala węglowa Śląsk–Gdynia – linia kolejowa z Górnego Śląska do Gdyni, najważniejsza inwestycja infrastrukturalna międzywojennej Polski. Budowana i finansowana przez Polskie Koleje Państwowe oraz Francusko-Polskie Towarzystwo Kolejowe, które uzyskało koncesję na 45 lat. Trasa prowadziła od Herbów Nowych przez Zduńską Wolę–Karsznice, Inowrocław, Bydgoszcz, Kościerzynę do Gdyni i liczyła łącznie 552 km, w tym

odcinki nowe – 458 km. Eksploatacja linii rozpoczęła się w 1937. Po wojnie linię poprowadzono przez Tczew. W l. 1965–1969 zelektryfikowana.

Magnetofon „Nagra” – urządzenie skonstruowane w 1951 przez Stefana Kudelskiego. Pierwszy lampowy model nagrodzono na międzynarodowym konkursie CIMES w Lozannie (1952). W 1957 opatentowano tranzystorową Nagrę III. Sprzęt wykorzystywano podczas: wyprawy na Mount Everest przez alpinistę Raymonda Lamberta (1952), schodzenia na dno Rowu Mariańskiego przez oceanografa Jacques’a Piccarda (1960), przy rejestracji trasy koncertowej Boba Dylana (z 1965), lotu na Księżyc Neila Armstronga (1969). Magnetofonami dysponowała administracja prezydenta USA J.F. Kennedy’ego.

Magnuski Henryk – ur. 30.01.1909 w Warszawie, zm. 4.05.1978 w Glenview w USA; inżynier, wynalazca pracujący przez większą część kariery w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W czerwcu 1939 wysłany do USA na staż. Od 1940 pracownik firmy Motorola. Twórca projektu radia walkie-talkie Motoroli SCR-300, powszechnie używanego przez amerykańskie siły zbrojne w Europie i na Pacyfiku. Wynalazł również, wyprodukowany w ponad 100 000 egzemplarzy, radiotelefon SCR 246, zwany Handy-Talkie, umożliwiający komunikację na niewielkie odległości i uważany za poprzednika telefonów komórkowych.

Majewski Stanisław – ur. 1.11.1878 w Nowym Sączu, zm. 29.06.1955 w Katowicach; przedsiębiorca, działacz go-

spodarczy. Od 1919 kierownik działu Państwowych Żup Solnych w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Opracował i wydał szereg zarządzeń regulujących działalność górnictwa, szkolnictwo górnicze oraz prawo górnicze (1932). W 1928 założył czasopismo „Technik”. W l. 1928–1939 wiceprezes Wyższego Urzędu Górniczego. W 1945 został dyrektorem Państwowej Szkoły Górniczej w Katowicach, równoległe współpracując w biurze kuratora państwowych pól górniczych, które w 1949 został naczelnikiem.

Majewski Władysław – ur. 13.05.1953 w Warszawie; fizyk, dziennikarz. W 1985 założył pierwsze w kraju czasopismo poświęcone zagadnieniom komputerowym „Bajtek”. W 1986 współtworzył miesięcznik „Komputer”, adresowany do dorosłych odbiorców zainteresowanych informatyką. W 1987 utworzył pierwszy w Polsce węzeł ogólnosiatkowej amatorskiej sieci komputerowej FIDO. W 1995 był jednym z założycieli Stowarzyszenia Polskiej Społeczności Internetu. W 2000 założył Internet Society Poland. Od 2003 był zaangażowany w projekt scholaris.pl – portal wiedzy dla nauczycieli.

Makowski Wacław – ur. 30.10.1897 w Jelcu, zm. 11.06.1986 Manchesterze w USA; inżynier, konstruktor. W 1919 ukończył kursy lotnicze, był pierwszym pilotem wojskowym wyszkolonym po odzyskaniu niepodległości. W Centrali Odbiorczej Wydziału Zaopatrzenia Departamentu Żeglugi Powietrznej Ministerstwa Spraw Wojskowych oddelegowany do Ekspozytury Odbiorczej nr 1 w Lublinie, gdzie oblatywał samoloty. W l. 1930–1939 dyrektor Polskich Linii Lotniczych

LOT. Po wojnie pozostał na Zachodzie, był m.in. ekspertem lotniczym Międzynarodowej Organizacji Lotnictwa Cywilnego (ICAO).

Makrum [Zremb] Bydgoszcz – producent maszyn i urządzeń dla przemysłu budowlanego. Fabryka założona w 1868, początkowo jako warsztat maszyn i urządzeń rolniczych. Następnie zmieniono profil produkcji na urządzenia przystosowane do mechanicznej obróbki surowców mineralnych. W 1946 upaństwowiona, zajęła się wytwarzaniem elementów do parowozów, cukrowni, konstrukcji mostowych. W kolejnych dekadach unowocześniano proces produkcji. Po 1990 rozpoczął się proces prywatyzacji. W 2011 powstała Grupa Kapitałowa Makrum, od 2014 Grupa Kapitałowa Immobile SA.

Malinkiewicz Olga – ur. 26.11.1982; fizyk. Twórczyni metody zastosowania materiału perowskitowego, wykorzystywanego m.in. w produkcji ogniw fotowoltaicznych na dowolnym podłożu, co znacząco ograniczyło koszty i umożliwiło umasowienie produkcji. Wynalezione przez nią moduły są lżejsze, cieńsze i znacznie bardziej elastyczne niż najpopularniejsze ogniwa krzemowe. Laureatka konkursu Photonics21 oraz „Innovator of the Year”. Właścicielka spółki Saule Technologies, która zajmuje się komercjalizacją technologii perowskitu na potrzeby pozyskiwania energii słonecznej.

Malinowski Ernest – ur. 5.02.1818 na Wołyniu, ochrzczony w Sewerynach, zm. 2.03.1899 w Limie w Peru; inżynier budowniczy. Ukończył paryską Szkołę Dróg

i Mostów. W 1853 wyjechał do Peru. Zaprojektował i wybudował kolej w Andach łączącą Limę z doliną Chauchy i puszciami nad Amazonką. Linia powstawała w l. 1871–1876 i była jedną z najwyższych położonych kolei na świecie (dochodziła do wysokości 4796 m). W trakcie budowy wydrążono w skale 62 tuneli o łącznej długości 6 km (tunel Galera powstał na wysokości 4770 m) i dziesiątki mostów (trójprzęsłowy most w Verrugas umieszczony na wysokości 1670 m miał długość 200 m).

Malinowski Tadeusz – ur. 14.07.1888 w Wadowicach, zm. 4.05.1980 w Londynie; organizator Błękitnej Armii gen. Hallera oraz Armii Ochotniczej, w II połowie lat 30. odpowiedzialny za modernizację polskiego przemysłu zbrojeniowego. Kierownik Sekretariatu Komitetu Obrony Rzeczypospolitej, współautor opracowania „studium rejonu bezpieczeństwa RP” i przygotowania rolnictwa na czas wojny (1936). Na emigracji w Londynie m.in. szef Biura do spraw Rodzin Ministerstwa Obrony Narodowej. Kierownik Ministerstwa Obrony Narodowej w rządzie Jerzego Hryniewskiego (1954).

Malski Władysław – ur. 24.07.1894 w Zarudziu, zm. 1941; spółdzielca, działacz społeczny, polityk. Uczestniczył w pracach Związku Osadników Wojskowych, do którego zarządu wszedł w 1925. Od 1926 członek Związku Naprawy Rzeczypospolitej. Aktywnie działał w spółdzielczości, dzięki czemu w 1927 został członkiem Rady Nadzorczej Związku Spółdzielni Spożywców „Społem” (funkcję pełnił do 1939). Od 1929 wiceprezes, od 1935 prezes Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych. Działał też

w Zjednoczeniu Związków Spółdzielni Rolniczych.

„Małopolska” – Grupa Francuskich Towarzystw Naftowych i Handlowych w Polsce – największy w międzywojennej Polsce koncern naftowy z siedzibą we Lwowie, następnie w Krośnie, istniał w l. 1928–1939. W 1928 objął 37 spółek naftowych posiadających m.in. 414 kopalń, 7 rafinerii, 9 gazolinii, 4 zakłady tłoczniowe, 3 fabryki maszyn i narzędzi wiertniczych, 7 organizacji handlowych. W Gliniku Mariampolskim prowadził Fabrykę Sprzętu i Urządzeń Wiertniczych. W 1936 produkcja wynosiła 25,8 tys. cystern ropy naftowej, 1,8 tys. cystern gazoliny i 156 mln m³ gazu.

Mammobus – naczepa wyposażona w aparat rentgenowski do badania piersi. Badanie finansowane w ramach Populacyjnego Programu Wczesnego Wykrywania Raka Piersi umożliwia rozpoznanie zmian patologicznych oraz zmian nowotworowych. Ideą mammobusu jest walka z problemem zbyt późnego wykrywania raka piersi. Inicjatywa powstała w reakcji na niską frekwencję kobiet na badaniach piersi, trudności w dostaniu się do lekarza związanych z miejscem zamieszkania oraz dostępnością wizyt. W 2019 przebadano ponad 1 mln kobiet. Wartość udzielonych świadczeń wyniosła ok. 92 mln zł.

Manczarski Stefan – ur. 30.05.1899 w Warszawie, zm. 17.11.1979 w Warszawie; inżynier, radioelektryk, geofizyk, biofizyk, konstruktor i wynalazca. W l. 1921–1923 kierownik montażu pierwszego na dużą skalę w Polsce zespołu urządzeń radio-komunikacyjnych. Twórca m.in. pierwszej

polskiej anteny radiowej, popularnych lampowych odbiorników radiowych i radioodbiornika z anteną ramową odbierającego sygnały na długich falach. W 1929 skonstruował odbiornik telewizyjny. W czasie wojny konstruował tzw. anteny krótkofalowe z przeciwwagą uniemożliwiającą lokalizację konspiracyjnej radiostacji.

Mangel Krzysztof – ur. 17.08.1925 w Warszawie, zm. 30.01.2018; radio-technik, inżynier elektroniki. Popularyzator nauk technicznych, pionier przemysłu radiotechnicznego i elektronicznego. Pracując w Zakładach Radiowych im. M. Kasprzaka w Warszawie w zespole tworzącym pierwsze polskie stacje radiolokacyjne, kierował wykonaniem serii informacyjnej stacji „Nysa A”. Prowadził prace zespołowe dotyczące uruchomienia stacji radiolokacyjnej „Avia A” na lotnisku Warszawa-Okęcie, uhonorowany zespołową II nagrodą „Mistrza Techniki”.

„Manifest Lipcowy” – wybudowany w l. 1968–1971 pierwszy polski statek klasy panamax o maksymalnych rozmiarach pozwalających na przepłynięcie Kanału Panamskiego. Jego długość całkowita wynosiła 218,5 m, szerokość 32,2 m, wysokość do pokładu głównego 17 m, zaś zanurzenie 12,4 m. Przeznaczony do przewozu węgla, rudy fosforytów, apatytów i zboża. Wyposażony w najnowocześniejsze urządzenia nawigacyjne i bezkolizyjne radary. Załoga liczyła 46 osób. W l. 1983–1999 pływał ze zmienionymi nazwami pod banderami Sri Lanki i Cypru. W 1999 sprzedany na złom do Chin.

Manta – przedsiębiorstwo rodzinne z siedzibą w Warszawie, powstałe w 1998

jako Manta Multimedia Sp. z o.o., od 2013 Manta Multimedia SA. Przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją i hurtową sprzedażą sprzętu RTV, AGD, dekodów DVB-T, sprzętu multimedialnego, akcesoriów komputerowych. Pierwsza firma inicjująca produkcję telewizorów 3D w Polsce, wprowadziła na rynek m.in. serię głośników i pierwszy polski telefon komórkowy Manta MOB60. Elektryczna deskorolka Manta Viper MSB001, jako produkt innowacyjny, była prezentowana na targach IFA w Berlinie (2015).

Manteuffel-Szoego Leon – ur. 5.05.1904 w Rzeżycy, zm. 26.03.1973 w Warszawie; wybitny chirurg, specjalista z dziedziny chirurgii serca i klatki piersiowej. Jako pierwszy w Polsce przeprowadził operację wycięcia płuca chorego na raka (1947), resekcji przełyku (1948) i zwężenia lewego ujścia żylnego (1953). Do 1959 przeprowadził kilkanaście pionierskich zabiegów z zakresu leczenia wad wrodzonych serca. W 1956 sprowadził do Polski aparaturę diagnostyczną do wykonywania zdjęć kontrastowych dużych naczyń i serca. Twórca polskiej szkoły kardio- i torakochirurgicznej.

Marchlewski Leon – ur. 15.12.1869 we Włocławku, zm. 16.01.1946 w Krakowie; chemik. Odkrył wspólnie z **Marcelim Nenckim** podobieństwa w budowie chlorofilu i hemoglobiny, co wskazywało na wspólne pochodzenie świata roślinnego i zwierzęcego. Kolejne badania dotyczyły budowy cukrów, barwników roślinnych, oznaczania węgla i jodu w związkach, metody oznaczania tlenków siarki i tlenków azotu w produkcji kwasów siarkowego i azotowego. W badaniach wyko-

rzyszywał pionierskie metody fizykochemiczne, np. analizę widmową w UV. Współzałożyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Chemicznego.

Marciniec Bogdan – ur. 4.02.1941 w Seceminie; chemik. Zajmował się poszukiwaniem nowych reakcji katalitycznych – chemii krzemu. Rozwinął nowe metody syntezy związków krzemooorganicznych. Odkrył materiały o różnorodnym zastosowaniu i nowych perspektywach użycia. Powszechne zastosowanie przemysłowe zyskało hydrosililowanie katalizowane kompleksami metali. Dokonał odkrycia katalitycznych reakcji sililującego sprzęgania olefin. Wprowadził do światowej nauki termin „silicometallics”, który oznaczał katalizę związku metali z krzemem. Dokonał odkrycia reakcji katalitycznej boru, germanu.

Marcinkiewicz Józef – ur. 30.03.1910 w Ciomoszce, zginął w 1940 w Charkowie; matematyk. Doktor filozofii w zakresie matematyki (1935), doktor habilitowany (1937). Jeden z prekursorów rozwoju polskiej myśli matematycznej i matematyki światowej. Specjalista z analizy matematycznej, funkcji zmiennej rzeczywistej, rachunku prawdopodobieństwa, szeregów ortogonalnych. Stypendysta Funduszu Kultury Narodowej. Przebywał na stażu naukowym we Francji oraz w Anglii na Uniwersytecie Cambridge (1939). Autor wielu dowodów twierdzeń matematycznych.

Marcinkowski Karol – ur. 23.06.1800 w Poznaniu, zm. 6.11.1846 w Dąbrówce Ludomskiej; lekarz, społecznik, propagator pracy organicznej, spiskowiec, powstaniec. Inicjator powstania w 1838

spółki Bazar w Poznaniu, założyciel w 1841 Towarzystwa Naukowej Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego, fundującego stypendia dla ubogiej młodzieży i wspierającego rozwój polskiej inteligencji. Organizował pomoc materialną i medyczną dla biednych mieszkańców Poznania, w l. 1841–1846 członek Rady Miejskiej, zwolennik przyznania praw wyborczych ubogim mieszkańcom Poznania.

Marczyński Romuald – ur. 7.01.1922 w Skarżysku-Kamiennej, zm. 1.01.2000 w Waszyngtonie; matematyk, informatyk. Współtworzył na Politechnice Warszawskiej zespół badawczy Grupa Aparatów Matematycznych. Zaprojektował pierwszy polski komputer elektroniczny EMAL (Elektroniczna Maszyna Automatycznie Licząca). Stworzył model pamięci ferrytowej oraz opracował technologię układów magnetycznych zastosowane w maszynie EMAL-2. Jego zespół jako pierwszy na świecie wykorzystał w niej plastikowe elementy. W 1968 zaproponował wprowadzenie nazwy „informatyka” w miejsce określeń „maszyny matematyczne” czy „automaty liczące”.

Maroszek Józef – ur. 13.06.1904 w Boglewicach, zm. 6.01.1985 w Warszawie; inżynier, konstruktor. W trakcie studiów na Politechnice Warszawskiej stworzył przebudowaną wersję karabinka wz. 29. W l. 1934–1935 stworzył projekt nowoczesnego, lekkiego i efektywnego karabinu przeciwpancernego wz. 35, produkowanego seryjnie od 1937. W 1938 do produkcji trafił pierwszy tego typu na świecie karabin samopowtarzalny jego autorstwa wz. 38M. Zaprojektował szko-

leniowy ręczny karabin maszynowy wz. 28 „Browning”. Po wojnie zajmował się podstawami konstrukcji maszyn i rysunku technicznego.

Martin Wiktor – ur. 8.10.1900 w Sosnowcu, zm. 3.12.1972; ekonomista. Wspólnie z Eugeniuszem Kwiatkowskim opracował piętnastoletni plan inwestycyjny (1938). Pracownik Biura Ekonomicznego Prezydium Rady Ministrów (od 1929), pełniący obowiązki szefa Biura (1931–1934). Dyrektor Gabinetu Ministra Skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego (1935–1938). Członek Rady Banku Gospodarstwa Krajowego (1936) oraz rządowej Komisji Kontroli Cen (1937). Delegat ministra skarbu do komisji dla zbadania czasu pracy w górnictwie węglowym. Członek Międzyministerialnej Komisji ds. Motoryzacji Kraju.

Maspex – założona w 1990 w Wadowicach firma działająca w segmencie produktów spożywczych, w 2019 jedna z największych w Europie Środkowo-Wschodniej w branży spożywczej. Początki jej działalności związane są z konfekcjonowaniem i dystrybucją produktów instant: zabielaaczy do kawy i kakao. W l. 1993–1994 firma uruchomiła pierwszą produkcję (herbatki, napój kakaowy, cappuccino), w 1995 weszła w segment soków owocowych. Firma jest właścicielem m.in. takich marek produktów spożywczych jak: Tymbark, Kubuś, Lubella, Łowicz, Krakus, Kotlin, DecoMorreno, La Festa i Plussasz.

Maszkowski Rafał – ur. 8.06.1967 w Szczecinku; astronom, informatyk, pionier Internetu w Polsce. Ukończył astronomię

na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1992 współtworzył strukturę polskiego Internetu. Na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu uruchomił węzeł Fidonetu, za którego pomocą prowadził korespondencję elektroniczną z Internetem światowym. W 1995 był współtwórcą oraz członkiem zarządu stowarzyszenia Polska Społeczność Internetu. W latach 1994–1998 był współzałożycielem jednej z pierwszych firm dostarczających Internet PDi.

Maszt w Raszynie – maszt radiowy z nadajnikiem o mocy 120 kW zlokalizowany we wsi Łazy pod Raszynem, najsilniejsza stacja radiowa w Europie międzywojennej. Budowa masztu wiązała się z rozwojem radiofonii i koniecznością przesyłania sygnału radiowego na obszar całego kraju. Prace rozpoczęły się w 1930. Projekt stworzył Antoni Dygat. W skład obiektu weszły dwa maszty dwustumetrowe o wadze 90 ton oraz antena nadawcza. Nadawanie z mocą 120 kW rozpoczęto 19.02.1930. Sygnał radiowy nadawany na fali 1339 metrów był odbierany w całym kraju oraz za granicą.

Maślanka Marcin – zm. w 1940; inżynier. Dyrektor torfiarni w Dublanach. Zdobył doświadczenie w czasie budowy sieci wodociągowej i kanalizacyjnej we Lwowie. W 1893 we współpracy z Józefem Rychterem stworzyli początkowe koncepcje dotyczące wskazania w dolinie Wereszycy ujęcia dla wodociągu centralnego. W 1901 wspólnie z Rychterem opiniował projekt sieci kanalizacyjnej we Lwowie. W 1903 objął funkcję prezydenta Galicyjskiej Izby Inżynierskiej i ponownie od 1911. W latach 1904–1906 wcho-

dził w skład komitetu redakcyjnego „Czasopisma Technicznego”.

Maternowska Irena – ur. 26.03.1898 w Krukienicach, zm. 22.04.1941 w Warszawie; lekarz weterynarii, specjalistka z zakresu higieny żywności, pierwsza Polka profesor weterynarii. W 1929 uzyskała dyplom lekarza weterynarii we Lwowie. W 1934 została kierowniczką laboratorium mięsoznawczo-bakteriologicznego w rzeźni miejskiej w Warszawie. Od 1935 kierowała na UW Katedrą Badania Środków Spożywczych Pochodzenia Zwierzęcego. Autorka wielu publikacji, przede wszystkim z zakresu immunologii pasożytniczej oraz higieny mięsa i mleka. W 1936 założyła pismo „Higiena Produktów Spożywczych”.

Matwin Władysław – ur. 17.07.1916 w Grodźcu, zm. 21.10.2012 w Warszawie; matematyk, pionier polskiej informatyki, współtwórca systemów zarządzania bazami danych. Po wojnie pełnił wysokie funkcje w PZPR. W 1963 odszedł z polityki i poświęcił się informatyce. W 1966 uzyskał dyplom z teorii automatów. Od 1970 w Instytucie Maszyn Matematycznych. W 1973 został dyrektorem Zjednoczenia Usług Komputerowych ZETO. W 1974 zdecydował o przeniesieniu zespołu Systemu Zarządzania Bazą Danych RODAN do Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Informatyki w Warszawie, gdzie powstał Zakład Systemów Zarządzania Bazą Danych.

Matyjaszewski Krzysztof – ur. 8.04.1950 w Konstancjowie Łódzkim; chemik. Absolwent Politechniki Łódzkiej. Wspólnie z prof. Stanisławem Penczkim przepro-

wadził badania nad kinetyką oraz mechanizacji jonowej polimeryzacji tetrahydrofuranu. W 1985 podjął pracę w Carnegie Mellon University w Pittsburghu. Prowadził badania, które przyczyniły się do opracowania najlepszych metod uzyskiwania aktywnych optycznie form polimerów. W 1995 odkrył proces polimeryzacji rodnikowej z przeniesieniem atomu (ATRP). Odkrycie zastosowano m.in. w produkcji: farb, środków uszczelniających, a także kosmetyków.

Mayer Karol – ur. 17.10.1882 Szilagy-Kraszno na Węgrzech, zm. 22.08.1946 w Poznaniu; radiolog, autor m.in. pierwszych na świecie zdjęć tomograficznych klatki piersiowej. Od 1913 pracował w Klinice Medycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1921 powołany na organizatora pierwszej w Polsce Katedry Radiologii na Uniwersytecie w Poznaniu. W l. 1925–1929 pierwszy prezes Polskiego Towarzystwa Radiologicznego. Współzałożyciel i członek Komitetu Redakcyjnego „Polskiego Przeglądu Radiologicznego”. Wydał m.in. *O sposobie skupiania promieni Roentgena na wspólnym polu dla celów leczniczych i rozpoznawczych* (1913).

Mazowiecki Tadeusz – ur. 18.04.1927 w Płocku, zm. 28.10.2013 w Warszawie; polityk, dziennikarz. Współzałożyciel Towarzystwa Kursów Naukowych (1978), inicjator apelu intelektualistów wyrażających solidarność ze strajkującymi robotnikami na Wybrzeżu, przewodniczący komisji ekspertów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku (1980). W okresie 24.08.1989–4.01.1991 premier pierwszego niekomunistycznego

rządu sformowanego w wyniku wyborów czerwcowych 1989. Kierowany przez niego gabinet zainicjował proces transformacji ustrojowej (plan Balcerowicza).

Mazur Józef – ur. 29.11.1896 w Czeladzi, zm. 20.02.1977 we Wrocławiu; fizyk, Prekursor badań niskich temperatur, zwalczania oblodzenia samolotów, metod rozpraszania mgieł z lotnisk. Współtwórca systemu intensywnego rozpraszania mgły (Fog Investigation and Dispersion Operation – FIDO), pozwalającego na usuwanie mgły z lotniska, polepszenie widoczności i bezpieczne lądowanie (1943). Pod jego kierownictwem naukowcy po raz pierwszy w Polsce dokonali skroplenia helu. Autor polsko-angielskiego i angielsko-polskiego słownika meteorologicznego. Założyciel polskiej politechniki w Londynie.

Mazur Marian – ur. 7.12.1909 w Radomiu, zm. 21.01.1983 w Warszawie; inżynier elektryk, automatyk, cybernetyk. Twórca polskiej szkoły cybernetycznej oraz cybernetycznej teorii układów samodzielnych i samoregulujących. Autor stanowiska do pomiaru indukcyjności dławików magnetycznie nasączanych prądem, elektrycznego datownika pełnoautomatycznego oraz prac dotyczących podstaw teoretycznych i modelu laboratoryjnego automatycznego połączenia telefonicznego dla realizacji linii Warszawa–Katowice. Uporządkował zakres słownictwa elektrycznego w *Terminologii technicznej* (1961).

Mazur Stanisław – ur. 1.01.1905 we Lwowie, zm. 5.11.1981 w Warszawie; matematyk. Prowadził badania z zakresu

analizy funkcjonalnej. Zainicjował powstanie kilku nowych działów tej dyscypliny, takich jak: metody geometryczne analizy funkcjonalnej, ogólna teoria przestrzeni liniowo topologicznych czy teoria operatorów wielomianowych. Po wojnie dyrektor Instytutu Matematycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Z jego inicjatywy przeprowadzono reformę studiów matematycznych w Polsce. Wspólnie z Władysławem Orliczem dokonali uogólnienia przestrzeni Banacha na tzw. przestrzenie typu Bo.

Mazurkiewicz Jan – ur. 12.07.1871 w Czerwonym Dworze, zm. 31.10.1947 w Tworkach; psychiatra, twórca teorii patogenezy chorób psychicznych. W 1902 został pierwszym dyrektorem Zakładu Psychiatrycznego i Nerwowo Chorego w Kochanówce. Od 1907 pierwszy dyrektor szpitala psychiatrycznego w Kołomyżach. W 1918 powołany na naczelnika Wydziału Opieki nad Umysłowo Chorego w Dyrekcji Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy. Od 1923 prezes Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Po wojnie pracował w Klinice Psychiatrii w Tworkach.

Mąkosza Mieczysław – ur. 16.11.1934 w Cieszewli k. Baranowicz; chemik organiczny. Prekursor badań i odkrywca metod mających zastosowanie w przemyśle chemicznym i farmaceutycznym. Autor metody prowadzenia reakcji z udziałem anionów organicznych, tzw. kataliza przeniesienia międzyfazowego, którą wprowadził do chemii organicznej. Odkrywca metody otrzymywania pochodnych cyklopropanu, tzw. reakcja Mąkoszy.

Opracował metodologię Zastępczego Nukleofilowego Podstawienia Wodoru (Vicarious Nucleophilic Substitution of Hydrogen, VNS), za którą otrzymał Nagrodę Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (2012).

mBank – pierwsza instytucja bankowości elektronicznej w Polsce i jedna z pierwszych w Europie Środkowej, która wystartowała w nocy 25/26.11.2000 jako marka detaliczna BRE Banku. W 2013 dokonano konsolidacji trzech dotychczasowych marek funkcjonujących w ramach Banku Rozwoju Eksportu SA: Multibank, BRE Bank, mBank, w jedną – mBank. Od 2007 bank oferuje swoje usługi również w Czechach i na Słowacji. Był pierwszym polskim bankiem, który oferował wirtualną obsługę klientów przy zastosowaniu Internetu, telefonii stacjonarnej oraz telefonii komórkowej (sms, WAP).

Medcom – producent i międzynarodowy eksporter urządzeń energoelektronicznych dużej mocy dla transportu publicznego oraz dla przemysłu i energetyki, z siedzibą w Warszawie. Firma powstała w 1988, oferuje produkty w technologii węgliku krzemu. Jej osiągnięcia to m.in.: autorski system odzysku energii „E-recycler” oparty na superkondensatorach, budowa nowatorskiego wielosystemowego układu napędowego i zasilania dla EZT w technologii SiC. Współtwórca studiów podyplomowych z energoelektroniki i klastra „Polski Autobus Elektryczny – łańcuch dostaw dla elektromobilności”.

Media elektroniczne – media interaktywne powstałe dzięki zastosowaniu cyfrowego zapisu informacji, systemu hiper-

łączy oraz syntetyzowaniu sygnałów. Pierwszą gazetą w Polsce wydawaną w formie elektronicznej były w 1989 „Donosy”. W 1995 powstał pierwszy krajowy serwis internetowy **Wirtualna Polska**, w 1996 działalność rozpoczął portal **Onet.pl**. W 1998 powstało internetowe Radio NET, także pojawiły się w Internecie pierwsze programy telewizyjne wyemitowane przez Miejską Sieć Komputerową „Lodman” w Łodzi działającą przy Centrum Komputerowym Politechniki Łódzkiej.

Media komercyjne – media utrzymujące się z własnych środków, przede wszystkim z reklam. Ich program dopasowany jest do gustów większości widzów, a celem jest zysk. Zarabiają na uwadze odbiorcy, sprzedając ją reklamodawcom. Komercyjne stacje radiowe powstawały w Polsce od 1990 (RMF-FM, Radio Zet). Pierwszą komercyjną telewizją była uruchomiona we Wrocławiu w lutym 1990 Prywatna Telewizja Echo (później Polonia 1). W grudniu 1993 zaczęła nadawanie pierwsza ogólnopolska komercyjna **Telewizja Polsat**. Drugą największą komercyjną stacją telewizyjną stał się TVN nadający od 1997.

Media publiczne – media stanowiące własność Skarbu Państwa, zobowiązane ustawowo do pełnienia tzw. społecznej misji programowej, realizującej demokratyczne, społeczne i kulturalne potrzeby całego społeczeństwa oraz społeczności lokalnych. Utrzymują się z abonamentu, środków z budżetu państwa, reklam oraz sprzedaży praw, własnych produkcji i formatów. Ustawa z 29.12.1992 o radiofonii i telewizji podzieliła je na 19 jedno-

osobowych spółek Skarbu Państwa. Powołano Telewizję Polską SA wraz z regionalnymi oddziałami, Polskie Radio SA oraz 17 regionalnych stacji radiowych.

Meissner Alfred – ur. 4.10.1883 w Sławsku Wielkim, zm. 13.04.1952 w Warszawie; wybitny stomatolog, chirurg. Od 1919 współorganizator Instytutu Dentystrycznego w Warszawie. Autor nowych metod operowania zaburzeń rozwojowych szczęk oraz własnej metody faryngoplastyki. Zajmował się patogenезą przyzębicy, protetyką, nowymi technikami narkozy i leczeniem ran postrzałowych szczęki. Wynalazca kleszczy meissnerowskich i dźwigni do usuwania korzeni. Przeprowadzał operacje nowotworów szczęk. Stosował innowacyjną metodę plastycznych uzupełnień ubytków twarzy z wykorzystanie tzw. płatu Fiłatowa.

Melex – nazwa polskiego producenta pojazdów elektrycznych i jednocześnie nazwa produktu, wytwarzanego od 1971 w WSK PZL Mielec, od 1.09.2003 w Melex A&D Tyszkiewicz w Specjalnej Strefie Ekonomicznej w Mielcu. Pojazdy o tej nazwie są produkowane w kilkunastu odmianach o różnym przeznaczeniu, w trzech kategoriach: pojazdy pasażerskie, bagażowe i specjalne. Używany na polach golfowych, starówkach dużych miast, lotniskach, dworcach, cmentarzach, w fabrykach, centrach logistycznych, parkach i innych terenach zamkniętych. W 2018 firma oferowała 100 modeli pojazdu.

Mennica Państwowa w Warszawie – najdłużej funkcjonujące w Polsce przedsiębiorstwo produkujące monety i numi-

zmaty, założona 10.01.1766 jako element reformy monetarnej króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1862 zamknięta, reaktywowana 14.04.1924. 13.12.1927 mennica zyskała monopol na wyrób pieczęci z orłem państwowym. Zniszczona podczas okupacji, działalność wznowiła w 1945. Pierwsze powojenne monety wybito w 1953. Od 1989 wybija monety z nazwą państwa Rzeczpospolita Polska i orłem w koronie. Od 2005 jako Mennica Polska SA, w 2010 nastąpiła prywatyzacja spółki.

Metoda „Echo” – skuteczna metoda terapii jękania wynaleziona przez prof. Bogdana Adamczyka w 1957. Metoda polega na mówieniu chóralnym z własnym echem, co w krótkim czasie znacznie poprawia jakość wymowy lub całkowicie niweluje jękanie się. Optymalna synchronizacja to 0,1–0,3 sekundy opóźnienia. Dla efektywnego prowadzenia terapii Adamczyk skonstruował specjalne urządzenie, zwane echokorektorem. Program leczenia jękania oficjalnie nosi nazwę ogólnopolskiego echo-telefonicznego systemu korekcji mowy. Metoda była wielokrotnie modyfikowana i ulepszana.

Metro w Warszawie – jedyna w Polsce podziemna kolej miejska. Pierwszą nieudaną próbę budowy metra w stolicy podjęto w 1950. Do budowy ponownie przystąpiono w 1983. Pierwszy odcinek otwarto 7.04.1995 (połączył stacje Kabaty ze stacją Politechnika). W 2008 ukończono budowę linii M1, która połączyła Kabaty z Miłocinem (23,1 km długości). W październiku 2009 podpisano umowę na budowę drugiej linii M2. Jej odcinek

Rondo Daszyńskiego – Dworzec Wileński oddano w marcu 2015, we wrześniu 2019 zaś uruchomiono odcinek Dworzec Wileński – Trocka, linia liczy 19 km.

Męczkowska Teodora – ur. 27.12.1870 w Łowiczu; zm. 11.12.1954 w Warszawie; nauczycielka, feministka. Członkini większości stowarzyszeń walczących na rzecz równouprawnienia kobiet w zaborze rosyjskim, uczestniczka zjazdów kobiet. Publicystka „Nowego Słowa”, zwolenniczka wprowadzenia koedukacji do szkół. W 1919 jej staraniem utworzono Prywatną Szkołę Żeńską im. Narcyzy Żmichowskiej. Od 1918 wizytatorka szkół żeńskich. Członkini Komitetu Politycznego Kobiet Postępowych (1919–1930) oraz Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem (przewodnicząca w l. 1932–1948).

Męcarski Ludwik – ur. 25.01.1843 w Clermont-Ferrand, zm. w maju 1923 w Montmorency; konstruktor polskiego pochodzenia, twórca zastosowania silników pneumatycznych w komunikacji miejskiej, wynalazca napędu pojazdów szynowych. W 1870 stworzył silnik pneumatyczny do napędu tramwajów, który był alternatywą dla tramwajów konnych i parowych. W 1873 opatentował sposób mieszania pary wodnej z powietrzem przed sprężeniem pod wysokim ciśnieniem (początkowo 25 atmosfer, później 80), którego użył do napędu specjalnej lokomotywy kolejowej, a następnie tramwaju. Tę nowatorską metodę nazwano systemem Męcarskiego.

mGenerator – firma zajmująca się tworzeniem aplikacji mobilnych m.in. skle-

pów oraz stron internetowych. Założona w 2014 przez Piotra Krawca we Wrocławiu. W 2015 uznana za jedną z najbardziej innowacyjnych spółek w Europie. Znalazła się na liście 100 wyróżnionych firm według corocznego rankingu sektora nowych technologii Red Herring. Wówczas jako jedyna na rynku oferowała kompleksowy generator sklepów mobilnych, stron oraz aplikacji w modelu SaaS. Platforma daje możliwość tworzenia zaawansowanych mobilnych rozwiązań w krótkim czasie (ok. 5 min).

Miarka Karol – ur. 22.10.1825 w Pielgrzymowicach, zm. 15.08.1882 w Cieszynie; nauczyciel, pisarz ludowy, działacz społeczny i narodowy, publicysta, drukarz. Jeden z najaktywniejszych propagatorów polskości na Górnym Śląsku, przeciwnik Kulturkampfu, autor wielu powieści dla ludu upowszechniających polskie czytelnictwo, wydawca „Katolika”, właściciel wydawnictwa „Biblioteka Katolicka” oraz drukarni w Mikołowie, twórca Kasyna Katolickiego, propagator idei pracy organicznej na Śląsku, założyciel spółdzielni oraz Górnos Śląskiego Towarzystwa Kredytowego Włościan.

Michalik Krzysztof – ur. 11.12.1956 w Katowicach; informatyk, naukowiec, przedsiębiorca, specjalista od sztucznej inteligencji. W l. 1983–1984 pracował nad translatorami. Ok. 1985 jako pierwszy utworzył szkieletowy system ekspertowy z zakresu sztucznej inteligencji – PC Expert. Opracował też hybrydowy system ekspertowy PC Shell i pakiet sztucznej inteligencji Aitech SPHINX. Stworzył system do komputerowego wspomagania inżynierii wiedzy dbMaker. W końcu l. 80.

założył Softech, pierwszą w Polsce firmę zajmującą się zagadnieniami sztucznej inteligencji i systemów ekspertowych.

Michalski Jerzy – ur. 18.03.1870 w Jarosławiu, zm. 24.11.1956 w Krakowie; ekonomista, bankowiec, polityk. W l. 1911–1924 kierował Bankiem Krajowym dla Królestwa Galicji i Lodomerii. Od 1917 w administracji Tymczasowej Rady Stanu, następnie w Ministerstwie Skarbu. Autor projektu ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli. Minister skarbu w rządzie Antoniego Ponikowskiego (1921–1922), autor programu naprawczego gospodarki finansowej państwa; przyjęta na jego wniosek ustawa o naprawie skarbu znana jest jako „lex Michalski”. Od 1925 pracował na Politechnice Warszawskiej.

Michałowicz Mieczysław – ur. 10.09.1876 w Petersburgu, zm. 22.12.1965 w Warszawie; pediatra, działacz społeczny, współtwórca nowoczesnej szkoły pediatrii polskiej. Pracował m.in. jako wolontariusz w Domu Wychowawczym dla Podrzątków, później w Szpitalu Dziecięcym im. Księcia Oldenburskiego. W l. 1905–1908 kierownik szpitala fabrycznego huty „Hantke” w Rakowie. Dyrektor Departamentu Opieki nad Matką i Dzieckiem w Ministerstwie Zdrowia Publicznego. Od 1920 profesor Uniwersytetu Warszawskiego, w l. 1930–1931 rektor. W l. 1934–1939 prezes Naczelnej Izby Lekarskiej.

Michejda Franciszek – ur. 3.10.1848 w Olbrachcicach, zm. 12.02.1921 w Nawisiu; duchowny ewangelicko-augsburski, działacz narodowy, brat Jana. W 1881 inicjator i prezes Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej w Cieszynie,

które wydawało polskie książki religijne i kalendarze ewangelickie. Działacz na rzecz polskości Śląska Cieszyńskiego, najsłynniejszy przedstawiciel polskiego ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, popularnie zwanego michejdowskim. Dążył do wzmocnienia inteligencji ewangelickiej w Królestwie Polskim w oparciu o polskich protestantów na Śląsku i na Mazurach.

Michejda Jan – ur. 18.07.1853 w Olbrachcicach, zm. 14.05.1927 w Skoczowie; adwokat, działacz narodowy, polityk, brat Franciszka. Współzałożyciel Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego, Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Spółek Rolniczych, kas spółdzielczych oraz licznych szkół. Poseł sejmu krajowego w Opawie, członek tamtejszego Wydziału Krajowego i Rady Szkolnej Krajowej. Przyczynił się do uzyskania przez ludność polską pod koniec XIX w. niemal pełnego równouprawnienia językowego. W l. 1922–1927 pierwszy polski burmistrz Cieszyna.

MiCOMP – pierwsza na Śląsku prywatna firma komputerowa. Jeden z pionierów branży IT w Polsce. Powstała w 1984 w Katowicach, po 1990 podstawowym celem jej działalności stało się zapewnienie dostarczania sprzętu oraz wdrożenia oprogramowania dla samorządów. Główny produkt firmy to Zintegrowany System Informatyczny Magistrat II for Windows. Firma oferuje także projektowanie i realizację systemów informacyjnych „pod klucz”. W 2020 z usług MiCOMP korzystały 4 urzędy marszałkowskie, 150 jednostek budżetowych, 100 urzędów miast i gmin oraz 300 klientów z branży administracyjnej.

Miecznikowski Aleksander – ur. 1837 w Paluchu k. Warszawy, zm. 5.08.1873 w Peru; inżynier. Należał do kadry Instytutu Politechnicznego i Rolniczo-Leśnego w Puławach. Po ukończeniu Szkoły Dróg i Mostów w Paryżu wyjechał do Peru. Zaangażowany w budowę Centralnej Kolei Transandyjskiej, łączącej Limę z regionem Cerro de Pasco i doliną Jauja. Pracował z Ernestem Malinowskim. Budowniczy pierwszej nowoczesnej drogi bitej w Peru Lima – Callao otwartej w 1873 ułatwiającej rozwój kopalni oraz plantacji na wybrzeżu. Autor m.in. *Podręcznik odlewnictwa – przewodnik dla giserów* (1864).

Mielczarski Romuald – ur. 5.02.1871 w Bełchatowie, zm. 30.03.1926 w Warszawie; pionier i organizator ruchu spółdzielczego. Od 1906 współorganizator Związku Towarzystwa Samopomocy Społecznej z Sekcją dla Stowarzyszeń Spółdzielczych, która przekształciła się w Towarzystwo Kooperatystów. Propagator zrzeszania się i zbiorowej pomocy. Prowadził działalność wychowawczo-instrukcyjną, publikując w czasopiśmie „Społem” wskazówki, jak zakładać i prowadzić spółdzielnie. Na podstawie jego programu i wytycznych opracowano m.in. zasady rachunkowości w spółdzielniach spożywców.

Mielecki Andrzej – ur. 30.11.1864 w Hucisku, zm. 17.08.1920 w Katowicach; lekarz ginekolog i położnik, działacz narodowy i społeczny. Współzałożyciel i członek polskich towarzystw na terenie Katowic. W 1900 został członkiem zarządu Towarzystwa dla Szerzenia Elementarzystwa Polskich na Górnym Śląsku, w 1908

współzałożyciel (później przewodniczący) Towarzystwa Lekarzy Polaków na Górnym Śląsku, aktywny działacz Towarzystwa Czytelni Ludowych, członek Centralnego Komitetu Pomocy dla Dzieci w Katowicach. W grudniu 1918 uczestnik polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu.

Mielżyński Maciej – ur. 15.09.1799 w Winnej Górze, zm. 5.03.1870 we własnych dobrach kazimierzowskich w Królestwie Polskim; polityk, działacz społeczny. Zaangażowany w pracę organiczną, w l. 1846–1850 kierował działalnością poznańskiego Bazaru, współtworzył Towarzystwo Naukowe Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego, od 1842 stał na czele Opieki Teatralnej w Poznaniu. W sejmie pruskim przewodniczył Kołu Polskiemu. Dążył do podnoszenia poziomu rolnictwa w Wielkopolsce. W swych dobrach wprowadzał nowoczesne metody upraw, mechanizację produkcji, meliorację, hodowlę bydła i owiec. Prowadził także działalność charytatywną.

Mierzejewski Henryk – ur. 6.11.1881 w Warszawie, zm. 28.06.1929 w Warszawie; inżynier mechanik. Wykładał w Szkole Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i S. Rotwanda. W Politechnice Warszawskiej utworzył Laboratorium Obróbki Metali i Pomiarów Warsztatowych. W 1925 jako pierwszy na świecie zastosował metodę mikrofilmowania do mikroskopowej obserwacji tworzenia się wióra podczas przebiegu procesu skrawania. Wniósł do polskiego nazewnictwa nowe pojęcia techniczne: metrologia techniczna, teoria plastyczności w procesie obróbki. Oddziaływał na powstanie programu produkcji obrabiarek w kraju.

Międzyministerialna Komisja do spraw Motoryzacji Kraju – zespół specjalistów utworzony w 1934 celem upowszechniania i modernizacji motoryzacji oraz ujednolicenia polityki motoryzacyjnej państwa. Powstała na skutek kryzysu w branży motoryzacyjnej i postępującej demotoryzacji kraju. Przewodniczył jej wiceminister komunikacji Julian Marian Piasecki, a jej działania dotyczyły wprowadzenia ulg podatkowych, obniżek cen sprzętu, benzyny i ceł, wprowadzenia na rynek taniego samochodu osobowego, rozwinięcia produkcji samochodów, rozbudowy systemu obsługi technicznej pojazdów.

Międzynarodowe Targi Poznańskie – największa międzynarodowa impreza handlowa w Polsce. Pierwszy Targ Poznański krajowy odbył się w dniach 28.05–5.06.1921, a międzynarodowy w 1925. Targi Poznańskie, zaliczane do czołowych targów europejskich, wpływały na integrację kraju pod względem gospodarczym, handlowym i kulturowym. W 1938 liczba zwiedzających wyniosła 315 tys. W 1950 zostały upaństwowione, po upadku realnego socjalizmu przekształcone w spółkę (1990). W 2017 targi odwiedziło ponad 1 mln osób, wzięło w nich udział ponad 9 tys. wystawców pochodzących z 59 krajów.

Międzynarodowe Targi Wschodnie we Lwowie – drugie co do wielkości międzynarodowe targi w Polsce okresu międzywojennego. Odbywały się raz do roku we wrześniu. Po raz pierwszy zorganizowane w 1921. Celem była penetracja rynków wschodnich, przede wszystkim azjatyckich. Wystawcy z zagranicy stanowili

ok. 30% uczestników. Na targach dominowały przedsiębiorstwa metalowe, producenci maszyn i środków transportu oraz przemysł spożywczy, chemiczny i włókienniczy. Imprezie towarzyszyły liczne konkursy, wystawy i pokazy. Średnia liczba wystawców do 1938 wynosiła ok. 1300.

Mikrus – samochód osobowy o prostej budowie produkowany w l. 1957–1960 przez WSK Mielec. Schemat konstrukcji stworzył na przełomie 1956 i 1957 w Mielcu zespół pod kierownictwem Stanisława Duszkiewicza, pracownicy z WSK Rzeszów opracowali silnik. Samochód miał napęd na cztery koła, zabierał 4 osoby, osiągał prędkość 90 km/h. W 1959 Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego wydało polecenie zakończenia montażu. W sumie stworzono 1728 egzemplarzy Mikrusa. W 1960 w celu ratowania produkcji w biurze WSK Mielec stworzono prototypy pick-upa, jednak nie weszły na rynek.

Mikulicz-Radecki Jan – ur. 16.05.1850 w Czerniowcach, zm. 14.06.1905 we Wrocławiu; chirurg, wynalazca, twórca nowych technik operacyjnych jeden z pionierów antyseptyki i aseptyki. Do największych jego dokonań należą osiągnięcia w chirurgii przewodu pokarmowego (metoda leczenia uchyłków przełyku, resekcji żołądka, leczenia trzustki), endokrynologii (metoda klinowej resekcji tarczycy), chirurgii urazowej (leczenie urazów stopy, stawów i rzepki), plastyce (operacja nosa, przeszczepy skóry). Stworzył wiele narzędzi diagnostycznych i chirurgicznych, np. egzofagoskop (wzornik do badania przełyku i żołądka).

Mikuła Janusz – ur. 16.09.1957 w Krakowie; naukowiec, specjalista w zakresie inżynierii materiałowej. Wynalazca, wraz z Michałem Łachem, nowatorskiego sposobu otrzymywania tworzyw lub spoiw o strukturze polimeru nieorganicznego – geopolimeru (sztucznego kamienia), wykorzystywanego m.in. w budownictwie, konserwacji zabytków, produkcji odpornych na korozję rur. Do produkcji geopolimeru posłużył tuf wulkaniczny występujący w okolicach Krakowa. Produkcja geopolimeru jest mniej energochłonna oraz bardziej ekologiczna niż produkcja cementu portlandzkiego.

Mikułowski-Pomorski Józef – ur. 1.07.1868 w Malicach Kościelnych, zm. 4.05.1935 w Warszawie; chemik rolny, polityk. Od 1893 w pracował w Szkołe Rolniczej w Dublanach, gdzie utworzył stację doświadczalną chemiczno-rolną. Jeden z współorganizatorów Towarzystwa Popierania Polskiej Nauki Rolnictwa i „Roczników Nauk Rolniczych”. Od 1911 w Warszawie. Działał w Centralnym Towarzystwie Rolniczym. W l. 1918–1920 pierwszy rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (ponownie w l. 1928–1929). Propagował kursy przysposobienia rolniczego dla młodzieży wiejskiej oraz wykorzystywanie nauki w praktyce rolniczej.

Miłobędzki Tadeusz – ur. 16.06.1873 w Kole, zm. 13.07.1959 w Warszawie; chemik, rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W pracy naukowej zajmował się chemią fosforu. Odkrył metodę otrzymywania kwasu fosforowego. Współpracując ze Stanisławem Kostanieckim, jako pierwszy określił skład chemiczny kurkumy. Odkrył metodę

otrzymywania kwasu fosforowego. Badał metody syntezy z wykorzystaniem utleniających właściwości różnych związków. Interesował się zagadnieniami dotyczącymi klasyfikacji związków. Stworzył nowy projekt słownictwa naukowego substancji nieorganicznych.

Minikomputer K-202 – 16-bitowy minikomputer polskiej produkcji. Jego twórcą był Jacek Karpiński. Zawierał modularny system operacyjny z zastosowaniem dla problemów numerycznych, sieciowych i organizacyjnych, przetwarzania danych, pomiarów, rejestracji, sterowania, identyfikacji, systemów informacyjnych i komunikacyjnych. Wykonywał 1 mln operacji na sekundę. Zaprezentowany na Miedzynarodowych Targach Poznańskich w 1971. Do 1973 wyprodukowano 30 szt. Nie trafił do masowej produkcji przez brak zgodności z Jednolitym Systemem Elektronicznych Maszyn Cyfrowych.

Minikomputer MKJ-28 – prototyp minikomputera III generacji. Powstał w 1973 w Zakładzie Automatyzacji Powierzchniowej, funkcjonującym w ramach Zakładów Konstrukcyjno-Mechanizacyjnych Przemysłu Węglowego w Katowicach. Konstrukтором był Krzysztof Żymełka. Oparty o listę rozkazów zgodną z modelem HP2114B. Wyposażony w pamięć operacyjną ferrytową rdzeniową (TECHTRA) o pojemności 16 KB wyróżniającą się organizacją stronicową (2 KB). Oprogramowanie obejmowało m.in. system operacyjny BCS, edytor, assembler, bibliotekę podprogramów. Nie był wykorzystywany na szeroką skalę.

Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012 – turniej piłkarski organizowany

wspólnie przez Polskę i Ukrainę od 8.06 do 1.07. Turniej stał się bodźcem do rozbudowy infrastruktury transportowej (drogi, koleje, transport miejski i lotniska) oraz sportowej (budowa stadionów i centrów pobytowych) w Polsce. W okresie przygotowań do imprezy (2008–2012) długość autostrad wzrosła z 699 km do 1366 km, dróg ekspresowych z 317 km do 1097 km. Turniej był największym przedsięwzięciem organizacyjnym i gospodarczym w historii Polski po 1989.

Misztal Franciszek – ur. 15.03.1901 w Lisich Jamach k. Lubaczowa, zm. 9.06.1981 w Warszawie; konstruktor samolotów, inżynier mechanik, wykładowca, autor prac naukowych. Zaprojektował i opatentował keson z blachy falistej, przyczyniając się do rozwoju w rodzimym przemyśle lotniczym metalowych konstrukcji powłokowych. Był konstruktorem lub współkonstruktorem samolotów: PZL-4, PZL-19, PZL-26, PZL-23 „Karaś”, PZL-38 „Wilk”, PZL-48 „Lampart”, CSS-10A, CSS-10C, CSS-11 i CSS-12, FM-11 i FM-12, MD-12/2s i MD-12. Organizator Centralnego Studium Samolotów w Warszawie-Okęciu.

Mks_VIR – stworzony w 1987 przez Marka Sella najpopularniejszy polski program antywirusowy. Pierwsze wersje programu przeznaczone dla systemu DOS dystrybuowane były na dyskietkach przez firmę Apexim, a aktualizacje wydawane w cyklu miesięcznym i dostarczane pocztą. W 1996 producentem programu została spółka MKS. Spółka kontynuowała rozwój programu po śmierci jego autora w 2004. Powstały wersje dla systemu Microsoft Windows oraz Unix. Po ogłoszeniu

upadłości MKS syndyk sprzedał w 2011 r. prawa do znaku mks_vir firmie ArcaBit, która w 2012 reaktywowała mks_vir.

ML System – zarejestrowana 1.07.2015 w Zaczerniu k. Rzeszowa firma zajmująca się produkcją i dystrybucją ogniw fotowoltaicznych, pionier na polskim rynku w dziedzinie energii fotowoltaicznej. Pierwsza komercyjna firma prowadząca własne badania w tej dziedzinie i tworząca prototypy ogniw fotowoltaicznych. Ponadto angażuje się w rozwój branży komputerowej, wyrobów elektronicznych i optycznych oraz produkcję metalowych wyrobów gotowych. Tworzy oprogramowanie w zakresie informatyki i usług detektywistycznych oraz ochroniarskich. W 2023 stała się częścią inicjatywy Centralnej Doliny Wodorowej im. Braci Łaszczyńskich.

Mobilne bankomaty – usługa umożliwiająca klientowi banku zamówienie mobilnego bankomatu/wpłatomatu do wskazanego miejsca za pomocą aplikacji w telefonie. Pierwsza tego rodzaju usługa na świecie pojawiła się w 2015 z inicjatywą Idea Banku z myślą o przedsiębiorcach. Dzięki mobilnym bankomatom klient może w wygodny i bezpieczny sposób dokonać transakcji. W 2019 pojawiły się w ofertach Euronetu, It Card, PKO BP oraz Łąckiego Banku Spółdzielczego. Celem jest również ułatwienie klientom dostępu do gotówki podczas popularnych wydarzeń sportowych i kulturalnych.

mObywatel – aplikacja mobilna stworzona na zlecenie Ministerstwa Cyfryzacji

dostępna na urządzenia z systemem operacyjnym Android i iOS, umożliwiającą digitalizację dokumentów osobistych potwierdzających tożsamość obywatela oraz inne dokumenty. Korzystanie z aplikacji wymaga posiadania autoryzowanego profilu zaufanego. Aplikacja oferuje m.in. usługi: mTożsamość, mLegitymacja szkolna, mLegitymacja studencka, mPojazd oraz eRecepta. Aplikacja z zaimplementowanymi do niej usługami jest pierwszym tego typu rozwiązaniem w Europie Środkowo-Wschodniej.

Moda i jej ewolucja w okresie międzywojennym – odejście w modzie od krępujących ruchy krojów sukni w kierunku tworzenia ubrań bardziej praktycznych i wygodnych było skutkiem wzmożonej aktywności zawodowej i społecznej kobiet. W l. 20. radykalna zmiana w sposobie ubierania się nastąpiła pod wpływem ewolucji stylu życia: popularyzacji sportu (m.in. tenisa), rozwoju kultury masowej, aktywności kobiet w sferze publicznej i zmian w obyczajowości. Modny stał się tzw. styl na chłopczycę połączony z krótką fryzurą u kobiet. W l. 30. pojawiło się pojęcie „dress code”.

Modernizacja codziennego ubioru – zachodzące na ziemiach polskich w okresie międzywojennym zmiany w zakresie ubioru związane z przemysłową produkcją gotowych ubrań oraz zmianą stylu życia i emancypacją kobiet, oznaczające stopniowe odejście od mody *belle époque*. Dla pracujących zawodowo kobiet strój musiał być praktyczny, pojawiły się krótsze spódnice oraz elementy stroju męskiego (płaszcz, spodnie); w użycie weszły nowe stroje do podróżowania

i uprawiania sportu. Charakteryzowały się swobodą ruchów, lekkością oraz komfortem, były przeznaczone na każdą porę roku.

Modernizacja w hutnictwie II Rzeczypospolitej – proces zmian w polskim przemyśle hutniczym, związany z przebudową wielkich pieców i nowymi inwestycjami. Do najważniejszych należały m.in. instalacja pierwszych pieców elektrycznych, unowocześnienie gospodarki cieplnej, uruchomienie systemu ocynkowania blachy stalowej, wprowadzenie walcarek (do walcowania na zimno), budowa nowego wielkiego pieca w Hucie Królewskiej. Rolę szczególną w procesie modernizacji odegrał Tadeusz Sendzimir, który m.in. opracował system ocynkowni blachy stalowej oraz zbudował nową walcarkę.

Modrzejewski Rudolf (Ralph Modejski) – ur. 27.01.1861 w Bochni, zm. 26.06.1940 w Los Angeles; inżynier, budowniczy mostów i kolei. Projektował i budował mosty w USA, m.in.: na Missisipi, na Missouri, stalowego mostu łukowego na rzece Crooked, mostów na rzekach Columbia i Willanette w stanie Oregon, w Chicago, Burlington i Quincy, nad zatoką łączącą Okland i San Francisco. Jednym z jego największych projektów był most na rzece Delawere w Philadelphii, nad którym pracował od 1920. Most miał 333,4 m długości, dwa tory kolejowe, sześć pasów dla samochodów i dwa chodniki. Został ukończony w 1926.

Modrzejów-Hantke, Zjednoczone Zakłady Górniczo-Hutnicze SA – koncern powstały 22.02.1934 z połączenia Modrzejewskich Zakładów Górniczo-Hutniczych i Za-

kładów Metalowych „B. Hantke”. W 1938 wartość produkcji sięgała 50,3 mln zł, zatrudnienie 8,6 tys. osób. W 1939 spółka została przejęta przez Niemców. Od 30.08.1946 własność Skarbu Państwa. W kolejnych latach huta przeszła modernizację. Uruchomiono pierwszy piec martenowski (1959) i największą wówczas walcownię blachy w Europie (1972). Przejęta przez Przemysłowy Związek Donbasu w 2005. Od 2006 ISD Huta Częstochowa.

Moes Fryderyk – ur. 19.09.1808 w Monchau, zm. 29.08.1863 w Łodzi; przemysłowiec. W 1836 przybył do Zgierza, gdzie wraz z bratem Christianem kupili fabrykę Jana Fryderyka Zacherta. Szybko stała się największym przedsiębiorstwem włókienniczym w mieście. W l. 1842–1847 podpisał umowę na założenie fabryki sukna i kortów (tkanina do produkcji ubrań jesiennych i zimowych) w Choroszczy. Inicjatywa doprowadziła do powstania największej w tym regionie fabryki sukienniczo-kapeluszniczej C.A. Moes & Company. W 1850 przejął i zmodernizował przędzalnię na Księżym Młynie w Łodzi.

Mogilnicki Aleksander – ur. 16.04.1875 w Warszawie, zm. 1.09.1956 w Łodzi; prawnik. Organizator sądownictwa w Polsce niepodległej. Przyczynił się do rozwoju kodyfikacji prawa polskiego. Sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie (od 1917), Sądu Najwyższego (od 1920), następnie prezes Izby Karnej Sądu Najwyższego (1924–1929). Wspólnie z Emilem Rappaportem pracował nad projektem nowatorskiego polskiego kodeksu karnego (1916). Sekretarz Komisji Kodyfi-

kacyjnej (1919–1923). Współautor projektu ustawy o sądach dla nieletnich, kodeksu postępowania karnego oraz ustawy o sądach powszechnych.

Mokate – producent kawy rozpuszczalnej i herbaty, jeden z liderów przemysłu spożywczego w Europie. Przedsiębiorstwo założone w 1990 przez Kazimierza i Teresę Mokryszów. Zakłady produkcyjne firmy znajdują się w Ustroniu, Żorach i Voticach (Czechy). Przedsiębiorstwo jako pierwsze wprowadziło na rynek proszek instant do robienia cappuccino (1992). W swojej ofercie ma ponad 50 rodzajów produktów m.in.: napojów i miksów kawowych, kawy mielonej i ziarnistej, kakao, herbat czarnych, owocowych, ziołowych, zabielaaczy, ciastek, musli.

Mokrzecki Zygmunt – ur. 2.05.1865 w Dzitrykach, zm. 3.03.1936 w Warszawie; leśnik, entomolog, zoolog. Na Krymie opisał owady pasożytujące i niszczące drzewa. W 1913 utworzył Sałhyrską Stację Pomologiczną zajmującą się badaniem szkodników na drzewach owocowych. Od 1922 profesor Szkoły Główniej Gospodarstwa Wiejskiego. W 1923 pierwszy prezes Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. W 1929 podjął badania nad stosowaniem gazowych środków ochrony do zwalczania pasożytów drzew owocowych i lasów. Z jego inicjatywy zostały przeprowadzone jedne z pierwszych na świecie oprysków lasów za pomocą samolotów.

Mokrzycki Gustaw – ur. 1.10.1894 we Lwowie, zm. 22.01.1992 w Fullerton w Kalifornii; inżynier, teoretyk lotnictwa.

Od 1929 kierownik Instytutu Badań Technicznych Lotnictwa w Warszawie. Zajmował się projektami samolotów w układzie „latające skrzydło” oraz silnikami raketowymi do pocisków balistycznych. Opracował projekt samolotu PZL-22. Po wojnie pracował w USA jako doradca naukowy ds. układów sterowania samolotów bombowych i transportowych w Convair w San Diego. Pod jego kierunkiem opracowano wiele projektów samolotów myśliwskich, samolotów pionowego startu i lądowania, pocisków sterowanych.

Moll Jan – ur. 24.10.1912 w Schönsee, zm. 2.06.1990 we Wrocławiu; kardiochirurg. Specjalista z zakresu torakochirurgii i kardiochirurgii. Przyczynił się do rozwoju polskiej medycyny. Pionier w leczeniu chorób serca, wszczepienia zastawek, chirurgii wieńcowej, operacji tętnic, transplantacji nerek. Jako pierwszy w Polsce założył pomosty aortalno-wieńcowe. Konstruktor pierwszego polskiego płucoserca MPS-1 do krążenia pozaustrojowego (1953). Przeprowadził pierwsze w Polsce lewostronne cewnikowanie serca (1954). Dokonał pierwszej w Polsce próby transplantacji serca u człowieka (1969).

Moraczewska Zofia – ur. 4.07.1873 w Czerniowcach, zm. 16.11.1958 w Sulejówku; działaczka społeczna i polityczna, jedna z pionierek walki o pełne i rzeczywiste równouprawnienie kobiet. W 1916 przewodnicząca Ligi Kobiet Galicji i Śląska. W 1918 współtworzyła zjednoczoną Ligę Kobiet Polskich. Jako jedyna kandydatka socjalistyczna wybrana w 1919 do Sejmu Ustawodawczego. Pierwsza kobieta, która przemawiała na forum Izby, jej pierw-

szą interpelacja, złożona 5.03.1919, dotyczyła równouprawnienia kobiet. Współzałożycielka i przewodnicząca do 1933 Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet.

Morawski Tadeusz – ur. 11.08.1940 w Kazimierzu k. Sosnowca, zm. 15.02.2021 w Warszawie; inżynier elektroniki, Specjalista w zakresie fal elektromagnetycznych. Autor teorii niezmienników. Zdefiniował nową klasę obwodów, współautor teorii wielowrotników quasi-odwracalnych i Q-odwracalnych. Prowadził badania dotyczące metod wyznaczania rozkładów pola elektromagnetycznego w strukturach biernych, metod pomiaru mikrofalowych diod półprzewodnikowych. Projektant mikrofalowych modulatorów fazy, modulatorów amplitudowo-fazowych oraz sześciowrotników do pomiaru współczynnika odbicia światła.

Morecki Adam – ur. 5.09.1929 w Krakowie, zm. 20.05.2001 w Warszawie; inżynier automatyki, wynalazca. Prowadził badania z zakresu biomechaniki inżynierskiej i rehabilitacyjnej oraz robotyki. Wynalazca sztucznego mięśnia szkieletowego, współtwórca stymulatora do pobudzania sparaliżowanych kończyn oraz innowacyjnych aparatów ortopedycznych i protez z napędem pneumatycznym i elektrycznym. Rozwinął teorię sterowania biomanipulatorem. Jeden z twórców polskiej szkoły teorii maszyn i mechanizmów, twórca polskiej szkoły biomechaniki technicznej i robotyki.

Morozewicz Józef – ur. 27.03.1865 w Rzędzianach, zm. 12.06.1941 w Warszawie; mineralog, petrograf. W l. 1891–1895 prowadził pionierskie badania nad

tworzeniem się skał i minerałów w warunkach laboratoryjnych. Dzięki nim po raz pierwszy uzyskał doświadczalne skały. W 1895 uczestniczył w wyprawie na Nową Ziemię. Prowadził badania petrograficzne i mineralogiczne na Uralu, gdzie odkrył wiele minerałów i typów skał. Od 1904 kierownik Zakładu Mineralogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W niepodległej Polsce zorganizował Państwowy Instytut Geologiczny, którym kierował w l. 1921–1937.

Most spawany na rzece Słudwi pod Łowiczem – pierwszy na świecie spawany most stalowy, wybudowany we wsi Maurzyce koło Łowicza na rzece Słudwi na trasie z Łowicza do Poznania. Projekt wykonał Stefan Bryła, a inwestorem przeprawy było Ministerstwo Robót Publicznych. Most został zbudowany przez firmę „K-Rudzki i S-ka” z Mińska Mazowieckiego w latach 1928–1929. Zastosowanie metody spawania zastąpiło wcześniej stosowaną czasochłonną technikę nitowania. Most stał się celem odwiedzin inżynierów z całej Europy, a jego konstrukcja była traktowana jako wzór do naśladowania.

Moszczeńska-Rzepecka Izabela (Iza) – ur. 28.10.1864 w Rzeczy, zm. 20.03.1941 w Warszawie; działaczka społeczna i feministyczna. Studiowała na Uniwersytecie Latającym. W Poznaniu współpracowała m.in. z Towarzystwem Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”. Propagowała równouprawnienie kobiet i zasady nowoczesnego świeckiego i liberalnego wychowania młodzieży. Pierwsza prezeska Ligi Kobiet Polskich Pogotowia Wojennego. Autorka 28 książek, m.in. *Cnota kobieca*

(1904). Współpracowała m.in. z „Przeglądem Poznańskim”, „Przeglądem Tygodniowym”, „Kurierem Lwowskim”.

Moszczyński Jan – ur. 23.05.1869 we Lwowie, zm. 2.12.1932 we Lwowie; organizator poczty polskiej. Urzędnik Dyrekcji Poczty i Telegrafów we Lwowie. Od 1919 w polskim Ministerstwie Poczty i Telegrafów. Autor instrukcji organizacji poczty polskiej. Kierownik Centralnego Zarządu Poczty Polowych przy Ministerstwie Poczty i Telegrafów w Warszawie, Departamentu Poczтового w Ministerstwie b. Dzielnicy Pruskiej, Dyrektor Departamentu Poczтового w Ministerstwie Poczty i Telegrafów. W l. 1922–1923 minister poczty i telegrafów, w l. 1924–1926 dyrektor generalny poczty i telegrafów.

Moszczyński Wiesław – ur. 12.02.1928 w Kraśniku Lubelskim, zm. 23.12.2011 w Warszawie; chemik. Specjalista w dziedzinie badań nad środkami ochrony roślin produkcją. Od 1951 związany z Instytutem Przemysłu Organicznego. Prowadził badania nad optymalizacją produkcji kwasu 2,4-dichlorofenoksyoctowego, czyli związku zaliczanego do grupy fitotoksycznych bojowych środków trujących, z którego tworzy się środki ochrony roślin. Doskonał metodę pozwalającą na produkcję kwasu 4-chloro-2-metylofenoksyoctowego, który jest podstawą produkcji substancji chwastobójczych produkowanych od 1962 w Nowej Sarzynie.

Mościcka Michalina – ur. 20.12.1871 w Klicach, zm. 18.08.1932 w Spale; działaczka niepodległościowa, społeczna, orędowniczka praw kobiet. Podejmowała liczne inicjatywy w zakresie opieki społecznej, członkini Ligi Kobiet Galicji i Ślą-

ska, później Komitetu Obywatelskiego Polek i Ligi Kobiet Polskich, w której łączyła działalność pomocową z aktywnością na rzecz równouprawnienia płci i praw obywatelskich kobiet. Jako pierwsza dama patronowała m.in. Związkowi Pracy Obywatelskiej Kobiet, Polskiemu Komitetowi Pomocy Dzieciom, Międzynarodowemu Kongresu Zwalczenia Handlu Kobietami.

Mościcki Ignacy – ur. 1.12.1867 w Mierzanowie, zm. 2.10.1946 w Versoix w Szwajcarii; chemik, wynalazca, prezydent RP (1926–1939). Studiował w Rydze i Londynie. Profesor uczelni we Fryburgu i Lwowie. Stworzył podstawy uzyskiwania i wykorzystywania kwasu azotowego, twórca kondensatora wysokonapięciowego, udoskonalił proces destylacji ropy naftowej. Autor patentów wykorzystywanych w kraju (w Chorzowie, Mościcach, Jedliczach) i za granicą. Twórca Instytutu Elektrotechnicznego oraz Chemicznego Instytutu Badawczego. Patronował m.in. rozbudowie przemysłu chemicznego i zbrojeniowego.

Mrajski Władysław – ur. 13.01.1893 w Charkowie, zm. 6.09.1963 w Lubawie; inżynier, konstruktor. W 1919 zatrudniony jako kierownik warsztatu w Centralnych Składowach Samochodowych Ministerstwa Spraw Wojskowych. Od 1921 w Centralnych Warsztatach Samochodowych (Państwowe Zakłady Inżynierii), gdzie kierował pracami przy konstrukcji pierwszego polskiego samochodu CWS. Wspólnie z Tadeuszem Tańskim stworzył nadwozie do samochodu CWS T-1. W Państwowych Zakładach Inżynierii pełnił funkcję kierownika montażu

samochodów „Polski Fiat”. W 1927 opracował projekt małego samochodu osobowego WM.

MySpiroo – przenośny spirometr stworzony przez firmę HealthUp. Został opracowany w 2016 na podstawie autorskiego rozwiązania firmy. Przeznaczony dla osób chorujących na astmę oraz przewlekłą obturacyjną chorobę płuc (POChP). Urządzenie w pełni elektroniczne o wymiarach – 11 x 5,5 x 3,5 cm. Bada objętość płuc na podstawie wdechu i wydechu. Czujnik pracuje na podstawie metody pochłaniania przez tkanki promieniowania dwóch różnych fal. Pomiar nasycenia krwi tlenem jest pobierany z palca. Urządzenie jest połączone z aplikacją zainstalowaną w telefonie komórkowym.

Myśliwiec Karol – ur. 3.11.1943 w Jaśle; archeolog, egiptolog. Od 1985 do 1995 samodzielnie kierował polsko-egipskimi pracami wykopaliskowymi w Tell Atrib. Dokonał odkrycia dzielnicy warsztatów artystycznych, rzemieślniczych okresu ptolemejskiego. W 1987 został kierownikiem misji archeologicznej polsko-egipskiej w Sakkarze (zachodnia strona piramidy Dżeser – eksploracje cały czas trwają). W trakcie badań odkryto nieznaną część nekropolii władców Starego Państwa. W 1997 jego misja archeologiczna odkryła grobowiec wezyra Merefnebefa, a w 2003 grobowiec Ni-anch-Nefertum.

Nabielak Ludwik – ur. 16.12.1804 w Stobiernej, zm. 14.12.1883 w Paryżu; polityk, inżynier górnictwa, poeta, historyk. Jeden z dowódców powstania listopadowego. W l. 1839–1843 studiował w Ecole des

Nimes w Montpellier i w Paryżu. W l. 1845–1850 mieszkał w Barcelonie, został dyrektorem tamtejszej gazowni. Dyrektor kopalni miedzi Mazaja w Algierii, gazowni w Nimes i kopalni węgla w Plessis. W l. 1865–1880 pracował w Societe Generale du Credit Industriel. W l. 60. zaangażował się w działalność społeczną, wspierał m.in. Stowarzyszenie Pomocy Naukowej w Paryżu Agatona Gillera.

Nakonieczny Aleksander – ur. 1.01.1945 w Ożarowie, zm. 28.02.2013 w Warszawie; inżynier mechaniki precyzyjnej, wynalazca. Prowadził badania z zakresu wytrzymałości zmęczeniowej, aplikacji przemysłowych różnych materiałów po obróbce cieplnej zwykłej i ciepłochemicznej oraz właściwości antykorozyjnych materiałów. Zajmował się także optymalizacją technologii obróbki tworzyw naturalnych w celu podwyższenia trwałości i niezawodności części maszyn i konstrukcji. Autor innowacyjnego systemu kontroli obróbki cieplnej metali. Wielokrotny laureat na Międzynarodowych Targach Wynalazczości.

Nałkowska Zofia – ur. 10.11.1884 w Warszawie, zm. 17.12.1954 w Warszawie; pisarka, publicystka, działaczka na rzecz praw kobiet. W 1907 w Warszawie podczas zjazdu kobiet polskich zorganizowanego z okazji 40-lecia twórczości Elizy Orzeszkowej sformułowała postulat pełnego zrównania praw płci. Odrzucała tradycyjny podział ról w społeczeństwie, w którym rola kobiety sprowadzała się do macierzyństwa. Działaczka Towarzystwa Opieki nad Więźniami **Patronat**. Po II wojnie światowej członkini Głównej Komisji

Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce (efektem tej pracy był zbiór opowiadań *Medaliony* z 1946).

Narodowa Organizacja Kobiet – jedna z największych kobiecych organizacji społecznych i politycznych w Polsce o charakterze katolickim. Powstała 7.05.1919, ściśle związana z Narodową Demokracją. Działała na rzecz równouprawnienia i aktywizacji kobiet w życiu publicznym, promowania tradycyjnego modelu rodziny i postaw patriotycznych. W wyborach do sejmu, senatu i rad miejskich zachęcała do udziału w głosowaniu. W l. 1922–1927 przewodnicząca NOK **Irena Puzynianka** była posłanką na sejm, a Józefa Szekko senatorką. W 1931 r. NOK liczyła 78 tys. członkiń. Działała do 1939.

Narodowe Centrum Badań i Rozwoju – agencja wykonawcza Ministra Edukacji i Nauki, od 2022 Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej, powstała w 2007. Instytucja grantowa wsparcia polskich jednostek naukowych oraz przedsiębiorstw, działająca na mocy ustawy z 30.04.2010 o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju. Pośredniczy w przekazywaniu funduszy w ramach programów operacyjnych. W 2021 budżet na realizację programów wyniósł 5,9 mld zł. NCBR prowadził m.in. w l. 2017–2023 program badawczy „BRIK – Badania i Rozwój w Infrastrukturze Kolejowej”.

Narodowe Centrum Nauki – niezależna agencja grantowa z siedzibą w Krakowie, prowadząca działalność na podstawie ustawy z 30.04.2010 o Narodowym Centrum Nauki. NCN rozpoczęło działalność

4.03.2011. W l. 2011–2022 łącznie finansowało 27 876 projektów. W 2022, w konkursach rozstrzygniętych, do finansowania zostało zakwalifikowanych 2065 wniosków. Koordynator międzynarodowych programów QuantERA, QuantERA II, CHANSE, Biodiversa+. Członek europejskiego porozumienia instytucji finansujących badania naukowe cOAlition S.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – założony w 1989 początkowo jako fundusz celowy, od 2010 jako państwowa osoba prawna, której celem jest wdrażanie polityki ekologicznej państwa. Fundusz jest jedną z głównych instytucji finansowych wspierających realizację krajowej polityki ekologicznej; jest również odpowiedzialny za wdrażanie projektów z zakresu ochrony środowiska finansowanych ze środków Unii Europejskiej. Beneficjentami wsparcia są samorządy, przedsiębiorstwa, jednostki administracji publicznej, organizacje pozarządowe.

Narodowy Fundusz Ochrony Zdrowia – stowarzyszenie, organizacja społeczna powstała w 1973, wspierająca finansowo państwową służbę zdrowia, funkcjonująca w oparciu o oddziały terenowe. Głównym celem jego działania był program rozbudowy zakładów służby zdrowia: budowy szpitali przychodni, ośrodków zdrowia oraz innych zakładów leczenia, rehabilitacji i ośrodków opieki społecznej oparty na dobrowolnych składkach społeczeństwa. Fundusze uzyskiwane ze składek obywateli w oddziałach terenowych przeznaczano na budowę, rozbudowę i wyposażanie placówek służby zdrowia.

Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006 – dokument przygotowany przez Departament Programowania Rozwoju Regionalnego Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, przyjęty ustawą w 2004. Zapisane w nim cele to m.in.: rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zwiększanie poziomu zatrudnienia, włączenie Polski w europejskie sieci infrastruktury. Łączna suma środków zaangażowanych w realizację wynosiła ok. 17,1 mld euro, w tym 12,8 mld euro przyznanych przez UE. Dofinansowanych zostało 89 tys. projektów. Sprzężony z Podstawami Wsparcia Wspólnoty.

Narutowicz Gabriel – ur. 29.03.1865 w Telszach, zm. 16.12.1922 w Warszawie; inżynier, konstruktor, budowniczy elektrowni wodnych, specjalista w zakresie hydrauliki i elektryfikacji, prezydent Rzeczypospolitej. W 1891 ukończył Politechnikę w Zurychu, po czym podjął pracę w Szwajcarii, gdzie zastąpił jako wybitny budowniczy elektrowni wodnych. Wybudował m.in. najnowocześniejszą w Europie elektrownię na rzece Aare w Muhleberg o mocy aż 65 000 KM. W 1920 powrócił do Polski, gdzie objął funkcję ministra robót publicznych. 9.12.1922 wybrany na prezydenta, tydzień później zamordowany.

NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa) – pierwszy polski operator Internetu powstały w 1992 przy Uniwersytecie Warszawskim z zadaniem koordynacji rozwoju akademickich sieci komputerowych. Jednym z największych osiągnięć NASK było nawiązanie 17.08.1992 pierwszego połączenia in-

ternetowego z Centrum Komputerowym Uniwersytetu w Kopenhadze. Od 2010 instytut badawczy. Posiada status „registry”, tj. prawo do rejestracji nazw z sufiksem .pl. W ramach NASK powstał w 1996 r. pierwszy w Polsce zespół reagowania na zagrożenia w sieci. Pierwszym dyrektorem był Tomasz Hofmoki.

Natanson Edward – ur. 4.07.1861 w Warszawie, zm. 9.02.1940 w Warszawie; przemysłowiec, działacz gospodarczy, inżynier chemik. Współzałożyciel czasopisma „Prace Matematyczno-Fizyczne”. Właściciel Mirkowskiej Fabryki Papieru w Konstancinie-Jeziornie wraz z nowoczesnym osiedlem robotniczym. Inwestował w górnictwo, przemysł ciężki i chemiczny. Należał do komitetu budowy Politechniki Warszawskiej. W 1917 przewodniczący Wydziału Szpitalnictwa i Dobroczynności Publicznej warszawskiego magistratu. Od 1932 wiceprezes Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów.

Natorff Mieczysław – ur. 1877 w Ignacowie, zm. 8.05.1970 w Warszawie; budowniczy, przedsiębiorca. W Rosji specjalista montażu mostów stalowych, w tym czterech najdłuższych na Wołdze. W niepodległej Polsce pracował w Dyrekcji Kolei Państwowych w Wilnie. Zorganizował Pociąg Pogotowia Mostowego (odbudowa zniszczonych w trakcie działań wojennych mostów na rzekach Niemen, Prypeć i Horyń). Założył w Warszawie firmę „M. Natorff, montaż konstrukcji stalowych i inne roboty inżynierskie”. Po II wojnie światowej współpracował przy

odbudowie warszawskiego mostu kolejowego przez Wisłę.

Naukowo-Produkcyjne Centrum Półprzewodników – założone w Warszawie w 1970 przedsiębiorstwo wytwarzające mikroelektronikę. Był to jedyny producent półprzewodników w kraju. W 1972 rozpoczęto w nim produkcję układów scalonych cyfrowych TTL serii „Logika” na podstawie licencji radzieckiej. W 1978 uruchomiono na masową skalę wytwarzanie układów scalonych MOSFET-LSI. W 1980 rozszerzono asortyment o tranzystory dużej mocy, diody wysokonapięciowe. W 1982 zaczęto produkcję mikroprocesora MCY7880N – odpowiednik Intel 8080A. W 1994 zakład został zlikwidowany.

Naziemna telewizja cyfrowa DVB-T – format nadawania zapewniający bezpłatny dostęp do najpopularniejszych kanałów ogólnopolskich, emitowanych w formie niekodowanej drogą naziemną, czyli z sieci lokalnych nadajników telewizyjnych zlokalizowanych na obszarze kraju. Programy wchodzące w skład oferty bezpłatnej naziemnej telewizji cyfrowej DVB-T są zgrupowane w multipleksach tzw. MUX, czyli pakietach programów cyfrowych. W grudniu 2019 działały w Polsce cztery multipleksy. Pierwsze regularnie działające nadajniki zostały uruchomione 30.09.2010.

Nencki Marcei – ur. 15.01.1847 w Boczku, zm. 14.10.1901 w Petersburgu; biochemik, fizjolog, bakteriolog i epidemiolog. W 1891 objął Zakład Chemii w Petersburgu, gdzie we współpracy z Iwanem Pawłowem odkrył biosyntezę kwasu moczowego i znaczącą rolę wą-

troby w tym procesie. Badania były tak nowatorskie, że Nencki został stypendystą fundacji Alfreda Nobla. Wspólnie z Leonem Marchlewskim odkrył strukturę hemu oraz podobieństwo budowy chlorofilu i hemoglobiny, co wskazywało na wspólne pochodzenie świata roślinnego i zwierzęcego. Prowadził również badania nad etiologią chorób zakaźnych.

Nestorowicz Melchior – ur. 12.01.1880 w Siedlcach, zm. 1.09.1939 w Krynicy; inżynier drogownictwa. W listopadzie 1918 kierownik Wydziału Dróg Kołowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W 1919 przeszedł do Ministerstwa Robót Publicznych. W 1921 został dyrektorem Departamentu Drogowego, odegrał ważną rolę w unifikacji administracji drogowej w kraju oraz unifikacji systemu dróg. Autor schematów ustaw sejmowych dotyczących drogownictwa. Od 1919 pracował na Politechnice Warszawskiej, gdzie w 1929 utworzył Drogowy Instytut Badawczy. W 1927 założył Stowarzyszenie Członków Polskich Kongresów Drogowych.

Niebrój Tadeusz – ur. 19.07.1930 w Krakowie, zm. 27.01.1995 w Katowicach; okulista. Pionier w badaniach nad działaniem radioaktywnego kobaltu ^{60}Co (brachyterapia) w leczeniu nowotworów wewnątrzgałkowych. Prowadził badania nad procesem regeneracji nabłonka rogówki oraz z zakresu działania związków kobaltu na organizmy żywe, nad wpływem czerwonego, pomarańczowego, zielonego oraz białego światła i ciemności na zawartość neurosekrecji w podwzgórzach szczurów. Wykazał, iż komórki reagują ze zmieniającą się zawartością neuro-

sekrecji i aktywnością jąder komórkowych na różne rodzaje światła.

Niegolewski Władysław – ur. 12.09.1819 we Włoskiejewkach, zm. 19.03.1885 w Poznaniu; prawnik, działacz społeczno-polityczny. Wieloletni poseł do parlamentu pruskiego, prezes koła polskiego. W 1856 utworzył w Poznaniu biuro obrony prawnej. Zabiegał o wprowadzenie języka polskiego do szkół i urzędów. Propagował wolność religii oraz poszanowania praw i odrębności Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Współzałożyciel Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Oświaty Ludowej, Towarzystwa Czytelni Ludowych, Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. Współzałożyciel Szkoły Rolniczej w Żabikowie.

Nielubowicz Jan – ur. 28.10.1915 w Warszawie, zm. 2.02.2000 w Warszawie; chirurg, współtwórca polskiej transplantologii, twórca nowoczesnej szkoły chirurgii opartej na badaniach naukowych. W 1953 wspólnie z Tadeuszem Orłowskim wykonał pierwszą dializę otrzewnową, a w 1966 pierwszy przeszczep nerki w Polsce. Przeprowadzał operacje tętniaków aorty brzusznej, tętnic obwodowych i nerkowych, kalectwa żółciowego, operacje pozaustrojowe naprawy nerki w kamicy nerkowej, nowatorskie operacje przytarczyc, stosował oryginalne metody leczenia obrzęku chłonnego kończyn.

Niemczycki Zbigniew – ur. 22.01.1947 w Nisku; przedsiębiorca, działacz gospodarczy. Założyciel i właściciel holdingu Curtis Group działającego na rynku farmaceutycznym, radioelektronicznym, ho-

telarskim. Założyciel i właściciel White Eagle Aviation – jednej z pierwszych linii czarterowych w Polsce. Założyciel i prezes fundacji „Polskie Orły”, prezes Polskiej Rady Biznesu, propagator tworzenia i rozwoju Akademickich Inkubatorów Przedsiębiorczości. Organizator pikniku lotniczego w Góraszce, jednej z największych imprez promujących lotnictwo w Europie Środkowo-Wschodniej.

Niementowski Stefan – ur. 4.08.1866 w Żółkwi, zm. 13.07.1925 w Warszawie; chemik. Jego badania dotyczyły głównie syntezy układów chinolinowych w drodze kondensacji kwasów antranilowych z estrami ketokwasów, aldehydami i ketonami. Przeprowadził również syntezę kwasu akrydynowego, w drodze kondensacji benzaldehydu z estrem szczawiowo-octowym. Wynalazca metody syntezy chinoliny i chinalozyny. Twórca metody kondensacji aminokwasów aromatycznych z amidami kwasowymi. Prezes Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika we Lwowie, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Chemicznego.

Niepubliczne szkoły wyższe – podmioty kształtujące będące jednym z efektów transformacji systemowej. Pierwsza uczelnia niepaństwowa powstała w Polsce w 1991. W szczytowym okresie rozwoju co trzeci student kształcił się w uczelniach niepublicznych, często powstających poza tradycyjnymi ośrodkami akademickimi i pozwalających na podjęcie studiów przez osoby z mniejszych miast i środowisk wiejskich. W 2000/2001 uczelni niepublicznych było 195, liczba studentów wyniosła 472 tys. W roku 2018/19

działało 260 uczelni, w 2022/23 – 221, na studia przyjęto 138 tys. osób.

Niwiński Tadeusz – ur. 31.10.1906 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. 20.10.1967; inżynier chemik, jeden z liderów rozwoju polskiego przemysłu papierniczego. Kierownik laboratorium w Fabryce Celulozowo-Papierniczej we Włocławku. Współorganizator nowatorskiej fabryki celulozy siarczanowej. Generalny projektant w Biurze Projektowania Przemysłu Papierniczego w Łodzi. Nadzorował prace w Fabryce Celulozy w Jeleniej Górze, Zakładach Włókien Chemicznych Chemitex – Celwiskoza. Inicjator utworzenia oddziału celulozy słomkowej w Zakładach Celulozowo-Papierniczych we Włocławku.

nk.pl (nasza-klasa.pl) – serwis społecznościowy uruchomiony 11.11.2006 przez **Macieja Popowicza**, Michała Bartoszkiewicza, Pawła Olchawa i Łukasza Adzińskiego. Pierwotnym celem serwisu było umożliwienie użytkownikom odnalezienia znajomych ze szkolnych lat i odnowienie z nimi kontaktu. W sierpniu 2007 właścicielem została spółka Nasza Klasa. W 2014 serwis przejęła Grupa Onet. W l. 2008–2011 Nasza-klasa.pl była najpopularniejszym serwisem społecznościowym w Polsce, miesięcznie odwiedzany przez nawet 12 mln użytkowników. W 2017 liczba użytkowników wyniosła ponad 2 mln osób.

Noiszewski Kazimierz – ur. 11.09.1859 w Wilnie, zm. 5.07.1930 w Warszawie; okulista, wynalazca. W l. 1887–1889 prowadził prace nad „sztucznym okiem”, zainspirowany urządzeniem Wernera von

Siemensa z 1876. Efekty opublikował na łamach „Gazety Lekarskiej”. Jego elektroftalm był aparatem przeznaczonym dla osób niewidomych, a jego główną funkcją było przetwarzanie bodźców świetlnych na czuciowe i dźwiękowe. W niepodległej Polsce, pracując w Ministerstwie Zdrowia, współtworzył Katedrę Okulistyki na Uniwersytecie w Wilnie. W l. 1921–1930 prezes Polskiego Towarzystwa Okulistycznego.

Nomarski Jerzy – ur. 6.01.1919 w Nowym Targu, zm. 17.02.1997 w Antony we Francji; fizyk, optyk, wynalazca na uchodźstwie we Francji. Prekursor rozwoju optyki, konstruktor z zakresu holografii i mikroskopów optycznych. Twórca kontrastu interferencyjno-różniczkowego w mikroskopii (system DIC Nomarskiego). Opracował nowatorski mikroskop interferencyjny przez zastosowanie w nim kontrastu interferencyjno-różniczkowego, służącego do obserwacji materiału o słabym kontraście. Autor kilkudziesięciu wynalazków optycznych opatentowanych przez CNRS i Agence Nationale de Valorisation de la Recherche.

Nosowicz Andrzej – ur. 18.11.1867 w Stryju, zm. 17.08.1940 we Lwowie; inżynier kolejnictwa, przemysłowiec. Sprawował nadzór techniczny nad trasowaniem i budową linii kolejowych: Halicz–Tarnopol, Sambor–Sianki, Lwów–Podhajce, Granica–Dęblin, Kielce–Częstochowa, Skarżysko–Tomaszów. Po I wojnie światowej pracował też przy odbudowie zniszczonych linii kolejowych. Minister kolei żelaznych w rządzie Wincentego Witosa (14.09.1923–14.12.1923). Pełnił kierownicze funkcje m.in. w Dyrekcji Kolei

Państwowych oraz sp. z o.o. Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie „Progress” w Katowicach.

Nowakowski Wojciech – ur. 24.10.1942 we Lwowie; informatyk, elektronik. Twórca dwukanałowego synchroskopu stroboskopowego o paśmie 1GHz oraz serii generatorów impulsów prostokątnych IPE. W l. 1981–1990 stworzył system pomiarowy NOR, modułowy system pomiarowy wielkości elektrycznych dla laboratoriów naukowych i dydaktycznych. Umożliwiał on pomiary ręczne oraz za pomocą mikrokomputera. Autor systemu pomiarowego VIRT (1989) na pierwszy polski komputer PC **Mazovia 1016**. Założyciel Agencji Projektowo-Wydawniczej, pierwszego w Polsce komercyjnego studia graficznego DTP.

Nowicki Zygmunt – ur. 5.01.1881 w Krasnopolu, zm. 29.09.1944 w Warszawie; nauczyciel, związkowiec, polityk. Współorganizator i inicjator zjazdu nauczycieli ludowych Królestwa Polskiego w Pilasz-kowie 1.10.1905, wiceprezes powstałego wtedy Związku Nauczycieli Ludowych, stanowiącego pierwszą organizację nauczycielską na ziemiach polskich. Członek komitetu redakcyjnego „Głosu Nauczycielskiego”. W l. 1938–1939 prezes Związku Nauczycielstwa Polskiego, w okresie okupacji współtworzył i stanął na czele Tajnej Organizacji Nauczycielskiej i systemu tajnego nauczania.

Nowiński Wiesław – ur. 24.07.1953 w Tomaszowie Mazowieckim; naukowiec, wynalazca. Prowadził badania z projektowania wspomagane komputerowo. Od l. 90. pracuje w Singapurze nad wizua-

lizacją i obrazowaniem medycznym oraz symulacją chirurgiczną. Twórca pierwszych na świecie elektronicznych atlasów mózgu. Konstruktor najbardziej zaawansowanego atlasu mózgu 3D. Innowator i pionier w dziedzinie odkrywania rozwiązań i zastosowań dla atlasu mózgu w neurochirurgii, neuroradiologii, neurologii, mapowaniu mózgu. Inicjator probabilistycznego atlasu udarowego oraz obrazów udaru mózgu.

Nowoczesna polityka zatrudnienia w I. 30. XX wieku – stosowane w I. 30. w Polsce nowatorskie, nierzadko eksperymentalne metody aktywizacji bezrobotnych, inicjowane i finansowane przez **Fundusz Pracy**. Miały na celu stworzenie podstaw samodzielnej egzystencji rodzin bezrobotnych, zatrudnianie bezrobotnych pracowników umysłowych, aktywizację bezrobotnej młodzieży. Prowadzono m.in. kolonizację podmiejską, akcje: popierania ogródków działkowych i kulturalno-oświatową, udzielano pomocy w organizacji warsztatów pracy, organizowano kursy zawodowe.

Nowoczesne ustawodawstwo pracy – system instytucjonalnej ochrony pracy budowany w Polsce od pierwszych dni niepodległości. Składały się na niego nowoczesne rozwiązania w zakresie m.in. czasu pracy (8-godzinny dzień i 46-godzinny tydzień pracy), inspekcji pracy, umów zbiorowych w rolnictwie, działalności związków zawodowych, prawa do urlopów, ochrony pracy młodocianych i kobiet, sądów pracy. Celem podjętych w 1918 działań było jednolite i nowoczesne prawodawstwo dostosowane, a w niektórych przypadkach przewyższające, ówczesne rozwiązania międzynarodowe.

Nowoczesny transport lotniczy – zbudowany na bazie powstających u progu niepodległości przewoźników prywatnych. Pierwszą regularną linią lotniczą był Aerolloyd (1922), funkcjonujący od 1925 pod nazwą **Aerolot**. W 1925 powstała linia **Aero**, rok później Towarzystwo Lotnicze Śląskie. W końcu I. 20. nastąpiła konsolidacja lotnictwa cywilnego. Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 14.03.1928 utworzono **Polskie Linie Lotnicze „LOT”**, które przejęły majątek istniejących firm lotniczych Aero oraz Aerolot. W 1937 drogą lotniczą przewieziono już 37 497 osób.

Nowosielski Stanisław – ur. 6.09.1906 w Popławach, zm. 1.11.1976; specjalista w dziedzinie aparatury elektromedycznej, Uzyskał patent na konstrukcję stereoskopowego aparatu rentgenowskiego. Kierownik Katedry Budowy Aparatury Elektromedycznej na Wydziale Łączności **Politechniki Warszawskiej**, w której opracowano ponad 100 prototypów aparatów elektromedycznych, w tym pierwszy w Polsce elektroencefalograf, audiometr, polifizjograf wielokanałowy, dwulampowy aparat do sterylizacji żywności, urządzenia techniki jądrowej. Wydał skrypt *Budowa urządzeń rentgenowskich* (1959).

Nowy Styl – jedna z największych na świecie grup meblarskich, założona w 1992 w Krośnie przez Adama i Jerzego Krzanowskich. W roku 2018 firma była trzecim największym europejskim producentem krzeseł i mebli biurowych. Grupa Nowy Styl oprócz produkcji krzeseł i mebli biurowych zajmuje się również produkcją drewnianych podłóg (firma Baltic Wood), krzeseł stadionowych (m.in.

na stadionach Mistrzostw Świata 2010 i Euro 2012) oraz narzędzi IT do projektowania przestrzeni biurowych w wirtualnej rzeczywistości (#OfficeVR).

NSZZ „Solidarność” – ruch społeczny i zawodowy, który zapoczątkował procesy modernizacyjne w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Powstał w wyniku strajków w Stoczni Gdańskiej oraz na mocy porozumień sierpniowych z 1980. Na czele związku stanął Lech Wałęsa. Zdelegalizowany 13.12.1981, działał w podziemiu. W 1989 przedstawiciele związku uczestniczyli w obradach Okrągłego Stołu. 4.06.1989 w częściowo wolnych wyborach kandydaci „Solidarności” odnieśli wielki sukces, a utworzony 23.06.1989 Obywatelski Klub Parlamentarny stworzył rząd Tadeusza Mazowieckiego.

Obłój Józef – ur. 28.07.1918 w Golcowej, zm. 28.10.2012 w Warszawie; chemik. Jeden z autorów rozwoju polskiego przemysłu chemicznego i petrochemicznego po II wojnie światowej. Pionier nowych technologii wytwarzania wosków syntetycznych, bezwodnika kwasu ftalowego z naftalenu i kwasów tłuszczowych z parafiny. Wynalazca m.in. katalizatora do uzyskiwania akroleiny i melaminowej kationowo-czynnej żywicy do hydrofobowej impregnacji tkanin. Twórca schematu produkcji organicznej dla Zakładów Azotowych „Kędzierzyn”. Członek zespołu merytorycznego *Programu chemizacji gospodarki narodowej* (1974).

Obowiązek szkolny – ważny z punktu widzenia modernizacji gospodarczej i społecznej, nakładany przez państwo wymóg poddania dzieci i młodzieży pro-

cesowi edukacji w określonym wieku i zakresie. Wprowadzony dekretem Naczelnika Państwa z 7.02.1919 o obowiązku szkolnym, potwierdzony przez Sejm 22.07.1919. Dotyczył osób od 7 do 14 roku życia i zakładał ukończenie siedmioletniej szkoły powszechnej. W r. 1921/22 wskaźnik realizacji obowiązku szkolnego wyniósł 66,2%, w 1927/1928 – 92,7%, w 1939 – 90,6%. Wprowadzenie obowiązku przyczyniło się do zmniejszenia analfabetyzmu.

Ochorowicz Julian – ur. 23.02.1850 w Radzyminie, zm. 1.05.1917 w Warszawie; psycholog, wynalazca, jeden z pionierów psychologii doświadczalnej i klinicznej. Twórca terminu „mediumizmu”, połączenia zjawisk hipnotycznych i parapsychicznych. Twórca teorii ideoplastii, wyrosłej na gruncie psychologii, ale swoim zasięgiem wychodzącej poza nią (to sposób myślenia o świecie jako energetycznie „zamkniętej” całości). Zajmował się wynalazczością, koncentrując się na możliwościach przesyłania obrazu i dźwięku na odległość (telewizja monochromatyczna); skonstruował aparat telefoniczny, mikrofon.

Ochrona pracy kobiet i młodocianych – element nowoczesnego ustawodawstwa pracy wprowadzony ustawą z 2.07.1924 w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet. Obejmowała młodocianych (15–18 lat) oraz kobiety wykonujące pracę najemną. Wprowadzała ograniczenia w ich zatrudnieniu (warunki szkodliwe, praca w nocy) oraz narzucała rozwiązania poprawiające warunki pracy (toalety, szatnie, łazienki, żłobki). Uzupełnieniem przepisów stały się spisy robót zabronio-

nych młodocianym i kobietom wydane w 1925 i w 1935. Ustawa pozostawała podstawą przepisów prawa pracy po 1945.

Ogniwa fotowoltaiczne z perowskitów – ogniwa fotowoltaiczne będące alternatywą dla ogniw krzemowych. Metoda produkcji ogniw z perowskitów została wynaleziona w 2013 przez Olge Maliniewicz. Polega na powlekaniu perowskitów elastycznymi foliami. Dzięki temu materiał jest lekki, elastyczny i bardzo cienki. Ogniwa są laminowane, co zwiększa odporność na ekstremalne warunki pogodowe. Są tańsze i bardziej ekologiczne niż ogniwa krzemowe. Ich produkcją zajmuje się założona w 2014 Saule Technologies. Celem jest rozpowszechnienie nowej technologii na skalę globalną.

Ogólnopolska Konwencja Węglowa – kartel górniczy z siedzibą w Katowicach, utworzony 10.07.1925 w wyniku zawarcia umowy w Katowicach pomiędzy Górnośląską Konwencją Węglową a Krakowsko-Dąbrowską Konwencją Węglową. Objął kopalnie dostarczające łącznie 98% węgla. Zakres działania Konwencji odnosił się do rynku wewnętrznego oraz eksportu węgla z Polski do krajów kontyngentowych. Umowa określała politykę cenową, zakres przydziału kwot wydobycia oraz podział rynku zbytu celem wyeliminowania producenckiej konkurencji. W 1930 jej miejsce zajęła Polska Konwencja Węglowa.

Ogólnopolski Związek Pielęgniarek i Położnych – zarejestrowana 27.04.1995 największa organizacja zawodowa zrze-

szająca pracowników w zawodach medycznych. Jej celem jest ochrona praw pracowniczych i wynagrodzeń, dbanie o interesy materialne, warunki socjalne i zdrowotne, a także higienę i bezpieczeństwo pracy oraz walka z dyskryminacją i mobbingiem. Podstawowymi formami działania są opiniowanie aktów prawnych, uczestnictwo w posiedzeniach Sejmu i Senatu, konferencjach naukowych, szkoleniach, a także strajki, wiece, pikety i manifestacje.

Ogrody jordanowskie – obiekty parkowe zakładane na terenach polskich, głównie w miastach, od końca XIX w. Opierały się na nowatorskiej idei Henryka Jordana, który zaproponował koncepcję przestrzeni dla dzieci, gdzie zabawa łączyłaby się z walorami wychowawczymi i dydaktycznymi. Pomysł był rewolucyjny na skalę światową. Pierwszy park powstał w 1887 w Krakowie, zaprojektowany przez Bolesława Maleckiego. Ogrody Jordana rozwijane były po 1918 – do 1939 powstało ok. 160. Po 1945 kontynuowano ideę, choć w ograniczonym zakresie. Do XXI w. przetrwało ok. 20 ogrodów.

Oknoplast SA – założona w 1994 w Krakowie firma zajmująca się produkcją okien z PVC. W 1998 jako pierwsza w kraju wprowadziła do obrotu szyby zespolone o współczynniku przenikania ciepła $U=1,1$. W 1999 zamontowano w oknach ukryte dociski drewńbowe. W 2001 produkowane okna zostały wyposażone w blokadę antyzatrząskową. W 2003 wdrożono system Awans – rozwiązanie w podzespole okien 5-komorowych. W 2005 jako pierwsza wprowadziła do sprzedaży szyby o współczynniku

izolacyjności cieplnej $U_g=1,0$. W 2017 firma wprowadziła na rynek nawiewniki antysmogowe. W 2022 zanotowała 1,72 mld zł przychodu.

Okolski Stanisław – ur. 22.06.1875 w Warszawie, zm. 4.02.1935 w Zakroczymiu; inżynier technolog, społecznik. Współtwórca i dyrektor techniczny Towarzystwa Akcyjnego „Bracia Geisler, Okolski i Patschke”. Uczestnik prac dotyczących regulacji i zmian taryfy celnej (1926–1931). Prezes w gremiach ministerialnych, m.in. Komitetu Celnego przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu, Komitetu Przemysłowego przy Ministerstwie Spraw Wojskowych. Członek władz wielu organizacji i przedsiębiorstw. Przyczynił się do powstania Centralnego Związku Przemysłu Polskiego.

Okołów-Podhórski Zygmunt – ur. 10.05.1902 w Mieciwiczach, zm. 27.06.1962 w Warszawie; inżynier, konstruktor pojazdów i silników. W 1928 zatrudniony w Państwowych Zakładach Inżynierii w Warszawie, gdzie był organizatorem oraz szefem Biura Studiów i Zakładu Doświadczalnego (1931–1939). Stworzył m.in. konstrukcję pierwszego polskiego motocykla „Sokół 1000”. Po wojnie współtworzył pierwszy w kraju samochód ciężarowy „Star 20”. W 1951 założył Centralne Biuro Konstrukcyjne Silników Spalinowych w Warszawie. W l. 1953–1954 opracował założenia techniczne produkcji silników okrętowych typu D55.

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna – instytucja powołana 1.01.1999, której celem jest organizacja i przeprowadzanie zewnętrznych egzaminów: ósmoklasisty,

maturalnego, zawodowego oraz egzaminów eksternistycznych w porozumieniu z Centralną Komisją Egzaminacyjną. Istnieje 8 komisji. Do ich obowiązków należy analiza wyników egzaminów, formułowanie wniosków, opracowywanie i przekazywanie sprawozdań. Dzięki OKE w l. 2002–2003 uruchomiono pionierskie projekty systemów internetowych do obsługi i monitorowania egzaminów oraz samokształcenia egzaminatorów.

Oksza-Orzechowski Tadeusz – ur. 9.11.1838 w Buszy, zm. 2.10.1902 w Zurychu; przemysłowiec. W 1885 uzyskał od rządu w Portugalii koncesję na poprowadzenie linii telegraficznej wzdłuż zachodnich wybrzeży Afryki. Budowy podjęły się dwa towarzystwa: West African Telegraph Co. i African Direct Telegraph Co., które ułożyły w 1886 najdłuższy na świecie podwójny kabel telegraficzny (9 tys. mil) – z Kadyksu i Lizbony do Przylądka Dobrej Nadziei. Był jednym z twórców londyńskiego towarzystwa, którego zadaniem była budowa kolei transafrykańskiej łączącej Angolę i Mozambik.

Olbrycht Jan – ur. 6.05.1886 w Zahutyniu, zm. 18.01.1968 w Krakowie; lekarz, specjalista medycyny sądowej, jako pierwszy w Polsce i trzeci na świecie prowadził badania krwi pozwalające na stwierdzenie ojcostwa. Profesor i kierownik Katedry Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wybitny biegły w sprawach badania dowodów rzeczowych, autor licznych publikacji. Pionier w badaniach grup krwi i serologicznym różnicowaniu populacji oraz zastosowaniu ich w procesach o dochodzenie spornego ojcostwa. Po II wojnie światowej stały

ekspert Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce.

Olimp Laboratories – firma farmaceutyczna założona w 1990 przez Stanisława Jedlińskiego, pierwotnie działająca pod nazwą Sportatut. Siedziba firmy znajduje się w Nagawczynie k. Dębicy. Spółka prowadzi działalność w ramach grupy kapitałowej, w skład której wchodzi Nutrifarm Sp. z o.o. oraz Olimp Laboratories GmbH w Niemczech. Jest jednym z największych producentów odżywek dla sportowców oraz suplementów diety w Europie Środkowej. W październiku 2015 firma otworzyła w Pustyni k. Dębicy nowoczesny ośrodek badawczo-rozwojowy z centrum logistycznym.

Olszak Feliks – ur. 2.12.1904 w Karwinie, zm. 27.01.1965 w Krakowie; metalurg, inżynier, rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Budowniczy i pierwszy dyrektor techniczny Zakładów Południowych w Stalowej Woli (1935–1938), w l. 1938–1939 dyrektor huty w Trzyńcu. Po wojnie naczelny dyrektor techniczny Centralnego Zarządu Przemysłu Hutniczego w Katowicach (1946–1952). Od 1952 pracownik Akademii Górniczo-Hutniczej. W l. 1953–1960 opatentował 13 wynalazków, m.in. maszynę do wyprawienia trzonu i ścian pieca martenowskiego dolomitom czy urządzenie do wypychania wlewków z wlewnic.

Olszewski Karol – ur. 29.01.1846 w Broniszowie Tarnowskim, zm. 24.03.1915 w Krakowie; fizyk, chemik, trzykrotnie nominowany do Nagrody Nobla. W 1883 wraz z Zygmuntem Wróblewskim rozpo-

czął badania nad skraplaniem tzw. gazów trwałych (tleny, azotu, tlenku węgla). W 1890 zbudował aparat do skraplania gazów trwałych, który pozwalał na wykorzystanie metody kaskadowej. Zbudował helowy termometr gazowy (1896), aparaty do skraplania powietrza (1896, 1905). W 1895 skroplił argon. W 1896 wykonał pierwsze zdjęcie rentgenowskie do celów diagnostycznych. Zorganizował laboratorium kriogeniczne przy Zakładzie Chemicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Olszewski Stanisław – ur. 6.01.1852 w Warszawie, zm. 15.07.1898 w Giessen; inżynier, pionier spawalnictwa, współtwórca metody spawania łukowego i zgrzewania zaporowego. W l. 1881–1885 razem z Nikołajem Benardosem, na podstawie zgrzewania oporowego E. Thomsona, stworzyli metodę spawania elektrodą węglową. Proces oparty był na wykorzystaniu zjawiska łuku elektrycznego (odkryty w 1880), była to pierwsza w historii przemysłowa technologia spawalnicza łączenia metali; zaprojektowali również spawarkę transformatorową zasilaną prądem zmiennym. Do jej produkcji powołali spółkę Elektrigefest.

Olszewski Zygmunt – ur. 8.06.1852 w Nowym Sączu, zm. 9.01.1939 w Milanówku; geolog, działacz gospodarczy. Sekretarz Krajowego Towarzystwa Naftowego, współzałożyciel w 1893 Towarzystwa Techników Naftowych oraz w 1895 Towarzystwa Magazynowania Ropy i Produktów Naftowych. W okresie międzywojennym radca w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Autor licznych prac poświęconych geologii i złożom ropy

naftowej w Galicji, takich m.in. jak: *Mapa górniczo-przemysłowa Galicji: według stanu w roku 1910 z objaśnieniami* (1911), *Pochodzenie pierwotne ropy i gazu ziemnego w Polsce* (1937).

Óldakowski Kazimierz – ur. 4.09.1878 w Kałęczynie, zm. 30.04.1940 w Warszawie; inżynier technolog, specjalista z zakresu technicznego przygotowania produkcji wytwórni broni. Dyrektor naczelny Fabryki Broni w Radomiu (1927–1939). Twórca nowoczesnego zakładowego systemu opieki socjalnej. Przyczynił się do uspołecznienia pracowników przez członkostwo w Polskim Czerwonym Krzyżu, a także do zmniejszenia liczby wypadków przy pracy. Inicjator powstania osiedli przyzakładowych wraz z infrastrukturą użyteczności publicznej (m.in. domu kultury, boiska sportowego „Broń”, przychodni zakładowej, szpitala, parku).

Omega Pilzno Godawski&Godawski – założona w 1992 w Pilźnie przez Adama i Mariusza Godawskich firma zajmująca się logistyką. W 1998 uruchomiła pierwszy serwis samochodów ciężarowych. W 2008 oddała do użytku pierwszy magazyn w Mokrzu. W 2014 firma zatrudniała ok. 1000 pracowników i posiadała 600 ciężarówek. W 2015 utworzono dział spedycji w Rzeszowie i zainaugurowano trzeci magazyn w Jasionce. W 2016 rozpoczęło działalność biuro oddziału logistyki morskiej. W 2020 przychód wyniósł 570 mln zł, a zatrudnienie ok. 1200 pracowników. W 2022 przeprowadzono rebranding.

Onet – polski portal internetowy założony w 1996 przez spółkę Optimus. Portal

wystartował 2.06.1996 jako „Optimus-Net” i początkowo miał być połączeniem encyklopedii z dobrym katalogiem polskich stron internetowych. W 1997 nazwa domeny została skrócona do Onet.pl, a serwis zyskał charakter informacyjny. W 2001 stał się częścią Grupy ITI. W 2006 doszło do fuzji Onet.pl ze spółką Grupa Onet.pl SA. W 2012 spółka została przejęta przez niemiecko-szwajcarski koncern Ringier Axel Springer Media. W 2019 z portali Grupy Onet korzystało 19,8 mln użytkowników.

„Opiekun Społeczny” – miesięcznik poświęcony sprawom społecznym. Wydawany w latach 1936–1948 przez warszawski Zarząd Miejski. Poruszano w nim problemy walki z alkoholizmem, opieki nad niemowlęciem i dzieckiem, form opieki społecznej, działalności i doświadczeń opiekunów społecznych, walki z chorobami zakaźnymi i wenerycznymi. Propagowano akcję szczepień przeciw chorobom zakaźnym. Redaktorami byli: Helena Jawidzyk (Wierzbicka) (1936–1937), Tytus Wincenty Czaki (1937–1939), Edmund Grudziński (1939). Po II wojnie redaktorem została Halina Szymańska (1946–1948).

Opiekunowie społeczni – organ opieki społecznej powołany rozporządzeniem Prezydenta z 6.03.1928. Opiekunowie byli wybierani na trzyletnią kadencję przez władze samorządowe. Ich zadaniem było dostarczanie potrzebującym m.in.: żywności, odzieży i obuwia, opału, pomoc w zakupie narzędzi do pracy, udzielanie pomocy higieniczno-sanitarnej, zapewnienie pogrzebu. Z pracy rozliczani byli przed komisjami opieki społecznej.

W zakresie swojej działalności korzystali z ochrony prawnej, wsparcia ze strony miejscowych władz. Pod koniec I. 30. w kraju działało ok. 21 tys. opiekunów społecznych.

OPTeam SA – przedsiębiorstwo branży IT powstałe w 1988 w Rzeszowie jako Comfort Sp. z o.o. Założycielami byli pracownicy naukowo-dydaktyczni rzeszowskich wyższych uczelni. Początkowo firma zajmowała się pracami programistycznymi, projektowaniem i instalacją sieci komputerowych oraz dostawą sprzętu. W 1992 spółkę przejął Optimus SA i zmieniła nazwę na Optimus-Comfort. W 2003 przekształciła się w OPTeam SA, która stała się jednym z liderów polskiego rynku dostawców profesjonalnych rozwiązań informatycznych dla użytkowników biznesowych i instytucjonalnych.

Optimus SA – firma branży IT założona w 1988 w Nowym Sączu przez Romana Kluskę. Początkowo zajmowała się oprogramowaniem oraz importem komputerów osobistych z Azji. Pierwsze komputery z logo Optimusa pojawiły się w 1990. W 1994 do Optimusa należało ponad 40% rynku komputerów w Polsce. W 1995 firma zaczęła wytwarzać kasy fiskalne, a w 1996 stworzyła portal internetowy Onet. W 2000 Kluska sprzedał pakiet kontrolny firmy. W 2011 firma zmieniła nazwę na CD Projekt. Prawa do nazwy Optimus przejęła w 2013 Grupa AB, która rozpoczęła sprzedaż komputerów pod tą marką.

Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego – związana z PPS organizacja młodzieżowa prowa-

dząca działalność kulturalno-oświatową. Założona 2.02.1926, jej celem była edukacja oparta na równoczesnym rozwoju intelektualnym i fizycznym. OM TUR broniła również praw młodzieży pracującej, działała w ok. 120 sekcjach na terenie 85 miejscowości. Liczba jej członków w 1935 wyniosła 8 tys. 15.12.1935 została rozwiązana. Po 1944 wznowiła działalność. W 1948 została przejęta przez Związek Młodzieży Polskiej, OM TUR liczyła wówczas ok. 100 tys. członków.

Organizacje kobiece w II RP – organizacje działające na rzecz równouprawnienia i aktywizacji kobiet w życiu publicznym, zwiększenia ich znaczenia na rynku pracy, promowania tradycyjnego modelu rodziny, postaw patriotycznych oraz wspierania rozwoju kulturalnego i ekonomicznego. Największymi stowarzyszeniami były: Narodowa Organizacja Kobiet, Komitet Polityczny Kobiet Postępowych, Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem i Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemiaków. Wyróżniające się działaczki to m.in. Justyna Budzińska-Tylicka i Eugenia Waśniewska.

ORLEN – największy polski koncern paliwowo-energetyczny oraz jedna z największych korporacji przemysłu naftowego w Europie Środkowo-Wschodniej. Spółka jest kontynuatorem powstałych w 1959 Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, przekształconych w 1993 w spółkę akcyjną Petrochemia Płock SA. W 1999 utworzono Polski Koncern Naftowy z połączenia Centrali Produktów Naftowych CPN SA z Petrochemią Płock, w 2022 r. po fuzji z PGNiG oraz Lotos powstała Grupa Orlen.

Spółka zaliczana do najbardziej rozpoznawanych i najcenniejszych polskich marek początku XXI w.

Orłowicz Mieczysław – ur. 17.12.1881 w Komarnie, zm. 4.10.1959 w Warszawie; krajoznawca, popularyzator turystyki. W 1906 założył Akademicki Klub Turystyczny we Lwowie (druga polska organizacja turystyczna, po Towarzystwie Tatrzańskim). Współtworzył Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych. W l. 1919–1932 kierował Samodzielnym Referatem dla Spraw Turystyki przy Ministerstwie Robót Publicznych, w l. 1932–1939 referatem w Wydziale Turystyki Ministerstwa Komunikacji. Stworzył organizacyjne i teoretycznoprawne podstawy nowoczesnej turystyki w Polsce.

Orłowski Witold – ur. 24.01/06.02.1874 w Norwidpolach, zm. 22.02.1966; lekarz internista. W l. 1896–1907 lekarz wolontariusz w klinice chorób wewnętrznych Akademii w Petersburgu. W 1901 współzałożyciel Koła Lekarzy Polaków w Petersburgu. Podczas I wojny światowej zorganizował w Kazaniu opiekę nad jeńcami i ewakuowanymi Polakami. W 1916 współzałożyciel „Polskiego Miesięcznika Lekarskiego” w Kijowie. Od 1919 profesor chorób wewnętrznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. W l. 1925–1929 prezes Towarzystwa Internistów Polskich, od 1931 prezes Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego.

ORP Gawron – (ORP Ślęzak) pierwszy polski okręt wojenny zbudowany w XXI w. Położenie stępki nastąpiło w 2001. W 2012 podjęto decyzję o budowie na

podstawie istniejącego kadłuba jednostki patrolowej. Okręt zwodowano w 2015. Zainstalowano na nim system zarządzania walką, radary, system kierowania ogniem. Jednostka weszła do służby Marynarki Wojennej w 2019, stając się częścią Dywizjonu Okrętów Bojowych 3. Flotyli Okrętów. Do jej zadań należą zwalczanie celów nawodnych, powietrznych, zagrożeń asymetrycznych, ochrona drogi do portów, morskich tras żeglugowych.

Orzechowski Kazimierz – ur. 5.02.1878 w Przemyśle, zm. 5.02.1942 w Warszawie; lekarz neurolog, współtwórca wyodrębnienia z neurologii nowej specjalizacji – neurochirurgii. W l. 1915–1920 kierował Katedrą Neurologiczną Uniwersytetu Lwowskiego, w 1920 zorganizował Klinikę Neurologiczną Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1928 prezes Towarzystwa Neurologów Polskich. W l. 1928–1930 prezes Polskiego Towarzystwa Popierania Badań Mózgu. Jako pierwszy w 1909 opisał objaw porażny w miotonii, prowadził pionierskie badania nad nerwiakowatością Recklinghausena i stwardnieniem guzowatym Bourneville’a.

Orzeszkowa Eliza – ur. 6.06.1842 w Milkowszczyźnie, zm. 18.05.1910 w Grodnie; pisarka, działaczka społeczna. Założyła szkołę wiejską w majątku Ludwinowo pod Kobryniem. Głosiła hasła emancypacyjne, postulowała pełne prawa dla kobiet. W swojej twórczości propagowała wzór kobiety – działaczki, zaangażowanej w ruch społeczny obywatelki. Była propagatorką wykształcenia kobiet i podejmowania przez nie pracy zawodowej. Opublikowała m.in. *Kilka słów o kobie-*

tach (1870), a w podejmującym kwestie emancypacyjne „*Sterze*” *W kwestii równouprawnienia kobiet wobec nauki, pracy i dostojności ludzkiej* (1896).

Osadnictwo wojskowe – państwowa akcja osadnicza dla zdemobilizowanych żołnierzy przeprowadzona na mocy ustawy z 17.12.1920. W jej ramach inwalidzi wojenni i żołnierze, którzy dobrowolnie odbyli służbę wojskową, otrzymywali bezpłatny przydział ziemi na Kresach Wschodnich. Do końca 1923 przekazano 7345 osadnikom ok. 133 tys. ha ziemi. Głównym celem osadnictwa była polonizacja ziem wschodnich, nagrodzenie żołnierzy, ekonomiczny i kulturalny postęp oraz modernizacja kresowego rolnictwa. Zasadnicza część akcji trwała do 1923.

Osiedla robotnicze przy fabrykach COP – element spójnego planu modernizacji gospodarczej i społecznej w ramach budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego. Budowa nowoczesnych osiedli miała zapewnić godne warunki życia dla pracowników nowych zakładów przemysłowych. Osiedla powstawały m.in. przy fabrykach w Kraśniku, Mielcu, Rzeszowie, Pustkowie, Sarzynie. Największe z nich zostało zbudowane w Stalowej Woli. Mieszkania były nowoczesnie wyposażone. W planach na każdym osiedlu miała znajdować się szkoła, przychodnia zdrowia, obiekty sportowe i kulturalne.

Osiedle Banku Gospodarstwa Krajowego – modelowe osiedle mieszkaniowe wybudowane na Woli w Warszawie w 1935. Celem przedsięwzięcia była popularyzacja nowoczesnego budownictwa miesz-

kaniowego. W jego ramach powstały jednopiętrowe domy szeregowe, jednopiętrowe bliźniaki, domy wolnostojące parterowe z mieszkalnym poddaszem, pawilon wystawowy oraz wieża widokowa. Każdy z domów miał ogródek i dostęp do mediów. Twórcą projektu był Stanisław Brukalski. Po 1944 osiedle zostało znacząco przebudowane. W l. 1935–1938, w jego sąsiedztwie powstało osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych.

Osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych – wybudowane na warszawskim Kole w l. 1935–1938, celem inwestycji była budowa niewielkich, nowoczesnie zaprojektowanych i tanich mieszkań dla robotników. Posiadały one dwa pokoje, łazienkę na piętrze, dostęp do gazu, kanalizacji i wody. Powierzchnia nie przekraczała 30 m². Osiedle składało się z 20 bloków, w każdym znajdowało się 50 mieszkań. Na osiedlu zamieszkało 4,5 tys. osób. W 1937 utworzono nową trasę tramwajową prowadzącą na Koło. W l. 1947–1956 osiedle powiększono o 50 bloków. Twórcą projektu był Roman Piotrowski.

Ossowski Stefan – ur. 9.09.1874 w Borzyminie, zm. 22.03.1936 w Warszawie; inżynier elektryk. Projektant budowy elektrowni wodnej Szczawnica-Jazowsko (1910). Współtwórca komitetu organizacyjnego budowy Fabryki Związków Azotowych w Borach pod Jaworzniem (1913) oraz ich administrator (1914–1919) wraz z Ignacym Mościckim. Dyrektor Banku Małopolskiego (do 1921). Minister przemysłu i handlu (1922–1923). Jako minister przemysłu i handlu w l. 1922–1923 realizował politykę unifikacji spraw prze-

mysłu i handlu w kraju. Współzałożyciel Zjednoczenia Elektrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego SA.

Ostaszewski Adam – ur. 22.10.1860 we Wzdowie, zm. 4.03.1934 w Krakowie; wynalazca i konstruktor, zwany Leonar-dem ze Wzdowa. Pionier polskiej awiacji. W wieku 16 lat skonstruował pierwszy model sterowca. W 1909 zbudował i opatentował we Francji pionowzlot Stibor-2, w tym samym roku skonstruował samolot dwupłatowy (wzorowany na samolocie braci Wright) tzw. Ost-1. Był też konstruktorem silników. Pierwszy silnik odrzutowy (tzw. wybuchowy) powstał w 1899, w 1900 opatentował we Francji silnik hydrauliczny. W 1909 powstał silnik na gaz świetlny. Skonstruował także m.in. automat do gry w szachy.

Ostaszewski Józef – ur. 17.10.1904 w Klim-kówce, zm. 19.12.1989 w Krośnie; naukowiec, inżynier, pionier w dziedzinie automatyki wydobywania ropy naftowej. Współtwórca Instytutu Nafty i Gazu (1944). W 1956 skonstruował prototyp taranu wiertniczego. Działanie taranu oparte było na udarze wody tłoczonej z powierzchni ziemi na świder za pomocą zastawki sprężynowej, która umieszczona była w dolnej części przewodu hydraulicznego. Skutkiem tego są rytmiczne udary świdra w dno otworu. Wynalazek znalazł zastosowanie w wykonywaniu płytkich otworów szurfowych oraz do badań geologicznych.

Ostaszewski Stanisław – ur. 30.09.1862 we Wzdowie, zm. 30.05.1915 w Klim-kówce; przemysłowiec, wynalazca, hodowca. Uruchomił eksperymentalną

produkcję węgla aktywnego, substancji, która z czasem stała się podstawą w rozwoju wielu nowoczesnych gałęzi przemysłu i medycyny. W 1884 założył wspólnie z kanadyjskim przemysłowcem Williamem Henrym McGarveyem kopalnię ropy naftowej. Zakład dynamicznie się rozwijał, miał 12 szybów i zatrudniał ponad 100 mieszkańców majątku. Członek wielu towarzystw ziemskich, m.in. prezes Towarzystwa Gospodarskiego Jasielskiego, Gorlickiego i Krośnieńskiego.

Ostrowski Tadeusz – ur. 4.07.1881 w Wiedniu, zm. 3 lub 4.07.1941 we Lwowie; chirurg, jako pierwszy w Polsce wykonał lobektomię, adrenalectomię, pneumonektomię. Profesor Uniwersytetu Lwowskiego, od 1932 kierował jej Kliniką Chirurgiczną. Prezes Towarzystwa Chirurgów Polskich oraz Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego. Wprowadzał i upowszechniał pionierskie w Polsce metody chirurgicznego leczenia raka sutka, gruźlicy gruczołu sutkowego, stosowania operacji Thalmy w marskości wątroby, leczenia raka krtani, nerki wędrującej, chorób pęcherzyka żółciowego i dróg żółciowych.

Ostrowski Władysław – ur. 29.07.1897 w Warszawie, zm. 23.03.1949 w Krakowie; chirurg, torakochirurg, wybitny specjalista w dziedzinie leczenia gruźlicy płuc. Po powrocie z Rosji podjął pracę chirurga w warszawskich szpitalach, od 1936 w klinice chirurgicznej Szpitala św. Ducha, od 1939 ordynator oddziału chirurgicznego. Od 1937 wykładowca torakochirurgii Uniwersytetu Warszawskiego. Autor kilkudziesięciu prac propagujących w Polsce najnowsze osiągnięcia z zakresu chirurgii i torakochirurgii, opartych na

doświadczeniach własnych i wiedzy pozytywnej podczas wyjazdów zagranicznych.

Ostrzeniewski Aleksander – ur. 1854, zm. 1918; inżynier, konstruktor i wynalazca. Zaprojektował pionierską siłownię pływową, która jako źródło energii wykorzystywała siłę odpływów i przyływów morskich. W l. 1875–1882 opracował projekt ornitoptera, którego budowa skrzydeł wzorowana była na skrzydłach owada. W 1914 przedstawił koncepcję modernizacji aerodynamiki (statku powietrznego utrzymującego się w powietrzu dzięki sile nośnej pracy skrzydeł). Na przełomie XIX i XX w. był naczelnikiem odcinka budowy kolei Transsyberyjskiej w Orenburgu.

Osuch Aleksander – ur. 11.12.1914 w Sosnowcu, zm. 9.2008. inżynier górniczy, popularyzator nowatorskich rozwiązań w zakresie urabiania i transportu urobku w kopalniach. Specjalista w zakresie cybernetyki górniczej, górnictwa podziemnego, mechanizacji i elektryfikacji kopalń. Prekursor badań w dziedzinie wprowadzania elektrotechniki i techniki izotopowej do urządzeń górniczych. Autor metody hydraulicznego transportowania urobku w cienkich pokładach węgla. Po raz pierwszy w polskim przemyśle węglowym zastosował maszynę ładującą urobek na przenośnik zgrzebłowy.

Ośmiogodzinny dzień pracy – wprowadzony dekretem rządu Jędrzeja Moraczewskiego z 23.11.1918. 8-godzinny dzień pracy (w sobotę 6-godzinny) objął zatrudnionych w przemyśle, górnictwie, hutnictwie, rzemiośle, transporcie oraz handlu i był wyrazem nowoczesności

prawa pracy powstającego państwa. Dekret określał stawki za pracę w godzinach nadliczbowych, w niedzielę i święta. 18.12.1919 zasady dekretu powtórzyła ustawa o czasie pracy w przemyśle i handlu. Nowelą z 22.03.1933 przedłużono czas pracy w sobotę do 8 godzin i obniżono wynagrodzenie za godziny nadliczbowe.

Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Elektroniki Próżniowej – ośrodek badawczy i rozwojowy wydzielony w 1972 z Przemysłowego Instytutu Elektroniki. Głównym jego zadaniem było prowadzenie prac naukowych, badawczych, konstrukcyjnych, doświadczalnych, projektowych w celu stworzenia innowacyjnych wyrobów z zakresu m.in. techniki próżniowej, techniki wiązki elektronowej, techniki lampowej. Od 1976 jako Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Techniki Telewizyjnej. Od 1984 jako Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Elektroniki Próżniowej. W 2007 połączony z Instytutem Tele- i Radiotechnicznym.

Ośrodki zdrowia i opieki – placówki opiekuńcze tworzone w l. 30.; zastąpiły funkcjonujące wcześniej stacje opieki. Ośrodki łączyły funkcje opiekuńcze, profilaktyczne oraz lecznicze. Do ich zadań należały: ustalenie potrzeb i odpowiednich form wsparcia, wykonywanie opieki i kontrola skuteczności wdrożonych działań. Swymi działaniami obejmowały rodziny z ograniczoną możliwością samodzielnego życia lub jej całkowicie pozbawionymi. Wzorcowe placówki powstały w 1935 w Warszawie; utworzono ich 10. W 1936 w całym kraju funkcjonowało około 400 ośrodków zdrowia i opieki.

Oświetlenie elektryczne – ważne z punktu widzenia jakości życia rozpowszechnienie używania elektryczności w oświetleniu mieszkań i ulic. W 1878 po raz pierwszy oświetlono elektrycznością przystanek kolejowy w Chorzowie-Batorym, a 15.08.1887 zastosowano oświetlenie elektryczne na ulicach Częstochowy. Masowy rozwój oświetlenia elektrycznego rozpoczął się po 1900. W Krakowie pierwsze elektryczne latarnie uliczne pojawiły się w 1913. W okresie I wojny światowej wobec braku nafty rozpoczęto elektryfikację oświetlenia ulic i placów miast. Przyczyniło się ono do podniesienia poziomu postępu i jakości życia.

Otwarte fundusze emerytalne – osoby prawne powstałe w 1999 w ramach reformy systemu emerytalnego pozwalające obywatelom na gromadzenie środków pieniężnych na emeryturę w ramach tzw. własnego planu kapitałowego. Członkowie OFE gromadzili środki na indywidualnych rachunkach waloryzowanych każdego dnia roboczego, fundusze inwestowały posiadane środki w rynkowe instrumenty finansowe. Wprowadzenie OFE zmodernizowało polski system emerytalny, proponując nowy sposób oszczędzania na emeryturę i zwiększenia potencjalnego poziomu świadczeń.

Owsiak Jerzy – ur. 6.10.1953 w Gdańsku; działacz charytatywny i społeczny. Dziennikarz radiowy (m.in. Rozgłośnia Harcerska, Program III Polskiego Radia) i telewizyjny. W TVP od 1991 przygotowywał program „Róbta, co chceta, czyli rockandrollowa jazda bez trzymanki”, później „Kręciota”. Założyciel Fundacji Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, organi-

zator największej akcji charytatywnej w Polsce (corocznego Finału WOŚP) oraz największego festiwalu muzycznego Przystanek Woodstock (od 2018 Pol'and'Rock). Wielokrotnie nagradzany za swoją działalność społeczną i charytatywną.

Pachan Marian – ur. 1925, zm. 13.09.2007; fizyk. Pionier rozwoju techniki akceleratorowej w Polsce. Brał udział w badaniach możliwości przystosowania izochronicznego cyklotronu C-30 do współpracy z techniką medyczną PET. Współautor patentu na rezonansową strukturę przyspieszającą z falą stojącą do przyspieszania elektronów. Uczestnik budowy liniowego akceleratora protonów na energię 10 MeV. Współtwórca opracowania nowych rozwiązań systemu przyspieszającego w medycznym akceleratorze CO-LINE/1000 – 4 MeV oraz możliwości zastosowania technik jądrowych w Polsce.

Paciorkiewicz Władysław – ur. 15.12.1876 w Żegrowie, zm. 6.07.1925 w Bydgoszczy; mechanik, wynalazca. Konstruktor pierwszej polskiej maszyny do pisania. Pierwszy model, opatentowany w 1903, nazywał się „Merkury” i miał 28 klawiszy, a na nich 84 znaki. W Bydgoszczy uruchomił pierwszą w Polsce fabrykę maszyn do pisania, nazwał ją skrótem od swojego nazwiska „Pacior”. Produkcja nowych modeli („Pacior”, „Idea”, „Polonia”) szybko stała się masowa. Był też twórcą automatu do sprzedawania książek, ruchomych figur reklamowych, automatu oddzielającego prawdziwe monety od fałszywych.

Paciorkowski Jerzy – ur. 13.12.1893 w Będzinie, zm. 9.11.1957 Londynie;

prawnik, polityk. Członek Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny w Piotrogradzie. W 1919 zatrudniony w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, wkrótce przeszedł do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Od 1921 kierownik Wydziału Inspekcji, od 1925 kierował Wydziałem Pracy i Walki z Bezrobociem. W l. 1934–1935 minister opieki społecznej. Przeprowadził reformę organizacji systemu walki z bezrobociem. Włączył Fundusz Bezrobocia i biura pośrednictwa pracy do Funduszu Pracy. Po wojnie pozostał na emigracji.

Paczkomaty – innowacyjna usługa świadczona przez firmę InPost za pomocą zlokalizowanych w łatwo dostępnych miejscach automatów pocztowych. Paczkomat jest natywną, oryginalną konstrukcją firmy, która posiada specjalnie stworzoną i zaprogramowaną płytę główną i umożliwia nadanie oraz odbiór przesyłki. Na koniec 2023 liczba paczkomatów działających w Polsce przekraczała 20,6 tys. Urządzenia znalazły zastosowanie także w wielu innych państwach, działając zarówno w sieci InPost, jak i na mocy udzielonej przez spółkę licencji.

Paczoski Józef – ur. 8.12.1864 w Białogrodzie, zm. 14.02.1942 w Sierosławiu; botanik, twórca teorii pantopizmu, fitosocjolog. Prowadził badania terenowe florystyczno-faunistyczne w południowej Rosji (1888–1894). Asystent katedry botaniki i stacji doświadczalnej botaniczno-rolniczej w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach (1895–1897). Prowadził prace zoologiczne oraz zoogeograficzne. W 1923 przybył do Polski. Kierownik naukowy Rezerwatu w Puszczy Białowiejskiej (do 1928), od 1925 profesor Uni-

wersytetu Poznańskiego. Prowadził badania nad ekologią drzew owocowych i szkodami wywołanymi przez mrozy.

Paczyński Bohdan – ur. 8.02.1940 w Wilnie, zm. 19.04.2007 w Princeton; astrofizyk. Autor jednych z najważniejszych odkryć astrofizyki końca XX w. Prowadził badania z zakresu obserwacji gwiazd zaćmieniowych. Wyjaśnił pochodzenie gwiazd podwójnych oraz etapy ewolucji gwiazd w masywnych układach podwójnych. Twórca teorii o ewolucji gwiazd pojedynczych i odkrywca związku między masą początkową gwiazdy a produktem końcowym. Pionier zastosowania zjawisk mikrosoczewkowania grawitacyjnego w astronomii, współtwórca programów masowej fotometrii. Prowadził badania nad pochodzeniem i naturą błysków gamma.

Pafawag – powstałe w 1932 wrocławskie przedsiębiorstwo produkujące tabor kolejowy. W dwudziestoleciu międzywojennym produkowało wagony kolejowe oraz tramwaje. W 1945 przedsiębiorstwo znacjonalizowano, zaczęło funkcjonować jako Państwowa Fabryka Wagonów Pafawag. W 1953 wypuściło na rynek pierwszą krajową lokomotywę elektryczną EP02. W l. 1957–1971 produkowało elektryczną lokomotywę serii ET21. W l. 1954–1956 zaczęło wytwarzać pierwszy w kraju elektryczny zespół trakcyjny EW53. W 1997 zakład stał się własnością firmy „Adtranz”, wchłoniętej w 2001 przez Bombardier Transportation.

Pakiet 2000 – program społeczno-gospodarczy autorstwa Grzegorza Kotłodzi na l. 1994–1997. Pakiet obejmował

działania w obszarze dwóch nurtów polityki gospodarczej – polityki makroekonomicznej i fiskalnej. Hasłem przewodnim programu był „Wzrost, Stabilizacja, Konkurencyjność”, zaś głównym założeniem stworzenie taniego i czytelnego systemu podatkowego w ramach realizowanej polityki fiskalnej państwa. Pakiet zapoczątkował tworzenie w kraju różnego rodzaju pakietów i tarcz antykrzysowych uruchamianych w kryzysowych sytuacjach gospodarczych.

Pakiet Obliczeń Produkcyjnych – system informatyczny wprowadzony w 1966 przez Andrzeja Targowskiego, następnie wdrożony m.in. w: Fabryce Samochodów Osobowych w Warszawie, Polskich Zakładach Optycznych w Warszawie oraz Fabryce Samochodów Ciężarowych w Starachowicach. System pozwalał na integrację działań przedsiębiorstwa na wszystkich poziomach zarządzania. Ułatwiał planowanie wielookresowe i materiałowe, katalogowanie wyrobów oraz tworzenie strategii zatrudnienia według zawodów i kwalifikacji. Zapoczątkował powstanie Krajowego Systemu Informatycznego.

Pakulscy Bracia – firma handlowa sprzedająca wina i importowane art. spożywcze. Założona w 1909 w Warszawie przez Adama, Jana i Wacława Pakulskich. Siedziba znajdowała się na ul. Brackiej 22. Pakulscy produkowali miody pitne, piwo oraz konserwy. Istniało 5 sklepów w Warszawie oraz filie w Otwocku i Katowicach. Firma zajęła czołową pozycję w handlu art. kolonialnymi w stolicy. Sklepy słynęły z wysokiej jakości produktów oraz profesjonalnej i nowoczesnej obsługi. W 1944

majątek został zniszczony, po 1945 wznowiono działalność, firmę znacjonalizowano 12.08.1950.

Palikot Janusz – ur. 26.10.1964 w Biłgoraju; przedsiębiorca, polityk. W 1989 uruchomił zakład produkcji drewnianych palet do transportu alkoholi, w 1990 założył firmę Ambra produkującą wina musujące, w tym m.in. wytwarzane od 1991 wino musujące Dorato oraz bezalkoholowy szampan dla dzieci Piccolo. W 1998 grupa Ambra wykupiła markę win Cin&Cin. Od 2013 produkuje napój alkoholowy Cydr Lubelski. W 2001 założył spółkę Jabłonna SA, poprzez którą kontrolował m.in. Polmos Lublin, właściciela znanej marki Wódka Żołądkowa. Od 2018 właściciel Browaru Tenczynek.

Pałac Prasy SA – jeden z największych koncernów prasowych działających w latach 1918–1939 w Polsce, z siedzibą w Krakowie. Został założony przez Marianą Dąbrowskiego. Pałac Prasy posiadał nowoczesne maszyny poligraficzne i rotacyjne. W nowoczesną technikę zostały wyposażone również: zecernia, chemigrafia, stereotypia, cynkografia. Koncern wydawał dzienniki i czasopisma: „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Tempo Dnia”, „Światowid”, „AS”, „Tajny Detektyw”, „Na Szerokim Świecie”, „Wróble na Dachy”. W 1938 stan zatrudnienia wynosił blisko 1400 pracowników.

Panczakiewicz Stanisław – ur. 11.04.1900 w Warszawie, zm. 8.07.1982 w Warszawie; inżynier, konstruktor. W 1926 stworzył projekt oraz zbudował nadwozie typu kempingowego dla Forda T. W l. 1927–1934 zajmował się projektowaniem nad-

wozi dla różnych typów dużych samochodów CWS T1. Od 1934 w Biurze Studiów **Państwowych Zakładów Inżynierii**. Od 1947 kierownik działu nadwozi w Centralnym Biurze Konstrukcyjnym nr 5 w Warszawie. Stworzył kabinę kierowcy samochodu ciężarowego Star 20, skonstruował nadwozie do samochodu osobowego Syrena oraz nadwozie dla autobusów Star 50, 51, 52.

Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin” – najnowocześniejsza i największa rafineria w międzywojennej Polsce, wybudowana w l. 1909–1919 w Drohobyczu. W 1927 przekształcona w państwowy koncern z siedzibą główną we Lwowie, w którego skład weszły Państwowe Zakłady Naftowe i Państwowe Gazociągi. „Polmin” zajmował się eksploatacją gazu i ropy, produkcją olejów, m.in. samochodowych, parafiny, garbarskich, asfaltów drogowych, koksu naftowego, przerobem ropy borysławskiej na benzynę samochodową i lotniczą, budową gazociągów przesyłowych.

Państwowa Komisja Wyborcza – niezawisły najwyższy organ wyborczy z siedzibą w Warszawie. Powołany ordynacją wyborczą z 1922. Odpowiedzialny za przeprowadzanie wyborów i referendum w Polsce, pełniący funkcje opiniotwórcze, wspierany przez Krajowe Biuro Wyborcze. Reaktywowana po II wojnie światowej ordynacją do Sejmu Ustawodawczego z 1946. Współcześnie przepisy regulujące działalność PKW zostały określone w ustawie z dnia 5.01.2011 Kodeks wyborczy. W 2015 Sejm uchwalił kadencję członków PKW obejmującą 9 lat, w skład PKW wchodzi 9 osób.

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia (Państwowa Rada Zdrowia) – organ doradczy w zakresie spraw zdrowia publicznego powołany 7.01.1926 na bazie istniejących od 1922 Naczelnej Rady Sanitarnej i Państwowej Rady Zdrowia. Rada od 1932 działała przy Ministrze Opieki Społecznej. Po wojnie Państwową Radę Zdrowia reaktywowano 2.10.1945 jako organ doradczy Ministra Zdrowia, na jej czele stanął **Marcin Kacprzak**. Jej podstawowym zadaniem było współdziałanie w zakresie opracowywania polityki zdrowotnej państwa. W 1950 zastąpiona Radą Naukową przy Ministrze Zdrowia.

Państwowa Rada Komunikacyjna – ciało kolegialne Ministerstwa Komunikacji zajmujące się zagadnieniami rozwoju i modernizacji transportu, utworzone z przekształcenia działającej od 1921 Państwowej Rady Kolejowej na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933. Jej zadania dotyczyły m.in.: opiniowania zasad organizacji i koncesjonowania przedsiębiorstw komunikacyjnych, budowy nowych dróg, tworzenia linii komunikacyjnych, porządku i bezpieczeństwa na drogach komunikacyjnych, propagowania turystyki, międzynarodowych porozumień komunikacyjnych.

Państwowa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga – szkoła mechaniczno-techniczna założona w Warszawie w 1895 przez Hipolita Wawelberga i Stanisława Rotwanda. Jej celem było zapoznanie uczniów z procesami produkcyjnymi w częściach teoretycznej, technologicznej, warsztatowej. W 1919 placówka przeszła na własność

państwa. Program nauczania był nowoczesny, oparty na najnowszych zdobyczach techniki. Uczono praktycznych umiejętności konstruowania oraz budowy maszyn. Szkoła istniała do 1951, gdy została połączona z Politechniką Warszawską.

Państwowa Wytwórnia Prochów i Materiałów Kruszących Pionki – największy producent prochów i materiałów wybuchowych w II Rzeczypospolitej. Wytwórnię otwarto 22.04.1927, jej dyrektorem został Jan Prot. Produkowała m.in. dunit, bawełnę strzelniczą i nitrową, nitroglicerynę, proch strzelniczy. W 1927 zatrudniała 1545 osób. W 1936 wartość jej produkcji wyniosła 160,6 mln zł. Od 1939 Pulverfabrik Pionki. Po 1944 kontynuowano produkcję, w 1958 zmieniono nazwę na Zakłady Chemiczne „Pronit”. W 1994 przekształcone w spółkę Skarbu Państwa. Zakłady przestały istnieć w 2000.

Państwowe Koleje Linowe – operator przewozów osobowych w regionie górskim powstały 24.07.1935. Pierwsza kolejka na Kasprowy Wierch wjechała 15.03.1936. Do 1939 wybudowano także kolejki na Gubałówkę, na Górę Parkową w Krynicy oraz trasę narciarską w Kotle Gąsienicowym. W 1977 otwarto kolejkę na Butorowy Wierch. W l. 1991–2004 wybudowano wyciągi na Palenicę, na hali Gąsienicowej oraz na górze Żar w Międzybórz Żywieckim. W l. 2001–2007 następowała modernizacja kolejek w Zakopanem. W 2010 do oferty dołączył Mosorny Groń w Zawoi.

Państwowe Wytwórnie Uzbrojenia – największe przedsiębiorstwo zbrojeniowe

II Rzeczypospolitej. Koncern z siedzibą w Warszawie, założony w 1927, składający się z 4 filii: Państwowej Fabryki Karabinów w Warszawie, Państwowej Fabryki Broni w Radomiu, Państwowej Fabryki Amunicji w Skarżysku i Państwowej Fabryki Sprawdzianów w Warszawie. Produkowano m.in.: karabin przeciwpancerny wz. 35 „Ur”, najcięższe karabiny maszynowe wz. 38, prototyp pistoletu maszynowego „Mors” wz. 39, prototyp pistoletu wz. 35 „VIS”, karabiny maszynowe wz. 33 i wz. 36, ale też rowery „Łucznik”.

Państwowe Zakłady Inżynierii – zakłady produkujące pojazdy i sprzęt wojskowy. Powstały 19.03.1928. Obejmowały Państwową Wytwórnię Samochodów, Państwową Wytwórnię Łączności, Państwową Wytwórnię Saperską w Warszawie, warsztaty i stocznice w Modlinie, tartak w Ossowcu oraz Zakłady Mechaniczne „Ursus” (od 1930). W 1930 zatrudniały 2539 osób. Konstruowano pojazdy mechaniczne, sprzęt łączności i saperski dla Wojska Polskiego oraz samochody cywilne i motocykle i sprzęt łącznościowy. W 1932 podpisano umowę licencyjną z Fiatem. Zakłady zostały zniszczone w czasie wojny.

Państwowe Zakłady Lotnicze – Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa – najstarsza polska wytwórnia lotnicza. Powstała w 1928 na bazie Centralnych Warsztatów Lotniczych w Warszawie. Do wybuchu wojny wyprodukowała ponad tysiąc maszyn. Po wojnie utworzono Centralne Studium Samolotów, które w 1950 zostało zreorganizowane w zakład produkcyjny WSK (od 1956 WSK-

Okęcie). Po 1989 zakłady wróciły do nazwy PZL, od 2002 EADS PZL „Warszawa-Okęcie” SA, od 2014 część Airbus Defence and Space. W WSK Warszawa opracowano najwięcej prototypów polskich samolotów, silników i osprzętu lotniczego.

Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne – potocznie „Dzwonkowa”, największy producent sprzętu telekomunikacyjnego powstały w 1931 z połączenia Państwowej Wytwórni Aparatów Telefonicznych i Telegraficznych oraz Państwowej Wytwórni Łączności. PZT konstruowały sprzęt radiowy głównie na potrzeby wojska, polskiego zarządu pocztowo-telekomunikacyjnego, lotnictwa i marynarki. Produkowano m.in. radioodbiorniki „Echo”, odbiorniki turystyczne, radiostacje polowe, centrale telefoniczne. Po wojnie działały jako Zakłady Wytwórcze Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej.

Państwowy Bank Rolny – bank państwowy powołany dekretem Naczelnika Państwa 5.02.1919. Miał wspierać parcelację, osadnictwo, przemysł rolny, odbudowę wsi, kredytować drobne i średnie gospodarstwa, organizacje rolnicze, gminne kasy oszczędnościowo-pożyczkowe. Administrował rządowymi funduszami związanymi z rolnictwem. W latach wielkiego kryzysu został włączony w rządową akcję oddłużania rolnictwa. Podczas okupacji działał na terenie Generalnego Gubernatorstwa pod kontrolą niemiecką. W 1950 postawiony w stan likwidacji; jego funkcje i majątek przejął Bank Rolny.

Państwowy Instytut Eksportowy – instytucja powołana na mocy rozporządzenia

Prezydenta z 17.09.1927 kierująca całokształtem polityki eksportowej. Działalność rozpoczęła 10.04.1927. Zajmowała się inicjowaniem oraz koordynowaniem działalności informacyjno-propagandowej w kraju i za granicą. Główne jej zadania obejmowały: badanie możliwości i warunków eksportu polskich produktów oraz udzielanie informacji na ich temat, współpracę w tworzeniu organizacji eksportowych, planowanie środków państwowej pomocy dla eksportu. Instytut działał do wybuchu II wojny światowej.

Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego – instytut naukowy założony w 1917 w Puławach z inicjatywy Stefana Surzyckiego, Ignacego Kosińskiego, Kazimierza Rogoyskiego. Podlegał Ministerstwu Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Jego działalność miała charakter akademicki. W instytucie prowadzone były badania z zakresu hodowli zwierząt, rolnictwa, sadownictwa. Wyniki badań miały przełożyć się na lepsze funkcjonowanie gospodarstw wiejskich. W 1950 w wyniku reorganizacji Instytut zakończył działalność, a z jego wydziałów wyodrębniono autonomiczne instytuty.

Państwowy Zakład Higieny – instytucja państwowa prowadząca badania na rzecz higieny publicznej, powstała 7.09.1923 na zrębach Państwowego Centralnego Zakładu Epidemiologicznego, szczególnie zasłużona w walce z zagrożeniami epidemiologicznymi ziem polskich po obu wojnach światowych. Obok centrali w Warszawie w większych ośrodkach działały filie PZH, które w 1952 przekształcono w wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne, sprawujące nadzór

sanitarny nad podległymi im terenami. Ograniczony do centrali w Warszawie PZH pozostał instytucją o charakterze naukowym.

Paradowska-Szelągowska Anna – ur. 20.07.1879, zm. 17.05.1962 w Thônex k. Genewy; działaczka społeczna. W czasie I wojny światowej członkini Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny, Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, w 1917 sekretarz Zjazdu Kobiet Polskich. W l. 1932–1947 przewodnicząca Polskiego Zjednoczenia Kobiet Pracujących Zawodowo, od 1937 wiceprzewodnicząca Międzynarodowej Federacji Kobiet Pracujących Zawodowo. W okresie II wojny światowej organizowała pomoc dla dzieci mieszkających w warszawskich sierocińcach oraz opiekę nad weterankami ruchu kobiecego.

Parki naukowo-technologiczne – strefy inwestycyjne w których lokowane są podmioty sektora gospodarki opartej na innowacjach i wiedzy. Działają w większości miast uniwersyteckich w Polsce. Istnieją 3 główne profile parków: naukowy, technologiczny i przemysłowy. Celem tych stref jest integracja działań biznesu i nauki przy wykorzystaniu specyfiki regionu oraz przekształcanie wyników badań i prac rozwojowych w innowacje technologiczne. Pierwszy park powstał w Poznaniu w 1995. W 2023 pięć wiodących parków (Gdańsk, Gdynia, Kraków, Poznań, Wrocław) podpisało porozumienie w celu rozwoju przedsiębiorczości i skutecznej pracy przy projektach.

Parnas Jakub – ur. 16.01.1884 w Mokrze, zm. 29.01.1949 w Moskwie; biochemik, fizjolog, odkrywca procesu

fosforolizy glikogenu, jako jeden z pierwszych w świecie zastosował izotopy w badaniu procesów biologicznych. Od 1916 pracował na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie zorganizował Zakład Chemii Fizjologicznej i opracował pierwszy podręcznik biochemii w języku polskim *Chemia fizjologiczna*. Od 1920 na Uniwersytecie Lwowskim. W 1944 trafił do Instytutu Chemii Biologicznej i Medycznej Akademii Nauk ZSRR, gdzie zajmował się badaniem przemian węglowodanowych przy użyciu radioaktywnych preparatów.

Paszkowski Stefan – ur. w 1935; matematyk, informatyk. Na Uniwersytecie Wrocławskim stworzył pracownię, która zajmowała się obliczeniowymi pracami usługowymi. Prowadził badania nad oprogramowaniem maszyn cyfrowych i metod numerycznych. Współpracował z Zakładami Elektronicznymi Mera-Elwro przy konstrukcji komputerów Odra. Stworzył język programowania MOST, później ALGOL 60; system operacyjny MASON i bibliotekę ok. 200 podstawowych algorytmów numerycznych. W 1965 wydał podręcznik *Język Algol 60*, który zapoczątkował i upowszechnił krajową terminologię informatyczną.

Patronat – Towarzystwo Opieki nad Więźniami i ich rodzinami; organizacja społeczna realizująca opiekę penitencjarną nad więźniami i ich bliskimi, m.in. pomoc humanitarną, prawną, finansową, akcje dożywiania, edukacyjną. Powstała w Warszawie w 1909. Wzorcowy jej statut został zatwierdzony w 1923. W 1939 działało 6 samodzielnych ośrodków: Warszawa, Kraków, Lwów, Łódź,

Lublin, Wilno oraz 82 oddziały Patronatu warszawskiego. Zlikwidowany po II wojnie światowej. Wznowił działalność jako Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więziami w 1989.

Pawiński Krzysztof – ur. w 1965 w Czańcu pod Wadowicami; przedsiębiorca. Działalność gospodarczą zaczynał od importu z Niemiec produktów instant, w 1990 wraz z partnerami utworzył spółkę **Maspex Wadowice**, której jest właścicielem i prezesem zarządu. Początkowo firma wytwarzała zabielaacz do kawy i kakao DecoMorreno. Z czasem Maspex stał się jedną z największych firm spożywczych w Europie Środkowo-Wschodniej z własnymi markami: Tymbark, Lubella, Łowicz, Krakus, Kotlin, Puchatek, Kubuś, Cremona, DecoMorreno, Ekland i Plusssz. W 2011 Pawiński został ogłoszony Przedsiębiorcą Roku.

Pawlak Andrzej – ur. w 1947 w Popowie; inżynier elektrotechnik. Specjalista od informacji technologicznych i własności intelektualnej. Autor i współautor ok. 150 patentów, m.in. elektronicznie sterowanej zastawki serca, elektromagnetycznej pompy serca oraz nowatorskich rozwiązań w silnikach samochodowych General Motors i Delphi. Twórca systemu wspomagania kierowcy z siłą wspomagania zależną od prędkości samochodu (MAGNASTEER). Autor innowacyjnej techniki dającej możliwość uwidaczniania nisz technologicznych przy pomocy map technologii.

Pawlak Zdzisław – ur. 10.11.1926 w Łodzi, zm. 7.04.2006 w Warszawie; matematyk, informatyk. W 1950 skonstruował pierw-

szy doświadczalny komputer GAM-1. W 1951 stworzył własną metodę generowania liczb przypadkowych. Opracował metodę przedstawiania liczb w systemie pozycyjnym z ujemną podstawą. Stworzył nową klasę języków beznawiasowych oraz teoretyczny model maszyny liczącej („maszyna Pawlaka”). Opracował formalny model systemów wyszukiwania informacji. Stworzył pierwszy teoretyczny model matematyczny kodu DNA. Opracował innowacyjną metodę podejścia matematycznego do teorii konfliktów.

Pawlewski Bronisław – ur. 13.01.1852 w Wołowej, zm. 29.01.1917 we Lwowie; chemik, działacz gospodarczy. Prowadził badania nad zależnościami temperatury krytycznej od składu procentowego roztworu, topliwością stężonych roztworów nad rudami cynkowo-ołowianymi, wodami mineralnymi, kaolinami i torfami galicyjskimi. Był pierwszym profesorem technologii chemicznej we Lwowie prowadzącym wykłady w języku polskim. W artykule jego autorstwa w „Czasopiśmie Technicznym” po raz pierwszy pojawiły się informacje o odkryciu polonu. Członek Krajowej Rady Przemysłowej i Krajowej Rady Górniczej.

Pawłowski Cezary – ur. w 1895 w Łomży, zm. 28.12.1981 w Warszawie; fizyk. Pionier radiologii ogólnej, radiologii przemysłowej, miernictwa radiologicznego, ochrony radiologicznej. Autor pierwszej w Polsce tzw. bomby radowej. Prowadził fantomowe badania rozkładów dawek przy wielopolowym napromieniowaniu. Opracował technologię produkcji liczników Geigera-Müllera, wprowadził test do ochrony radiologicznej. Ustalił równo-

ważnik pochłaniania promieniowania rentgenowskiego barytu. Inicjator utworzenia Oddziału Fizyki Stosowanej z Sekcją Elektrotechniki Medycznej na Poli-technice Warszawskiej.

PayPass – technologia polegająca na dokonywaniu płatności zbliżeniowych za pomocą karty lub smartfonu. Główną zaletą jest szybkość dokonywania transakcji. PayPass w Polsce funkcjonuje od 2007. Polska była pierwszym krajem Europy Środkowo-Wschodniej, który wprowadził ten sposób płatności. W 2018 w Polsce istniało 31,1 mln kart z funkcją płatności zbliżeniowych. W I kwartale 2020 udział tego rodzaju transakcji w obrotach kartami wyniósł 91,1%. W II kwartale 2023 liczba transakcji zbliżeniowych w Polsce wyniosła 340 mln.

PCC Rokita – przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją nawozów sztucznych w Brzegu Dolnym. Zakład został zbudowany w 1938 przez niemiecki koncern IG Farbenindustrie jako „Anorgana”. W 1946 przejęło go Zjednoczenie Przemysłu Organicznego i Farmaceutycznego w Łodzi. W 1957 rozpoczęła działalność wytwórnia chloru. W 1969 wybudowano wytwórnię tlenku propylenu. W 1975 działalność rozpoczęła wytwórnia polimerów. W 1992 przedsiębiorstwo stało się jednoosobową spółką skarbu państwa, w 2003 większościowym udziałowcem została PCC SE. Od 2005 działa jako PCC Rokita SA.

PC-Shell – pierwszy polski komercyjny szkieletowy system ekspertowy. Został stworzony przez Krzysztofa Michalika. Powstał na bazie poprzednich doświad-

czeń związanych z budową systemów PC-Expert oraz Diagnosta MC14007. W 1994 otrzymał wyróżnienie na Międzynarodowych Targach Oprogramowania SOFT-ARG. Jest to system hybrydowy. Cechuje się elementami architektury tablicowej, pełną integracją systemu ekspertowego oraz sieci neuronowej. Posiada możliwość parametryzacji baz wiedzy. Jest wykorzystywany w bankowości, finansach, systemach doradczych, dydaktyce.

Pecze Czesław – ur. 21.03.1892 w Rudnikach, zm. 28.05.1942 w Magdalence; ekonomista, działacz gospodarczy. Dyrektor Departamentu Górniczo-Hutniczego w Ministerstwie Przemysłu i Handlu (1931–1938). Inicjator przyjęcia przez Sejm ustawy z 18.03.1932 dotyczącej uregulowania stosunków w przemyśle naftowym. Przyczynił się do utworzenia Syndykatu Przemysłu Naftowego. Inicjator przejmowania przez państwo niemieckich zakładów górniczo-hutniczych na Górnym Śląsku. Współzałożyciel i redaktor naczelny tygodnika „Przemysł i Handel”, później „Polska Gospodarcza”.

Pełczyńska Wanda – ur. 16.01.1894 w Portoryko, zm. 5.09.1976 w Londynie; działaczka niepodległościowa i społeczna. Członkini Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. W l. 1923–1927 redaktor naczelny „Bluszcza”. Zaangażowana w sprawy społeczne na Kresach i Wileńszczyźnie. Publikowała felietony w „Gazecie Polskiej”. W 1935 została posłanką. Głosiła hasła walki z antysemityzmem, broniła praw Ukraińców, Białorusinów, Litwinów oraz chłopów. Pracowała w komisji oświatowej, pracy i spraw zagranicznych,

była sprawozdawcą projektów ustaw. Od 1946 w Londynie. Organizatorka Zjednoczenia Polek na emigracji.

Penczek Stanisław – ur. 24.01.1934 w Warszawie; chemik. Dokonał odkrycia zdolności siarki elementarnej do kopolimeryzacji anionowej. Ustalił podstawowe zależności kinetyczne i termodynamiczne polimeryzacji kationowej z otwarciem pierścienia. Jako pierwszy otrzymał wielkocząsteczkowe modele biopolimerów bezpośrednio za pomocą metody polimeryzacji. Odkrywcą zjawiska polimeryzacji z udziałem „aktywowanego monomeru” w polimeryzacji kationowej. Wiedza o tych procesach stała się podstawą do opracowania fragmentów technologii produkcji polimerów biodegradowalnych.

Pendolino – włoski pojazd szynowy produkowany przez Fiat Ferroviaria, a później przez Alstom, zakupiony przez polskiego przewoźnika kolejowego PKP Intercity. Pociągi Pendolino stały się symbolem modernizacji polskiego transportu kolejowego, wraz z nimi pojawiły się w Polsce koleje wielkich prędkości oraz nastąpiły ważne zmiany w infrastrukturze kolejowej związane z wymogami nowych pojazdów. Pendolino kursują w Polsce od 14.12.2014 i osiągają prędkości od 200 do 250 km/h. Składy obsługują połączenia pomiędzy największymi miastami, łącząc południe i północ kraju.

Peńsko Jerzy – ur. 21.04.1924 w Żyrardowie, zm. 28.07.2021 w Warszawie; fizyk, specjalista z zakresu ochrony radiologicznej, pionier fizyki medycznej. Autor nowoczesnych metod i zasad ochrony

radiologicznej. Wskazał na gaz radioaktywny radon Rn-222 jako główne źródło narażenia radiacyjnego ludności. Współzałożyciel Centralnego Laboratorium Ochrony Radiologicznej. W l. 1957–1971 dyrektor, a w l. 1958–1960 przewodniczący jego Rady Naukowo-Technicznej. Kierownik Samodzielnej Pracowni Pomiarów Tła Naturalnego. Współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Fizyki Medycznej.

Pełtowski Edward – ur. 11.04.1880 w Starachowicach, zm. 23.03.1960 w Łodzi; inżynier, polityk. Z ramienia Narodowej Partii Robotniczej minister pracy i opieki społecznej (12.1919 – 03.1921). W okresie, gdy kierował ministerstwem, przygotowano wiele ważnych projektów ustawodawstwa pracy. W l. 1921–1926 dyrektor Państwowych Zakładów Górniczych i Hutniczych. W czasie II wojny światowej prezes Fabryki Wyrobów Ceramicznych w Opocznie. Po wojnie dyrektor znacjonalizowanych łódzkich przedsiębiorstw bawełnianych (Zakładów Przemysłu Bawełnianego im. S. Dubois oraz ZPB im. Józefa Stalina).

Pertkiewicz Marek – ur. 17.02.1947, zm. 5.12.2013 w Warszawie; chirurg, twórca polskiej szkoły żywienia pozajelitowego. Autor opracowania i wdrożenia kompleksowej terapii żywieniowej w warunkach domowych. Opracował i wdrożył kompleksową terapię żywieniową, dzięki której zmniejszono koszty hospitalizacji. Opisał zasady dotyczące leczenia przetok przewodu pokarmowego na materiale 212 pacjentów. Opisał zasady dotyczące leczenia przetok przewodu pokarmowego. Założyciel Europejskiego Towarzystwa Żywienia Pozajelitowego i Dojelitowego.

Peryskop czołgowy – wynalazek polskiego inżyniera **Rudolfa Gundlacha**, zapewniający pełne pole widzenia (360°) w czołgu bez odwracania głowy obserwatora. Konstrukcja powstała w 1934, produkcję seryjną peryskopu odwracalnego czołgowego G wz. 34 na potrzeby polskiej armii rozpoczęto w 1935. Wkrótce urządzenie zostało opatentowane i udostępnione brytyjskiej firmie Vickers-Armstrong, która wprowadziła go do swych czołgów, podobnie jak w czasie wojny Amerykanie i Rosjanie. Wynalazek przyczynił się do zwycięstwa aliantów w II wojnie światowej i jest używany do dzisiaj.

PESA – bydgoskie przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją, modernizacją oraz remontem taboru kolejowego. Fabryka powstała w 1851, po 1945 funkcjonowała jako Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego, od 2001 Pojazdy Szynowe Pesa Bydgoszcz Spółka Akcyjna Holding. Jako pierwsza w kraju w 2001 podjęła produkcję wagonów spalinowych. Od 2005 produkuje tramwaje. Od 2012 podjęto w niej wytwarzanie lokomotywy dwusilnikowej „Pesa Gama”, w 2014 ruszyła produkcja pierwszych krajowych wagonów piętrowych „Sundeck”. W 2018 przejęta przez Polski Fundusz Rozwoju.

PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności. Powstał w celu gromadzenia podstawowych danych do identyfikacji tożsamości. Utworzony w 1970 w ramach tzw. rewolucji informatycznej. Numer to 11 cyfr, w których zakodowane są: data urodzenia, numer serii z oznaczeniem płci oraz cyfra kontrolna. System umożliwił wprowadzenie jednolitej ewidencji ludności w warun-

kach rozproszenia i zdekompletowania dokumentów po zaborach oraz I i II wojnie światowej. W l. 2005–2008 powstał projekt PESEL2, którego celem było udostępnienie usług administracyjnych on-line.

Piasecki Frank – ur. 24.10.1919 w Filadelfii, zm. 11.02.2008 w Haverford; syn polskich emigrantów, inżynier, konstruktor. Pracę rozpoczął w wytwórni śmigłowców Platt-LePage Aircraft Corporation w Eddystone w Pensylwanii. W 1940 założył firmę PV-Engineering Forum (PV-Piasecki-Venzi). Wspólnie z zespołem stworzył projekt jednowirnikowego śmigłowca PV-1. W l. 1941–1942 był współautorem projektu jednowirnikowego śmigłowca PV-2 w wirniku ogonowym. Na przełomie lat 70. i 80. zajął się stworzeniem koncepcji połączenia śmigłowców z balonem. Był autorem projektu PA-97-212B Heli-Stat w 1977.

Piekara Arkadiusz – ur. 12.01.1904 w Warszawie, zm. 28.04.1989 w Warszawie; fizyk, konstruktor aparatury laboratoryjnej. Popularyzator wiedzy fizycznej. Prekursor badań w optyce nieliniowej i radiospektroskopii. Odkrywca odwrotnego zjawiska dielektryczności w polu elektrycznym i w polu magnetycznym (1936). Dowiódł zjawiska anomalii dielektrycznych i magneto optycznych w pobliżu krytycznego punktu rozpuszczania. Twórca teorii autokolimacji światła wielkiej mocy. Brał udział w analizowaniu materiałów z niemieckiego pocisku V2 w laboratoriach AK.

Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski – wizyty papieża-Polaka w ojczyźnie stanowiły ważny czynnik powstawania spo-

łeczeństwa obywatelskiego, wzrostu autorytetu Kościoła i religijności Polaków. Podczas pontyfikatu Jan Paweł II ośmiokrotnie odwiedził Polskę (w 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002). Szczególnie istotna była I pielgrzymka w czerwcu 1979, gdy w trakcie mszy na placu Piłsudskiego w Warszawie padły słowa „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi!” uważane za symboliczny początek procesu zmian społeczno-ustrojowych w Polsce w l. 80.

Pieńkowski Stefan – ur. 28.07.1883 w Młynowie, zm. 20.11.1953 w Warszawie; fizyk, twórca warszawskiej szkoły fizyków doświadczalnych, prowadził pionierskie badania z zakresu luminescencji i fluorescencji. W 1921 utworzył na Uniwersytecie Warszawskim Zakład Fizyki Doświadczalnej, stworzył podstawy teorii luminescencji układów złożonych i prowadził badania dotyczące fluorescencji gazów i par, głównie rtęci. W l. 30. podjął pierwsze w Polsce badania nad reakcjami jądrowymi na wybudowanym przez siebie kaskadowym akceleratorze. Zmarł na chorobę popromienną.

Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce w Chrzanowie – producent nowoczesnych parowozów. Fabryka powstała 22.05.1919. Wytwarzała m.in. parowozy prowadzące „Nord-Express” oraz wagony motorowe, tzw. luxtorpedy. Posiadały nowoczesne, aerodynamiczne kształty, wykorzystywano je w szybkich połączeniach międzymiastowych. Produkowane także na użytek przemysłu, górnictwa i na eksport. Po 1939 fabrykę przejęli Niemcy. W 1948 włączona do Zjednoczenia Przemysłu Taboru Kolejowego TASKO. Prze-

kształcona w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa w 1991. W 2019 przejęta przez Martech Plus.

Pietrak Rafał – ur. w 1958; fizyk. Pierwszy polski internauta. 17.08.1991 za pośrednictwem protokołu IP nawiązał łączność z Janem Sorensenem z Ośrodka Komputerowego Uniwersytetu Kopenhaskiego. Uzyskał patent na metodę kodowania i dekodowania synchronicznej transmisji szeregowej oraz na maszynę cieplną Stirlinga. Uczestnik budowy warszawskiej sieci metropolitarnej (WARMAN), opartej na łączach światłowodowych. Autor color.com, emulatora karty graficznej CGA z przeznaczeniem dla komputerów wyposażonych w kartę Hercules Graphics Card. R.

Pietruszewski Władysław – ur. 7.02.1883 w Dębicy, zm. 14.08.1957 w Nowym Sączu; inżynier, hydrotechnik, społecznik. Prezes Zarządu Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej (od 1935). Budowniczy zapory i elektrowni wodnej w Rożnowie, uratowanej w wyniku jego interwencji podczas akcji „Mosty”. Kierownik prac przy regulacji rzek: Ropy, Jasiołki i Wisłoki w Jaśle oraz na Dunajcu. Projektant i wykonawca zapory przeciwrumowiskowej na potoku Czercz. Naczelnik Państwowego Zarządu Wodnego w Nowym Sączu (1928–1950). Organizator filii Państwowego Przedsiębiorstwa Robót Kolejowych w Nowym Sączu.

Pietrzak Jerzy – ur. 1.04.1928 w Barciach, zm. 13.05.2011 w Poznaniu; fizyk. Pionier w dziedzinie fizyki doświadczalnej, specjalista w zakresie spektroskopii ciała stałego i mikroskopii mikrofalowej. Kon-

struktur pierwszej w Polsce aparatury spektroskopii elektronowego rezonansu paramagnetycznego (EPR/ENDOR), mającej zastosowanie w medycynie, chemii i biologii, a także jądrowego rezonansu kwadrupolowego (NQR). Autor metody komputerowej zwiększania zdolności rozdzielczej widm EPR o nierozdzielonej strukturze nadsubtelnej do identyfikacji rodnika w witaminie B6.

Pietrzyński Grzegorz – ur. 28.01.1971 w Nowym Dworze Mazowieckim; astronom. W 1997 wszedł do projektu z OGLE. W jego ramach stworzył katalog ok. tysiąca gromad gwiazdowych w „Obłokach Magellana”. Z Wolfgangiem Gierenem opracował międzynarodowy projekt „Araucaria”. Obserwacje astronomiczne prowadził na najlepszych światowych teleskopach. Przeprowadził badania spektralnych gwiazd i analizę precyzyjną kalibracji kosmicznej skali odległości. Wyznażył precyzyjne odległości do „Obłoków Magellana” za pomocą układów zaćmieniowych późnego typu.

Pilat Stanisław – ur. 25.01.1881 we Lwowie, zm. 3.07.1941 we Lwowie; chemik. W 1909 w rafinerii Ploesti z jego inicjatywy została uruchomiona jedna z pierwszych w Europie destylacji próżniowych olejów maszynowych. W 1909 został dyrektorem technicznych rafinerii w Drohobyczu (Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin”). Opracował m.in.: nową metodę rektyfikacji benzyny, projekt parafiniarni, instalację wysokoprężniowej destylacji olejów. Dyrektor rafinerii koncernu „Dąbrowa”. W l. 1921–1923 w rafinerii Jedlicze wykonał nowatorską

przebudowę na podstawie projektu Ignacego Mościckiego.

Pilch-Kowalczyk Jerzy – ur. w 1935 w Rybniku, zm. 14.09.2011 w Katowicach; informatyk, konstruktor. Pracował nad zastosowaniem maszyn cyfrowych w systemach dyspozytorskiej kontroli produkcji i stanu bezpieczeństwa. W l. 1971–1972 skonstruował mikrokomputer UZO-4. W 1973 przyczynił się do opracowania mikrokomputera MKJ-28 oraz SMC-3. Wspólnie ze swoimi współpracownikami stworzył rejestrator impulsów sejsmoakustycznych SMC-2s. W l. 1977–1981 dyrektor Zakładów Urządzeń Komputerowych „Elzab”, gdzie sprawował nadzór nad rozwojem i zastosowaniem monitorów ekranowych MERA 79.

Pimpicki Mieczysław – ur. 10.09.1913 w Wilnie, zm. 11.03.2008 w Olsztynie; lekarz chirurg. Pionier w dziedzinie medycyny sportowej i propagator zdrowego trybu życia. Organizator Polskiej Poradni Sportowej w Olsztynie w 1947. Twórca poradni dla pracowników Polskich Kolei Państwowych. Lekarz na obozie przygotowawczym polskich sportowców przed igrzyskami w Londynie w 1948. W 1955 wprowadził oryginalną metodę leczenia wieloodłamowych złamań kości udowej. Polegała ona na zastosowaniu tzw. gwoźdźcia „L”. Dało to możliwość lepszej stabilizacji złamania i szybszego odzyskania sprawności.

Piotrowicka Fabryka Maszyn FAMUR – producent maszyn i urządzeń dla górnictwa odkrywkowego i głębinowego, wydobycia ropy naftowej, gazu ziemnego oraz dla kolei i przemysłu cementowego.

Fabryka powstała na bazie utworzonej w 1922 spółki „Stephan, Fröhlich und Klüpfel”, która w 1930 przekształciła się w Piotrowską Fabrykę Maszyn SA. Po wojnie upaństwowiona, w l. 1991–1992 przekształcona w spółkę Skarbu Państwa. Po prywatyzacji w 2002 stworzyła grupę firm zajmujących się produkcją komplementarnych maszyn i urządzeń górniczych.

Piotrowski Jan – ur. 21.10.1875 w Borysowie, zm. 4.12.1964 w Komorowie k. Warszawy; inżynier, mechanik, pionier przemysłu obrabiarkowego. W 1921 podjął pracę w spółce Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki SA, gdzie jako naczelny dyrektor kierował fabrykami obrabiarek w Porębie i Pruszkowie. Działalność na rzecz rozwoju polskiego przemysłu obrabiarkowego. W 1945 stanął na czele Państwowego Zarządu Tymczasowego Wytwórni Obrabiarek i Narzędzi Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki SA. W 1951 utworzył nowoczesne biuro konstrukcyjne, przekształcone w Centralne Biuro Konstrukcyjne Obrabiarek.

Piskorz-Nałęcki Jerzy – ur. 5.03.1930 w Warszawie, zm. 26.09.2019 w Szczecinie. Inżynier, projektant statków morskich, wynalazca, wykładowca. Zaprojektował drobnicowce typu „Kolejarz” B-512 i typu „Bailundo”, masowiec typu „Zagłębie Dąbrowskie”, masowiec typu „Azteca” oraz chemikaliowiec typu „Bow Fortune”, ogłoszony w 1975 statkiem roku przez „Machine Engineering/Log”. Autor projektów szesnastotysięcznika MS „Bieszczady” (1968), masowca „Ziemia Górnośląska” (1982), statku szkolno-badawczego „Nawigator XXI” dla Akademii Morskiej w Szczecinie (1997).

PKS Polonus – przedsiębiorstwo transportu zbiorowego powstałe w 2011; wywodzi się z PKS-u (1946) i Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej w Warszawie (1990). Oferuje przewóz osób na trasach lokalnych i dalekobieżnych. Właściciel Dworca Zachodniego i Hostelu Zachodniego w Warszawie. PKS Polonus nawiązał współpracę partnerską m.in. z PolskiBus.com i PKP Intercity w ramach oferty Wspólnego Biletu. W 2018 zaprezentowano program Polonus Partner, obejmujący 50 krajowych linii, 250 miast, 130 autokarów. W 2019 z usług PKS Polonus skorzystało 4,75 mln pasażerów.

Plage i Łaskiewicz – pierwsza na ziemiach polskich wytwórnia lotnicza założona w Lublinie przez Emila Plagego i Teofila Łaskiewicza w 1899. W 1913 firma zaczęła produkować parowe kotły okrętowe, podczas I wojny światowej wytwarzała kuchnie polowe. Pierwszy samolot wyprodukowano w 1921. W l. 1921–1935 spółka zbudowała 664 samoloty, jej maszynami odbywano rajdy nad Europą, Afryką i Azją. Ze względu na wypadki nazywano je „latającymi trumnami”. W 1935 firma doprowadzona do upadłości przez działania władz wojskowych. Po upaństwowieniu przemianowana na Lubelską Wytwórnię Samolotów.

Plan Balcerowicza – pakiet reform gospodarczo-ustrojowych autorstwa wicepremiera Leszka Balcerowicza, którego celem było doprowadzenie do przekształcenia gospodarki centralnie planowanej w społeczną gospodarkę rynkową. Plan zakładał gruntowną przebudowę we wszystkich dziedzinach gospodarki, opartą na tzw. terapii szokowej, a dzień

wprowadzenia reformy ustalono na 1.01.1990. Plan składał się z dwóch etapów: 1) osiągnięcia stabilizacji gospodarczej (walka z inflacją, równowaga rynkowa); 2) przekształceń instytucjonalnych i rzeczowych gospodarki.

Plan Hausnera – Program uporządkowania i ograniczania wydatków publicznych – plan naprawy polskich finansów publicznych autorstwa wicepremiera oraz ministra gospodarki i pracy Jerzego Hausnera przyjęty przez rząd Leszka Millera 27.01.2004. Jego właściwa realizacja przypadła na późniejszy rząd Marka Belki. Plan był reakcją na zwiększający się dług publiczny, który w 2004 wyniósł 480 mld zł. Efektem wdrożenia planu miał być spadek deficytu budżetowego w 2007 do 23,2 mld zł (2,1% PKB) oraz przeszło 30 mld zł oszczędności w latach 2004–2007.

Plan stabilizacyjny – plan reformy walutowej z l. 1927–1930 oparty na rozporządzeniu Prezydenta o planie stabilizacyjnym i zaciągnięciu w tym celu pożyczki zagranicznej w wysokości 62 mln dolarów i 2 mln funtów z 13.10.1927. Plan, zakładając osiągnięcie równowagi budżetowej oraz zmniejszenie emisji skarbowej, uporządkował rynek pieniężny i przywrócił właściwe proporcje między obiegiem banknotów i bilonu. Złoty uległ oficjalnej dewaluacji o 42%; kurs dolara ustalono na poziomie 8,91 zł. Dzięki realizacji planu złoty stał się jedną z najmocniejszych walut Europy.

Plan sześćioletni – Sześćioletni plan rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na l. 1950–1955. Jego celem było oparte na stalinowskich wzorcach

uprzemysłowienie kraju, kolektywizacja rolnictwa, podniesienie stopy życiowej ludności. Zadania zrealizowano tylko częściowo, a napięcia wynikające z zaniedbań w zakresie produkcji towarów konsumpcyjnych wymusiły w 1954 korektę założeń. Efektem planu były: rozbudowa przemysłu, zwłaszcza zbrojeniowego, szybki wzrost produkcji przemysłowej, elektryfikacja wsi, ale też spadek produkcji rolnej oraz wolny wzrost stopy życiowej ludności.

Plan trzyletni – pierwszy powojenny plan gospodarczy realizowany w l. 1947–1949, opracowany przez Centralny Urząd Planowania, oparty na przyjętej 2.07.1947 ustawie o Planie Odbudowy Gospodarczej. Jego celem była odbudowa zniszczeń wojennych, podniesienie stopy życiowej ludności, integracja ziem zachodnich z resztą kraju, odbudowa przedwojennego poziomu produkcji, konsumpcji oraz dochodu narodowego. Efektem planu były m.in.: wzrost produkcji przemysłowej, spadek bezrobocia, przekształcenia w strukturze zawodowej ludności, nie udało się zrealizować zadań w zakresie produkcji rolnej.

Plater Ludwik – ur. 6.10.1844 w Górze, zm. 22.09.1909 w Krakowie; ziemianin i przemysłowiec. W swoich majątkach wybudował wielki młyn i rektyfikację, w Bliżynie nowoczesną stalownię Akcyjnego Towarzystwa Fabryka Stali „Hrabia Ludwik Broel-Plater” (1898–1900). Jako pierwszy zastosował w przemyśle metalurgicznym w Zagłębiu Staropolskim piec martenowski. Jego kopalnie i huty zatrudniały w 1893 ponad tysiąc robotników. Był jednym z organizatorów i współ-

właścicielem linii kolejowych Skarżysko–Koluszki oraz Iwanogradzko–Dąbrowskiej. Współzałożyciel w 1886 Banku Ziemięskiego w Poznaniu.

Plater-Zyberkówna Cecylia – ur. 8.05.1853 w Passie, zm. 6.01.1920 w Warszawie. Pedagog, działaczka społeczna. Od 1880 w Zgromadzeniu Sióstr Pośanniczek Najświętszego Serca Jezusowego w Warszawie. W 1883 założyła Zakład Przemysłowo-Rękodzielniczy dla dziewcząt w Warszawie. W 1891 uruchomiła pierwszą tego typu w Królestwie Polskim pomaturalną Szkołę Gospodarczą dla Kobiet w Chyliczkach pod Piasecznem. Organizatorka m.in. kursów freblowskich i pedagogicznych. W 1905 współtworzyła Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży, w 1907 Związek Kobiet Polskich.

Platige Image – założona w 1997 w Warszawie przez Jarosława Sawko i Piotra Sikorę firma zajmująca się grafiką komputerową i produkcją filmową. Zainaugurowała działalność, wykonując efekty specjalnie do teledysku Justyny Steczkowskiej. W 2002 stworzyła pierwszy krótkometrażowy film animowany „Katedra” w reżyserii Tomasza Bagińskiego. W 2007 nawiązała współpracę z CD Projekt, w jej wyniku powstał cinematik do gry „Wiedźmin”. Za to dzieło Platige Image otrzymała nominację do nagrody Visual Effects Society. W 2023 firma dołączyła do United Nations Global Compact.

Plebański Józef – ur. 4.12.1887 w Wilnie, zm. 23.10.1967 w Warszawie; radiotechnik. W l. 1915–1919 był instruktorem w Wojskowej Szkole Elektrotechnicznej w Sankt Petersburgu, w 1923 założył

Towarzystwo Radiotechniczne „Radiopol”, w 1928 przekształcone na Polskie Zakłady Marconi. W 1925 wynalazł antenę filtrującą. W przedsiębiorstwie prowadził pracę nad projektowaniem oraz montażem radiostacji m.in. próbnej stacji radiofonicznej, stacji nadawczych Polskiego Radia. Nadzorował projektowanie i montaż masztu w Raszynie.

Pluciński Leon – ur. 9.02.1875 w Karczewie, zm. 2.06.1935 w Swadzimiu; właściciel ziemski, modernizator rolnictwa, działacz narodowy, polityk. Propagator nowych technik w rolnictwie, założyciel kółka rolniczego w Lusowie, działacz Centrali Kółek Rolniczych w Poznaniu, Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu. W 1921 Komisarz Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku. Współautor zawarcia umowy pomiędzy Polską z Wolnym Miastem Gdańskiem 24.10.1921. W l. 1927–1931 prezes Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, prezes Rady Związku Eksporterów Zboża.

Pluta Maksymilian – ur. 28.02.1929 w Karwinie k. Krakowa, zm. 1.10.2002 w Warszawie; fizyk, wynalazca mikroskopów fazowo-kontrastowych i mikroskopów interferencyjnych. Specjalista w zakresie metrologii optycznej, mikroskopii, optyki stosowanej, optyki fourierowskiej i holografii. Twórca mikroskopu polaryzacyjno-interferencyjnego Biolar PI (wcześniejszy MPI5). Mikroskop interferencyjny Pluty został opatentowany w wielu krajach. Autor i współautor kilkudziesięciu innych patentów, m.in. na sposób wytwarzania optycznych płytek z sadzy.

Płaca minimalna – najniższy dopuszczalny poziom wynagrodzenia pracownika zatrudnionego w pełnym wymiarze czasu pracy ustalany corocznie w myśl ustawy z 10.10.2002 przez Prezesa Rady Ministrów lub Radę Ministrów. Zasadniczym celem jej stosowania jest podniesienie standardów życia osób najmniej zarabiających oraz zmniejszenie rozpiętości płacowych, w wymiarze ekonomicznym stanowi element polityki płac. Pojęcie wynagrodzenia minimalnego wprowadzono w Polsce w 1956, od 1990 płaca minimalna stała się ważną częścią polityki społecznej i gospodarczej państwa.

Płat polski – nowatorska konstrukcja skrzydeł samolotu zaprojektowana przez **Zygmunta Puławskiego**. Był to układ skrzydeł samolotu zapewniający lepszą widoczność z kabiny w kierunku przednim, górnym i bocznym, co z kolei zwiększało możliwości obserwacyjne pilota w walce powietrznej. Zastosowano go w serii polskich samolotów myśliwskich z serii P, a także w samolotach zagranicznych. Płat Puławskiego był oryginalnym i nowatorskim rozwiązaniem technicznym, które zwiększało możliwości bojowe samolotów górnopłatowych i znalazło zastosowanie na całym świecie.

Płóński Jan – ur. 6.12.1929 w Warszawie, zm. 23.11.1982 w Warszawie; lekarz, ginekolog, położnik. W 1956 z inicjatywy Tadeusza Bułskiego rozpoczął prace nad kardiokografią płodu. Pierwszy prototyp urządzenia do badania tętna i funkcjonowania serca płodu powstał w 1961 jako „Audiokardiometr PS-61”. Urządzenie otwierało nowe perspektywy do nadzoru nad tętnem płodu również pod-

czas porodu. Nowoczesny mechanizm pozwalał na lepszą diagnostykę. Graficzne oraz magnetyczne ewidencjonowanie zapisu dawało możliwość objaśnienia studentom kierunku lekarskiego funkcjonowanie tętna płodu.

Płoszajski Jerzy – ur. 23.10.1910 w Moskwie, zm. 7.12.2007 w Londynie; inżynier, pilot, wynalazca. W 1927 zaprojektował szybowiec KLS-II. Współautor prototypów samolotów JD-2, SP-1 i RWD-1 (1927–1928). Współkonstruktor samolotu słabosilnikowego MIP „Smyk” (1937) – pierwszego polskiego samolotu lekkiego z chowanym podwoziem. Od 1937 konstruktor w Fabryce Śmigieł W. Szomański i S-ka w Warszawie. Od 1942 członek Biura Konstrukcyjnego Folland Aircraft. Pracował nad budową samolotu bombowego dla lotniskowców oraz nad nowym samolotem myśliwskim. Współzałożyciel Stewart Plastics Ltd.

Pniewski Jerzy – ur. 1.06.1913 w Płocku, zm. 16.06.1989 w Warszawie; fizyk. Specjalista w zakresie fizyki jądra atomowego, fizyki cząstek elementarnych. Inicjator prac i twórca działu fizyki jądrowej – spektroskopii hiperjądrowej. Autor koncepcji izometrii hiperjądrowej. Współodkrywca pierwszego hiperjądra (1952), stanów izomerycznych hiperjąder (1962) i podwójnego hiperjądra (1963). Inicjator budowy akceleratora ciężkich jonów U-200 w Warszawie. Przewodniczący Komisji Fizyki Jądrowej Komitetu ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej PAN (1961–1969).

Pocztowa Kasa Oszczędności – powołana dekretem Józefa Piłsudskiego 7.02.1919,

działała pod nadzorem i z gwarancją państwa. Jej zadania to przyjmowanie i oprocentowanie oszczędności, obrót czekowy, sprzedaż i zakup papierów wartościowych, współdziałanie przy emisji pożyczek państwowych, komunalnych i in., od 1928 oferowała ubezpieczenia na życie. W czasie okupacji PKO działała w Generalnym Gubernatorstwie pod zarządem niemieckim. Działalność wznowiła w 1945. W 1949 postawiona w stan likwidacji; na jej bazie powstała w 1950 Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy.

Podkarpacki Bank Spółdzielczy – pierwszy bank w Europie, który zastosował bankomat biometryczny na potrzeby klientów (2010). Jego poprzednikiem był Bank Spółdzielczy z siedzibą w Sanoku powstały z Powiatowego Towarzystwa Zaliczkowego istniejącego od 1871, przeorganizowany na PBS w 2000, wraz z siecią placówek działający na terenie województwa podkarpackiego. Wyposażony w pionierski system informatyczny defBank-Pro COMP Rzeszów, wdrożył system bankowości elektronicznej. Oferował nowoczesne usługi bankowości mobilnej, np. płatności mobile Google Pay. Od 2020 Bank Nowy BFG.

Podlaska Wytwórnia Samolotów – jedna z pierwszych wytwórni lotniczych w Polsce. Powstała 27.11.1923, nastawiona była na seryjną produkcję samolotów licencyjnych. Produkowano samoloty na licencji francuskiej. W 1926 jej zatrudnienie wyniosło 700 osób. Do 1929 wyprodukowano 340–350 płatowców. Samoloty własnej konstrukcji wytwarzano od 1926. W l. 20. PWS była największą fa-

bryką samolotów w kraju. Posiadała najnowocześniejsze wówczas Biuro Konstrukcyjne wyposażone w tunel aerodynamiczny. W 1932 spółkę upaństwowiono i podporządkowano Państwowym Zakładom Lotniczym.

Podoski Roman – ur. 15.08.1873 w Dąbrowicy, zm. 23.11.1954 w Zielonce; inżynier, elektrotechnik, pionier elektryfikacji kolei. Kierownik budowy linii tramwajowych w Zurychu, Kolonii, Como i Catinii. Autor pierwszego ogólnego projektu elektryfikacji kolei w Polsce (1922). Inicjator powstania Międzyministerialnej Komisji Studiów nad Elektryfikacją Kolei w Polsce. Wprowadził nowoczesny system zasilania trakcji elektrycznych. W l. 1928–1930 wykonał szczegółowy projekt elektryfikacji warszawskiego węzła kolejowego. Po 1945 zaangażował się w proces odbudowy i modernizacji kolei w Polsce.

Pohorecki Bolesław – ur. 6.06.1878 w Warszawie, zginął w 1940 w Katyniu; wybitny prawnik. Sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie (1917). Członek Komisji Prawa Cywilnego Tymczasowej Rady Stanu. Uczestnik prac nad zasadami polskiej procedury cywilnej. Brał udział w powoływaniu Sądów Obywatelskich. Wchodził w skład Komisji powołanej do prac nad Dekretem Naczelnika Państwa regulującym tymczasowy statut Palestry Państwa Polskiego. Sędzia Sądu Najwyższego i Prezes Izby Cywilnej Sądu Najwyższego. Prezes Trybunału Kompetencyjnego, prezydent Komisji Kodyfikacyjnej (1932–1939).

Polacy na Syberii – liczna grupa polskich zesłańców odgrywająca ważną rolę

w procesach poznawania Syberii, jej ludów i przyrody. Do najwybitniejszych należeli Aleksander Czekanowski (podróżnik i geolog, zatrudniony w Syberyjskim Oddziale Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego), Bronisław Piłsudski (badania kultury Ajnów, Gilaków, Oroków i Mangunów), Wacław Sieroszewski (etnograf, opisał obyczaje i wierzenia Jakutów). Benedykt Tadeusz Dybowski (przyrodnik, prowadził badania faunistyczne, opisał 116 nowych gatunków skorupiaków i 6 gatunków ryb).

Polacy w Gruzji – Polacy stanowili znaczącą grupę narodowościową wpływającą na modernizację Gruzji w II połowie XIX i na początku XX w. Pośród nich byli przedstawiciele polskiej inteligencji, historycy, etnografowie, biolodzy, lekarze, rzemieślnicy, artyści, architekci i inżynierowie, m.in. Ferdynand Rydzewski (budowniczy tunelu Suramskiego, najdłuższego na Kaukazie), Aleksander Szymkiewicz (architekt Tibilisi, członek rady miasta), Ludwik Młokosiewicz (biolog, twórca rezerwatu w Kachetii), Jan Minkiewicz (chirurg, ordynator szpitala w Tibilisi).

Polar SA – przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją sprzętu AGD i elektroniki. Powstało w 1952 we Wrocławiu jako Zakłady Metalowe „Zakrzów”, od 1966 Zakłady Metalowe „Polar”. W 1957 wyprodukowano tam pierwszą krajową lodówkę absorpcyjną, w 1962 asortyment został poszerzony o chłodziarkę sprężarkową. W 1971 podpisano umowę z firmą „Gorenje Polar” na produkcję pralek automatycznych bębnowych. W 1999 francusko-włoski koncern „Moulinex-Brandt” kupił 95% akcji przedsiębior-

stwa. 6.06.2002 przedsiębiorstwo stało się własnością holdingu „Whirlpool”.

PolCard SA – marka utworzona w 1991 przez Biuro Podróży „Orbis” i Bank Inicjatyw Gospodarczych jako niezależne centrum rozliczeniowe w Polsce. Spółka wprowadziła na polski rynek pierwszy terminal do przyjmowania transakcji kartami oraz jako pierwsze centrum uruchomiła akceptację kart wyposażonych w mikroprocesor z weryfikacją za pomocą kodu PIN (1992). Pionierską innowacją marki jest aplikacja mobilna SoftPOS na smartfony, umożliwiająca przyjmowanie płatności zbliżeniowych, nagrodzona tytułem Projektu Fintech w II edycji fintechowych nagród cashless.pl (2019).

Politechnika Lwowska – jedna z najstarszych w Europie uczelni technicznych utworzona w 1877 z przekształcenia powstałej w 1844 Cesarskiej Królewskiej Akademii Technicznej w polską Cesarsko-Królewską Szkołę Politechniczną. Oprócz kształcenia polskich kadr naukowych i technicznych posiadała stacje doświadczalne (Przemysłu Naftowego, Ceramiczną, Mechaniczną) oraz liczne laboratoria do badań nad technologią soli potasowej, radiotechniczne, aerodynamiczne, fizyczne, modelowania. W 1921 otrzymała nazwę Politechniki Lwowskiej, w 1939 przejęta przez władze sowieckie.

Politechnika Warszawska – publiczny uniwersytet techniczny założony w 1915 w Warszawie. W dwudziestolecie międzywojennym wraz z Politechniką Lwowską ważne centrum kształcenia kadr technicznych. Po II wojny światowej

nastąpił dalszy rozwój uczelni. W 1951 w jej strukturę włączono Szkołę Inżynierską im. H. Wawelberga i S. Rotwanda, w 1967 utworzono Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku, a w 1991 Szkołę Biznesu Politechniki Warszawskiej. W 2022 na uczelni studiowało ok. 22 tys. studentów i ok. 1 tys. doktorantów, zatrudniała ok. 5 tys. pracowników.

Polityka rodzinna – działania władz publicznych na rzecz dzieci i ich rodzin, w szczególności wpływające na sytuację rodzin posiadających dzieci lub poszczególnych osób w ich rolach rodzinnych. Pierwszy Program Polityki Rodzinnej z 1997 zakładał wspieranie rodziny jako inwestycję w młode pokolenie. Projekt polityki rodzinnej z 2007 miał na celu polepszenie klimatu dla rodzicielstwa. Przełomowym rozwiązaniem stał się **Program Rodzina 500 plus** z 2016, oznaczający nowe podejście, obejmujące wsparcie dla wszystkich rodzin, niezależnie od ich położenia materialnego.

Polkomtel SA – firma telekomunikacyjna, operator sieci komórkowej Plus. Spółka powstała w 1995, koncesję otrzymała 1.02.1996, start sieci Plus nastąpił 1.10.1996. W 2007 Polkomtel został liderem w kategorii transmisji danych z użyciem karty SIM, wprowadził też innowacyjne rozwiązanie w zakresie mobilnych płatności. W 2011 firma wprowadziła nową technologię transmisji danych – LTE. W 2011 za 18,1 mld zł Polkomtel kupiła należąca do **Zygmunta Solorza** spółka Spartan Capital Holdings. W 2013 właścicielem Polkomtela została Grupa Cyfrowy Polsat.

Pollak Karol – ur. 15.11.1859 w Sanoku, zm. 17.12.1928 w Białej; elektrotechnik, przedsiębiorca, wynalazca. Twórca patentu na produkcję akumulatorów ołowiowo-kwasowych. Pierwszy akumulator z płytami walcowanymi uzyskał poparcie francuskiej Akademii Umiejętności i na wystawie światowej w 1889 został nagrodzony srebrnym medalem. W 1894 zbudował prostownik do przetwarzania prądu zmiennego na stały. Zbudował i opatentował mikrofon, maszynę do druku w kilku kolorach i łącznik automatyczny do lamp elektrycznych Jabłeczko-wa. Łącznie uzyskał 98 patentów w wielu krajach.

Pollycell – projekt badawczy zespołu prof. Andrzej Dworaka z Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych Polskiej Akademii Nauk w Zabrze, którego efektem było wytworzenie termosterowalnego polimerowego podłoża wykorzystywanego do hodowli komórek skóry na potrzeby leczenia rozległych oparzeń i przewlekłych ran. Za opracowanie nowej, bardziej efektywnej metody hodowli komórek skóry twórcy otrzymali prestiżową międzynarodową nagrodę Prix Galien 2015 za „innowacyjne odkrycie naukowe”. Wynalazek przyczynił się do znaczącego postępu w leczeniu ran i oparzeń.

Polmax – firma zajmująca się dystrybucją sprzętu medycznego i kosmetycznego. Założona w 1989 w Częstochowie. Jedna z pierwszych w Polsce oferująca klientom dostęp do innowacyjnych i ekskluzywnych technologii w branży kosmetycznej i medycznej. Głównym dostawcą sprzętów medycznych jest włoska firma Man-

tis. Pierwszy w Polsce dystrybutor francuskiej firmy LPG Systems, oferującej sprzedaż aparatów Endermologie. Pionier popularyzacji personalizowanych kosmetyków opartych o badania kodu DNA na terenie Europy Środkowo-Wschodniej.

Polpharma – przedsiębiorstwo produkujące leki z siedzibą w Starogardzie Gdańskim założone w 1935 jako Fabryka Chemiczno-Farmaceutyczna „Polpharma”. Od 1951 Starogardzkie Zakłady Farmaceutyczne. Od 1995 Polpharma SA. W 2000 przejęta przez Spectra Holding i Prokom Investments. W 2003 wdrożyła nowoczesną identyfikację wizualną dla opakowań leków na receptę. W 2004 ukończono budowę nowoczesnego Centrum Badań i Rozwojowego i Laboratorium Kontroli Jakości. W 2010 Polpharma przejęła od firmy **Bioton** produkcję pakietu antybiotyków. W 2023 uruchomiono nowe laboratorium rozwojowo-produkcyjne.

Polska Agencja Kosmiczna – POLSA, narodowa agencja wykonawcza Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii z siedzibą w Gdańsku i oddziałami terenowymi w Warszawie i Rzeszowie. Powołana ustawą z 26.09.2014 w celu wspierania polskiego przemysłu kosmicznego w ramach realizacji Polskiej Strategii Kosmicznej. Jej celem jest rozwój technologii kosmicznych i inżynierii satelitarnej z zastosowaniem w administracji, nauce, gospodarce, obronności i życiu codziennym. Współpracuje m.in. z Europejską Agencją Kosmiczną. W 2023 POLSA uruchomiła próbną wersję Narodowego Systemu Informacji Satelitarnej oraz wstąpiła do konsorcjum nowego projektu GEXTRECS.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – centralny organ administracji podlegający ministrowi właściwemu ds. gospodarki, powstały w 2001. Prowadzi działania na rzecz realizacji programów rozwoju gospodarki, wsparcia aktywności małych i średnich przedsiębiorstwa, w tym start-upów. W 2002 PARP przejęła zadania i obowiązki Agencji Techniki i Technologii oraz Polskiej Agencji Rozwoju Regionalnego. Transferuje dofinansowanie z unijnych, krajowych i zagranicznych funduszy. Od 2016 wchodzi w skład Grupy Polskiego Funduszu Rozwoju.

Polska Agencja Telegraficzna – rządowa i największa instytucja prasowa w międzywojennej Polsce, założona 31.10.1918 w Warszawie. Biuletyny PAT wydawane w kilku językach stanowiły najważniejsze źródło informacji o Polsce. PAT wydawała w szczególności: biuletyn dla Polonii, miesięczniki „Bank i Giełda”, „Wiadomości Portu Gdańskiego”, „Arkady” oraz roczniki „Rocznik Polityczny i Gospodarczy”, „Prasa-Reklama”. Po II wojnie światowej była oficjalną agencją prasową Rządu RP na uchodźstwie. 27.02.1991 doszło do symbolicznego połączenia PAT z Polską Agencją Prasową.

Polska Akademia Nauk – instytucja naukowa powstała w 30.10.1951 na bazie **Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie** oraz **Towarzystwa Naukowego Warszawskiego**. Początkowo miała charakter centralnego urzędu państwowego, który miał sprawować kontrolę nad polską nauką i narzucać planistyczne i centralistyczne obowiązki. Podzielona na wydziały, z czasem PAN uzyskała charakter korporacji akademickiej i równocześnie

centrum badawczego, przyczyniając się do unowocześnienia struktury polskiej nauki. Celem PAN jest m.in. działalność naukowo-badawcza i organizacyjna, wydawnicza, ekspercka.

Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna (PAST)

– przedsiębiorstwo telekomunikacyjne utworzone w 1922 w Warszawie. Działało na terenie Warszawy, Łodzi, Lwowa, Lublina, Zagłębia Dąbrowskiego, Białegostoku, Zagłębia Borysławskiego i Bydgoszczy. PAST-a była największym przedsiębiorstwem eksploatacji telefonów w Polsce przed 1939. Firma wprowadziła znormalizowany typ aparatów telefonicznych oraz zainstalowała liczniki w centralach, centrale zegarynek i aparaty samoinkasujące. W 1939 obsługiwano 77 tys. abonentów. W 1948 majątek spółki został przejęty przez państwo.

Polska Konwencja Węglowa – ogólnopolski kartel węglowy, największa tego typu organizacja w Polsce międzywojennej. Powstała 10.07.1925 w Katowicach. Do 1937 liczba członków wzrosła z 29 do 43, obejmując 99% kopalni węgla. W 1926 zatrudniała 128 tys. robotników. Celem była regulacja cen i redukcja konkurencji między członkami. Prowadziła przedstawicielstwa polskiego przemysłu węglowego w kraju i za granicą, badania rynków zbytu i organizację eksportu. Dzięki PKW Polska stała się siódmym największym producentem węgla na świecie.

Polski Bank Komunalny SA – powołany w 1919 w celu kredytowania związków samorządowych oraz ułatwienia prowadzenia ich rozrachunków i obrotów pieniężnych. Udziałowcami były m.in.: sa-

morządy powiatowe, miasta, komunalne kasy oszczędności, instytucje publiczne. Kredytował kasy komunalne, samorządy, rolnictwo, przemysł metalowo-hutniczy, spółdzielnie budowlano-mieszkaniowe. W okresie okupacji niemieckiej kredytował gminy wiejskie. Po 1945 pełnił głównie funkcje centrali finansowej i żyrowej dla PKO. W 1949 rozporządzeniem ministra skarbu postawiony w stan likwidacji.

Polski Biały Krzyż – organizacja społeczna działająca w okresie międzywojennym. Założona 2.02.1918 w USA z inicjatywy Heleny Paderewskiej, żony Ignacego Jana Paderewskiego, w celu niesienia pomocy dla polskich żołnierzy (przede wszystkim we Francji) i ich rodzin. Po zakończeniu wojny organizacja przeniosła działalność do Polski. W 1919 powstał m.in. szpital żołnierski i domy dla żołnierzy-rekonwalescentów w Płomianach i Skolimowie. Polski Biały Krzyż prowadził też działalność oświatową i edukację obywatelską dla żołnierzy. 28.11.1946 organizacja została rozwiązana przez rząd.

Polski Czerwony Krzyż – organizacja humanitarna powstała 18.01.1919. Prowadził domy dziecka, szpitale, ambulatoria, pogotowie wypadkowe, stacje przetaczania krwi, szkolił ratowników sanitarnych, pomocnicze kadry pielęgniarskie, włączył się do walki z gruźlicą i chorobami wenerycznymi. W 1939 liczył ok. 850 tys. członków, prowadził 1300 placówek. Po 1939 działał w Generalnym Gubernatorstwie oraz na emigracji. Po 1951 utracił samodzielność. W Polsce Ludowej był organizacją masową, finansowaną z budżetu państwa. Po 1989 nastąpiła jego decentralizacja.

Polski Komitet Normalizacyjny – pierwszy w Polsce centralny urząd normalizacyjny powołany w 1924. Jego celem była standaryzacja wyrobów przemysłowych, dostaw oraz ustalanie warunków, w jakich powinny być produkowane. W 1925 została wydana pierwsza polska norma, w 1926 rozpoczęto wydawanie „Wiadomości PKN”. Siedziba PKN znajdowała się w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. W 1947 PKN został członkiem założycielskim ISO. W 1949 została uchwalona ustawa o Polskim Komitecie Normalizacyjnym. Wprowadziła normę jako dokument do obowiązkowego stosowania.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych – ogólnopolskie zrzeszenie przemysłu metalowego, mające na celu reprezentację interesów tej branży wobec instytucji państwowych. Związek powstał w 1920 w Warszawie. Jego celem był rozwój i ochrona przemysłu metalowego w Polsce. Aktywnie działał na rzecz ustalania wysokości płac, polepszenia warunków pracy w przemyśle metalowym, organizowania szkół i kursów zawodowych oraz budowy laboratoriów. W 1923 liczył 318 zakładów skupionych w 10 oddziałach. W 1938 liczba zrzeszonych fabryk wynosiła 360. W 1939 rozwiązany przez Niemców.

Polskie Biuro Podróży „Orbis” – założone w 1920 we Lwowie największe w międzywojennej Polsce przedsiębiorstwo oferujące usługi turystyczne. W 1929 centralę przeniesiono do Warszawy, w 1933 przejął je państwowy Bank PKO. W 1938 posiadał 91 oddziałów i agentur w kraju i 19 za granicą. W okresie PRL „Orbis” rozbudował sieć hoteli (w tym

„Victoria” i „Forum” w Warszawie), zajmował się obsługą zagranicznych gości oraz organizowaniem wycieczek zagranicznych. Po 1989 rozpoczął się proces prywatyzacji przedsiębiorstwa. W 2000 strategicznym partnerem została firma Accor.

Polskie cukrownie na Ukrainie – związany z polskimi inwestycjami element widocznego rozwoju przemysłu Ukrainy w II połowie XIX w. W dobrach polskich ziemian powstawały wtedy liczne zakłady przemysłu spożywczego, a także nowoczesne cukrownie. Potentatami cukrowniczymi w tym okresie byli m.in. Zygmunt Kotużyński, Karol Jaroszyński, Władysław Branicki, Zofia Potocka z Branickich, a także Alfred Potocki i jego syn Alfred II Potocki. Pod koniec XIX w. polskie rodziny ziemiańskie kontrolowały ponad 90% zrzeszonych w syndykacie cukrowniczym zakładów na Ukrainie.

Polskie Koleje Państwowe – państwowe przedsiębiorstwo zajmujące się kolejowymi przewozami pasażerskimi i towarowymi oraz utrzymaniem i rozwojem infrastruktury. Utworzone 24.09.1926 na mocy rozporządzenia Prezydenta. PKP były największym pracodawcą w kraju (139 tys. w 1938). Po wojnie dokonały odbudowy zniszczonych linii oraz stopniowej ich elektryfikacji, sukcesywnie zwiększając przewozy i zatrudnienie (360 tys. w 1970). Po 1989 nastąpił spadek znaczenia kolei wobec rozwijającej się komunikacji samochodowej. W 2001 rozpoczął się proces restrukturyzacji PKP.

Polskie Linie Lotnicze LOT – największe w Polsce przedsiębiorstwo komunikacji

lotniczej. Powstało w 1928 na skutek upaństwowienia prywatnych linii lotniczych: Towarzystwa Aero i Towarzystwa Aerolot. W l. 30. dokonano modernizacji firmy. Obsługiwała 7 stałych linii, flota liczyła 26 samolotów. W 1939 zatrudniała ok. 900 pracowników. LOT reaktywowano w 1945. W l. 50. powiększono flotę i uruchomiono nowe połączenia. LOT kupował najnowocześniejsze samoloty: odrzutowy Tu-134 (1968), Boeing 767 (1988), Embraer ERJ-145 (1999). W 2020 100% udziałów posiadała Polska Grupa Lotnicza.

Polskie okręty desantowe – klasyczne okręty desantowe o wyporności około 700 ton z zakrytą ładownią, przystosowane do desantu żołnierzy, czołgów oraz pojazdów bojowych. Ich projekty powstały pod koniec l. 50. XX w. w Centralnym Biurze Konstrukcji Okrętowych nr 2 na podstawie radzieckich wytycznych technicznych. Głównym projektantem jednostek 770 i 771 był Stanisław Wojnowski, zaś jednostki 773 – Stanisław Kański. Budowano je w Stoczni Północnej. Łącznie powstało ich 107. Na przełomie l. 80. i 90. zbudowano i wcielono do służby 5 nowych okrętów desantowych średnich.

Polskie przedwojenne konstrukcje samochodów – pojazdy o nowatorskiej konstrukcji, zaprojektowane przez polskich inżynierów i wytwarzane w okresie międzywojennym. Najważniejsze z nich to opracowane przez Tadeusza Tańskiego i wytwarzane od 1924 w Centralnych Warsztatach Samochodowych modele: CWS T-1, CWS T-2 i CWS T-8; Ralf-Stetysz konstrukcji Stefana Tyszkiewicza (1924, w Polsce produkowany od 1927), marka

AS (od 1927) w odmianach S-1 i S-2, a także prototyp małolitrażowego SKAF-a (1920) oraz 6-osobowej Polonii z otwartym nadwoziem (1924).

Polskie Radio SA – spółka Skarbu Państwa z koncesją na nadawanie programów radiowych powołana w 1924. Rozpoczęła działalność 18.08.1925. Inicjatorem oraz pierwszym dyrektorem Polskiego Radia (do 1935) był Zygmunt Chamiec. Powstanie radiofonii miało duże znaczenie ekonomiczne, społeczne oraz polityczne. Od 1927 następował rozwój stacji nadawczych: Kraków, Katowice, Poznań, Wilno. W 1931 została utworzona stacja nadawcza w Raszynie uznawana za jedną z najsilniejszych w Europie (120 kW) i pokrywająca swym zasięgiem niemalże całą powierzchnię kraju.

Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem – jedna z największych organizacji kobiecych w międzywojennej Polsce. Zrzeszała kobiety posiadające wykształcenie wyższe. Celem organizacji była walka o zwiększenie znaczenia kobiet na rynku pracy. Powstała 3.03.1926 w Warszawie. Stowarzyszenie promowało inicjowanie aktywności zawodowej i naukowej kobiet poprzez zakładanie bibliotek, szkół, klubów dyskusyjnych, fundowanie stypendiów i współpracę z innymi organizacjami. W 1948 zostało wchłonięte przez powstałą w 1945 Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet, przemianowaną wtedy na Ligę Kobiet.

Polskie Stowarzyszenie Równouprawnienia Kobiet – organizacja kobieca powstała w 1907 w wyniku rozłamu w Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich (dzia-

łająca do 1914). Na czele stały Teodora Męczkowska, Ludwika Jahołkowska-Koszutska odrzucające łączenie celów feministycznych ruchu kobiecego z celami politycznymi. Członkinie organizacji, walcząc o prawa kobiet, nie odrzucały pełnienia tradycyjnych kobiecych ról (matki, żony, wdowy), a w działalności emancypacyjnej korzystały ze wsparcia bliskich im mężczyzn. Organem Stowarzyszenia był wydawany w l. 1907–1914 „Ster”.

Polskie sztuczne płucoserce – urządzenie przejmujące w trakcie operacji na otwartym sercu funkcje płuc i serca. W 1953 prototyp polskiego urządzenia do krążenia pozaustrojowego MPS-1 skonstruowali Franciszek Płużek i Władysław Szymkowiak. Jego udoskonaloną wersję MPS-2 wykorzystano w poznańskiej klinice. W 1962 urządzenie wyposażono w cylindryczny oksygenator MPD-3. Od 1966 MPS-2 i MPD-3 były używane do operacji wad serca w normotermii. W 1967 prace nad płucosercem podjęto na Politechnice Śląskiej. Zbudowano trzy modele: „Zabrze” (1968), „Białystok” (1970) i „Seria” (1972), wykorzystywane w klinikach kardiologicznych.

Polskie szybowce – konstruowane i produkowane na ziemiach polskich od przełomu XIX i XX w. Jako pierwszy szybowcą lotnią zbudował Czesław Tański w 1896. Pierwszy całkowicie polski szybowiec „Akar” zbudował w 1922 Adam Karpiński. Produkcja szybowców rozwinęła się w latach 30. Wznowiono ją w 1946 w Instytucie Szybownictwa w Bielsku-Białej (późniejszy Szybowcowy Zakład Doświadczalny w Bielsku-Białej). Pierw-

szym powojennym szybowcem był „Sęp” IS-1. W okresie powojennym powstały m.in.: „Jaskółka”, IS-4 „Jastrząb”, SZD-10 bis „Czapla”, SZD-24 „Foka”, „Kobuz”, „Orion”.

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne – ogólnopolskie stowarzyszenie zrzeszające ekonomistów, z siedzibą w Warszawie, powstałe w 1945. Początki towarzystwa sięgają okresu zaborów i wiążą się z powołaniem w 1802 Towarzystwa Ekonomicznego Międzyrzeckiego w Międzychodzie. W 1921 powstały dwa pierwsze w niepodległej Polsce stowarzyszenia ekonomistów – Polskie Towarzystwo Ekonomiczne we Lwowie oraz Towarzystwo Ekonomiczne w Krakowie. PTE wydaje czasopismo „Ekonomista” powstałe w 1900, reaktywowane w 1947. Jest członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Ekonomistów.

Polskie Towarzystwo Informatyczne – założone 23.05.1981, jedna z najstarszych organizacji naukowo-zawodowych w Polsce, zrzeszająca polskich informatyków. Pierwszym jego przewodniczącym był Władysław Turski. Według stanu na 2022 Towarzystwo posiadało 14 terenowych jednostek organizacyjnych. W ramach PTI działa 13 sekcji tematycznych. Towarzystwo współpracuje z wieloma organizacjami, m.in. CEPIS, ECDL Foundation. Posiada uprawnienia do certyfikacji ECDL i EUCIP. Twórca Centrum Certyfikacji Kompetencji i Potwierdzania Kwalifikacji Polskiego Towarzystwa Informatycznego.

Polskie trałowce – okręty przeznaczone do stawiania min oraz do oczyszczania z nich akwenów żeglownych za pomocą

holowanych trałów. Pierwszym polskim okrętem-minowcem, równocześnie pierwszym okrętem pełnomorskim zaprojektowanym i zbudowanym w Polsce, była „Jaskółka” (1934). Autorem projektu był Aleksander Potyrała we współpracy z Dominikiem Mańeckim. Do 1939 zbudowano łącznie 6 trałowców. W Polsce Ludowej budowano serie trałowców: bazowych typu „254 K i M”, redowych typu „206F”, „207P”. W l. 90. rozpoczęto budowę trałowców bazowych typu „207M”.

Polskie Zakłady Optyczne SA – producent nowoczesnego sprzętu optycznego. Spółka powstała w 1919 w Warszawie na bazie istniejącej od 1899 Fabryki Aparatów Optycznych i Precyzyjnych H. Kolberg i s-ka. Przed 1939 zatrudnienie sięgało ok. 1 tys. osób. PZO produkowały lornetki przyrządowe, lupy mikroskopowe, szkła okularowe i precyzyjne przyrządy szkolne. Słynęły z wyjątkowej dbałości o szkolenie kadr i warunki pracy. Po 1944 PZO produkowały głównie na potrzeby wojsk Układu Warszawskiego. W 1995 przedsiębiorstwo przemianowano w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa.

Polskie Zakłady Philips SA w Warszawie – największa w Polsce fabryka produkująca żarówki, odbiorniki radiowe, aparaty rentgenowskie. Stanowiła oddział holenderskiego przedsiębiorstwa. Oprócz żarówek zakłady wytwarzały butle do termosów, półfabrykaty szklane do żarówek. Od 1934 rozpoczęto produkcję odbiorników radiowych. W 1938 przedsiębiorstwo zatrudniało 1500 pracowników. W czasie II wojny światowej przejęte przez wojska niemieckie. Po wojnie na

terenie zakładów zostały zbudowane hale fabryczne dla Zakładów Wytwórczych Lamp Elektrycznych.

Polskie Zakłady Skody SA w Warszawie – oddział czeskiego przedsiębiorstwa w Warszawie utworzony w 1926. Zakłady zlokalizowane były obok lotniska Okęcie. Firma zajmowała się produkcją silników lotniczych, elektrycznych, kabli. W 1927 zakład dawał pracę 121 robotnikom, w 1930 zatrudniał 1500 osób. Dostarczał silniki m.in. do samolotów Spad-61, Bréguet XIX, Fokker F-VIIa, PWS-10, PZL P-7a. W polskiej filii czeskiego przedsiębiorstwa działała od 1929 Warszawska Wytwórnia Kabli, a także oddział samochodowy. Przedsiębiorstwo istniało do września 1939.

Polskie żaglowce – statki, których głównym napędem jest wiatr, zbudowane w Stoczni Gdańskiej według projektu Zygmunta Chorenia. Budowa żaglowców stała się jedną ze specjalności Stoczni Gdańskiej – w ciągu kilkunastu lat powstało w niej 11 okrętów żaglowych, co było osiągnięciem na skalę światową. Pierwszym była barkentyna „Pogoria”, zbudowana w 1980. Stała się pierwowzorem dla kolejnych jednostek żaglowych. W l. 80. powstały: „Dar Młodzieży”, „Iskra”, „Kaliakra” (dla Bułgarii) oraz 5 fregat żaglowych dla ZSRR. W 1992 ukończono budowę brygu „Fryderyk Chopin”.

Poltreg Sp. z o.o. – firma farmaceutyczna założona przez pracowników Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w 2015. Zaproponowała zastosowanie w leczeniu cukrzycy innowacyjnej terapii z wykorzy-

staniem komórek T-regulatorowych (TREGS). Limfocyty TREG nie pozwalają układowi odpornościowemu na unicestwienie własnych komórek, tkanek. W 2018 zakończono pierwszą fazę badania klinicznego w rzutowo-remisyjnej postaci stwardnienia rozsianego. W 2020 opracowano metodę hodowli limfocytów T-regulowanych. W 2021 firma zadebiutowała na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych.

Pomianowski Karol – ur. 29.09.1874 we Lwowie, zm. 2.07.1948 w Rabce; inżynier, hydrotechnik. W l. 1898–1900 był kierownikiem budowy fragmentu linii kolejowej Chabówka–Zakopane. W 1901 został zatrudniony w Katedrze Budownictwa Wodnego w Szkole Politechnicznej we Lwowie. W 1918 przeniósł się do Warszawy, wykładał na Politechnice Warszawskiej. Projektował sieci wodno-kanalizacyjne w wielu miastach w Polsce. Zaprojektował wstępne schematy zbiorników wodnych na rzece Sole w Porąbce, na rzece Dunajec w Rożnowie i Czorsztynie. Po wojnie pracował w Politechnice Gdańskiej (1945–1947).

Pomian-Szednicki Stanisław – ur. 8.05.1840 w Brańszczyku, zm. 16.03.1925 w Piotrkowie Trybunalskim; prawnik, społecznik, organizator podstaw funkcjonowania Sądu Najwyższego w Warszawie. Specjalista w zakresie prawa cywilnego. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego (1.09.1917), przewodniczący I Izby Cywilnej SN. Członek Rady Departamentu Sprawiedliwości Komisji Przejściowej Tymczasowej Rady Stanu. Wschodził w skład Rady Stanu Królestwa Polskiego. Organizator Piotrkowskiego Towarzystwa Dobroczyn-

ności dla Chrześcijan, wchodził w skład Rady Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych Powiatu Krasnostawskiego.

Pomoc Zimowa – społeczna akcja wspierania bezrobotnych i dzieci w II połowie l. 30. Organizował ją Komitet Zimowej Pomocy Bezrobotnym za pośrednictwem struktur krajowych i regionalnych. Przyjmowano darowizny pieniężne i materialne oraz nieodpłatną pracę. Działano na podstawie uchwały Rady Ministrów z 25.09.1936. W ramach akcji na szeroką skalę prowadzono dożywianie dzieci i młodzieży. Z pomocy zimowej w roku 1936/37 skorzystało 376 tys. rodzin, w 1937/38 – 328 tys. Wartość świadczeń w roku 1936/37 wyniosła ponad 33 mln, rok później – 37 mln zł.

Ponikowska Maria – ur. 2.04.1894 w Warszawie, zm. 9.08.1969 w Warszawie; ekonomistka, działaczka na rzecz praw kobiet, dokumentalistka. W powstałym w 1925 Instytucie Naukowym Organizacji i Kierownictwa stała na czele Wydziału Naukowego. W 1926 współzałożycielka Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, które wystosowało memoriał do Komisji Kodyfikacyjnej z propozycją zmian prawnych dotyczących praw kobiet, m.in. przerywania ciąży i rozwodu. Współpracując z Polskim Radiem, opracowała metodologię badania percepcji programów radiowych przez słuchaczy.

Poniż Wenczesław – ur. 25.09.1900 w Vipavie, zm. 20.11.1967 w Warszawie; inżynier mostów, dróg, konstruktor budowlany. Współpracował ze Stefanem Bryłą przy projektowaniu nowatorskiej

konstrukcji spawanego mostu drogowego na rzece Słudwi pod Łowiczem (1926–1927). Brał udział w projektowaniu m.in.: gmachu „Prudentialu” w Warszawie, Centralnego Dworca Poczтового, domu wypoczynkowego „Wiktor” w Żegiestowie (pierwsza na świecie konstrukcja kratowa z rur, która przykrywała rotundę domu wypoczynkowego). Po wojnie był ekspertem przy odbudowie wielu nieruchomości w Warszawie.

Pontyfikat Jana Pawła II – okres sprawowania w l. 1978–2005 funkcji biskupa Rzymu przez kardynała Karola Wojtyłę stanowiący ważny czynnik inspirujący zmiany społeczne i polityczne w Polsce. Szczególnie ważna z tego punktu widzenia była I pielgrzymka papieża do Polski w 1979, ale także konsekwentne wsparcie udzielane przez Jana Pawła II polskim dążeniom wolnościowym, w tym jego kolejne pielgrzymki do kraju w 1983 i 1987, liczne spotkania z przedstawicielami zdelegalizowanej „Solidarności” oraz oficjalne i nieoficjalne działania dyplomacji watykańskiej.

Popiwek – ciążyący na przedsiębiorstwach państwowych podatek od ponadnormalnych wypłat wynagrodzeń wprowadzony w Polsce w 1986, a od 1990 będący jednym z fundamentów programu walki z inflacją zwanego planem Balcerowicza. Poprzez swój restrykcyjny charakter uniemożliwiał podwyżki płac, generujące w II połowie lat 80. wzrost inflacji. Podatek był nakładany z tytułu wzrostu wynagrodzeń ponad ustalony przez rząd wskaźnik indeksacji wzrostu kosztów utrzymania, skutecznie hamował wpływ pieniędzy na rynek. Mimo że szeroko krytykowany, obowiązywał do 1995.

Poplewski Roman – ur. 6.08.1894 w Rychtalu, zm. 14.11.1948 w Warszawie; lekarz anatom, autor czterotomowej *Anatomii ssaków* (1935–1939). Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, w l. 1929–1939 kierował Zakładem Anatomii Opisowej Zwierząt Domowych na Wydziale Weterynaryjnym; od 1926 Pracownią Biometryczną Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego. Po wojnie kierował m.in. Zakładem Anatomii i Biomechaniki Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, gdzie prowadził badania z zakresu biomechaniki. Autor prac z anatomii, paleontologii, miologii, biomechaniki i propozologii.

Popowicz Maciej – ur. 1.04.1984 we Wrocławiu; informatyk i przedsiębiorca. Twórca popularnego na początku XXI wieku portalu społecznościowego nasza-klasa.pl (później nk.pl), który w momencie sprzedaży udziałów przez Popowicza miał 14 milionów użytkowników (około 85% pokrycia populacji internautów w Polsce w tym czasie) i doprowadził do popularyzacji Internetu w Polsce. Najmłodszy polski milioner według tygodnika Forbes. Twórca i prezes firmy produkującej gry przeglądarkowe Ten Square Games, w której produkty gra ok. 300 milionów internautów na całym świecie.

Popowski Tadeusz – ur. 19.03.1868 w Lityniu, zm. 9.12.1930 w Ruskach; inżynier, przemysłowiec, działacz gospodarczy. Reprezentant polskiego hutnictwa w Radzie Zjazdów Towarzystwa Przemysłowców w Petersburgu. Współorganizator i wiceprezes Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan”. Dyrektor

i modernizator Zakładów Ostrowieckich w Warszawie, wytwarzających m.in. wagony towarowe. Założyciel Towarzystwa Kredytowego Przemysłu Polskiego. Członek m.in.: wielkiego komitetu Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, Warszawskiego Komitetu Giełdowego.

Porczyński Zbigniew – ur. 7.04.1919 w Warszawie, zm. 16.07.1998 w Warszawie; wynalazca, chemik, kolekcjoner dzieł sztuki. Specjalista w dziedzinie badań nad odpornością materiałów. Autor nowych technologii i przyrządów pomiarowych, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa materiałów. Konsultant i doradca w firmach chemicznych. Zajmował się opracowywaniem formuł powłok ognioodpornych. Autor wielu opracowań naukowych oraz licznych patentów. Jego wynalazki znalazły zastosowanie w ok. 2 tys. laboratoriów na całym świecie. W 1986 utworzył Muzeum Kolekcji im. Jana Pawła II w Warszawie.

Porozumienia sierpniowe – zawarte w 1981 w Szczecinie (30.08), Gdańsku (31.08) i Jastrzębiu (3.09) porozumienia między przedstawicielami rządu oraz komitetów reprezentujących strajkujących robotników stanowiące podstawę do utworzenia w Polsce wolnych związków zawodowych. Najważniejsze było porozumienie podpisane przez wicepremiera Mieczysława Jagielskiego oraz stojącego na czele Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku Lecha Wałęsę kończące trwający od 14.08.1981 strajk w Stoczni Gdańskiej i wielu innych zakładach Trójmiasta. Skutkiem podpisania porozumień stało się powstanie NSZZ „Solidarność”.

Posner Stanisław – ur. 21.11.1868 w Kucharach, zm. 8.05.1930 w Piorunowie; socjolog, socjalista. W 1919 naczelnik Wydziału Prawnego Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Od 1923 stały delegat Polski w Komisji Doradczej Ligi Narodów dla Opieki nad Dzieckiem i Kobiętą. Współzałożyciel Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela, współzałożyciel i wiceprzewodniczący (1923–1929) Zarządu Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Autor prac: *Drugi samopomocy społecznej. Szkice i wrażenia* (1903), *Nad otchłaniami. W sprawie handlu żywym towarem* (1903), *Deklaracja praw człowieka i obywatela* (1907).

Postęp techniczny w górnictwie – proces unowocześnienia, mechanizacji i elektryfikacji przemysłu górniczego. Obejmował modernizację szybów, mechanizację wydobycia i elektryfikację transportu. Wiązał się ze wzrostem wydobycia i poprawą bezpieczeństwa. W 1788 po raz pierwszy zastosowano na Górnym Śląsku maszynę parową. Od końca XIX w. maszyny parowe stopniowo zastępowano elektrycznymi. Ważnym ogniwem postępu technicznego było w okresie międzywojennym wprowadzenie systemu ścianowego. Po 1945 upowszechnił się transport podziemny taśmowy i zgrzebłowy.

Postęp w zakresie hotelarstwa w okresie międzywojennym – następował dzięki wzrostowi ruchu turystycznego, działalności organizacji (Polskie Towarzystwo Tatrzańskie) i biur podróży („Orbis”) oraz poprawie infrastruktury. W 1929 w Polsce było 1700 hoteli i 1200 pensjonatów, w 1932 działało 4031 przedsiębiorstw

hotelowych i wynajmu pokoi. W 1928 powstała Naczelna Organizacja Polskiego Przemysłu Hotelarskiego. Zajmowała się tworzeniem szkół hotelarskich, m.in. w Zakopanem, Wiśle i Warszawie. W 1938 funkcjonowało w Polsce 1442 hoteli i pensjonatów.

Pośrednictwo pracy w Drugiej Rzeczypospolitej – system wsparcia rynku pracy oparty na powołanych dekretem z 27.01.1919 państwowych urządach pośrednictwa pracy. W 1927 istniało 37 samodzielnych PUPP, 20 ekspozytur oraz 10 komunalnych urzędów pracy na Górnym Śląsku (rolę uzupełniającą pełniły zarobkowe i społeczne pośrednictwo pracy). W 1933 rozporządzeniem prezydenta zniesiono PUPP, ich zadania przejął **Fundusz Bezrobocia**, w 1935 weszły do **Funduszu Pracy**. Po II wojnie światowej pośrednictwo oparte zostało na urządach zatrudnienia powołanych dekretem z 2.08.1945 i działających do 1950.

Pośrednictwo pracy w Galicji – zorganizowana działalność mająca na celu udzielanie pomocy bezrobotnym w uzyskaniu zatrudnienia oraz pracodawcom w znalezieniu odpowiednich pracowników. Na ziemiach polskich przed 1914 biura rozwinięły się szczególnie w Galicji. Początkowo miały charakter niezorganizowany (np. gospody cechowe), na początku XX w. zaczęły powstawać koncesjonowane biura pośrednictwa pracy. Zaczęły się też rozwijać biura o charakterze humanitarno-dobroczynnym. W 1903 **Sejm Krajowy** uchwalił ustawę o krajowym i powiatowych biurach pośrednictwa pracy.

Potocki Paweł – ur. w 1879 w Sankt Petersburgu, zm. 15.03.1932 w Baku; inżynier,

pionier w dziedzinie wydobywania ropy spod dna morskiego. W 1910 objął kierownictwo prac nad zasypywaniem Zatoki Bibi Ejbat na Morzu Kaspijskim. Do 1918 zasypało 193 ha zatoki. Na skutek choroby oczu do 1920 całkowicie utracił wzrok. 18.04.1923 na głębokości 460 m nawiercono pierwszy pokład ropy. Były to pierwsze odwierty wydobywające ropę z dna morskiego. Potocki wynalazł także pompy piaskowe. Prowadził badania nad występowaniem, rozmieszczeniem, składem i właściwościami chemicznymi zasobów naturalnych.

Powszechna Wystawa Krajowa – zorganizowana w Poznaniu w okresie 16.05–30.09.1929, pierwsza na skalę europejską wystawa w Polsce. Pokazała dorobek odrodzonego państwa w dziedzinie przemysłu, handlu, rolnictwa, opieki społecznej, wychowania fizycznego, sportu, kultury, sztuki i nauki. Miała silny rys modernizacyjny. Powierzchnia obszarów wystawienniczych obejmowała 65 ha, przygotowano 112 obiektów wystawowych. Wzięło w niej udział 1427 wystawców oraz 4,5 mln zwiedzających, w tym 200 tys. z zagranicy. Prezesem Rady Głównej PWK był Cyryl Ratajski, dyrektorem Stanisław Wachowiak.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych – publiczno-prawne największe w międzywojennej Polsce przedsiębiorstwo ubezpieczeniowe, założone w Warszawie w 1921 jako Polska Dyrekcja Ubezpieczeń Wzajemnych. Od 1927 Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych. Zajmowało się sprzedażą i propagowaniem ubezpieczeń wśród społeczeństwa, zwłaszcza ubezpieczeń na wypadek pożar-

ru budynków gospodarczych. W 1952 przekształcony w Państwowy Zakład Ubezpieczeń, będący największym ubezpieczycielem w kraju. Po 1989 sprywatyzowany, w 2010 stał się spółką giełdową.

Poznański Bank Ziemski – utworzony w 1919 na bazie powstałego w 1902 Poznańskiego Związku Ziemian, który działał na rzecz ochrony majątku Polaków żyjących pod zaborami. Udzielał krótkoterminowych kredytów hipotecznych i wspierał inwestycje w polskie rolnictwo, w tym akcje parcelacyjne. Przekształcony w 1919 w Poznański Bank Ziemski. Uczestniczył w akcjach założycielskich przedsiębiorstw oraz polonizacji niemieckich firm, zajmował się eksportem produktów rolnych z Polski do Niemiec. W 1932 zainicjowano proces likwidacji banku, istniał do 1947.

Poznański Izrael – ur. 25.08.1833 w Aleksandrowie Łódzkim, zm. 29.04.1900 w Łodzi; łódzki przemysłowiec i działacz gospodarczy, twórca jednego z największych przedsiębiorstw na ziemiach polskich. W 1873 wybudował mechaniczną tkalnię, która zapoczątkowała proces mechanizacji polskiego tkactwa bawełnianego. W 1889 przekształcił firmę w Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Bawełnianych I. K. Poznański. W 1899 wartość produkcji wyniosła 11,8 mln rubli, co dawało drugie miejsce na ziemiach polskich. Od 1880 prezes Rady Nadzorczej Towarzystwa Kredytowego Miasta Łodzi, współtwórca i prezes Łódzkiego Żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności.

Poznański Maurycy – ur. 20.02.1868 w Łodzi, zm. 3.05.1937 w Nicei; przemysłowiec, działacz gospodarczy.

Przyczynił się do powstania: Łódzkiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu (1897), Towarzystwa Akcyjnego „Bawełna” w Moskwie (1904), Łódzkiego Żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności (1899). Współorganizator Związku Fabrykantów Łódzkich Przemysłu Bawełnianego (1906) oraz Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskim (1919). Wiceprezes Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan”.

Pożyczki ulenowskie – źródło finansowania inwestycji komunalnych samorządów 10 miast polskich w okresie międzywojennym, uruchomione dzięki umowie kredytowej między Bankiem Gospodarstwa Krajowego i amerykańskim koncernem Ulen & Co. Podpisana 25.11.1924 umowa miała służyć przeprowadzeniu niezbędnych inwestycji komunalnych i likwidacji bezrobocia w wybranych polskich miastach (Częstochowa, Lublin, Radom, Piotrków Trybunalski, Kielce, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Ostrowiec Świętokrzyski, Zgierz, Ostrów Wielkopolski). Skutkiem ubocznym pożyczki były problemy miast z jej spłatą.

„Praca i Opieka Społeczna” – kwartalnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Poruszał zagadnienia dotyczące ochrony pracy, ubezpieczeń społecznych, opieki społecznej, zdrowia, warunków mieszkaniowych. Wydawany w latach 1921–1951. Jego redaktorami byli: Edward Chwalewnik (1921–1923), Seweryn Hoszowski (1924–1939). W skład komitetu redakcyjnego wchodził reprezentant departamentu

tamentów ministerstwa i urzędu emigracyjnego. W 1935 dołączono do pisma skorowidz rzeczowy wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego i skorowidz wyroków Sądu Najwyższego.

Prace nad przekazem telewizyjnym – twórcą pierwszego polskiego odbiornika telewizyjnego był w 1929 Stefan Man-czarski. W 1936 eksperymentalna stacja Państwowego Instytutu Telekomunikacyjnego nadała program próbny. Ostatnia transmisja przed wojną odbyła się 23.08.1939. Prace wznowiono w 1947 z inicjatywy Janusza Groszkowskiego. Pierwszy pokaz miał miejsce 15.12.1951. Pionierski program „na żywo” nadano 25.10.1957. Data ta uznawana jest za początek Telewizji Polskiej. W 1958 powstał „Dziennik TV”. W 1961 rozpoczęto codzienną emisję programu telewizyjnego.

Pralka „Frania” – elektryczna pralka wirnikowa, popularna do l. 80 XX w., tj. do upowszechnienia się bębnowych pralek automatycznych. Produkowano ją od 1958, początkowo w Zakładach Wytrobów Metalowych w Kielcach, następnie w Myszkowskiej Fabryce Naczyn Emaliowanych „Światowit”, później w „Emalii” Olkusz. Po upadku tej ostatniej produkcja wróciła do Myszkowa, współcześnie wytwarzana na potrzeby właścicieli jachtów czy domków letniskowych. W okresie Polski Ludowej „Frania” była uważana za szczyt techniki i powszechnie pożądana. Jej nazwa stała się synonimem pralek wirnikowych.

Prasa w okresie międzywojennym – prasa odgrywała znaczącą rolę w procesie integracji polskiego społeczeństwa, zacie-

rając różnice pomiędzy byłymi zabo-rami. W 1918 wydawano 575 tytułów, w l. 1921–1926 liczba ta wzrosła z 1197 do 1317, a do 1937 zwiększyła się do 2547. 31.10.1918 powołano Polską Agencję Telegraficzną, która otrzymywała korespondencję z zagranicy. Od 1918 działał Pałac Prasy SA wydający m.in. „Ilustrowany Kurier Codzienny”. W 1922 powstała Prasa Polska SA, która tworzyła m.in. „Kurier Czerwony” i „Kurier Informacyjny i Telegraficzny”.

Prauss Ksawery – ur. 12.11.1874 w Warszawie, zm. 14.12.1925 w Arco we Włoszech; działacz oświatowy. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1918–1919), współtwórca systemu szkolnictwa w Polsce. Autor programu przewidującego obowiązkową i bezpłatną szkołę powszechną. Nauczanie bezpłatne miało obejmować wychowanie przedszkolne, szkolne na poziomie podstawowym, szkolne na poziomie średnim, uczelnie wyższe. Inicjator powstania i wiceprezes Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (1919). Współzałożyciel Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (1923) oraz bibliotek wędrownych.

Prauss Stanisław – ur. 28.11.1903 w Warszawie, zm. 12.11.1997 w Londynie; konstruktor samolotów. Współkonstruktor m.in. myśliwca PZL P-1 (1929) i pasażerskiego PZL-4. W 1931 zaprojektował PZL 16 – pięciomiejscowy samolot pasażerski. Współtwórca samolotu PZL-23 „Karaś” (1934), rozpoznawczo-bombowego PZL-46 „Sum” (1938). Autor projektów PZL „łosoś” (1939) i samolotu rozpoznawczego dalekiego zasięgu (1939).

W l. 40. i 50. pracował dla wytwórni Westland, następnie De Havilland. Brał udział w projektach pasażerskiego samolotu odrzutowego DH-106 „Comet”, obserwacyjnego Hawker Siddeley „Nimrod” i myśliwskiego DH-110 dla RAF. Od 1945 wykładowca Polish University College w Londynie.

Prawo do urlopów – wprowadzone ustawą z 16.05.1922 o urloпах dla pracowników przemysłu i handlu obejmującą zakłady zatrudniające co najmniej 5 osób, jedną z pierwszych tego typu ustaw na świecie. Przyznawała prawo do odpłatnego urlopu dla robotników, pracowników młodocianych oraz pracowników umysłowych. Ustawa nie obejmowała robotników zatrudnionych w rolnictwie, ogrodnictwie, leśnictwie, rybołówstwie, służby domowej i dozorców. Prawo było cenną zdobyczą pracowników, mimo że naruszanie przepisów o urloпах stanowiło jeden z najczęstszych powodów interwencji Inspekcji Pracy.

Prażmowski Adam – ur. 15.03.1821 w Warszawie, zm. 15.02.1885 w Ville d'Avray we Francji; astrofizyk, astronom. W Obserwatorium Astronomicznym w Warszawie zajmował się obserwacjami meteorologicznymi i astronomicznymi. Wykonał m.in. areometry i alkoholometry oraz magnetometr. Udoskonalił psychrometr. W l. 1846–1849 wykonał triangulację Królestwa Polskiego. Skonstruował zegar elektryczny na podobieństwo zegara paryskiego oraz polarymetr do obserwacji zjawiska zaćmienia słońca. W 1860 odkrył, że światło korony słonecznej jest spolaryzowane, a korona jest powiązana ze Słońcem.

Precht Witold – ur. 21.06.1928 w Drohobyczu; specjalista w zakresie fizyki metali, materiałoznawstwa, technologii materiałów, mikroskopii elektronowej, techniki i technologii próżniowych. Współautor głowicy pomiarowej do analiz termicznych, przystawki do pomiaru własności fizycznych materiałów, urządzenia do wyznaczania temperaturowej zależności namagnesowania nasycenia ferromagnetyków, sposobu wytwarzania wyrobów ceramicznych, ściernych, połączeń węgla krzemu z wolframem lub molibdenem. Popularyzator mikroskopii elektronowej oraz badań mikroanalizy.

Pregiel Ryszard – ur. 14.03.1935 w Wilnie; informatyk, działacz gospodarczy. W 1977 został dyrektorem Centrum Naukowo-Produkcyjnego Systemów Sterowania MERASTER w Katowicach. Pod jego nadzorem opracowywano i budowano mini i mikrokomputery. Przyczynił się do powstania mikrokomputera MERA-60. Charakteryzował się on nowoczesnymi rozwiązaniami technicznymi i był przeznaczony do obliczeń inżynierskich oraz badań naukowych. Był eksportowany do krajów RWPG oraz Chin. Po 1990 zajął się tworzeniem prywatnych firm z branży nowych technologii.

Pręgowski Zdzisław – ur. 17.11.1912 we Lwowie, zm. 17.03.1998 w Winterthur; inżynier architekt, wynalazca, artysta i działacz społeczny. Absolwent Politechniki w Zurychu. Autor patentu na strukturywanie systemu elewacyjnego PREWI, cieplnej izolacji z fabrykacji odpadków szkła w formie kulek lub szplitu PREWI-CELL oraz systemu fabrykacji płyt przeciwdźwiękowych PREWI-PHON. Wynalaz-

ki przyczyniły się do zwiększenia trwałości budowli, zabezpieczenia przed wilgocią, skutecznej izolacji cieplnej i dźwiękowej. W l. 1954–1974 konserwator i kustosz polskiego muzeum w Rapperswill.

Program czterech reform – pakiet zmian wprowadzony 1.01.1999 przez rząd Jerzego Buzka i mający zdynamizować proces modernizacji państwa. Składał się z reform: administracyjnej, emerytalnej, oświatowej i zdrowotnej. Pierwsza zmieniła podział administracyjny i wprowadzała powiaty, druga wyodrębniała trzy filary systemu emerytalnego, trzecia wprowadzała sześcioletnią szkołę podstawową, trzyletnie gimnazjum oraz trzy- lub czteroletnią szkołę ponadgimnazjalną, czwarta – funkcjonujące w oparciu o wyodrębnione ubezpieczenie zdrowotne regionalne kasy chorych.

Program operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007–2013 – rządowy program przyjęty przez Radę Ministrów 19.12.2006. Jego autorem było Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Finansowany w 85% z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz w 15% ze środków budżetu państwa. Łącznie środki finansowe przeznaczone na program wyniosły 10,2 mld euro. Głównym celem programu było zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw. Z programu korzystały uczelnie wyższe, instytucje badawczo-rozwojowe, administracja publiczna. Program został zamknięty 18.02.2019.

Program operacyjny Kapitał Ludzki – jeden z 6 programów krajowych Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia realizowany w latach 2007–2013. Finan-

sowany z Europejskiego Funduszu Społecznego (85%) oraz ze środków budżetu państwa (15%). Budżet programu wynosił ponad 11 mld euro. Dzięki realizacji programu powstało ponad 245 tys. nowych firm, 300 żłobków, ponad 300 tys. wykluczonych społecznie otrzymało wsparcie, a ponad milion osób skorzystało z różnych szkoleń. Jego następcą w perspektywie finansowej 2014–2020 został Program operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój.

Program operacyjny Rozwój Polski Wschodniej – współfinansowany ze środków europejskich realizowany w Polsce w l. 2007–2013. Stanowił dodatkowe wsparcie dla 5 wschodnich województw kraju: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego. Budżet programu wyniósł blisko 2,4 mld euro. W jego ramach m.in. stworzono 2,4 tys. nowych miejsc pracy, wsparcie uzyskało 2,9 tys. małych i średnich firm, unowocześniono infrastrukturę 21 szkół wyższych, przygotowano 650 nowych i zmodernizowanych laboratoriów, wybudowano i przebudowano 353 km dróg.

Program premiera Ernesta von Koerbera rozwoju linii kolejowych i kanałów – program modernizacyjny przygotowany w 1901 przez Ernesta von Koerbera zakładający ważne inwestycje państwowe, które obejmowały m.in. Galicję. Dotyczyły one budowy sieci nowych linii kolejowych i kanałów żeglugowych, a także projekt kanału Odra – Wisła – Dunaj. Zdaniem Koerbera inwestycje i pobudzenie rozwoju gospodarczego miały wpłynąć na zmniejszenie tendencji separatystycznych i wzmocnić państwo, zaś roz-

wój ekonomiczny miał zwiększyć poziom zamożności. Program nie został zrealizowany.

Program Rodzina 500 plus – realizowany w Polsce od 1.04.2016 rządowy program mający pomóc rodzinom w wychowaniu dzieci poprzez comiesięczne świadczenie wypłacane na dziecko w rodzinie w wysokości 500 zł do ukończenia 18 roku życia. W I. 2016–2019 świadczenie przysługiwało na drugie i kolejne dzieci w rodzinie. Od 1.07.2019 świadczenie przynano również na pierwsze dziecko niezależnie od kryterium dochodowego. Program 1) przynosił nowe podejście do polityki rodzinnej, 2) miał charakter uniwersalny, 3) oznaczał odejście od stygmatyzowania rodzin wielodzietnych.

Program „Rodzina na Swoim” – rządowy program ustanowiony w 2006 na rzecz wsparcia rodzin i osób samotnie wychowujących dzieci w pozyskaniu własnego mieszkania lub domu. Oferował ułatwienia w otrzymaniu kredytu oraz preferencyjne warunki kredytowania (Skarb Państwa dopłacał do rat kredytowych przez 8 pierwszych lat spłaty). Otrzymany kredyt można było przeznaczyć na zakup mieszkania w budynku wielorodzinnym, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego lub na budowę domu jednorodzinnego. Program działał do 2012, skorzystało z niego ok. 200 tys. osób.

Prokom Software – istniejąca w latach 1987–2008 spółka akcyjna zajmująca się produkcją oprogramowania komputerowego na rzecz firm i instytucji. Została założona przez Ryszarda Krajewskiego,

przejęta w 1988 przez Ryszarda Karuzego. Zlikwidowana (połączenie poprzez przejęcie przez Asseco Poland SA) w 2008. Spółka zajmowała się m.in. informatyzacją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w ramach tzw. „kontraktu stulecia”. Modernizowała też, poprzez proces informatyzacji, sektory: usług publicznych, medycznych, pocztowe oraz sprzedaży detalicznej i hurtowej.

Prot (Berlinerblau) Jan – ur. 29.09.1891 w Warszawie, zm. 19.07.1957 w Londynie; inżynier chemii fizycznej, społecznik. Autor patentów w zakładach przemysłu chemicznego w Pionkach, Niedomicach, Krajowicach. Pionier rozwoju polskiej technologii chemicznej i inżynierii procesowej. Dyrektor w Fabryce Materiałów Wybuchowych „Lignoza” SA w Krywałdzie, naczelny dyrektor Państwowej Wytwórni Prochu i Materiałów Kruszących w Zagożdżonie. Inicjator i twórca jej filii – Fabryki Celulozy w Niedomicach. Współtwórca Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Próby budowy publicznej służby zdrowia – założenia organizacji ochrony zdrowia w odrodzonej Polsce przygotowywano w okresie I wojny światowej. 11.01.1919 ukazał się dekret, a 19.05.1920 ustawa o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby. W oparciu o nią powstały kasy chorych, które zapewniały opiekę zdrowotną dla ubezpieczonych i ich rodzin. Próbę stworzenia systemu obejmującego wszystkich obywateli przyniosła ustawa o publicznej służbie zdrowia z 15.06.1939, zakładała budowę sieci ośrodków zdrowia zapewniających opie-

kę zdrowotną. Przepisy miały wejść w życie w 1940.

Próby wykorzystania gazu do napędu samochodów – próby wynikające z obaw o wyczerpywanie się zasobów ropy naftowej i wykorzystujące zagraniczne doświadczenia podejmowano w Polsce od 1939. Pewien wzrost udziału pojazdów z napędem gazowym nastąpił po zakończeniu II wojny światowej (samochody ciężarowe i specjalne), faktyczny rozwój nastąpił w l. 90. Pierwszą firmą z koncesją na zakładanie instalacji gazowych w samochodach był w 1991 „Autogaz” Zbigniewa Domańskiego. W 2004 ze znacznie tańszego paliwa gazowego korzystało w Polsce 1,45 mln samochodów.

Prószyński Kazimierz – ur. 4.04.1875 w Warszawie, zm. 13.03.1945 w Mauthausen-Gusen; inżynier, wynalazca, pionier w dziedzinie kinematografii. W 1895 skonstruował pierwszy polski kinematograf („pleograf”) i zrealizował pierwsze filmy krótkometrażowe. W 1897 opatentował „ekspedytor uniwersalny” – urządzenie do składania i pakowania arkuszy papieru. W 1898 pracował nad urządzeniem telewizyjnym „telefot”. Konstruktor obturatora – przesłony eliminującej drgania obrazu oraz pierwszej na świecie ręcznej kamery filmowej, tzw. „aeroskopu” (1910) i „autokolektora” umożliwiającego czytanie niewidomym (1943).

Pruchnik Józef – ur. 11.06.1873 w Błazowej, zm. 20.11.1951 w Warszawie; inżynier melioracji, działacz społeczny. Pracownik Krajowego Biura Melioracyjnego. Przyczynił się do regulacji m.in. Krzemienicy i Wisłoka oraz obwałowania Wisły.

Po odzyskaniu niepodległości minister robót publicznych (1918–1919). Organizator akcji zatrudniania bezrobotnych przy budowie dróg wodnych i regulacji Wisły (1919). Inicjator i prezes Wołyńskiego Stowarzyszenia Techników. Organizator i dyrektor Biura Melioracji Polesia w Brześciu (1928). Dyrektor melioracji w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych.

Prudential – nowoczesny wieżowiec, symbol przedwojennej Warszawy, wybudowany w l. 1931–1934 jako siedziba brytyjskiego Towarzystwa Ubezpieczeń „Prudential”. Projekt budynku w stylu art déco stworzył architekt Marcin Weinfeld, jego stalową konstrukcję – Stefan Bryła i Wenczesław Poniz. Budynek miał 16 pięter i 66 m wysokości. W 1937 jego 16. piętro zajmowała eksperymentalna stacja telewizyjna. Na dachu obiektu umieszczono 16-metrowy maszt telewizyjny. W czasie II wojny światowej poważnie uszkodzony. Odbudowany w l. 1950–1954 z przeznaczeniem na hotel „Warszawa”.

Prystorowa Janina – ur. 26.07.1881 w Wołożynie, zm. 3.01.1975 w Warszawie; działaczka społeczna, polityk. Przed I wojną światową organizatorka w Wilnie nauczania dla polskich dzieci z rodzin robotniczych. W czasie wojny działała w Rosji w Towarzystwie Opieki nad Uciekinierami Polskimi. W okresie międzywojennym działaczka Towarzystwa Przyjaciół Inwalidów Wojennych i Towarzystwa Opieki nad Wsią Wileńską, utworzyła Towarzystwo Opieki nad Bezdomnymi. Zaangażowana w tzw. akcję Iniańską na Wileńszczyźnie. Założycielka, organiza-

torka i prezes (do 1933) stowarzyszenia Rodzina Urzędnicza.

Prywatyzacja – proces przekształceń własnościowych w gospodarce rozpoczęty w Polsce po 1989. Polegał na przekształceniu podmiotów z sektora państwowego w podmioty sektora prywatnego poprzez zmianę właścicieli i formy własności. Prywatyzacja w szerokim znaczeniu oznaczała reorganizację struktury gospodarczej państwa poprzez zwiększenie udziału podmiotów prywatnych i redukcję udziału państwa, w wąskim znaczeniu – na przekształceniu podmiotów państwowych w prywatne. W l. 1990–2012 różnym formom prywatyzacji poddanych zostało 7555 przedsiębiorstw państwowych.

Prywatyzacja w branży elektrotechnicznej – proces sprzedaży spółek należących do skarbu państwa prywatnym podmiotom gospodarczym. W 1991 firma Philips objęła większość akcji przedsiębiorstwa Polam-Piła. W l. 90. Philips został także właścicielem fabryk sprzętu oświetleniowego w Kętrzynie, Bielsku, Pabianicach. Zakłady Radiowe Eltra w Bydgoszczy w 1998 przejęła grupa Lixel A/S, Zamech Elbląg w 1990 został przejęty przez ABB Zamech Ltd. W 1992 Telekom-Telfa kupił koncern AT&T. Większościowym udziałowcem Śląskiej Fabryki Kabli w 2005 został koncern Nkt Cables S.A.

Przanowski Stefan – ur. 12.04.1874 w Słupcy, zm. 17.02.1938 w Krakowie; inżynier, przemysłowiec, działacz gospodarczy i społeczny, polityk. Propagator wolnego handlu i likwidacji pozostałości reglamentowanej gospodarki wojennej.

Jako minister przemysłu i handlu w rządzie Wincentego Witosa (1920–1921) zlikwidował działające wcześniej urzędy etatystyczne: węglowy, naftowy, zbożowy. Członek władz Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan”, wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, członek Rady Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych.

Przebudowa i elektryfikacja węzła warszawskiego – działania modernizacyjne w zakresie transportu kolejowego w aglomeracji warszawskiej. 19.07.1919 Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę, dzięki której rozpoczęły się przygotowania do inwestycji. Projekt zakładał połączenie Warszawy Zachodniej, Warszawy Głównej (Dworzec Wiedeński) oraz Warszawy Wschodniej (Dworzec Terespolski), budowę tunelu średnicowego o dł. 1200 m, mostu nad Wisłą, torów postojowych na Szczęśliwicach oraz Grochowie. W 1933 nastąpiło otwarcie trasy, w 1936 uruchomiono na niej pociągi elektryczne.

Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego w Tychach – założony w 1957 pierwszy w Polsce zakład przemysłu chłodniczego. Jego pojemność wyniosła 20 000 m³. Głównym zadaniem przedsiębiorstwa było przechowywanie głównie mięsa (70%) oraz ryb i drobiu. Od 1958 zajmowano się w nim również przerobem owoców oraz warzyw. Głównymi odbiorcami produktów mrożonych były RFN i inne kraje europejskie. Przeciętne zatrudnienie wyniosło 150 osób. W 1970 zakład wszedł w skład Wojewódzkich Zakładów Chłodniczych w Katowicach. W 1986 podjęto decyzję o budowie

chłodni obok już istniejącej. W 1990 inwestycję wstrzymano.

„Przegląd Gospodarczy” – dwutygodnik, organ prasowy Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. Pismo poświęcone zagadnieniom gospodarczym ukazywało się w l. 1920–1939. Funkcję redaktora pełnili Edward Rose (1920–1926, 1928–1939) i Henryk Tennenbaum (1926–1928). Cechą charakterystyczną dwutygodnika była bardzo dobra jakość analiz sytuacji ekonomicznej w kraju i za granicą. Redakcja była przeciwna interwencjonizmowi, ale popierała industrializację, budowę Centralnego Okręgu Przemysłowego, realizację czteroletniego planu inwestycyjnego.

„Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” – miesięcznik, organ prasowy Ogólnopolskiego Związku Kas Chorych. Ukazywał się w latach 1926–1958. Jego redaktorami byli Alfred Krieger, Stanisław Balcerski, Kazimierz Grudziński, Bolesław Dratwa. W 1933 stał się organem prasowym Ministerstwa Opieki Społecznej. Poruszał kwestie dotyczące ustawodawstwa ubezpieczeń społecznych, rozwoju ubezpieczeń górników i hutników, planów aktów prawnych z czasów zaborów, działalności Izby Ubezpieczeń Społecznych. W l. 50. XX w. czasopismo wydawał Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Przemysł Chemiczny Boruta SA – jeden z największych w Polsce zakładów chemicznych z siedzibą w Zgierzu. Założony w 1894 przez Jana Śniechowskiego oraz Ignacego Hordliczkę. W 1920 powstała spółka „Przemysł Chemiczny w Polsce”.

Rozpoczęto rozbudowę hal, w których odbywała się produkcja kwasu siarkowego. Przeprowadzono kolejne inwestycje, zbudowano wiele instalacji do produkcji chemikaliów. W 1928 zakład przejęty przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Po wojnie produkował barwniki. W 2009 połączono zakłady chemiczne w Bydgoszczy i Zgierzu w Boruta-Zachem Sp. z o.o.

Przemysł farmaceutyczny w Drugiej Rzeczypospolitej – gałąź polskiego przemysłu odpowiadająca za produkcję oraz dystrybucję środków leczniczych. W dwudziestoleciu międzywojennym najwięcej przedsiębiorstw działało w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Lwowie, Poznaniu i na Górnym Śląsku. Nowoczesny przemysł farmaceutyczny zaspokajał w większości popyt krajowy, niektóre specyfiki eksportowano za granicę. Wytwarzane były m.in. środki opatrunkowe, szczepionki, różnego typu preparaty, lanolina, eter, morfina, kodeina czy dionina. W 1939 działało łącznie w kraju 487 przedsiębiorstw farmaceutycznych.

„Przemysł i Handel” – tygodnik, rządowy organ prasowy. Ukazywał się w latach 1920–1929 w Warszawie. Jego wydawcami były: Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Ministerstwo Skarbu oraz Ministerstwo Kolei. Pismo przedstawiało problematykę z dziedziny ekonomiki kraju z perspektywy polityki gospodarczej rządu. Komunikowało o kondycji poszczególnych gałęzi, dziedzin gospodarki. Prezentowało tematykę dotyczącą spraw budżetu, podatków i opłat, rynku dewizowego, papierów wartościowych. Nakład tytułu wynosił ok. 4,5 tys. egzempla-

rzy. Od 1930 zastąpiony przez „Polskę Gospodarczą”.

Przemysł parowozowy – dział przemysłu rozwijany po odzyskaniu niepodległości. Należały do niego m.in.: wytwórnia L. Zieleniewskiego w Sanoku, Lilpop, Rau i Loewenstein w Warszawie, Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce SA, Warszawska Spółka Akcyjna Budowy Parowozów. Po podziale Górnego Śląska pozyskano wytwórnię wagonów w Hucie „Królewskiej” i „Laura” w Chorzowie, która w 1936 wyprodukowała wagon Diesel. W 1923 dział produkcji parowozów i wagonów utworzono w zakładach H. Cegielski Spółka Akcyjna w Poznaniu, gdzie rozpoczęto produkcję parowozów Ty23 (1926).

Przemysł radiotechniczny w II Rzeczypospolitej – nowoczesna i strategiczna gałąź przemysłu w okresie dwudziestolecia międzywojennego, rozwijająca się pod opieką wojska. Zapotrzebowanie na sprzęt radiowy spowodowało, że w 1921 powstały Centralne Zakłady Wojsk Łączności, od 1927 pod nazwą Państwowa Wytwórnia Łączności, a od 1931 – Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne. Produkowano sprzęt radiotechniczny dla wojska oraz dla poczty. Od 1919 działały też prywatne spółki radiotechniczne: „Farad” i „Radiopol”, połączone w 1923 w Polskie Towarzystwo Radiotechniczne SA.

Przemysł samochodowy w II Rzeczypospolitej – dział wytwórczości przemysłowej zajmujący się wytwarzaniem i montowaniem samochodów. Do najważniejszych przedsiębiorstw należały Zakłady

Mechaniczne Ursus, Centralne Warsztaty Samochodowe (od 1928 Państwowe Zakłady Inżynierii), K. Rudzki i S-ka, Lilpop, Rau i Loewenstein, Towarzystwo Budowy Samochodów AS oraz kilka montowni zagranicznych marek. Produkowano zarówno samochody polskiej konstrukcji (np. CWS T-1 czy Ralf-Stetysz), jak i modele licencyjne (np. Fiat 508, Citroen, Praga, Buick, Chevrolet czy Opel).

Przemysł Tłuszczowy Schicht SA – największe przedsiębiorstwo branży tłuszczowej w Polsce międzywojennej. Założone w 1896 w Warszawie jako Towarzystwo Akcyjne Fabryki Produktów Chemicznych „Praga”. Od 1919 produkowało mydła do prania, mydła toaletowe, proszki do prania, lakiery i terpentynę. W 1925 sprzedane koncernowi Schicht. Firma wytwarzała 75% mydła na polskim rynku i 100% gliceryny. W 1938 zatrudniała 688 osób. W 1944 zakłady zniszczono, odbudowę ukończono w 1950. Zakład funkcjonował pod nazwą „Uroda”. W 1970 został wchłonięty przez firmę „Pollena”.

Przewodowski Andrzej – ur. 29.11.1804 w Lubartowie, zm. 1879 w Bahia w Brazylii; inżynier geolog. Absolwent paryskiej Szkoły Dróg i Mostów. W I. 30. XIX w. pracował przy budowach kolei i mostów. Po wyjeździe do Brazylii prowadził pionierskie badania geologiczne. Odkrył złoża ropy naftowej w regionie Reconvo Baiano. Projektował linie kolejowe i urządzenia portowe. Wybudował metalowy most im. Pedro II na rzece Paraquagu, łączący miasta Cachoeira i São Félix. Wybudował również m.in. kanał w miej-

sowości Ilhéus i port w mieście Salvador. Przez wiele lat był dyrektorem robót publicznych.

Przybylski Czesław – ur. 19.05.1880 w Warszawie, zm. 14.01.1936 w Warszawie; architekt. Specjalizował się w zakresie architektury monumentalnej. Projektant m.in. nowoczesnych warszawskich gmachów Teatru Polskiego (1912–1913), Teatru Nowoczesnego (1913), Centralnego Archiwum Państwowego (1921), Państwowej Szkoły Higieny (1922), Pawilonów Technologii Chemicznej i Elektrotechniki Politechniki Warszawskiej, Dworca Głównego PKP (1929) oraz Kliniki Położniczej w Poznaniu (1927). Założyciel Stowarzyszenia Architektów Rzeczypospolitej Polskiej. Prezes Koła Architektów w Warszawie.

Przyłuski Jan – ur. 20.10.1930 w Poznaniu, zm. 23.07.1998 w Warszawie; wynalazca, chemik. Założyciel i dyrektor Katedry Technologii Ciała Stałego Politechniki Warszawskiej. Specjalista z dziedziny technologii chemicznej. Organizator i pionier interdyscyplinarnych badań technologii ciała stałego i elektrochemii stosowanej. Prowadził także badania z zakresu technik wytwarzania oraz modyfikacji materiałów objętościowych cienkowarstwowych, tlenków, polimerów przewodzących i kompozytów. Prezes Polskiego Towarzystwa Galwanotechnicznego. Autor ok. 100 patentów w krajowych i zagranicznych.

Przysposobienie Wojskowe Kobiet – paramilitarne stowarzyszenie powstałe w 1923 z inicjatywy członkiń Związku Strzeleckiego i Polskiej Organizacji Wojskowej jako Organizacja Przysposobienia

Kobiet do Obrony Kraju. Autorką założeń programowych organizacji była Maria Wittek. Od 1939 przyjęto nazwę Przysposobienie Wojskowe Kobiet. Ustawą z 1938 o powszechnym obowiązku wojskowym kobietom przyznano prawa do pełnienia pomocniczej służby wojskowej, w tym służby przeciwlotniczej, wartowniczej i łączności. Przed wybuchem II wojny światowej PWK liczyło ponad 47 tys. członkiń.

Przyznanie kobietom praw wyborczych – nadanie biernego oraz czynnego prawa wyborczego kobietom w Polsce. Gwarantujący równość praw wyborczych wszystkich obywateli Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego został wydany 28.11.1918. Zgodnie z nim wszyscy obywatele uzyskali czynne i biernie prawo wyborcze po ukończeniu 21 roku życia. Dzięki zdobyciu tych praw kobiety masowo wzięły udział w wyborach do Sejmu Ustawodawczego i objęły 8 mandatów poselskich. Polska była jednym z pierwszych państw europejskich, które wprowadziły takie uprawnienia.

PSH Lewiatan – powstała w 1994 sieć handlowa, zrzeszająca sklepy spożywcze działające na zasadzie franczyzy. W 2011 Lewiatan został częścią grupy Eurocash. Właścicielem znaku oraz systemu franczyzowego jest spółka Lewiatan Holding, która organizuje i koordynuje działalność sieci w poszczególnych regionach. W 2019 był trzecią pod względem obrotów siecią detaliczną na rynku FMCG w Polsce oraz największą siecią franczyzową z liczbą ponad 3200 sklepów. Łączne obroty w 2018 przekroczyły 12,5 mld zł. Od 2001 sieć posiada w stałej ofercie produkty marki własnej.

Pszenicki Andrzej – ur. 29.11.1869 w Pabianicach, zm. 5.08.1941 w Warszawie; inżynier, pionier w dziedzinie mostownictwa i budownictwa stalowego, autor projektów najdłuższych mostów w Rosji i w Polsce, współtwórca projektu Dworca Głównego w Warszawie. W l. 1898–1914 pracował przy konstrukcji mostów na terenie Rosji. W 1919 wrócił do Polski. Najważniejsze konstrukcje: most Troicki (1903) i most Pałacowy w Petersburgu (1908), most Józefa Piłsudskiego w Krakowie (1934), Most im. Legionów Piłsudskiego w Płocku (najdłuższy w Polsce, 1936), Dworzec Główny w Warszawie (1928).

PT-91 TWARDY – polski czołg podstawowy przełomu generacji II i III wytwarzany do 2009 w zakładach Bumar-Łabędy w Gliwicach. Czołg powstał wskutek modernizacji produkowanych licencyjnie w Polsce radzieckich czołgów T-72 z przełomu lat 80. i 90. XX wieku poprzez m.in. zastosowanie nowego silnika S12U o mocy większej o 70 KM od radzieckiego pierwowzoru, pancerza reaktywnego ERAWA, systemu kierowania ogniem DRAWA oraz nowych przyrządów obserwacyjnych. Dostawy tego typu maszyn dla wojska polskiego zakończono w 2002. Wersja eksportowa trafiła m.in. do Malezji.

Ptak Antoni – ur. 12.06.1952 w Piotrkowie Trybunalskim; przedsiębiorca, handlowiec. Twórca i właściciel założonego w 1993 Centrum Handlowego Ptak w Rzgowie, będącego największym w Polsce oraz jednym z największych w Europie ośrodkiem handlu odzieżą i tekstyliami. Jest też właścicielem firm z branży dziewiarskiej, nieruchomości oraz marke-

tingu. Prowadzi działalność gospodarczą w Polsce, USA, Niemczech, Austrii. W 2015 stworzył w Nadarzynie centrum kongresowo-targowe Ptak Warsaw Expo – największe tego typu centrum w Europie Środkowo-Wschodniej.

PTK Centertel (Polska Telefonii Cyfrowa Centertel) – powstały w grudniu 1991 pierwszy w Polsce operator telefonii komórkowej. Udziałowcami byli Ameritech, France Telecom i Telekomunikacja Polska. PTK Centertel wystartował 18.06.1992 jako telefonii analogowa. W sierpniu 1997 operator otrzymał koncesję na świadczenie usług w standardzie GSM, 1.03.1998 uruchomił sieć komórkową Idea. W 2005 w wyniku rebrandingu sieć Idea została przemianowana na Orange. W październiku 2005 Telekomunikacja Polska wykupiła od France Telecom udziały, stając się jedynym właścicielem.

Puchała Jacek – ur. 19.08.1956 w Krakowie, zm. 27.05.2011 w Krakowie; chirurg. Współtwórca krakowskiej szkoły leczenia oparzeń łączącej leczenie chirurgiczne z żywieniowym. Pionier wszczepiania integralnej, czyli „sztucznej skóry”, metody leczenia oparzeń skracającej czas rekonwalescencji i minimalizującej ryzyko powstawania blizn. Jako pierwszy w Polsce zastosował radykalne i głębokie wycinanie poparzonych obszarów skóry metodą Zory Janzekovic. Specjalista w terapii rozległych poparzeń wargi i podniebienia, wrodzonych i nabytych deformacji czaszkowo-mózgowo-twarzowych u dzieci.

Puławski Zygmunt – ur. 24.10.1901 w Lublinie, zm. 31.03.1931 w Warszawie; pilot i konstruktor lotniczy. Absolwent

Politechniki Warszawskiej. Od 1927 główny konstruktor Państwowych Zakładów Lotniczych. Autor innowacyjnego projektu samolotu myśliwskiego, który rozstał się z jego nazwisko i polską wytwórnię. Nowatorstwo polegało na budowie płata o kształcie skrzydeł mowy, nazywanym „płatem Puławskiego” lub „płatem polskim”. W 1929 skonstruował pierwszy polski metalowy samolot myśliwski PZL P-1, a w 1930 na jego podstawie powstał najnowocześniejszy wówczas samolot myśliwski PZL P-6.

Puzewicz Zbigniew – ur. 14.02.1930 w Wilnie, zm. 29.03.2018 w Warszawie; inżynier, wynalazca, specjalista nauk technicznych. Inicjator badań nad maszynami oraz pionier badań nad laserami. 20.08.1963 uruchomił pierwszy polski laser. Wynalazek znalazł szerokie zastosowanie w medycynie, budownictwie i przemyśle zbrojeniowym m.in. jako dalmierz artyleryjski i przenośne zestawy przeciwlotnicze Grom i Piorun. Laser wykorzystywano przy operacji siatkówki oka. Twórca Instytutu Elektroniki Kwantowej WAT w 1967, inicjator powstania Centrum Rozwojowo-Wdrożeniowego TELESYSTEM-MESKO w 1993.

Puzynianka Irena – ur. 21.03.1881 w Hreмиaczach, zm. 6.09.1933 w Poznaniu; działaczka społeczna i katolicka. W 1915 ewakuowana do Rosji, gdzie działała w polskich organizacjach charytatywnych. W l. 1921–1929 przewodnicząca Narodowej Organizacji Kobiet. W Sejmie I kadencji angażowała się na rzecz zwiększenia wydatków na cele społeczne. Jej zdaniem brak zabezpieczenia socjalnego miał przysparzać państwu kłopotów,

chorych i żebraków przepełniających więzienia i szpitale, jak również powodować wzrost wydatków budżetu. W 1928 wzięła udział w Międzynarodowym Kongresie Pracy Społecznej w Paryżu.

PZA „Loara” – zbudowany w 2003 ujednolicony samobieżny system przeciwlotniczy. Wówczas jeden z najnowocześniejszych na świecie. System wyprodukowano w Centrum Naukowo-Produkcyjnym Elektroniki Profesjonalnej „Radwar” SA. Mechanizm był oparty na podwoziu czołgu T-72. Nastawiony na zwalczanie ataku lotniczego na małych, średnich wysokościach, poruszający się z prędkością maksymalną do 500 m/s. Od wykrycia do zniszczenia upływało ok. 10 s.

PZL M26 „Iskierka” – samolot szkolno-treningowy, opracowany w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym WSK-Mielec w 1981 przez Krzysztofa Piwka. W M26 wykorzystano elementy samolotu dyspozycyjnego PZL M20 „Mewa”. Pierwszy prototyp M26-00 z silnikiem PZL-Franklin 6A-350-C1 oblatano 15.07.1986, natomiast drugi 24.06.1987, M26-01 z silnikiem AEIO-540-L1B5D. Rozwój „Iskierki” wstrzymano na rzecz PZL-130 „Orlik”, ale nie zaniebano promocji. W 1994 został zawarty kontrakt z amerykańskim odbiorcą na 20 samolotów. Konstrukctorem prowadzącym był Mieczysław Wojtkowski.

PZL P-23 „Karaś” – nowoczesny samolot rozpoznawczo-bombowy polskiej konstrukcji. Projekt powstał w latach 1930–1932 pod kierunkiem Stanisława Praussa. Był to jednosilnikowy, wolnonośny dolnopłat o całkowicie metalowej konstrukcji ze stałym podwoziem dwukołowym.

Załoga samolotu składała się z pilota, obserwatora i strzelca. W 1935 Polskie Zakłady Lotnicze podjęły produkcję dla wojska w liczbie 240 egz. W 1936 stworzono eksportową wersję „Karasia”, którą zamówiła Bułgaria. W czasie kampanii wrześniowej w walkach brało udział 120 tych samolotów, z czego 112 uległo zniszczeniu.

PZL Rzeszów Wytwórnia Silników – Wytwórnia Silników nr 2, filia PZL Warszawa, utworzona w Rzeszowie w l. 1937–1938 w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Miała produkować silniki lotnicze dla fabryki w Mielcu. Wielokrotnie reorganizowana: Państwowe Zakłady Lotnicze, Wytwórnia Silników nr 2 (1945), Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego nr 2 (1949), WSK „PZL – Rzeszów” (1975). W 2001 sprzedana amerykańskiemu koncernowi UTC, od 2015 Pratt & Whitney Rzeszów SA. Produkowała m.in. silniki odrzutowe Lis-2, turbinowe GTD-350, turbodrzutowe SO-1, ale też motocykl żużlowy WSK FIS.

PZL Świdnik – założone w 1951 zakłady wytwarzające śmigłowce i motocykle. Od 1954 produkowano śmigłowiec SM-1 na licencji radzieckiej. W 1964 powstał śmigłowiec MI-2. W 1978 pojawił się prototyp śmigłowca PZL W-3 „Sokół”, który pierwszy lot odbył w 1984. Była to maszyna wielozadaniowa. Wyprodukowano ok. 180 egzemplarzy. W l. 1986–2006 produkowano śmigłowiec PZL Kania. Produkcję motocykli M06 z Warszawskiej Fabryki Motocykli podjęto w 1955, w 1966 przeniesiono z Warszawy całość produkcji motocykli. W 2010 87% akcji przedsiębiorstwa kupiła firma AgustaWestland.

PZL TS-11 „Iskra” – odrzutowiec szkolno-treningowy, szturmowy, rozpoznawczy dwumiejscowy, opracowany przez zespół Tadeusza Sołtyka. Pierwsza polska konstrukcja napędzana silnikiem odrzutowym. 5.02.1960 prototyp został oblatany przez Andrzeja Abłamowicza. Produkcję seryjną podjęła WSK-Mielec, dostawy do jednostek wojskowych rozpoczęto w 1963. W 1968 powstała „Iskra bis B” uzbrojona w pociski rakietowe, a w 1972 jednomiejscowa szturmowo-rozpoznawcza „Iskra 200 BR”. Samolot osiągał maksymalną prędkość 720 km/h. Zbudowano 420 szt. W 2008 zaprezentowano zmodernizowaną wersję TS-11F „Iskra”.

PZL TS-8 „Bies” – dwumiejscowy samolot szkolno-treningowy. Był pierwszym powojennym nowoczesnym samolotem metalowym z polskim silnikiem, wyprodukowanym w dużej serii. Został zaprojektowany przez Tadeusza Sołtyka przy współudziale Jerzego Świdzińskiego i Romana Szmee w Instytucie Lotnictwa. Pierwszy z trzech prototypów został oblatany 23.07.1955 przez Andrzeja Abłamowicza. Serię informacyjną „Biesów” wyprodukowała w 1957 WSK-Okecie; w l. 1958–1960 był produkowany w WSK-Mielec. Miał konstrukcję półskorupową, metalową, chowane podwozie. Osiągał prędkość 310 km/h.

PZL Warszawska Wytwórnia Płatowców – pierwsza państwowa wytwórnia samolotów. Powstała 15.03.1928 na Mokotowie na bazie Centralnych Warsztatów Lotniczych. Specjalizowała się w produkcji samolotów metalowych, najnowocześniejsza wytwórnia płatowców w Polsce. Najważniejszym projektem był PZL P-1

konstrukcji Zygmunta Puławskiego. W 1934 zakłady przeniesiono na Okęcie, odtąd działały pod nazwą Państwowe Zakłady Lotnicze Wytwórnia Płatowców. Zatrudniała 3600 pracowników. Produkowała m.in. samoloty PZL 38 „Wilk”, PZL-37 „Łoś”, P-23 „Karaś”. W 1945 przekształcona w Centralne Studium Samolotów.

PZL WSK Mielec – zakłady lotnicze założone w 1938 jako zakład Państwowych Zakładów Lotniczych w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. W 1939 zmontowano w nich pierwsze egzemplarze samolotu PZL-37 „Łoś”. Od 1945 funkcjonowały jako Państwowe Zakłady Lotnicze (PZL) – Zakład nr 1 w Mielcu. W 1948 rozpoczęto produkcję pierwszych powojennych samolotów seryjnych „Szpak”-4T. Od 1960 produkowano AN-2. W 1957 we współpracy z WSK Rzeszów stworzono prototyp samochodu „Mikrus”. W 1998 przedsiębiorstwo przekształcono w spółkę Skarbu Państwa, Od 2015 należy do koncernu Lockheed Martin.

PZL-104 „Wilga” – samolot czteromiejscowy, wielozadaniowy, najliczniej wytwarzana seryjnie polska konstrukcja (do poł. I. 90. powstało ponad 1000 egz.), eksportowana do 32 krajów. Projekt wstępny powstał w 1959 w WSK Okęcie. Wersja ta jednak nie sprawdziła się w toku prób. W 1962 maszyna została zaprojektowana od nowa przez Andrzeja Frydrychewicza i Bronisława Żurakowskiego. Nowy prototyp PZL 104 „Wilga 2” został oblatany 1.08.1963. Prace modernizacyjne skutkowały kolejnymi wersjami. W 1967 została oblatana „Wilga 35”,

stając się najliczniej produkowaną wersją w różnych wariantach.

PZL-106 „Kruk” – nowoczesny samolot rolniczy II generacji, jednomiejscowy. Był pierwszą maszyną zaprojektowaną w Polsce specjalnie do celów rolniczych. Projekt opracował Andrzej Frydrychewicz w WSK Okęcie. Maszyna miała korzystny układ konstrukcyjny: silnik – zbiornik chemikaliów – kabina pilota. Produkcję rozpoczęto w 1977 (wg innej wersji w 1976). W l. 1983–1985 opracowano wariant PZL-106 BT-601 „Turbo-Kruk”. W 1985 wykonano także projekt koncepcyjny wersji uzbrojonej. Wyprodukowano około 275 egz., z czego połowa trafiła do NRD.

PZL-130 „Orlik” – samolot szkolno-treningowy, opracowany przez zespół Andrzeja Frydrychewicza w WSK Okęcie. Pierwszy śmigłowy samolot dla wojska w państwach Układu Warszawskiego. Prace rozpoczęto w 1981. W 1985 rozpoczęto prace nad wersją turbośmigłową, której seryjną produkcję uruchomiono u schyłku 1990. Najlepiej rozwinięta była wersja PZL-130TC. Była to maszyna w pełni akrobacyjna, szkolno-treningowa, turbośmigłowa, dwumiejscowa, z właściwościami lotno-pilotażowymi charakterystycznymi dla odrzutowców. W kolejnych latach trwały dalsze prace modernizacyjne (PZL-130TC-II i 130TC-III).

PZL-37 „Łoś” – samolot bombowy, czteromiejscowy. Najnowocześniejszy polski samolot wojskowy użyty w wojnie obronnej 1939. Projekt opracowany został w 1934 przez Jerzego Dąbrowskiego przy współpracy Piotra Kubickiego. Był to

dwusilnikowy dolnopłat wolnonośny o konstrukcji metalowej, półskorupowej, z chowanym podwoziem; w konstrukcji skrzydeł zastosowano keson **Franciszka Misztala**. Prototyp został oblatany przez Jerzego Widawskiego w 1936. Do 2.09.1939 wyprodukowano 96 maszyn, zaś wojsku dostarczono 93. Zainteresowanie „łosiem” zgłaszało wiele krajów europejskich, ale też Egipt.

PZL 44 „Wicher” – prototyp nowoczesnego, polskiego samolotu pasażerskiego, wyprodukowany przez **PZL Wytwórnia Płatowców w Warszawie** w 1938. Konstrukcję zaprojektował **Wsiewołod Jakimiuk** na zlecenie Ministerstwa Komunikacji na potrzeby **Polskich Linii Lotniczych LOT**. Była to konstrukcja metalowa, dolnopłat. Na pokład zabierał 14 pasażerów oraz 4 członków załogi. Napęd stanowiły dwa silniki gwiazdowe Wright Cyclone GR-1828 G2 o mocy 1000 KM. Ze względu na wysokie koszty zakupu i eksploatacji PLL LOT anulował zamówienie. Wyprodukowano jeden egzemplarz.

PZL-49 „Miś” – polski samolot bombowy o nowoczesnej konstrukcji dolnopłatowej z chowanym podwoziem. Konstruktorem samolotu był **Jerzy Dąbrowski**. Rozpiętość skrzydeł wynosiła 18 m, długość kadłuba 14,3 m, a wysokość 4,80 m. Przerwane wybuchem wojny prace nad projektem rozpoczęły się w 1937. W zakresie konstrukcyjnym stanowił powiększoną odmianę samolotu **PZL-37 „Łoś”**. Miał zostać wykonany z metalu i składać się z dwóch silników. W 1938 rozpoczęła się budowa prototypu w Warsztacie Studium **Państwowych Zakładów Lotniczych Wytwórnia Płatowców nr 1 w Warszawie**.

Raczyński Aleksander – ur. 28.12.1872 w Wiedniu, zm. 18.12.1941 w Krakowie; prawnik, ekonomista. Członek Rady Zawiadowczej Wojennego Zakładu Kredytowego. Delegat Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń Urzędników Prywatnych we Lwowie. Minister rolnictwa i dóbr państwowych (21.06.1926–30.09.1926) w rządach Kazimierza Bartla. Prezes Krajowego Urzędu Odbudowy we Lwowie i Komisji Prawno-Agrarnej. Autor planu modernizacji struktury agrarnej Polski. Pełnił funkcje kierownicze m.in. w lwowskim Akcyjnym Banku Hipotecznym, **Towarzystwie Kredytowym Ziemskim**.

Raczyński Stefan – ur. 15.08.1892 w Kłodzie, zm. 11.03.1979 w Warszawie; chemik, inżynier, twórca technologii „ciągłej nitracji”. Od 1926 organizował produkcję **Państwowej Wytwórni Prochu w Pionkach**. W 1935 opatentował urządzenie do wytwarzania nitrogliceryny i nitrozwiązków sposobem ciągłym lub okresowym. Umożliwiło to stosowanie aparatów o mniejszej pojemności, minimalizując ryzyko wybuchu. Od 1937 dyrektor spółki „Boruta” w Zgierzu i kierownik budowy fabryki kwasu azotowego w Sarzynie na terenie **Centralnego Okręgu Przemysłowego**. Po wojnie pracował w zakładach przemysłu chemicznego.

Rada Nauk Ścisłych i Stosowanych – organ powstały z inicjatywy Komitetu Porozumiewawczego przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1936. Głównym jej celem było upowszechnianie nauk ścisłych oraz stosowanych. Ważnym postulatem było scalenie i koordynacja prac badawczych w naukach przyrodniczych oraz technicz-

nich. Celem Komitetu było propagowanie dorobku polskich naukowców w różnych dziedzinach nauki. Pierwsze spotkanie Rady odbyło się 29.11.1936 w Pałacu Staszica. Rada działała do września 1939.

Rada Społeczna przy Prymasie Polski – organ działający przy Prymasie Polski. Pierwsza rada została utworzona 15.05.1934 z inicjatywy kardynała Augusta Hlonda. Zajmowała się problemami społeczno-gospodarczymi w l. 30. XX w. Ponownie rada została powołana w 1981. Inicjatywa wyszła od kardynała Józefa Glempa. Głównym celem było diagnozowanie aktualnych kwestii politycznych oraz społecznych. Pierwszym przewodniczącym został Stanisław Stomma. Pierwsze posiedzenie odbyło się 12.12.1981. Rada Społeczna zakończyła działalność w październiku 1990.

Radary rodziny „Nysa” – pierwsze polskie radary. W 1951 w kierowanym przez Janusza Groszkowskiego Państwowym Instytucie Telekomunikacyjnym stworzono model radaru ostrzegawczego, rok później powstał prototyp „Nysa-A” oparty na elementach produkowanych w Polsce. W 1955 powstały prototypy: radaru ostrzegawczego „Nysa-C” i wysokościomierza „Nysa-B”. Radary serii „Nysa” produkowano w Warszawskich Zakładach Radiowych RADWAR na potrzeby Wojska Polskiego, państw Układu Warszawskiego oraz na eksport m.in. do Syrii i Indonezji. W l. 70. zastąpione w polskiej armii przez radary typu „Jawor”.

Radio „Solidarność” – konspiracyjna radiostacja podziemna NSZZ „Solidarność”, działająca w latach 1982–1989.

Celem rozgłośni było naruszenie monopolu informacyjnego władz PRL po wprowadzeniu stanu wojennego. Pierwsza audycja została wyemitowana 12.04.1982. W kolejnych latach audycje radiostacji emitowano m.in. w: Warszawie, Poznaniu, Gdańsku, Krakowie, Wrocławiu, a toruńskie Radio nadawało tzw. audycje balonowe. Radiostacja dysponowała Programem II oraz Programem III, emitowanym w l. 80.; w l. 90. działała jako Radio Eska.

Radio Maryja – rozgłośnia radiowa o charakterze ewangelizacyjno-edukacyjnym, założona 8.12.1991 w Toruniu przez Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela (redemptorystów). Od początku istnienia stacji jej prezesem jest ojciec Tadeusz Rydzyk. Radio Maryja jest rozgłośnią religijną o największym zasięgu w Polsce, której misją jest aktywizacja społeczeństwa, budzenie postaw patriotycznych i obywatelskich. Stacja stała się ważnym elementem wsparcia społecznego i duchowego dla grup defaworyzowanych, w tym głównie osób starszych, mieszkańców wsi.

Radioodbiornik „Pionier” – pierwszy krajowy odbiornik radiowy o konstrukcji lampowej. Stworzony w Przedsiębiorstwie Diora w Dzierżoniowie w 1948. Prace nadzorował zespół inż. Wilhelma Rotkiewicza. Produkowany w latach 1948–1959. Posiadał prosty układ. Schemat elektryczny został stworzony na podstawie nowoczesnego rozwiązania zastosowanego przez firmę „Philips” w radioodbiorniku „203U”. Był odbiornikiem superheterodynowym. Posiadał baterie – był przenośny. Odbierał fale

o długich i średnich zakresach. Pracował przy napięciu 125V lub 220 V.

Radlińska Helena – ur. 2.05.1879 w Warszawie, zm. 10.10.1954 w Łodzi; pedagog, działaczka społeczna i oświatowa, twórczyni pedagogiki społecznej w Polsce. Działała na rzecz poprawy jakości oświaty. Zaangażowała się w działalność wielu stowarzyszeń i organizacji oświatowo-pedagogicznych. W 1925 zorganizowała Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Po wojnie profesor Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie stworzyła Zakład Pedagogiki Społecznej. Autorka kilkuset prac z zakresu pedagogiki społecznej, oświaty dorosłych, pracy społecznej.

Radwan Maciej – ur. 5.04.1922 w Klimkiewiczowie, zm. 22.12.1988 w Poznaniu; metalurg, fizyk. Prekursor badań dotyczących metalografii, rozwoju techniki stosowania radioizotopów, kinetyki usuwania zanieczyszczeń w stopach żelaza, rozwiązywania zadań metalurgicznych. Konstruktor pierwszego polskiego izotopowego defektoskopu „Maciuś”. Współautor wzoru użytkowego kasety do ekspozycji autoradiogramu. Organizator pierwszego w Polsce Izotopowego Laboratorium badawczego w hucie „Łabędy”, a także Katedry Obrony Przeciwatomowej i Katedry Technicznych Zastosowań Fizyki Wojskowej Akademii Technicznej.

Radwar – założone w 1954 jako Warszawskie Zakłady Radiowe „Radwar” przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją urządzeń elektronicznych dla wojska. W 1957 podjęto w nim produkcję seryjną krajowego radaru (Nysa). W 1971 wy-

produkowano radar dalekiego zasięgu „Jawor M-2” oraz tranzystorowe radary nawigacyjne „TRN”. W 1972 powstała trójwspółrzędna stacja radiolokacyjna „Hawana”. W 2003 firmę przejął Bumar. W 2012 Radwar połączono z Przemysłowym Instytutem Telekomunikacji SA. W 2014 skonstruowano zautomatyzowany system dowodzenia i kierowania rozpoznaniem elektronicznym „Wołczyca”.

Rafineria w Drohobyczu – jedna z najnowocześniejszych rafinerii w monarchii austro-węgierskiej i w Europie. Zbudowana w latach 1909–1919. Od 1918 należała do Państwowej Fabryki Olejów Mineralnych „Polmin”. W 1921 przeszła pod zarząd Ministerstwa Przemysłu i Handlu. W 1927 zatrudniała 820 osób. Stała się największym producentem różnego rodzaju olejów. Wytwarzano w niej parafinę i smary plastyczne. Zdolność przerobcza fabryki wyniosła ok. 200 tys. ton rocznie. W 1938 wyprodukowała pierwsze oleje samochodowe w kraju. Została zniszczona 26.06.1944 w trakcie amerykańskiego nalotu.

Rapacki Marian – ur. 7.02.1884 w Sieradzu, zm. 16.09.1944 w Warszawie; działacz i teoretyk i jeden z animatorów polskiego ruchu spółdzielczego. Od 1906 w spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej, później rolniczej. Od 1920 redaktor tygodnika spółdzielców „Społem”, współautor zjednoczenia polskich spółdzielni spożywców. Po śmierci w 1926 Romualda Mielczarskiego prezes Zarządu Związku Spółdzielni Spożywców „Społem”, wykładowca w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. Od 1924 delegat polskich spółdzielców w Komitecie

Centralnym Międzynarodowego Związku Spółdzielczego.

Rauszer Zdzisław – ur. 16.06.1877 w Warszawie, zm. 20.10.1952 w Warszawie; metrolog. W 1916 rozpoczął prace nad organizacją Urzędu Miar Miasta Stołecznego Warszawy. Od 1.04.1919 dyrektor Głównego Urzędu Miar w Warszawie. Funkcję pełnił do 1940, później w l. 1945–1949. Przyczynił się do unowocześnienia stanowisk badawczych. Z jego inicjatywy powstały okręgowe oraz obwodowe urzędy miar w całym kraju. W 1937 został przewodniczącym Międzynarodowej Konferencji Metrologii Prawnej. W l. 1949–1951 pełnił obowiązki kierownika Zakładu Słownictwa Technicznego w Polskim Komitecie Normalizacyjnym.

Rayski Ludomir – ur. 28.12.1892 w Czaławiu, zm. 11.04.1977 w Londynie; pilot, inżynier, generał. Absolwent Politechniki Lwowskiej. Zwolennik rozwoju lotnictwa opartego na rodzimych konstrukcjach i wspierania przedsięwzięć podejmowanych przez polski przemysł. Inicjator utworzenia Państwowych Zakładów Lotniczych. W l. 30. realizował plan rozwoju polskiego lotnictwa, zwiększył liczbę eskadr do 15 i wprowadził nowe typy samolotów. Od 1936 dowódca lotnictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych, od 1940 misji wojskowej w Londynie. W 1940 w Royal Air Force. Po demobilizacji osiadł w Londynie.

Reaktory jądrowe „Ewa” i „Maria” – „Ewa” była pierwszym w Polsce reaktorem jądrowym przeznaczony do celów badawczych. Powstał na bazie egzempla-

ry produkowanych w ZSRR, budowa trwała w l. 1956–1958. Był wykorzystywany do wytwarzania izotopów promieniotwórczych. Reaktor „Ewa” został wyłączony 24.02.1995. Budowa reaktora „Maria” trwała w latach 1970–1974. To reaktor badawczy polskiej konstrukcji, wysokostrumieniowy, wielozadaniowy. W l. 1985–1992 przeszedł proces modernizacji poprzez unowocześnienie systemu sterowania, chłodzenia, wentylacji.

Reczyński Czesław – ur. 25.07.1878 w Charkowie, zm. 6.09.1936 we Lwowie; fizyk. Zajmował się wysoko zjonizowanymi gazami. Prowadził badania dotyczące zjawisk katodowych, zmian zachodzących w łuku rtęciowym przy wysokich ciśnieniach, widm absorpcyjnych stopionych soli. Współautor konstrukcji prototypu wysokociśnieniowej lampy kwarcowej stosowanej w medycynie (1906). Na Uniwersytecie w Wurzburgu (1913–1914) prowadził badania dotyczące składu i energii promieni kanalikowych tlenu, wodoru i azotu. Konstruktor lampy rtęciowej o katodzie z rozżarzonej kulki wolframu (1932).

Reforma edukacji z 1999 – reforma szkolnictwa realizowana w Polsce od 1.09.1999 będąca częścią programu czterech reform rządu Jerzego Buzka. Przekształciła obowiązujący od 1968 system szkolnictwa w strukturę trzystopniową ze szkołą podstawową, gimnazjum i szkołami ponadgimnazjalnymi. Częścią reformy stał się system egzaminów kończących poszczególne etapy nauczania oraz tzw. nowa matura. Reforma miała na celu wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży. W 2017 rząd zdecydował

o likwidacji gimnazjów i przywróceniu dwustopniowego modelu nauczania.

Reforma emerytalna z 1999 – jeden z elementów programu czterech reform rządu Jerzego Buzka mający na celu przygotowanie systemu emerytalnego na skutki zachodzących zmian demograficznych. Wprowadzała system oparty na trzech filarach – 1) Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2) otwarte fundusze emerytalne, 3) ubezpieczenia dobrowolne. Reforma została nakierowana na ujednolicenie systemu, wprowadzenie zależności między wysokością składek a późniejszą emeryturą oraz przyznanie ubezpieczonym możliwości wyboru sposobu inwestowania części składek kierowanych do OFE.

Reforma jędrzejewiczowska – ustrojowa i programowa reforma systemu oświaty przygotowana przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza i uchwalona przez Sejm 11.03.1932. Celem było ujednolicenie systemu szkolnictwa i stworzenie jednolitego programu edukacyjnego. System składał się z 7-letniej szkoły powszechnej, 4-letniego gimnazjum oraz 2-letniego liceum. Ukończenie liceum dawało możliwość podjęcia studiów. Reforma unowocześniła system kształcenia i przyczyniła się do likwidacji analfabetyzmu. Jej zasady obowiązywały do 1948.

Reforma rolna – element modernizacji stosunków własnościowych w rolnictwie. Pierwsza ustawa o reformie rolnej przyjęta przez Sejm Ustawodawczy 15.07.1920 okazała się w 1921 sprzeczna z Konstytucją marcową. Kolejna ustawa z 28.12.1925

ustaliła oparte na pełnym odszkodowaniu zasady oraz roczne limity minimalne parcelacji. Na jej podstawie do 1939 rozparcelowano 2654,8 tys. ha. Radykalną reformę rolną przeprowadzili na podstawie dekretu z 6.09.1944 komuniści, w jej efekcie nastąpiła likwidacja majątków ziemiańskich i dalsze rozdrobnienie struktury gospodarstw rolnych.

Reforma samorządowa – reforma zmieniająca podział administracyjny Polski, element przeprowadzonych po 1989 przekształceń ustrojowych dotyczących systemu organów władzy i podziału terytorialnego państwa. Z dniem 1.01.1999 wprowadziła 3-stopniową strukturę podziału terytorialnego kraju. Była elementem programu czterech reform rządu Jerzego Buzka z 1999, wprowadzających znaczące zmiany w państwie. W wyniku reformy utworzono 16 rządowo-samorządowych województw oraz 308 samorządowych powiatów. Reforma miała na celu budowę samorządności i usprawnienie działań władz w terenie.

Reforma skarbowo-walutowa Władysława Grabskiego – działania na rzecz zrównoważenia budżetu i stabilizacji waluty przeprowadzone w l. 1924–1925 przez gabinet Władysława Grabskiego powołany przez Sejm 19.12.1923. Dzięki nim udało się zrównoważyć budżet państwa, co pozwoliło na przeprowadzenie reformy walutowej, w ramach której zdewaluowana marka polska została zastąpiona stabilnym złotym emitowanym przez niezależny od rządu Bank Polski SA. Reforma stała się fundamentem zachodzących w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego procesów modernizacyjnych.

Regionalne porty lotnicze – sieć regionalnych lotnisk pasażerskich powstałych w większości w okresie PRL, które miały pełnić rolę pomocniczą względem portu lotniczego Warszawa-Okęcie. Rozbudowywane po 1989, a zwłaszcza po 2004, odgrywają ważną rolę w rozwoju transportu lotniczego. W 2019 w Polsce istniało 14 regionalnych portów lotniczych. W 2010 obsłużyły 11,8 mln pasażerów (58% rynku), w 2019 było to już 30,2 mln (62% ogółu). Największymi pod względem liczby pasażerów były w 2019 Kraków-Balice (8,4 mln), Gdańsk (5,4 mln) oraz Katowice-Pyrzowice (4,8 mln).

Regionalny program operacyjny – dokument określający działania samorządu województwa na rzecz wspierania rozwoju województwa/regionu z wykorzystaniem funduszy europejskich. W perspektywie budżetowej 2007–2013 powstało w Polsce 16 regionalnych programów operacyjnych zarządzanych przez samorządy województw i realizujących założenia Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na kwotę 16,6 mld euro. W perspektywie 2014–2020 także realizowano 16 programów regionalnych, budżet wyniósł 31,2 mld euro (program dla województwa mazowieckiego miał charakter przejściowy).

Reichstein Tadeusz – ur. 20.07.1897 we Włocławku, zm. 1.08.1996 w Bazylei; chemik, farmaceuta. Studia ukończył w Zurychu. W końcu l. 30. podjął badania nad substancjami wytwarzanymi przez korę nadnerczy. W 1950 wspólnie z Edwardem Kendallem i Philipem Henchem otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny za prace nad syntezą

oraz badanie struktury i wyizolowanie hormonów steroidowych nadnerczy i ich wielostronne zastosowanie w lecznictwie. Wraz z zespołem wyizolował i opisał szereg związków czynnych należących do glikozydów nasercowych, pochodzących z roślin.

Rejewski Marian – ur. 16.08.1905 w Bydgoszczy, zm. 13.02.1980 w Warszawie; matematyk, kryptolog. W 1929 rozpoczął kurs kryptologii. Zatrudniony w poznańskiej filii Biura Szyfrów WP. W celu łamania kodów stosował pionierskie metody matematyczne. Opracował wspólnie z Henrykiem Zygałskim i Jerzym Różyckim metody odczytywania szyfrogramów. W 1932 złamał szyfr Enigmy. W 1938 stworzył bombę kryptologiczną – urządzenie służące do automatycznego łamania kodów dziennych Enigmy. Umożliwił wojskom brytyjskim odczytywanie niemieckich kodów, przyczyniając się do wygrania II wojny światowej.

Religa Grzegorz – ur. 18.12.1967 w Warszawie; kardiochirurg. Od 1999 brał udział w programie mechanicznego wspomagania serca z wykorzystaniem pozaustrojowego systemu wspomagania serca „Polcas”. Zatrudniony w Instytucie Kardiologii w Warszawie. W 2015 rozpoczął tworzenie oddziału kardiochirurgii w Szpitalu im. Biegańskiego w Łodzi – ordynator oddziału. W 2016 wykonał trzeci w Polsce zabieg wszczepienia naturalnej zastawki serca dorosłemu pacjentowi. W 2017 uruchomił pierwszego w kraju robota „Robin Heart PVA”, który usprawnia pracę chirurgów.

Religa Zbigniew – ur. 16.12.1938 w Miedziewicach k. Żyrardowa, zm. 8.03.2009

w Warszawie; kardiochirurg, polityk. Stażysta w najlepszych ośrodkach kardiologicznych w USA, od 1980 pracował w Instytucie Kardiologii w Warszawie, od 1984 kierownik Katedry i Kliniki Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrze. 5.11.1985 przeprowadził pierwszy udany przeszczep serca w Polsce; do 1993 wykonał ok. 150 takich operacji. Jako pierwszy w Polsce wykonał zabiegi operacyjnego leczenia przewlekłej zatorowości tętnicy płucnej, przeszczepu płuc i serca, wszczepienia sztucznej komory serca i sztucznego serca.

Rencki Roman – ur. 19.07.1867 w Rzeszowie, zm. 3/4. 07.1941 we Lwowie; lekarz, organizator nowoczesnej służby zdrowia. Od 1897 w klinice chorób wewnętrznych Uniwersytetu we Lwowie, od 1920 jej kierownik. W 1922 prezes Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich. Zorganizował przychodnię przeciwgruźliczą oraz przeciwreumatyczną. W 1925 współorganizator pierwszego w Polsce systemu opieki zdrowotnej dla studentów. W l. 1926–1934 odnowił uzdrowisko w Morszynie, gdzie wybudował nowoczesny dom zdrojowy. Autor wielu publikacji z dziedziny chorób wewnętrznych, prezes Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego.

Retinger Józef – ur. 17.04.1888 w Krakowie, zm. 12.06.1960 Londynie; pisarz, polityk i dyplomata, jeden z współtwórców integracji europejskiej, nominowany do pokojowej Nagrody Nobla. W okresie II wojny światowej jeden z najbliższych współpracowników Władysława Sikorskiego, po wojnie zaangażowany w proces integracji europejskiej. Współtworzył Europejską Ligę Współpracy Ekonomicz-

nej (1946) oraz Komitet Koordynacyjny Ruchów Międzynarodowych na Rzecz Jedności Europejskiej (1947). W 1948 zorganizował Kongres Haski, który stał się silnym impulsem w procesie integracji państw europejskich. W 1949 był jednym z inicjatorów powołania Rady Europy.

Ręczny wykrywacz min (Polish mine detector) Mark I – ręczny detektor elektromagnetyczny używany przez saperów, opracowany w czasie II wojny światowej przez dwóch Polaków służących w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie – Józefa Kosackiego oraz Andrzeja Garbosia z Centrum Wyszkożenia Łączności. Pierwsze praktyczne próby wyrywania przeprowadzono w Bari w Szkocji 5.03.1942. Po raz pierwszy został użyty w drugiej bitwie pod El Alamein w 1942. Po modyfikacjach przez kolejne 50 lat stosowało go wiele armii na świecie. Po raz ostatni detector w wersji Mark III wykorzystano w 1991.

Rieger Roman – ur. 22.11.1870 we Lwowie, zm. 27.10.1947 w Krakowie; inżynier górniczy, działacz gospodarczy, wynalazca. Pionier mechanizacji i nowoczesnego systemu pracy w górnictwie. Skonstruował rynny potrząsalne wykorzystywane do transportu węgla w kopalniach. Wynalazek uzyskał patenty w wielu krajach, m.in. Austrii, Belgii, na Węgrzech, Wielkiej Brytanii. Współtwórca Polskiej Szkoły Górniczej w Dąbrowie (1907). Autor artykułów dotyczących m.in. organizacji pracy w górnictwie. Założyciel Instytutu Psychotechnicznego Porady Zawodowej w Katowicach (1928).

Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – organizacja nastawiona na opiekę

i wychowanie dzieci robotniczych, powstała 31.10.1926 z inicjatywy Polskiej Partii Socjalistycznej. W 1938 RTPD prowadziło 84 placówki wychowawcze i obejmowało opieką ponad 20 tys. dzieci. Po wojnie nastawiło się na wsparcie zdrowotne i działalność wychowawczą prowadzoną w ośrodkach stanowiących skupiska robotnicze. W 1947 opieką całkowitą i częściową obejmowało 41 tys. podopiecznych. W 1949 z połączenia RTPD z Chłopskim Towarzystwem Przyjaciół Dzieci powstało Towarzystwo Przyjaciół Dzieci.

Roboty publiczne – prace inwestycyjne lub porządkowe finansowane przez państwo, samorządy lub instytucje, mające na celu zatrudnienie bezrobotnych. Od 16.01.1919 w gestii Ministerstwa Robót Publicznych, od 1926 nabrały bardziej systematycznego charakteru. W marcu 1933 utworzono Fundusz Pracy, którego głównym zadaniem było inicjowanie i finansowanie robót publicznych. Liczba zatrudnionych przy nich bezrobotnych rosła z 51,7 tys. w 1933 do 102,9 tys. w 1936 oraz 112,5 tys. w 1937. Roboty miały charakter sezonowy, wobec dużej liczby bezrobotnych stosowano system turnusowy.

Rodowicz Stanisław – ur. 4.02.1883 w Kijowie, zm. w 1940 w Katyniu; inżynier technolog, bibliograf. Pionier w konstruowaniu kontenerów i organizacji transportu w Polsce. Opracował pierwszy polski projekt systemu kontenerowego (1919). Uzyskał patenty we Francji, Wielkiej Brytanii, Austrii i Polsce. Skonstruował i opatentował składaną motorową dźwignicę kolejową (1924). Inicjator

budowy linii kolejowej na Półwyspie Helskim. Projektant sieci wodociągowych, kanalizacyjnych i ogrzewczych m.in. dla Politechniki Warszawskiej oraz Zakładu dla Niewidomych w Laskach.

Rodziejewicz Włodzimierz – ur. 20.08.1908 w Rożyszczach, zm. 8.03.1976 Gdańsku; chemik. Specjalista z zakresu chemii analitycznej. Pionier badań związków krzemoorganicznych i twórca polskiej szkoły chemii krzemoorganicznej. Odkrywcą 2 klas nowych związków: trójalkoksylanotoli i czteroalkoksycykłodwusilolotiani. Autor 4 patentów, w tym otrzymywania pentachlorofenolu do sporządzania preparatów grzybobójczych, metody radiograwimetrycznego oznaczania potasu, metody odkrywania śladowych ilości wody z zastosowaniem organoizotocyjanianosilanów.

Rogalski Stanisław – ur. 25.05.1904 w Ołomuńcu, zm. 6.02.1976 w Huntington; pilot, konstruktor samolotów. Absolwent Politechniki Warszawskiej, współzałożyciel ze Stanisławem Wigurą i Jerzym Drzewieckim spółki RWD. Od 1941 w Turcji, gdzie wykładał i projektował tunele aerodynamiczne. W 1948 emigrował do USA. Pracował nad zwiększeniem nośności skrzydeł, zmieniając regulację opływu w warstwie granicznej i opracował m.in. projekt odrzutowca General Dynamics F-111. W 1971 stworzył pojazd osiągający prędkość 480 km/h. W l. 70. Współpracował z NASA przy projektowaniu pojazdu księżycowego.

Rogoyski Kazimierz – ur. 12.03.1870 w Bidzinach, zm. 10.05.1940 w Kuropatach; chemik rolny, agronom, działacz

społeczny. Teoretyk i praktyk rolnictwa. Hodowca nowych odmian pszenicy, w tym odmiany „Wanda”. Prowadził badania nad przyswajalnością azotu z obornika przez rośliny, a także w zakresie fizjologii, uprawy i hodowli roślin (buraków cukrowych i pastewnych, marchwi). Inicjator powstania Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego. Organizator w swym majątku w Szepietowo Podleśne pokazów i wystaw rolniczych, w trakcie których prezentował najnowsze osiągnięcia agrotechniczne.

Rolbiecki Jan – ur. 12.05.1806 w Grąbcu, zm. 4.07.1870 w Warszawie; konstruktor maszyn rolniczych, publicysta, filantrop. Założył tartak i fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych w Broku (powiat ostrołęcki), w 1863 fabrykę na Pradze. W 1855 po wielu próbach i udoskonaleniach zbudował żniwiarkę, którą nazwał „Polka”. Opatentował ją w Towarzystwie Rolniczym w Warszawie. W 1855 uruchomił seryjną produkcję. Żniwiarka była lekka, ważyła 213 kg i miała dużą szerokość cięcia 115 cm. W 1860 na wystawie rolniczo-przemysłowej w Lublinie „Polka” uzyskała wyróżnienie.

Romer Witold – ur. 14.07.1900 we Lwowie, zm. 19.04.1967 we Wrocławiu; wynalazca, fotografik, inżynier, chemik. Uzyskał m.in. patenty dotyczące katochromii (nowoczesna technika druku map), sposobu wytwarzania materiału fotograficznego światłoczułego i sposobu korygowania barw. Opracował emulsję i sformułował jej współczynnik jakości do reprodukcji fotografii. Prowadził badania dotyczące dyfuzji światła oraz z zakresu

fotografii lotniczej i nocnych zdjęć lotniczych. Konstruktor aparatu umożliwiającego wykonanie zdjęcia o zwiększonej ostrości w zakresie fotografii lotniczej.

Romocki Paweł – ur. 19.04.1880 w Woli Marzeńskiej, zm. 28.06.1940 w Warszawie; inżynier technolog, działacz gospodarczy. Prezes rady nadzorczej Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej „Zdobycz Robotnicza”. Minister kolei (1926), następnie minister komunikacji (1926–1928). Doprowadził do utworzenia przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe, odpowiadał za budowę Magistrali Węglowej Śląsk–Gdynia. Dyrektor Izby Przemysłowo-Handlowej w Wilnie (1929–1930), Sierszańskich Zakładów Górniczych (1933–1938) oraz Unii Polskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego (1938).

Ronikier Adam – ur. 1.11.1881 w Warszawie, zm. 4.09.1952 w Orchard Lake; architekt, działacz społeczny i polityczny. W 1916 prezes Rady Główniej Opiekuńczej, organizującej działania pomocowe na ziemiach polskich. Po odzyskaniu niepodległości rozpoczął prace nad przekształceniem majątku Żąbki w miastogród. Dokonał parcelacji majątku, zbudował kanalizację, elektrownię oraz basen pływacki. We wrześniu 1939 dołączył do Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej, 12.06.1940 został prezesem utworzonej za zgodą okupanta z jego inicjatywy Rady Główniej Opiekuńczej. Po wojnie wyjechał z kraju.

Rońda Jacek – ur. 25.01.1948 w Warszawie; matematyk, wynalazca. Zajmował się metodą elementów skończonych stosowaną w mechanice konstrukcji oraz

mechanice ośrodków ciągłych. Dzięki niej bada się wytrzymałość konstrukcji oraz tworzy symulacje ich odkształcania, naprężania i przemieszczania. Opracował oprogramowanie TF 3D służące do tworzenia symulacji spawania pod wodą i stanowiące ważne osiągnięcie w dziedzinie ratownictwa podwodnego. Twórca oprogramowania do symulacji procesów spawania korpusów silników turbinowych i rurociągów w elektrowniach atomowych.

Rose Adam – ur. 10.08.1895 w Nałęczowie, zm. 9.11.1951 w Paryżu; ekonomista. Założyciel i redaktor naczelny czasopisma „Rolnictwo”. Autor programu polityki antykrzysowej i interwencjonistycznej państwa w rolnictwie. Autor projektu utworzenia Bloku Rolnego dla opracowania wspólnych założeń polityki eksportowej państw rolniczych. Wiceminister przemysłu i handlu (1936). Prezes Stałego Komitetu Studiów Ekonomicznych Państw Europy Środkowo-Wschodniej. Uczestnik rokowań handlowych i finansowych z państwami Europy Zachodniej. Członek Komitetu Surowcowego Ligi Narodów.

Rose Maksymilian – ur. 19.05.1883 w Przemyśle, zm. 30.11.1937 w Wilnie; psychiatra, neurolog, wybitny specjalista z zakresu neuroanatomii i cytoarchitektoniki kory mózgowej. Pracował w wielu krajowych i zagranicznych ośrodkach naukowych, m.in. w l. 1925–1928 kierował oddziałem neurologicznym Instytutu dla Badań Mózgu w Berlinie. W l. 1925–1929 redagował „Journal für Psychologie und Neurologie”. Od 1928 w Zakładzie Histologii i Embriologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie uruchomił Polski

Instytut Badań Mózgu. W 1931 objął Katedrę i Klinikę Psychiatrii Uniwersytetu Wileńskiego.

Rosikoń Antoni – ur. 10.06.1907 w Gródkowie Siewierskim, zm. 17.08.2013 w Mysłowicach; inżynier budowy dróg i mostów. Pionier budownictwa komunikacyjnego na terenach górniczych. Specjalista z zakresu szkód górniczych w infrastrukturze kolejowej. Wykonał pierwsze w kraju przesunięcie nastawni w Strzemieszycach Płd. dla elektryfikacji linii kolejowej Ząbkowice–Szczakowa. Twórca koncepcji komunikacji kolejowej i drogowej w Rybnickim Okręgu Węglowym. Współautor sposobu wykonywania przekopów i wykopów w palącej się hałdzie przemysłowej.

Rosinkiewicz Kazimierz – ur. w 1865 we Lwowie, zm. 21.06.1940 w Warszawie; wynalazca, pisarz (pseud. Kazimierz Rojan). Konstruktor maszyny zecerskiej do składania i rozbierania czcionek drukarskich. Maszyna umożliwiała druk różnymi rodzajami czcionek, podczas gdy konstrukcje wcześniej istniejących maszyn pozwalały na druk czcionką jednego rodzaju oraz były drogie i niepraktyczne w użyciu. Maszyna rozbierała ponad 10 000 czcionek w godzinę, zdobyła uznanie w wielu krajach. Autor utworów dla dzieci i młodzieży, zadebiutował powieścią *Tymko Medier* (1891).

Rosner Aleksander – ur. 26.02.1867 w Krakowie, zm. 6.01.1930 w Krynicy; lekarz, ginekolog, pionier zastosowania środków promieniotwórczych w leczeniu schorzeń onkologicznych. Kierownik katedry i kliniki ginekologiczno-położni-

czej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Autor podręcznika *Ginekologia* (1923–1924) oraz prac z zakresu położnictwa i chirurgicznego leczenia chorób kobiecych. Wieloletni prezes Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego oraz Krakowskiego Towarzystwa Lekarskiego. W 1928 od Marii Skłodowskiej-Curie otrzymał 100 mg radu, który zastosował w leczeniu nowotworów.

Rotblat Józef – ur. 4.11.1908 w Warszawie, zm. 31.08.2005 w Londynie; odkrywca promieniotwórczego kobaltu, fizyk, radiobiolog, laureat Nagrody Nobla w 1995. Od 1938 w Wielkiej Brytanii, gdzie zastał go wybuch wojny. Został uczniem, później współpracownikiem angielskiego fizyka jądrowego Jamesa Chadwicka, z którym pracował nad bombą jądrową. W 1943 dołączył do projektu Manhattan, z którego wycofał się w 1944. Po powrocie do Anglii kierował ośrodkiem badań jądrowych na uniwersytecie w Liverpoolu, następnie skupił się na medycynie nuklearnej badając m.in. wpływ promieniowania jonizującego na powstawanie nowotworów.

Rothert Aleksander – ur. 13.08.1870 w Pilicy, zm. 4.03.1937 w Warszawie; elektrotechnik. Autor metody obliczania parametrów silników elektrycznych, do której wprowadził pojęcie amperozwojów. Pionier rozwoju nowoczesnych metod produkcji przemysłowej, organizacji pracy i badań nad kosztami własnymi. Ekspert ekonomiczny na konferencji pokojowej w Paryżu (1919). Przewodniczący Komisji Ankietowej Badania Warunków i Kosztów Produkcji oraz Wymiany. Współzałożyciel Polskiego Towarzy-

stwa Elektrotechnicznego, Polskiego Towarzystwa Akumulatorowego, Instytutu Naukowej Organizacji i Kierownictwa.

Rowid Henryk – właśc. Naftali Herz Kanarek, ur. 12.11.1877 w Rzeszowie, zm. 31.08.1944 w Oświęcimiu; pedagog, działacz oświatowy, autor koncepcji szkoły twórczej, reformator systemu kształcenia nauczycieli w Polsce. Od 1912 na czele Sekcji Pedagogicznej Ogniska Nauczycielskiego w Krakowie i redaktor „Ruchu Pedagogicznego”. Dążył do podniesienia poziomu kwalifikacji nauczycieli szkół powszechnych. Zorganizował w Krakowie kursy pedagogiczne, upaństwowione w 1919/20, w 1923 przekształcone w Instytut Pedagogiczny. W okresie okupacji kształcił w ramach Tajnej Organizacji Nauczycielskiej.

Rozwadowski Florestan – ur. 17.11.1822 w Łosieczyńcach, zm. 27.11.1879 w Sao Paolo; inżynier, topograf, kartograf. Prowadził pomiary topograficzne i geodezyjne, a także wykonywał mapy trudno dostępnych regionów Amazonii (przede wszystkim tereny środkowego i górnego biegu Amazonki), które były pierwszymi opracowaniami tych obszarów. Dotarł do miejsc, gdzie nie było wcześniej żadnego Europejczyka. Był propagatorem kolonizacji rolniczej Brazylii przez Europejczyków. Został zarządcą prowincji São Paulo. Autor pracy *Rząd i kolonizacja, czyli rozważania o Brazylii w sprowadzaniu cudzoziemców* (1857).

Rozwadowski Tadeusz – ur. 20.05.1866 w Babinie, zm. 18.10.1928 w Warszawie; generał, konstruktor granato-szrapnela (pocisk artyleryjski dwukrotnie eksplodu-

jący) wykorzystywanego przez armię austro-węgierską w czasie I wojny światowej oraz przyrzędu celowniczego. Od 1896 attaché wojskowy przy poselstwie austriackim w Bukareszcie. Generał dywizji armii cesarsko-królewskiej. Po odzyskaniu niepodległości jako szef Sztabu Generalnego organizował polską armię. Dowodził wojskami polskimi w Galicji Wschodniej. Opracowywał traktaty wojskowe, m.in. *Problemy dzisiejszej obrony Państwa*.

Rozwój infrastruktury miejskiej – proces rozbudowy i modernizacji zasobów publicznych, urządzeń technicznych, systemów komunikacyjnych i instytucji usługowych niezbędnych do funkcjonowania miast. Wprowadzanie nowoczesnej infrastruktury w miastach rozpoczęło się w XIX w. i miało na celu poprawę warunków życia mieszkańców. We Lwowie, Warszawie, Krakowie i innych miastach budowano wodociągi, kanalizację i oświetlenie ulic, zakładano linie tramwajowe i rozbudowywano drogi. Rozwój infrastruktury zapewnił sprawność funkcjonowania i przyczynił się do rozkwitu miast.

Rozwój kolejnictwa w niepodległej Polsce – proces scalania systemów kolejowych zaborów, odbudowywania taboru i krajowej sieci kolejowej oraz rozwoju zakładów produkujących wagony kolejowe i parowozy. W jego ramach 28.09.1926 powołano Polskie Koleje Państwowe. W l. 30. zbudowano magistralę węglową, unowocześniono Warszawski Węzeł Kolejowy, powstała linia średnicowa łącząca Warszawę Wschodnią i Zachodnią. Budowano pierwsze pojazdy trakcji

spalinowej i parowóz w otulinie aerodynamicznej. Wprowadzono nowości techniczne i wypracowano skuteczny system organizacji kolei.

Rozwój kultury masowej w okresie międzywojennym – proces zmian sposobu życia zainicjowany na ziemiach polskich po zakończeniu I wojny światowej. Początki kultury masowej opierały się na funkcjonowaniu i rozpowszechnianiu środków informacji przeznaczonych dla rozproszonej, licznej i zróżnicowanej grupy odbiorców. Było to możliwe dzięki rozwojowi technologicznemu. Kluczowymi aspektami dla zainicjowania kultury masowej w Polsce były: rozwój komunikacji, turystyki, prasy, pojawienie się radia, przemysłu filmowego oraz kampanii reklamowych, a także literatury popularnej.

Rozwój oświaty sanitarnej na ziemiach polskich przed 1914 – działania ukierunkowane na podnoszenie poziomu kultury zdrowotnej i propagowanie zasad higieny. Wśród nich warto wyróżnić powstanie w 1885 czasopisma „Zdrowie”, organizację wystaw higienicznych w Warszawie, działalność Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego, Towarzystwa „Kropla Mleka”, Towarzystwa Higieny Praktycznej. Inicjatywy te upowszechniały wiedzę o zdrowym stylu życia i odżywianiu niemowląt, dzięki nim zapewniano środki higieniczne dzieciom, przyczyniły się również do tworzenia i modernizacji infrastruktury sanitarnej.

Rozwój polskiego przemysłu zbrojeniowego (1918–1939) – proces zainicjowany w 1918. W l. 20. nastąpił rozwój przemysłu

słu lotniczego, powstawały fabryki zbrojeniowe, zakłady amunicyjne, warsztaty naprawcze. W 1922 powołano Centralny Zarząd Wytwórni Wojskowych podległy Ministerstwu Spraw Wojskowych. Celem Zarządu było doprowadzenie do uzyskania samowystarczalności polskiego przemysłu zbrojeniowego. W l. 1923–1927 inwestycje wyniosły 57,9 mln zł. W 1936 rozpoczęto budowę Centralnego Okręgu Przemysłowego, którego częścią była rozbudowa potencjału przemysłu zbrojeniowego.

Rozwój radiofonii – proces zainicjowany w 1918 nadaniem pierwszych komunikatów radiowych z warszawskiej Cytadeli. W 1924 ogłoszono ustawę o poczcie, telegrafii i telefonii. 18.08.1925 spółka Polskie Radio otrzymała koncesję na budowę i eksploatację urządzeń radiofonicznych. 18.04.1926 nadawanie rozpoczęło Polskie Radio. Wydarzenie uznawane jest za początek polskiej radiofonii. W l. 1927–1938 uruchomiono stacje w Poznaniu, Katowicach, Wilnie, Lwowie, Łodzi, Toruniu, Baranowicach oraz Warszawa I i Warszawa II. W 1938 liczba abonentów przekroczyła 1 mln.

Rozwój sieci telefonicznej w okresie międzywojennym – pierwsza sieć telefoniczna na ziemiach polskich pojawiła się w 1882, w 1919 w Polsce było 14 tys. aparatów telefonicznych. 8.02.1919 uchwalono ustawę o wyłączności poczty, telegrafu i telefonów, która przyniosła unifikację usług. Od 1925 rozpoczęto rozbudowę telekomunikacji poprzez zwiększenie liczby central, rozmówni, długości linii i wymianę przestarzałych urządzeń. Liczba abonentów wzrosła

z 50 tys. w 1921 do 150 tys. w 1930. W l. 30. uruchomiono pierwsze centrale automatyczne, w 1937 abonentów było 200 tys.

Rozwój sportu w okresie międzywojennym – sport po 1918 stanowił element integracji społeczeństwa. W 1919 powstał Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich, w 1924 polscy sportowcy po raz pierwszy wzięli udział w igrzyskach olimpijskich. W 1929 powstał Centralny Instytut Wychowania Fizycznego. Od 1930 przyznawano Państwową Odznakę Sportową. W l. 1932–1937 liczba stowarzyszeń sportowych zwiększyła się z 5,2 tys. do ok. 10 tys. W 1937 istniało 1,6 tys. boisk piłkarskich, 1,9 tys. kortów tenisowych, 1,2 tys. hal gimnastycznych, 340 pływalni i 273 przystani wioślarskich.

Rozwój transportu miejskiego w okresie międzywojennym – organizacja komunikacji miejskiej po 1918 związana była z rozwiązaniem problemu braku infrastruktury, taboru i uregulowań prawnych. U progu niepodległości linie tramwajowe posiadało 11 miast, komunikacja autobusowa nie istniała. Do 1938 długość torów tramwajowych osiągnęła 594 km (wzrost o 70%). Komunikacja autobusowa rozwijała się najszybciej w Warszawie (1921) i Krakowie (1925). Łącznie sieć linii autobusowych w 1938 osiągnęła 748 km i 180 wozów. Przed wybuchem wojny planowano w Warszawie budowę metra.

Rozwój turystyki w okresie międzywojennym – pierwszą instytucją zajmującą się jej rozwojem był utworzony w 1919 w Ministerstwie Robót Publicznych Referat Turystyki. W 1924 powstało biuro

podróży „Orbis”. Od 1932 pieczę nad turystyką sprawował Wydział Turystyki Ogólnej przy Ministerstwie Komunikacji. Do rozwoju ruchu turystycznego przyczyniły się: wprowadzenie w 1922 prawa do urlopów, postęp w zakresie infrastruktury oraz powstanie w 1935 Ligi Popierania Turystyki. W 1937 powstała Spółdzielnia Turystyczno-Wypoczynkowa „Gromada”, w 1938 Centralne Biuro Wczasów.

Różański Henryk – ur. 8.04.1974 w Krośnie; biolog. Specjalista w dziedzinie ekotoksykologii, fitotoksykologii, medycyny środowiskowej, fitochemii, fitoterapii i botaniki. W 1998 obalił pogląd Zelleny i wykazał zmienność składu chemicznego roślin pasożytniczych i półpasożytniczych, a tym samym zmienność właściwości farmakologicznych surowców z nich uzyskiwanych. Autor projektu fitobarier, sztucznych fitocenoz i podczyszczalni hydrofitycznych dla składowisk odpadów. Opracował 623 preparaty galenowe o działaniu m.in. przeciwtędzikowym, kosmetycznym, uspokajającym, odtruwającym.

Różycki Jerzy – ur. 24.07.1909 w Olszanie na Kijowszczyźnie, zm. 9.01.1942 na Morzu Śródziemnym; matematyk, kryptolog. Wraz z Marianem Rejewskim i Henrykiem Żygalskim złamał kod niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma. Opracował metodę zegara pozwalającą na ustalenie wyboru i kolejności ustawienia wirników. Po wybuchu II wojny światowej przedostał się do Francji, gdzie pracował w zespole polsko-francuskich kryptologów (ośrodek „Bruno” i „Cadix”). Latem 1941 wysłany do Algieru w celu zorganizowania ekspozytury wywiadu, w drodze powrotnej do

Francji zginął w katastrofie statku „Lamoricère”.

Rubinowicz Wojciech – ur. 22.02.1889 w Sadagórze k. Czerniowiec, zm. 13.10.1974 w Warszawie; fizyk. Współtwórca polskiej szkoły fizyki matematycznej. Specjalista w zakresie teorii promieniowania i mechaniki kwantowej. Autor metody fali krawędziowej Rubinowicza (1917). Odkrywcą reguł wyboru i polaryzacji dla promieniowania dipolowego w teorii kwantowej (1918). Twórca teorii promieniowania multipolowego, w tym kwadrupolowego (1930). Odkrywcą reguł wyboru i polaryzacji dla promieniowania dipolowego w teorii kwantowej. Twórca teorii promieniowania multipolowego, w tym kwadrupolowego.

Ruch abstynencki – działalność społeczna na ziemiach polskich na rzecz zwalczania spożycia alkoholu, likwidacji pijactwa i propagowania profilaktyki antyalkoholowej. Pierwsze ruchy abstynenckie powstały po 1830 z inicjatywy Kościoła. W Królestwie Polskim były organizowane przy parafiach. Najszerzej działalność ta rozwinęła się w zaborze pruskim i austriackim. W okresie międzywojennym we współdziałaniu Kościoła i państwa powstały kolejne organizacje abstynenckie. W 1937 zorganizowano w Polsce XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy.

Ruch harcerski – ruch społeczno-wychowawczy dzieci i młodzieży, inspirowany angielskim ruchem skautowym. Na ziemiach polskich zapoczątkowany przez Andrzeja i Olę Małkowskich w 1910. Pierwsze drużyny powstały w Krakowie

i Warszawie. W wyniku zjazdu zjednoczeniowego w Lublinie 1-2.11.1918 powstał Związek Harcerstwa Polskiego, pierwszym przewodniczącym był Tadeusz Strumiłło. W l. 1918–1939 działały też Wolne Harcerstwo oraz Czerwone Harcerstwo TUR. W 1939 liczba członków ZHP wynosiła ok. 200 tys., ZHP była trzecią liczebnie organizacją skautingu na świecie.

Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela – niezależne ugrupowanie społeczno-polityczne powołane 25.03.1977 w Warszawie. W programie łączono pełną realizację praw człowieka w Polsce z dążeniem do obalenia komunistycznego systemu władzy i odbudowy suwerennego państwa. W działaniach wykorzystywano różne formy: apele, patriotyczne manifestacje, wydawnictwa („Opinia”, „Bratniak”), tworzone kluby dyskusyjne, punkty konsultacyjno-informacyjne. Przywódcami Ruchu byli Antoni Czuma i Leszek Moczulski. Działalność Ruchu zakończyła się wraz z utworzeniem **NSZZ „Solidarność”**.

Rudawski Tadeusz – ur. 18.04.1901 w Krakowie, zm. 7.09.1963 w Birmingham; inżynier mechanik, sportowiec, Kierownik działu motocyklowego Biura Studiów w **Państwowych Zakładach Inżynierii** w Warszawie (1934–1939). Konstruktor modeli motocykli wykorzystujących nowatorskie rozwiązania. Współautor całkowicie polskiej konstrukcji motocyklu CWS 600 RT M211 – Rudawski Turystyczny (Sokół 600 RT). Autor konstrukcji Sokół 500 RS M311 i Sokół 200 M411. Wraz z zespołem PZInż. wjechał na szczyt Kasprowego Wierchu modelami Sokoła 200 i 600 (1939). Uczestnik wyścigów i rajdów motocyklowych.

Rudlicki Jerzy – ur. 14.03.1893 w Odessie, zm. 18.08.1977 w Fort Lauderdale; pilot, inżynier, wynalazca, konstruktor lotniczy. Od 1927 naczelný konstruktor wytwórni lotniczej **Plage i Łaskiewicz**. Do 1935 skonstruował kilkanaście prototypów samolotów. Autor projektu samolotu z chowanym podwoziem. Opatentował skośne stery samolotu w kształcie litery V, tzw. „usterzenie Rudlickiego”, wykorzystywane m.in. w lotnictwie francuskim, włoskim i niemieckim. Po wybuchu II wojny światowej pracował dla firm amerykańskich. Opatentował kilkanaście wynalazków, ulepszał konstrukcje lotnicze i astronautyczne.

Rumbowicz Witold – ur. 5.06.1882 w Wilnie, zm. 18.04.1945 w Buchenwaldzie; inżynier mechanik, konstruktor lotniczy. Organizator wytwórni lotniczych w Polsce, m.in. dyrektor techniczny w lubelskich zakładach **Plage i Łaskiewicz** (od 1920), współzałożyciel i dyrektor naczelný **Podlaskiej Wytwórni Samolotów** w Białej Podlaskiej (1923–1927), kierownik warszawskich Centralnych Warsztatów Lotniczych. Inicjator utworzenia pierwszej państwowej wytwórni lotniczej w Warszawie, przekształconej w **Państwowe Zakłady Lotnicze**, których był dyrektorem (1928–1935).

Ruśkiewicz Tomasz – ur. 22.11.1867 w Końskich, zm. 27.12.1926 w Warszawie; jeden z twórców polskiego przemysłu maszyn elektrycznych. W 1901 założyciel firmy „Ruśkiewicz i Godlewski” wykonującej roboty elektroinstalacyjne. Założyciel pierwszej w Polsce fabryki żarówek z żarnikiem „Cyrkon” (1906). W 1910 założył Biuro Techniczne zajmujące się

realizacją przedsięwzięć elektrycznych. Inicjator utworzenia fabryk elektrycznych w Katowicach i Warszawie oraz Związku Przedsiębiorstw Elektrycznych (1902) i Stowarzyszenia Elektryków Polskich (1919). W 1925 utworzył spółdzielnię Polskie Elektrownie.

Rut Tadeusz – ur. 25.08.1925 w Przeworsku, zm. 2.02.2018 w Poznaniu; inżynier, wynalazca. Prowadził badania dotyczące nowych metod kucia oraz analizy konstrukcji urządzeń. Opracował stosowaną w polskich i zagranicznych hutach metodę kucia w przyrządach i urządzeniach na prasach uniwersalnych, zwaną „metodą TR”. Pozwoliło to na pokonanie bariery technologicznej w kuźnictwie i umożliwiło kucie wałów korbowych o dużych gabarytach z ciągłym przebiegiem włókien. Metoda przyczyniła się do zwiększenia oszczędności materiałów, podniesienia jakości wyrobów oraz zmniejszenia pracochłonności.

Rutkowski Maksymilian – ur. 26.07.1867 w Wielkiej Wsi, zm. 15.09.1947 w Krakowie; chirurg. Pionier polskiej urologii i chirurgii jamy brzusznej. Opracował nowatorskie operacyjne metody leczenia gruźlicy płuc za pomocą torakoplastyki, metody operacji wytwórczej pęcherza moczowego za pomocą fragm. jelita krętego biodrowego, metody plastyki przełyku po oparzeniach z większej krzywizny żołądka. Ustalił wskazania do leczenia operacyjnego wyrostka robaczkowego. Jako pierwszy w Polsce dokonał operacji usunięcia pęcherza moczowego z powodu nowotworu złośliwego (1913).

RWD – zespół konstruktorów lotniczych pracujących nad projektami polskich ma-

szyn w ramach Doświadczalnych Warsztatów Lotniczych. Akronimem RWD oznaczono też samoloty stworzone przez Stanisława Rogalskiego, Stanisława Wigurę i Jerzego Drzewieckiego oraz innych inżynierów pracujących początkowo dla Sekcji Lotniczej Koła Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej, następnie Doświadczalnych Warsztatów Lotniczych. Zakłady istniały do września 1939. W l. 1926–1939 powstało ok. 314 samolotów RWD. Najważniejsze konstrukcje: RWD-2, RWD-4, RWD-5, RWD-5bis, RWD-8, RWD-9.

RWD-9S – czteromiejscowy samolot sportowy o konstrukcji mieszanej (kadłub spawany z rur stalowych, skrzydła drewniane), krytej płótnem. Był rozwinięciem RWD-6. Zbudowany na zamówienie Komitetu im. Żwirki i Wigury, przeznaczony na zawody Challenge 1934. Projekt w l. 1932–1933 opracowali Stanisław Rogalski i Jerzy Drzewiecki w Doświadczalnych Warsztatach Lotniczych. Pierwszy lot prototypu odbył się 4.12.1933. W zawodach Challenge 1934 Jerzy Baján i Gustaw Pokrzywka zwyciężyli na RWD-9S SP-DRD, a Stanisław Płonczyński i Stanisław Zientek na RWD-9S SP-DRC zajęli II miejsce.

Rybczyński Mieczysław – ur. 20.11.1873 w Stanisławowie, zm. 23.01.1937 w Warszawie; hydrotechnik. Organizator pierwszego w Polsce laboratorium wodnego Politechniki Warszawskiej. Autor projektów regulacji Prutu i Czeremoszu, prawobrzeżnych dopływów Dniestru i górnej Wisły. Kierownik regulacji rzek Łomnica i Stryja. Konsultant przy budowie portu w Gdyni i portów rybackich. Podsekretarz

Stanu Ministerstwa Robót Publicznych. Uczestnik rozmów z ekspertami Ligi Narodów dotyczących rozbudowy polskiej infrastruktury wodnej i przyłączenia jej do europejskiego systemu dróg wodnych.

Rybiński Kazimierz – ur. 30.11.1924 w Łodzi, zm. 8.09.2011 w Łodzi; chirurg, endokrynolog, specjalista z zakresu kardiologii i transplantologii. W 1967 wraz z prof. Janem Mollem przeprowadził zabieg przeszczepu nerki. Założyciel Pracowni Chirurgii Doświadczalnej w Łodzi, gdzie prowadzono badania z dziedziny chirurgii tarczycy, nadnerczy, przytarczyc oraz pionierskie doświadczenia nad przeszczepami komórek beta trzustki. Członek zespołu, który po raz pierwszy w Polsce dokonał przeszczepu serca (1969). Prowadził badania z dziedziny chirurgii endokrynologicznej.

Rychliński Stanisław – ur. 23.05.1903 w Warszawie, zm. 1.10.1944 w Podkowie Leśnej; socjolog, polityk społeczny, pionier badań z zakresu socjologii miast. Związany z Wyższą Szkołą Handlową, pracownik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, od 1924 współpracownik Instytutu Gospodarstwa Społecznego. W swoich publikacjach poruszał tematy dotyczące warunków pracy i płacy, a także działalności i funkcji związków zawodowych. Prowadził badania w zakresie polityki ludnościowej, społecznych funkcji wykształcenia, oświaty i kultury, struktury społeczeństwa i socjologii środowiska pracy.

Rychnowski Franciszek – ur. 3.10.1850 w Velehradzie, zm. 3.07.1929 we Lwowie;

inżynier, fizyk, fotograf, wynalazca. Za autorski projekt systemu grzewczego otrzymał złoty medal oraz honorowe członkostwo prestiżowej francuskiej Akademii Nationale. Jego system zużywał kilkakrotnie mniej paliwa od ówczesnie stosowanych i był zautomatyzowany. W 1879 stworzył instalację systemu grzewczo-wentylacyjnego oraz oświetleniowego dla gmachu Sejmu Krajowego. Za jedno z ważniejszych osiągnięć uważał odkrycie tajemniczego „elektroidu”, którym miał być stan zmateriałizowanej energii.

Rychter Józef – ur. 1843 w Krakowie, zm. 19.12.1917 w Łańcucie; inżynier, hydrotechniczny. W II połowie I. 60. XIX w. pracował jako inżynier przy budowie kolei w Królestwie Polskim i na Węgrzech. W 1884 stworzył kratowy drogowy most drewniany o długości do 70 m (tzw. most Rychtera). Jego konstrukcja znalazła zastosowanie m.in. na Bugu koło Krystynopola, na Prucie pod Tatarowem, na Czeremoszu pod Kosowem. Mosty według jego konstrukcji budowano do 1924. W 1894 we Lwowie przedstawił projekt drewnianego kratowego mostu kolejowego z jezdnią w środku. Stworzył własną szkołę budownictwa wodnego.

Rylke Aleksander – ur. 22.05.1887 w Równem, zm. 23.01.1968 w Gdańsku; konstruktor okrętowy. Prekursor polskiego przemysłu okrętowego. Główny inżynier Stoczni Bałtyckiej w Sankt Petersburgu, oraz budowniczy krążowników „Izma-il” i „Kinbirn” (1912–1918). Współtwórca Polskiej Marynarki Wojennej. Autor metody bocznej wodowania okrętów z zeskokiem. Projektant traserni kadłu-

bowej, instalacji rurociągów sprężonego powietrza, pochylni łukowej. Członek komisji nadzorczej przy budowie niszcycieli „Wicher” i „Burza” w Caen oraz okrętów podwodnych „Wilk”, „Ryś”, „Żbik” w Hawrze.

Rymkiewicz Bronisław – ur. 14.11.1849 na Kowieńszczyźnie, zm. 18.08.1907 w Londynie; inżynier, budowniczy kolei. Pracował przy budowie kanału panamskiego jako przedstawiciel techniczny banku francuskiego Crédit Lyonnais. Z Antonio de Lavandeyra założył biuro techniczne działające w Buenos Aires, a od 1888 w Brazylii. W l. 1898–1899 naczelnym inżynierem budowy linii kolejowej Rio de Janeiro – São Paulo, będącej ogromnym wyzwaniem ze względu na pasmo górskie Sierra do Mar. Oficjalne otwarcie nastąpiło w 1901. W l. 1902–1903 budował w Manaus na Amazonce handlowy port dla statków pełnomorskich.

Ryżko Stanisław – ur. 14.01.1910 w Stanisławowie k. Mińska Mazowieckiego, zm. 6.04.1974 w Warszawie; inżynier, wynalazca, radioelektronik. Specjalista w zakresie badań nad lampami mikrofalowymi. Współkonstruktor pierwszego polskiego magnetronu metalowego posiadającego wewnętrzny obwód rezonansowy. Po 1944 brał udział w odbudowie Poli-techniki Warszawskiej i Państwowego Instytutu Telekomunikacyjnego. Skonstruował Q-metr (elektroniczny miernik dobroci) i opracował nową zasadę cyfrowej automatycznej korekcji częstotliwości generatorów. Wynalazek znajdował zastosowanie również po wprowadzeniu techniki układów scalonych.

Rząd Tadeusza Mazowieckiego – pierwszy po wojnie niekomunistyczny gabinet powstały po wyborach z 4.06.1989. Po nieudanej misji stworzenia rządu przez Czesława Kiszczaka premierem 24.08.1989 został reprezentujący opozycję Tadeusz Mazowiecki. W skład rządu weszli przedstawiciele wszystkich najważniejszych sił politycznych w sejmie kontraktowym. Podstawowe osiągnięcia gabinetu to demokratyzacja państwa oraz wdrożenie procesu transformacji gospodarczej (plan Balcerowicza). Dymisja rządu nastąpiła 14.12.1990 po porażce Tadeusza Mazowieckiego w wyborach prezydenckich 1990.

Rzązewski Kazimierz – ur. 9.11.1943 w Warszawie; fizyk. Specjalista w dziedzinie mechaniki i optyki kwantowej, fizyki statystycznej gazów kwantowych. W 2000 odkrył zjawisko magnetostrykcji w ultrazimnych gazach z oddziaływaniem dipolowym polegające na zmianie kształtu i objętości chmury atomowej w związku z wewnętrznymi siłami magnetycznymi. Współautor pionierskiej pracy na temat roli oddziaływań magnetycznych w kondensacie. Autor użytecznego w teorii kondensatu przybliżenia pól klasycznych oraz badań nad kondensatem Bosego-Einsteina i paczek trojańskich.

Rzecznik Praw Dziecka – organ władzy państwowej powołany po raz pierwszy w 2000 na podstawie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 oraz ustawy z 6.01.2000 w celu stania na straży szeroko rozumianych praw dziecka określonych w aktach prawa międzynarodowego i krajowego. Rzecznik ma nie tylko reagować na przypadki łamania praw dziec-

ka, ale również dążyć do zapobiegania takim sytuacjom. Powoływany jest przez Sejm za zgodą Senatu. Pierwszym rzecznikiem w 2000 został Marek Piechowiak. W 2008 powstał Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

Rzecznik Praw Obywatelskich – niezależny organ władzy państwowej powołany ustawą z 15.07.1987, utworzony 1.01.1988. Rzecznik stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela, w tym realizacji zasady równego traktowania. Bada, czy na skutek działania lub zaniechania organów władzy publicznej nie nastąpiło naruszenie prawa, zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej oraz czy nie doszło do aktów dyskryminacji. Pierwszym rzecznikiem była Ewa Łętowska, powołana przez Sejm 19.11.1987. Jednostką pomocniczą Rzecznika jest Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Rzepa Stanisław – ur. 29.09.1906 w Żernikach, zm. w 1993 w Warszawie; artysta, grafik, wynalazca. Autor metody elektrotinty, czyli elektrolitycznego trawienia płyt graficznych (1950), polegającej na bezpiecznym dla zdrowia użyciu uniwersalnego elektrolitu (np. sól, salmiak), który dzięki właściwości przewodzenia prądu poddaje płytę graficzną procesowi elektrolizy (elektrotinta umożliwia uzyskanie wyjątkowego efektu artystycznego). W l. 1967–1968 zaprojektował przystawkę do powiększania fotograficznego stosowaną w tworzeniu napisów w grafice książkowej oraz na plakatach.

Sabat Bronisław – ur. 5.05.1871 w Tyśmienicy, zm. 20.12.1953 w Warszawie; lekarz rentgenolog. Pionier polskiej radio-

logii. Specjalista z zakresu rentgenodiagnostyki i radioterapii. Twórca rentgenokimografii, metody pozwalającej na rejestr ruchowych narządów wewnętrznych (1911). Twórca endoradiografii, metody rentgenowskich zdjęć kości ogonowej wykonywanych za pomocą specjalnej lampy wprowadzonej do jelita prostego (1929). Opisał zastosowanie promieni rentgenowskich w diagnostyce i leczeniu chorób narządów wewnętrznych. Autor patentu na prototyp rentgenokimografu (1939).

Saks Stanisław – ur. 30.12.1897 w Kaliszu, zm. 23.11.1942 w Warszawie; matematyk. Przedstawiciel lwowskiej szkoły matematycznej. Specjalista z zakresu teorii funkcji rzeczywistych, funkcji podharmonicznych, analizy funkcjonalnej, teorii całki i teorii różniczkowalności całki. Twórca twierdzeń matematycznych, m.in. nowatorskiej metody dowodzenia istnienia tworów osobliwych w teorii funkcji, twierdzenia Vitalego-Hahna-Saksa, własności Banacha-Saksa. Współautor nowatorskiego podręcznika *Teoria funkcji analitycznych*. Założyciel Towarzystwa Fizycznego w Warszawie.

Samoloty myśliwskie Puławskiego – rodzina samolotów myśliwskich konstrukcji Zygmunta Puławskiego charakteryzująca się płatem o mewim kształcie i podwoziem nożycowym. Rozwiązania te zastosowano m.in. w: PZL P-1, P-11 i P-24. Samoloty PZL P-11 w momencie wybuchu II wojny światowej stanowiły podstawowe wyposażenie polskiego lotnictwa. Były także eksportowane do Rumunii, która uruchomiła ich licencyjną budowę. P-24 sprzedawano do Turcji, Grecji,

Rumunii oraz wytwarzano na licencji w Turcji i Rumunii. Łącznie zbudowano 680 sztuk samolotów PZL od P-1 do P-24.

Samoloty RWD – seria polskich samolotów skonstruowanych w l. 1927–1939 przez zespół inżynierów: Stanisława Rogalskiego, Stanisława Wigurę oraz Jerzego Drzewieckiego. Były to głównie samoloty lekkie, jednosilnikowe, przeznaczone do celów szkoleniowych, sportowych i turystycznych. Pierwszy samolot z serii RWD z numerem RWD-1 został oblatany w 1928. W okresie międzywojennym wyprodukowano łącznie 850 sztuk samolotów RWD, z czego najwięcej szkolnych RWD-8 (560 egz.), turystycznych i sanitarnych RWD-13 (85 sztuk) oraz obserwacyjnych RWD-14 „Czapla” (65 sztuk).

Samorząd terytorialny – najważniejsza forma funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego po 1989, niezbędna w procesie budowy demokracji i społeczeństwa obywatelskiego organizacja społeczności lokalnej (gmina, powiat) lub regionalnej (województwo samorządowe), jednocześnie forma administracji publicznej. W jej ramach mieszkańcy tworzą z mocy prawa wspólnotę i względnie samodzielnie decydują o realizacji zadań administracyjnych. Funkcjonujący w Polsce w okresie międzywojennym, zlikwidowany w 1950, przywrócony ustawą o samorządzie gminnym z 8.03.1990.

Samsonowicz Jan – ur. 14.09.1888 w Ostrowcu Świętokrzyskim, zm. 3.11.1959 w Warszawie; geolog, paleontolog. Współtwórca rozwoju polskiego górnictwa. Odkrywcą złoża wysokoprocento-

wego ziemistego pirytu, hematytu i syderytu w Rudkach koło Nowej Słupi (1922), a także antykliny i złóż fosforytów w Rachowie nad Wisłą (eksploatowane od 1924). Wspólnie ze Stefanem Krukowskim dokonał odkrycia neolitycznej kopalni krzemienia w Krzemionkach Opatawskich (1923). W zachodniej części Wołynia wykrył otoczaki krzemieni karbońskich w okolicach Pełczy. Współautor nowatorskiego podręcznika *Zarys geologii Polski*.

Samulski Seweryn – ur. 14.12.1866 w Krakowie, zm. 29.10.1935 w Poznaniu; przemysłowiec, działacz gospodarczy. Współzałożyciel Związku Fabrykantów w Poznaniu (1910). Zwolennik polityki oszczędzania oraz samowystarczalności kraju. Współorganizator Powszechnej Wystawy Krajowej (1929), członek Rady Głównej Międzynarodowej Wystawy Komunikacyjnej i Turystycznej w Poznaniu (1930). Inicjator opracowania postulatów gospodarczych dla Wielkopolski i Pomorza (1931) i utworzenia Międzyizbowej Komisji Popierania Eksportu Rolnego (1933). Prezes i członek wielu instytucji i organizacji.

Sapała Stanisław – ur. 6.05.1922 w Dopiewie; inżynier, konstruktor. Autor konstrukcji budynków w Poznaniu: hotelu „Merkury”, Centrum Handlowego „Alfa”, pawilonów wystawowych na Międzynarodowych Targach Poznańskich, gmachu szkoły zawodowej przy ul. Grunwaldzkiej, kościoła Imienia Maryi na Smochowicach zaprojektowanego przez Jerzego Liśniewicza. Współpracował przy projektowaniu osiedla Probudzianka w Krzyszkowie. Brał udział w konstrukcji kompleksu po-

mnika Tysiąclecia Państwa Polskiego w Gnieźnie. Projektował odbudowę zabudów Starego Miasta Poznania, w tym Starego Rynku.

Sapieha Eustachy Kajetan – ur. 2.08.1881 w Biłce Szlacheckiej, zm. 20.02.1963 w Nairobi; dyplomata, polityk, działacz społeczny i gospodarczy. Wiceprezes Towarzystwa Rolniczego Grodzieńskiego. Od 1916 prezes Rady Głównej Opiekuńczej, w jej ramach kierował pracami Komitetu „Ratujmy Dzieci”. W 1917 został członkiem Komitetu Ofiary Narodowej. Od 1919 mianowany na posła w Wielkiej Brytanii, od 1920 minister spraw zagranicznych. Odegrał istotną rolę w zawarciu przymierza z Francją i Rumunią. W okresie II wojny światowej Pełnomocnik Polskiego Czerwonego Krzyża w Afryce Centralnej (w l. 1941–1945).

Sapieha Leon – ur. 18.09.1803 w Warszawie, zm. 11.09.1878 w Krasicy; galicyjski działacz polityczny i gospodarczy, pionier pracy organicznej, autor wielu ważnych inicjatyw gospodarczych i społecznych. Współtwórca i prezes Stanowego Zakładu Kredytowego (w 1861 przekształconego w Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie), Galicyjskiej Kasy Oszczędności i Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego. W 1858 stworzone przez niego konsorcjum uzyskało koncesję na budowę kolei Kraków–Lwów, dokończoną w 1861. W l. 1861–1875 marszałek Sejmu Krajowego we Lwowie, stał też na czele Wydziału Krajowego.

Saule Technologies – założona we Wrocławiu w 2014 przez Olę Malinkiewicz, Piotra Krycha i Artura Kupczunasa firma

zajmująca się produkcją ogniw woltaicznych. W 2016 zespół firmy dokonał pierwszego zastosowania ogniw słonecznych z perowskitu w ładowarkach do telefonu komórkowego, które działały w sztucznym świetle. W 2019 w Saule Technologies zbudowano Solar Carport – pierwszy produkt przeznaczony na rynek elektromobilności. W 2021 uruchomiono linię produkcyjną drukowanych, ultralekkich i elastycznych ogniw słonecznych na bazie perowskitu. 21.05.2021 otwarto pierwszą na świecie fabrykę perowskitowych ogniw fotowoltaicznych we Wrocławiu.

Sądy pracy – element nowoczesnego ustawodawstwa pracy w niepodległej Polsce, utworzone dekretem Prezydenta z 22.03.1928. Powołane w celu sprawnego rozpatrywania spraw związanych ze stosunkiem pracy. Orzekały w sporach, których wartość nie przekraczała 5 tys. zł (od 1934 – 10 tys.). Nie obejmowały spraw zatrudnionych w rolnictwie oraz pracowników umysłowych instytucji państwowych. Składały się z sędziów zawodowych i ławników reprezentujących pracodawców i pracowników. W 1939 działało 17 samoistnych sądów pracy, 9 funkcjonowało przy sądach grodzkich. Działy do 1950.

Sądy ubezpieczeń społecznych – wprowadzane ustawą z 28.07.1939, utworzone po II wojnie światowej. Wnoszenie skarg było możliwe od października 1945, a placówki sądowe uruchomiono w 1947. Sądy te miały rozpatrywać spory z zakresu ubezpieczeń społecznych m.in. o zabezpieczenie robotników na wypadek bezrobocia, o zwrot składek i świadczeń.

W prawie niezmienionej formie działały do 1974, gdy ich kompetencje przejęły okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych. Od 1985 kwestie sporne z zakresu ubezpieczeń znalazły się w gestii społecznych sądów powszechnych.

Schally Andrzej – ur. 30.11.1926 w Wilnie; amerykański biochemik i lekarz polskiego pochodzenia. Studiował chemię i medycynę na uniwersytetach w Londynie (1945–1952) i Montrealu (1952–1957). W 1962 uzyskał amerykańskie obywatelstwo. W 1977 otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny za badania dotyczące „produkcji hormonu peptydowego w mózgu”. Odkrycie było początkiem neuroendokrynologii. W l. 1972–1982 prowadził badania nad leczeniem raka prostaty. Pionier w opracowywaniu analogów somatostatyny do zastosowań onkologicznych.

Scheibler Karol – ur. 1.09.1820 w Monchau, zm. 13.04.1881 w Łodzi; łódzki przemysłowiec i finansista, twórca największej fabryki włókienniczej na ziemiach polskich. W 1854 przybył do Łodzi, gdzie wybudował nowoczesną w pełni zmechanizowaną fabrykę bawełnianą, która konsekwentnie rozbudowywana, w l. 70. XIX w. obejmowała ok. 60% produkcji włókienniczej Królestwa Polskiego. W 1881 wartość jego majątku przekraczała 14 mln rubli. Współtworzył i był prezesem Banku Handlowego w Łodzi, zasiadał w dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Miasta Łodzi, był udziałowcem Towarzystwa Kolei Fabryczno-Łódzkiej.

Scheibler Karol jr. – ur. 8.03.1862 w Łodzi, zm. 29.05.1935 w Łuńmierzu; łódzki

przemysłowiec i finansista, właściciel największych na ziemiach polskich zakładów włókienniczych. Przez lata prowadził zakłady Towarzystwa Akcyjnego Manufaktur Bawełnianych Karola Scheiblera. Przeprowadził w nich wiele inwestycji, wprowadził też wiele nowoczesnych rozwiązań w zakresie warunków pracy i życia robotników, m.in. stopniowo skrócił długość dnia roboczego z 13 do 10 godzin, rozwinął program budownictwa domów dla pracowników, w 1888 firma ubezpieczyła wszystkich zatrudnionych od nieszczęśliwych wypadków.

Schramm Hilary – ur. 13.01.1857 w Niebrowie, zm. 11.11.1940 we Lwowie; lekarz chirurg. Autor pierwszej w historii chirurgii lwowskiej operacji na zaatakowanym przez nowotwór żołądka. Ordynator we lwowskich szpitalach, profesor Uniwersytetu Lwowskiego. W 1886 współorganizował we Lwowie wieloprofilową Powszechną Lecznicę Bezpłatną. Prezes Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego, członek redakcji m.in. „Polskiego Przeglądu Chirurgicznego”. Zajmował się operacyjnymi sposobami leczenia nerwów, wola, nowotworów skóry. Autor prac z zakresu m.in. chirurgii żołądka, jelit, dróg żółciowych.

Szczaniecka Emilia – ur. 20.05.1804 w Brodach, zm. 11.05.1896 w Pakoślawiu; działaczka polityczna i społeczna, jedna z pionierek polskiego feminizmu. Zaangażowana we wsparcie dla uczestników powstań narodowych i emigrantów, wiele energii poświęcała działalności społecznej i filantropijnej. W 1864 założyła Kółko Pań Wielkopolskich, będące pierwszą organizacją kobiecą w zaborze

pruskim, jego działania objęły również wspieranie kształcenia ubogich dziewcząt. Aktywnie uczestniczyła w organizacji Banku Ziemskiego SA powołanego w 1886 w celu rozwoju polskiej parcelacji ziemskiej w zaborze pruskim.

Sejm kontraktowy – Sejm PRL X kadencji, wyłoniony w wyborach czerwcowych 4 i 18 czerwca 1989. Posłowie zostali wybrani w pierwszych częściowo wolnych wyborach po 1945. Mimo ustalonych przy Okragłym Stole korzystnych dla władzy proporcji składu (65% miejsc dla przedstawicieli koalicji rządowej) Sejm odegrał ważną rolę w zainicjowaniu procesów modernizacyjnych, powołując pierwszy niekomunistyczny rząd Tadeusza Mazowieckiego oraz przyjmując wiele ustaw tworzących fundament transformacji systemowej, w tym ustawy składające się na tzw. plan Balcerowicza.

Sejm Krajowy – organ ustawodawczy w systemie autonomii galicyjskiej, zastąpiony dla spraw modernizacji gospodarczej i społecznej ziem zaboru austriackiego. Powstał w 1861, organem wykonawczym był Wydział Krajowy. Do najważniejszych osiągnięć sejmu w zakresie wsparcia rozwoju Galicji należały: ustawa o popieraniu przemysłu z 1886, ustawa naftowa z 1884, utworzenie Banku Przemysłowego dla Królestwa Galicji i Lodomerii we Lwowie w 1910, stworzenie podstaw organizacji polskiego szkolnictwa powszechnego, opieka nad fundacjami stypendialnymi dla niezamożnej młodzieży.

Sejm Ustawodawczy – jednoizbowy parlament funkcjonujący w l. 1919–1922

z siedzibą w Warszawie, utworzony w celu uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej. 26.01.1919 w demokratycznych 5-przymiotnikowych wyborach wyłoniono 291 posłów, w tym pierwszych w historii Polski 8 kobiet. Łącznie uchwalił 571 ustaw, zatwierdził 210 dekrety rządu Jędrzeja Moraczewskiego. Wśród osiągnięć Sejmu znajdują się: tzw. Mała Konstytucja, Konstytucja marcowa z 17.03.1921, Statut organiczny Województwa Śląskiego, ustawa o tymczasowym ustroju władz szkolnych, ustawy socjalne.

Sell Marek – ur. 13.03.1951 w Poznaniu, zm. 13.06.2004 w Warszawie; informatyk, programista. Autor oprogramowania komputera MERA-100 dla rynku niemieckiego oraz opracowania systemu DAMAST przeznaczonego dla komputerów „Compudata”. Twórca aplikacji antywirusowych. Prekursor rozwoju polskiej branży IT. Autor pierwszego polskiego programu antywirusowego MKS Vir (1987). Założyciel firmy MKS Sp. z o.o. zajmującej się tworzeniem, aktualizacją i dystrybucją programu antywirusowego (1996). Pracował nad wersją programu MKS Vir dla systemów Windows 95, 98, ME, 2000 i XP.

Selvita – największe polskie przedsiębiorstwo biotechnologiczne typu CRO z siedzibą w Krakowie. Założone w 2007 przez Pawła Przewiężlikowskiego i Bogusława Sieczkowskiego. Pionier rozwoju polskiej branży biotechnologicznej. Prowadzi działalność badawczo-rozwojową w zakresie opracowywania i rozwoju leków oraz usług bioinformatycznych. Laboratoria zostały wyposażone w nowoczesny system STARLIMS. Oddziały firmy: Po-

znań, Zagrzeb, Boston, Cambridge, San Francisco. W 2023 zakończono budowę centrum badawczego Selvita Research Centre w Krakowie, zapewniającego miejsce pracy dla ok. 250 naukowców.

Semikontenerowce – statki towarowe do przewozu ładunków konwencjonalnych i kontenerów. Pierwszy polski semikontenerowiec powstał w Stoczni w Szczecinie w 1973. Dla Polskich Linii Oceanicznych w l. 1978–1980 budowano semikontenerowce typu B467 o nośności 14 000 t. W 1981 rozpoczęto budowę semikontenerowców typu B181 o nośności 19 400 t. W l. 1981–1985 do RFN sprzedano ich 11 szt. W l. 1983–1987 budowano także okręty typu B354. W Stoczni Gdańskiej powstawały semikontenerowce B434 (5 szt.), B469 (3 szt.) i B464 (3 szt.) na eksport do Ameryki Południowej.

Sendzimir Tadeusz – (właśc. Sędzimir), ur. 15.07.1894 we Lwowie, zm. 1.09.1989 w Jupiter na Florydzie; pionier przemysłu metalurgicznego, działacz gospodarczy. Opracował proces cynkowania ciągłego w atmosferze beztlenowej, zwany procesem Sendzimira. Efektem dalszych prac była nowatorska wielopiętrowa walcarka, która zmieniła oblicze metalurgii. Wynalazkiem na skalę światową była też tzw. walcarka planetarna do procesów walcowania na gorąco. Uzyskał około 120 patentów w różnych krajach. Znalazł się w pierwszej piątce najważniejszych wynalazców w dziejach przemysłu hutniczego.

Sieci kanalizacyjne na ziemiach polskich – sieci odprowadzające nieczystości i wodę opadową do oczyszczalni ścieków, skła-

dające się z obiektów inżynierskich oraz technicznych. Pierwszą na ziemiach polskich kanalizację wraz z oczyszczalnią ścieków zbudowano w 1871 w Gdańsku. W 1880 rozpoczęto budowę kanalizacji w Warszawie. W 1927 na terenie kraju działały 22 miejskie oczyszczalnie ścieków. Oczyszczalnie w okresie PRL były budowane powoli. W 1990 na 830 miast oczyszczalnie posiadało 467. W 2007 infrastruktury oczyszczającej nieczystości nie posiadało 19 miast.

Sieczkowski Józef – ur. 1928, zm. 26.12.2004 w Warszawie; architekt. Projektant obiektów mieszkalnych, przemysłowych i użyteczności publicznej. Pracował w biurach projektów w Warszawie i Chicago, gdzie opracowywał projekty konstrukcji ponad 150 budynków mieszkalnych, w tym m.in. FIM Tower, Reform Plaza, Ritche Tower w Chicago. Jego obliczenia konstrukcji zastosowano m.in. przy budowie Świątyni Opatrzności Bożej. Współtwórca konstrukcji zespołu hotelowego „Orbis” w Warszawie. Współrealizator Domu Handlowego PSS „Central” w Łodzi.

Siedlanowski Marcei – ur. 12.01.1894 w Warszawie, zm. 10.03.1976 w Warszawie; inżynier, przemysłowiec. Pracował w fabryce amunicji artyleryjskiej oraz w Zakładach Starachowickich, od 1929 w Zakładach Skody w Warszawie, gdzie od 1931 kierował produkcją silników lotniczych. Był inicjatorem budowy nowej huty stali szlachetnych, wskazując na tereny obok wsi Pławo (w widłach Wisły i Sanu), później został pierwszym dyrektorem naczelnym Zakładów Południowych w Stalowej Woli. Po wojnie kierował wydziałem hutniczym w Centralnym

Zarządzie Przemysłu Hutniczego w Katowicach.

Siemiątkowski Sebastian – ur. 3.10.1981 w Uppsali; szwedzki przedsiębiorca polskiego pochodzenia, miliarder. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Sztokholmie. Znajduje się wśród najbogatszych ludzi świata magazynu Forbes. W 2005 założył firmę Klarna. Jest to bank specjalizujący się w odroczonej płatnościach, umożliwiający klientowi sklepu internetowego wykorzystanie opcji płatności „kup teraz, zapłać później”. Klarna ma ok. 90 mln użytkowników w 17 krajach, dziennie dokonuje 2 mln transakcji. To najdroższy fintech w Europie, działa na ponad 20 rynkach.

Siemionow Maria – ur. 3.05.1950 w Krotoszynie; wybitna chirurg. Od 1995 kierownik oddziału chirurgii plastycznej i mikrochirurgii w Cleveland Clinic. Prezes American Society for Peripheral Nerve (2005). Prowadzi badania z dziedziny transplantologii, głównie transplantacji twarzy, indukcji tolerancji w transplantologii, mikrokrążenia, nerwów obwodowych, neuropatii uciskowych. W 2008 dokonała pierwszego w USA, a czwartego na świecie, udanego przeszczepu twarzy. W 2018 opracowała metodę wspierającą przyjmowanie się przeszczepów na podstawie badań nad komórkami chimerycznymi.

Sieprawski Władysław – ur. 12.02.1894 w Bochni, zm. 31.01.1974 w Częstochowie; konstruktor, inżynier, wynalazca. Zajmował się utrwalaniem i odtwarzaniem dźwięków. Uzyskał wiele patentów, w tym m.in. na urządzenie do zdjęć

i projekcji obrazów kinematograficznych w barwach naturalnych oraz obturator kinematograficzny. Konstruktor adaptera gramofonowego pozwalającego na odtwarzanie dźwięku z płyt przy użyciu głośnika radiowego. Opracowywał dwukryształkowe odbiorniki, twórca radioskopu i konstruktor elektroakustycznego instrumentu muzycznego (tzw. elektrophonium).

Sierpiński Wacław – ur. 14.03.1882 w Warszawie, zm. 21.10.1969 w Warszawie; matematyk, jeden z twórców polskiej szkoły matematycznej. Był prekursorem wykładów z teorii mnogości, na których przedstawiał jej syntetyczne ujęcie. Brał udział w pracach Towarzystwa Matematycznego oraz Polskiego Koła Naukowego. Podczas wojny w 1920 współpracował z Wydziałem Szyfrów Sztabu Generalnego i przyczynił się do złamania szyfru wojsk radzieckich. W 1920 współtworzył pierwsze na świecie czasopismo matematyczne ukierunkowane na teorię mnogości i logikę matematyczną.

Siła i Światło SA – pierwsza polska spółka akcyjna utworzona po odzyskaniu niepodległości, założona 5.12.1918 w Warszawie. Istotą jej działalności był aktywny udział w procesie elektryfikacji Polski. W l. 1923–1935 zrealizowała wiele pionierskich inwestycji o ogromnym znaczeniu dla rozwoju polskiej gospodarki, m.in.: Elektrownia Okręgowa w Zagłębiu Dąbrowskim S.A., Sieci Elektryczne S.A., Kabel Polski, Polskie Radio, Spółka Elektryczna Koleje Dojazdowe S.A. Po II wojnie światowej firmę znacjonalizowano. W 2011 została reaktywowana.

Siłownia wiatrowa Piskorza – turbina pionowego obrotu, elektrownia wykorzystująca energię kinetyczną wiatru. Pierwszy prototyp turbiny wiatrowej został opatentowany w 2008 przez Waldemara Piskorza. Posiada ergonomiczną, modułową konstrukcję: 3 wieże 30-metrowe po 9 turbin wiatrowych każda. Jeden moduł elektrowni może wytworzyć moc wynoszącą 20V, natomiast 3 wieże do 500 kV. Pierwsza na świecie prototypowa konstrukcja siłowni wiatrowej o pionowej osi obrotu, posiadającej 22 m wysokości i mocy 250 kW, powstała w 2014 w miejscowości Kodeń.

Simon Gustaw – ur. 25.11.1878 w Warszawie, zm. 8.04.1941 w Warszawie; ekonomista, ubezpieczeniowiec. W l. 1921–1925 pracował w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, w 1924 minister. Od 1928 prezes Związku Zakładów Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych, od 1933 komisarz Zakładu Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników. Członek utworzonej na mocy ustawy scaleniowej Izby Ubezpieczeń Społecznych, od 1935 na czele Tymczasowej Komisji Rewizyjnej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Autor publikacji: *Zagadnienie społeczne w konstytucji polskiej* (1928), *Zaniedbane zagadnienie w ubezpieczeniach społecznych* (1935).

Sipowicz Aleksander – ur. 3.02.1896 w Mickiszkach, zm. 24.07.1980 w Krakowie; inżynier mechanik, konstruktor. Komendant Parku Lotniczego Centrum Wyszczolenia Podoficerów Lotnictwa w Bydgoszczy. Kierownik Wydziału Technologicznego i Płatowców w Instytucie Badań Technicznych Lotnictwa w War-

szawie. Od 1936 naczelny dyrektor Lubelskiej Wytwórni Samolotów, gdzie przyczynił się do wprowadzenia nowoczesnej organizacji produkcji. Projektant samolotu doświadczalnego „Sipowicz 1”. Konstruktor obserwacyjnego wirnikowego pionowzlotu „Heliplan”. Pracował nad modernizacją samolotu PZL-30 II.

Sirowski Ludwik – ur. 29.03.1880 w Nowym Sączu, zm. 20.11.1947 w Poznaniu; zoolog, entomolog. Zajmował się faunistyką, ochroną przyrody, w tym biologią motyli. Prekursor biologicznych metod zwalczania szkodników owadów w Polsce, m.in. zwalczania chrabąszcza majo-owego na terenach Podkarpacia oraz motyla paprocha cetyniaka w Puszczy Niepołomickiej i Puszczy Sandomierskiej. Hodowca zwierząt doświadczalnych do badań nad dudem plamistym. Badacz fauny Pienin, główny ekspert w sprawie utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego. Inicjator ustanowienia prawnej ochrony obszaru przełomu Dunajca.

Skarboferm. Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku – najbardziej rentowna spółka węglowa w Drugiej Rzeczypospolitej. Powstała 25.02.1922 we współpracy z francuskimi przedsiębiorcami. W jej skład wchodziły m.in. 4 kopalnie węgla kamiennego, koksownia, brykietownia, fabryka amoniaku i benzolu. Posiadała własną sieć sprzedażową. Od 1931 obejmowała nabrzeże węglowe w Gdyni. Produkcja węgla w l. 1922–1938 spółki wzrosła z 2 800 tys. t do 4 110 tys. t., zatrudnienie wahało się między 6,8 tys. a 7,4 tys. robotników. Po 1939 majątek przejął koncern „Hermann Göring”.

Skarżyński Henryk – ur. 3.01.1954 w Rosochacie Kościelnem; lekarz, otolaryngolog. Inicjator wdrożenia większości systemów wszczepialnych poprawiających słuch. Jako pierwszy w Polsce dokonał operacji wszczepienia implantów ślimakowych (1992). Wraz z Marią Góralówną zainicjował badania przesiewowe pod kątem wczesnego wykrywania wad słuchu u noworodków i niemowląt. Twórca Ośrodka Diagnostyczno-Lecznico-Rehabilitacyjnego dla Osób Niestyszających i Niedosłyszających oraz Instytutu Fizjologii i Patologii Słuchu. Autor pierwszego na świecie programu leczenia częściowej głuchoty (1997).

Skarżyński Stanisław – ur. 1.05.1899 w Warcie, zm. 26.06.1942; pilot, podpułkownik Wojska Polskiego. Podczas wojny polsko-bolszewickiej walczył pod Radzyminem. 1.02.1931 S. Skarżyński i por. Andrzej Markiewicz rozpoczęli lot nad Europą, Afryką i Azją, pokonując 25 770 km. 8.05.1933 Skarżyński ustanowił międzynarodowy rekord odległości lotu samolotów sportowych, przelatując 3 582 km w 20,5 godz. Podczas II wojny światowej działał w Polskich Siłach Powietrznych we Francji i szkolił polskich lotników w Wielkiej Brytanii. Zginął podczas nalotu na Bremę.

Skawiński Piotr – ur. 9.07.1812 w Krzeszowie nad Sanem, zm. 16.01.1902 w Bordeaux; agronom i wynalazca środków ochrony roślin. Rozgłos zyskał jako hodowca winorośli (jeden szczep został nazwany jego imieniem) i bydła rogatego. Stworzył wiele narzędzi ułatwiających pracę w winnicy. W 1861 otrzymał złoty medal za pług do orki w winnicy, który

szybko rozpowszechnił się w całej Francji. W 1882 rozpoczął „leczenie winorośli” mieszaną sproszkowaną siarką i siarczanu miedzi, która dała dobre rezultaty w walce z mączniakiem, pleśnią i filokserą. Mieszanę nazwano „proszkiem Skawińskiego”.

Skłodowska-Curie Maria – ur. 7.11.1867 w Warszawie, zm. 4.07.1934 w Passy; fizyczka i chemiczka, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla. W 1891 wyjechała do Paryża, gdzie ukończyła studia na Sorbonnie. Z mężem Piotrem Curie badała promieniotwórczość pierwiastków. Za odkrycie polonu i radu w 1903 otrzymała Nagrodę Nobla z fizyki. W 1911 otrzymała Nagrodę Nobla z chemii, w 1914 założyła Instytut Radowy w Paryżu. W okresie I wojny światowej wprowadziła do użytku medycznego aparaty rentgenowskie. W 1913 zorganizowała pracownię radiologiczną w Warszawie, w 1932 Instytut Radowy.

Skoczowski Stanisław – ur. 27.03.1936 w Poznaniu, zm. 8.03.2006 w Szczecinie; inżynier, automatyk. Specjalista w zakresie m.in. pomiarów dynamicznych, regulacji odpornej, regulacji adaptacyjnej, regulacji temperatury. Prowadził prace nad pomiarami dynamicznymi. Współpracował z Ośrodkiem Badawczo-Rozwojowym Mera-Lumel w Zielonej Górze, czego efektem było m.in. uruchomienie seryjnej produkcji rodziny elektronicznych regulatorów temperatury serii RE oraz jednej z pierwszych w Polsce produkcji serii sygnałnej samonastrajającego się mikroprocesorowego regulatora SR-8.

Skrzypiński Jan – ur. 12.02.1891 we wsi Pólko, zm. 7.12.1939 w Warszawie; kon-

struktur broni strzeleckiej, organizator przemysłu zbrojeniowego, technolog uzbrojenia. Pracownik, a od 1932 dyrektor Fabryki Karabinów w Warszawie. Wraz z inżynierem Piotrem Wilniewiczem skonstruował pistolet „ViS” (patent w 1932), będący od 1935 częścią uzbrojenia wojska polskiego. Współautor konstrukcji pistoletu maszynowego „MORS” (patent w 1938), pocisku o napędzie raketowym „Skowronek”, lufy karabinowej o gwincie Lancastera z owalnym profilem oraz lufy o przewodzie stożkowym.

Slidepad – urządzenie komputerowe służące do sterowania kursorem na ekranie monitora wynalezione pod koniec lat 90. XX w. przez polskich inżynierów z Politechniki Szczecińskiej i Uniwersytetu Szczecińskiego. W odróżnieniu od podobnych rozwiązań (np. mysz komputerowa), umożliwia również sterowanie kursorem na ekranach wszelkich urządzeń multimedialnych (telefon, tablet, urządzenia bankowe). Posiada patenty w USA, Polsce i Unii Europejskiej. Według stanu na 2019 dostępne było w czterech wersjach: komórkowej, palmtopowej, laptopowej oraz stacjonarnej.

Słania Czesław – ur. 22.10.1921 w Czeldzi-Piaskach, zm. 17.03.2005 w Krakowie; grawer, rytownik, międzynarodowy projektant znaczków pocztowych, banknotów, ekslibrisów. Wpisany do Księgi rekordów Guinnessa. Zaprojektował ok. 1070 znaczków dla poczt 43 krajów. Jego pracę dyplomową stanowiła „Bitwa pod Grunwaldem” Jana Matejki wykonana w formie znaczka. Grawer i projektant znaczków w Państwowej Wytwórni Pa-

pierów Wartościowych w Warszawie.

Wykonawca rysunków atlasu „Anatomii człowieka” opracowanego w 7 tomach pod red. Tadeusza Rogalskiego. Od 1959 przebywał w Szwecji.

Słonimski Chaim – ur. 10.03.1810 w Białymstoku, zm. 15.05.1904 w Warszawie; matematyk, astronom, wynalazca. Autor licznych podręczników z matematyki i astronomii w języku hebrajskim. W 1839 stworzył maszynę do dodawania i odejmowania. W 1853 opisał technologię cynowania żeliwnych naczyń, w 1854 opatentował sikawkę strażacką. W 1856 wynalazł urządzenie elektrochemiczne do przesyłania czterech telegramów na jednym przewodzie, w 1859 ulepszył działanie telegrafu. W 1862 zaczął wydawać tygodnik „Ha-Cefira” w języku hebrajskim w celu rozpowszechniania wiedzy naukowej.

SM Mlekovita – powstałe w 1928 w Wysokiem Mazowieckiem przedsiębiorstwo mleczarskie. Od 1949 Powiatowy Zakład Mleczarski, przekształcony w 1957 w Okręgową Spółdzielnię Mleczarską. W 1992 prezes Dariusz Sapiński zmienił nazwę na Mlekovita. W 1994 rozpoczęto w Mlekovicie produkcję sera typu feta. W 1995 ruszyła pierwsza linia do produkcji mleka UHT w opakowaniach kartonowych. W 2008 uruchomiono nowoczesną linię produkcyjną masła w Wysokiem Mazowieckiem, serków ziarnistych w Lubawie i serów mozzarella w Zakopanem. W 2023 przedsiębiorstwo przejęło Okręgową Spółdzielnię Mleczarską w Czarnkowie.

Smartpharma – założona w 2014 w Poznaniu firma farmaceutyczna zajmująca

się opracowywaniem, produkcją i komercjalizacją innowacji w medycynie opartych na badaniach naukowych prowadzonych w nowoczesnych laboratoriach. Korzysta z technologii mikroenkapsulacji, polegającej na pokrywaniu niewielkich cząstek substancji inną substancją posiadającą odmienne właściwości fizyczne i chemiczne. Najważniejszymi produktami marki są: żelazo elementarne Innofer i Innofer Baby, probiotyk Diflos oraz olej MCT. W 2020 nabyta przez Chiesi Poland.

Smoleński Kazimierz – ur. 4.03.1876 w Mławie, zm. 13.05.1943 w Warszawie; chemik. Twórca podstaw naukowych polskiego cukrownictwa i technologii węglowodanów. Wynalazca nowoczesnych sposobów produkcji m.in. chlorku winylu i polimerów, syntezy kauczuku z etanolu. Twórca metody otrzymywania węglowodorów aromatycznych z pirogenacji ropy naftowej oraz wyrobu mączki mlecznej (mleko skondensowane) dla dzieci i jej technologii przemysłowej. Projektant konstrukcji fabryki doświadczalnej cukrowni oraz fabryki do syntezy kauczuku syntetycznego.

Smoliński Adam – ur. 10.10.1910 w Radziechowie, zm. 29.02.1996 w Warszawie; pionier polskiej elektroniki światłowodowej, wynalazca. Radioelektronik specjalizujący się w zakresie materiałów magnetycznych, modulacji i detekcji światła laserowego. Autor wielu patentów i wzorów użytkowych. Prowadził zespołowe prace nad rozszyfrowaniem sterowania latających bomb V1 i rakiet V2. Konstruktor urządzeń radiokomunikacyjnych dla Sejmu RP, statków pasażerskich i transatlantyków MS „Piłsudski”

i MS „Batory”, modulatora do radiostacji dla Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Smoluchowski Marian – ur. 25.05.1872 w Vorderbrühl, zm. 5.09.1917 w Krakowie; fizyk, współtwórca kinetycznej teorii materii. Wyjaśnił (równolegle z Albertem Einsteinem) zjawisko ruchów Browna. Potrafił wytłumaczyć zjawisko opalescencji krytycznej i udzielił odpowiedzi na pytanie „dlaczego niebo jest niebieskie?”. W 1913 przedstawił statystyczną interpretację II zasady termodynamiki. W 1916 potwierdził swymi wykładami o koloidach teorię koagulacji. Był prekursorem wykorzystywania teorii probabilistycznej i procesów losowych jako narzędzia do opisu zjawisk fizycznych.

Smyk – prototyp minisamochodu w całości polskiej konstrukcji powstały w 1957 w Biurze Konstrukcyjnym Przemysłu Samochodowego w Warszawie. Samochód o nietypowym nadwoziu odchylanym w całości ku dołowi, pozbawiony drzwi bocznych i bagażnika. Złożenie przedniego siedzenia umożliwiała dojeżdżanie do tylnej części samochodu. Przeznaczony do przewozu 2 dorosłych i 2 dzieci. Osiągał prędkość maksymalną 70 km/h, masa własna wynosiła 470 kg. Wyposażony w silnik Junak M-07 o pojemności skokowej 350 cm³ i mocy 15 KM przy 5500 obr./min. Wyprodukowany wyłącznie w serii próbnej.

Sokolnicki Gabriel – ur. 7.02.1877 w Kaszewach Kościelnych, zm. 2.06.1975 we Lwowie; inżynier elektryk. Prekursor polskiej elektrotechniki i elektroenergetyki. Autor pionierskiego projektu elektryfikacji Polski (1930). Sporządził wiele

ekspertyz, orzeczeń i projektów. Spośród nich zrealizowane zostały m.in. przebudowa elektrowni i sieci w Samborze, Przemyślu, Żółkwi i Sanoku, nowe elektrownie w Rawie Ruskiej, Krynicy, Jarosławiu, Chodorowie, Krzemieńcu, Busku Kieleckim. Inicjator utworzenia Urzędu Elektryfikacyjnego w ramach Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

Sokołowski Stanisław – ur. 19.10.1865 w Młoszowej, zm. 17.08.1942 w Zakopanem; leśnik, pionier ochrony środowiska w Polsce. Propagator wiedzy w obszarze hodowli lasu. Badacz warunków lasów podolskich pod względem ekologicznym, gospodarczym i siedliskowym. Inicjator utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego, prywatnych leśnych rezerwatów (Nawojowa, Sanok, Kórnik) i ogrodu leśno-doświadczalnego w Mariówce k. Lwowa. Obrońca lasów w Ojcowie. Współautor projektu dotyczącego organizacji ochrony przyrody w Polsce (1919). Oszacował straty wojenne dla obszarów leśnych Galicji Wschodniej.

Sokołów SA – firma założona w 1975 w Sokołowie Podlaskim jako Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego w Sokołowie Podlaskim. W 1992 przekształcone w Sokołowskie Zakłady Mięsne SA. W 1998 przedsiębiorstwo przejęło Wytwórnię Wędlin i Konserw „Iglomeat” w Dębicy. W 2000 doszło do fuzji z firmą Koło SA. Rozpoczęto budowę grupy kapitałowej. W 2004 inwestorem strategicznym został koncern „Danish Crown”, który w 2014 stał się wyłącznym właścicielem Sokołów SA. Spółka posiadała wtedy oddziały w Jarosławiu, Sokołowie Podlaskim, Robakowie, Kole, Tarnowie, Czyżewie i Dębicy.

Sokulski Franciszek – ur. 6.01.1811 w Brzeżanach, zm. IV 1896 w Błudnikach k. Stanisławowa; inżynier, konstruktor. Konduktor dróg i mostów we Francji. Po powstaniu węgierskim trafił do Turcji, gdzie zajmował się m.in. pisanem do gazet i tłumaczeniami. W 1854 powierzono mu budowę pierwszej linii telegraficznej ze Stambułu do Szumli. Później budował linię telegraficzną przez Sofię do Niszu i przez Saloniki do Albanii. Przez 23 lata pracował w tureckiej administracji dróg i mostów. W 1881 powrócił do Galicji, gdzie był konduktorem drogowym na trasie Kołomyja–Peczeniżyn.

SOLARIS – pierwszy w Polsce synchrotron, akcelerator cząstek. Jako pierwszy na świecie przedstawiony do uzyskania certyfikatu ISO 27001. Multidyscyplinarne urządzenie generujące promieniowanie elektromagnetyczne wykorzystywane do badań naukowych. Zbudowany w l. 2010–2015 na terenie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w wyniku współpracy Narodowego Centrum Promieniowania Synchrotronowego SOLARIS przy UJ ze szwedzkim ośrodkiem MAX IV Laboratory. Wyposażony w akceleratory i linie badawcze. W l. 2018–2021 na jego liniach przeprowadzono łącznie 191 eksperymentów.

Solaris Bus & Coach SA – producent autobusów i trolejbusów z siedzibą w Bolechowie-Osiedlu pod Poznaniem. Założycielami firmy w 1996 byli Solange i Krzysztof Olszewscy. We wrześniu 2018 firma dołączyła do grupy CAF, która objęła 100% udziałów w spółce. W 2019 firma była największym producentem autobusów miejskich na polskim rynku i jednym

z czołowych na rynku europejskim. W 2018 autobus "Solaris Urbino 12 electric" wygrał prestiżowy europejski konkurs „Bus of The Year 2017”. W 2019 Solaris należał do najbardziej znanych polskich marek eksportowych.

Solorz-Żak Zygmunt – ur. 4.08.1956 w Radomiu; przedsiębiorca działający głównie w branżach medialnej i technologicznej. W 1992 założył pierwszą prywatną stację telewizyjną w Polsce – TV PolSat, początkowo nadającą z Holandii. Właściciel i współwłaściciel wielu spółek, m.in. Elektrim, ZE PAK, Cyfrowy Polsat, Polkomtel (w tym Aero2 i Sferia, Netia, Telewizja Polsat, Superstacja), Plus Bank, Premium Mobile, Antena 1, ATM Grupa, Elektrim. W 2011 dokonał rekordowej transakcji przejęcia na polskim rynku, tj. zakupu spółki Polkomtel, operatora telefonii komórkowej, za 18,1 mld zł.

Sołtyk Tadeusz – ur. 30.08.1909 w Radomiu, zm. 14.07.2004 w Warszawie; inżynier, konstruktor lotniczy. Przed wojną pracował przy projektach samolotów PZL-23 „Karaś” oraz PZL-46 „Sum”. W 1944 stworzył biuro konstrukcyjne Lotnicze Warsztaty Doświadczalne. Pod jego kierunkiem zbudowano pierwszy powojenny samolot LWD „Szpak”. W 1949 zatrudniony w Instytucie Lotnictwa w Warszawie. Opracował projekt nowoczesnego samolotu szkolno-treningowego TS-8 „Bies”. Stworzył pierwszy polski samolot odrzutowy PZL TS-11 „Iskra”. W 1967 podjął pracę w Przemysłowym Instytucie Automatów i Pomiarów.

Space is more – grupa badawcza założona w 2013 przez Leszka Orzechowskiego

na Politechnice Wrocławskiej. Zajmowała się opracowaniem teoretycznych koncepcji placówek pozaziemskich oraz projektowaniem stacji badawczych i laboratoriów na Ziemi. Pierwszy projekt stworzony przez grupę nazywał się „Inspiration Mars”. Stanowił wizję oblotu Marsa. W 2015 na EXPO w Mediolanie zaprezentowano nadmuchiwaną bazę badawczą na Marsie. W 2019 we współpracy z niemieckimi partnerami stworzono Moon and Mars Base Analog w Bremie i koncepcję samobieżnych łazików marsjańskich.

Specjalistyczne czasopisma naftowe w Galicji – periodyki propagujące wiedzę techniczną i organizacyjną związaną z rozwijającym się w Galicji w II połowie XIX w. przemysłem naftowym. Pierwszym był wydawany przez Krajowe Towarzystwo Naftowe w l. 1882–1886 „Górnik”. Pismo poświęcone sprawom górnictwa naftowego w Galicji”, kolejne to „Przegląd Górniczy, Technologiczny i Przemysłowy” (1889), „Nafta” (od 1893, jako organ Towarzystwa Techników Naftowych, a później Krajowego Towarzystwa Naftowego), „Przegląd Techniczny Naftowy” (dodatek do „Nafty” od 1906), „Ropa” (1911).

Specjalna strefa ekonomiczna – wyodrębniona, niezamieszkała część kraju, umożliwiająca prowadzenie działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach. Powstawanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce miało sprzyjać łagodzeniu skutków transformacji systemu gospodarczego, a przede wszystkim prowadzić do przyspieszenia rozwoju obszarów objętych ich oddziaływaniem.

Ich funkcjonowanie uregulowała ustawa z 20.10.1994. Pierwsza strefa powstała w Mielcu. W 2019 istniało 14 stref, w skład każdej z nich wchodziło od kilku do kilkunastu podstref.

Spin out – przedsiębiorstwo założone przez przedstawiciela nauki wykorzystujące intelektualne lub materialne zasoby jednostki, uczelni wyższej lub instytutu badawczego zatrudniającego twórcę. W ramach struktury właścicielskiej uczelni wspiera przedsiębiorstwo różnymi typami kapitału (finansowym, społecznym, ludzkim), zachowując kontrolę nad spółką. W Polsce firmy typu spin-out pojawiły się po 1989, przykładami są: Read-Gene (biotechnologia), Stem Cells Spin (komórki macierzyste), Electric Power Quality (elektronika), Numed (branża medyczna).

Spirytusowe mieszanki napędowe – mieszanki paliwowe składające się z benzyny i 16–22% alkoholu bezwodnego. Ich wprowadzenie na rynek zainicjowane zostało przez władze skarbowe w II połowie lat 20., skutecznie rozwijane w latach 30. Podpisana pod naciskiem władz umowa z firmami naftowymi z 27.01.1933 zagwarantowała sprzedaż roczną spirytusu do celów napędowych na poziomie 7–8 mln l rocznie; w końcu lat 30. osiągnęła 22,6 mln l. W warunkach rozwijającego się dynamicznie rynku paliwowego i wyczerpywania się złóż ropy naftowej mieszanki spirytusowe stały się ważnym elementem poszerzania możliwości sprzedaży paliw na rynku wewnętrznym.

Spława-Neyman Jerzy – ur. 16.04.1894 w Benderach, zm. 6.08.1981 w Oakland;

matematyk, statystyk. Kierownik Laboratorium Biometrycznego Instytutu im. Nenckiego. Podjął współpracę ze słynnym matematykiem Egonem Pearsonem w dziedzinie badań nad statystyką. W l. 1926–1934 opracowali teorię Neymana-Pearsona, która ukazywała nowe metody oraz techniki weryfikowania hipotez w badaniach statystycznych z wykorzystaniem rachunku prawdopodobieństwa. Od 1938 w USA. Twórca Laboratorium Statystycznego w Berkeley, które stało się jednym z najważniejszych ośrodków badawczych tego typu na świecie.

Spółdzielczość kredytowa w zaborze pruskim – najlepiej rozwinięta w zaborze pruskim część systemu kredytowego, oparta na systemie Schultzego. Spółki, zwane bankami ludowymi, powstawały od lat 60. XIX w., w 1871 powstał rewizyjny Związek Spółek Polskich z ks. Augustynem Szamarzewskim na czele. Do 1914 liczba spółek sięgnęła 221, członków było 140 tys. (68% stanowili rolnicy), zasoby kapitałowe wyniosły 41,5 mln marek. Centralą finansową stał się w 1886 Bank Związku Spółek Zarobkowych. Na Śląsku banki ludowe powstawały od lat 90. XIX w. (w 1913 działało 17 spółdzielni, liczących 13 tys. członków).

Spółdzielczość mieszkaniowa – nowoczesna forma budownictwa mieszkaniowego nastawiona na ograniczenie deficytu mieszkań wśród niezamożnych pracowników przedsiębiorstw. Pierwsze spółdzielnie na ziemiach polskich powstały w 1890. W 1919 Sejm uchwalił ustawę o Państwowym Funduszu Budowlanym, w 1920 ustawę o spółdzielniach. W 1935

istniało w Polsce 7,9 tys. mieszkań spółdzielczych. W 1938 działało łącznie 617 spółdzielni, do których należało ok. 10 000 członków. Po wojnie spółdzielczość została zetatyzowana, stając się elementem polityki mieszkaniowej państwa.

Spółdzielczość spożywców – ruch społeczno-gospodarczy skupiający producentów żywności, którego celem było dostarczanie towarów najlepszej jakości po niskich cenach. Jego działalność miała duże znaczenie dla rozwoju handlu spożywczego. Pierwsze stowarzyszenia powstały w Galicji w latach 70. XIX w. (Sambor, Stonawa). W Królestwie Polskim pierwszą spółdzielnię spożywców założono w 1869 w Warszawie („Merkury”). Stowarzyszenia działały jako spółki udziałowe z ograniczoną odpowiedzialnością, były demokratycznie zarządzane i poddane kontroli społecznej. Po zakończeniu II wojny światowej zetatyzowaną spółdzielczość włączono w system gospodarki nakazowo-rozdziałowej.

Spółdzielnia Pracy „Muszynianka” – powstała 23.06.1951 w Muszynie. Początkowo zajmowała się krawiectwem. W 1957 uruchomiono zakład przetwórstwa mięsnego. Od 1969 Spółdzielnia Pracy Przemysłu Spożywczego „Postęp”. W l. 90. XX w. zlikwidowano produkcję cukierniczą. Przeprowadzono proces modernizacji, powstał Zakład Eksploatacji Wody Mineralnej. W 1997 zainstalowano włoską linię do rozlewania wody mineralnej w butelkach jednorazowych. W 2002 kupiono instalację do produkcji wody mineralnej w opakowaniach PET. Od 14.07.2005 jako Spółdzielnia Pracy „Muszynianka”.

Spółdzielnia socjalna – przedsiębiorstwo społeczne łączące cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej. Podstawą prawną jej działalności jest ustawa z 27.04.2006 o spółdzielniach socjalnych i jej nowelizacja z 7.05.2009, która wprowadziła szereg rozwiązań umożliwiających działanie na szerszą skalę. Spółdzielnie zapoczątkowały szeroko rozumiany rozwój ekonomii i przedsiębiorczości społecznej. W 2018 aktywnie działało 1,1 tys. spośród 1,5 tys. zarejestrowanych podmiotów. Najwięcej było ich na terenie woj. wielkopolskiego (15%), a przeciętna spółdzielnia zatrudniała 5 pracowników.

Spółdzielnia Zdrowia w Markowej – pierwsza, modelowa wiejska spółdzielnia zdrowia w międzywojennej Polsce. Jej komitet organizacyjny powstał w 1934. Zapewniała opiekę medyczną dla swoich członków. Organizowała kursy, pogadanki, imprezy zdrowotne. Zarząd spółdzielni wydierzał obiekt dla przychodni, zatrudnił lekarza, uruchomił aptekę, gabinet stomatologiczny. Zajmowano się też prowadzeniem dziecińców i bezpłatnymi badaniami dzieci. W 1947 spółdzielnia przeniosła się do Lipnika. W 1957 oddano nowy obiekt w Markowej. Spółdzielnia zakończyła działalność w 1973.

Spółka Łukasiewicz – Trzeciecki – Klobassa – zawiązana w 1861, ale nigdy nie zawarta na piśmie spółka trzech przedsiębiorców naftowych współpracujących od 1854 na rzecz wydobywania ropy. Utworzona w wyniku sukcesu prowadzonych przez Ignacego Łukasiewicza i Tytusa Trzecieckiego odwiertów w należącej do Karola Klobassy Bóbrce, wraz z nią po-

wstał pierwszy na świecie obejmujący kopalnię i rafinerię koncern naftowy. Spółka przyniosła udziałowcom olbrzymie dochody. W 1868 wystąpił z niej Łukasiewicz, a prawdopodobnie w 1870 z udziału w spółce zrezygnował Trzeciecki.

SS „Sołdek” – pierwszy zwodowany w Polsce po wojnie statek parowy, rudowęglowiec. Nazwa pochodziła od trasera Stoczni Gdańskiej Stanisława Sołdka. Był pierwszym z serii produkowanych przez Stocznię Gdańską rudowęglowców. Zwodowany 6.11.1948, armatorem była Polska Żegluga Morska. Pierwszy rejs z ładunkiem do Gandawy odbył się w październiku 1949. Przez cały okres eksploatacji odbył 1479 rejsów, przewióżł ok. 3,5 mln ton węgla kamiennego oraz rudy żelaza. 30.12.1980 opuszczono banderę. W 1981 został przekazany do Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku.

Stachiewicz Wacław – ur. 19.11.1894 we Lwowie, zm. 12.11.1973 w Montrealu; generał, twórca planu modernizacji armii, pisarz wojskowy. Od 24.06.1935 szef Sztabu Głównego, w którym skupił się na kwestiach związanych z przygotowaniem kraju do wojny pod względem organizacyjnym i materiałowym. Doprowadził do wdrożenia planu przebudowy i modernizacji sił zbrojnych, co przyniosło ograniczone efekty w artylerii, lotnictwie, marynarce. W 1939 internowany w Rumunii, od 1943 w Wielkiej Brytanii, w 1948 wyjechał do Kanady, gdzie skupił się na badaniach historycznych oraz pracy społecznej.

Stacje opieki nad matką i dzieckiem – instytucje opieki otwartej powstające

jeszcze przed 1918 w strukturach Rady Głównej Opiekuńczej z inicjatywy Marcellego Gromskiego. Celem była pomoc matkom w zajmowaniu się niemowlętami i obniżenie śmiertelności. Jednym ze środków była rejestracja niemowląt i ciężarnych kobiet kwalifikujących się do opieki. W 1922 na terenie Polski działało 58 stacji, ich liczba wzrosła do 262 w 1930 oraz 570 w 1937. W 1924 w Warszawie odbył się zjazd, w którym brali udział przedstawiciele stacji z całej Polski. Funkcjonowały do 1939.

Staffel Izrael – ur. 1814 w Warszawie, zm. 1885 w Warszawie; zegarmistrz, wynalazca. Wynalazł maszynkę rachunkową (nazywaną współcześnie arytmometrem), która wykonywała funkcje dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia, podnoszenia do potęgi i wyciągania pierwiastków kwadratowych. Urządzenie złożone było z siedmiu zestawów walców wzajemnie sprzężonych. Staffel prezentował je na wystawie przemysłowej w Warszawie (1845, srebrny medal), w Imperatorskiej Rosyjskiej Akademii Nauk (1846, nagroda w wysokości 1500 rubli), na pierwszej wystawie światowej w Londynie (1851, wyróżnienie).

Stalexport Autostrada Małopolska – pierwszy w kraju prywatny właściciel autostrady. Spółka z siedzibą w Mysłowicach powstała w 1997. 19.09.1997 Ministerstwo Transportu i Gospodarki Morskiej udzieliło koncesji na eksploatację oraz przystosowanie odcinka A4 Katowice–Kraków (60 km) do wymogów płatnej autostrady przedsiębiorstwu Stalexport SA. Do realizacji tego zadania powołana została spółka, która od 15.04.1998 dzia-

ła jako Stalexport Autostrada Małopolska SA. Koncesję przyznano na 30 lat. W 2019 jej zysk netto wyniósł 46,8 mln zł.

Stamatello Henryk – ur. 29.11.1901 w Siedlcach, zm. 8.07.1997 w Warszawie; inżynier dróg i mostów. Specjalista z zakresu geologii inżynierskiej, budownictwa podziemnego, konstrukcji i budowy wodociągów i kanalizacji. Projektant budowy tunelu Trasy W-Z, gdzie zastosowano metodę wykopu otwartego (1947–1949). Uczestnik ustaleń w Moskwie dotyczących budowy schodów ruchomych przy placu Zamkowym oraz zabezpieczenia kościoła św. Anny przed osuwaniem. Jako naczelnik w Warszawskiej Dyrekcji Odbudowy doprowadził do uruchomienia sieci wodociągowo-kanalizacyjnej.

Staniszewska Anna – ur. w 1860 w Suwałkach, zm. w 1931 w Warszawie; działaczka społeczna, emancypantka. Współtworzyła w 1906 Towarzystwo Kursów dla Dorosłych Analfabetów w Suwałkach. Od 1907 wykładała w Czytelni Naukowej w Suwałkach o roli kobiet w społeczeństwie, równouprawnieniu, walce z tradycyjnym wzorcem obyczajowym i moralnym, sytuacji ekonomicznej kobiet, kształceniu kobiet. W 1908 współtworzyła Stowarzyszenie Równouprawnienia Kobiet w Suwałkach. Zaangażowana w prace zarządu Towarzystwa Wpisów Szkolnych, a także Towarzystwa Czytelni Naukowej.

Starak Jerzy – ur. 12.12.1947 w Olsztynie; przedsiębiorca. W okresie PRL pracował we Włoszech, gdzie założył Comindex, jedno z największych przedsiębiorstw polonijnych. W l. 90. XX wieku wprowa-

dzał na polski rynek duże koncerny z branży FMCG: Nutricię, Colgate-Palmolive oraz Bols. W 2000 stał się właścicielem Polpharmy, największego producenta leków i produktów farmaceutycznych z portfelem marek: Etopiryna, Alka-Prim, Ibufen czy Polopiryna, jest też mniejszościowym udziałowcem giełdowej Kruszwicy oraz Herbapolu Lublin i Herbapolu Warszawa.

Starczewski Jan – ur. 8.02.1904 w Warszawie, zm. 30.12.1981 w Warszawie; prawnik, organizator pomocy społecznej. W 1933 powołany na referendarza w Ministerstwie Opieki Społecznej. Później dyrektor Wydziału Opieki Społecznej i Zdrowia Publicznego Zarządu Miejskiego w Warszawie. Przeprowadził jego kompleksową reorganizację. W 1935 podzielił miasto na 10 okręgów opiekuńczych. W każdym znajdował się ośrodek zdrowia i opieki. Zainicjował nowoczesne metody zwalczania skutków zjawiska porzuceń dzieci. Propagował rozwój instytucji rodziny zastępczej. Po wojnie w administracji rządowej.

Starostecki Julian – ur. 8.02.1919 w Łodzi, zm. 31.12.2010 w Sarasocie na Florydzie; inżynier, mechanik, konstruktor. Po wojnie pozostał na Zachodzie, w 1952 przeniósł się z Wielkiej Brytanii do USA. Od 1966 zatrudniony w U.S. Army Armament Research nad Development Center w Dover (New Jersey). W l. 70. rozpoczął prace nad systemem antyrakietowym SAM/D. W l. 1982–1987 pełnił funkcję głównego projektanta w laboratorium rakietowym. Uczestniczył w pracach związanych z głowicą pocisku antyrakietowego „Patriot”. Stworzył urządzenie

radarowe odbiorcze, zapalnik, a także system kodująco-dekodujący.

Start-up – przedsiębiorstwo działające przez okres nie dłuższy niż 3,5 roku, wykorzystujące innowacyjne technologie dostępne na rynku od najwyżej 5 lat. Wyróżnia się przewagą technologiczną, potencjałem szybkiego wzrostu i niskimi kosztami prowadzenia. W l. 2017–2018 z działalnością start-upów w Polsce związanych było 253,6 tys. osób. W 2021 największe szanse na rozwój miały firmy MedTech, AgroTech, branże gamingowa, edukacyjna oraz działające w obszarze wirtualnej rzeczywistości i cyberbezpieczeństwa. Znanie polskie start-upy: Uncapped, eStore Media, Tylko, Saule Technologies.

Statki – bazy przetwórstwa rybnego – jednostki przystosowane do obróbki i przechowywania ryb pełniące rolę portu dla mniejszych jednostek na dalekich łowiskach. Produkcję statków-baz typu B-67 projektu Edwarda Słomskiego rozpoczęto w 1964. W 1966 Stocznia Gdynia wybudowała jednostkę „Gryf Pomorski”, rok później „Pomorze”. Oba statki wycofano z eksploatacji w 1992. Przeznaczone były do zaopatrywania innych jednostek m.in. w kartony na mrożoną rybę, beczki, paliwo, słodką wodę, prowiant, sprzęt rybacki; oferowały pomoc techniczno-remontową oraz opiekę medyczną.

Stecki Konstanty – ur. 29.07.1885 w Hrubieszowie, zm. 4.10.1978 w Poznaniu. botanik, florysta, działacz ochrony przyrody. Pierwszy sekretarz zakopiańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Popularyzator sztuki podhalań-

skiej. Autor pionierskich tatrzańskich badań fitosocjologicznych. Działał na rzecz utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego. Prowadził badania z zakresu botaniki systematycznej, leśnej, geografii roślin, florystyki, drzewoznawstwa i ochrony przyrody oraz krajoznawstwa, klimatologii, zoologii, mikologii, fitosocjologii, etnografii, numizmatyki i pedagogiki.

Steczkowski Jan Kanty – ur. 16.10.1862 w Dąbrowie Tarnowskiej, zm. 3.09.1929 w Krakowie; prawnik, polityk, działacz gospodarczy i społeczny. Dyrektor Galicyjskiej Kasy Oszczędności we Lwowie (1899-1906), wiceprezydent Krajowego Towarzystwa Naftowego (1904–1906), w l. 1913–1920 dyrektor Banku Krajowego. W 1917 minister skarbu w rządzie Rady Regencyjnej, później premier. Od 26.11.1920 do 13.09.1921 minister skarbu. W 1923 dyrektor Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej, w 1924 członek Komitetu Organizacyjnego Banku Polskiego. W l. 1924–1927 dyrektor Banku Gospodarstwa Krajowego.

Stefanowska Michalina – ur. 20.11.1855 w Grodnie, zm. 15.12.1942 w Krakowie; fizjolog, biolog, pedagog, działaczka na rzecz równouprawnienia kobiet. Studiowała w Genewie i Paryżu, od 1906 pracowała w Instytucie Fizjologicznym im. Solvaya w Brukseli. Po powrocie do Polski wykładała na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. Autorka pionierskich prac z zakresu fizjologii układu nerwowego, psychologii i psychoneurologii. Członkini m.in. Belgijskiego Towarzystwa Naukowego, Komisji Lekarskiej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Stowarzyszenia Kobiet w Wyższym Wykształceniu.

Stefczyk Franciszek – ur. 2.12.1861 w Krakowie, zm. 30.06.1924 w Krakowie; działacz społeczny i spółdzielczy, polityk, nauczyciel, ekonomista, inicjator zakładania kas spółdzielczych w Galicji. W 1890 utworzył w Czernihowie pierwszą w Galicji spółdzielnię oszczędnościowo-kredytową typu Raiffeisena skierowaną do ludności wiejskiej i oferującą członkom tani kredyt oraz możliwość oszczędzania. Będąc patronem kas oraz dyrektorem Centralnej Kasy dla Spółek Rolniczych, doprowadził do dynamicznego rozwoju spółdzielni zwanych Kasami Stefczyka (w 1913 działało 1397 kas zrzeszających 321,8 tys. członków).

Steffen Jan – ur. 17.07.1936 w Poznaniu, zm. 10.08.2009 w Warszawie; genetyk, onkolog immunolog. Prowadził badania dotyczące analizy cyklu życiowego na modelu komórek HeLa oraz synchronizacji cyklu pod wpływem Coclemidu zatrzymującego komórki w stadium metafazy. Organizator pierwszej w Polsce pracowni cytogenetycznej (1962). Prowadził badania nad dziedzicznymi uwarunkowaniami chorób nowotworowych, w szczególności raka piersi, zajmował się przeprowadzaniem dializ pozaustrojowych. W l. 1986–1990 kierował Centralnym Programem Badawczo-Rozwojowym „Zwalczanie chorób nowotworowych”.

Stern Abraham – ur. między 1762 a 1769 w Hrubieszowie, zm. 2.02.1842 w Warszawie; mechanik, wynalazca. Ok. 1810 skonstruował maszynę liczącą udoskonalaną w kolejnych latach. Można było na niej dokonać czterech podstawowych obliczeń matematycznych oraz potęgować i pierwiastkować liczby. Skonstruo-

wał również żniwiarkę, wózek topograficzny do odwzorowania ukształtowania terenu, młockarnię, tartak, piłę tarczową, dalmierz dla inżynierów i artylerzystów – trianguł ruchomy o dwóch celownikach, mechanizm zabezpieczający przed rozbieganiem się koni zaprzężonych przy powozach.

Sternfeld Ary – ur. 14.05.1905 w Sieradzu, zm. 5.07.1980 w Moskwie; inżynier mechanik, pionier kosmonautyki i astronautyki. Laureat międzynarodowej nagrody astronautycznej „REP-Hirsch”. W 1935 wyjechał do Moskwy, pracował w Naukowo-Badawczym Instytucie Napędu Odrzutowego. Zajmował się obliczaniem orbit statków kosmicznych i trajektorii lotów międzyplanetarnych. Autor teorii lotu rakiet wielostopniowych oraz zasady przelotu rakiet przez atmosferę. Dokonał obliczeń dotyczących podstawowych parametrów niezbędnych do wystrzelenia w kosmos w 1957 Sputnika.

Stępiński Zygmunt – ur. 30.10.1908 w Warszawie, zm. 17.08.1982 w Warszawie; architekt urbanista. Absolwent Politechniki Warszawskiej. Autor projektów wnętrz Dworca Głównego w Warszawie i Salonu Demonstracyjnego Elektrowni Warszawskiej, współprojektant Muzeum Przemysłu i Techniki, Kopca Józefa Piłsudskiego na Sowińcu, Klubu Pracowników Polskiego Radia, wnętrza polskiego pawilonu Targów Lewantyńskich. Od 1949 kierownik pracowni urbanistyki Biura Odbudowy Stolicy. Autor rekonstrukcji Grobu Nieznanego Żołnierza, ulic Nowego Świata i Krakowskiego Przedmieścia oraz realizacji projektu Trasy W-Z.

Stępniewski Wiesław – ur. 4.01.1909 w Kamieńcu Podolskim, zm. 9.12.1998 w Springfield w USA; inżynier, konstruktor. Od 1935 kierownik techniczny Instytutu Techniki Szybownictwa i Motoszybownictwa we Lwowie. Od 1941 w Kanadzie. Kierownik działu aerodynamiki wytrzymałości w De Havilland of Canada. Od 1955 kierownik zespołu konstrukcyjnego firmy Boeing-Vertol. Autor konstrukcji eksperymentalnego przemiennopłata Vertol 76 (VZ-2), który dzięki skrzydłom przekręcanym wraz z wirnikami mógł lądować i startować w pozycji pionowej. Brał udział w pracach nad śmigłowcami Boeing CH-46 „Sea Knight” i CH-47 „Chinook”.

Stocznia Gdańska – największa polska stocznia założona w 1844 jako Królewskie Zakłady Budowy Korwet. W 1890 powstał drugi zakład – Schichau Werft. W 1947 zakłady połączono w jedno przedsiębiorstwo Stocznia Gdańska. 6.11.1948 wodowano pierwszy statek zbudowany po wojnie – rudowęglowiec **Sołdek**. W 1952 utworzono własne biuro konstrukcyjne. W 1956 zbudowano pierwszy drobnicowiec z serii dziesięciotysięczników B-54 „MS Marcei Nowotko”. W 1980 w wyniku strajków na terenie stoczni powstał **NSZZ „Solidarność”**. W 2018 udziały stoczni przejęła Agencja Rozwoju Przemysłu SA.

Stocznia Gdynia – powstała w 1922 największa polska stocznia okresu międzywojennego. Do 1927 zajmowała się remontami kutrów rybackich, od 31.12.1927 Stocznia Gdynia SA, 76% udziałów posiadała **Stocznia Gdańska**. Profil działalności poszerzono o remonty okrętów Marynarki Wojennej, a także statków

krajowych. 17.09.1931 zwodowano „Samarytanę”, pierwszą samodzielnie zaprojektowaną i wykonaną jednostkę. Od 1950 Stocznia im. Komuny Paryskiej. Statki produkowano głównie na potrzeby ZSSR. W 1991 przekształcona w Stocznia Gdynia SA, w 2009 postawiona w stan likwidacji.

Stodulski Jarosław – ur. 4.01.1927 w Rędzinach, zm. 21.03.2011 w Bielawie; kardiochirurg. Prowadził badania z zakresu chirurgicznego leczenia nadciśnienia w układzie żyły wrotnej oraz zapotrzebowania wodno-elektrolitowego w okresie śród- i pooperacyjnym u dzieci. Badał metody leczenia wrodzonych przepuklin przeponowych u noworodków i niemowląt. Pionier z zakresu leczenia wrodzonych wad serca w krążeniu zewnątrzustrojowym. Jako pierwszy w Polsce zastosował głęboką hipotermię w leczeniu okienka aortalno-płucnego. Założyciel Kliniki Kardiochirurgii **Centrum Zdrowia Dziecka**.

Stokłosa Henryk – ur. 4.01.1949 w Lipinach; przedsiębiorca i polityk. W 1982 założył Zakład Rolniczo-Przemysłowy „Farmutil HS”, który w 2007 został przekształcony w spółkę akcyjną. Była to jedna z pierwszych firm branży utylizacyjnej w Polsce. Stokłosa był również właścicielem m.in. Zakładów Drobiarskich w Koziegłowach, Zakładów Mięsnych w Łukowie, Polskich Zakładów Zbożowych w Wałczu oraz sieci handlowej Stokłosa i Stogrosz. Był również właścicielem lokalnych mediów działających na terenie północnej Wielkopolski – „Tygodnika Nowego” i „Radia 100”.

Stomil SA – fabryka wyrobów gumowych założona w 1928 przez Pawła Nestrypka jako Spółka Akcyjna „Paragum” Wyroby Gumowe. Od 1929 Centralna Poznańska Fabryka Wyrobów Gumowych, od 1931 Fabryka Opon Samochodowych i Roworowych Stomil SA. W 1939 powstała filia – Fabryka Gum Jezdnych w Dębicy. Po wojnie Poznańskie Zakłady Przemysłu Gumowego Stomil SA. Wyprodukował m.in. pierwszą polską formę do produkcji opon (1947), oponę bezdętkową (1956), opony „giganty” przeznaczone do maszyn budowlanych (1971). Od 1992 spółka, od 1994 notowana na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych.

Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego – organizacja zawodowa założona 11.01.1922 w Katowicach. Początkowo funkcjonowała jako Związek Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego. Pierwszym prezesem był Juliusz Pionczyk. Głównym celem działalności było kształcenie kadr według najnowszej wiedzy oraz prace na rzecz rozwoju województwa śląskiego i kraju. Wykształceni inżynierowie mieli przejąć polski przemysł w przypadku opuszczenia Górnego Śląska przez niemieckich specjalistów. Stowarzyszenie organizowało kursy dokształcające przy kopalniach dzięki utworzonemu w 1927 Towarzystwu Dokształcania Technicznego. Działalność przerwał wybuch wojny.

Stowarzyszenie Kupców Polskich – społeczna organizacja kupiecka o charakterze ogólnopolskim z siedzibą w Warszawie, założona w 1906 w Królestwie Polskim i działająca do września 1939. Organem prasowym był „Tygodnik Handlowy”.

Stowarzyszenie posiadało oddziały terenowe, udzielało pomocy członkom w korzystaniu z kredytów, ulg podatkowych i celnych. Powoływało prywatne szkoły handlowe, działało na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych członków, w 1938 powołało do życia Kupiecki Instytut Wiedzy Zawodowej. W 1939 organizacja zrzeszała ok. 15 tys. członków.

Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki SA – organizacja polskich emigrantów w USA działających na rzecz unowocześnienia kraju po odzyskaniu niepodległości. Zarządzała jedną z największych polskich fabryk obrabiarek w Pruszkowie, w której produkowano nowoczesne maszyny do obróbki precyzyjnej, a także działa przeciwpancerne na licencji Boforsa. Stowarzyszenie funkcjonowało do rozpoczęcia II wojny światowej. Po wojnie fabryka została odbudowana i upaństwowiona. Funkcjonowała jako Zakłady Przemysłowe 1-go Maja w Pruszkowie. Zlikwidowana w 2004.

Stowarzyszenie Nauczycielek w Krakowie – założona w 1873 przez Sewerynę Górską, Karolinę Krynicką i Marię Nowobilską w Krakowie organizacja edukacyjna. W pierwszych latach działalności skupiała się na zapewnieniu mieszkania kobietom starającym się o uzyskanie kwalifikacji pedagogicznych. W 1882 otworzyła bibliotekę przy szkole wydziałowej żeńskiej. Zabiegała o dopuszczenie kobiet do kierowniczych stanowisk w szkołach żeńskich. W 1911 powstała filia w Bochni. W 1912 do stowarzyszenia należało 725 osób. W 1913 zakończyła działalność.

Stowarzyszenie Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą – organizacja założona

17.11.1933 przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej w celu zapewnienia opieki niepracującej młodzieży i jej zatrudnienia. Stowarzyszenie miało za zadanie prowadzić działalność kulturalno-oświatową, uczyć przysposobienia woj-skowego, rozwijać aktywność fizyczną, organizować pomoc materialną. Ogółem z pomocy SOM skorzystało ok. 30 tys. osób. SOM zostało rozwiązane 15.07.1935 w ramach centralizacji działań zwalczających bezrobocie w kraju. Majątek organizacji przejął Fundusz Pracy.

Stowarzyszenie Równouprawnienia Kobiet w Suwałkach – utworzony w 1908 z inicjatywy Anny Staniszewskiej oddział założonego w 1907 w Warszawie Polskiego Stowarzyszenia Równouprawnienia Kobiet, powstałego po rozłamie w Związku Polskim Równouprawnienia Kobiet. Celem było budowanie świadomości równouprawnienia kobiet z mężczyznami w dziedzinie wychowania, kształcenia, życia ekonomicznego oraz w stosunkach społecznych, prawnych i obywatelskich. Działaczki uznawały niezbędność współpracy z przedstawicielami postępowych środowisk męskich.

Stowarzyszenie Uprawnienia Kobiet – działająca w l. 1905–1907 (od 1907 Związek Polski Równouprawnienia Kobiet) pierwsza organizacja feministyczna w Królestwie Polskim, walcząca o równe prawa bez różnicy płci. Powołane z inicjatywy Teodory Męczkowskiej, Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit, Józefy Bojanowskiej, Cecylii Walewskiej, Felicji Czarneckiej, Stefanii Suszczyńskiej. Cele związku obejmowały doprowadzenie do równouprawnienia kobiet polskich, zmiany

w prawie małżeńskim, rodzinnym i majątkowym, otwarcie kobietom dostępu do edukacji, ochronę pracy kobiet.

Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek – największa przed I wojną światową organizacja kobieca na ziemiach polskich. Powstała 12.03.1907, jej założycielką była Maria z Jarocińskich Kleniewska. Celem stowarzyszenia było skupienie i integrowanie ziemianek oraz gospodyń z chłopskich chat. Stowarzyszenie podejmowało wiele inicjatyw społecznych, m.in. organizowanie „kursów wędrownych”, medycznych, zakładanie bibliotek, szkół i ochronek dla dzieci. W 1923 nazwę organizacji zmieniono na Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek Polskich. Istniało do 1939.

Strasz Maksymilian – ur. 10.10.1804 w Ojrzanowie, zm. 21.04.1885 w Warszawie; fotograf, inżynier. W 1839 opublikował pierwszy na ziemiach polskich artykuł na temat fotografii oraz wykonał pierwsze zdjęcia w kalotypii, fotograficznej technice negatywowej. Późniejsze zainteresowania dotyczyły dagerotypii. Autor pierwszego podręcznika fotografii wydane go w 1857. W l. 1854–1859 opracował pierwsze całościowe mapy obszarów górniczych Królestwa Polskiego przedstawiające zarówno występowanie złoża surowców mineralnych, jak i położenie i wzajemne stosunki poszczególnych zakładów przemysłowych.

Strategia dla Polski – średniookresowy program reform strukturalnych i rozwoju społeczno-gospodarczego opracowany w 1994 przez Grzegorza Kołodkę, wicepremiera i ministra finansów. Punktem

wyjścia były 44 tezy w sprawie kształtowania polityki gospodarczej. Strategia składała się z 10 punktów, wśród których znajdował się postulat zmniejszenia społecznych kosztów reform. Realizacja Strategii wsparta pozytywnymi skutkami pierwszych lat transformacji zaowocowała wzrostem PKB na mieszkańca w l. 1994–1997 o 28%, spadkiem bezrobocia o 1/3 i inflacji o 2/3.

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju – dokument przyjęty przez rząd 14.02.2017 zwany planem Morawieckiego, obejmujący założenia rozwojowe do 2020 (z perspektywą do 2030). Była aktualizacją średniookresowej Strategii rozwoju kraju 2020 przyjętej w 2012. Stała się obowiązującym, kluczowym dokumentem w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej, będącym odpowiedzią na pięć pułapek rozwojowych, w jakie wpadła polska gospodarka: pułapki średniego dochodu, braku równowagi, przeciętnego produktu, demograficznej oraz słabości instytucjonalnej.

Strąpoc Henryk – ur. 13.03.1922 w Czerwonej Górze, zm. 23.09.1993 w Ruszkowie; wynalazca. Rolnik we wsi Czerwona Góra/Podlesie. Zaczął konstruować broń jako samouk już w wieku 15 lat. Pierwszą konstrukcją był pistolet 7,65 mm, przypominający Browninga M1900, przed 1939 skonstruował kolejne 4 pistolety. Od 1942 żołnierz Batalionów Chłopskich. Zajmował się rusznikarstwem i produkcją granatów. Konstruktor pistoletu maszynowego zwanego „Bechowiec” opartego na schemacie działania pistoletu typu Browning. Montaż pistoletów odbywał

się w Mirkowicach u Stanisława Zaręby i w Podlesiu u Strąpocia.

Strefa Schengen – obszar na terenie Europy, na którym zniesiona została kontrola na granicach wewnętrznych. Strefa została utworzona na podstawie Układu Schengen podpisanego w 1985. Polska stała się członkiem Strefy Schengen 21.12.2007. Do strefy należy 26 państw. Najbardziej zauważalnym efektem wejścia do niej Polski była swoboda poruszania się, podejmowania pracy oraz zakupu towarów i usług. Przystąpienie przyczyniło się też do przyspieszenia wzrostu gospodarczego i zwiększenia wymiany handlowej na obszarach przygranicznych Polski z państwami strefy.

Strójuw Stanisław – ur. 1870 w Ślepowronach, zm. w 03.1939 w Warszawie; handlowiec i przemysłowiec, wynalazca, konstruktor. Pionier produkcji barszczu w proszku, pierwszy producent kisielei, galaretek i budyni. Założyciel niewielkiej firmy w Warszawie przy ulicy Hożej 57, produkującej biały barszcz w proszku uzyskiwany mechaniczną metodą suszenia. Zastosował własne paczkowanie zmielonego pieprzu w torebki o określonej gramaturze. Wytwórca produktów na bazie skrobi, olejków owocowych, aromatów i proszku do pieczenia ciast. Posiadał licencję na płynną przyprawę, porównywaną do „Maggi”.

Strupiński Włodzimierz – ur. 05.12.1957 w Warszawie; inżynier. W 2011 wraz z zespołem z Instytutu Technologii Materiałów Elektronicznych opracował i opatentował technologię pozwalającą na produkowanie wysokiego jakościowo

grafenu warstwowego. W 2011 do prac nad komercjalizacją przemysłowej metody wytwarzania grafenu powołano spółkę Nano Carbon należącą do Polskiej Grupy Zbrojeniowej i KGHM III FIZAN. Autor kilkunastu innych patentów dotyczących grafenu oraz nanotechnologii. W 2017 zakończył pracę w Instytucie Technologii Materiałów Elektronicznych i przeniósł się do Chin.

Struszyński Marceli – ur. 16.01.1880 w Winnicy, zm. 1.09.1959 w Warszawie; chemik analityk. Po odzyskaniu niepodległości rozpoczął pracę jako chemik-analityk w Instytucie Przemysłu Fermentacyjnego. W 1919 zatrudniony na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej. Przyczynił się do wyodrębnienia chemii analitycznej jako samodzielnej dyscypliny naukowej. W l. 1933–1938 kierował działem analitycznym w Wojskowym Instytucie Przeciwigazowym. W czasie II wojny światowej przeprowadził badanie paliwa rakiety V-2, odkrywając jego skład chemiczny (w tym nadtlenek wodoru, czyli perhydrol).

Struszyński Wacław – ur. 11.08.1904 w Wieruszowie, zm. 9.04.1980 w Calgary; elektronik, radiotechnik. W l. 1936–1939 stworzył schemat nowoczesnego lotniczego radionamiernika W2L/N. Było to pierwsze na świecie urządzenie posiadające ruchomą skalę, a także elektryczny przyrząd wskazówkowy. W czasie wojny w Wielkiej Brytanii stworzył krótkofalową antenę namiarową (goniometryczną) BF/DF. Urządzenie pozwalało na skuteczne wykrywanie lokalizacji niemieckich łodzi podwodnych. Skonstruował też lądowe urządzenie radiogoniometryczne,

które umożliwiało określenie kierunku lecących samolotów.

Stryjeński Aleksander – ur. 11.09.1803 w Białymstoku, zm. 9.12.1875 w Paryżu; inżynier, kartograf. Zatrudniony w biurze inżynierskim w kantonie berneńskim, wykonywał zdjęcia topograficzne i mapy obszarów leśnych. Nawiązał kontakt z gen. G.H. Dufourem, kartografem i inżynierem budowy mostów oraz znanym szwajcarskim działaczem politycznym, wojskowym i technicznym. Współpracował z nim, tworząc pierwszą nowoczesną wieloczęściową mapę Szwajcarii (w skali 1:100000). Od 1858 pracował w genewskim Biurze Robót Publicznych na stanowisku inżyniera kantonu genewskiego.

Strzelecki Edmund – ur. 20.07.1797 w Głuszynie, zm. 6.10.1873 w Londynie; odkrywca, podróżnik, geolog. Prowadził badania przyrodnicze w Ameryce Północnej i Południowej. W 1839 przybył do Australii, gdzie prowadził badania w zakresie geologii, mineralogii, klimatologii, gleboznawstwa. Odkrył m.in. złoża złota i srebra w okolicy Bauhurst. Najwyższy szczyt Australii w paśmie Wielkich Gór Wododziałowych nazwał Górą Kościuszki. Opracował mapę geologiczną Nowej Południowej Walii i Tasmanii. W 1845 wydał w Anglii *Fizyczny opis Nowej Południowej Walii i Ziemi van Diemena*.

Studniarski Jan – ur. 21.03.1876 w Szamotułach, zm. 23.01.1946 w Krakowie; inżynier, elektryk. Jeden z założycieli sekcji elektrotechnicznej w Krakowskim Towarzystwie Technicznym w 1914. Przeprowadził ekspertyzy badawcze w zakresie rentowności kolei elektrycznej

w Przemysłu, tramwaju miejskiego w Tarnowie, zmiany urządzeń dla elektrowni w Rzeszowie. Z jego inicjatywy powstał Związek Elektrowni Polskich. W 1920 utworzył w Akademii Górniczej w Krakowie Zakład Elektrotechniki. Po zakończeniu działań wojennych objął w 1945 kierownictwo Katedry Elektrotechniki Akademii Górniczo-Hutniczej.

Suburbanizacja – proces społeczny uznawany za jedną z faz ewolucji miasta charakteryzujący się rozwojem obrzeży miasta i strefy podmiejskiej kosztem centrum. Peryferyjne obszary stają się w tej fazie przestrzenią mieszkalną, natomiast centrum wyludnia się. W Polsce proces ten na szerszą skalę obserwowany jest od lat 90. XX w. i jest ściśle związany ze wzrostem zamożności społeczeństwa. Towarzyszy mu rozwój jednorodzinnej budownictwa mieszkaniowego oraz pojawienie się prywatnych inwestorów realizujących wielorodzinne inwestycje mieszkaniowe.

Sucharda Edward – ur. 18.06.1891 w Brzeżanach, zm. 26.07.1947 we Wrocławiu; chemik organik. Pionier i popularyzator nowych metod w dziedzinie analizy chemicznej. Specjalista w zakresie syntezy organicznej, chemii węglowodorów i związków heterocyklicznych oraz technologii paliw naturalnych. Prowadził badania nad chlorowaniem gazu ziemnego. Wspólnie z Bogusławem Bobrańskim dokonał modyfikacji ebulioskopu (1927). Wraz z Czesławą Troszkiewicz opracował nowatorski sposób oznaczania węgla i wodoru. Twórca nowoczesnej technologii otrzymywania kwasu chinolinowego oraz kwasu benzenosulfonowego.

Sucheni Józef – ur. 10.09.1836 w Ćmińsku, zm. 30.11.1923 w Gidlach; konstruktor narzędzi rolniczych. Założył własny warsztat w Kłomnicach pod Częstochową. Opracował pług własnego pomysłu, który pokazał na wystawie w Warszawie w 1874. Produkował brony, kultywatory, kieraty i obsypniki z ruchomymi odkładnicami oraz proste w konstrukcji i tanie pługi: pług całozelazny ze stałą koleśnicą, ciężki pług dwuskibowy i pług z pogłębiaczem. Wprowadził do konstrukcji pługa ulepszoną odkładnicę i korpus płużny. Od 1871 warsztat funkcjonował pod nazwą Fabryka Pługów J. Sucheni w Gidlach.

Suchowiak Wacław – ur. 16.08.1876 w Buku, zm. 9.07.1950 w Milanówku; inżynier, mechanik. Absolwent Wyższej Szkoły Technicznej w Berlinie-Charlottenburgu. Profesor Politechniki Lwowskiej, dyrektor techniczny Fabryki Wagonów i Maszyn w Sanoku, współredaktor „Czasopisma Technicznego”. Autor patentów na ruchomy stół montażowy, przyrząd do wydobywania ropy naftowej i żuraw obrotowy wypadowy z wysięgnicą łamaną. Twórca konstrukcji dźwignicowych w Grudziądzu, Borystawiu i na Górnym Śląsku oraz suszarni, przyrządów pomiarowych, warsztatów i urządzeń hydraulicznych do prasowania metali.

Sukcesy w szybownictwie i baloniarstwie – wielkie osiągnięcia polskich lotników w sporcie szybowcowym i balonowym w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zwycięstwa w balonowym Pucharze Gordona Bennetta polskie załogi odniosły w 1933, 1934, 1935 i 1938, bijąc wielokrotnie rekordy świata w długości lotu. Największym sukcesem szybowcowym był przelot Tadeusza Góry na odle-

głość 577,8 km z Bezmiechowej pod Wilno, za który otrzymał Medal Lilienthala. Kobięcy światowy rekord długości trwania lotu ustanowiła Wanda Modlibowska w 1937 na szybowcu „Komar” (24 godz. i 14 min).

Suligowski Anastazy – ur. 2.01.1846 w Siedlcach, zm. 31.08.1906 w Lublinie; inżynier. W l. 1869–1870 nadzorował budowę linii kolejowej Kijów–Brześć. Uczestniczył w projektowaniu i budowie mostów na rzekach: Muchawiec, Prypeć, Rita, Wyżewka. Od 1875 do 1877 uczestniczył w budowie śluz oraz regulacji rzeki Moskwy. W 1877 brał udział w wykonywaniu schematów dla tras tramwajów konnych w Warszawie. W l. 70. XIX w. brał udział w pracach dotyczących rozwoju urbanistycznego Lublina. W l. 1877–1882 według jego projektu zbudowano gazownię miejską w Lublinie wraz z oświetleniem.

Sułowski Tadeusz – ur. 28.10.1874 w Warszawie, zm. 16.07.1952 w Zakopanem; inżynier, przemysłowiec, pionier polskiej elektryfikacji. Założyciel Łódzkiego Stowarzyszenia Techników (1909). Dyrektor łódzkiego oddziału Zakładów Elektrotechnicznych „Siemens” (1912). Współzałożyciel i dyrektor naczelny koncernu „Siła i Światło” (1918), pierwszej spółki akcyjnej w niepodległej Polsce. Pierwszy prezes Związku Elektryków Polskich (1919–1924), prezes Rady Zarządzającej spółki „Polskie Radio” (1924), wiceprezes Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan”.

Supiński Józef – ur. 21.02.1804 w Romanowie, zm. 16.03.1893 we Lwowie; eko-

nomista, socjolog. Orędownik reform gospodarczych na ziemiach polskich. Głosił koncepcję prawa boskiego, z którego wynikają prawa natury oraz wolność jako prawo naturalne. Skonstruował teorię dotyczącą obowiązków państwa: stanowienie i nadzorowanie przestrzegania prawa, dostosowanie prawa do funkcjonujących i zmieniających się warunków, weryfikacja prawa, zapewnienie równości dla wszystkich obywateli. Wydał m.in. *Myśl ogólna fizjologii powszechnej* (1860), *Szkoła polska gospodarstwa społecznego t. 1–2* (1862–1865).

Supniewski Janusz – ur. 17.10.1899 w Płocku, zm. 3.06.1964 w Krakowie; lekarz, farmakolog, chemik. W 1928 odkrył oraz przeprowadził syntezę przeciwhistaminowego działania metylowej pochodnej imidazolu. Prowadził badania nad syntezą kwasu nikotynowego oraz udowodnił jego właściwości farmakologiczne. Odkrycie stanowiło podstawę do przemysłowej syntezy i zastosowania kopolaminy, chloamidu i kardiamidu. Po wojnie pracował nad lekami przeciwko miażdżycy (synteza MBCA), gruźlicy i durowi brzuszemu. Twórca Instytutu Farmakologii Polskiej Akademii Nauk.

Surma Marian – ur. 8.10.1929, zm. 13.02.2018 w Poznaniu; fizyk. Specjalista w zakresie fizyki doświadczalnej, fizyki ciała stałego, optyki molekularnej (struktury elektronowej metali). Autor metody pomiaru magneto-optycznego markera choroby nowotworowej. Prekursor w dziedzinie rentgenostrukturalnych badań surowicy krwi pacjentów z chorobami nowotworowymi. Prowadził badania eksperymentalne nad rezonansem cyklo-

tronowym i nieliniowymi zjawiskami optycznymi. Twórca Zakładu Optyki i Laboratorium Wysokich Pól Magnetycznych Wydziału Fizyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

SUW 2000 – nowoczesny system automatycznej zmiany rozstawu zestawów kołowych w wózkach wagonowych z szerokotorowego na normalnotorowy. Stosowany w komunikacji przestawczej na szerokościach torów 1520/1435/1668 mm, pozwala na obniżenie kosztów, skrócenie czasu przejazdu, wyeliminowanie przeładunku na przejściach granicznych. Wdrożony w komunikacji z Litwą (2000) i Ukrainą (2003). Projekt powstał w l. 1990–1992, opracowany przez inż. Ryszarda Suwalskiego z PKP Cargo. Zestawy kołowe wyprodukowano w Poznańskich Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego Poznań.

Suwański Ryszard – ur. 13.10.1938, zm. 16.01.2016 w Poznaniu; inżynier kolejnictwa, konstruktor taboru szynowego. Specjalista w zakresie wózków kołowych. Autor konstrukcji m.in. autobusu szynowego 207M/207Mr (SA101), segmentowej tarczy hamulcowej typu 141BK, wózka typu 25ANa przystosowanego do prędkości teoretycznej 300 km/h, wózków napędowych i tocznych. Twórca systemu samoczynnej zmiany rozstawu kół pojazdów szynowych SUW 2000 usprawniającej system transportowy. Autor 60 patentów zarejestrowanych w Urzędzie Patentowym RP oraz urządach zagranicznych.

Sycz Andrzej – ur. 28.02.1931 w Wierzbniku, zm. 30.12.1995 w Ramat Ganie

(Izrael); wynalazca, fizyk, astronom, filozof, tłumacz, malarz. Autor patentu na sejsmograf pneumo-anemometryczny (1965). Wynalazek opierał się na nowym sposobie uzyskiwania powiększenia przy rejestracji drgań podłoża. Jego masa została połączona z tłokiem lub membraną w taki sposób, iż ruch owej masy względem obudowy wywoływał ruch powietrza w zwężonej części kanału przepływowego. Wskazania dają powiększone odwzorowanie drgań podłoża. Sejsmograf odznaczał się prostą budową i pozwalał na uzyskanie bardzo dużych powiększeń.

Syndykat Emigracyjny SA – państwowa spółka handlowa kontrolująca polski ruch wychodźczy w l. 30. XX w. Założona 11.01.1930 jako spółka akcyjna Skarbu Państwa i koncesjonowanych w Polsce towarzystw okrętowych. Jej celem była organizacja emigracji i wspieranie opieki nad emigrantami. Po likwidacji w 1932 Urzędu Emigracyjnego przedsiębiorstwo przejęło pełnię opieki nad sprawami emigracji; spółka prowadziła także działalność wydawniczą. Centrala Syndykatu znajdowała się w Warszawie, dysponowała 27 oddziałami w kraju. Spółka działała do wybuchu II wojny światowej.

Syndykat Polskich Hut Żelaznych sp. z o.o. – porozumienie kartelowe powstałe 1.01.1926 w wyniku przekształcenia Syndykatu Górnośląskich Hut Żelaznych, działające do 1939. Jedna z największych organizacji monopolistycznych w kraju z siedzibą w Katowicach. Syndykat obejmował 13 czynnych hut i posiadał udziały w przedsiębiorstwach hutniczych. Członkami były m.in. Zjednoczone Huty „Królewska”

i „Laura”, Huta „Pokój” Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze SA, Spółka Akcyjna Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich, Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych SA.

Synthos – grupa kapitałowa z siedzibą w Oświęcimiu, jeden z największych producentów surowców chemicznych w Polsce. Pierwszy w Europie producent kauczków emulsyjnych oraz trzeci europejski producent spienialnego polistyrenu EPS. Przedsiębiorstwo rozpoczęło działalność w 1945 jako Fabryka Paliw Syntetycznych w Dworach. Od 1995 firma prywatna, od 2007 „Synthos”. Pierwsza firma współpracująca z koncernem GE Hitachi Nuclear Energy w zakresie wdrożenia reaktorów BWRX-300 w Polsce. W 2023 zaprezentowała materiał S-SBR o niskiej temperaturze zeszklenia z zastosowaniem w procesie tworzenia opon.

Szafer Władysław – ur. 23.07.1886 w Sosnowcu, zm. 16.11.1970 w Krakowie; botanik, fitogeograf, współtwórca ruchu ochrony przyrody w Polsce. Inicjował powstawanie parków narodowych i rezerwatów. Powołał m.in. Tatrzański, Ojcowski, Białowiecki, Babiogórski, Pieniński i Świętokrzyski Park Narodowy. Rozpowszechnił ideę ochrony drzew pomnikowych. Założyciel Ligi Ochrony Przyrody. Prowadził badania z geografii roślin, paleobotaniki, florystyki, socjologii roślin i ich systematyki. Inicjator metody analizy pyłkowej w Polsce. W 1935 wprowadził oryginalną metodę izopoli do paleobotaniki.

Szal Jan – ur. 23.12.1899 w Krośnie, zm. 29.06.1942 w Zakopanem; inżynier,

lingwista, konstruktor, wynalazca, działacz społeczny. Założyciel Wytwórni Akcesoriów Lotniczych i Samochodowych Motolux w Warszawie (1932). Konstruktor hermetycznej gondoli dla balonu stratosferycznego (1938). Wynalazca synchronizatora (przrządu uzgadniającego oddanie strzału, 1934), zastosowanego w polskim lotnictwie wojskowym, zaczepu uprząży spadochronowej i przenośnego metalowego schronu przeciwgazowego (1939). Autor patentu na drogową stację benzynową (1929) oraz nowatorskiego sposobu spawania.

Szamarzewski Augustyn – ur. 21.01.1832 w Poczdamie, zm. 8.05.1891 w Ostrowie Wielkopolskim; ksiądz, działacz społeczny i gospodarczy, jeden z najważniejszych działaczy ruchu spółdzielczego w zaborze pruskim. Twórca spółki zarobkowej w Środzie, a następnie w kolejnych miastach. Organizator i patron Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych, reorganizator wielu instytucji spółdzielczych w zaborze pruskim, w l. 1886–1891 kurator Banku Związku Spółek Zarobkowych SA w Poznaniu, pełniącego funkcje zaplecza finansowego Związku, z czasem jednej z największych instytucji finansowych na ziemiach polskich.

Szarski Marcin – ur. 10.04.1868 w Krakowie, zm. 16.12.1941 w Tel Awiwie; prawnik, ekonomista, działacz gospodarczy, polityk. Prezes m.in. Związku Banków Polskich, Zakładów Górniczych w Sierszy SA, Izby Przemysłowo-Handlowej we Lwowie, Giełdy Pieniężnej i Towarowej we Lwowie, Polsko-Francuskiej Izby Handlowej, Lwowskiego Towarzystwa Akcyjnego Browarów, Spółki Akcyjnej Przem-

słu Elektrycznego w Czechowicach. Przewodniczący Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie (1922–1925). Członek Rady Finansowej przy Ministerstwie Skarbu (1926–1930).

Szczecińska Fabryka Motocykli – przedsiębiorstwo założone w 1946 wytwarzające początkowo części do ciągników rolniczych i sprzęt medyczny. W 1957 podjęto produkcję motocykla „Junak”, który był najcięższym jednośladem z silnikiem czterosuwowym produkowanym w okresie PRL. W 1964 zakończono wytwarzanie motocykli. Fabryka rozpoczęła produkcję wałów napędowych, mechanizmów kierowniczych dla zakładów samochodowych. Od 1967 działała jako Fabryka Mechanizmów Samochodowych „POLMO”. W 1993 przekształcona w spółkę akcyjną. W 2011 ogłoszono upadłość likwidacyjną.

Szczeniowski Szczepan – ur. 26.12.1898 w Warszawie, zm. 18.02.1979 w Warszawie; fizyk. Pionier polskich badań fal spinowych w ferromagnetykach. Prekursor nowatorskich prac nad fotoluminescencją roztworów, dyfrakcją elektronów, promieniowaniem kosmicznym, fizyką ciała stałego i magnetyzmu. Potwierdził teorię falowych właściwości materii, wykonując doświadczenie dot. hipotezy de Broglie’a, odbicia wiązki elektronów od sieci krystalicznej (1928). Przewodniczący Zespołu Ekspertów w Dziedzinie Ferromagnetyzmu w krajach RWPG.

Szczepanik Jan – ur. 13.06.1872 w Rudnikach, zm. 18.06.1925 w Tarnowie; wynalazca, nazwany „polskim Edisonem”. Opatentował automatyczny sposób tka-

nia gobelinów i tkaninę kuloodporną. Do jego najważniejszych wynalazków należały: telektroskop (urządzenie przesyłające na odległość ruchomy kolorowy obraz wraz z dźwiękiem, uważane za pierwowzór telewizji), kolorymetr (przyrząd do pomiaru intensywności barw), fotometr (urządzenie służące do pomiaru jasności). W 1899 wyprodukował pierwszy małoobrazkowy film metodą, którą firmy takie jak Kodak czy Agfa wprowadziły trzydzieści lat później.

Szczepanowski Stanisław – ur. 12.12.1846 w Kościanie, zm. 31.10.1900 w Nauheim; inżynier, przedsiębiorca naftowy, orędownik modernizacji Galicji. Właściciel m.in. kopalni ropy naftowej w Słobodzie Rungurskiej i Schodnicy i najnowocześniejszej w Galicji rafinerii w Peczenizynie. Odkrył pola naftowe Schodnica i Bitków. Rozbudowywał małe kopalnie. Założył Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne dla Przemysłu Naftowego. Był współzałożycielem Towarzystwa Szkoły Ludowej. W 1888 opublikował pracę *Nędza Galicji w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego*.

Szczepkowicz Jerzy – ur. 25.04.1940 w Bydgoszczy, zm. 6.01.1997 we Wrocławiu; informatyk, wynalazca. Autor oryginalnej metody tłumaczenia programów w języku Algol 60 zwanej tablicowym sterowaniem procesem weryfikacji składniowej (1969). Wynalazca licznych adaptacji, modyfikacji oraz ulepszeń brytyjskiego systemu programowania Pascal 1900 dla ODRY 1305. Kierownik Zakładu Metod Programowania Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego w l. 1975–1982. Autor podręczników

Turbo Pascala dla mikrokomputerów klasy IBM PC. W l. 1991–1996 zajmował się konstrukcją narzędzi TEXowych.

Szczerbowski Antoni – ur. 6.06.1859 w Kętach, zm. 24.09.1912 we Lwowie; strażak, nauczyciel, dziennikarz. Konstruktor uniwersalnej drabiny pożarniczej zwanej „drabiną Szczerbowskiego”, składającej się z dwóch oddzielnych przęsł, które można było połączyć za pomocą specjalnego zamka. Boczne podpory i szczeble, pierwszy i ostatni zrobione były ze stalowych ramek umożliwiających sczepienie elementów. Drabinę można było użytkować w wielu kombinacjach jako drabinę przystawną, dachową lub wolno stojącą. Miała 10 m długości. Drabiny używano do późnych lat 70. XX w.

Szczylik Cezary – ur. 1.05.1952; lekarz hematolog. Specjalista z zakresu chorób wewnętrznych i chemioterapii nowotworów. W 1984 dokonał pierwszego w Polsce allogenicznego przeszczepienia szpiku kostnego, które zakończyło się sukcesem, w 1985 – przeszczepienia autogenicznego. W 1990 wykazał możliwość hamowania wzrostu białaczki po wyłączeniu części genów odpowiedzialnych za postęp choroby. Zajmuje się m.in. miejscowym leczeniem guzów pierwotnych i przerzutowych wątroby, chemioimmunoterapią nowotworu nerki oraz przeszczepianiem hematopoetycznych komórek macierzystych.

Szelągowski Franciszek – ur. 2.12.1898 w Warszawie, zm. 16.07.1973 w Warszawie; wybitny inżynier, konstruktor mostów. Specjalizował się w zakresie wytrzymałości materiałów, statystyki

budowli i teorii sprężystości mostów stalowych. Przyczynił się do zwiększenia bezpieczeństwa mostów. Prowadził pionierskie badania w zakresie wzmocnień starych mostów nitowych, wykorzystując metodę spawania. Zrealizował ok. 80 projektów mostów. W l. 60. prowadził doświadczenia nad zastosowaniem żywic syntetycznych zbrojonych włóknem szklanym oraz zagadnieniem klejenia w konstrukcjach mostowych.

Szenajch Władysław – ur. 13.05.1879 w Warszawie, zm. 23.10.1964 w Warszawie; lekarz pediatra, społecznik, filozof medycyny, organizator służby zdrowia. Od listopada 1918 z ramienia rządu tworzył urzędy zdrowia publicznego w niepodległej Polsce, w 1919 dyrektor departamentu w rządzie Ignacego Paderewskiego. Współtworzył Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom. Profesor na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Po II wojnie światowej prezes Naczelnej Izby Lekarskiej. Autor wielu prac z zakresu pediatrii, szpitalnictwa dziecięcego, deontologii i krytyki lekarskiej.

Sześćioletni plan rozbudowy Polskich Sił Zbrojnych – plan modernizacji i dozbrojenia wojska polskiego, przygotowany przez Komitet do spraw Uzbrojenia i Sprzętu. Jego celem było unowocześnienie armii i wzmocnienie jej siły ogniowej. Realizację rozpoczęto w 1936. Prace zakładały rozbudowę lotnictwa, obrony przeciwlotniczej, broni pancernej i motoryzację. Plan miał kosztować 4 280 mln zł, zakończenie przewidziano na 1942. Trwałym efektem planu była budowa w ramach Centralnego Okręgu

Przemysłowego zakładów przemysłu maszynowego, teletechnicznego i chemicznego.

Szewalski Robert – ur. 16.08.1903 w Nisku, zm. 9.02.1993 w Gdańsku; inżynier, wynalazca, specjalista w dziedzinie energetyki cieplnej. Prowadził badania dotyczące problematyki przepływowej, techniki maszynowej, sprężarek osiowych i turbin gazowych. Po II wojnie światowej twórca planu odbudowy polskich siłowni i rozwoju krajowego przemysłu turbinoowego. W 1953 zaprojektował pierwszą polską turbinę parową TP 2 o mocy 2300 kW, stworzył parową turbinę okrętową TP 9,5 i wysokosprawną obieg turbiny gazowej z bezkorbowym generatorem spalin. Autor wielu patentów w Polsce i za granicą.

Szklarski Ludger – ur. 26.03.1912 w Jekaterynowce, zm. 19.07.2003 w Krakowie; inżynier, pionier elektryfikacji i automatyzacji górnictwa. Absolwent Instytutu Górniczego w Leningradzie. Prowadził badania m.in. z dziedziny zastosowania tyratronów, rachunku operatorowego i korektorów typu PD. W 1947 z Mieczysławem Jeżewskim i Zygmuntem Kawecim opracował defektoskop magnetyczny. Skutkiem było powstanie podstaw defektoskopii magnetycznej i opracowanie jej metody jako narzędzia do badania lin nośnych pomocnych m.in. w górnictwie podziemnym. Autor 263 publikacji naukowych i 14 patentów.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego – uniwersytet przyrodniczy, najstarsza uczelnia rolnicza w Polsce, założona 23.09.1816 w Warszawie. Początkowo

funkcjonowała jako Instytut Agronomiczny z siedzibą w Marymoncie (obecnie Warszawa). Odrodziła się w 1918 pod nazwą Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. W 1921 powstał Wydział Ogrodniczy, a w Skierniewicach utworzono pole doświadczalne. W 1929 ukończony został gmach „Chemii”, do którego przeniosły się zakłady tego wydziału. Po wojnie wznowiono działalność uczelni. W 1951 utworzono Wydział Weterynaryjny.

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – największa i najstarsza uczelnia ekonomiczna w Polsce. Wśród jej absolwentów jest wielu naukowców, działaczy politycznych i gospodarczych. Powstała w 1915 jako Wyższa Szkoła Handlowa na zrębach założonych w 1906 Prywatnych Męskich Kursów Handlowych; od 1933 jako Szkoła Główna Handlowa. Do 1939 studia ukończyło 1,7 tys. osób. W 1949 uczelnia została upaństwowiona, a jej nazwa zmieniona na Szkołę Główną Planowania i Statystyki. Do tradycyjnej nazwy powróciła w 1991. Posiada największą bibliotekę ekonomiczną w Polsce.

Szkoła Rolnicza w Dublanach – uczelnia wyższa utworzona 9.01.1856 przez Gali-cyjskie Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie jako Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego. Od 1858 Wyższa Szkoła Rolnicza, w 1878 przekształcona w Krajową Szkołę Rolniczą. Od 1901 Akademia Rolnicza. Uczelnia stała się znanym w całej Europie ważnym centrum nauk rolniczych. Absolwenci poznawali zasady organizacji pracy, administracji gospodarstw i ekonomiki. W 1919 włączona do Politechniki Lwowskiej. Od 1947 działała jako Lwow-

ski Państwowy Instytut Rolniczy, od 1996 Lwowski Państwowy Uniwersytet Rolniczy.

Szkoła Rolnicza w Żabikowie – powstała 21.11.1870 z inicjatywy Augusta Cieszkowskiego, nazwana imieniem Haliny Cieszkowskiej. Przekształcona w Wyższą Szkołę Rolniczą. Jedyna wyższa uczelnia na ziemiach polskich pod zaborem pruskim. Kształciła kadry dla rolnictwa wielkopolskiego i Królestwa Polskiego m.in. w zakresie prowadzenia nowoczesnych gospodarstw rolniczych. Propagowała wiedzę teoretyczną i praktyczną, przyczyniając się do podwyższenia poziomu lokalnej kultury rolnej. Zlikwidowana 3.03.1879 decyzją walnego zgromadzenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego.

Szlachetna Paczka – projekt wsparcia rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, realizowany z inicjatywy ks. Jacka Stryczka, od 2001 przez Stowarzyszenie „Wiosna”. Idea opiera się na dostarczaniu na dwa tygodnie przed świętami Bożego Narodzenia paczek z pomocą materialną odpowiadających indywidualnym potrzebom rodzin. Z czasem dodatkowym celem realizowanym w ramach Szlachetnej Paczki stała się edukacja finansowa i popularyzacja postawy proaktywnej w życiu zawodowym i prywatnym. W 2022 pomocy udzielono 15,5 tys. rodzin na łączną kwotę 59,9 mln zł.

Szlenkierówna Zofia – ur. 7.09.1882 w Warszawie, zm. 2.10.1939 w Warszawie; pionierka świeckiego pielęgniarstwa w Polsce. W 1910 ukończyła Szkołę Pielęgniarstwa Florence Nightingale w Londy-

nie. W 1913 ufundowała w Warszawie, z majątku odziedziczonego po rodzicach, nowoczesny Szpital dla dzieci im. Karola i Marii. Szpital zaliczał się do najlepszych placówek medycznych w Europie. Szczególny nacisk kładła na dobór i dokształcanie personelu pielęgniarstwa. Od 1928 kierowała warszawską Szkołą Pielęgniarstwa. Członek honorowy Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych.

Szłudrzyński Józef – ur. 3.12.1801 w parafii Zbąszyn, zm. 10.07.1859 w Poznaniu; ekonomista, działacz społeczny i polityczny. Współpracował z Karolem Marcinkowskim i Maciejem Mielżyńskim. Współzałożyciel Hotelu Bazar (1838), współorganizator Towarzystwa Pomocy Naukowej (1840). Celem jego społecznej działalności było zbieranie funduszy na udzielanie zapomóg biednym emigrantom polskim we Francji oraz na założenie szkoły przemysłowej w Poznaniu, wsparcie ubogich i zwalczanie uzależnień. Udzielał wsparcia lokalnej prasie oraz działał na rzecz edukacji mieszkańców wsi.

Szpotański Kazimierz – ur. 16.12.1887 we Włocławku, zm. 10.07.1966 w Warszawie; inżynier elektryk. Pionier przemysłu aparatów elektrycznych w Polsce. Założyciel w 1918 warszawskiego warsztatu elektrotechnicznego Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpotański, w 1924 przekształconej w przedsiębiorstwo Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpotański i S-ka Spółka Akcyjna, wytwarzającej liczniki energii elektrycznej, transformatory dla sieci energetycznych, aparaturę elektryczną, amperomierze, woltomierze, aparaty rentgenowskie. Współtwórca Stowarzyszenia Elektryków Polskich.

Sztuczny kauczuk (ker) – kauczuk syntetyczny wyprodukowany w Polsce. Udana próba syntezy została przeprowadzona między X 1935 a II 1936 przez zespół kierowany przez Wacława Szukiewicza. Opracowano katalizator umożliwiający syntezę z alkoholu etylowego w skali laboratoryjnej oraz półtechnicznej. Stopień wydajności pozwalał na uruchomienie opłacalnej produkcji przemysłowej. Produkcja zakończyła się 8.09.1939, kiedy fabryka w Dębicy została zniszczona. Po 1944 w wyniku postępu w zakresie produkcji kauczuku syntetycznego produkcja keru nie odrodziła się.

Szturm de Sztrem Edward – ur. 11.07.1885 w Petersburgu, zm. 9.09.1962 w Warszawie; demograf, statystyk. Pracował m.in. w Biurze Pracy Społecznej. W l. 1929–1939 dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego. W 1937 na czele Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Po wojnie delegat rządu do UNRRA, później w Komisji Ankietowej Centralnego Urzędu Planowania. Opublikował wiele prac z zakresu statystyki gospodarczej i społecznej, m.in. *Atlas statystyczny Polski*, Londyn 1941. Stał na czele komitetu redakcyjnego „Małego Rocznika Statystycznego”. Był redaktorem m.in.: „*Ekonomisty*”, „*Statystyki Cen*”.

Szturm de Sztrem Tadeusz – ur. 18.10.1892 w Niżnym Nowogrodzie, zm. 7.03.1968 w Warszawie; ekonomista, statystyk. W 1917 zatrudniony w Biurze Pracy Społecznej, następnie we współorganizowanym przez siebie Instytucie Gospodarstwa Społecznego. Od 1923 w Głównym Urzędzie Statystycznym, następnie w Ministerstwie Skarbu. Wieloletni czło-

nek Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich. Autor prac: *Żywiłowość w opodatkowaniu. Podatek inflacyjny* (1924); *Bezrobocie w Europie dzisiejszej. Przyczynek do teorii kryzysów* (1931); *Instytut Gospodarstwa Społecznego 1920–1944* (1959).

Szujski Władysław – ur. 25.09.1865 w Krakowie, zm. 29.11.1914 w Sillery; prawnik, przedsiębiorca naftowy. W 1903 podjął poszukiwania ropy naftowej w Tustanowicach w okolicach Borysławia. Szyb naftowy „Litwa” był wielkim sukcesem tych prac i zainicjował stworzenie nowego pola naftowego, a Szujski został uznany za odkrywcę złóż w Tustanowicach. Od 1907 członek Krajowego Towarzystwa Naftowego, od 1909 Związku Techników Wiertniczych w Borysławiu oraz Izby Naftowej i Krajowego Związku Producentów Ropy. Autor publikacji *Przemysł naftowy galicyjski w roku 1907* (1908).

Szukiewicz Wacław – ur. (4) 5.09.1896 w Olicie, zm. 14.07.1992 w Fort Lauderdale na Florydzie; chemik technolog, wynalazca. Pionier technologii polimerów. Organizator Działu Syntezy Kauczuku w Chemicznym Instytucie Badawczym. Współautor metody otrzymywania butadienu z alkoholu etylowego oraz polimeryzacji. Wraz z zespołem opracował katalityczną technologię produkcji przemysłowej kauczuku butadienowego ze spirytusu (**ker**), nowatorską w skali światowej. Produkcję sztucznego kauczuku uruchomiono w Zakładach Chemicznych Dębica SA w 1938. Konsultant rządu argentyńskiego dla spraw przemysłowych (1946–1965).

Szulkin Paweł – ur. 29.08.1911 w Smorgoniach, zm. 15.09.1987 w Lyonie; fizyk, konstruktor aparatury radiotechnicznej dla lotnictwa i wojsk zmotoryzowanych. Konstruktor w Zakładach Radiowych Elektrit w Wilnie. Dyrektor techniczny Polskiego Radia, po II wojnie światowej kierownik odbudowy radiostacji w Raszyń. Uzyskał 6 patentów. Organizator Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej w Lublinie, współtwórca Wydziału Łączności, zaangażowany w budowę Gmachu Łączności Politechniki Gdańskiej oraz współorganizator Polskiego Towarzystwa Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej.

Szuniewicz Wacław – ur. 28.12.1892 w Głębokim, zm. 16.10.1963 w Irati w Brazylii; misjonarz, wybitny okulista, pediatra. Inicjator powstania wileńskiej Stacji Opieki nad Niemowlętami w 1926. Po święceniach kapłańskich wyjechał do Chin. Twórca szpitala w Xingtai oraz sieci aptek. Dyrektor generalny wszystkich szpitali katolickich w północnych Chinach. Przyczynił się do wzrostu liczby wykonywanych operacji i porad okulistycznych. Po 1949 prowadził prekursorskie badania z dziedziny leczenia astygmatyzmu rogówkowego w USA. Miał bezpośredni wpływ na rozwój chirurgii refrakcyjnej.

Szybowcowy Zakład Doświadczalny w Bielsku-Białej – powojenne centrum polskiego przemysłu szybowcowego. Od 1946 Instytut Szybownictwa, w 1948 przemianowany na Szybowcowy Zakład Doświadczalny. Produkcja szybowców w Bielsku rozpoczęła się w 1946 od „Salamandry”. W l. 1949–1951 zaprojektowano i zbudowano trzy eksperymentalne

prototypy szybowców: IS-5 „Kaczka”, SZD-6X „Nietoperz”, SZD-7 „Osa”. W kolejnych latach powstawały nowe projekty oraz udoskonalano już istniejące. Wśród nich można wymienić rodziny „Much” i „Jaskółek”, SZD-9 „Bocian”, SZD-10 „Czapla”, SZD-27 „Kormoran”.

Szydłowski Marian – ur. 8.11.1884 w Jarosławiu, zm. 13.04.1939 w Katowicach; inżynier górnictwa, specjalista od spraw naftowych. Pracownik galicyjskich kopalń węgla i ropy naftowej, następnie dyrektor Towarzystwa dla Przedsiębiorstw Górniczych „Tepege” SA w Krakowie (1911, 1919). Referent naftowy Wydziału Górniczego Polskiej Komisji Likwidacyjnej (1918). Wiceprezes Krajowego Towarzystwa Naftowego we Lwowie (od 1919). Minister przemysłu i handlu w rządzie Wincentego Witosa (1923). Uczestnik prac w zakresie usystematyzowania prawa górniczego i zjednoczenia przedsiębiorstw Górnej Śląska.

Szymaniak Piotr – ur. 26.06.1911 w Warszawie, zm. 18.08.1967 w Warszawie; architekt, działający głównie na terenie Warszawy. W 1938 zaprojektował pawilon polski na Światową Wystawę w Nowym Jorku w 1939. Współautor projektu restauracji na Gubałowie (1939) i przystani wioślarskiej YMCA w Warszawie przy Wale Miedzeszyńskim (1947–1948). Po wojnie jeden z najważniejszych architektów w Warszawie, zaprojektował większość przystanków i dworców kolejowych w mieście, m.in. w 1946 zdobył pierwszą nagrodę za projekt dworca Warszawa Centralna.

Szymanowski Wacław – ur. 14.04.1895 w Monachium, zm. 15.01.1965 w War-

szawie; fizyk, polityk i filozof. Pracował w Polsce, USA i ZSRR. Jeden z pierwszych naukowców zajmujących się biofizyką. Przedmiotem jego badań były m.in. fale ultradźwiękowe i ultrakrótkie. Twórca udoskonalonego fluorometru. Propagował działalność na rzecz postępu technicznego w polskiej telekomunikacji. W 1954 założył pierwszą w Polsce wytwórnię tranzystorów. Twórca kserografii polskiej. W 1956 zdefiniował metodę elektrograficzną i skonstruował ekonomiczne urządzenia do tworzenia kopii w różnych formatach.

Szymański Julian – ur. 10.05.1870 w Kielcach, zm. 8.06.1958 w Białymstoku; okulista, specjalista w dziedzinie leczenia jaskry, polityk, działacz polonijny. W l. 1906–1912 pracował na Rush Medical College w USA. Dyrektor katedry okulistyki na uniwersytecie w Kurytybie w l. 1912–1920, autor pierwszego brazylijskiego podręcznika okulistyki (1920). Twórca nowoczesnej Kliniki Okulistycznej w Wilnie. W 1928 opracował innowacyjną metodę leczenia jaskry zwaną metodą „Pół Elliot w operacji jaskry”. Autor m.in. *Atlasu anatomii patologicznej oka dla użytku studentów i lekarzy*.

Szymkiewicz Aleksander – ur. 12.11.1858 w Petersburgu, zm. w 1908 w Tbilisi; architekt. Po studiach w Petersburgu wyjechał do Tbilisi, do 1891 był architektem miejskim i radnym. Uczył rysunku i architektury w Szkole Malarstwa i Rzeźby Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych. Projektował monumentalne i neorenesansowe gmachy i kamienice mieszczańskie. Wprowadził wzorce europejskie do architektury w Gruzji,

nawiązując jednocześnie do miejscowych tradycji. Zaprojektował m.in. stację kolejki szynowej na wzgórzu Mtacminda, dom islamski, obiekt sądu gubernialnego.

Szymonowicz Władysław – ur. 21.03.1869 w Tarnopolu, zm. 10.03.1939 we Lwowie; lekarz, histolog światowej sławy. W 1895 wyjechał na stypendium do Berlina, od 1897 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego. Autor wielu opracowań naukowych, w tym podręcznika histologii i anatomii mikroskopowej, wydanego w 5 językach: niemieckim (po raz pierwszy w 1901), angielskim, włoskim, hiszpańskim i polskim (1921). Opublikował serię oryginalnych rozpraw dotyczących rozwoju zakończeń nerwowych w skórze człowieka i zwierząt. Od 1928 członek Towarzystwa Naukowego we Lwowie.

Szymura Jerzy – ur. 18.06.1949 w Rybniku; informatyk, przedsiębiorca, działacz gospodarczy. Prowadził badania z zakresu projektowania systemów informatycznych i systemów operacyjnych. W Głównym Instytucie Górnictwa zajmował się opracowywaniem komputerowego systemu analizy wstrząsów sejsmicznych. Współtwórca firmy **MiCOMP**, spółki Techmex International, późniejszych Sieciowych Systemów Informacyjnych (2Si). Współzałożyciel Górnośląskiego Towarzystwa Gospodarczego i Górnośląskiego Banku Gospodarczego (Getin Bank). Twórca Stowarzyszenia Firm Autostrady Nowych Technologii.

Szypowski Jan – ur. 5.01.1889 w Słupcy, zm. 28.03.1950 w Warszawie; matematyk, organizator podziemnego przemysłu zbrojeniowego w okresie okupacji. Szef

Wydziału Amunicji Departamentu Uzbrojenia Ministerstwa Spraw Wojskowych (1929), zastępca szefa Departamentu Uzbrojenia (1932). Szef Działu Pirotechnicznego w Państwowej Fabryce Amunicji w Skarżysku-Kamiennej (1932). Kierownik Wytwórni Amunicji w Dębnie (1937). Inicjator utworzenia lotniska dla szybowców w Suchedniowie oraz powstania ośrodka sportów wodnych w Rejowie. W czasie okupacji opracował instrukcję do zwalczania min i czołgów.

Szyszko Stanisław – ur. 14.10.1912 w Innsbrucku, zm. 19.11.1990 w Katowicach; wybitny chirurg. Autor pionierskich badań nad udoskonaleniem techniki operacyjnej przez opracowanie nowych sposobów chirurgicznego leczenia raka przełyku. Prowadził badania z zakresu leczenia wstrząsu urazowego wątroby poprzez śródśledzionowe podawanie tlenu, diagnostyki i chirurgicznego leczenia raka oskrzela oraz leczenia obrażeń klatki piersiowej i obrażeń mnogich. Współautor polskiego rozdziału „Światowej deklaracji praw zwierząt” uchwalonej przez UNESCO w Paryżu.

Światopełk-Czetwertyński Edward – ur. 28.06.1901 w Strychanach, zm. 28.01.1987 w Warszawie; hydromechanik. Zaprojektował i uruchomił pierwsze w Polsce laboratorium wodne z oszklonym korytarzem doświadczalnym. Prowadzone przez niego badania dotyczyły mechaniki płynów, hydrauliki i hydrologii. Kierownik Sekcji Laboratoryjno-Badawczej Budowy Zbiornika w Rożnowie (1935–1939), zaprojektował system wodociągów i kanalizacji dla Gdyni. Opracował koncepcję tzw. klucza gospodarowania,

który zastępował dotychczasowe metody wyznaczania zasobów wodnych wielkich zbiorników za pomocą krzywej całkowitej.

Świątecki Władysław – ur. 20.12.1895 w Warszawie, zm. 28.04.1944 w Edynburgu; pilot, konstruktor. W 1923 skonstruował dla wytwórni samolotów Plage i Laśkiewicz wyrzutnik bombowy. W 1930 w Lublinie założył fabrykę „W. Świątecki – Wytwórnia Wyrzutników do Bomb” produkującą wyrzutniki piętrowe i elektryczne oraz wskaźniki obecności bomb. Od 1940 przebywał w Anglii, tam opracował wyrzutniki elektromagnetyczne, wykorzystując zasadę dźwigni wielokrotnej, z przeznaczeniem dla bomb dużych i średnich. Liczbę wyprodukowanych wyrzutników Świąteckiego szacuje się na ok. 165 tys. sztuk.

Świerczyński Rudolf – ur. 23.04.1887 w Rudniku, zm. 14.05.1943 w Warszawie; architekt. Współtwórca Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Przedstawiciel nurtu rozwiązań neoklasycznych i modernistycznych w architekturze. Naczelnny architekt w Stowarzyszeniu Budowlano-Mieszkaniowym Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Projektant miastogrodów oraz warszawskich gmachów, m.in.: Ministerstwa Robót Publicznych, Banku Gospodarstwa Krajowego, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Urzędu Patentowego. Laureat nagrody Grand Prix na Wystawie Światowej w Paryżu.

Święcicki Heliodor – ur. 3.07.1854 w Śreńsku, zm. 12.10.1923 w Poznaniu; lekarz, działacz społeczny, pionier wprowadzenia antyseptyków w położnictwie, propagator tzw. pielęgniarstwa środowiskowe-

go. Od 1879 w Zakładzie Położniczym św. Elżbiety w Poznaniu, gdzie zorganizował pierwszą w Wielkopolsce przychodnię ginekologiczną. W 1886 otworzył prywatną klinikę położniczą, w której wdrażał najnowsze osiągnięcia medycyny. Jako pierwszy polski ginekolog stosował chemioterapię w leczeniu chorób kobiecych. Współorganizator i pierwszy rektor Uniwersytetu Poznańskiego (1919–1923).

Świętochowski Ryszard – ur. 17.09.1882 w Warszawie, zm. 1941 w Oświęcimiu; fizyk, inżynier, publicysta, polityk. Twórca wynalazków z zakresu elektrotechniki i mechaniki. Autor wielu prac z dziedziny fizyki oraz broszury *Zanik energii społecznej w świetle fizyki* (1921). Twórca fizykalistycznej koncepcji upadku cywilizacji w wyniku entropii. Współpracował z **Fabryką Aparatów Elektrycznych Kazimierza Szpotańskiego**, działał w doradczym Komitecie dla mobilizacji przemysłu wojennego, specjalizując się w nim w sprawach przemysłu elektrycznego.

Świętosławski Wojciech – ur. 21.06.1881 w Kiryjówce, zm. 29.04.1968 w Warszawie; fizykochemik, technolog i wynalazca. Twórca polskiej szkoły fizykochemicznej i autor teorii procesu koksowania. W 1919 założył Polskie Towarzystwo Chemiczne. Badał termochemię, ebuliometrię i fizykochemię węgla kamiennego. Konstruktor kalorymetru adiabatycznego i lodowego, mikrokalorymetru szklanego, ebuliometru prostego i różnicowego oraz kriometru prostego i różnicowego. Dzięki jego wynalazkom można było dokonywać bardziej precyzyjnych pomiarów m.in. temperatury wrzenia, topnienia i krzepnięcia cieczy.

Świtalski Mariusz – ur. 19.05.1962; przedsiębiorca, twórca takich sieci handlowych, jak Elektromis, Eurocash, Biedronka, Żabka, Małpka Express, Czerwona Torebka. Pierwszą firmą był założony w 1987 Elektromis, który zajmował się importem komputerów, sprzętu RTV, piwa oraz spirytusu. W 1993 Elektromis przekształcił się w Eurocash, który w II połowie lat 90. XX w. stał się największą siecią hurtowni spożywczych w Polsce. W 1998 Świtalski sprzedał Eurocash oraz ponad 240 sklepów dyskontowych sieci Biedronka portugalskiemu Jeronimo Martins. W 1998 stworzył sieć sklepów Żabka.

Tanie linie lotnicze – lotniczy przewoźnicy niskokosztowi, zyskujący dużą popularność wraz z liberalizacją rynku lotniczego. Pierwszą obecną na polskim rynku tanią linią była Air Polonia, która rozpoczęła loty w 2003. W 2004 z Katowic odleciał pierwszy samolot tanich węgierskich linii lotniczych Wizz Air, w 2005 pierwszy lot z Polski odbył irlandzki Ryanair. Tanie linie lotnicze znacząco zwiększyły liczbę osób korzystających z transportu lotniczego w Polsce. W 2018 posiadały 55% udziału w rynku i przewiozły 22,5 mln pasażerów (w 2009 było to 8,1 mln).

Tański Czesław – ur. 17.07.1862 w Pieczyskach, zm. 24.02.1942 w Olszance; artysta malarz, wynalazca, konstruktor, popularyzator lotnictwa. W 1893 udało mu się opracować cięższą od powietrza konstrukcję latającą. Model posiadał dwa śmigła obracające się w przeciwnych kierunkach, napęd stanowiły gumowe sznurki. W l. 1895–1896 zbudował pierwszy szybowiec „Lotnia”, ale dopiero

trzecia wersja („Lotnia III”) oderwała się od ziemi. W 1895 był współzałożycielem Warszawskiego Koła Awiatycznego (Aviata). Do 1927 zbudował jeszcze cztery modele latających konstrukcji (np. „Łątka” w 1909).

Tański Tadeusz – ur. 11.03.1892 w Janowie Podlaskim, zm. 23.03.1941 w Oświęcimiu; konstruktor, inżynier mechanik, wynalazca. Pracował w Centralnych Warsztatach Samochodowych oraz w Państwowym Zakładach Inżynierii. Konstruktor silnika do napędu lekkich samolotów (1918) oraz pierwszego polskiego samochodu pancernego Ford FT-B (1920). Autor projektów pierwszych samochodów całkowicie polskiej konstrukcji, m.in. CWS T-1, T-4 oraz pojazdów sanitarnych. Współtwórca projektów nowoczesnego ciągnika rolniczego i samochodu ciężarowego. Opracował konstrukcję silnika do samochodu osobowego CWS T1.

Targowski Andrzej – ur. 9.10.1937 w Warszawie; pionier informatyki stosowanej. Specjalista z dziedziny strategii i architektury zintegrowanych systemów przedsiębiorstwa, drabiny semantycznej. Współautor pierwszej narodowej strategii systemów komputerowych w Polsce KERM 400 (1961). Twórca Pakietu Obliczeń Produkcyjnych (1966) – systemu przetwarzania informacji wspomagającego zintegrowane kierowanie produkcją. Twórca innowacyjnych systemów: Magister/PESEL, WEKTOR, Infostrada, KSI. Od 1985 profesor Western Michigan University w Kalamazoo (USA).

Tarnobrzeski Okręg Siarkowy – okręg przemysłowy ulokowany w Kotlinie San-

domierskiej. Pierwsza kopalnia powstała w okolicach Piaseczna w 1958. Jako pierwsza w Europie zastosowała podziemny system wytapiania siarki. W 1960 powstał kombinat siarkowy w Machowie, w 1969 otwarto kopalnię w Grzybowie. Okręg wytwarzał 98% krajowego zapotrzebowania dla przemysłu chemicznego. Na skutek zmian gospodarczych, degradacji środowiska i wyczerpania złóż w 1993 zlikwidowano kopalnię w Machowie i Grzybowie, a w 2002 kopalnię Jeziórko należące do ówczesnego przedsiębiorstwa „Siarkopol”.

Tarski Alfred – ur. 14.01.1901 w Warszawie, zm. 26.10.1983 w Berkeley; polski logik, jeden z twórców współczesnej logiki matematycznej. W 1939 wyjechał do USA. Wykładał na Uniwersytecie Harvarda (1939–1941) i Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley (1942–1983). Sformułował nową definicję prawdy, opierającą się na semantyce Arystotelesa. Jego teorie stały się podstawą najważniejszych działów logiki i są uznawane za podwalinę współczesnej teorii modeli, łączącej algebrę i logikę. Współautor twierdzenia zwanego paradoksem Banacha-Tarskiego, udowodnionego w 1924.

Taszner Emil – ur. 12.09.1900 w Krakowie, zm. 4.05.1982 w Gdańsku; chemik organik, prekursor rozwoju chemii aminokwasów i peptydów. Współautor metody otrzymywania amidów i peptydów. Prowadził badania nad związkami rakotwórczymi. Twórca i współtwórca ponad 24 patentów z chemii peptydów i aminokwasów, m.in. na sposób wytwarzania półsyntetycznych penicylin oraz metodę wytwarzania aminów. Wiele z patentów

zostało wdrożonych przez polski przemysł farmaceutyczny. Twórca gdańskiej szkoły chemii peptydów oraz współzałożyciel Europejskiego Komitetu Peptydowego.

Teisseyre Jerzy – ur. 26.11.1902 we Lwowie, zm. 13.06.1988 we Wrocławiu; inżynier, pionier w dziedzinie konstrukcji samolotów. Od 1925 pracował w Wielkopolskiej Wytwórni Samolotów „Samolot” w Poznaniu. Współautor pierwszego samolotu skonstruowanego przez polską wytwórnię lotniczą Sp-I. Od 1928 konstruktor w Zakładach Mechanicznych Plage & Liśkiewicz, od 1930 w Podlaskiej Wytwórni Samolotów, od 1935 w Lubelskiej Wytwórni Samolotów. Współtwórca projektu samolotu obserwacyjnego LWS-3 „Mewa” (1937). Prowadził pionierskie badania w tunelu aerodynamicznym. Po wojnie w WSK Wrocław – Psie Pole.

Tele-Fonika Kable – wiodący polski producent i międzynarodowy eksporter kabli i przewodów w Europie Środkowo-Wschodniej z siedzibą w Myślenicach. Produkuje kable światłowodowe, telekomunikacyjne, okrętowe i morskie, przewody jezdne i do kolejowej sieci trakcyjnej. Firma założona w 1992 przez Bogusława Cupiała jako Zakłady Kablowe Tele-Fonika s.c. w Myślenicach. Po przejęciu Krakowskiej Fabryki Kabli – Tele-Fonika KFK SA. W wyniku fuzji z Elektrimem Kable SA – Tele-Fonika Kable SA. Do grupy należą m.in. zakłady produkcyjne w Polsce, Serbii, Ukrainie i Wielkiej Brytanii.

Telemedycyna – forma świadczenia usług medycznych i opieki zdrowotnej łącząca w sobie elementy telekomunikacji, in-

formatyki oraz medycyny, jeden z najprężniej rozwijających się działów medycyny. Sektor szybko rozwijający się w Polsce, producentami tego typu rozwiązań są m.in. MobileHolter (urządzenie PocketEKG), MySpiroo (mobilny spirometr) oraz Telemedico (budki diagnostyczne, platforma konsultacji z lekarzem on-line). Szacuje się, że spośród najbardziej interesujących rozwiązań telemedycznych blisko 20% pochodzi z Polski lub zostało wytworzonych przez Polaków.

Telewizja Polsat – przedsiębiorstwo z branży medialnej założone 5.12.1992 przez Zygmunta Solorza-Żaka. Pierwsza komercyjna stacja telewizyjna, która przełamała monopol Telewizji Polskiej na nadawanie ogólnopolskiego programu telewizyjnego. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji koncesję na nadawanie telewizji ogólnopolskiej przyznała spółce w 1993. Nadawca kilkudziesięciu własnych kanałów telewizyjnych (ogólnych, tematycznych i informacyjnych) oraz współnadawca kanałów tematycznych. Nadawca pierwszego w Polsce kanału edukacyjnego Teleuniwersytet (zamknięty w 2005).

Teliga Jerzy – ur. 12.04.1914 w Kamiennej, zm. 15.08.1994; inżynier. Współautor patentu na sposób wzmacniania i zabezpieczania płyt z cząstek ligno-celulozowych matą szklaną. Kierował budową mostu Śląsko-Dąbrowskiego w Warszawie i montażem Kolumny Zygmunta. Współautor projektu budynków mieszkalnych 7-kondygnacyjnych przy Al. Jerozolimskich między ul. Raszyńską i Starynkiewicza w Warszawie. Laureat konkursów zespołowych na m.in. projekt zabudowy terenu na wschodniej stronie

ul. Marszałkowskiej na odcinek Placu Centralnego „Ściana Wschodnia” oraz centrum Pragi w Warszawie.

Ten Square Games – firma powstała we Wrocławiu w 2011, producent oraz wydawca gier mobilnych, dostępnych w ramach modelu płatności Free2Play, od 2018 notowana na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Założycielami firmy byli Maciej Popowicz oraz Arkadiusz Pernal, wcześniej twórcy serwisu społecznościowego Nasza Klasa. W 2017 firma wypuściła na rynek grę Fishing Clash, jeden z najbardziej popularnych symulatorów 3D na świecie. W 2023 zatrudniała ponad 500 pracowników w pięciu studiach w Polsce, Niemczech, Rumunii i Włoszech.

Teodorowicz Adam – ur. 15.12.1863 w Żywaczowie, zm. 10.10.1920 w Tarnowie; inżynier, chemik. W 1893 dyrektor gazowni miejskiej w Stanisławowie. W 1898 wygrał konkurs na dyrektora gazowni po zakupieniu jej przez miasto Lwów. Przeprowadził modernizację zakładu. Przyrzucił się do rozbudowy sieci gazociągowej oraz powstania wielu gazowni w Galicji np. w Kołomyi, Stryju, Drohobyczu. W 1916 został docentem gazownictwa w Szkole Politechnicznej we Lwowie. Zapoczątkował pierwsze wykłady z gazownictwa. Wynalazł metodę wytwarzania gazu z olejów mineralnych oraz nawęglanie gazu wodnego.

Terlikowski Feliks – ur. 13.01.1885 w Łowiczu, zm. 23.07.1951 w Poznaniu; chemik rolny, gleboznawca. Badacz terenów i gleb Wielkopolski. Specjalista z zakresu badań kartograficznych i chemiczno-rolniczych, m.in. próchnicy i żyźności

gleb. Twórca nowej klasyfikacji gleb w Polsce. Wraz z zespołem opracował mapę gleb polskich w skali 1 : 1 000 000. Autor pojęć: „klimat glebowy” oraz „płyta krotoszyńska”. Współorganizator Katedry Gleboznawstwa na Wydziale Rolniczo-Leśnym przy Uniwersytecie Poznańskim. Współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego.

Tillinger Tadeusz – ur. 29.08.1879 w Wyszowskim, zm. 26.12.1955 w Warszawie; hydrotechnik i wynalazca. Prekursor budownictwa wodnego, projektant dróg wodnych. Uzyskał patent na służbę pneumatyczną (1910) oraz sposób jej uszczelnienia (1928). Opracował pierwszy perspektywiczny program rozbudowy dróg wodnych, który przedstawił w 1937. Autor koncepcji projektów m.in. sztucznych dróg wodnych, kanału węglowego Górny Śląsk – Bałtyk, regulacji Wisły, kanalizacji Bugu oraz zbiornika we Włodawie. Twórca pierwszego projektu kanału od Żerania do Jeziora Zegrzyńskiego.

Tischner Józef – ur. 12.03.1931 w Starym Sączu, zm. 28.06.2000 w Krakowie; ksiądz katolicki, filozof. Po wydaniu w 1981 zbioru esejów *Etyka solidarności*, powszechnie uznawany za kapelana NSZZ „Solidarność”. Mocno związany z Podhalem, ambasador kultury góralskiej. Zidentyfikował i upowszechnił w Polsce termin *homo sovieticus*, oznaczający według niego osobę będącą tworem systemu totalitarnego i niepotrafiącą odnaleźć się w systemie politycznym innego typu. Była to osoba zniewolona przez system komunistyczny, klient komunizmu, który, jak pisał, żywił się towarami, jakie komunizm mu oferował.

Toeplitz Teodor – ur. 3.07.1875 w Szepe-
tówce, zm. 26.04.1937 w Otrębusach;
działacz samorządowy, pionier społecz-
nego budownictwa mieszkaniowego i ur-
banistyki. Współzałożyciel Związku Miast
Polskich, Towarzystwa Urbanistów Pol-
skich, Warszawskiej Spółdzielni Mieszka-
niowej (1923), Społecznego Przedsiębior-
stwa Budowlanego (1929). Założyciel
Polskiego Towarzystwa Reformy Miesz-
kaniowej (1929). Współorganizator Pier-
wszego Polskiego Kongresu Mieszkaniowe-
go (1937). Prezes Rady Nadzorczej Banku
Spółdzielczego „Społem”. Organizator
i prezes zarządu Związku Spółdzielni
i Zrzeszeń Pracowniczych R.P.

Tołłoczko Ludwik – ur. 20.10.1870 w Ra-
kowicy, zm. 9.05.1957 w Łodzi; inżynier
elektryk, specjalista w zakresie łączności.
Budowniczy zunifikowanej polskiej tele-
komunikacji. Pionier rozwoju polskiej
energetyki. Minister poczt i telegrafów
(1919–1920). Przewodniczący Polskiego
Komitetu Elektrycznego przy Minister-
stwie Przemysłu i Handlu (1926–1939).
Dyrektor Łódzkiego Towarzystwa Elek-
trycznego SA (od 1925) oraz Elektrowni
Zgierska Spółka Akcyjna (od 1935),
współautor „projektu STU”, planu regio-
nalnego elektryfikacji Łodzi.

Tołłoczko Tadeusz – ur. 31.07.1929
w Warszawie; chirurg. Prowadził badania
z zakresu chirurgii ogólnej i naczyniowej.
Specjalizował się także w chirurgii przety-
ku i leczenia chorób przytarczyc, guzów
nadnerczy i wyspiaków trzustki. Jako
pierwszy w Polsce wykonał operację
u chorego z pierwotną nadczynnością
przytarczyc. Łącznie przeprowadził 908
operacji pierwotnej oraz wtórnej nad-

czynności przytarczyc oraz 82 operacje
wyspiaków trzustki. Przedmiotem jego
badań były także zakażenia chirurgiczne.
Twórca standardów w zakresie przeci-
wdziałania i zwalczania takich zakażeń.

Tołwiński Tadeusz – ur. 18.01.1887
w Odessie, zm. 13.01.1951 w Warszawie;
architekt, konspirator. Współorganizator
Wydziału Architektury Politechniki War-
szawskiej. Twórca polskiej szkoły urba-
nistycznej. Uczestnik prac nad planem
inventaryzacyjnym warszawskich zabyt-
ków sztuki. Wielokrotny rzeczoznawca
i konsultant do spraw urbanistycznych.
Autor wielu nowatorskich projektów,
m.in.: miasta-ogrodu w Żąbkach (1912)
i Podkowie Leśnej (1916), planu odbu-
dowy i regulacji Kalisza, przebudowy
warszawskich dzielnic Starej i Po-
wiśla, gmachu Muzeum Narodowego
w Warszawie (1924).

**Tomaszowska Fabryka Sztucznego Je-
dwabiu** – największa na ziemiach polskich
fabryka zajmująca się produkcją włókien
sztucznych, powstała w 1911 w Toma-
szowie Mazowieckim. Spółka kapitałowa
Tomaszowska Fabryka Sztucznego Je-
dwabiu produkowała jedwab koloidowy,
jedwab wiskozowy, włókna cięte oraz
przędzę ubraniową. We wrześniu 1939
fabryka została zbombardowana i czę-
ściowo zniszczona. Największą inwestycją
w okresie PRL-u była wytwórnia baweł-
nopodobnego włókna ciętego klasy poly-
nosc na licencji japońskiej w 1971.
Przedsiębiorstwo działało do 1997.

Tomicki Józef – ur. 22.01.1863 w Ruliko-
wie k. Kijowa, zm. 22.01.1925 w Merano
we Włoszech; elektrotechnik. Pracował

jako inżynier w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu. Uczestniczył w budowie linii kolejowej Wiedeń–Baden, metra w Budapeszcie. Uczestniczył w pracach nad budową tramwaju elektrycznego we Lwowie, zbudował w mieście elektrownię, w 1897 został dyrektorem tramwajów elektrycznych. Z jego inicjatywy doszło do zmiany systemu zasilania prądu z stałego na zmienny. Zbudował nową elektrownię w dzielnicy Persenkówka. Jako rzeczoznawca Przyczynił się do elektryfikacji miast galicyjskich.

Tonsil – założone w 1945 we Wrześni przez dyrekcję Polskiego Radia w Poznaniu zakłady produkujące głośniki. Od 1946 Państwowa Fabryka Głośników, później Zakłady Wytwórcze Głośników. Początkowo zajmowano się produkcją głośników radiowęzłowych, w 1947 został wyprodukowany pierwszy krajowy mikrofon. W 1960 zakładom nadano nazwę Tonsil. W 1977 rozpoczęto wytwarzanie mikrofonów elektretowych do radiomagnetofonów klasy popularnej. Od 1978 zestawy głośnikowe eksportowano do USA. W 1979 podjęto produkcję kolumn głośnikowych „Altus”. 7.04.2004 sąd ogłosił upadłość firmy.

Towarzystwa ubezpieczeniowe na ziemiach polskich w XIX wieku – instytucje świadczące usługi ubezpieczeniowe od zdarzeń losowych i zapewniające pokrycie strat majątkowych. Pierwsza instytucja ubezpieczeniowa pod nazwą Towarzystwo Ogniove dla Miast w Prusach Południowych powstała w 1803. Towarzystwa działały na ziemiach polskich wszystkich zaborów, najpierw w miastach, później na wsi. Prowadziły ubezpieczenia

nieruchomości od ognia i zjawisk atmosferycznych. Z czasem ubezpieczano także życie i zdrowie, ruchomości, maszyny, plony i zwierzęta gospodarskie.

Towarzystwo Aero – spółka mająca na celu organizację polskiej komunikacji powietrznej. Powstała 27.02.1925 z inicjatywy Związku Lotników Polskich w Poznaniu i opierała się na kapitale wyłącznie polskim. Dyrektorami byli Ryszard Wroniecki i Witold Wasilewski. Linie lotniczą Poznań–Warszawa otwarto 25.05.1925. W tym samym roku powstały linie Warszawa–Łódź i Łódź–Poznań. Latano samolotami Farman F70 i Fokker FVII a/1M. Do 1926 linie wykonały 278 kursów i przewiozły 764 pasażerów. Spółka przestała istnieć 31.12.1928 na skutek likwidacji prywatnych firm lotniczych.

Towarzystwo Aerolot – pierwsze polskie linie lotnicze. Powstały na bazie Towarzystwa Komunikacji Powietrznej Aero-Targ (1921) i Polskich Linii Lotniczych „Aerolloyd” SA (1922). Posiadały wsparcie rządu i wojska. W 1925 zmieniono nazwę na Polskie Linie Lotnicze „Aerolot” SA. Obsługiwano linie: Gdańsk–Warszawa–Lwów, Warszawa–Kraków, Warszawa–Kraków–Lwów i Kraków–Lwów, Warszawa–Łódź, Kraków–Wiedeń. Do 1928 przewieziono 3200 pasażerów. W grudniu 1928 w myśl przepisów konsolidujących rynek przewozów lotniczych Aerolot wszedł w skład Polskich Linii Lotniczych LOT.

Towarzystwo Akcyjne Browaru Parowego i Fabryki Sztucznego Lodu p.f. Habersbusch i Schiele – założony w 1846 w Warszawie przez Błażeja Habersbuscha

i Konstantego Schiele jeden z największych i najnowocześniejszych browarów na ziemiach polskich. Sukcesywnie modernizowany, w 1898 przekształcony w spółkę akcyjną, która podjęła również produkcję lodu. Na początku XX w. była największym producentem piwa w zaborze rosyjskim. Od 1921 Spółka Akcyjna Zjednoczonych Browarów „Haberbusch i Schiele”, w 1946 znacjonalizowana, od 1992 spółka „Browary Warszawskie” (do 2004).

Towarzystwo Akcyjne Fabryk Metalowych pod firmą „Norblin, Bracia Buch i T. Werner” w Warszawie – założone w 1820 przedsiębiorstwo, początkowo jako zakład brązowniczy „Norblin i Spółka”. Po wykupie w 1882 wytwórni plate-rów Braci Buch – „Fabryka wyrobów platerowanych połączonych firm Norblin i Spółka – Bracia Buch”. W okresie międzywojennym fabryka była jednym z największych polskich przedsiębiorstw metalowych. Produkowała dla wojska łuski i pociski karabinowe Mausera, a także półfabrykaty mosiężne i miedziane. Po wojnie znacjonalizowana, od 1991 Norblin SA.

Towarzystwo Akcyjne Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” – powstała w Pabianicach na bazie założonej w 1826 przez Gottlieba Krusche manufaktury tkackiej jedna z największych fabryk włókienniczych w Królestwie Polskim. W 1849 zainstalowano maszynę parową, w 1874 po wejściu do spółki Karol Endera firma zmieniła nazwę. W 1930 połączona z Manufakturą Moszczenicką, w 1945 upaństwowiona, działała jako Pabianickie Zakłady Przemysłu

słu Bawełnianego im. Rewolucji 1905 r., od 2001 Pabianickie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Pamotex” SA (upadły w 2010).

Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Bawełnianych I.K. Poznański – jedno z największych przedsiębiorstw na ziemiach polskich przełomu XIX i XX w. Założone w Łodzi w 1873 przez Izraela Poznańskiego, było pierwszą w pełni zmechanizowaną fabryką tkacką na ziemiach polskich. Dalsze inwestycje, w tym budowa przędzalni, przyniosły szybki wzrost produkcji i zatrudnienia. W 1889 firma została przekształcona w Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Bawełnianych I.K. Poznański. W 1927, w obliczu groźby bankructwa, kontrolę nad nim przejął kapitał włoski. Po II wojnie światowej upaństwowione, upadłość została ogłoszona w 1991.

Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żyrardowskich – przedsiębiorstwo przemysłu lniarskiego założone w 1831 w Marymoncie, przeniesione w 1833 przez Piotra Girarda do Rudy Guzowskiej (później Żyrardów), przejęte w 1847 przez Bank Polski. Od 1885 sukcesywnie modernizowana spółka Karola Dittricha, największy producent wyrobów lnianych w Europie. W 1923 zakłady przekazano francuskiemu konsorcjum, po II wojnie światowej upaństwowione (Żyrardowskie Zakłady Przemysłu Lniarskiego im. Rewolucji 1905 r.), w 1997 ogłoszono upadłość firmy.

Towarzystwo budownictwa społecznego – forma budownictwa mieszkaniowego utworzona ustawą z 26.10.1995 o niektórych formach popierania budownictwa.

Jej celem była realizacja zadań w zakresie budowy mieszkań na wynajem o umiarkowanych czynszach dla osób o średnich dochodach, ze środków Krajowego Funduszu Mieszkaniowego. TBS mogły funkcjonować jako spółki z o.o., spółki akcyjne, spółdzielnie osób prawnych. Pierwszym budynkiem czynszowym wybudowanym przez TBS był 36-mieszkaniowy blok w Śremie powstały w 1994. W 2021 miejsce TBS zajęły społeczne inicjatywy mieszkaniowe.

Towarzystwo Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane Kasprowy Wierch – spółka powołana w 1935 do realizacji budowy kolei linowej na Kasprowy Wierch. Siedziba znajdowała się w Warszawie, udziałowcami były m.in. Liga Popierania Turystyki, Polskie Biuro Podróży „Orbis”, Polskie Koleje Państwowe. Finansowaną z własnych środków budowę zakończono w marcu 1936. Długość trasy wynosiła 4290 m. W 1945 Towarzystwo, przejęte przez państwo, przeszło pod zarząd Państwowych Kolei Linowych w Zakopanem należących do PKP. W 2000 kolej przejęły Polskie Koleje Linowe SA.

Towarzystwo Czytelni Ludowych – organizacja społeczna propagująca oświatę i czytelnictwo wśród ludności polskiej zaboru pruskiego, zasłużona w walce z germanizacją. Powstała 11.10.1880 w Poznaniu jako w dużej mierze kontynuacja rozwiązanej przez władze ze względów politycznych Towarzystwa Oświaty Ludowej. W 1914 Towarzystwo prowadziło w zaborze pruskim 1695 bibliotek, działających głównie w Wielkopolsce, Prusach Zachodnich i na Górnym Śląsku. Po odzyskaniu niepodległości

nastawiło się na oświatę pozaszkolną mającą na celu walkę z analfabetyzmem dorosłych, istniało do 1939.

Towarzystwo Ekonomistów i Statystyków Polskich – stowarzyszenie skupiające ekonomistów i statystyków powstałe w 1917 w Warszawie. Jego celem było podniesienie poziomu i rozwój polskiej wiedzy ekonomiczno-społecznej. Założycielami były osoby skupione wokół redakcji kwartalnik „Ekonomista”, który w okresie międzywojennym był organem Towarzystwa. Publikowane w nim artykuły odegrały ważną rolę w rozwoju polskiej myśli statystycznej i ekonomicznej. W 1937 sekcja statystyczna wyodrębniła się w Polskie Towarzystwo Statystyczne. Towarzystwo wznowiło działalność w 1945.

Towarzystwo Kooperatystów – pierwsza organizacja spółdzielcza na ziemiach zaboru rosyjskiego, założona przez Edwarda Abramowskiego w 1906, z siedzibą w Warszawie. TK propagowało ideę spółdzielczości, prowadziło działalność patronacką nad stowarzyszeniami spóżywców. Wydawało dwutygodnik „Społem” poświęcony kooperacji spóżywców, upowszechnianiu idei spółdzielczości i stanowiący źródło informacji dla kierowników spółdzielczości. Przy „Społem” działało udzielające porad Biuro Informacyjne. W okresie międzywojennym stanowiło główny ośrodek myśli spółdzielczej w Polsce.

Towarzystwo Kopalń i Zakładów Hutniczych Sosnowieckich – założona w 1891 spółka oparta na kapitale francuskim i belgijskim mająca na celu przejmowanie

najważniejszych towarzystw górniczych i uzyskanie dominującej pozycji w przemyśle górniczo-hutniczym w Zagłębiu Dąbrowskim. Wskutek przejęć i nowych inwestycji Towarzystwo w końcu XIX w. stało się nowoczesnym, znakomicie prosperującym, największym przedsiębiorstwem w regionie. W okresie międzywojennym do Towarzystwa należały m.in. 34 kopalnie, zatrudniające 26 tys. osób. Po II wojnie światowej zakłady znacjonalizowano.

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Królestwie Polskim – instytucja długoterminowego kredytu hipotecznego w Królestwie Polskim, założona w 1825 z inicjatywy Ksawerego Druckiego-Lubeckiego. Celem Towarzystwa było udzielanie kredytów długoterminowych i wspieranie polskich właścicieli ziemskich. U schyłku XIX w. objęło około 80% majątków powyżej 90 morgów powierzchni. Towarzystwo pomagało oddłużać, ale także modernizować majątki ziemskie. W 1916 utworzyło własny Bank Ziemiański SA. W okresie międzywojennym obejmowało również część ziem wschodnich. Formalnie rozwiązane w 1950.

Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa – powstała w 1932 organizacja mająca na celu popularyzację i organizację aktywnych form wypoczynku i turystyki zimowej. Formy działalności to: aktywność na polu wydawniczym, organizacja imprez sportowych, organizacja urządzeń turystycznych, wypożyczanie nart młodzieży, utworzenie funduszu rozdawnictwa nart oraz propaganda narciarstwa w kraju i za granicą. Współpracowało z Polskim Związkiem Narciarskim i Polskimi Koleja-

mi Państwowymi. Przyczyniło się do znacznego rozwoju ratownictwa górskiego w Polsce. W 1935 liczyło 1268 członków.

Towarzystwo Kursów Naukowych – nieformalne stowarzyszenie działające w Polsce w latach 1978–1981, którego celem była działalność edukacyjna. Towarzystwo zostało powołane przez grupę 58 intelektualistów związanych z opozycją demokratyczną w styczniu 1978 w Warszawie. Główną jego aktywnością edukacyjną było organizowanie niezależnych wykładów i dyskusji z zakresu historii, socjologii, ekonomii czy literaturoznawstwa, które odbywały się w prywatnych mieszkaniach i kościołach w Warszawie, Poznaniu, Krakowie i we Wrocławiu. Przestało istnieć wraz z ogłoszeniem stanu wojennego.

Towarzystwo Naukowe Warszawskie – największe polskie stowarzyszenie naukowe w zaborze rosyjskim założone 1.03.1907 w Warszawie. Wśród członków założycieli byli naukowcy z Polskiej Akademii Umiejętności, Szkoły Głównej Warszawskiej oraz Kasy im. Józefa Mianowskiego. Formy aktywności to organizowanie zebrań naukowych, wykładów, odczytów, ogłaszanie konkursów na prace naukowe, prowadzenie działalności wydawniczej. W okresie II wojny światowej angażowało się w działalność konspiracyjną, wspierało powstanie podziemnego nauczania wyższego. W 1952 zlikwidowane, reaktywowane w 1981.

Towarzystwo Naukowe we Lwowie – polskie towarzystwo naukowe utworzone w 1901 z inicjatywy Oswalda Blazera jako

Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej. W l. 1920–1939 Towarzystwo Naukowe we Lwowie. Dzieliło się na wydziały: filologiczny, historyczno-filozoficzny, matematyczno-przyrodniczy. W skład wchodziła także sekcja sztuki i kultury. Polem działalności była organizacja odczytów, wykładów i konkursów, działalność wydawnicza, udzielanie pomocy finansowej na cele badawcze, inicjowanie powstawania ośrodków naukowych, muzeów i bibliotek.

Towarzystwo Naukowej Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego (Towarzystwo Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego) – założone 19.04.1841 w celu wsparcia finansowego edukacji polskiej młodzieży z Wlk. Ks. Poznańskiego. Działo do września 1939. W jego powołaniu czołową rolę odegrał Karol Marcinkowski, patron Towarzystwa od 1861. Swoim wsparciem umożliwiał chłopców z ubogich rodzin zdobycie wykształcenia lub zawodu. Fundusze Towarzystwa pochodziły z dobrowolnych składek i darów, w znacznej mierze od sfer ziemiańsko-inteligentnych i kleru.

Towarzystwo Osiedli Robotniczych – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością powołana do życia 1.11.1934 uchwałą Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. Jej celem była budowa i wynajem za niski czynsz mieszkań przeznaczonych dla pracowników zarabiających do 250 zł miesięcznie brutto. Udziałowcami spółki były Bank Gospodarstwa Krajowego, Fundusz Pracy, Zakład Ubezpieczeń Społecznych. TOR budował mieszkania małe o powierzchni 36 m² w domach wielorodzinnych i 42m² w jednorodzinnych,

skromnie wyposażone. Do 1938 zbudował lub sfinansował budowę 18,2 tys. izb.

Towarzystwo Oświaty Ludowej – organizacja społeczna propagująca polskie czytelnictwo w zaborze pruskim, założona w Poznaniu 4.01.1872 i nastawiona na szerzenie oświaty w języku polskim poprzez zakładanie bibliotek ludowych, wspieranie wydawnictw ludowych, kolportaż tanich książek oraz zakładanie i wspieranie ochronek. Towarzystwo na znacznie wyższy niż wcześniej poziom podniosło pracę oświatową, stając się wzorem dla późniejszych działań prowadzonych przez Towarzystwo Czytelni Ludowych. 23.12.1878 wyrokiem sądu pruskiego Towarzystwo zostało rozwiązane pod zarzutem prowadzenia agitacji politycznej.

Towarzystwo Pedagogiczne w Poznaniu – pierwsze stowarzyszenie skupiające nauczycielstwo polskie. Utworzone w 1848 przez Ewarysta Estkowskiego. Celem Towarzystwa była integracja polskich nauczycieli szkół elementarnych pozostających w rozproszeniu. Towarzystwo inicjowało akcje doskonalenia zawodowego. Jednym z głównych postulatów było szerzenie wiedzy pedagogicznej, podniesienie poziomu nauczania i kształcenia nauczycieli oraz działania na rzecz rozwoju intelektualnego i etycznego. Wydawało pismo „Szkoła Polska”. W 1849 zaprzestało działalności na skutek zaostrzenia prawa pruskiego.

Towarzystwo Politechniczne we Lwowie – stowarzyszenie techniczne założone w 1876 przez 22 inżynierów jako Towarzystwo Uczonych Techników. Pierwszym

prezesem został Roman Gostkowski. Celem stowarzyszenia była integracja techników, inżynierów posiadających wyższe wykształcenie oraz aktualizacja ich wiedzy technicznej. Towarzystwo utrzymywało się ze składek członkowskich i darowizn. W 1877 organizacja rozpoczęła wydawanie czasopisma „Dźwignia”, od 1883 jako „Czasopismo Techniczne”. Towarzystwo posiadała własną bibliotekę. Dla inżynierów były organizowane kursy uzupełniające wiedzę.

Towarzystwo Pomocy Naukowej dla Dziewcząt Polskich – powstała w Toruniu w 1870 organizacja nastawiona na wsparcie edukacji ubogich dziewcząt polskich w zaborze pruskim. Jedną z jego inicjatorek była Jadwiga Ślaska, która w 1868 opublikowała w „Gazecie Toruńskiej” *Odezwę do Polek* z apelem o zbieranie funduszy na cele dobroczynne. Pomoc kierowano do dziewcząt kształcących się w zawodach przemysłowych i artystycznych oraz przyszłych kierowniczek ochronek i nauczycielek. Towarzystwo kontynuowało działalność w okresie międzywojennym (w 1936/37 pomocą objęto 65 stypendystek).

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – stowarzyszenie powstałe w 1949 z połączenia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. W 1952 zlikwidowane przez władze, reaktywowane w 1957. Do zadań Towarzystwa należało ułatwianie wychowania dzieci poprzez m.in. prowadzenie domów dziecka, organizowanie kolonii, odczytów, przedstawień teatralnych, chórów dziecięcych, bibliotek, ogródków, kursów, wykładów dla wy-

chowawców i nauczycieli. Z czasem najważniejsza po II wojnie światowej organizacja kreująca nowoczesne formy wychowania i opieki nad dziećmi.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu – powstało 13.02.1857 w Poznaniu. Pierwszym prezesem został August Cieszkowski. Celem działalności były ochrona i rozwój kultury narodowej oraz nauki. Początkowo nastawione na nauki humanistyczne, z czasem poszerzało zakres zainteresowań o inne dziedziny. Wydawało m.in. „Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, stworzyło własną bibliotekę (ok. 80 tys. woluminów w 1880). Działalność Towarzystwa przyczyniła się do powołania w 1919 Uniwersytetu Poznańskiego. W 2022 TPN składała się z 7 wydziałów.

Towarzystwo Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta” – założone w 1894 pierwsze nowoczesne stowarzyszenie kobiece w Poznaniu. Jego inicjatorką była Aniela Tułodziecka, pierwszą przewodniczącą Walentyna Dziembowska. Prowadziło działalność jawną – polegającą na opiece nad ubogimi dziećmi z Poznania oraz tajną – obejmującą prowadzenie tajnej szkoły polskiej, kształcenie kadr pedagogicznych, opracowywanie programów nauczania i podręczników. Po 1918 skoncentrowało się na opiece nad dziećmi w wieku szkolnym. Działo do 1939.

Towarzystwo Reasekuracyjne Warta SA – polskie towarzystwo ubezpieczeniowe powstałe w 1920 w Poznaniu (od 1931 z siedzibą w Warszawie). W okresie dwudziestolecia międzywojennego było pierw-

szym (a w II połowie lat trzydziestych – jedynym) rodzimym przedsiębiorstwem, które prowadziło działalność reasekuracyjną. Założycielami były Krajowe Ubezpieczenie Ogniowe, Krajowe Ubezpieczenie na Życie, Poznański Bank Ziemian oraz Związek Producentów Rolnych. Po wojnie firma wznowiła aktywność 26.01.1946. W 1947 przeprowadzono jej nacjonalizację. W 2000 została sprywatyzowana.

Towarzystwo Robotnic Fabrycznych – założona przez Anielę Karłowską w 1889 w Poznaniu organizacja dla kobiet, początkowo o charakterze głównie religijnym, z czasem nastawiona na wsparcie kobiet pracujących. Członkinie korzystały z bezpłatnej porady prawnej, darmowej służby zdrowia, funduszu ślubnego, preferencyjnych zakupów maszyn do szycia. Do dyspozycji była dobrze wyposażona biblioteka. W 1906 Towarzystwo liczyło 800 członkiń, pracownic konfekcyjnych, praczek, tkaczek, służących. W 1907 weszło w skład Związku Katolickich Stowarzyszeń Kobiet Pracujących w Poznaniu.

Towarzystwo Rolnicze – organizacja ziemian Królestwa Polskiego utworzona w Warszawie 24.11.1857 w celu podniesienia poziomu rolnictwa ziem polskich. Działalność rozpoczęło w styczniu 1858, na czele stanął Andrzej Zamoyski, a organem były wydawane od 1842 „Roczniki Gospodarstwa Krajowego”. Wiosną 1861 liczyło ponad 4 tys. członków, zadania realizowało poprzez organizowanie konkursów i wystaw rolniczych, liczne publikacje i odczyty. W 1861 Towarzystwo przedstawiło własny program przeobrażenia stosunków rolnych drogą likwidacji

pańszczyzny i wprowadzenia czynszów. Rozwiązane przez władze 6.04.1861.

Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich – stowarzyszenie działające na Kresach Wschodnich w l. 1933–1939. Jego celem był rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny ziem wschodnich, a także ich polonizacja. Inicjatorem powołania Towarzystwa był Związek Naprawy Rzeczypospolitej. Towarzystwo prowadziło działalność społeczną, propagandową, naukową. Działalność wydawnicza obejmowała publikację m.in.: „Roczników Ziem Wschodnich” (w l. 1935–1936 „Kalendarza Ziem Wschodnich”), periodyku „Informacje dla Członków Sekcji Prasowej”, „Biuletynu TRZW”, „Komunikatów Zarządu Głównego”.

Towarzystwo Salezjańskie – bezhabitowe zgromadzenie zakonne założone w 1859 w Turynie przez Jana Bosco. Na ziemiach polskich od 1898. Główne formy jego działalności to zakładanie szkół, prowadzenie domów dziecka, oratoriów, świetlic i domów poprawczych, działalność misyjna. Do 1939 salezjanie uruchomili w Polsce m.in. 9 szkół, 16 internatów i 11 zakładów wychowawczych. W okresie powojennym prowadzili duszpasterstwo parafialne, angażowali się w ruch „Światło Życie” i katechizację młodzieży. Od 1979 podzieleni na 4 prowincje: warszawską, pilską, wrocławską i krakowską.

Towarzystwo Szkoły Ludowej – organizacja oświatowa założona w Galicji w 1891. Jej celem było: zwalczanie analfabetyzmu, prowadzenie szkół ludowych, usprawnienie kształcenia, tworzenie bibliotek i czytelni. W 1892 istniały 33 koła, które liczy-

ły 5050 osób. TSL zakładało szkoły, bursy dla uczniów, przedszkola, latem organizowano kolonie i półkolonie. W 1918 TSL prowadziło 47 szkół, do których uczęszczało 4087 uczniów. W 1919 wydało pierwszy podręcznik *Elementarz Towarzystwa Szkoły Ludowej*. W 1939 liczba szkół wyniosła 61, a uczniów – 1920. Zlikwidowane 1.08.1940.

Towarzystwo Tatrzańskie – pierwsza masowa organizacja turystyczna na ziemiach polskich powstała w 1873 jako Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie (od 1874 Towarzystwo Tatrzańskie). Wśród celów Towarzystwa znalazły się organizacja i rozwój turystyki górskiej zarówno w okresie letnim, jak i zimowym, organizacja stacji sportów zimowych górskich oraz lotnisk, ochrona przyrody gór, ich krajobrazu i zasobów etnograficznych, popieranie badań naukowych gór. W 1920 przemianowane na Polskie Towarzystwo Tatrzańskie. W 1950 włączone do Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego.

Towarzystwo Techników Naftowych – organizacja zawodowa założona w 1893 w celu propagowania postępu technicznego w przemyśle naftowym. Działalność Towarzystwa trwała jedynie cztery lata. Jego organem prasowym była wydawana od 1893 „Nafta. Czasopismo poświęcone sprawom krajowego przemysłu naftowego”, później przejęte przez Krajowe Towarzystwo Naftowe. Działalność Towarzystwa skupiona była wokół zagadnień i problemów związanych z geologią, wiertnictwem, technologią naftową, górnictwem wosku ziemnego oraz handlem produktami naftowymi.

Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego – związana z Polską Partią Socjalistyczną instytucja kulturalno-oświatowa prowadząca działalność wśród pracowników fizycznych w l. 1923–1948. Powstała z inicjatywy Ignacego Daszyńskiego na mocy uchwały PPS z 21.12.1922. Jej celem była działalność edukacyjna, kulturalna i samokształceniowa, akcja odczytowa i wydawnicza oraz oferowanie pomocy dla amatorskiego ruchu artystycznego w społecznościach robotniczych. Organizacja odegrała dużą rolę w podnoszeniu poziomu oświaty i rozwijaniu aktywności kulturalnej środowisk robotniczych.

Towarzystwo Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich – nowoczesne zakłady górniczo-hutnicze w Zagłębiu Staropolskim utworzone w 1885 przez Władysława Laki i Jerzego Pastora. Spółka prócz nowoczesnej huty posiadała kopalnię rud żelaza oraz hutę w okręgu krzyworskim (od 1898). Towarzystwo stało się drugim co do wielkości przedsiębiorstwem hutniczym w Królestwie Polskim. W okresie międzywojennym nastąpiła modernizacja zakładów nastawionych na produkcję zbrojeniową. Po wojnie działały jako Huta im. Marcelego Nowotki, od lat 90. Huta Ostrowiec.

Tramiel Jack – Idek Trzmiel, ur. 13.12.1928 w Łodzi, zm. 8.04.2012 w Monte Serreno w Kalifornii; pochodzący z Polski twórca Commodore Portable Typewriter producenta mikrokomputerów Commodore Personal Electronic Transactor (PET). Założyciel Tramiel Technology Ltd. Odkupił od Time Warner firmę Atari Inc. Wprowadził na rynek: kalkulatory oparte

o chipsety Texas Instruments, Atari 65XE, 130XE, Atari 800XL, Atari ST, konsolę do gier i komputer XEGS. W komputerach Atari zastosowano nowe rozwiązania techniczne, w tym złącza MIDI i oprogramowanie użytkowe. Współzałożyciel United States Holocaust Memorial Museum.

Tramwaj elektryczny – oparty na wykorzystaniu energii elektrycznej środek transportu miejskiego. W 1894 w związku z Wystawą Krajową otwarto pierwszą linię elektryczną we Lwowie. Pierwszym miastem w zaborze rosyjskim, które otrzymało tramwaj elektryczny, była Łódź (1898). W 1908 ukończono elektryfikację tramwajów w Warszawie. W 1918 tramwaje funkcjonowały w 11 polskich miastach. Po II wojnie światowej w związku z rozwojem motoryzacji część linii likwidowano. Po 1989 następowała modernizacja sieci, np. szybki tramwaj w Poznaniu (1997), niektóre likwidowano (Gliwice w 2009).

Tramwaj konny – lekki środek transportu miejskiego składający się z zaprzęgu oraz jednego lub dwóch koni. Pierwszy tramwaj konny na ziemiach polskich uruchomiono 11.12.1866 w Warszawie (Żelazna Droga Konna). Trasa liczyła 6 km, łączyła Dworzec Wiedeński i Dworzec Terespolski. W większości miast linie łączyły dworzec kolejowy z resztą miasta. Tramwaje konne pod koniec XIX i na początku XX wieku zostały zastąpione tramwajami elektrycznymi. Ostatni tramwaj konny funkcjonował do 1967 w Mrozach w powiecie mińskim. 10.08.2012 nastąpiła jego reaktywacja.

Trechciński Roman – ur. 3.07.1882 w Warszawie, zm. 19.08.1944 w Warszawie; inżynier elektryk, elektrotechnik. Główny inżynier produkcji Rosyjskiego Towarzystwa L.M. Ericsson w Petersburgu, następnie dyrektor fabryki telefonów w Moskwie (1916). Profesor Politechniki Warszawskiej. Autor 25 patentów. Prekursor automatyzacji polskich sieci telefonicznych. Pionier telefonii, telegrafii oraz sygnalizacji. Twórca systemu samoczynnej blokady kolejowej. Założyciel ośrodka produkcyjno-badawczego w Zakładzie Fizyki Politechniki Warszawskiej, produkujących odbiorniki OBA.

Trigger Composites – założona w 2006 w Grodzisku Dolnym k. Trynicy firma zajmująca się produkcją urządzeń precyzyjnych w zakresie awioniki i konstrukcji bezzałogowych systemów latających, poduszkowców, złożonych struktur kompozytowych. W 2010 stworzono bezzałogowy samolot, którego głównym celem było fotogrametria. W 2014 wypuszczono na rynek drona rolniczego „Pteryx”. W latach 2014–2016 wyprodukowano zestawy kompozytowe struktur nadwozia dla samochodu rajdowego VW Polo WRX. W 2018 powstała seria samolotów bezzałogowych pionowego startu i lądowania.

Trójkąt bezpieczeństwa – obszar Rzeczypospolitej mający stanowić miejsce rozmieszczenia przemysłu zbrojeniowego bezpiecznie oddalone od granic z Niemcami i ZSRS. W 1921 władze wojskowe za taki obszar uznały rozwidlenie Wisły i Sanu. W kolejnych latach koncepcję rozwijano. W 1928 w rozporządzeniu w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych pojęcie to

dotyczyło obszarów w ramionach Dunajca, Wisły i Sanu. Do koncepcji nawiązali twórcy Centralnego Okręgu Przemysłowego, którzy zakładali stworzenie go na obszarze trójkąta rozszerzonego o sąsiednie tereny.

Trórzaborowe zjazdy kobiet – spotkania aktywistek postulujących przyznanie kobietom pełnych praw obywatelskich. Delegacje przygotowujące się do udziału w zjazdach powstawały w trzech zaborach i na emigracji. Zjazdy odbyły się w Krakowie w październiku 1905 i w Warszawie w czerwcu 1907. W Warszawie przemówienie inauguracyjne wygłosiła Maria Konopnicka. Celem zjazdów było wypracowanie przez środowiska kobiece wspólnego stanowiska wobec zmieniających się stosunków społecznych, ekonomicznych i politycznych. Domagano się m.in. uzyskania równych praw majątkowych i rodzicielskich dla kobiet.

Trybunał Konstytucyjny – sąd konstytucyjny rozstrzygający spory konstytucyjne w państwie, w szczególności orzekający o zgodności ustaw z konstytucją. Powstał na mocy noweli konstytucyjnej z 26.03.1982, działalność orzeczniczą rozpoczął w 1986. Jest odrębnym od sądów, samodzielnym organem konstytucyjnym państwa, niezależnym od władzy politycznej. Po 1989 uzyskał prawo do ustalania obowiązującej wykładni ustaw; orzeczenia Trybunału o niekonstytucyjności ustaw mogą być odrzucane przez Sejm większością 2/3 głosów. Organami Trybunału są Prezes oraz Zgromadzenie Ogólne Sędziów.

Trybunał Stanu – konstytucyjny organ władzy sądowniczej. Wprowadzony przez

Konstytucję marcową w 1921, funkcjonowanie rozpoczął 1.06.1921. W jego skład wchodził Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, 8 sędziów wybranych przez Sejm spoza swojego grona oraz 4 sędziów wybieranych przez Senat. Po 1945 zlikwidowany. Przywrócony ustawą z 26.03.1982. Jego zadaniem jest rozpatrywanie spraw o naruszenie konstytucji lub ustaw przez organy władzy ustawodawczej i wykonawczej. W skład Trybunału Stanu wchodzi Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, 2 zastępców oraz 16 sędziów członków wybieranych przez Sejm.

Tryliński Władysław – ur. 20.06.1878 w Telszach, zm. 6.02.1956 w Warszawie; inżynier komunikacji, wynalazca. Autor technologii układania twardej nawierzchni drogowej z sześciokątnych betonowych płyt. Wynalazca żelbetowych podkładów kolejowych. Uzyskał patenty na jezdnię drogową i chodniki z płyt betonowych sześciokątnych, dwudzielną formę metalową do wyrobu płyt, żelbetową nawierzchnię kolejową. Ze Stefanem Brylą skonstruował pierwszy w Europie most spawany w Marzęcinie na rzece Słudwi w pobliżu Łowicza, miał udział w odbudowie dróg i mostów zniszczonych w czasie I wojny światowej.

Trzaska, Evert i Michalski – założone w 1919 przez Władysława Trzaskę, Ludwika Everta i Jana Michalskiego wydawnictwo specjalizujące się w publikowaniu encyklopedii, słowników i wielotomowych dzieł zbiorowych (istniało do 1951). W 1920 spółka otworzyła księgarnię oferującą asortyment polski i obcojęzyczny (wydawnictwa naukowe, medyczne, techniczne, dział czasopism), prowa-

dziła sprzedaż ratalną i wysyłkową. Na-
kładem wydawnictwa ukazały się m.in.
Ilustrowana encyklopedia TEM (1925–
1932), *Encyklopedia staropolska* (1937–
1939), *Wielka historia powszechna* (1934–
1939).

Trzeciński Juliusz – ur. 26.08.1880
w Ostrowie nad Gopłem, zm. 13.10.1939
w Gniewkowie; polityk, działacz społecz-
ny i gospodarczy. Szef Wydziału I Gospo-
darstwa Krajowego i Biura Prawno-Poli-
tycznego Komisarjatu Naczelnej Rady
Ludowej. Minister byłej dzielnicy pruskiej
(1921). Opowiadał się za scaleniem ziem
zaboru pruskiego z pozostałym teryto-
rium kraju. Autor uchwały Sejmu Usta-
wodawczego w sprawie budowy portu
w Gdyni (1921). Aktywny działacz wielu
organizacji społecznych i gospodarczych.
Prezes Rady Naczelnej Związku Obrony
Kresów Zachodnich. Wiceprezes Związku
Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej.

Trzebiński Józef – ur. 1.03.1867 w Kozu-
bach Wielkich, zm. 30.08.1941 w Wilnie;
botanik, mikolog. Prekursor rozwoju
polskiej fitopatologii. Badacz zbiorowisk
roślinnych Jezior Trockich. Specjalista
w zakresie chorób roślin uprawnych,
grzybów pasożytniczych oraz florystyki
roślin kwiatowych. Wybitny znawca cho-
rób buraka cukrowego. Autor opracowa-
nia zbiorów chwastów występujących
w roślinności ukraińskiej. Organizator Stacji
Ochrony Roślin i dyrektor Ogrodu Bota-
nicznego w Warszawie. Profesor w Kate-
drze Systematyki Roślin na Uniwersytecie
Stefana Batorego w Wilnie (1924–1937).

Trzeci sektor – sektor organizacji podej-
mujących aktywność społeczno-gospo-

darczą nienastawionych na zysk (sektor
non-profit) i niebędących elementem
struktury państwa (organizacje pozarzą-
dowe). W Polsce organizacje III sektora
odgrywały znaczącą rolę, zwłaszcza w sfe-
rze postępu społecznego, już w okresie
międzywojennym, po 1989 wyraźnie
zwiększyły swoją aktywność. Działalność
sektora reguluje ustawa o działalności
pożytku publicznego i o wolontariacie
z 24.04.2003. Liczba organizacji III sekto-
ra (fundacje, stowarzyszenia) w 2021
wyniosła 138 tys.

Trzeciecki Tytus – ur. 28.12.1811 w Baża-
nowie, zm. 24.12.1878 w Polance; zie-
mianin, przemysłowiec naftowy, społecz-
nik. W 1854 założył wspólnie z Ignacym
Łukasiewiczem pierwszą na świecie ko-
palnię ropy naftowej w Bóbrce, od 1861
jeden z udziałowców, wraz z Łukasiewi-
czem i Karolem Klobassą, spółki prowa-
dzącej zakład. Otwarty na nowinki tech-
niczne wizjoner, szeroko angażował się
w inicjatywy społeczne i gospodarcze;
współtwórca Towarzystwa Zaliczkowego
w Krośnie, działał na rzecz odrodzenia
rzemiosła tkackiego oraz Towarzystwa
Wzajemnych Ubezpieczeń od Ognia.

TS-16 „Grot” – nowatorski projekt samo-
lotu myśliwsko-szturmowego oraz szkol-
no-treningowego opracowany przez
zespół Tadeusza Sołtyka w WSK-Okecie.
Miał być przeznaczony dla uczniów do
szkolenia w pilotażu samolotów nad-
dźwiękowych, ale też do działania bojo-
wego. Samolot miał być napędzany
dwoma silnikami SO-2 z dopalaczem;
projektowany w Instytucie Lotnictwa.
Miał osiągać prędkość maksymalną
1,3 Macha (ok.1600 km/h). Na przełomie

1963/64 prace wstrzymano. Oficjalnym powodem były względy ekonomiczne, a nieoficjalnie niechęć ZSRS i władz polskich.

Tucholski Tadeusz – ur. 30.04.1898 w Rogowie k. Pruszkowa, zm. 30.04.1940 w Katyniu; chemik. Kierownik Laboratorium Chemicznego i Pirotechnicznego Warsztatu Amunicyjnego nr 2 w Poznaniu. Prowadził badania w zakresie materiałów wybuchowych, w tym amunicji do działek przeciwpancernych. Twórca dyferencjalnego kalorymetru rejestrującego procesy przemiany materiałów wybuchowych w czasie ich ogrzewania. Wynalazca metody dyferencjalnej analizy termicznej związków wybuchowych przy użyciu ich w minimalnej ilości 0,02 g. Metodę cechowała wysoka precyzja, a także całkowite bezpieczeństwo prowadzonych prób.

Tułodziecka Aniela – ur. 2.10.1853 w Dąbrowie Starej, zm. 11.10.1932 w Poznaniu; działaczka społeczna i oświatowa. Współzałożycielka w 1894 Towarzystwa Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”, które pod przykrywką legalnej działalności charytatywnej prowadziło na szeroką skalę akcję tajnego nauczania. Tułodziecka kierowała organizacją w l. 1900–1927. Aktywnie uczestniczyła w ponadzaborowym ruchu kobiet, wzięła m.in. udział w pierwszym zjeździe kobiet w Zakopanem w 1899, zaś w 1908 współorganizowała zjazd kobiet ze wszystkich zaborów w Poznaniu.

Tułodziecka Zofia – ur. 24.04.1850 w Dąbrowie Starej, zm. 7.06.1924 w Poznaniu;

działaczka społeczna i zawodowa. Aktywna działaczka Towarzystwa Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”. W 1903 założyła w Poznaniu pierwszy w Wielkopolsce samodzielny kobiecy związek zawodowy Stowarzyszenie Personaułu Żeńskiego w Handlu i Przemysle, którego celem była walka o interesy pracujących kobiet (istniał do 1920). Stowarzyszenie prowadziło bezpłatne pośrednictwo pracy, poradnictwo prawne, organizowało kursy zawodowe oraz pracę oświatową i kulturalną.

Tułodziecki Stanisław – ur. 1.04.1909 w Wymyślinie, zm. 28.10.2014 w Warszawie; pedagog, działacz społeczny. Po II wojnie światowej zaangażowany w proces odbudowy szkół. Współpracował z Chłopskim Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, włączając się w akcje dożywiania dzieci i pozyskiwania darów z UNRRA i PCK. Autor opracowań i zarządzeń dotyczących organizacji domów dziecka. Od 1947 sekretarz generalny Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci organizującego opiekę dla tysięcy dzieci. Redagował „Przyjaciela Dzieci”, dodatek to „Robotnika”. W l. 1957–1969 prezes Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

Tur Jan – ur. 25.08.1875 w Radziwiliszkach, zm. 8.05.1942 w Warszawie; embriolog, zapoczątkował badania nad działaniem radu na organizmy, zwłaszcza w okresie zarodkowym. Badania prowadził m.in. na Uniwersytecie Lwowskim, w stacjach badawczych we Francji, na Helgolandzie i w Saratowie, wykładał w Towarzystwie Kursów Naukowych. W 1915 współorganizował polski Uniwersytet Warszawski, gdzie od 1919 kierował

Zakładem Anatomii Porównawczej. Członek wielu towarzystw naukowych. Autor wielu prac naukowych i popularnych z zakresu morfologii i genezy form potwornych w rozwoju gadów i ptaków.

Turzyma Maria (właśc. Maria Wiśniewska) – ur. w 1860 w Krakowie, zm. 23.08.1922 w Trzęsówce; pisarka, publicystka, działaczka na rzecz praw kobiet. Walczyła o przyznanie kobietom praw politycznych oraz dostępu do wyższej edukacji. W l. 1902–1905 wydawała w Krakowie „Nowe Słowo”. Dwutygodnik społeczno-literacki poświęcony sprawom kobiet”, w którym publikowały m.in. Maria Dulebianka, Kazimiera Bujwidowa, Izabela Moszczeńska. W 1904 założyła stowarzyszenie Związek Kobiet i przewodziła mu. Podczas I wojny światowej działała w krakowskim kole Ligi Kobiet Galicji i Śląska.

Tusk Donald – ur. 22.04.1957 w Gdańsku; historyk, polityk. W 1990 współzałożyciel, w l. 1991–1994 przewodniczący Kongresu Liberalno-Demokratycznego, ugrupowania opowiadającego się za szybkimi reformami rynkowymi w Polsce. W 2001 współtworzył Platformę Obywatelską, jej przewodniczący w kolejnych latach. W l. 2007–2014 prezes Rady Ministrów. W l. 2014–2019 jako pierwszy polityk z Europy Środkowej sprawował funkcję przewodniczącego Rady Europejskiej. 1.12.2019 został przewodniczącym największego ugrupowania politycznego w Parlamencie Europejskim – Europejskiej Partii Ludowej. 13.12.2023 ponownie stanął na czele rządu RP.

Twardowski Kazimierz – ur. 20.10.1866 w Wiedniu, zm. 11.02.1938 we Lwowie;

filozof i psycholog. Twórca lwowskiej szkoły filozoficznej i pierwszego w Polsce laboratorium do eksperymentalnych badań psychologicznych. Oddzielał filozofię od logiki, matematyki, metafizyki, religii i światopoglądów. Traktował ją jako dziedzinę opartą na doświadczeniu. W badaniach korzystał z analizy semiotycznej i tezy intencjonalności. Sformułował analizę przedstawień, argumenty o treści i przedmiocie, badał teorię względności prawdy. Jego uczniami byli m.in. Władysław Tatarkiewicz i Tadeusz Kotarbiński.

Tworzenie ośrodków zdrowia – inicjatywa Fundacji Rockefellera, w ramach której tworzone tzw. wzorowe okręgi sanitarne; działały w nich ośrodki zdrowia oraz stacje opieki nad matką i dzieckiem. Pierwsze takie okręgi zostały założone w 1925 w powiecie skierniewickim i na Mokotowie, 1929 funkcjonowało 151 ośrodków zdrowia. Do 1939 powstało ponad 600 ośrodków wzorowanych na modelu amerykańskim. Okręgi wzorowe i ośrodki zdrowia miały prowadzić akcję zapobiegania chorobom społecznym oraz uświadamiania, profilaktyki chorób, promowania higieny i zdrowego stylu życia.

Tyczyński Stanisław – ur. 25.01.1958 w Krakowie; dziennikarz, założyciel Radia RMF FM. Inicjator retransmisji francuskiego FUN Radia jako Radio FUN Małopolska (RMF), uruchomionego 15.01.1990 jako pierwsza komercyjna stacja radiowa w Polsce. Stacja posiadała własny helikopter, nowoczesne wozy oraz biura korespondentów w miejscach prowadzonych konfliktów zbrojnych. Prezes RMF w l. 1990–2004, od 2004 Prezes Zarządu spółki Broker FM. W 2000 stwo-

rzył Digit Cinema (Alvernia Studios), zajmujące się produkcją filmów fabularnych oraz realizacją projektów kulturalnych.

Tymczasowy Komitet Doradczo-Naukowy

– organ doradczy przy Ministerstwie Spraw Wojskowych zajmujący się koordynacją współpracy środowiska naukowego i struktur wojskowych, działający w l. 1933–1938. Utworzony w celu prowadzenia badań naukowych i rozwojowych w zakresie obronności, modernizacji sił zbrojnych i zwiększenia produktywności wojskowo-gospodarczej kraju. Prace dotyczyły zagadnień uzbrojenia, technologii eksperymentalnych, przygotowania kadry naukowej i technicznej. Prowadzono też badania nad opracowaniem karabinu elektrycznego, „promieni śmierci” (laser), bomb zapalających.

Tysza Kazimierz – ur. 1.03.1873 w Kaliszu, zm. 25.01.1951 w Londynie; inżynier technolog. członek Państwowej Rady Komunikacyjnej oraz władz elektrowni i przedsiębiorstw przemysłowych. Specjalista w zakresie projektowania mostów żelbetowych. Minister kolei żelaznych w rządzie Władysława Grabskiego (1923–1925). Pośredniczył w pozyskiwaniu środków na budowę nowych linii kolejowych, m.in. Herby–Gdynia. Prezes Rady Nadzorczej Towarzystwa Przemysłowego Lilpop, Rau i Loewenstein. Doradca ds. transportu przy Rządzie RP na Uchodźstwie (1941–1945).

Tyszkiewicz Dorota – ur. 2.08.1965, właścicielka firmy Melex, mającej siedzibę w Mielcu, producenta pojazdów elektrycznych napędzanych silnikiem elektrycznym, będącej kontynuatorem pro-

dukcji pojazdów elektrycznych zapoczątkowanych w 1970 w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Mielec”. W 2004 wraz z mężem Andrzejem wykupiła Wytwórnię Pojazdów Melex „PZL-Mielec” Sp. z o.o. Od tej pory działała jako Melex A&D Tyszkiewicz. Po śmierci Andrzeja Tyszkiewicza w 2008 firmę prowadziła samodzielnie. W 2020 przedsiębiorstwo produkowało pojazdy elektryczne w ponad 100 różnych wersjach.

Tyszkiewicz Stefan – ur. 24.11.1894 w Warszawie, zm. 6.02.1976 w Londynie; wynalazca, konstruktor, pionier z dziedziny motoryzacji. W 1924 założył spółkę Automobiles Ralf Stetysz produkującą samochody własnej konstrukcji. Charakterystyczną cechą był niski środek ciężkości zapewniający stabilność jazdy. Podczas walk o Monte Cassino skonstruował urządzenie wykrywające i unieszkodliwiające przeciwpiechotne miny niemagnetyczne. Po 1944 pozostał na emigracji. Autor patentów m.in. na wynalazek ogrzewający samochód i aparat latający oraz na aparaty do dyktowania i odtwarzania na odległość.

Ubezpieczalnie społeczne – instytucje powszechnego i przymusowego ubezpieczenia chorobowego powołane do życia na mocy ustawy scaleniowej z 1933. Zastąpiły kasy chorych, ich zakres zadań był jednak znacznie szerszy i obejmował działania związane ze wszystkimi rodzajami ubezpieczeń. W 1934 powstało 67 ubezpieczalni, w 1939 było ich 60. Po wojnie działało 61 ubezpieczalni obejmujących nowe terytorium kraju. W 1950 w ramach procesu wprowadzania w życie systemu gospodarki planowej zostały

zlikwidowane i zastąpione terenowymi oddziałami Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Ubezpieczenia rodzinne – świadczenie wprowadzone od 1.01.1948 na mocy dekretu z 28.10.1947. Założeniem była pomoc państwa w utrzymaniu rodziny; miały być uzupełnieniem płac oraz świadczeń rentowych. Zasiłki rodzinne włączono w system ubezpieczeń społecznych. Uprawnienie do ich pobierania powiązane z zatrudnieniem (zatrudnienie w pełnym wymiarze godzin, jego ciągłość) albo z uprawnieniami do pobierania zaopatrzeń lub rent z tytułu pracy. System zasiłków był obsługiwany przez Fundusz Zasiłków Rodziny zarządzany przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Ubezpieczenia społeczne – system świadczeń zabezpieczający pracowników i ich rodziny przed następstwami utraty lub ograniczenia możliwości zarobkowania, utraty żywiciela lub zwiększenia obciążeń rodzinnych. Na ziemiach polskich do 1918 obowiązywały systemy państw zaborczych. W okresie międzywojennym wprowadzono ubezpieczenie chorobowe (1920), wypadkowe (1924), od bezrobocia (1924), pracowników umysłowych (1927). W 1933 przyjęto ustawę scaleniową, która rozciągnęła na wszystkie części kraju ubezpieczenie emerytalne. W 1948 wprowadzono ubezpieczenie rodzinne.

Ubezpieczenie społeczne rolników – odrębny system ubezpieczeń społecznych obejmujący rolników. Jego początki sięgają lat 60. XX w., jednolite ubezpieczenia rolnicze zainicjowano ustawą

z 27.10.1977, zaś połączenie rolniczych oraz pracowniczych systemów ubezpieczeń społecznych nastąpiło na mocy ustawy z 14.12.1982. Ustawą z 20.12.1990 ubezpieczenie rolników (ubezpieczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie oraz emerytalno-rentowe) zostało wyodrębnione z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Instytucją wykonawczą jest Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Układy zbiorowe pracy – umowy zawierane pomiędzy pracodawcami lub ich grupami a związkami zawodowymi, ustalające warunki indywidualnych umów o pracę oraz określające związane z pracą wzajemne zobowiązania stron. W l. 1919–1920 ustawowo uregulowano umowy robotników rolnych i dozorców. Podstawy prawne dla umów zbiorowych znalazły się w Kodeksie zobowiązań z 1933, w którym umowy uznano za kształtujące stosunki pracy w sposób niezmienny. W 1937 uchwalono ustawę o układach zbiorowych, która umożliwiała nadawanie im mocy powszechnie obowiązującej.

Ulam Stanisław – ur. 13.04.1909 we Lwowie, zm. 13.05.1984 w Santa Fe w USA; matematyk, przedstawiciel lwowskiej szkoły matematycznej, współtwórca amerykańskiej bomby termojądrowej. W 1933 obronił rozprawę doktorską. Stworzył definicję nieskończonej gry dwuosobowej o informacji zupełnej. W 1935 wyjechał do USA, od 1943 w projekcie Manhattan w ośrodku badań jądrowych w Los Alamos. Przyczynił się do stworzenia bomby termojądrowej. Prowadził badania nad statystyką powielania neutronów. W l. 1944–1955 jeden

z twórców programu Orion, w którego ramach pracowano nad napędem rakiet kosmicznych.

Umasowienie szkolnictwa wyższego – proces szczególnie zauważalny pod koniec I. 90. XX w. oraz w pierwszych latach XXI w., polegający na znacznym wzroście liczby uczelni wyższych (publicznych i niepublicznych) oraz liczby studentów. Zjawiskiem towarzyszącym temu trendowi było powstanie niepublicznych szkół wyższych. W l. 1990–2017 liczba szkół wyższych zwiększyła się ze 162 do 390, a liczba studentów z 390 tys. do 1 292 tys. (w szczytowym 2005 wyniosła 1 940 tys.). Odsetek osób z wykształceniem wyższym wzrósł z 6,9% w 1988 do 17,1% w 2011 oraz 23,1% w 2021.

„Unia” (Koło Ziemianek w Kobryniu) – powstałe w 1905 w guberni mińskiej tajne stowarzyszenie kobiece. Jego założycielką była Maria Rodziewiczówna, aktywnie działająca w Stowarzyszeniu Zjednoczonych Ziemianek, która zainicjowała działalność koła w Kobryniu podczas zebrania kobiet z okolicznych dworów we wrześniu 1905. Członkinie prowadziły działalność gospodarczą, społeczną, kulturalną i oświatową. Koło zrzeszało katoliczki ze środowiska ziemiańskiego, spotykało się raz w miesiącu. W 1907 władze rosyjskie zalegalizowały „Unię”.

Unia Polskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego – organizacja konsolidująca polskie firmy z branży górniczej i hutniczej. Została powołana 20.04.1932, a jej siedzibę ustanowiono w Katowicach. Celem stowarzyszenia było reprezentowanie i obrona interesów polskiego

przemysłu węglowego, Unia miała też być instrumentem w dążeniach władz śląskich do uszczuplenia wpływów niemieckiego kapitału, którego przedstawiciele nie weszli w skład organizacji. Unia wypracowywała uzgadnianie stanowisk przedsiębiorstw w sprawach gospodarczych, stając się w l. 30. ważnym narzędziem reprezentacji interesów polskiego przemysłu węglowego i hutniczego. Działała do września 1939.

Unia Związków Spółdzielczych w Polsce – federacja spółdzielcza, organizacja mieszczańskich związków i central gospodarczych założona w listopadzie 1924 w Poznaniu. Prowadziła działalność instruktażową, propagandową oraz szkoleniową. Powstała z inicjatywy ks. Stanisława Adamskiego z połączenia Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu, Związku Rewizyjnego Spółdzielni Polskich w Warszawie i Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych we Lwowie. W 1934 weszła w skład Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej.

Unifikacja sieci kolejowej – niezbędny element procesu unifikacji ekonomicznej terenów niepodległej Polski. Plan rekonstrukcji sieci kolejowej powstał w 1919. Pierwszą ważną inwestycją było połączenie stolicy z Poznaniem. Trasa Kutno–Strzałkowo została oddana do użytku w 1921. W 1924 otwarto trasę Nasielsk–Sierpc, stanowiącą część budowanej etapami trasy do Torunia. W 1926 otwarto trasę Łódź–Kutno pozwalającą na sprawne połączenie Łodzi z Pomorzem Gdańskim. Najważniejszą inwestycją była

budowa magistrali węglowej Herby Nowe – Gdynia realizowana w l. 1925–1931.

Unitra-Rzeszów – założone w 1979 jako filia bydgoskiego zakładu „Eltra” przedsiębiorstwo produkujące sprzęt radio-techniczny. Należało do zrzeszenia „Unitra”. W 1979 rozpoczęło montaż odbornika „Monika”. Początkowo był to jedyny w kraju producent przenośnych radioodbiorników. Od 1983 zakład funkcjonował jako samodzielny podmiot Unitra-Rzeszów. W 1985 rozpoczęło produkcję odbornika „Roksana”. Od 1986 produkowano stereofoniczny, miniaturowy najmniejszy w kraju odbornik słuchawkowy RS-101. W 1992 przedsiębiorstwo zostało postawione w stan likwidacji.

Uniwersytet Latający – tajna wyższa uczelnia działająca w l. 1882–1905 w Warszawie. Założycielką była Jadwiga Szczawińska-Dawidowa, uczęszczająca od 1882 na organizowane w domach prywatnych w Warszawie konspiracyjne kursy samokształceniowe dla kobiet. Kursy te w 1885 przekształciły się w Uniwersytet Latający. W l. 90. XIX w. stał się on najważniejszym ośrodkiem życia naukowego w zaborze rosyjskim. Na zajęcia dołączyła również młodzież męska. Uniwersytet przygotował do dalszych studiów i pracy wiele przyszłych działaczy społecznych, oświatowych czy politycznych.

Upowszechnienie artykułów gospodarstwa domowego – postęp w dziedzinie agd wiązał się na ziemiach polskich z upowszechnieniem gazu i energii elektrycznej. W l. 1918–1939 w domach pojawiły się sprzęty gazowe: kuchenki,

piece ogrzewające wodę, żelazka, a w mniejszym stopniu elektryczne: lampy, żelazka, maszyny do szycia, odkurzacze, kuchenki. Te ostatnie popularne stały się w l. 50. Dekadę później część gospodarstw posiadała pralki, odkurzacze, lodówki. W l. 70 pojawiły się pralki automatyczne, roboty kuchenne, sokowirówki, słabo jednak dostępne w warunkach gospodarki niedoboru.

Upowszechnienie lamp naftowych – umasowienie nowego źródła światła, będącego skutkiem wynalezienia lampy naftowej i rozwoju przemysłu naftowego. Prototyp lampy naftowej stworzył Ignacy Łukasiewicz. Po raz pierwszy zastosowano ją 31.07.1853 w szpitalu we Lwowie. W 1854 w Gorlicach została zapalona pierwsza uliczna lampa naftowa. Upowszechnienie lamp nastąpiło w l. 1860–1880, czemu sprzyjało wprowadzenie przemysłowych metod wytwarzania urządzeń i niska cena nafty. Oświetlenie naftowe zostało wyparte wraz z zakończeniem procesu elektryfikacji wsi w XX w.

Urbanizacja – proces zwiększania udziału mieszkańców miast w strukturze ludności stanowiący o stopniu zaawansowania przemian modernizacyjnych zachodzących wraz z industrializacją. Na ziemiach polskich wskutek barier instytucjonalnych znacząco opóźniony. W 1921 mieszkańcy miast stanowili 24,6% ludności kraju, w 1931 było to 27,4%, w 1938 – 30%. W 1946 w miastach mieszkało 31,8% ludności, w kolejnych latach wraz z industrializacją i migracją mieszkańców wsi do miast wskaźnik urbanizacji się zwiększał, osiągając w 1970 52,3%, w 1988 – 61,2%, a w 2002 – 61,8%.

Ursus – producent samochodów ciężarowych i ciągników rolniczych. Firma założona w 1893 w Warszawie, początkowo dostarczała maszyny dla przemysłu spożywczego, w 1918 powstał prototyp polskiego ciągnika. Od 1920 Fabryka Silników i Traktorów „Ursus” SA. W I. 1930–1939, po przejęciu przez Państwowe Zakłady Inżynierii, produkowała również pojazdy i silniki dla wojska. Po wojnie Ursus współpracował z firmami Zetor (Czechosłowacja) i Massey-Ferguson (Anglia). Najpopularniejszym modelem był Ursus C-330. W 1998 firmę przekształcono w Zakłady Przemysłu Ciągnikowego „Ursus” SA.

Ursus Ekovolt – polski autobus elektryczny, zbudowany w 2014 w zakładach Ursusa we współpracy z inżynierami Politechniki Lubelskiej. To niskopodłogowy 12-metrowy elektryczny autobus miejski. Do konstrukcji prototypu wykorzystano elektrykę pochodzącą od polskiej firmy Enika. Innowacyjność autobusu polega na nowej lokalizacji baterii. Po bokach pojazdu, na wysokości podłogi. To rozwiązanie pozwala na szybsze, sprawniejsze i wygodniejsze doładowanie baterii na przystankach końcowych. Koszty eksploatacyjne są niższe o 75% w porównaniu do tradycyjnego autobusu.

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – organ administracji państwowej powołany jako Urząd Antymonopolowy ustawą z 24.02.1990 o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym w celu zapewnienia rozwoju konkurencji, ochrony podmiotów gospodarczych narażonych na stosowanie praktyk monopolistycznych oraz ochrony interesów kon-

sumentów. Od 1996 jako UOKiK. Na podstawie ustawy z 16.02.2007 o ochronie konkurencji i konsumentów do zadań Urzędu należą: kształtowanie polityki antymonopolowej (konkurencji), ochrona konsumentów oraz opiniowanie projektów pomocy publicznej.

Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej – organ centralnej administracji państwowej powołany 13.12.1918. Do zakresu obowiązków Urzędu należało nadawanie patentów na wynalazki, a także świadectw ochronnych na wzory użytkowe i zdobnicze oraz znaki towarowe. Pierwsze znaki towarowe i patenty zarejestrowano w 1924. Ogółem w okresie międzywojennym Urząd Patentowy udzielił 29 541 patentów na wynalazki i dokonał rejestracji 15 120 wzorów. Urząd Patentowy miał wielkie zasługi w kodyfikacji i ochronie praw w zakresie wynalazków i znaków towarowych.

Ustawa o publicznej służbie zdrowia – ustawa z 15.06.1939 mająca stworzyć podstawy budowy w Polsce powszechnego i dostępnego dla wszystkich obywateli systemu organizowanej przez władze publiczne ochrony zdrowia. System publicznej służby zdrowia miał się opierać na sieci organizowanych i prowadzonych przez gminy ośrodków zdrowia oraz zakładach leczniczych również utrzymywanych przez władze samorządowe. Wybuch wojny uniemożliwił wejście w życie przepisów ustawy, jednak przez pierwsze lata powojenne pozostawała ona podstawą funkcjonowania ochrony zdrowia w kraju.

Ustawa o samorządzie gminnym – ustawa z 8.03.1990 o samorządzie gminnym

uchwalona przez sejm X kadencji i stanowiąca fundament odbudowy **samorządu gminnego** i społeczeństwa obywatelskiego. Oddawała w ręce samorządów wiele kompetencji i zasobów majątkowych wcześniej należących do rad narodowych, stanowiących część scentralizowanego systemu zarządzania państwem. Jej skutkiem była szeroka aktywizacja społeczności lokalnych i wiele inwestycji samorządowych nakierowanych przede wszystkim na rozwój infrastruktury techniczno-ekonomicznej oraz społecznej gmin.

Ustawa o samorządzie powiatowym – ustawa z 5.06.1998 będąca częścią **reformy samorządowej**, która weszła w życie w 1999 i przywróciła trójszczeblowy podział administracji terytorialnej. Powołano do życia 308 powiatów ziemskich i 65 miast na prawach powiatu (później powstało jeszcze 7 nowych powiatów). W myśl reformy powiat stanowiący lokalną wspólnotę samorządową miał liczyć co najmniej 100 tys. mieszkańców, w jego skład miało wchodzić co najmniej 5 gmin, a liczba ludności w mieście stanowiącym siedzibę powiatu miała liczyć minimum 10 tys. mieszkańców.

Ustawa o samorządzie województwa – ustawa z 5.06.1998 będąca częścią **reformy samorządowej**, która weszła w życie w 1999 i przywróciła trójszczeblowy podział administracji terytorialnej. Ustawa regulowała kwestie powołania i funkcjonowania samorządu województwa stanowiącego wyodrębniony w strukturze państwa związek społeczności regionalnej. Samorząd województwa, realizujący postulat decentralizacji zarządza-

nia sprawami publicznymi, stanowi m.in. na podstawie upoważnień ustawowych, akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze województwa.

Ustawa o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia 1924 – pierwszy w Polsce, jeden z pierwszych na świecie, akt prawny gwarantujący przymusowe ubezpieczenie na wypadek braku pracy. Ustawa łączyła w sobie elementy systemu ubezpieczenia społecznego oraz zabezpieczenia społecznego. Asekuracji podlegał każdy robotnik pracujący w zakładach zatrudniających powyżej pięciu osób, zasiłek przysługiwał przez okres 13 tygodni po przepracowaniu co najmniej 20 tygodni w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Organem wykonawczym był **Fundusz Bezrobocia**, zastąpiony w 1935 przez **Fundusz Pracy**.

Ustawa scaleniowa – ustawa z 28.03.1933 o ubezpieczeniu społecznym mająca na celu prawne, instytucjonalne i terytorialne scalenie obowiązujących w Polsce systemów ubezpieczeń. Określała zasady powszechnej i obowiązkowej ochrony na wypadek choroby i macierzyństwa oraz niezdolności do zarobkowania. Przyjęcie ustawy oznaczało objęcie ubezpieczeniem od starości robotników w dawnych zaborach rosyjskim i austriackim wcześniej pozbawionych tego prawa, skutkiem jej wejścia w życie stał się kilkukrotny wzrost liczby robotników asekurowanych od niezdolności do pracy.

Uzdrowiska – miejscowości o korzystnym, leczniczym klimacie, z zasobami naturalnych środków leczniczych i odpowiednią infrastrukturą. Pierwsze uzdrowiska na

ziemiach polskich zakładano na początku XIX w., z czasem zaczęły stosować nowe metody lecznicze: zabiegi borowinowe (po raz pierwszy w Krynicy w 1858), inhalacje (Szczawnica, pod koniec XIX w.), zabiegi z wykorzystaniem wód mineralnych. Dla kuracjuszy budowano parki zdrojowe i bazę noclegową. Po II wojnie światowej uzdrowiska upaństwowiono. Po 1989 rozpoczęła się częściowa prywatyzacja sektora uzdrowiskowego.

Vetulani Tadeusz – ur. 13.03.1897 w Sanoku, zm. 24.02.1952 w Krakowie; inżynier rolnictwa, zootechnik, zoolog. Prowadził badania w zakresie mleczności krów, pochodzenia i hodowli zwierząt domowych, w tym koni krajowych i owiec. Pomysłodawca terminologii i hodowca konika polskiego. Inicjator utworzenia Zwierzyńca Koników Polskich Typu Tarpiana Leśnego w Puszczy Białowieskiej (1936). Przyczynił się do odzyskania części koników wywiezionych z rezerwatu przez okupanta niemieckiego. Profesor Uniwersytetu Poznańskiego. Referent Polskiego Czerwonego Krzyża w Krakowie (1940–1943).

Virtu – założona w 1992 w Zgierzu firma zajmująca się produkcją gotowych dań. Początkowo funkcjonowała jako Wytwórnia Garmażeryjna Piotr Kotowicz. W 1998 oddano do użytku nową halę produkcyjną. W 1999 dokonano zmiany nazwy na Virtu. Pod koniec lat 90. XX w. rozpoczęto współpracę z sieciami handlowymi. W 2003 kupiono nowoczesną, dużą halę produkcyjną. W 2006 przedsiębiorstwo uzyskało uprawnienia do handlu żywnością na terenie Unii Europejskiej. W 2017 firma zatrudniała 680

pracowników. W 2018 uruchomiono nowy zakład produkcyjny w Zawierciu.

Vis – „Vis” wz. 35, pionierska lekka broń samopowtarzalna polskiej konstrukcji Piotra Wilniewczyca, Jana Skrzypińskiego i Feliksa Modzelewskiego, o kalibrze 9 mm, krótkim odrzucie lufy i nowatorskim sposobie jej odryglowania, zatrzymania i zaryglowania. Ważne osiągnięcie przemysłu zbrojeniowego Drugiej Rzeczypospolitej. Patent został przyznany 8.02.1932. Produkowany w latach 1936–1939 w Fabryce Broni w Radomiu, podczas II wojny światowej wytwarzany przez okupanta niemieckiego. Stanowił wyposażenie uzbrojenia oddziałów Wojska Polskiego i III Rzeszy.

Wachholz Leon – ur. 20.06.1867 w Krakowie, zm. 1.12.1942 w Krakowie; przyrodnik, lekarz sądowy, kryminolog. Prekursor polskiej współczesnej medycyny sądowej oraz pionier metod eksperymentalnych. Specjalista toksykologii, etiologii przestępstw, tanatologii, badań współzależności alkoholizmu i przestępczości. Prowadził prace doświadczalne w zakresie śmierci w wyniku utonięcia oraz oznaczania wieku zwłok. Współtwórca sposobu oznaczania hemoglobiny tlenkowo-węglowej, tzw. próba Wachholza-Sieradzkiego. Autor metody rozróżniania zacczadzenia od zatrucia gazem świetlnym.

Wachowiak Stanisław – ur. 7.05.1890 w Smolicach, zm. 4.03.1972 w Sao Paolo; działacz gospodarczy, ekonomista, polityk. Organizator spółek rzemieślniczych w Poznaniu. W l. 1926–1929 organizator i dyrektor Powszechniej Wystawy Krajo-

wej w Poznaniu, a następnie Międzynarodowych Targów Poznańskich. Dyrektor generalny Naczelnej Organizacji Zjednoczenia Przemysłu i Rolnictwa Zachodniej i Południowej Polski (1930–1931). Dyrektor Związku Kopalń Górnośląskich „Robur” w Katowicach (1931–1939). W czasie okupacji wiceprzewodniczący Rady Głównej Opiekuńczej.

Wakar Włodzimierz – ur. 26.08.1885 w Tambowie, zm. 9.09.1933 w Warszawie; prawnik, ekonomista, statystyk, samorządowiec, działacz społeczny. W 1920 zainicjował utworzenie Instytutu Gospodarstwa Społecznego, zajmującego się badaniem zjawisk społecznych, oraz Związku Zbliżenia Narodów Odrodzonych, a w 1921 Instytutu Badań Spraw Narodowościowych. W 1932 założył „Przegląd Wschodni”. W 1923 został dyrektorem Biura Zjazdów Samorządu Ziemińskiego. W 1919 opracował projekt konstytucji zgłoszony w Sejmie Ustawodawczym przez partie ludowe, zaś w 1924 projekt ustawy samorządowej.

Wakulski Franciszek – ur. 2.03.1843 w Gostyninie, zm. 11.09.1925 w Warszawie; inżynier, budowniczy kolei. Po studiach we Francji wyjechał do Peru. Początkowo pracował przy budowie Centralnej Kolei Transandyjskiej. Zaangażował się w powstanie w Limie politechniki; w 1878 został wicedyrektorem tej szkoły i objął dwie katedry – Budowy Mostów i Dróg oraz Wytrzymałości Materiałów. Był także dyrektorem i naczelnym inżynierem telegrafów peruwiańskich. Pod koniec życia powrócił do Polski, gdzie został kierownikiem budowy linii kolejowej Delatyn–Kołomyja–Stefanówka.

Walawski Julian – ur. 1.08.1898 w Bolechowie, zm. 29.01.1975 w Warszawie; wybitny lekarz fizjolog i patofizjolog. Twórca polskiej szkoły patofizjologicznej. Prowadził badania z zakresu zaburzeń układu nerwowego, krążenia krwi oraz regulacji neurohormonalnej. W 1928 odkrył enterogastrony – hormony jelitowe hamujące wydzielanie kwaśnego soku żołądkowego. Zajmował się również badaniem substancji obniżającej ciśnienie krwi, działającej na włókna mięśni gładkich, naczyń włosowatych i tętniczek. Autor podstawowego polskiego podręcznika patofizjologii *Fizjologia patologiczna* (1950).

Waligórski Aleksander – ur. 26.02.1802 w Drugni k. Chmielnika, zm. 19.07.1873 w Paryżu; inżynier wojskowy, hydrotechnik, powstaniec. Od 1831 na emigracji, od 1838 asystent Dyrektora Zarządu Portów i Dróg Wodnych w Norwegii, od 1846 dyrektor Departamentu ds. Kanałów. Autor pierwszej mapy drogowej Norwegii (1847). W l. 1843–1855 realizował liczne przedsięwzięcia infrastrukturalne w Norwegii, m.in. niwelacje terenów wodnych, regulacje dróg wodnych, budowę kanału w Moss i odcinka kolejowego z Christianii do Strømmen. W 1849 został członkiem Królewskiego Towarzystwa Naukowego w Trondheim.

Walka między Łodzią a Moskwą – potoczna nazwa rywalizacji ekonomicznej o rynki zbytu wewnętrznego między Królestwem Polskim a resztą przemysłu Cesarstwa. Wynikała ona z ekspansji szybko rozwijającego się polskiego przemysłu (zwłaszcza włókienniczego, ale też stalowego) na rynki rosyjskie. Rząd rosyj-

ski w 1877 wprowadził system protekcyjno-prohibicyjny, podwyższył cła na wprowadzane do Łodzi surowce oraz taryfy przewozowe na linie kolejowe łączące Łódź z miastami Cesarstwa. Wskutek tego doszło do częściowego wyparcia przemysłu polskiego z rynków w Rosji.

Walter Henryk – ur. 28.05.1835 w Starym Samborze, zm. 21.04.1921 w Krakowie; inżynier, działacz gospodarczy. Współpracownik Ignacego Łukasiewicza, w l. 1860–1867 kierownik kopalni w Bóbrce. Wynalazca metody wiertniczej szybów naftowych, polegającej na wierceniu udarowym z zastosowaniem nożyc wolnospadowych Fabiana (1862). Wykorzystanie tego narzędzia pozwoliło na zwiększenie głębokości wiercenia do 250 m. Wprowadził również własną metodę zamykania wód wgłębnych, które pojawiały się podczas wiercenia. Założyciel szkoły wiertniczej w Wietrznie, działacz Galicyskiego Towarzystwa Gospodarskiego.

Walter Mariusz – ur. 4.01.1937 we Lwowie, zm. 13.12.2022 w Warszawie; dziennikarz, reżyser i przedsiębiorca. W l. 1960–1982 pracował w Telewizji Polskiej. W 1984 wraz z Janem Wejchertem założył spółkę ITI, zajmującą się importem elektroniki i dystrybucją filmów na kasetach VHS. W l. 90. XX w. zaangażował się w branżę medialną i rozrywkową. W 1997 uruchomił prywatną telewizję TVN. 23.09.2001 TVN jako pierwsza w Polsce stacja komercyjna zrealizowała wieczór wyborczy. Współwłaściciel m.in. telewizji TVN, ITI Home Cinema, Platformy cyfrowej N, Multikina.

Wałęsa Lech – ur. 29.09.1943 w Popowie; polityk, działacz związkowy. 31.08.1980 jako przewodniczący Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego podpisał w Gdańsku porozumienia sierpniowe. Współzałożyciel i pierwszy przewodniczący NSZZ Solidarność, przywódca opozycji antysystemowej w l. 80. Laureat Pokojowej Nagrody Nobla (1983), lider strony opozycyjnej przy obradach Okrągłego Stołu. Prezydent RP, wybrany w pierwszych po II wojnie światowej wolnych i demokratycznych wyborach prezydenckich w 1990. Odegrał kluczową rolę w transformacji ustrojowej Polski po 1989.

Wandycz Damian – ur. 2.01.1892 w Dobrzyniu, zm. 12.05.1974 w Nowym Jorku; inżynier chemik, działacz gospodarczy. Pracownik przemysłu gazowego i naftowego, współautor patentu na sposób przeróbki kwasu odpadkowego, otrzymywanego przy rafinacji olejów mineralnych. Wicedyrektor rafinerii ropy w Drohobyczu (1927–1930). Naczelnny dyrektor Polskiego Eksportu Naftowego we Lwowie (od 1933) oraz radca Izby Przemysłowo-Handlowej. Kierownik sekcji energetycznej w emigracyjnym Ministerstwie Przemysłu i Handlu w Londynie (1942–1944). Dyrektor Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku.

Warnerke Leon – właśc. Małachowski Władysław, ur. 26.05.1837 w Maciach k. Grodna, zm. 7.10.1900 w Genewie; inżynier, fotograf, wynalazca. Wynalazł negatywowy papier fotograficzny z kolidionową, ściągłą warstwą światłoczułą oraz kasetę zwojową. Metoda uproszczenia wykonywania zdjęć poprzez zastosowanie przewijania papieru w kasie zwo-

jowej (zamiast wymiany kaset); później została zastosowana w aparacie Kodak. Skonstruował światłomierz optyczny, opracował sensytmometr, będący podstawą normalizacji materiałów światłoczułych. Prowadził badania w zakresie fotochemii.

Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa – spółdzielnia mieszkaniowa założona w Warszawie w 1921 przez działaczy lewicowych. Jej celem była budowa i dzierżawa tanich i zdrowych mieszkań oraz zaspokajanie potrzeb kulturalnych członków spółdzielni. Pierwszy blok oddano w 1927, w 1938 w 24 blokach mieszkało 5,4 tys. osób. WSM wydawała własną prasę, prowadziła jadłodajnię, pralnię, żłobek, przedszkole, szkołę koedukacyjną, organizowała pomoc potrzebującym. Zarządzał nią Samorząd Mieszkalców. Budowała na Żoliborzu i Rakowcu. WSM kontynuowała działalność po 1945, po 1956 nastąpił jej szybki rozwój.

Warszawska Spółka Akcyjna Budowy Parowozów – spółka produkująca parowozy, walce i silniki Diesla. Powstała 31.03.1920, jej założycielami byli Stanisław Borman, Ludwik Czarnowski i Zygmunt Sochacki. Pierwszy parowóz polskiej produkcji oddano do ruchu w 1924. Spółka produkowała na potrzeby krajowe i na eksport. Wytwarzała także parowozy wąskotorowe, kotły, lokomobile, walce drogowe i silniki spalinowe. 29.12.1934 kupiona przez Wytwórnię Parowozów Zakładów Ostrowieckich. W 1939 zakład przejął Ostrowiecer Hochöfen und Werke AG, w 1944 fabryka uległa zniszczeniu.

Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności – organizacja społeczna założona

w Warszawie w 1814 z inicjatywy hr. Zofii Zamoyskiej z Czartoryskich. Głównym celem działalności Towarzystwa była budowa przytułków oraz zapewnienie opieki medycznej ubogim. W kolejnych latach rozszerzono pomoc o wydawanie bezpłatnych obiadów, węgla, lekarstw, odzieży, fundowano stypendia dla młodzieży. W 1861 organizacja prowadziła 6 czytelni, 3 żłobki, 11 ochron oraz 9 kas groszowych. W 1883 uruchomiło pierwszą szwalnię dla dziewcząt. Działo do 1949, reaktywowane w 1983.

Warszawskie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych SA – przedsiębiorstwo zajmujące się wydobywaniem węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskim. Założone w 1871, w okresie dwudziestolecia międzywojennego prowadziło działalność przemysłową w okolicach Sosnowca i konkurowało z kopalniami z Górnego Śląska. Najważniejszym zakładem wydobywczym Towarzystwa była kopalnia „Kazimierz” (od 1938 „Kazimierz-Juliusz”). Towarzystwo sukcesywnie unowocześniało swe zakłady, budowało domy dla robotników i kadry technicznej, szkoły, biblioteki. Firma działała do września 1939.

Warszawskie Zakłady Telewizyjne – przedsiębiorstwo założone w 1955, producent telewizorów. 22.07.1956 wyprodukowano pierwszy telewizor „Wisła”. W 1957 rozpoczęto produkcję telewizora „Belweder”, a w 1972 uruchomiono montaż odbiornika „Rubin”. Był to pierwszy kolorowy telewizor. W 1973 zaczęto projektować odbiorniki przenośne z kineskopem pod nazwą „Vela 201”. W 1975 zainaugurowano produkcję tranzystoro-

wej zintegrowanej głowicy VHF/UHF wraz z zespołem programowym. Od 1989 przedsiębiorstwo funkcjonowało jako „Elemis” SA, od 2003 w likwidacji.

Warsztaty Szybowcowe w Warszawie – wytwórnia szybowców powstała w 1932 na zrębach Sekcji Lotniczej Koła Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej. Kierowane przez Antoniego Kocjana i Jerzego Wędrychowskiego. Warsztaty mieściły się na Okęciu i zatrudniały ok. 25 osób. Do 1939 wyprodukowały ok. 360 szybowców, osiągając rekordową wielkość produkcji 50 szt. rocznie. Najpopularniejszymi modelami były szybowce szkolne „Czajka” oraz „Wrona”. W czasie okupacji siedziba Warsztatów służyła jako tajna drukarnia oraz fabryka broni i amunicji. Po 1944 nie podjęły działalności.

Warsztaty Szybowcowe we Lwowie – pierwsza wytwórnia szybowców na ziemiach polskich. Powstały w 1910 we Lwowie przy Związku Awiatycznym Studentów Politechniki Lwowskiej. W 1913 wyprodukowano pierwszy szybowiec. W 1935 warsztaty przekształcono w spółkę Warsztaty Szybowcowe ZASPL. Na skutek kryzysu w 1936 firma została kupiona przez Instytut Szybownictwa i Motoszybownictwa. Finalnie warsztaty weszły w skład Lwowskich Warsztatów Lotniczych. Najważniejsze projekty to: CW-I, CW-III, CW-IV, CWJ. Najbardziej znanym inżynierem pracującym dla warsztatów był Wacław Czerwiński.

Wasiutyński Aleksander – ur. 13.12.1859 w Lisowicach, zm. 17.10.1944 w Wodzisławiu; inżynier komunikacji, pionier elektryfikacji Polskich Kolei Państwowych.

Znawca kolejnictwa, prekursor badań nad rzeczywistą pracą toru kolejowego. Współautor przyrządu do obserwacji odkształceń toru (1895). Specjalista w zakresie projektowania, badań nawierzchni kolejowych oraz ujednolicania i opracowania terminologii technicznej. Projektant warszawskiej podziemnej linii średnicowej. Wdrożył nowatorską metodę fotograficzną do badań nad chwilowymi odkształceniami nawierzchni przy przejeździe taboru.

WASKO SA – przedsiębiorstwo IT założone w 1988 przez pracowników Politechniki Śląskiej w Gliwicach, od 2004 spółka akcyjna. W 1992 jako pierwsze zaprojektowało i wykonało sieć strukturalną pozyskującą technologię IBM. W 1999 firma wdrożyła system bilingowy w Telekomunikacji Polskiej SA. W 2000 stworzyła system informatyczny dla TP SA – kolekcję danych KOBAT – kolektor, który rejestrował 3 mld rekordów miesięcznie. W 2011 stworzyła zintegrowany system informatyczny Wojewódzkich Centrów Powiadamiania Ratunkowego, który dawał możliwość obsługi zgłoszeń na numer 112.

Waśniewska Eugenia – ur. 30.12.1881 w Szczuczynie, zm. we wrześniu 1944 w Warszawie; działaczka społeczna, feministka, polityk, przedsiębiorca. Współzałożycielka organizacji aktywizujących kobiety na rynku pracy i w polityce, takich jak Stowarzyszenie Kobiet Pracujących w Przemśle, Handlu i Biurowości, Klub Polityczny Kobiet Postępowych (wiceprzewodnicząca w l. 1919–1939), Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (kierowała Wydziałem Spraw Kobietych).

Przed I wojną światową członkini Biura Prac Społecznych w Warszawie oraz aktywna działaczka Związku Równouprawnienia w Warszawie.

Wawrzyniak Piotr – ur. 30.01.1849 w Wytrzece k. Śremu, zm. 9.11.1910 w Poznaniu; ksiądz, działacz społeczny i gospodarczy, jeden z najważniejszych działaczy ruchu spółdzielczego w zaborze pruskim. Od 1887 wicepatron Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. Po śmierci ks. Augustyna Szamarzewskiego w 1891 objął funkcję patrona Związku. Kierując Związkiem, uporządkował jego finanse, a także poszerzył zasięg jego oddziaływania na Pomorze, Warmię i Mazury oraz Górną Śląsk.

WB Electronics – przedsiębiorstwo branży zbrojeniowej i cywilnej z siedzibą w Ożarowie Mazowieckim, założone w 1997 przez Piotra Wojciechowskiego, Adama Bartosiewicza, Krzysztofa Wysockiego. Lider prywatnej grupy przemysłowej pracującej na rzecz obronności państwa WB Group. Prowadzi prace badawczo-rozwojowe w zakresie techniki elektro-nicznej i oprogramowania, tworzy m.in. radiostacje polowe, bezzałogowe wroplaty, aparaty latające. Producent Systemu „Trop” i Cyfrowego Systemu Łączności Wewnętrznej „Fonet”. Uczestnik wdrażania Systemu „Topaz”.

Wedel Emil SA – największe przedsiębiorstwo cukiernicze w międzywojennej Polsce. Zajmowało się produkcją słodczy oraz czekolady. Założone w 1851 przez Karola Wedla w Warszawie, w okresie międzywojennym zostało unowocześniono i rozpoczęło działalność na skalę ogólnopolską.

Firma wykorzystywała najnowsze urządzenia, np. centrale telefoniczne, automaty do sprzedaży, posiadała własny tabor samochodów z logo spółki, a od 1936 samolot RWD-13. Spółka była przykładem nowoczesności w zarządzaniu, a jej produkty synonimem najwyższej jakości. Po wojnie znacjonalizowana.

Weigl Rudolf – ur. 2.09.1883 w Przerowie, zm. 11.08.1957 w Zakopanem; zoolog, bakteriolog, anatom, twórca szczepionki przeciw tyfusowi plamistemu. Prowadził badania nad drogami szerzenia się oraz uodpornieniem przeciwko durowi wysypkowemu, jako pierwszy w badaniach wykorzystał wszy laboratoryjne. Szczepionkę przeciw tyfusowi stworzył w 1921, pierwsze szczepienia szczepionką przygotowaną z jelit zakażonych wszy rozpoczęto w Polsce w 1934. Szczepionka z powodzeniem była stosowana w rejonach świata objętych epidemiami duru. W 1936 oraz 1942 był kandydatem do Nagrody Nobla.

Wejchert Jan – ur. 5.01.1950 w Warszawie, zm. 30.10.2009 w Konstancinie Jeziornej; ekonomista i przedsiębiorca działający w branży telekomunikacyjnej, deweloperskiej oraz handlowej. W okresie PRL przedstawiciel na Polskę niemieckiego przedsiębiorstwa Konsuprod, GmbH & Co., właściciel irlandzkiej firmy Contal International Ltd. Od 1984 współwłaściciel (wraz z Mariuszem Walterem) holdingu ITI (International Trade Investment). W 1997 współzałożyciel telewizji TVN. Z ITI, w skład której wchodziły m.in. TVN, Onet, Platforma N i Multikino, uczynił wiodącą grupę medialną Europy Środkowo-Wschodniej.

Wellisz Leopold – ur. 26.11.1882 w Warszawie, zm. w 1972 w Nowym Jorku; prawnik, przemysłowiec, działacz gospodarczy. Prekursor rozwoju polskiego kolejnictwa, przemysłu lotniczego i zbrojnego, kolekcjoner sztuki. Założyciel m.in. Pierwszej Fabryki Lokomotyw w Polsce SA w Chrzanowie (1919), Francusko-Polskich Zakładów Samochodowych i Lotniczych SA, Polskich Zakładów „Skody” SA, Fabryki Samochodów Osobowych „Renault”, Zakładów Amunicyjnych „Pocisk” SA, Polskich Zakładów Chemicznych „Nitrat” SA. Odegrał ważną rolę w procesie polonizacji hut i kopalni w Zagłębiu Dąbrowskim i na Śląsku.

Wenda Tadeusz – ur. 23.07.1863 w Warszawie, zm. 8.09.1948 w Komorowie; inżynier, projektant i kierownik budowy Portu Gdynia. W l. 1890–1914 kierował budową linii kolejowych na terenie Rosji. Od 1918 w Ministerstwie Robót Publicznych, od 1920 kierownik budowy portów w Ministerstwie Spraw Wojskowych. W l. 1922–1932 nadzorował budowę Portu Gdynia – jednego z najnowocześniejszych w ówczesnej Europie. Od 1937 stały radca techniczny w Departamencie Morskim Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Po 1944 brał udział w pracach nad odbudową infrastruktury morskiej.

Werner Stanisław – ur. 1.02.1914 w Brwinowie, zm. 24.06.2013 w Brwinowie; fizyk, publicysta, działacz społeczny. Od 1955 aktywny popularyzator fizyki. Autor audycji radiowych: cykli zagadek z dziedziny fizyki dla Polskiego Radia, 2 cykli z dziedziny fizyki dla Powszechnego Uniwersytetu Radiowego oraz słuchowisk z dziedziny popularyzacji fizyki. Członek

Sekcji I – Autorów Dzieł Naukowych – Stowarzyszenia Związku Autorów i Kompozytorów Scenicznych. Konstruktor odlewni m.in. w zakładach Cegielskiego w Poznaniu oraz w zakładach „Problew” w Warszawie.

Wertenstein Ludwik – ur. 16.04.1887 w Warszawie, zm. 18.01.1945 w Budapeszcie; fizyk, asystent Marii Skłodowskiej-Curie, odkrywca nowych pierwiastków promieniotwórczych. Specjalista z zakresu fizyki jądrowej, techniki próżni, promieni kosmicznych. Współodkrywca nieelastycznych zderzeń neutronów (1934). Wyznaczył właściwości fizykochemiczne radonu. Prowadził prace nad rozszczepieniem jądra uranu, pod jego kierunkiem w Pracowni Radiologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego używano radiofluor oraz radioskand. Organizator fabryki przyrządów fizycznych „ERGON” (1919).

Wesołowska Cecylia – ur. 27.08.1920 w Dobczycach, zm. 2.07.1998 we Wrocławiu; fizyk. Prekursorka badań dotyczących otrzymywania i właściwości cienkich warstw. Inicjatorka powstania pracowni technologii oraz metod pomiaru własności optycznych, elektrycznych mechanicznych cienkich warstw w Instytucie Fizyki Politechniki Wrocławskiej. Twórca Szkoły Fizyki Cienkich Warstw w Polsce. Opracowała technologię wytwarzania filtrów interferencyjnych i warstw przeciwdblaskowych. Wspierała rozwój przemysłu optycznego, współpracowała m.in. z Polskimi Zakładami Optycznymi w Warszawie.

Wędrychowski Jerzy – ur. 29.06.1902 w Nowym Bródnie, zm. 29.06.1961 w Dal-

las; inżynier, pionier i organizator produkcji lotniczej. Wspólnie z Jerzym Drzewieckim ustanowił na RWD-7 międzynarodowy rekord prędkości w II klasie samolotów turystycznych, uzyskując wynik 178 km/h. Współzałożyciel Warsztatów Szybowcowych, organizator i dyrektor Doświadczalnych Warsztatów Lotniczych w Warszawie i wytwórni samolotów Tureckiego Towarzystwa Aeronautycznego w Etimesgut. Jako emigrant pracował w wytwórni samolotów „Temco” w Dallas w USA. Współprojektant kadłuba do szybowca SL-1 „Akar”.

Węglarz Jan – ur. 24.09.1947 w Poznaniu; matematyk, informatyk. Prowadził badania z dziedziny szeregowania zadań i rozdziału zasobów w systemach komputerowych. Inicjator wdrożenia systemu rozdziału zasobów podwójnie ograniczonych. Współkonstruktor Elwro 800 Junior (1985), pierwszego polskiego komputera, który trafił do masowego odbiorcy. Twórca szkoły naukowej zajmującej się badaniami operacyjnymi w informatyce. Jeden z twórców internetu optycznego i jego integracji z infrastrukturą światową.

Węgłowski Romuald – ur. 12.03.1876 w Słowecznie, zm. 26.11.1935 we Lwowie; lekarz chirurg, jeden z prekursorów chirurgii naczyniowej. Absolwent medycyny na Uniwersytecie Moskiewskim, od 1911 profesor chirurgii, a następnie dyrektor Kliniki Chirurgicznej Instytutu Medycznego w Moskwie. Po powrocie do Polski ordynator szpitala w Zamościu, później komendant Szpitala Wojskowego we Lwowie. W swych badaniach zajmował się m.in. odtwarzaniem krążenia w zranionych tętnicach, autor pionier-

skich metod operacyjnych oraz nowych metod leczenia miażdżycy. W 1919 opublikował *Chirurgię operacyjną*.

Węgrzynowski Tadeusz – ur. 7.08.1957 w Radomiu; informatyk. W l. 1990–2000 Dyrektor Centrum Informatycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Inicjator uruchomienia pierwszego łącza do Europejskiej Akademickiej i Badawczej Sieci Komputerowej EARN w 1990 i Internetu w 1991. Autor pierwszego polskiego maila wysłanego z Kopenhagi 17.07.1990. W l. 1996–1998 odpowiadał za rozwój sieci komputerowych w ramach Programu Zrównoważonego Rozwoju UNDP. W l. 1998–2002 ekspert Komisji Europejskiej do ewaluacji projektów infrastruktury teleinformatycznej. Kierownik Działu Telekomunikacji UW.

White Eagle Aviation – polska linia lotnicza, specjalizująca się w turystycznych lotach czarterowych i usługach cargo, obsługująca połączenia międzynarodowe m.in. do kurortów w Turcji, Tunezji, Egipcie. Powstała w 1992 z inicjatywy Zbigniewa Niemczyckiego i Katarzyny Frank-Niemczyckiej. Od 2001 spółka akcyjna z siedzibą w Warszawie; zakończyła działalność w 2010. WEA wykorzystywała samoloty: L-410, Boeing 737-300, Boeing 737-400, 2 ATR 42-300, 1 ATR 42-320. Współpracowała m.in. z United Parcel Service. Głównym lotniskiem bazowym był port lotniczy Warszawa-Okęcie.

Wiatrak Wiesław – ur. 11.07.1933 w Krakowie, zm. 17.11.2017 w Jaworzu; inżynier, wykładowca akademicki, autor wielu patentów związanych z motoryzacją. Przez większość życia zawodowego

związany z Fabryką Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej. Konstruktor silników motocyklowych, motorowerowych oraz do łodzi. Zaprojektował „Syrenę 105” w wersji Bosto, zajmował się modyfikacjami Fiata 126p. Jego najważniejszym dziełem był samochód FSM 105 „Beskid”, którego prototyp zaprezentowano w 1983; ze względów politycznych i ekonomicznych auto nie weszło do produkcji.

Wieleżyński Marian – ur. 17.02.1879 w Zastawnej, zm. 9 lub 12.04.1945 we Lwowie; inżynier chemik, wynalazca. Pionier rozwoju przemysłu i autor nowatorskich metod wykorzystania i wydobywania gazu ziemnego w Małopolsce Wschodniej. Specjalista z zakresu badań nad ropą naftową i budową gazociągów. Projektant m.in. gazociągu łączącego kopalnię „Klaudiusz” z częścią Borysławia. Polski komisarz rządowy w Borysławiu (1918). Współzałożyciel firmy „Gazolina” SA we Lwowie (1920). Twórca nowoczesnych zasad funkcjonowania przedsiębiorstwa opartego na akcjonariacie pracowniczym.

Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy – fundacja założona 2.03.1993 przez Jerzego Owsiaka. Celem inicjatywy jest działalność w zakresie ochrony zdrowia. Podstawową formą pozyskiwania środków finansowych fundacji stały się coroczne, ogólnopolskie imprezy rozrywkowo-medialne o charakterze charytatywnym, nazwane finałami Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Pierwszy odbył się 2.01.1993, zebrane podczas finałów kwoty wyniosły od ok. 1,5 mln dolarów w 1993 do blisko 57 mln dola-

rów w 2023. Środki te przeznaczone są przede wszystkim na wyposażenie oddziałów szpitalnych, sprzęt medyczny i promocję zdrowia.

Wielkopolska Wytwórnia Samolotów „Samolot” – jedna z pierwszych wytwórni lotniczych w Polsce. Powstała 11.08.1923 na lotnisku Ławica w Poznaniu. W 1925 zatrudnienie osiągnęło 500 pracowników. Samoloty produkowano głównie dla wojska. W 1925 przy wytwórni utworzono Cywilną Szkołę Pilotów. Kurs ukończyło kilkudziesięciu pilotów, którzy zostali wcieleni do służby wojskowej. Od 1926 wytwórnia rozwijała własną działalność konstrukcyjną. W 1929 na terenie fabryki wybuchł pożar. W połowie 1930 wytwórnię zlikwidowano, a majątek firmy wykupiły Państwowe Zakłady Lotnicze.

Wielton – założona w Wieluniu w 1996 przez Ryszarda Proznę i Krzysztofa Tylickiego firma zajmująca się produkcją naczep i przyczep. W 2006 przekształcona w spółkę akcyjną, a przedsiębiorstwo zostało przejęte przez Pawła i Mariusza Szataniaków. W 2007 spółka weszła na Giełdę w Warszawie. W 2008 przeprowadzono proces unowocześnienia i robotyzacji produkcji. W 2016 oddano do użytku Centrum Badawczo-Rozwojowe w Wieluniu. W 2016 utworzono spółkę zależną „Wielton Africa” z siedzibą w Abidżanie. W 2017 wyroby firmy były sprzedawane w 45 krajach świata.

Wierzbicki Andrzej – ur. 7.06.1877 w Chałwie, zm. 11.02.1966 w Warszawie; działacz gospodarczy, polityk, inżynier. Podczas konferencji wersalskiej przewodniczył polskiej delegacji ekonomicznej.

Pomysłodawca, od 1919 dyrektor, od 1932 prezes Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan”. Twórca „Przeglądu Gospodarczego”. Od 1926 prezes Komisji Opiniodawczej przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów, od 1932 na czele Centralnego Zarządu Przemysłu Polskiego. Po 1945 brał udział w zagospodarowaniu Ziemi Odzyskanych.

Wierzejewski Ireneusz – ur. 23.03.1881 w Kozłowie, zm. 8.03.1930 w Warszawie; lekarz ortopeda, jeden z pionierów ortopedii polskiej. Studiował na uniwersytetach w Gryfii, Berlinie, Würzburgu i Monachium. W 1923 objął kierownictwo pierwszej w Polsce Kliniki Ortopedycznej na Uniwersytecie Poznańskim. W 1928 współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego. Redaktor naczelny czasopisma „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska”. Działal na rzecz wyodrębnienia ortopedii jako oddzielnej specjalizacji zabiegowej. Konstruktor aparatu do usuwania nadwichnięć w stawie kolanowym.

Wierzejski Witold – ur. 28.02.1882 w Derebczynie, zm. X 1950 w Argentynie; inżynier mechanik, organizator produkcji zbrojeniowej w Polsce i fabryki broni w Rosario w Argentynie. Nadzorował pracę zakładów uzbrojenia w Polsce. Dyrektor naczelny Państwowych Wytwórni Uzbrojenia w Warszawie (1927–1939) oraz kilku przedsiębiorstw maszyn rolniczych. Prezes i prekursor rozwoju Stowarzyszenia Inżynierów Mechaników Polskich. Założyciel i prezes Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Polskich na Emigracji w Marsylii oraz Stowarzyszenia

Inżynierów i Techników Polskich w Argentynie.

Więckowski Stanisław – ur. 12.06.1882 w Barchowie, zm. 31.12.1942 w Oświęcimiu; lekarz, działacz polityczny i społeczny. Lekarz wojskowy w okresie I wojny światowej. Po zakończeniu wojny z bolszewikami na czele Wydziału Superrewizyjno-Inwalidzkiego w Łodzi. W 1921 jeden z inicjatorów utworzenia Społecznego Polskiego Gimnazjum Męskiego w Łodzi. Współzałożyciel Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W l. 1935–1939 naczelny lekarz Ubezpieczalni Społecznej. Ordynator w oddziale Szpitala dla Psychicznie i Nerwowo Chorych „Kochanówka”. W 1939 współzałożyciel Stronnictwa Demokratycznego.

Wigura Stanisław – ur. 9.04.1903 w Żytomierzu, zm. 11.09.1932 w katastrofie lotniczej pod Cierlickiem Górnym; inżynier, konstruktor lotniczy. W 1928 wraz ze Stanisławem Rogalskim i Jerzym Drzewieckim stworzył zespół konstruktorski zajmujący się budową samolotów w ramach Doświadczalnych Warsztatów Lotniczych. Brał udział w opracowaniu i konstrukcji samolotów RWD. Autor ogólnej koncepcji samolotów, ich rozwiązań konstrukcyjnych, obliczeń aerodynamicznych i wytrzymałościowych. Wraz z Franciszkiem Żwirką wykonał lot dookoła Polski oraz dookoła Europy, zwyciężyli też w Międzynarodowych Zawodach Samolotów Turystycznych Challenge 1932.

Wilczek Mieczysław – ur. 25.01.1932 w Komorowicach Bielskich, zm. 30.04.2014 w Warszawie; polityk, przedsiębiorca, wynalazca. Był twórcą wielu patentów

z chemii, w tym słynnego proszku do prania IXI. W okresie od października 1988 do sierpnia 1989 sprawował funkcję ministra przemysłu i przeszedł do historii jako współtwórca ustawy z dnia 23.12.1988 o działalności gospodarczej, zwanej powszechnie „ustawą Wilczka”. Ustawa weszła w życie 1.01.1989, zawierała 54 artykuły i uważana była za wzór regulacji gwarantujących wolność gospodarowania oraz prawdziwy początek rewolucji gospodarczej w Polsce.

Wileński Bank Ziemi SA – instytucja kredytu długoterminowego założona w 1872 przez firmy i ziemian wileńskich. Działał we współpracy z utworzonym w 1873 Wileńskim Prywatnym Bankiem Handlowym. Kapitał wynosił 1,5 mln rubli. Główną działalnością było kredytowanie przemysłu i handlu drzewnego oraz przemysłu włókienniczego na terenie okręgu białostockiego. Bank udzielał pożyczek pod zastaw nieruchomości wolnych od długów, z warunkiem pokrycia lub ze zgodą wierzyciela na udzielenie pożyczki. W 1946 postawiony w stan likwidacji.

Wileńskie Towarzystwo Opieki nad Dziećmi – organizacja społeczna założona w Wilnie w 1901 przez Józefa Montwiłła. Celem była opieka nad dziećmi bez rodziców i opuszczonymi. Działalność opiekuńczo-wychowawczą (ratowniczą i profilaktyczną) prowadzono w placówkach opieki zamkniętej i otwartej dla dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Organizacja prowadziła tanie lub bezpłatne żłobki, ochrony, jadłodajnie, szpitale dziecięce oraz kolonie letnie. W 1917 pod egidą Towarzystwa utworzono Szkołę

Rzemiosł. Towarzystwo działało do 1940.

Wilniewicz Piotr – ur. 31.01.1887 w Kimiltieju na Syberii, zm. 23.12.1960 w Warszawie; inżynier, wynalazca, konstruktor broni maszynowej. Prowadził badania z zakresu batalistyki, m.in. zużycwalności luf karabinu, obliczania toru pocisków i opracowywania skryptów litografowanych. W 1931 wraz z Janem Skrzypińskim skonstruował i opatentował pistolet samoczynny Vis wz. 35, kaliber 9 mm. Była to najbardziej znana i najlepsza broń konstrukcji Wilniewczyca, stała się przepisową bronią Wojska Polskiego, wyprodukowano blisko 50 tys. szt. W końcu I. 50. skonstruował pistolet maszynowy RAK.

Wincenciak Stanisław – ur. 28.06.1949 w Brwinowie; elektrotechnik. Specjalista z zakresu deterministycznych metod optymalizacji oraz symulacji numerycznej pola elektromagnetycznego oddziaływującego na środowiska o niskiej przewodności elektrycznej oraz na ciało ludzkie. Współautor FAT, interpretera języka przeznaczonego do analizy pola elektromagnetycznego. Współtwórca opracowań metod numerycznych i oprogramowania do rozwiązywania zagadnień odwrotnych pola elektromagnetycznego. Kierownik 6 projektów badawczych. Uczestnik wielu staży naukowych.

Wirtualna Polska – pierwszy polskojęzyczny serwis internetowy, założony przez trzech studentów Politechniki Gdańskiej w 1995 jako katalog stron internetowych. Pierwszym właścicielem była spółka Centrum Nowych Technologii.

W 1998 zaczęła funkcjonować domena wp.pl, w której została udostępniona usługa darmowego konta e-mail. W 2001 z WP Poczty korzystało milion osób. W 2007 wystartowała telewizja internetowa WP.TV. Od 2014 WP działa w ramach grupy spółek funkcjonujących w mediach oraz e-commerce. W 2019 z portali Grupy Wirtualna Polska korzystało ponad 20 mln użytkowników.

Wiskord Szczecin – założone w 1901 przedsiębiorstwo chemiczne zajmujące się produkcją włókien sztucznych. W 1946 przejęte przez państwo polskie. 1.05.1948 fabrykę ponownie uruchomiono, w 1950 wznowiono produkcję jedwabiu sztucznego. W 1953 wyprodukowano pierwszy jedwab z przędzarki polskiej konstrukcji. W 1975 zakład jako pierwszy w kraju podjął wytwarzanie ciętych włókien polipropylenowych. Od 1976 zaczęto w nim wytwarzać kasety magnetofonowe. W 1994 firma została przekształcona w spółkę skarbu państwa. W 2000 wstrzymano produkcję i ogłoszono upadłość przedsiębiorstwa.

Witoszyński Czesław – ur. 24.02.1875 w Horoszkach, zm. 13.09.1948 w Łodzi; inżynier mechanik, konstruktor maszyn hydraulicznych, pionier badań aerodynamicznych i polskiego lotnictwa. Specjalista z zakresu aerodynamiki naddźwiękowej, profiliów lotniczych, powstawania siły nośnej w powietrzu. Współorganizator Politechniki Warszawskiej. Organizator pierwszych w Polsce studiów lotniczych na jej Wydziale Mechanicznym. Założyciel Polskiego Towarzystwa Geofizyków, Instytutu Aerodynamicznego i Podlaskiej Wytwórni Samolotów. Inicja-

tor powstania w Polsce tuneli aerodynamicznych.

Wnęk Jan – ur. 28.08.1828 w Kaczówce, zm. 10.07.1869 w Odporyszowie; rzeźbiarz, wynalazca. Mimo że był analfabeta, samodzielnie, poprzez obserwację lotu ptaków, zaprojektował maszynę latającą umożliwiającą tzw. loty ślizgowe. Stał się w ten sposób konstruktorem pierwszego na świecie sterowanego statku powietrznego cięższego od powietrza. Zaprojektował i wykonał skrzydła z jesionowego drewna i płótna oraz Inianego pokostu, wykorzystywał ciepłe prądy wznoszące i opanował zasady lotu szubowcowego. Rozpiętość skrzydeł sięgała prawdopodobnie 155 cm. Najdłuższe loty dochodziły do 3 km.

Wodociągi miejskie na ziemiach polskich przed 1914 – budowane i modernizowane w XIX i na początku XX w. sieci zaopatrzące miasta w wodę. Od l. 40. XIX w. nowoczesne sieci wodociągów grawitacyjnych budowano w miastach Wielkopolski, m.in. w Krotoszynie, Lesznie, Poznaniu. W 1886 w Warszawie powstała nowoczesna sieć wodociągowa i kanalizacyjna (budowę ukończono w 1896). W 1887 oddano do użytku wodociąg we Lwowie, w l. 1899–1900 zbudowano sieć zaopatrującą miasto z Woli Dobrostańskiej. W 1901 uruchomiony został wodociąg w Krakowie, w 1911 w Tarnowie.

Wojcicki Susane – ur. 5.07.1968 w Palo Alto w Kalifornii; ekonomistka polskiego pochodzenia, twórczyni Google AdSense. W 1998 wynajęła Sergeyowi Brinowi i Larry’emu Page’owi własny garaż celem założenia przez nich spółki Google Inc.

Kierowniczka działu marketingu Google (1999), wiceprezes przedsiębiorstwa ds. reklamy i handlu (2000). Prezes (CEO) YouTube (2014). Inicjatorka powstania programu YouTube Learning (2018). Wprowadziła do realizacji produkty: Google Images, Google Books, Google Video. Odpowiadała za tworzenie pierwszych „doodles”.

Wojskowe instytuty badawcze – związane z obronnością instytuty badawcze funkcjonujące w okresie międzywojennym i odgrywające ważną rolę w modernizacji sił zbrojnych. W 1939 należały do nich: Instytut Badań Lekarskich Lotnictwa (początki w 1928), Instytut Przeciwigazowy (początki w 1922), Instytut Techniczny Intendentury (od 1924), Instytut Techniczny Lotnictwa (od 1923), Instytut Technicznego Uzbrojenia (od 1926) oraz Instytut Wojskowo-Techniczny (od 1919); do 1934 działał również Wojskowy Instytut Badań Inżynierii (od 1927).

Wojskowe Zakłady Elektroniczne SA – założone w Warszawie w 1952 jako Centralne Warsztaty Remontowe Sprzętu Radiotechnicznego przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją elektroniki. Od 1964 Wojskowe Zakłady Elektroniczne. W 1974 firmę podporządkowano kierownikom Wojskowych Przedsiębiorstw Remontowo-Produkcyjnych. W 2001 otrzymała koncesję na usługi ochrony osób oraz mienia w formie zabezpieczenia technicznego. W 2002 uzyskała kod podmiotu gospodarki narodowej nadany przez NATO za pośrednictwem Biura Wojskowej Służby Normalizacyjnej. Od 2008 spółka akcyjna.

Wojtkowski Maciej – ur. 9.06.1975 we Włocławku; fizyk. W 1999 ukończył studia na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Stworzył tomograf optyczny do badania siatkówki oka z detekcją fourierowską. Urządzenie pozwoliło na nieinwazyjne, bezkontaktowe badanie wnętrza oka. Dało możliwość rekonstruowania za pomocą światła trójwymiarowej struktury tkanki z rozdzielczością rzędu mikrometrów. Od 2005 współpracował z firmą Optopol (Canon) przy produkcji tomografu na skalę przemysłową. W 2012 został laureatem Nagrody Fundacji na rzecz Nauki Polskiej.

Wolfke Mieczysław – ur. 29.05.1883 w Łasku, zm. 4.05.1947 w Zurychu; prekursor holografii i pionier w zastosowaniu promieniowania podczerwonego. W 1900 opatentował „telektroskop” – urządzenie przenoszące obrazy dzięki falom elektromagnetycznym, skonstruował lampę kadmowo-rtęciową, wariator Fe-H₂, zajmował się komunikacją optyczną i akustyczną i promieniowaniem podczerwonym. W 1927 wraz z Wilhelmem Hendrikiem Keesomem odkrył dwie odmiany ciekłego helu. Prowadził tajne badania na potrzeby wojskowe. Inicjator powstania pierwszego w Polsce Instytutu Niskich Temperatur..

Wolna Wszechnica Polska – prywatna szkoła wyższa założona w 1916 w Warszawie, początkowo funkcjonowała pod nazwą Towarzystwa Kursów Naukowych. Celem Wszechnicy była popularyzacja wiedzy we wszystkich dziedzinach. Organizowano kursy dla specjalistów i wykłady otwarte. W roku 1928/1929 utworzono oddział w Łodzi. W okresie międzywo-

jennym wyspecjalizowała się w naukach społecznych. W czasie II wojny światowej prowadziła tajne nauczanie. Po 1945 nie wznowiła działalności. Na bazie oddziału łódzkiego utworzono Uniwersytet Łódzki. W 1952 oficjalnie zlikwidowana.

Wolski Wacław – ur. 28.09.1865 w Brzeżanach, zm. 27.07.1922 we Lwowie; inżynier, przedsiębiorca, wynalazca. Jako pierwszy na świecie prowadził próby wydobywania ropy przy pomocy sprężonego gazu ziemnego jako paliwa. Podjął próby skraplania gazów naftowych. W 1902 skonstruował wiertniczy taran hydrauliczny. Jednym z jego wynalazków był też świder ekscentryczny, dzięki któremu można było prowadzić odwierty na głębokości od 400 do ponad 1 tysiąca metrów. Inicjator powstania w 1908 Krajowego Związku Producentów Ropy, wiceprezes Krajowego Towarzystwa Naftowego.

Wolszczan Aleksander – ur. 29.04.1946 w Szczecinku; radioastronom, fizyk. Prowadził badania nad pulsarami (gwiazdami neutronowymi, będącymi pozostałościami po wybuchu supernowych), które przyczyniły się do dynamicznego rozwoju poszukiwań układów pozasłonecznych. W 1991 A. Wolszczan i Dale A. Frail prowadzili obserwacje pulsara PSR 1257+12 w gwiazdozbiornie Panny, czego skutkiem było odkrycie pierwszego pozasłonecznego układu planetarnego. Uznany za autora jednego z 15 fundamentalnych odkryć z dziedziny fizyki oraz za jednego z 25 odkrywców wszechczasów.

Wołowski Ludwik – ur. 31.08.1810 w Warszawie, zm. 15.08.1876 w Gisors we

Francji; ekonomista, działacz społeczny, powstaniec listopadowy. W l. 1839–1871 wykładowca Conservatoire National des Arts et Métiers. Specjalizował się w prawie przemysłowym i ekonomii politycznej. Członek Izby Adwokackiej przy Sądzie Apelacyjnym w Paryżu. Współzałożyciel wraz z Ksawerym Branickim banku Crédit Foncier de France. Działal na rzecz ograniczania wyzysku wobec dzieci i kobiet w fabrykach. Przyczynił się do uchwalenia praw regulujących pracę kobiet i dzieci oraz powołania inspektorów fabrycznych.

Woyciechowski Andrzej – ur. 12.06.1946 w Hanowerze, zm. 20.10.1995 w Warszawie; dziennikarz, założyciel Radia Zet. Od 1967 dziennikarz Polskiego Radia. W l. 1975–1981 pracował w Telewizji Polskiej. Do 1983 współpracował z francuską agencją prasową. W 1990 założył pierwszą warszawską prywatną rozgłośnię radiową, 28.09.1990 pod nazwą Radio Gazeta, od 1991 Radio Zet. W l. 90. pracował w Telewizji Polsat. Prowadził pierwszy talk-show w Polsce „Na każdy temat”. Laureat „Słonia”, „Wiktora” i Nagrody Kisiela. Od 2005 przyznawana jest Nagroda Radia Zet jego imienia.

Woynarowski Marek – ur. 6.03.1964 w Warszawie; lekarz. Wynalazca dwukanałowej sondy przezprzełykowej będącej opatrunkiem zakładanym we wnętrzu przełyku, pomocnym zwłaszcza w leczeniu dzieci. Sondę umieszcza się w przełyku po jego endoskopowym poszerzeniu i pozostawia tam na kilka miesięcy. Szeroki odcinek sondy zapobiega zwężaniu się przełyku i umożliwia wytworzenie się trwałej blizny, która zapewnia utrzymanie drożności przełyku bez konieczności

wykonywania kolejnych zabiegów poszerzania. Laureat nagrody Prix Galien 2015. Współwłaściciel firmy Medical Network.

Wozniak Steve – ur. 11.08.1950 w San Jose w USA; inżynier i wynalazca polskiego pochodzenia, informatyk, filantrop. Projektant i konstruktor komputerów Apple I i Apple II. Założyciel kilku firm. Wynalazł urządzenie „Blue Box” służące do wykonywania bezpłatnych połączeń telefonicznych. Konstruktor naukowych kalkulatorów w Hewlett-Packard. W 1976 założył wraz ze Steve’em Jobsem oraz Ronaldem Wayne’em przedsiębiorstwo Apple. Twórca gry „Breakout” dla firmy Atari. Odznaczony przez prezydenta Stanów Zjednoczonych nagrodą National Medal of Technology (1985).

Wóycicki Aleksander – ur. 5.03.1878 w Mistowie, zm. 2.08.1954 w Warszawie; ksiądz katolicki, działacz społeczny, jeden z prekursorów badań klasy robotniczej oraz środowiska migracyjnego, inspirator nowych specjalizacji socjologii polskiej (rodziny, wychowania, pracy). W okresie I wojny światowej działacz Polskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny w Petersburgu, organizator instytucji opiekuńczych dla dzieci ewakuowanych z Królestwa Polskiego. Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej, w l. 1934–1939 członek Rady Społecznej przy Prymasie Polski.

Wręblewicz Władysław – ur. 5.09.1918 w Żywcu, zm. w 1997; chirurg. Specjalista z dziedziny chirurgii ogólnej, chirurgii urazowej, transplantacji narządów oraz torakochirurgii. W 1958 asystował prof. Wiktorowi Brossowi przy pierwszej w Pol-

sce operacji na otwartym sercu. 8.09.1965 wykonał pionierski zabieg przeszczepu nerki pozyskanej od martwego dawcy. Zabieg zakończył się powodzeniem, przeszczepiona nerka funkcjonowała prawidłowo. W l. 1972–1977 kierownik Kliniki Chirurgii Urazowej Uniwersyteckiego Szpitala Klinicznego we Wrocławiu.

Wróblewski Zygmunt – ur. 28.10.1845 w Grodnie, zm. 16.04.1888 w Krakowie; fizyk, pionier kriogeniki. Wynalazca kaskadowej metody skraplania gazów. Twórca urządzenia do hydraulicznego sprężania gazów. Współautor ulepszenia aparatury Cailleteta. Z Karolem Olszewskim jako pierwsi na świecie uzyskali skroplony tlen (5.04.1883) i skroplony azot (13.04.1883) z powietrza. Była to ciecz w stanie statycznym. Dokonał zestalenia alkoholu i dwutlenku węgla. Prowadził badania nad ściśliwością wodoru i jego właściwościami w niskich temperaturach. Autor obliczeń stałych krytycznych wodoru.

WSK M06 (125) – pierwszy zmodernizowany model jednoślada linii produkcyjnej WSK, produkowany w l. 1953–1985 przez zakłady: Warszawska Fabryka Motocykli, Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku, Kieleckie Zakłady Wyrobów Metalowych. Prezentowany na Międzynarodowych Targach Poznańskich. Wielokrotnie udoskonalany i produkowany jako m.in. M06-L, M06-Z-150 M06-64, M06 B1, M06 B3. Osiągał prędkość maksymalną do 80 km/h. W motocyklach montowano silniki m.in. S-0123, S01-Z3A, S01-Z3A Lux. Wyprodukowano ponad 1,7 mln motocykli klasy 125 cm³, w tym ok. 700 tys. M06 B3.

Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych SA – jeden z największych koncernów górniczo-hutniczych z siedzibą w Katowicach, utworzony w 21.04.1937 w wyniku fuzji Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa oraz Górnośląskich Zjednoczonych Hut „Królewskiej” i „Laury” Spółki Akcyjnej Górniczo-Hutniczej. Do Wspólnoty Interesów obejmującej blisko 40% produkcji hutniczej w kraju należały m.in.: kopalnie węgla kamiennego, kopalnie rudy żelaza, koksownie, elektrownie, huty żelaza, walcownie, piece martenowskie i elektryczne, kamieniołomy. Koncern funkcjonował do 1939.

Wybory prezydenckie 1990 – pierwsze wolne, powszechne oraz odbywające się w tajnym głosowaniu wybory prezydenckie w dziejach Polski. Były istotnym elementem demokratyzacji i upodmiotowienia społeczeństwa polskiego po dekadach realnego socjalizmu. Pierwsza tura wyborów odbyła się 25.11.1990, druga 9.12.1990. W walce o urząd Prezydenta RP wzięło udział 6 kandydatów. Pierwsza tura wyborów zakończyła się zwycięstwem Lecha Wałęsy, który w drugiej turze zmierzył się ze Stanisławem Tymińskim. W drugiej turze zwyciężył Lech Wałęsa, uzyskując większość 74,25% głosów.

Wydział Krajowy w Galicji – utworzony w 1867 organ wykonawczy Sejmu Krajowego we Lwowie, stanowiący ważną część systemu autonomii galicyjskiej, odpowiedzialny m.in. za modernizację społeczną i gospodarczą kraju. Składał się z 6 departamentów zajmujących się sprawami szeroko rozumianej kultury

krajowej, oprócz nich działały agendy poświęcone najważniejszym kwestiom rozwoju i modernizacji Galicji, w tym m.in. Krajowe Biuro Drogowe, Krajowe Biuro Kolejowe, Krajowe Biuro Melioracyjne, Krajowe Biuro Budowlane, Biuro Patronatu dla Spółek Oszczędności i Pożyczek. Działał do 1920.

Wyjście wojsk rosyjskich z Polski – wycofanie wojsk radzieckich z Polski na podstawie układu paraflowanego w Moskwie 26.10.1991 przez prezydentów Polski i Rosji, sprawiło, że Polska stała się w pełni suwerennym krajem. Było to pierwszym krokiem ku nawiązaniu współpracy wojskowej z NATO, modernizacji armii oraz wstąpieniu do struktur Sojuszu Północnoatlantyckiego. 17.09.1993 prezydent Lech Wałęsa przyjął meldunek o zakończeniu wycofywania wojsk rosyjskich z Polski, dzień później ostatni żołnierze rosyjscy wyjechali z dworca Warszawa Wschodnia do Rosji.

Wyrobek Zygmunt – ur. 3.03.1872 w Krakowie, zm. 19.02.1939 w Krakowie; lekarz, pedagog, działacz społeczny, organizator harcerstwa. Autor licznych publikacji w „Przeglądzie Gimnastycznym” (1901–1911), działacz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Współpracownik Henryka Jordana, po którego śmierci objął kierownictwo krakowskiego ogrodu jordanowskiego, propagując ideę jordanowską. W 1911 założył pierwszą w Krakowie drużynę skautów. Po wojnie kierownik Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego w Krakowie. Autor podręczników harcerskich m.in. *Vademecum skauta i Harcerz w polu*.

Wyrzykowski Kazimierz – ur. 1868 w Żółtkwi, zm. 25.01.1935 we Lwowie; lekarz, działacz harcerski. W 1908 naczelnik Związku „Sokół” w Żółtkwi, od 1909 na czele „Sokoła” we Lwowie. W l. 1911–1914 pierwszy Naczelny Komendant Skautowy we Lwowie. Od 1911 redaktor lwowskiego czasopisma „Skaut”. Propagator i inicjator rozwoju skautingu dziewcząt. Po zakończeniu I wojny światowej ponownie kierował skautingiem w Galicji. Od 1919 na czele Zakładu Gimnastyki Leczniczej we Lwowie, od 1924 dyrektor Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego przy Uniwersytecie Jana Kazimierza.

Wysocki Czesław – ur. 13.02.1839 w Pińczowie, zm. 18.05.1883 w San Martin w Argentynie; geodeta, kartograf, budowniczy kolei. Brał udział w budowie linii kolejowej między Warszawą a Sankt Petersburgiem. Wyemigrował do Francji. Pracował przy budowie linii kolejowej z Paryża do Bordeaux. W Argentynie projektował linię kolejową prowadzącą z Colonia Esperanza do San Gerónimo w prowincji Santa Fe. Topograf rządowy w prowincji Santa Fe. Brał udział m.in. w wytyczaniu szlaków komunikacyjnych, budowie fortyfikacji (m.in. na wyspach Martín García), mostów i dróg kolejowych, zakładaniu osiedli.

Wytwórnia Balonów i Spadochronów – jedyne w przedwojennej Polsce przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją balonów i spadochronów dla oddziałów balonowych polskiego wojska. Założone w 1920 w Poznaniu, w tym samym roku przeniosło swoją działalność do Legionowa. Asortyment produkcji obejmował

balony kuliste, obserwacyjne i zaporowe, spadochrony „Irvin”, ekwipunek lotniczy oraz hangary, namioty, łodzie i inny sprzęt. Sukcesem firmy było skonstruowanie w 1938 największego na świecie balonu stratosferycznego „Gwiazda Polski”. Wytwórnia istniała do września 1939.

Wytwórnia Radiotechniczna AVA – założona w 1928 przez braci Leonarda i Ludomira Danilewiczów, inżynierów i wynalazców. Wytwarzała sprzęt radiowy dla polskiej armii i wojskowego Biura Szyfrów. Od 1934 AVA wykonywała repliki niemieckiej maszyny szyfrującej „Enigma” oraz „Lacide” – polską maszynę szyfrującą. Właściciele wytwórni przyczynili się do powstania dekodującego „Enigmę” cyfrolotru i bomby kryptograficznej. Po 1939 wyemigrowali do Wielkiej Brytanii. W 1964 uzyskali patent na przelicznik wartości „rotary converter”.

Wyższe Kursy dla Kobiet w Krakowie – organizacja edukacyjna założona 25.11.1868 przez Adriana Baranieckiego. Oferowała kursy dla kobiet dostępne bez względu na pochodzenie, wykształcenie, religię. Zapewniały wykształcenie na poziomie zbliżonym do uniwersyteckiego. Rocznie w kształceniu uczestniczyło ok. 180 kobiet. W 1891 nadzór nad instytucją utrzymywaną przez miasto Kraków przejęli Ernest Bandrowski i Jan Rotter. W 1912 kursom nadano charakter zawodowy oraz powołano wydziały społeczno-wychowawczy i gospodarstwa wiejskiego kobiecego. Kursy oficjalnie zamknięto w 1925.

WZT – rodzina wozów zabezpieczenia technicznego stanowiących ciągnik re-

montowo-ewakuacyjny zbudowany na podwoziu czołgu. Prototyp WZT-1 został przygotowany w Zakładzie Produkcji Doświadczalnej Zakładów Mechanicznych Łabędy pod koniec I. 60. XX w. na podstawie dokumentacji otrzymanej od ZSRS. W I. 70. w Wojskowym Instytucie Techniki Pancernej i Samochodowej w Sulejówku powstał ulepszony projekt WZT-2. Produkowano go na potrzeby Wojska Polskiego oraz na eksport, głównie do Indii i na Bliski Wschód. W I. 80. kontynuowano prace modernizacyjne, ich efektem były WZT-3 „Bizon” i WZT-4.

Zagajewski Tadeusz – ur. 16.12.1912 we Lwowie, zm. 28.09.2010 w Gliwicach; inżynier elektryk, pionier polskiej elektroniki. Specjalista w zakresie zagadnień ogólnej teorii podobieństwa obwodów. Organizator Wydziału Automatyki na Politechnice Śląskiej. Założyciel Polskiego Towarzystwa Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej. Prowadził badania naukowe w zakresie radiotechniki ze szczególnym uwzględnieniem urządzeń radionadawczych. Konstruktor aparatury pomiarowej i sterowniczej obrabiarek, wdrożono do produkcji m.in. przyrząd analogowy „Cristalgraf”.

Zakaz pracy dzieci – zakaz pracy dzieci poniżej 15 roku życia wprowadzała Konstytucja z 1921, potwierdziła ustawa z 2.07.1924 w przedmiocie ochrony pracy młodocianych i kobiet. Jej przyjęcie umożliwiło ratyfikację konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1919 i 1921, które minimalny wiek zatrudnienia dzieci określały na 14 lat. Zakaz zatrudniania dzieci poniżej 15 roku życia budził niezadowolenie pracodawców,

wiązał się też z pogorszeniem kondycji ekonomicznej ubogich rodzin. Przepisy były łamane, zatrudnienie dzieci utrzymywało się zwłaszcza w rzemiośle czy rolnictwie.

Zakład Materiałów Magnetycznych „Polfer” – założony w 1956 w Warszawie zakład zajmujący się produkcją ferrytów dla przemysłu elektronicznego. Samodzielnie prowadził prace badawcze dotyczące chemicznych technologii syntezy materiałów ceramicznych i technologii prasowania oraz spiekania. Badano tam właściwości tlenkowych materiałów magnetycznych. W latach 70. XX w. rozpoczęto produkcję ferrytów na rdzenie pamięciowe stosowane w maszynach cyfrowych. W 1999 zlikwidowano zakład w Warszawie, skutecznie sprywatyzowano oddziały w Woźnikach oraz Skierniewicach.

Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych – instytucja powołana do realizacji jednolitego ubezpieczenia pracowników umysłowych rozporządzeniem Prezydenta RP z 24.11.1927. Wykonywaniem ubezpieczenia zajmowały się 4 zakłady: w Królewskiej Hucie, w Poznaniu, we Lwowie i w Warszawie, tworzące Związek Zakładów Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych z siedzibą w Warszawie. Zakłady zlikwidowano ustawą z 28.03.1933 o ubezpieczeniu społecznym, gdy powołano ogólnokrajowy Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych. W 1935 zlikwidowany, wszedł w skład Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych – centralna instytucja polskiego systemu

ubezpieczeń społecznych. Powstał na mocy ustawy z 28.03.1933 o ubezpieczeniu społecznym i rozporządzenia Prezydenta RP z 24.10.1934 o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym (objął 5 dotychczasowych instytucji ubezpieczeń społecznych). Zlikwidowany w 1955, reaktywowany w 1960. Funkcjonowanie ZUS określają przepisy ustawy z 13.10.1998 o systemie ubezpieczeń społecznych oraz statut ZUS. W ramach cyfryzacji ZUS wdrożył innowacyjną Platformę Usług Elektronicznych oraz m.in. system „e-Składka”.

Zakłady Amunicyjne „Pocisk” SA – pierwsza fabryka amunicji w odrodzonej Polsce. Zajmowała się produkcją amunicji, m.in. karabinowej, artyleryjskiej, saperskiej, myśliwskiej i sportowej, a także wytwarzaniem prochu, trotylu, zapalników oraz specjalistycznych obrabiarek i pras. Przedsiębiorstwo powstało w 1919 i posiadało dwa zakłady: na warszawskiej Pradze i w Rembertowie. Oprócz wytwarzania sprzętu wojskowego spółka produkowała sprzęt dla użytku cywilnego. Istniała do września 1939. Była jednym z najważniejszych przedsiębiorstw w polskim przemyśle amunicyjnym.

Zakłady Azotowe w Mościcach – jedna z najnowocześniejszych fabryk chemicznych w Europie, największa inwestycja państwowa w Polsce międzywojennej. Wybudowana w l. 1927–1930 z inicjatywy Ignacego Mościckiego. Zakłady wykorzystywały polską myśl techniczną, stosując wieżę absorbującą tlenek azotu, patent na produkcję roztworu soli amonowych, produkcję siarczanu amonu z gipsu. W 1933 weszły w skład Zjednoczonych

Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie. Po 1945 produkowały nawozy dla rolnictwa. W 1991 przekształcone w spółkę Skarbu Państwa, w 2005 sprywatyzowane.

Zakłady Cegielskiego w Poznaniu – fabryka maszyn i narzędzi rolniczych, największe polskie przedsiębiorstwo przemysłowe w zaborze pruskim, założone przez Hipolita Cegielskiego w Poznaniu w 1846. Wyroby fabryki były doceniane na krajowych i międzynarodowych wystawach gospodarczych. W okresie międzywojennym Zakłady podjęły produkcję parowozów i tramwajów, w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego wybudowały w Rzeszowie Fabrykę Obrabiarek. Po II wojnie światowej znacjonalizowana, z czasem podjęła produkcję silników okrętowych i lokomotyw spalinowych oraz elektrycznych. W 1995 stała się spółką Skarbu Państwa.

Zakłady Chemiczne Organika w Malborku – przedsiębiorstwo branży chemicznej utworzone w 1961 jako Przedsiębiorstwo Usługowe Przemysłu Terenowego. Od 1976 jako Malborskie Zakłady Chemiczne produkujące tworzywa sztuczne, gumy. W 1980 zainstalowano w nich mechanizm do produkcji elastycznych pianek poliuretanowych. W 1981 rozpoczęła się ich produkcja. W 1991 przedsiębiorstwo zostało przejęte przez koncern „Organika”. W 1996 objęło nadzorem fabrykę w Pogalewie Wielkim. W 2008 dokonano fuzji z firmą „Matricida” w Czechach. W 2010 zaczęto po raz pierwszy w kraju wytwarzanie pianki Viscor.

Zakłady Elektroniczne ELWRO we Wrocławiu – producent maszyn cyfrowych,

jeden z najnowocześniejszych zakładów Europy Środkowo-Wschodniej, utworzony 6.02.1959. W 1963 wypuszczono serię komputera I generacji UMC-1. Był to początek produkcji komputerów w Polsce. Produkowano komputery II generacji (1964), kalkulatory (1971), aparaturę fizyko-chemiczną (1973), komputery jednolitego systemu (1975), procesory teleprzetwarzania, podzespoły TELE JS (1980). W 1983 powstał mikrokomputer ELWRO 500, w 1987 **ELWRO 800 Junior**. W 1993 nastąpiła prywatyzacja, następnie likwidacja firmy.

Zakłady Grohmana – jedno z największych zakładów przemysłu włókienniczego w Łodzi, założone w 1843 przez **Traugotta Grohmana**, przejęte później przez jego syna Ludwika, który przemianował je na firmę „Ludwik Grohman”. Po śmierci Ludwika firmę przejął jego syn Henryk Karol, który w 1899 przekształcił je w Towarzystwo Akcyjne. W 1921 doszło do fuzji zakładów Grohmana oraz Scheiblera, w wyniku której powstało wielkie Towarzystwo Akcyjne Zjednoczonych Zakładów K. Scheiblera i L. Grohmana. Po II wojnie światowej fabryka została znacjonalizowana, w 1995 przekształcona w spółkę Skarbu Państwa „Uniontex” SA, w 2010 przestała istnieć.

Zakłady Hohenlohe SA – niemiecka spółka górnico-hutnicza działająca w l. 1905–1946. Po podziale Górnego Śląska w 1921 w jej posiadaniu znajdowało się 7 kopalń węgla kamiennego, 3 kopalnie rud cynku, 2 huty cynkowe oraz fabryka brykietów. W 1939 Hohenlohe SA znalazła się pod zarządem przymusowym państwa polskiego. W 1946 została znacjonalizowana

i podzielona. Zakłady Hohenlohe SA były największym niemieckim przedsiębiorstwem prywatnym działającym na terenie Górnego Śląska, w latach 20. dawały zatrudnienie 10 tys. pracowników, kapitał akcyjny wynosił 24 mln zł.

Zakłady Ludwika Geyera w Łodzi – przedsiębiorstwo przemysłu włókienniczego założone w 1828 w Łodzi przez **Ludwika Geyera**, w latach 40. XIX w. największy i najnowocześniejszy zakład przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich. W latach 50. Zakłady Geyera dotknął kryzys, który dekadę później spowodował zawieszenie ich działalności. W 1886 zostały przekształcone w Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Bawełnianych „Ludwik Geyer”. Do 1939 znajdowały się w rękach rodziny Geyerów, po II wojnie światowej znacjonalizowane (Państwowe Zakłady Przemysłu Bawełnianego), w 2002 ogłoszono ich upadłość.

Zakłady Południowe w Stalowej Woli – sztandarowa inwestycja **Centralnego Okręgu Przemysłowego**. 19.01.1937 **Huta „Pokój” w Katowicach** oraz **Starachowickie Zakłady Górnicze** zawarły spółkę. Zgodnie z umową z Ministerstwem Spraw Wojskowych miały zbudować zakłady hutnicze i mechaniczne w Pławie k. Niska. Budowę rozpoczęto w marcu 1937. Produkcję uruchamiano etapami od grudnia 1937. Zakłady otwarto 14.06. 1939, stalownię huty wyposażono w dwa pierwsze w Europie piece martenowskie opalane gazem ziemnym. W 1939 zatrudniały 3,6 tys. osób, w tym 1,5 tys. w hucie, 950 w zakładzie mechanicznym.

Zakłady Precyzyjno-Mechaniczne Mera-Błonie – powstałe w 1953 przedsiębior-

stwo produkcji zegarków i sprzętu komputerowego. W 1955 podjęto wytwarzanie szybkościomierza motocyklowego M-55, od 1961 produkowało zegarki naręczne i tarcze telefoniczne, od 1970 drukarki wierszowe. W 1982 ruszyła w nich sprzedaż drukarki mozaikowej wierszowej będącej pierwszym modelem przystosowanym do komputerów PC. W l. 1991–1999 w zakładach produkowano automaty telefoniczne dla Telekomunikacji Polskiej oraz kasowniki i parkomaty. W 2003 zgłoszono wniosek o upadłość zakładów.

Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” Szczecin – przedsiębiorstwo produkujące odzież założone w 1962 na miejscu przedwojennej fabryki niemieckiej. W 1966 rozpoczęło produkcję odzieży chłopięcej. W 1970 po raz pierwszy została tam zastosowana tkanina dżinsowa. Na początku produkowano z niej spodnie. W kolejnych latach ofertę wyrobów dżinsowych poszerzono o kurtki, spódnice, odzież dżinsową dla dzieci. W 1979 zastosowano dżins ścieralny. W 1999 firma została postawiona w stan likwidacji. W 2000 założono Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” SA, zlikwidowane w 2002.

Zakłady Radiowe „Radmor” – założone w 1947 w Gdyni przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją urządzeń łączności w Gdyni, początkowo jako MORS – Morska Obsługa Radiowa Statków Spółka z o.o. W 1949 znacjonalizowana. W 1950 wyprodukowano w niej po raz pierwszy autoalarm, radioodbiorniki kutrowe. 27.01.1971 powołano Zakłady Radiowe „Radmor”. Produkowano w nich nowo-

czesne odbiorniki radiokomunikacyjne, echosondy, rozgłośnie statkowe. W 1977 został wyprodukowany odbiornik radiofoniczny klasy Hi-Fi „Radmor 5100”. W 2011 większościowym udziałowcem został „WB Electronics”.

Zakłady Scheiblera – największe i najnowocześniejsze przedsiębiorstwo przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich uruchomione w Łodzi w 1855 przez Karola Scheiblera. W 1880 przekształcił firmę w spółkę akcyjną. W 1913 jej kapitał przekroczył wartość 21 mln rubli. W 1921 nastąpiła fuzja zakładów Scheiblera z inną wielką łódzką fabryką Grohmana, w jej wyniku powstały Zjednoczone Zakłady Przemysłowe K. Scheiblera i L. Grohmana, które stały się największym przedsiębiorstwem bawełnianym w Europie. Po II wojnie światowej zakłady znacjonalizowano, transformacja ustrojowa przyniosła ich upadek.

Zakrzewska Maria – ur. 6.10.1829 w Berlinie, zm. 12.05.1902 w Jamaica Plain w Massachusetts; lekarka ginekolog polskiego pochodzenia. Prekursorka służby zdrowia na rzecz kobiet, reformatorka medycyny. Stosowała nowatorskie zasady leczenia. Walczyła o dostęp kobiet do wykonywania zawodu lekarza. Główna położna i profesor położnictwa w Królewskim Szpitalu Charité w Berlinie. W 1862 utworzyła szpital New England Hospital for Women and Children w Bostonie, prowadzony jedynie przez kobiety, pierwszy w USA połączony ze szkołą dla pielęgniarek. Pionierka w zatrudnianiu w zawodzie pielęgniarek czarnoskórych kobiet.

Zakrzewski Janusz – ur. 23.07.1932 w Krakowie, zm. 26.10.2008 w Warszawie; fizyk eksperymentator. Zajmował się fizyką cząstek elementarnych, hiperjader i mezonów K. Uczestnik badań produkcji i rozpadów hiperjader. Współodkrywca ciężkich hiperjader (1961) oraz podwójnego hiperjadera (1963). Dokonał prawidłowej interpretacji obrazu gwiazdy odkrytego w emulsji fotograficznej. Uczestnik eksperymentu UA2 w CERN, podczas którego odkryto neutralny bozon pośredniczący Z^0 w oddziaływaniach słabych (1983) oraz eksperymentów w DESY, m.in. ZEUS (konstrukcja detektora).

Zakrzewski Konstanty – ur. 14.01.1876 w Warszawie; zm. 19.01.1948 w Krakowie; fizyk, konspirator. Pionier i twórca polskiej szkoły badania dielektryków. Prowadził prace doświadczalne nad samoistnym przepływem prądu elektrycznego. Autor nowego typu półcieniowego analizatora eliptycznego do wyznaczania stałych optycznych metali (analizator Zakrzewskiego). Projektant nowoczesnego kondensatora, aparatury do skraplania wodoru. Twórca teoretycznych podstaw konstrukcji falowodu. Inicjator powołania w Polskiej Akademii Umiejętności Komisji Stacji Badań Promieniowania Kosmicznego.

Zaleski Kazimierz – ur. 2.03.1928 w Paryżu; fizyk jądrowy, specjalista od energii jądrowej. Współtwórca francuskiego programu energii atomowej. Pracował w CEA przy pierwszym francuskim reaktorze ZOE (1950–1954). Organizator zespołu ds. uruchomienia pierwszej francuskiej centrali atomowej produkującej energię elektryczną oraz Plutonium G1 (1954–

1957), a także francuskiego działu badawczo-naukowego rozwijającego koncept reaktorów na szybkich neutronach Rapsodie 40 MWth i Phenix 250 MWe (1957). Prezes Międzynarodowej Akademii Energii Jądrowej w USA.

Zalewska Agnieszka – ur. 24.09.1948 w Krakowie; fizyk. Specjalistka w dziedzinie fizyki wysokich energii, badaczka neutrin i ciemnej materii. Interesują ją zagadnieniami z zakresu fizyki cząstek elementarnych i stosowanych metod eksperymentalnych, w szczególności hadronów oraz oddziaływań $e+e-$ przy wysokich energiach. Autorka pionierskich prac dla krzemowych detektorów wierzchołka z elektroniką odczytu VLSI. Kierownik wielu grup badawczych. Od 2009 członek Rady CERN. Prezes Rady CERN w l. 2012–2015. Pierwsza kobieta i pierwszy Polak na tym stanowisku.

Zalewski Władysław – ur. 28.01.1892 w Warszawie, zm. 25.11.1977 w Londynie; pionier polskiej myśli lotniczej. Kierownik biura konstrukcyjnego w Wojskowej Centrali Badań Lotniczych, gdzie pracował nad regulacją przepisów lotniczych. Konstruktor samolotów, m.in.: czteropłatowego samolotu myśliwskiego WZ-VII, dwupłatowca liniowego WZ-VIII „De-Že-Pe”, bojowego WZ-X, bombowca WZ-IX „Pteranodon” i PZL-3, sportowego WZ-XI „Kogutek I” i WZ-XII „Kogutek II”. Projektant silników lotniczych: WZ 18, Avia WZ 7, Avia WZ 100, „Bobo”. Uczestnik prac nad organizacją Polskiego Urzędu Patentowego.

Zalinski Edmund – ur. 13.12.1849 w Kórniku, zm. 11.03.1909 w Rochester; żołą-

nierz i wynalazca polskiego pochodzenia, współtwórca pierwszych okrętów podwodnych. Wykładowca Massachusetts Institute of Technology. Instruktor w United States Artillery School w Fort Monroe. Członek wojskowego towarzystwa oficerów sił. Wynalazł pneumatyczne działo torpedowe („dynamite gun”). Działo strzelało 100 funtowym ładunkiem wybuchowym na odległość do 3,2 km i działało pod wodą. Nowością było wykorzystanie dynamitu jako pocisku. Działa do obrony wybrzeża zamówiły m.in. Włochy i Wielka Brytania.

Załęski Edmund – ur. 18.08.1863 we Lwowie, zm. 20.12.1932 w Krakowie; inżynier chemik i agrotechnik. Pionier polskiej naukowej hodowli roślin. Hodowca odmian buraków cukrowych, owsa (Najwcześniejszy Niemierczański) i pszenicy (Triumf Podola, Ostka Grubokłosa, Ostka Skomoroska). Prowadził badania z zakresu biometrii i statystyki matematycznej z zastosowaniem w rolnictwie. Zastosował metody statystyczne do hodowli roślin, autor metody wzorcowej w doświadczałnictwie. Założyciel firmy „E. Załęski i S-ka” w Suhakach (1893), organizator hodowli nasion w ramach firmy Motycz SA (1911).

Zamoyski Andrzej – ur. 2.04.1800 w Wiedniu, zm. 29.10.1874 w Krakowie; działacz gospodarczy i społeczny, organizator zjazdów postępowych ziemian w Klemensowie, współtwórca i prezes Towarzystwa Rolniczego (1858–1861), propagator pracy organicznej, zwolennik likwidacji pańszczyzny i oczyszczowania chłopów. Współzałożyciel Spółki Żeglugi Państwowej w Warszawie w 1848, prezes To-

warzystwa Kredytowego Ziemińskiego w 1850. Członek Rady Głównej Opiekuńczej i Rady Nadzorczej Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Rolnictwa na Marymoncie, członek korespondent Galicyskiego Towarzystwa Gospodarskiego.

Zaniewski Zbigniew – ur. 9.03.1940, zm. 4.10.2017; cybernetyk. Jeden z przedstawicieli polskiej szkoły psychocybernetyki i cybernetyki społecznej. Prekursor interdyscyplinarnej teorii osobowości, specjalista z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi w organizacji. Zajmował się zastosowaniem teorii systemów autonomicznych Mariana Mazura i cybernetycznej teorii charakteru w kryminologii. Twórca oryginalnej metody opisu stanowisk pracy (InPOST). Autor kompleksowych taryfikatorów kwalifikacyjnych. Organizator prywatnych szkół menedżerskich.

Zaorski Jan – ur. 6.05.1887 w Krakowie, zm. 10.03.1956 w Warszawie; chirurg. Absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Jeden z twórców chirurgii eksperymentalnej i pediatricznej w Polsce. Miał znaczący wkład w rozwój chirurgii wrzodu trawiennego, autor modyfikacji operacji Rydygiera. Jako pierwszy w Polsce zastosował frenekserezę oraz frenektomię w leczeniu gruźlicy płuc. Inicjator i propagator krwiodawstwa. Organizator tajnego nauczania medycznego podczas okupacji. Od 1946 kierownik Zakładu Chirurgii Operacyjnej i Anatomii Topograficznej Uniwersytetu Warszawskiego.

Zasada Sobiesław – ur. 27.01.1930 w Dąbrowie Górniczej; sportowiec i przedsię-

biorca. W 1977 założył firmę polonijną Alpha produkującą zamki błyskawiczne oraz, w późniejszym okresie, zajmującą się przetwórstwem tworzyw sztucznych. W l. 1981–1986 konsultant w koncernie Porsche, od 1990 współpracownik Mercedes-Benz AG, generalny przedstawiciel firmy na Polskę. Twórca i prezes Rady Nadzorczej Grupy Zasada, działającej w branżach motoryzacyjnej, deweloper-skiej, produkcyjnej i lifestylowej. W portfolio Grupy Zasada są m.in. marki Mercedes Benz, Audi, Volkswagen, Jeep, Subaru, Alfa Romeo.

Zastal – przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją taboru kolejowego założone w Zielonej Górze w 1945 na bazie niemieckiej fabryki Beuchelt & Co. działającej od 1876. W 1947 zakład stworzył pierwszą konstrukcję mostu na Odrze w Cigacicach. Od 1949 produkował nowoczesne czteroosiowe wagony kryte. W 1961 w Zastalu podjęto produkcję wagonów samowyladowawczych. Od 1960 wytwarzano lokomotywy m.in.: Lyd1 (1960–1972), Ls60 (1964–1971), Ls150/409Da (1965–1979), 803D/Lyd1 (1969–1972). W 1982 eksport stanowił ok. 60% sprzedaży. W 1992 firmę przekształcono w spółkę Zastal SA.

Zastosowanie gazu ziemnego w hutniczych piecach martenowskich – nowatorskie rozwiązanie podnoszące wydajność pieca hutniczego i jakość wytwarzanej stali. Zastosowano je po raz pierwszy w Europie w 1937 w piecach martenowskich w Zakładach Południowych w Stalowej Woli. Wykorzystanie gazu wynikało ze względów jakościowych i strategicznych, pozwalało ograniczyć zużycie koksu.

Można było redukować temperaturę i kontrolować skład chemiczny surówki. To innowacyjne działanie pozwoliło na zwiększenie wydajności, poprawę jakości i uniezależnienie hut od dostaw węgla.

Zawadzki Józef – ur. 14.07.1886 w Warszawie, zm. 22.02.1951 w Zalesiu Dolnym; inżynier chemik, technolog. Autor 4 patentów, m.in. usuwania ołowiu z preparatów cynkowych. Twórca metody otrzymywania czystego tlenu glinu oraz metody wykorzystywania polskich złóż anhydrytu i gipsu do produkcji kwasu siarkowego i cementu. Prowadził badania dotyczące mechanizmu katalitycznego utleniania amoniaku. Uczestnik badań nad składem paliwa niemieckiej rakiety V-2, analiz materiałów wybuchowych oraz prac nad zmontowaniem krótkofalówki dla ruchu oporu. Założyciel Polskiego Towarzystwa Chemicznego.

Zawadzki Władysław – ur. 8.09.1885 w Wilnie, zm. 8.03.1939 w Warszawie; ekonomista, działacz gospodarczy, polityk. W 1914 wydał *Zastosowanie matematyki do ekonomii politycznej*, dzięki czemu w wieku 29 lat został uznany za twórcę polskiej szkoły ekonomii matematycznej. Od grudnia 1918 członek Komitetu Warszawskiego Odrodzenia Wszechnicy Polskiej w Wilnie. W 1930 zaproszony jako jeden z pierwszych europejskich badaczy do utworzonego w Stanach Zjednoczonych „The Econometric Society”. W l. 1932–1935 minister skarbu. W 1938 zorganizował w Krakowie zjazd europejski Towarzystwa Ekonometrycznego.

Ząbek Mirosław – ur. 28.08.1956; neurochirurg. Jako jeden z pierwszych na świe-

cie przeprowadził serię transplantacji fragmentów tkanki mózgowej w leczeniu choroby Parkinsona; pierwszy w Europie Wschodniej wszczepił elektrody do głębokich struktur mózgu w zespole Tourette'a. Pionier wszczepiania stymulatora mózgu w leczeniu dystonii. Pierwszy w Polsce przeprowadził serię operacji głębokiej stymulacji mózgu u chorych na Parkinsona, wprowadził leczenie chorób mózgu za pomocą stereotaktycznego napromieniania nożem gamma oraz terapię genową w leczeniu glejaka wielopostaciowego.

Zbierański Czesław – ur. 6.12.1885 w Warszawie, zm. 31.05.1982 w Nowym Jorku; inżynier mechanik, pionier polskich konstrukcji lotniczych. Specjalista z zakresu automobilizmu i aeronautyki. Konstruktor dwuosobowego samochodu (1908). Opracował projekt drewnianego samolotu dwupłatowego z zastosowaniem silnika ze śmigłem pchającym. Wspólnie ze Stanisławem Cywińskim skonstruował samolot „Cywiński-Zbierański” o konstrukcji częściowo metalowej (1910–1911). Założyciel fabryki samochodowej „Towarzystwo Budowy Samochodów AS” oraz spółki produkującej motocykle i drezyny kolejowe.

Zbiorowe Kasy Sieroce – instytucja finansowa utworzona w 1832 we Lwowie. Udzielała niskoprocentowanych pożyczek, a dochody z działalności miały być przeznaczone dla sierot szlacheckich. Krajowym funduszem sierocym zarządzał Wydział Krajowy. Od 1858 umiejscowiono kasy przy sądach opiekuńczych. Od 1866 organizacja miała charakter masowy. Opiekę zapewniano wszystkim siero-

tom bez względu na pochodzenie. Na początku XX w. w Galicji Wschodniej działało 115 kas, w Galicji Zachodniej 74. W 1910 z kas utrzymywano 484 dzieci. Zlikwidowane w 1924.

Zbrożek Jerzy – ur. 4.03.1913 w Warszawie, zm. 25.09.1966 w Nowym Jorku; inżynier, konstruktor. W 1936 rozpoczął pracę w biurze konstrukcyjnym PZL – Wytwórnia Płatowców nr 1 w Warszawie. Po wojnie pozostał na Zachodzie. Prowadził badania nad mechaniką lotu, w tym teorią stateczności i sterowności śmigłowców. Jego największym osiągnięciem była praca na temat wpływu gwałtownych podmuchów atmosferycznych na osiągi, stateczność oraz wytrzymałość samolotu. Za dzieło dotyczące zachowania się samolotu w warunkach burzowych w 1965 otrzymał nagrodę Royal Aeronautical Society.

Zdanowski Juliusz – ur. 24.12.1874 w Śmiłowicach, zm. 8.10.1937 w Krakowie; polityk, działacz samorządowy, członek władz wielu centralnych organizacji samorządowych. Uczestnik ruchu spolszczenia gmin (1905). Prezes kółek rolniczych ziemi kieleckiej (1910). Członek Komitetu Centralnego Towarzystwa Rolniczego (1912). Prezes Komitetu Ratunkowego Ziemi Kieleckiej (1915), Rady Krajowej Gospodarczej na okupację austriacką (1917), prezes Głównego Komitetu Ratunkowego w Lublinie (1918). Komisarz Generalny rządu Józefa Świerzyńskiego na terytorium okupacji austro-węgierskiej (1918).

Zdebska Eugenia – ur. 15.12.1930 w Dziedzicach, zm. 1.05.2007 w Krakowie;

pionierka kardiologii dziecięcej w Polsce. W 1967 przeprowadziła jedną z pierwszych operacji powięzania przerwanego przewodu tętniczego. W 1974 dokonała wszczepienia rozrusznika serca u dziewczynki z całkowitym, wrodzonym blokiem przedsionkowo-komorowym. Jako pierwsza zastosowała metodę hipotermii głębokiej z zatrzymaniem krążenia sposobem Barrata-Boyesa. Od 1977 przeprowadzała operacje w krążeniu pozaustrojowym. Założycielka Kliniki Kardiologii Dziecięcej Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej w Krakowie.

Zdziechowski Jerzy – ur. 27.08.1880 w Rozdole, zm. 25.04.1975 w Krakowie; polityk, działacz gospodarczy i społeczny. W 1916 wiceprzewodniczący Rady Zjazdu Polskich Organizacji Pomocy Ofiarom Wojny w Moskwie. W 1917 członek Komisji Likwidacyjnej ds. Królestwa Polskiego. Od listopada 1925 do maja 1926 minister skarbu, autor skutecznego wprowadzanego programu zrównoważenia budżetu i ustabilizowania złotego. Członek władz m.in. Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. W l. 30. publicysta ekonomiczny, po wojnie przebywał w Wielkiej Brytanii, do kraju wrócił w 1966.

Zeh Jan – ur. 2.07.1817 w Łańcutcie, zm. 26.01.1897 w Borysławiu; aptekarz, wynalazca. Współtwórca procesu destylacji ropy naftowej. We współpracy z Ignacym Łukasiewiczem otrzymał destylat ropy naftowej nadający się do celów oświetleniowych. W grudniu 1853 otrzymali patent na oczyszczoną ropę naftową do celów technicznych. Destylat zastosowano w lampach skonstruowanych przez

lwowskiego blacharza Adama Bratkowskiego. Założył niewielką destylarnię i sklep z wyrobami naftowymi. Produkował naftę, smary, świece parafinowe. W 1876 powrócił do pierwotnego zajęcia i otworzył aptekę w Borysławiu.

Zelmer – producent sprzętu agd; przedsiębiorstwo powstało na zrębach przedwojennej Fabryki Obrabiarek „H. Cegielski” w Rzeszowie. Firma wielokrotnie zmieniała nazwę, od 1967 Zelmer Rzeszowskie Zakłady Elektromechaniczne im. Augustyna Micała. Zajmowały się produkcją: elektrycznych odkurzaczy, suszarek do włosów, ostrzałów do noży, cykliniarek do cyklizowania podłóg, hulajnóg i rowerków dziecięcych. W 1970 rozpoczęto eksport wyrobów do Europy Zachodniej. W 2001 spółka skarbu państwa, w 2005 weszła na giełdę, od 2013 własność BSH, w 2020 sprzedana grupie B&B Trends.

Zeńczak Marian – ur. 7.09.1891 w Leszczynach, zm. 11.10.1948 w Warszawie; lekarz stomatolog, ortodonta, pionier polskiej ortodontyki. W 1922 asystent Kliniki Dentystycznej na Uniwersytecie Lwowskim. Od 1924 w Państwowym Instytucie Dentystycznym w Warszawie, gdzie w 1926 zorganizował pierwszą w Polsce katedrę i klinikę ortodontyki. Propagując nowoczesne metody nauczania stomatologii, przyczynił się do postępu w tej dziedzinie. W okresie okupacji współprowadził pod nazwą Klinika Akademii Medycznej w likwidacji przychodnię stomatologiczną, w której odbywały się także zajęcia dydaktyczne.

ZETO – Zakład Elektronicznej Techniki Obliczeniowej, jedno z najstarszych przed-

siębiorstw informatycznych w Polsce. Pierwszy zakład ZETO powstał we Wrocławiu w 1964, w kolejnych latach pojawiły się następne oddziały w dużych miastach (18 w 1968, 51 w 1980). Wypożyczone były w krajowe i importowane komputery. Ich zadaniem było wykonywanie prac obliczeniowych, projektowanie oraz wdrażanie systemów przetwarzania informacji, projektowania i statystyk. W 1980 sieć ZETO obsługiwała 2500 jednostek gospodarczych. Po 1989 rozpoczęła się prywatyzacja zakładów ZETO.

Zeyland Janusz – ur. 22.11.1897 w Poznaniu, zm. 5.08.1944 w Warszawie; pediatra, mikrobiolog, pionier szczepień przeciwgruźliczych w Polsce. Od 1924 w Zakładzie Anatomii Patologicznej Uniwersytetu Poznańskiego, od 1927 w Klinice Chorób Dziecięcych. Od 1941 pracował w Szpitalu Wolskim, gdzie stworzył Centralne Laboratorium Gruźlicze, a później 26-łóżkowy oddział gruźliczy dla dzieci i młodzieży. W 1930 otrzymał nagrodę im. Pannetiera za udowodnienie bezpieczeństwa i skuteczności szczepień przeciwgruźliczych. Opublikował m.in. podręcznik *Gruźlica płuc u dzieci* (1937).

Zglenicki Witold – ur. 6.01.1850 w Starej Wargawie, zm. 6.07.1904 w Baku; przedsiębiorca naftowy, pionier eksploatacji ropy bakijskiej, wynalazca, geolog, filantrop. W 1891 trafił do Baku, gdzie badał tamtejsze złoża naftowe i opracował szczegółową mapę geologiczną Półwyspu Apszerońskiego. Przedstawił projekt wydobycia ropy spod dna morza. W 1900 wydał opracowanie zawierające wyniki swych badań, które w 1901 uznano za oficjalny plan działek roponośnych. Za

zasługi w ich poznaniu otrzymał od władz rosyjskich działki roponośne, dochody z kilku z nich zapisał w testamencie Kasie im. Mianowskiego.

Zieleniewski Edmund – ur. 7.10.1856 w Krakowie, zm. 22.06.1919 w Krakowie; przemysłowiec, współtwórca koncernu przemysłu maszynowego, działacz na rzecz modernizacji Galicji. Wraz z bratem Leonem zarządzał stworzoną przez ojca C.K. Uprzywilejowaną Krajową Fabryką Maszyn Rolniczych i Narzędzi Ludwika Zieleniewskiego, był jej dyrektorem technicznym. Z jego inicjatywy w fabryce zastosowano wiertarnię elementów metalowych, urządzenie do skuwania blach, maszynę do gięcia blach, nitownicę pneumatyczną, dłuta pneumatyczne. W 1906 zaangażował się w budowę nowej fabryki w Krakowie.

Zieleniewski Leon – ur. 4.02.1842 w Krakowie, zm. 5.06.1921 w Krakowie; przedsiębiorca, brat i wspólnik Edmunda Zieleniewskiego. Dyrektor, później prezes Rady Nadzorczej w rodzinnej firmie produkującej wyposażenie zakładów przemysłu rolno-spożywczego i leśnego (od 1907 C.K. Uprzywilejowana Fabryka Maszyn L. Zieleniewski Towarzystwo Akcyjne). Szybki rozwój spółki pozwolił na kupno niezależnych wcześniej przedsiębiorstw – Fabryki Maszyn ks. Lubomirskiego we Lwowie oraz Fabryki Wagonów i Maszyn w Sanoku oraz zmianę w 1913 nazwy na Polskie Fabryki Maszyn i Wagonów L. Zieleniewski SA.

Zieleniewski Ludwik – ur. 15.08.1819 w Krakowie, zm. 19.09.1885 w Krakowie; przedsiębiorca, ojciec Edmunda Zie-

leniewskiego i Leona Zieleniewskiego. Uruchomił w Krakowie fabrykę maszyn rolniczych. Od 1851 zakład funkcjonował jako Fabryka Narzędzi Gospodarczo-Rolniczych i Machin Przemysłowych, a po 1853 jako Cesarsko-Królewska Uprzywilejowana Krajowa Fabryka Maszyn Rolniczych i Narzędzi Ludwika Zieleniewskiego. Zainstalowano w niej pierwszą w mieście maszynę parową, od 1859 zakład dysponował własną odlewnią żelaza. W 1872 wydał *Ilustrowany podręcznik dla rolników i przemysłowców*.

Zieliński Józef – ur. 18.05.1808 w Lubera-dzu, zm. 22.02.1878 w Wiosce; wynalazca. Wykonywał zdjęcia metodą dagerotypu. Prowadził zakłady fotograficzne w Nantes i Angers (1842–1848). Specjalizował się w zdjęciach portretowych. Od 1842 pracował nad udoskonaleniem techniki fotograficznej. Publikował prace o fotografii barwnej w „Pamiętniku Towarzystwa Przyjaciół Przemysłu” w 1844. Pracował nad projektem napędu elektromagnetycznego używanego w transporcie kolejowym, a także nad sposobem opancerzenia statków przy pomocy ruchomej podwójnej lub potrójnej siatki łańcuchowej.

Zieliński Stanisław – ur. 21.12.1929 w Guberni k. Kobrynia, zm. 10.01.2017 w Szczecinie; chirurg, transplantolog. Prowadził badania nad przeszczepami i protezami w układzie żylnym. Brał udział w pionierskich operacjach resekcji żołądka. Jako kierownik II Kliniki Chirurgicznej Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie zainicjował w niej przeszczepy nerek, operacje przełyku, przeszczepy wątroby oraz trzustki. W 1980 przeprowadził 2 operacje przeszczepu nerki. W ciągu

20 lat przeprowadził ich ok 400. W 1987 jako pierwszy w Polsce dokonał jednoczesnego przeszczepu trzustki i nerki.

Ziemstwo Kredytowe w Poznaniu – pierwsza polska instytucja udzielająca kredytów w zaborze pruskim. Utworzona w 1821, w 1883 zmieniono nazwę na Poznańskie Ziemstwo Kredytowe. Celem instytucji było udzielanie kredytów polskim właścicielom ziemskim i przedsiębiorcom. Były to głównie pożyczki długoterminowe, zabezpieczone hipotecznie. Do Ziemstwa mogli należeć właściciele nieruchomości ziemskich, rolnych oraz leśnych, powierzchnia majątku nie mogła być mniejsza niż 15 ha. W 1890 Ziemstwo założyło własny bank, od 1896 funkcjonował jako Bank Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego. Ziemstwo zlikwidowano w 1948.

Zienkiewicz Wiktor – ur. 1808 w Chrepkowie, zm. 13.02.1885 w Turynie; inżynier, przemysłowiec, działacz emigracyjny, powstaniec. We Francji dyrektor huty szkła, fabryki fajansu i kryształów w Château-Salins, później konduktor państwowego Korpusu Dróg i Mostów. Nadzorował budowę kanału między Marną a Renem, budowniczy kilkunastu tuneli we Francji. Od 1856 we Włoszech. Opatentował maszynę do wyrabiania brykietów, używanych jako opał do parowozów. Do produkcji wykorzystany został nieużywany dotąd pył węgla kamiennego. Dzięki wynalazkowi stał się jednym z najbogatszych Polaków na emigracji.

Zjazd dotyczący zagadnień ekonomicznych i praw kobiet w Warszawie (1891) – zorganizowany w Warszawie z inicjatywy działającej od 1886 tajnej organizacji

oświatowo-politycznej Koło Kobiet Korony i Litwy, związanej z Ligą Polską (na jego czele stała Teresa Ciszewiczowa). Pierwsze tego typu spotkanie działaczek kobiecych dotyczące zagadnień ekonomicznych i pracy kobiet. Zjazd miał charakter tajny, wzięło w nim udział około 200 działaczek ze wszystkich zaborów. W 1891 emancypantki oficjalnie zażądały zniesienia męskiego pełnomocnictwa w wyborach do Sejmu Krajowego.

Zjazdy kobiet – nieoficjalne spotkania przedstawicielek ruchów kobiecych na ziemiach polskich zorganizowane w 1891 w Warszawie, w 1894 we Lwowie oraz w 1899 w Zakopanem. Zjazd w Warszawie odbywał się w warunkach całkowitej konspiracji. Zjazd we Lwowie odbył się w ramach zjazdu Towarzystwa Pedagogicznego. Przedmiotem spotkania w Zakopanem zorganizowanego przez Koło Pań Towarzystwa Szkoły Ludowej było omówienie wyzwań stawianych przed ruchami kobiecymi, sytuacji kobiet mieszkających na wsi, zasad koniecznej współpracy między działaczkami z różnych zaborów.

Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze SA – państwowa spółka holdingowa w Warszawie powołana przez rząd z inicjatywy Banku Gospodarstwa Krajowego w 1936 dla celów przejmowania przedsiębiorstw branży wydobywczej i hutniczej, stanowiąca ważne narzędzie polonizacji i modernizacji zakładów przemysłowych Śląska. W 1936 przejęła Górnosłańskie Zjednoczone Huty „Królewska” i „Laura” oraz Katowicką Spółkę Akcyjną dla Górnictwa i Hutnictwa, z których utworzono Współ-

notę Interesów Górniczo-Hutniczych SA (Zjednoczenie zarządzało jej majątkiem).

Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych na Rzeszę Niemiecką – utworzona w 1909 organizacja kobieca łącząca stowarzyszenia z Poznańskiego, Prus Zachodnich i emigracji polskiej w Rzeszy. Inicjatywa jej powstania pojawiła się podczas Wiecu Kobiet Polskich w 1908. W jej skład weszły organizacje reprezentujące główne nurty polskiego ruchu kobiet w państwie niemieckim, realizujące w swych działaniach cele oświatowo-wychowawcze, jak też zawodowo-samopomocowe. Zjednoczenie początkowo skupiało 7 stowarzyszeń, w 1913 należało do niego 30 organizacji kobiecych.

Zjednoczenie Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego „Unitra” – powstała w 1961 organizacja skupiająca przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją radioodbiorników, magnetofonów, telewizorów i innego sprzętu elektroakustycznego. W 1975 w skład zjednoczenia wchodziło 27 przedsiębiorstw przemysłowych, 21 organizacji przemysłowych, 12 oddziałów filialnych i przedsiębiorstw zamiejscowych. Zjednoczenie zostało rozwiązane ostatecznie w 1989. Marka „Unitra” była synonimem wysokiej jakości produktów eksportowanych do wszystkich krajów bloku wschodniego.

Zjednoczenie Przędzalników – kartel przędzalniczy utworzony w Łodzi w 1904, do którego weszły największe łódzkie fabryki, m.in. zakłady Geyera, Poznańskiego i Kunitzera. Umowa określała minimalne ceny sprzedaży, regulowała stosunki wytwórca-kupujący oraz gwa-

rantowała zwrot w określonym terminie należności za sprzedaną przędzę. Podwyższono o 25% ceny wszystkich wyrobów bawełnianych, wprowadzono ograniczenie tygodnia pracy do 4 dni. Członkowie kartelu powołali Łódzki Związek Eksportowy, wyprzedający w l. 1904–1905 zapasy przędzy po cenach dumpin-gowych.

Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej – jeden z federalistycznych związków polskiej spółdzielczości rolniczej z siedzibą w Warszawie. Zrzeszenie zostało założone w 1924 z inicjatywy Franciszka Stefczyka, oparte było na zasadach Raiffeisena. Skupiało związki, centrale, spółdzielnie (np. oszczędnościowo-pożyczkowe, mleczarskie, przetwórcze). Prowadziło m.in. działalność instruktażową, propagandową i szkoleniową. Na przełomie 1934 i 1935 weszło w skład Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej.

Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach – należący do państwa największy kombinat chemiczny międzywojennej Polski powstały w 1933 w wyniku fuzji Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie z inicjatywy Ignacego Mościckiego i Eugeniusza Kwiatkowskiego i występujący pod tą nazwą do 1939. W skład kombinatu wchodziła także fabryka „Azot” w Jaworznie. Zakłady produkowały chemiczne artykuły przemysłowe, w szczególności nawozy azotowe. Ważną rolę w ich działalności odgrywało laboratorium badawcze.

Zjednoczone Zakłady Rowerowe „Romet” – przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją rowerów i motorowerów założone w Bydgoszczy w 1948. W 1950 wyprodukowano 100 tys. rowerów w sześciu modelach, a zatrudnienie wyniosło 2498 pracowników. W 1954 zaczęto produkcję rowerów wyścigowych „Jaguar”. Od 1959 wytwarzano motorowery „Komar” i rowery wyścigowe „Jaguar Special”. W połowie l. 70. XX w. produkowano 41 modeli rowerów. W 1980 zatrudniano 8026 osób. W 1991 zakłady przekształcono w spółkę akcyjną Skarbu Państwa. W 2005 wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego.

Złamanie tajemnicy niemieckich maszyn szyfrujących – wybitne osiągnięcie polskich matematyków stanowiące ważny czynnik zwycięstwa aliantów w II wojnie światowej. Marian Rejewski, Henryk Zygański oraz Jerzy Różycki, najlepsi absolwenci zorganizowanego w latach 1928–1929 kursu kryptologii dla studentów matematyki Uniwersytetu Poznańskiego, zostali oddelegowani do pracy w Biurze Szyfrów w Warszawie. W 1932 udało im się złamać szyfr Enigmy. W 1939 Sztab Główny WP podzielił się wiedzą polskich kryptologów z przyszłymi aliantami z Francji i Anglii.

Złoty – jednostka monetarna w Polsce, wprowadzona w ramach reformy skarbowo-walutowej Władysława Grabskiego. Nazwę przyjęto ustawą z 28.02.1919, emisję opartą na systemie Gold Exchange Standard podjęto 28.04.1924. Złoty został zrównany z frankiem szwajcarskim; dotychczasową walutę na złote wymieniono w relacji 1,8 mln marek polskich za

złotego. W 1927 złoty uległ oficjalnej dewaluacji o 42%. Po wrześniu 1939 wycofany z obiegu. W sierpniu 1944 w tzw. Polsce Lubelskiej pojawiły się bilety złotowe Narodowego Banku Polskiego wydrukowane w ZSRS. NBP w pełni kontrolował emisję złotego od sierpnia 1945.

Znaniecki Florian – ur. 15.01.1882 w Świątnikach, zm. 23.03.1958 w Urbana (USA); filozof, socjolog, działacz społeczny. Twórca Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, redaktor naczelny „Przeglądu Socjologicznego” (1930–1939). Twórca polskiej szkoły socjologii i filozofii wartości. Przyczynił się do podniesienia rangi socjologii i utwierdzenia jej jako nauki autonomicznej, która posiada odrębny przedmiot i metody badawcze. Jako jeden z pierwszych zastosował w badaniach metodę dokumentów osobistych. W 1939 wyjechał do USA, w l. 1953–1954 przewodniczący Amerykańskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Zniczomaty – polski wynalazek, automat sprzedający znicze i wkłady do zniczy. Celem jest ułatwienie klientowi dostępu do kupna zniczy i wkładów. Nie wymaga prądu ani akumulatora, działa na zasadzie mechanizmu obracającego. Minimalizuje to usterki związane z elektroniką. Wynalazek przyczynia się do zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska. Pierwsze zniczomaty wyprodukowała firma Zniken w 2009. W 2013 Urząd Patentowy przyznał jej patent na zniczomaty. Do 2014 postawiła ok. 100 zniczomatów. Od 2014 prowadzi sprzedaż urządzeń na terenie całej Europy.

Zniesienie granicy celnej między Rosją a Królestwem Polskim – decyzja politycz-

na władz rosyjskich mająca na celu ściślejszą unifikację ziem Królestwa Polskiego z Rosją podjęta w 25.09.1851 i znosząca restrykcje celne nałożone w 1831 po klęsce powstania listopadowego. Wbrew intencjom zniesienie ceł przyniosło szybki rozwój przemysłu Królestwa Polskiego, zwłaszcza korzystającego z chłonności rynku rosyjskiego przemysłu włókienniczego, z łódzkim okręgiem przemysłowym na czele, i przyczyniła się do uczynienia z Królestwa najlepiej rozwiniętej gospodarczo części Rosji.

Zrzeszenie Inteligencji Ludowej i Przyjaciół Wsi – organizacja społeczna funkcjonująca w latach 1937–1939 z siedzibą w Warszawie. Powstała z inicjatywy obozu sanacyjnego, na jej czele stanął Andrzej Galica, następnie Franciszek Bujak. Zrzeszenie prowadziło działalność kulturalno-oświatową wśród młodzieży na wsi, udzielało wsparcia finansowego, zakładało bursy. Stanowiło centrum myśli agrarizmu. W 1938 utworzono Fundusz Stypendialno-Zapomogowy celem wsparcia młodzieży uczęszczającej do szkół, dla realizowania przedsięwzięć kulturalno-oświatowych, w tym uniwersytetów ludowych.

Zrzeszenie Lekarek Polskich – zawodowa organizacja kobieca działająca na różnych polach życia społecznego. Powstała we wrześniu 1925 w Warszawie. Jej założycielkami były m.in. Justyna Budzińska-Tylicka, Zofia Garlicka. Zrzeszenie należało do Medical Womens International Association. Celem organizacji była praca społeczna, naukowa i propagandowa nakierowana na zawodową, naukową i towarzyską aktywizację lekarek. Do za-

dań statutowych należały też opieka nad matką i dzieckiem, inicjowanie badań nad zdrowiem kobiet i walka z nałogami. Zrzeszenie działało na obszarze całej Polski. Po 1945 przestało istnieć.

Zuber Rudolf – ur. 15.09.1858 w Orlacie, zm. 7.05.1920 we Lwowie; geolog terenowy. Badacz geologii Karpat Wschodnich, osadów fliszu karpackiego, złóż ropy naftowej na obszarach Europy, Ameryki Północnej i Południowej, Afryki, Indii i Kaukazu. Odkrywcą źródła silnej szczawy alkalicznej „Zuber” w Krynicy Górskiej. Wykazał samoistość dolomitu jako soli podwójnej. Ekspert od spraw ropy naftowej podczas konferencji pokojowej w Paryżu (1919). Uczestnik prac nad *Atlasem geologicznym Galicji* w skali 1 : 75 000. Autor *Mapy obszarów naftowych Galicji*.

Zweig Ferdynand – ur. 23.06.1896 w Krakowie, zm. 9.06.1988 w Londynie; ekonomista, socjolog stosunków pracy. Autor wielu wybitnych prac z zakresu ekonomii. W okresie międzywojennym aktywnie zajmował się publicystyką gospodarczą, współpracując z wieloma tytułami prasowymi. Prowadził dział ekonomiczny w wysokonakładowym dzienniku „Ilustrowany Kurier Codzienny”. Po wybuchu wojny wyjechał do Londynu, był doradcą ekonomicznym premiera Rządu RP na uchodźstwie. Po wojnie pracował na wydziale prawa na Uniwersytecie Oxfordzkim, na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie oraz na Uniwersytecie w Tel Awiwie.

Związek Fabrykantów Wiązań Relsowych – utworzony w 1882 kartel przemysłu

stalowego. Weszły do niego m.in. huta na Nowej Pradze, Towarzystwo Lilpop, Rau i Loewenstein, Starachowickie Towarzystwo Urzędzeń Górniczych, a także zakłady z Rosji – Towarzystwo Putiłowskie z Petersburga i Towarzystwo Briarskie. Celem związku było przejęcie całości zamówień na produkcję szyn stalowych. Reakcją rządu na zdominowanie produkcji przez zakłady z Królestwa Polskiego była podwyżka ceł na koks i surówkę sprowadzaną do Warszawy, co spowodowało nieoptycalność produkcji i rozwiązanie kartelu.

Związek Kopalń Górnolślaskich Robur Sp. z o.o. – największe przedsiębiorstwo hurtowej sprzedaży węgla kamiennego w II Rzeczypospolitej. Powstałe w 1921 z siedzibą w Katowicach, zajmowało się dystrybucją węgla z 18 polskich kopalń, było zaangażowane w rozbudowę portu w Gdyni. Dzierżało nabrzeże portowe, posiadało własne baseny węglowe oraz całą instalację do przeładunku węgla kamiennego. Spółka była aktywna w zdobywaniu nowych rynków zbytu, również jako współwłaściciel Polsko-Skandynawskiego Towarzystwa Transportowego „Polskarob” z własną flotą statków.

Związek Miast Polskich – organizacja miast polskich powołana w 1918 z inicjatywy Adolfa Suligowskiego, początkowo jako Związek Miast Królestwa Polskiego, działająca do 1939. Zrzeszenie aktywnie wspierało rozwój gospodarczy i kulturalny samorządu miejskiego. Prowadziło działalność oświatową i wydawniczą oraz wpływała na ustawodawstwo komunalne. Organem Związku był „Samorząd Miejski”. W jego ramach funkcjonowały:

Biuro Studiów Budowy Wodociągów i Kanalizacji, Sekcja Przedsiębiorstw Miejskich i Komisja Urbanizacyjna. W 1939 do Związku należało 515 miast, czyli 84% ich liczby w Polsce. Restytuowany w 1991.

Związek Polski Równouprawnienia Kobiet

– utworzona w końcu 1905 legalnie działająca w Królestwie Polskim organizacja na rzecz kobiet. Powstała z inicjatywy Teodory Męczkowskiej, w gronie najbardziej aktywnych członkiń znalazły się: Józefa Bojanowska, Felicja Czarnecka, Ludwika Jahołkowska-Koszutska, Paulina Kuczalska-Reinschmit, Stefania Suszczyńska, Cecylia Walewska i Wera Zapolska-Downar. Program Związku na przełomie 1905 i 1906 zakładał walkę o szeroko pojęte równouprawnienie kobiet oraz przyznanie im swobód obywatelskich i praw politycznych.

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet

– kobieca organizacja społeczna i polityczna związana z sanacją. Powstała w 1928. Jej celem było włączenie kobiet do kampanii przed wyborami do parlamentu. Związek popierał BBWR, stawiał postulaty krzewienia postaw obywatelskich, równouprawnienia kobiet, demokratyzacji społeczeństwa poprzez dokształcanie kobiet w dziedzinie gospodarki i polityki. W 1930 brał udział w pracy Komitetu Wyborczego Organizacji Kobiety, który zyskał 9 mandatów. Od 1934 ZPOK zaczął się rozpadać z powodu dużego zaangażowania politycznego. Działał do 1939.

Związek Równouprawnienia Kobiet we Lwowie

– organizacja na rzecz kobiet działająca w Galicji w l. 1908–1914. Jego założycielką i przewodniczącą była Maria

Dulebianka. Związek w trakcie organizowanych manifestacji i wieców oraz łamach wielu galicyjskich tytułów, przede wszystkim „Kuriera Lwowskiego”, propagował równouprawnienie i emancypację kobiet, domagał się dla nich praw wyborczych, informował o ruchu kobiecym w innych krajach europejskich. W 1911 Związek przystąpił do Międzynarodowej Federacji Związków Równouprawnienia Kobiet pod nazwą „Komitetu Polskiego”.

Związek Spółdzielni Spożywców RP „Społem”

– zrzeszenie organizacji spółdzielczych powołane na Zjeździe Zjednoczeniowym 26.04.1925. Związek liczył wówczas 493 tys. członków w 847 spółdzielniach. Wspierał zakładanie spółdzielni, organizował akcje wychowawczo-społeczne, wydawał czasopisma, ułatwiał relacje z instytucjami publicznymi. Podczas okupacji odpowiedzialny za aprowizację ludności. W 1949 przekształcony w Związek Rewizyjny Spółdzielni RP. W 1988 „Społem” liczył ok. 3 mln członków. W 1990 nastąpiła likwidacja wszystkich centralnych związków spółdzielczych.

Związek Zawodowy Kobiet Polskich pracujących w Handlu i Biurowości

– bezpartyjny, samoistny związek zawodowy kobiet założony w Królestwie Polskim w 1901. Jego celem była walka o obronę praw i interesów kobiet pracujących zawodowo, zachęcanie do pogłębiania wiedzy fachowej kobiet oraz uświadamianie społeczne i kulturalne. Związek dzielił się na sekcje: samokształceniową, biblioteczną, klubową, prasową, pośrednictwa pracy, wycieczkową, sportową i śpiewaczą. W czasie I wojny światowej współpracował z Polskim Komitetem

Sanitarnym. W 1930 liczba członkiń wyniosła 300 osób.

Związki zawodowe na ziemiach polskich przed 1914 – organizacje społeczne zrzeszające na zasadzie dobrowolności pracowników najemnych w celu obrony i reprezentowania ich interesów wobec pracodawców. Na ziemiach polskich pierwsze związki powstały w zaborze pruskim na Górnym Śląsku (Związek Wzajemnej Pomocy Chrześcijańskich Robotników Górnośląskich, 1889). W zaborze austriackim od 1906 działało Polskie Zjednoczenie Zawodowe Robotników Chrześcijańskich, a w rosyjskim pierwsze związki powstały z inicjatywy kółek i partii socjalistycznych („Siła”, 1894).

Związki zawodowe w okresie międzywojennym – działalność związkową zalegalizował dekret z 8.02.1919, gwarantujący wolność zrzeszania się oraz znoszący ograniczenia i jednocześnie nadający związkom osobowość prawną. Liczba członków organizacji zawodowych początkowo wzrosła do 1,3 mln, od końca lat 20. wahała się na poziomie 0,8–1,0 mln członków. Związki odegrały ważną rolę w walce o prawa pracownicze i w tworzeniu ustawodawstwa socjalnego, przyczyniły się m.in. do wprowadzenia 8-godzinnego dnia pracy, powstania inspekcji pracy, rozwoju układów zbiorowych.

Zwiśłocki Józef – ur. 19.03.1922 we Lwowie, zm. 14.05.2018 w Syracuse (USA); fizyk z dziedziny psychoakustyki, autor 13 patentów. Po ukończeniu studiów na Politechnice w Zurychu pracował w Laboratorium Elektroakustyki przy Uniwersy-

tecie w Bazylei. Od 1951 asystent w Laboratorium Psychoakustyki na Uniwersytecie Harvarda. Od 1957 pracował na Uniwersytecie Syracuse. W 1963 założył Laboratorium Kontaktów Zmysłowych, późniejszy Instytut Badań Zmysłowych. W 1970 wynalazł sztuczne ucho „Zwiśłocki Coupler”. W 1973 został profesorem Zmysłów Komunikacji i dyrektorem Instytutu Nauk Funkcji Zmysłowych.

Zwiśłocki Tadeusz – ur. 15.05.1889 w Czerniowcach, zm. 15.02.1929 w Krakowie; inżynier chemik. Szef Wydziału Przemysłu Wojennego w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Organizator polskich zakładów azotowych. Technolog w przedsiębiorstwie „Metan” we Lwowie, następnie w Chemicznym Instytucie Badawczym. Naczelný dyrektor Zakładów Azotowych w Chorzowie (1922–1925), gdzie we współpracy z Ignacym Mościkiem uruchomił produkcję azotniaku. Dyrektor fabryki chemicznej „Azot” w Jaworznie (1925–1927) oraz Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach (1927–1929).

Zyblikiewicz Mikołaj – ur. 28.11.1823 w Starym Mieście, zm. 16.05.1887 w Krakowie; polityk galicyjski. Od lat 50. XIX w. zaangażował się w działalność polityczno-społeczną oraz patriotyczną. W l. 1874–1881 prezydent Krakowa. W czasie jego prezydentury powstawały nowe szkoły, koszały straży pożarnej, wiadukt kolejowy, rzeźnia miejska, rozbudowano kanalizację oraz inne elementy infrastruktury. Od 1881 marszałek Sejmu Krajowego we Lwowie. Krytycznie oceniał sytuację gospodarczą Galicji. W swym programie modernizacji kraju

głosił, że dźwignią ekonomicznego wzmocnienia kraju jest popieranie wszelkiej inicjatywy przemysłowej oraz przeznaczanie jak największych dotacji na rozwój gospodarczy.

Zygalski Henryk – ur. 15.07.1908 w Poznaniu, zm. 30.08.1978 w Liss w Wielkiej Brytanii; matematyk, kryptolog. W 1932 wspólnie z Marianem Rejewskim i Jerzym Różyckim rozpoczął pracę w Biurze Szyfrów w Warszawie. Razem z nimi dokonał złamania tajemnicy niemieckich maszyn szyfrujących w 1932. Stworzył tzw. płachty Zygałskiego (metoda polegająca na perforowaniu arkusza papieru, służąca ustaleniu kolejności wirników kodujących Enigmy) oraz cyklometr (urządzenie wyliczające cykliczne permutacje szyfrogramów Enigmy). Przyczynił się ponownego złamania szyfru w 1938, po zmianach dokonanych przez Niemców.

Zygmund Antoni – ur. 26.12.1900 w Warszawie, zm. 30.05.1992 w Chicago; matematyk, przedstawiciel warszawskiej szkoły matematycznej. Zajmował się szeregi trygonometrycznymi. W l. 30. profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W 1940 wyemigrował do USA. Jeden z najwybitniejszych specjalistów z dziedziny analizy harmonicznej, łączącej m.in. analizę funkcjonalną, teorię liczb, rachunek prawdopodobieństwa, grupy topologiczne, teorię funkcji specjalnych, analizę zespoloną. W l. 50. sformułował teorię całek osobliwych. W 1986 wyróżniony National Medal of Science.

Żegleń Kazimierz – ur. 4.03.1869 w Kaczanówce, zm. po 1940 w USA; zakonnik, wynalazca, przedsiębiorca. Wynalazł

wielowarstwowy materiał odporny na strzały z rewolwerów. Opracował krosno do tkania kuloodpornego materiału. W 1897 uzyskał oficjalnie dwa patenty na odporny na kule rewolweru gęsto tkany, składający się z kilku warstw materiału, który złożony był z warstwy lnianej, warstwy z sierści i wielowarstwowej impregnowanej tkaniny jedwabnej. W 1905 podpisał umowę na dostawy dla armii rosyjskiej. Materiał Żeglenia znalazł też zastosowanie do zbrojenia opon.

Żegluga Polska – powstałe w Gdyni w 1927 przedsiębiorstwo żeglugi morskiej, dysponujące własną flotą, stanowiące element nowoczesnej gospodarki morskiej II Rzeczypospolitej. Statki armatora zajmowały się żeglugą pasażerską oraz przewozem ładunków masowych. Przedsiębiorstwo posiadało 16 statków pasażersko-towarowych, 4 statki żeglugi przybrzeżnej, 5 holowników, przystań, a także większościowe udziały w innych morskich firmach transportowych. Prowadziło przewóz ładunków handlowych oraz obsługiwało pasażerskie linie europejskie i transatlantyckie. Rozwiązane w 1950.

Żenczykowski Wacław – ur. 26.11.1897 w Kielcach, zm. 18.02.1957 w Zurychu; polski inżynier budowlany, wykładowca Politechniki Warszawskiej i członek Polskiej Akademii Nauk. W l. 1925–1939 nadzorował proces projektowania ok. 40 przedsięwzięć, m.in. hali elektrowozów w Grochowie, która była pierwszą w Polsce budowlą o przykryciu łupinowym. Opublikował blisko 500 tekstów naukowych, specjalizował się w badaniach nad normalizacją techniczną i systemem

organizowania instytucji badawczych. Swoje najważniejsze odkrycia publikował w tomach „Budownictwa ogólnego”.

Żenkiewicz Jerzy – ur. 9.07.1950 w Toruniu; informatyk, elektronik, współtwórca polskiego Internetu. Prowadził badania z zakresu systemów nawigacyjnych, satelitarnych i komputerowych. Współtwórca Ogólnouczelnianego Ośrodka Obliczeniowego w Toruniu. Organizator pierwszych wdrożeń infrastruktury sieciowej w Toruniu, Bydgoszczy, Olsztynie i Włocławku. Autor koncepcji światłowodowej sieci komputerowej TORMAN. Współodpowiedzialny za rozwój ogólnopolskiej infrastruktury sieci PIONIER, koordynator projektów PLATON, NewMAN, MAN-HA.

Żernicka-Goetz Magdalena – ur. w 1963 w Warszawie; biolog, embriolog. Pierwsza polska profesor w historii Uniwersytetu w Cambridge. Specjalistka w zakresie badań nad komórkami i mechanizmami regulującymi wczesny rozwój ssaków, w tym proces przechodzenia od blastocysty do gastruli. Dokonała odkrycia różnicowania się komórek zarodka w stadium czterekomórkowym. Zastosowała interferencję RNA w komórkach ssaków. Współautorka eksperymentu laboratoryjnej hodowli sztucznego embrionu myszy. Opracowała metodę uzyskiwania zdrowych zarodków wyłącznie z komórek macierzystych.

Żłobki fabryczne – instytucje opieki nad dzieckiem powołane ustawą z 2.07.1924 o ochronie pracy młodocianych i kobiet, która nakładała na pracodawców w zakładach zatrudniających powyżej 100 kobiet obowiązek tworzenia i utrzymy-

wania przyfabrycznego żłobka. W 1928 zezwolono na tworzenie stacji lotnych, działających do czasu uruchomienia żłobka. W 1929 r. 81 zakładów spośród 252 zobowiązanych założyło żłobki lub stacje, do 1938 liczba żłobków wzrosła do 32, a stacji do 175 działających przy 198 fabrykach (w 1939 z obowiązku wywiązywało się już ponad 90% zakładów).

Żmichowska Narcyza – ur. 4.03.1819 w Warszawie, zm. 24.12.1876 w Warszawie; pisarka, działaczka społeczna. Była jedną z pierwszych słuchaczek wykładów naukowych Akademii Francuskiej. W 1839 wróciła do kraju. Jako nauczycielka zatrudniała się w polskich dworach. Opracowała własną podstawę programową dla dziewcząt w dwóch kierunkach – naukowym i rodzinno-gospodarczym. Kolportowała broszury i książki zakazane w Królestwie Polskim. Organizowała środowisko emancypantek – „entuzjastek”. W 1862 organizowała nieformalne kursy dla kobiet z zakresu humanistyki, przedmiotów przyrodniczych i ścisłych.

Żniwiarka Tymienieckiego i Kaczyńskiego – żniwiarka autorstwa Feliksa Tymienieckiego zaprojektowana w 1843, opatentowana w 1845. Pierwsza próba jej praktycznego zastosowania nastąpiła w 1848 we wsi Kniaziółówka. Projekt polegał na osadzeniu kos na walcach, które obracane ciężarem maszyny napędzanym siłą pociągowych koni, zastępowały pracę 60 ludzi. Wynalazek Tymienieckiego został udoskonalony przez Pawła Kaczyńskiego, autora artykułów z zakresu techniki rolniczej publikowanych w „Rocznikach Gospodarstwa Krajowego”.

Żupański Jan Konstanty – ur. 06.1804 w Poznaniu, zm. 30.12.1883 w Poznaniu; wydawca i księgarz, działacz społeczny i gospodarczy. Po studiach w Berlinie powrócił do Poznania, gdzie w 1839 otworzył własną księgarnię z działalnością wydawniczą. Z czasem firma stała się wielkim prowadzonym w nowoczesny sposób przedsiębiorstwem wydawniczym. W swej oficynie wydał ok. 600 tytułów, w tym wiele ważnych dzieł literatury polskiej. Obok działalności wydawniczej angażował się również w inicjatywy społeczne, był m.in. współzałożycielem w 1857 Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Żurek Wojciech – ur. 31.01.1951 w Białym-Białej; fizyk, specjalista w dziedzinie fizyki kwantowej. W 1982 udowodnił, że niemożliwe jest stworzenie kilku kopii układu kwantowego (spolaryzowanego fotonu), z których każdy ma ten sam układ co oryginał. Potwierdził, iż liniość mechaniki kwantowej zabrania takiej replikacji i że zasada ta dotyczy wszystkich systemów kwantowych. Odkrycie to stanowi jedno z najbardziej fundamentalnych twierdzeń mechaniki kwantowej. Współautor mechanizmu generowania defektów krytycznych (mechanizm Kibble'a-Żurka) i wynikającego z niego prawa skalowania.

Żurowski Florian (Florian Von Zurowski) – ur. 11.05.1806 w Przemyślu, zm. prawdopodobnie w Brazylii; marynarz, inżynier, geodeta. Na emigracji służył w marynarce Buenos Aires w wojnie między Konfederacją Argentyńską a państwem Buenos Aires podczas powstania przeciwko Urquizie w 1853. Ok. 1857 osiedlił się w Brazy-

lii. Prowadził prace geodezyjne i wytyczał ziemię w stanie Rio Grande do Sul. Pracował przy regulacji rzeki Arroio dos Ratos, dokonując m.in. pomiarów żeglowności. Brał udział w badaniach rzeki dos Sinos. W 1857 został dyrektorem kolonii w Santo Angelo.

Żychliński Antoni – ur. 16.05.1874 w Mogilnicy, zm. 23.07.1929 w Warszawie; prawnik. Inicjator nowelizacji postępowania cywilnego dla ziem byłego Królestwa Polskiego i Kresów Wschodnich. Prokurator Sądu Najwyższego. W l. 1915–1916 uczestniczył w organizowaniu polskiego sądownictwa w Lublinie. Minister sprawiedliwości w rządzie Władysława Grabskiego (1924–1925), brał udział w wyznaczaniu delegatów do prac prowadzonych przez Komisję Kodyfikacyjną, skierował do Sejmu rządowy projekt ustawy o prawie autorskim. Kontynuował wprowadzanie zmian w ustroju sądownictwa na Górnym Śląsku.

Żymełka Krystian – ur. w 1946 w Rybniku; elektryk-automatyk, wynalazca. Twórca urządzenia sprzężenia maszyny cyfrowej z obiektem przemysłowym UZO-4 (1972) oraz prototypu polskiego minikomputera III generacji MKJ-28 (1973). W 1979 stworzył projekt oraz model komputerowego systemu konwersacyjnego dla analitycznych prac komputerowych. Zajmował się komputerowymi systemami monitorowania procesów technologicznych oraz stanu bezpieczeństwa kopalń. Autor systemu dyspozytorskiego MSD-80 oraz jego licznych modułów, który w l. 80 stał się standardowym wyposażeniem w kopalniach.

Żytkow Anna – ur. 21.02.1947; astrofizyczka. Pracownik Institute of Astronomy University of Cambridge. Współpracowała z Kipem Thornem, amerykańskim fizykiem teoretycznym, astrofizykiem, noblistą (2017). W 1975 wspólnie odkryli hipotetyczny typ gwiazdy nazywany Obiektem Thorne-Żytkow,

„gwiazdą kuriozum”. Naukowcy założyli, iż istnieje możliwość powstania czerwonego olbrzyma bądź nadolbrzyma, w którego wnętrzu znajduje się gwiazda neutronowa. Pierwszy obiekt typu TŻO zaobserwowano w 2014. Anna Żytkow jest również odkrywcą 7 planetoid.

Indeks haseł

- ABM Space 15
Abramek Wiktor 15
Abramowski Edward 15
Achmatowicz Osman (ojciec) 15
Achmatowicz Osman (syn) 15
Adamczyk Bogdan 15
Adamed 16
Adamiecki Karol 16
Adamkiewicz Maciej 16
Aeroklub Rzeczypospolitej Polskiej 16
Agencja Wschodnia 16
Airlly 17
Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie 17
Akademia Umiejętności w Krakowie 17
Akcesja Polski do Unii Europejskiej 17
Akcja wyprawkowa 17
Aleksandrowicz Stanisław 18
Alintaglio 18
Allegro.pl 18
Alpinus 18
Alvernia Studios 18
AM Technologies 19
Ambrożkiewicz Bartosz 19
Amica SA 19
Ammono 19
AMZ Kutno 19
Analogowy Analizator Harmonicznych 20
Animex SA – BP 20
Antonowicz Kazimierz 20
Arcyksiążęcy Browar w Żywcu 20
Arnold Wincenty 20
Aroński Antoni 21
Arrinera Hussarya 21
Arriva 21
Asseco Poland SA 21
Asymmetric Numeral Systems 21
Audiokardiometr PS-61 22
Automobilklub Polski 22
Autosan 22
Avro Canada CF-105 Arrow 22

B + R 22
Babiński Aleksander 23
Babiński Józef 23
Bacewicz Rajmund 23
Baczewski J. A. 23
Badania lekarskie młodocianych pracowników 23
Badania nad budżetami rodzin 23
Badania Skłodowskiej-Curie 24
Badian Ludwig 24
Baehr Wacław 24
Bagiński Tomasz 24
Bajan Jerzy 24
Balcerowicz Leszek 25
Balcerski Wacław 25
Baley Stefan 25
Ballenstedt Lucjan 25
Bambino 25
Banach Stefan 26
Banaszak Ludwik 26
Bank „Skarbona” w Berlinie 26
Bank Akceptacyjny SA 26
Bank Bniński, Chłapowski i Plater „Tellus” SA w Poznaniu 26
Bank Cukrownictwa SA 26
Bank Dyskontowy Warszawski SA 27

Bank Gospodarstwa Krajowego 27
 Bank Handlowy w Łodzi SA 27
 Bank Handlowy w Warszawie SA 27
 Bank Krajowy dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim 27
 Bank Kupiecki Łódzki SA 28
 Bank Polski SA 28
 Bank Przemysłowców SA w Poznaniu 28
 Bank Przemysłowy dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim 28
 Bank Rolniczo-Przemysłowy Kwilecki, Potocki i Ska w Poznaniu 28
 Bank Zachodni SA w Warszawie 29
 Bank Ziemski SA w Poznaniu 29
 Bank Związku Spółek Zarobkowych SA w Poznaniu 29
 Bankomat 29
 Bankowość elektroniczna 30
 Bankowy Fundusz Gwarancyjny 30
 Baran Paul 30
 Baranowski Józef 30
 Baron Alfred 30
 Bartel Kazimierz 30
 Bartel Ryszard 31
 Bartmański Tomasz 31
 Bassalik Kazimierz 31
 Batory Stefan 31
 Baudouin de Courtenay Jan 31
 Bazar 32
 Bączyński Andrzej 32
 Becikowe 32
 Bekker Mieczysław 32
 Belweder 32
 Bem Daniel 33
 Bem Józef 33 33
 Bendig-Wielowiejski Andrzej 33
 Benni Tytus 33
 Berner Jan 33
 Bernhardt Robert 34
 Better Reality 34
 Bezpośrednie wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast 34
 Białkowski Ludwik 34
 Białoborski Eustachy 34
 Białobrzezski Czesław 35
 Białynicki-Birula Iwo 35
 Bielkowiec Piotr 35
 Biernacki Edmund 35
 Bikiliszczyk Jan 35
 Biliński Leon 35
 Bioton 36
 Biuro obsługi mieszkańca w centrum handlowym 36
 Biuro Pracy Społecznej 36
 Biuro Przemysłu Wojennego 36
 Blaicher Michał 37
 Blikle 37
 Bloch Jan 37
 Blom Anna 37
 „Bluszcz” 37
 Błękitny węgiel 38
 Błocki Feliks 38
 Bobkowski Aleksander 38
 Bobrański Bogusław 38
 Bobrowski Jan 38
 Bogusz Józef 39
 Bogusz Władysław 39
 Bornstein-Łychowska Melania 39
 Bow Fortune 39
 Bożek Józef 39
 Braci Ginsbergów fabryka 39
 Bracia Borkowscy. Zakłady Elektrotechniczne SA w Warszawie 40
 Branicki Ksawery 40
 Bratkowski Władysław 40
 Brazis Romuald 40
 Brodowski Aleksander 40
 Bross Wiktor 41
 Browar Okocim 41
 Bruner Zygmunt 41
 Bryła Stefan 41
 Brzeziński Józef 41

Brzoska Rafał 42
 Brzozowski Karol 42
 Buchner Piotr 42
 Budowa autostrad 42
 Budowa dróg ekspresowych 42
 Budowa elektrowni ciepłych 43
 Budowa elektrowni wodnych 43
 Budowa Gdyni 43
 Budowa linii kolejowych na ziemiach polskich w XIX wieku 43
 Budowa Stalowej Woli 43
 Budowa systemu ubezpieczeń społecznych 44
 Budryk Witold 44
 Budzanowski Andrzej 44
 Budzińska-Tylicka Justyna 44
 Bujwidowa Kazimiera 44
 Bumar 45
 Bury Sp. z o.o. 45
 Butkiewicz Michał 45
 Buzek Jerzy 45
 Buzek Jerzy 45

 CANARD 46
 Can-Pack SA 46
 CCC 46
 CD Projekt 46
 Cegielski Hipolit 46
 Cellary Wojciech 47
 Celon Pharma SA 47
 Celuloza z Niedomic 47
 Centralna Kasa Spółek Rolniczych 47
 Centralna Komisja Egzaminacyjna 47
 Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej 48
 Centralne Studium Samolotów 48
 Centralne Towarzystwo Gospodarcze dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego 48
 Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych 48
 Centralne Towarzystwo Rolnicze 48
 Centralny Instytut Wychowania Fizycznego 48
 Centralny Okręg Przemysłowy 49
 Centralny Związek Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego 49
 Centralny Związek Kółek Rolniczych 49
 Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów 49
 Centralwings 49
 Centrum Nauki Kopernik w Warszawie 50
 Centrum Zdrowia Dziecka 50
 CEPiK 50
 CERT Polska 50
 Chamiec Zygmunt 50
 Charpak Georges 51
 Chełmicki Józef 51
 Chemiczny Instytut Badawczy 51
 Chłapowski Dezydery 51
 Chłopskie Towarzystwo Przyjaciół Dzieci 51
 Chmiel Tadeusz 52
 Chmielewski Zygmunt 52
 Chobrzyński Karol 52
 Chociszewski Józef 52
 Chodasiewicz Robert 52
 Chodźko Witold 53
 Choróbski Jerzy 53
 Chrapusta Anna 53
 Chrzanowska Hanna 53
 Chrzanowski Bernard 53
 Chrzanowski Wiesław 54
 Chudzyński Bronisław 54
 Chyrosz Wacław 54
 Ciach Tomasz 54
 Ciastuła Tadeusz 54
 Ciech SA 55
 Cieszkowski August 55
 Cieszkowski Józef 55
 Cieszyński Antoni 55
 Cinkciarz.pl Sp. z o.o. 55
 Ciołkosz Zbysław 56
 Ciołkowski Konstanty 56
 Ciszewski Ignacy 56
 Clearing pracy 56

Colian Holding SA 56
 Comarch 57
 Craftinity 57
 Cukrownia Chełmża 57
 Cukrownia Częstocice 57
 Cybulski Napoleon 57
 Cyfrowy Polsat 58
 Cyran Emil 58
 Cywiński Stanisław 58
 Czacka Róża 58
 Czajka Tomasz 58
 Czaplicka Maria 59
 Czarnecki Leszek 59
 Czasopisma kobiece 59
 Czasopismo Techniczne 59
 Czeczott Albert 59
 Czerwiński Wacław 60
 Czerwiński Wiktor 60
 Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO) 60
 Czochra Marian 60
 Czochrański Jan 60
 Czteroletni Plan Inwestycyjny 61
 Czudek Henryk 61

 Danysz Marian 61
 Dar Pomorza 61
 DARIN 61
 Daszyńska-Golińska Zofia 62
 Dąbrowski Jerzy 62
 Dąbrowski Marian 62
 Dąbrowski Stefan 62
 Decentralizacja systemu ubezpieczeń zdrowotnych 62
 Dega Wiktor 63
 Dekomunizacja 63
 Dembiński Henryk 63
 Demel Kazimierz 63
 Derentowicz Adolf 63
 Deruralizacja 64
 Deskur Jan 64

 Deweloperzy 64
 Dezagraryzacja 64
 Diagnosta MC14007 64
 Dice+ 64
 Dickstein Samuel 65
 Dietl Tomasz 65
 Digital Core Design 65
 Diora 65
 Długosz Władysław 65
 Dłuski Kazimierz 66
 Dobrowolski Antoni Bolesław 66
 Dobrski Konstanty 66
 Dobrzaniecki Władysław 66
 Doerffer Jerzy 66
 Doktorowicz-Hrebnicki Stanisław 67
 Dolina Lotnicza 67
 Doliwo-Dobrowolski Michał 67
 Dom Towarowy Bracia Jabłkowscy SA 67
 Domeyko Ignacy 67
 Domki kunitzerowskie 68
 Domy ludowe 68
 Doświadczalne Warsztaty Lotnicze (Rogalski-Wigura-Drzewiecki) 68
 Dotacje Unii Europejskiej dla rolników 68
 Drac Karol 68
 Damiński SA 69
 Drobnicowce B54 69
 Droga Żelazna Fabryczno-Łódzka 69
 Droga Żelazna Nadwiślańska 69
 Droga Żelazna Warszawsko-Wiedeńska 69
 Drutex 70
 Drzewiecki Jerzy 70
 Drzewiecki Piotr 70
 Drzewiecki Stefan 70
 Dudkiewicz Zofia 70
 Dulęba Leszek 71
 Dulębianka Maria 71
 Dunin-Markiewicz Stanisław 71
 Dwuizbowy parlament 71
 Działo bezodrzutowe Czekalskiego 71

- Działyński Tytus 72
 Działkowiak Antoni 72
 Dzierżoń Jan 72
 Dziewoński Karol 72
 Dziewulski Wacław 72
 Dziubińska Jadwiga 73
 DZT Tymińscy 73

 E-administracja 73
 E-Commerce 73
 Eberhardt Julian 73
 Eberman Ludwik 74
 Efneo 74
 Egzamin zewnętrzny na koniec gimnazjum 74
 Egzamin zewnętrzny na koniec szkoły średniej (tzw. nowa matura) 74
 Eilenberg Samuel 74
 Eisenberg Filip 75
 Ekielski Rafał 75
 Elektrotinta 75
 Elektrownia miejska w Częstochowie 75
 Elektrownia na Zawodziu w Częstochowie 75
 Elektrownia Persenkówka we Lwowie 75
 Elektrownia w Mościcach 76
 Elektrownia w Stalowej Woli 76
 Elektrownia wodna w Rożnowie 76
 Elektrownie miejskie 76
 Elektryfikacja 76
 Elektryfikacja kolei 77
 Elimen E-VN1 77
 Eltra Bydgoszcz 77
 Eltra MOT-59 77
 Elwro 800 Junior 77
 English Józef 78
 Enter Air 78
 Entuzjastki 78
 Epsteinów rodzina 78
 Esky.pl 78
 Estkowski Ewaryst 79
 Estreicher Tadeusz 79

 Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpo-
 tański i Ska w Warszawie 79
 Fabryka Maszyn Górniczych „Niwka” 79
 Fabryka Maszyn L. Zieleniewski 79
 Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku 80
 Fabryka Obrabiarek „H. Cegielski” w Rze-
 szowie 80
 Fabryka Samochodów Ciężarowych „Star”
 w Starachowicach 80
 Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lu-
 blinie 80
 Fabryka Wagonów i Maszyn w Sanoku 80
 Fabryki chemiczne w ramach Centralne-
 go Okręgu Przemysłowego 81
 Fajans Kazimierz 81
 Fajans Wacław 81
 Fakro SA 81
 Falkowski Juliusz 81
 Famur SA 82
 Fauck Albert 82
 Fijałkowski Konrad 82
 Filar Władysław 82
 Filipiak Janusz 82
 Filipkowski Jan 83
 Filipowicz Wacław 83
 Film i kinematografia w okresie między-
 wojennym 83
 Fiszdon Władysław 83
 Flytronic 83
 Folkierski Władysław 84
 4F 84
 Francusko-Polskie Towarzystwo Kolejowe
 SA 84
 Franiak-Pietryga Ida 84
 Froelich Adolf 84
 Fromm Julius 85
 Fryczkowski Andrzej 85
 Frydrychewicz Andrzej 85
 FSM Beskid 106 85
 FSO Ogar SL 85
 FSO Wars 86
 FSO Warszawa 86

FSR „Tarpan” 86
 Fuglewicz Piotr 86
 Fundusz alimentacyjny 86
 Fundusz Bezrobocia 87
 Fundusz Pracy (po 1989 roku) 87
 Fundusz Pracy (w Drugiej Rzeczypospolitej) 87
 Fundusz Ubezpieczeń Społecznych 87
 Funk Kazimierz 87

 G2A 88
 Gacyk Wojciech 88
 Gadu Gadu 88
 Gajdus Bernard 88
 Galicyjska Kolej Karola Ludwika 88
 Galicyjska Kolej Transwersalna 89
 Galicyjski Akcyjny Bank Hipoteczny 89
 Galicyjski Bank dla Handlu i Przemysłu SA w Krakowie 89
 Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie 89
 Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie 89
 Galicyjsko-kanadyjska metoda wiertnicza 90
 Gałęzowski Ksawery 90
 Garbowski Tadeusz 90
 Garbuliński Tadeusz 90
 Gargul Władysław 90
 Garlicka Zofia 91
 Gaszyński Stanisław 91
 Gayczak Kazimierz 91
 Gaz z łupków 91
 „Gazeta Rolnicza” 91
 Gazoport w Świnoujściu 92
 Gdańskie Zakłady Elektroniczne „Unimor” 92
 Gdynia – Ameryka Linie Żeglugowe SA 92
 Gebethner i Wolff 92
 Geisler Edward 92
 Gentryfikacja miast 92
 Gerstenzang Leo

 Geyer Ludwik 93
 Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie 93
 Giełda Pieniężna w Warszawie 93
 Giełdy pieniężne 93
 Giełdy towarowe 94
 Gierek-Łapińska Ariadna 94
 Giesche SA 94
 Ginalska Grażyna 94
 Gino Rossi 94
 Girard Filip 95
 Glatzel Jan 95
 Gliwic Hipolit 95
 Glixelli Stanisław 95
 Główny Urząd Statystyczny 95
 Główny Urząd Ziemski 96
 Gnoiński Henryk 96
 GoClever 96
 Godlewski Emil 96
 Godula Karol 96
 Goetel Walery 97
 Goetz-Okocimski Jan 97
 Gogolewski Zygmunt 97
 Gorayski August 97
 Gorczyński Władysław 97
 Gorzkowski Waldemar 98
 Gospodarka wolnorynkowa 98
 Góral Adam 98
 Górnośląskie Zjednoczone Huty „Królewska” i „Laura”, Spółka Akcyjna Górniczo-Hutnicza 98
 Górski Mirosław 98
 Grabski Władysław 99
 Gradoń Leon 99
 Grafen 99
 Graff Kazimierz 99
 Gralewski Mariusz 99
 Green Cell 100
 Grela Karol 100
 Grobonet 100
 Grochmalicki Jan 100
 Grochowski Jan 100

Grodziecki Bolesław 101
 Groër Franciszek 101
 Grohman Henryk 101
 Grohman Ludwik 101
 Grohman Traugott 101
 Groszkowski Janusz 102
 Gruber Henryk 102
 Gruca Adam 102
 Grupa Azoty 102
 Grupa Lotos SA 102
 Grycan 103
 Grycz Józef 103
 Gryglewski Ryszard 103
 Grzeszczyk Szczepan 103
 Grzymek Jerzy 103
 Gudzowaty Aleksander 104
 Gundlach Rudolf 104
 Gzowski Kazimierz 104

 Habich Edward 104
 Hartwig C. – Spedytorzy Międzynarodowi 104
 Hauswald Edwin 105
 Heftman Tadeusz 105
 Heidrich Andrzej 105
 Heinzel Juliusz 105
 Hempel Stanisław 105
 Hermaszewski Mirosław 106
 Herse Bogusław Maciej 106
 Hertz Aleksander 106
 Hilarowicz Henryk 106
 Hirschfeld Ludwik 106
 Hoffman Roald 107
 Hofmann Józef 107
 Hofmoki Tomasz 107
 Holder-Eggerowa Maria 107
 Holejko Krzysztof 107
 Hołowiecki Jerzy 108
 Hołyński Marek 108
 Honker 108
 Horodeński Andrzej 108
 Horoszko Eugeniusz 108

 Horowitz Ryszard 109
 Hryniewiecki Bolesław 109
 Huber Maksymilian T. 109
 Hupert Julius 109
 Hurwic Józef 109
 Hurwicz Leonid 110
 Husar 110
 Husarski Julian 110
 Huta Bankowa 110
 Huta Królewska 110
 Huta „Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze SA 111
 Huta w Starachowicach 111
 Hydrocar 111

 Ifinity 111
 IL Lala1 111
 Imieliński Tomasz 112
 Infeld Leopold 112
 Infermedica 112
 Informatyzacja administracji publicznej 112
 Ingarden Roman 112
 Inglot 113
 Inkubator przedsiębiorczości 113
 Innowacja produktowa 113
 InPost 113
 Inspekcja Pracy 113
 Instytut Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen 113
 Instytut Gospodarstwa Społecznego 114
 Instytut Lotnictwa 114
 Instytut Radowy 114
 Instytut Spraw Społecznych 114
 Integracja europejska 114
 Intelclinic 115
 Inteligo 115
 Inter Cars SA 115
 Interia.pl 115
 Internet w Polsce 115
 Irena Eris 116
 Isaak George 116

Iszkowski Romuald 116
IT-COM Sp. z o.o. 116
Iwanowska Wilhelmina 116

Jabłoński Adolf 117
Jackowski Józef 117
Jackowski Kazimierz 117
Jackowski Maksymilian 117
Jakimiuk Wsiewołod 117
Jakubiak Marek 118
Janasz Aleksander 118
Janicki Jerzy Stanisław 118
Janicki Stanisław 118
Janik Franciszek 118
Janiszewski Tomasz 119
Jarnatowski Teodor 119
Jaroszyński Karol 119
Jasiński Feliks 119
Jasiński Władysław 119
Jastrzębski Zygmunt 120
Jelonek Zygmunt 120
Jerzmanowski Andrzej 120
Jerzmanowski Erazm 120
Jeżewski Mieczysław 120
Jędrzejczyk Waldemar 121
Jędrzejewicz Janusz 121
Jędrzejewski Krzysztof 121
Jordan Henryk 121
Joteyko Józefa 121
Junackie Hufce Pracy 121
Jurasz Antoni 122
Jurczyk Witold 122
Jurkiewicz Stanisław 122
Justyna Mieczysław 122

Kac Mark 122
Kacprzak Marcin 123
Kaczmarek Franciszek 123
Kader Bronisław 123
Kalecki Michał 123
Kaliński Emil 123
Kalisz Józef 124

Kalpas Roland 124
Kałucki Kazimierz 124
Kałużny Józef 124
Kanabus Feliks 124
Kantak Kazimierz 125
Kantory wymiany walut 125
Karczewicz Marta 125
Karoli Aleksander 125
Karpiński Adam 125
Karpiński Jacek 126
Karpiński Stanisław 126
Karpiński Zbigniew 126
Karszo-Siedlecki Tadeusz 126
Kasa Bratniej Pomocy w kopalni w Bóbr-
ce 126
Kasa im. Józefa Mianowskiego 127
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecz-
nego 127
Kasprzak Andrzej 127
Kasy bezprocentowego kredytu 127
Kasy brackie w górnictwie 127
Kasy chorych 128
Kasy Stefczyka 128
Kasy ubezpieczeniowe dla pracowników
kolei 128
Katowicka Spółka Akcyjna dla Górnictwa
i Hutnictwa 128
Kawecki Zygmunt 128
Kazimierczak Kazimierz 129
Keller Juliusz 129
Kemula Wiktor 129
KERM 400 129
Kędziński Lesław 129
Kępiński Antoni 130
KGHM Polska Miedź 130
Kiedroń Józef 130
Kiełbasiński Stanisław 130
Kierbedź Stanisław 130
Kieturakis Zdzisław 131
Kijeński Jacek 131
Kiślański Władysław 131
Klarner Czesław 131

Klawiter Jan 131
 Klecki Karol 132
 Klemensowczycy 132
 Klepacz Władysław 132
 Klimkiewicz Antoni 132
 Klobassa Karol 132
 Kluger Władysław 133
 Kluska Roman 133
 Kłóś Czesław 133
 Kłuszyńska Dorota 133
 Kłuszyński Henryk 133
 Kmita Jan 134
 Kobiece Koło Oświaty Ludowej 134
 Kobyliński Franciszek 134
 Kocięba Ryszard 134
 Kocjan Antoni 134
 Kodeks karny (1932) 135
 Kolberg Wilhelm 135
 Kolej Krakowsko-Górnośląska 135
 Kolej Północna 135
 Kolej Warszawsko-Kaliska 135
 Kolej linowa na Kasprowy Wierch 136
 Koła Gospodyń Wiejskich 136
 Kołodziejczak Jerzy 136
 Komfort SA 136
 Komisja Ankietowa Badania Warunków
 i Kosztów Produkcji oraz Wymiany
 136
 Komisja do spraw Wczasów Letnich
 Dzieci i Młodzieży 136
 Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej
 Polskiej 137
 Komisja Ratowania Dzieci 137
 Komisje opieki społecznej 137
 Komisje rozjemcze 137
 Komitet Obrony Robotników (KOR) 137
 Komitet Obrony Rzeczypospolitej 138
 Komitet Polityczny Kobiet Postępowych
 138
 Komor Andrzej 138
 Komorowski Zbigniew 138
 Kompania Jeneralna Przemysłu Przędzal-
 niczego Allart, Rousseau i Ska 138
 Komputer GAM-1 139
 Komputer KAR-65 139
 Komputer Mera 400 139
 Komputer PC Mazovia 1016 139
 Komputer UMC-1 139
 Komunikacja autobusowa 140
 Koncern Banku Gospodarstwa Krajowego
 140
 Koncesjonowanie mediów 140
 Kongres Kobiet 140
 Konkiewicz Roman 140
 Konopnicka Maria 141
 Konstytucja kwietniowa 141
 Konstytucja marcowa 141
 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 141
 Kontakt.io 141
 Konturek Stanisław 142
 Kopalnia doświadczalna „Barbara” w Mi-
 kołowie 142
 Kopalnia ropy naftowej w Bóbrce 142
 Kopalnia soli potasowej w Kałuszu 142
 Kopalnie węgla w Zagłębiu Krakowskim
 142
 Kopciński Stefan 143
 Kopeć Stefan 143
 Koprowski Hilary 143
 Koral 143
 Korczak Janusz 143
 Kornilowicz Kazimierz 144
 Kornilowicz Władysław 144
 Kosicki Zenon 144
 Kosmowska Irena 144
 Kossakowski Tadeusz 144
 Kostanecki Stanisław 145
 Kostrzewski Józef 145
 Kotwica Kazimierz 145
 Kowalewski Florian 145
 Kozak Roman 145
 Koziorowski Marek 146
 Kozłowski Maciej 146

Kółka rolnicze 146	Kuroń Jacek 154
KRAB 146	Kuś Stanisław 154
Krahelska Halina 146	Kwiatkowski Eugeniusz 154
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej 147	Kwolek Stephanie 154
Krajowe Towarzystwo Naftowe 147	Lachowicz Tadeusz Zygmunt 155
Krajowy Bank Dawców Szpiku Kostnego 147	Lachowski Leonard 155
Krajowy Fundusz Przemysłowy 147	Laktopol sp. z o.o. 155
Krauze Ryszard 147	Landau Anastazy 155
Krawczyk Henryk 148	Landau Józef 155
Kreczmar Antoni 148	Landau Ludwik 156
Kreutzinger Józef 148	Lande Dawid 156
Kręglewski Adam 148	Lange Andrzej 156
Kronenberg Leopold 148	Lange Oskar 156
Kronopol SA 149	Laserowy alkomat 156
Kross SA 149	Laskowski Heliodor 157
Krotoski Jan 149	Laskowski Józef 157
K-Rudzki i Ska 149	Laskowski Zygmunt 157
Krüger und Matz 149	Lebiedziński Piotr 157
Krukowski Włodzimierz 150	Leia Display System 157
Krupiński Bolesław 150	Leja Edward 158
Krusche Benjamin 150	Leo Juliusz 158
Krwawicz Tadeusz 150	Leonowicz Marcin 158
Krwiobus 150	Leski Kazimierz 158
Kryszewski Marian 150	Lewicki Antoni 158
Krzanowski Tad 151	Lewitowicz Jerzy 159
Krzczkowski Konstanty 151	Libelt Karol 159
Krzyżkowski Stanisław 151	Liberkowski Janusz 159
Krzyminiewski Ryszard 151	Liefeldt Henryk 159
Kubicki Piotr 151	Liga Kobiet dla Pokoju i Wolności 159
Kuczalska-Reinschmidt Paulina 152	Liga Kobiet Galicji i Śląska 159
Kudelski Stefan 152	Liga Kobiet Pogotowia Wojennego 160
Kufel Emanuela 152	Liga Kobiet Polskich 160
Kuhn Stanisław 152	Liga Obrony Praw Człowieka i Obywatela 160
Kulczyk Grażyna 152	Liga Polska (Cieszkowskiego) 160
Kulczyk Investment 153	Liga Polska (Miłkowskiego) 160
Kulczyk Jan 153	Liga Pomocy Przemysłowej 161
Kulmatycki Włodzimierz 153	Liga Popierania Turystyki 161
Kumelowski Jerzy 153	Liga Pracy 161
Kunitzer Juliusz 153	Lilpop Wacław 161
Kuroniówka 154	Lilpop, Rau i Loewenstein SA 161

Linde Hubert Ignacy 162
 Lipiński Edward 162
 Lipkowski Józef 162
 Lipkowski Stanisław 162
 Lisiecki Kazimierz 162
 Liszka Oskar 163
 Litwinowicz Aleksander 163
 Lokomotywa parowa Pm36 163
 Loth Felicjan 163
 Lotnictwo wojskowe i jego rozwój 163
 Lotnicze Warsztaty Doświadczalne 164
 LPP SA 164
 Lubelska Wytwórnia Samolotów 164
 Lubomirski Andrzej 164
 Lubomirski Stanisław 164
 Lubomirski Zdzisław 165
 Ludkiewicz Seweryn 165
 Ludkiewicz Zdzisław 165
 Ludwiczak Antoni 165
 Ludwik 165
 Lugrotrawery typu B11
 Lutosławski Marian 166
 Lutowski Wojciech 166
 Luvena 166
 Luxtorpeda 166
 LWD „Szpak 4T” 167

 Ławeczki do ładowania telefonów 167
 Łazarkiewicz Szczepan 167
 Łazowski Jan 167
 Łągiewka Lucjan 167
 Łempicki Aleksander 168
 Łętowska Ewa 168
 Łopatto Edward 168
 Łopuszański Jan 168
 Łopuszański Jan 168
 Łopuszyński Wacław 169
 Łódzki Związek Eksportowy 169
 Łubieński Henryk 169
 Łubieński Józef 169
 Łubieński Józef 169
 Łubiński Mieczysław 170

 Łuczaj Łukasz 170
 Łucznik 170
 Łukasiewicz Ignacy 170
 Łukasiewicza wynalazek 170
 Łukaszewicz Leon 170
 Łuniewski Tymoteusz 171
 Łyskowski Mieczysław 171

 Mach Mateusz 171
 Machalski Henryk 171
 Maciejewski Adam 171
 Macura Adam 172
 Magistrala węglowa Śląsk – Gdynia 172
 Magnetofon „Nagra” 172
 Magnuski Henryk 172
 Majewski Stanisław 172
 Majewski Władysław 173
 Makowski Wacław 173
 Makrum [Zremb] Bydgoszcz 173
 Malinkiewicz Olga 173
 Malinowski Ernest 173
 Malinowski Tadeusz 174
 Małski Władysław 174
 Małopolska – Grupa Francuskich Towarzystw Naftowych i Handlowych w Polsce 174
 Mammobus 174
 Manczarski Stefan 174
 Mangel Krzysztof 175
 Manifest Lipcowy 175
 Manta 175
 Manteuffel-Szoegel Leon 175
 Marchlewski Leon 175
 Marciniec Bogdan 176
 Marcinkiewicz Józef 176
 Marcinkowski Karol 176
 Marczyński Romuald 176
 Maroszek Józef 176
 Martin Wiktor 177
 Maspex 177
 Maszkowski Rafał 177
 Maszt w Raszynie 177

Maślanka Marcin 177
 Maternowska Irena 178
 Matwin Władysław 178
 Matyjaszewski Krzysztof 178
 Mayer Karol 178
 Mazowiecki Tadeusz 178
 Mazur Józef 179
 Mazur Marian 179
 Mazur Stanisław 179
 Mazurkiewicz Jan 179
 Mąkosza Mieczysław 179
 mBank 180
 Medcom 180
 Media elektroniczne 180
 Media komercyjne 180
 Media publiczne 180
 Meissner Alfred 181
 Melex 181
 Mennica Państwowa w Warszawie 181
 Metoda „Echo” 181
 Metro w Warszawie 181
 Męczkowska Teodora 182
 Mękowski Ludwik 182
 mGenerator 182
 Miarka Karol 182
 Michalik Krzysztof 182
 Michalski Jerzy 183
 Michałowicz Mieczysław 183
 Michejda Franciszek 183
 Michejda Jan 183
 MiCOPM 183
 Miecznikowski Aleksander 184
 Mielczarski Romuald 184
 Mielęcki Andrzej 184
 Mielżyński Maciej 184
 Mierzejewski Henryk 184
 Międzyministerialna Komisja do spraw
 Motoryzacji Kraju 185
 Międzynarodowe Targi Poznańskie 185
 Międzynarodowe Targi Wschodnie we
 Lwowie 185
 Mikrus 185
 Mikulicz-Radecki Jan 185
 Mikuła Janusz 186
 Mikułowski-Pomorski Józef 186
 Miłobędzki Tadeusz 186
 Minikomputer K-202 186
 Minikomputer MKJ-28 186
 Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej Euro
 2012 186
 Misztal Franciszek 187
 Mks_VIR 187
 ML System 187
 Mobilne bankomaty 187
 mObywatel 187
 Moda i jej ewolucja w okresie międzywo-
 jennym 188
 Modernizacja codziennego ubioru 188
 Modernizacja w hutnictwie II Rzeczypo-
 spolitej 188
 Modrzejewski Rudolf (Ralph Modejski)
 188
 Modrzejów-Hantke. Zjednoczone Zakłady
 Górnictwo-Hutnicze SA 188
 Moes Fryderyk 189
 Mogilnicki Aleksander 189
 Mokate 189
 Mokrzejcki Zygmunt 189
 Mokrzycki Gustaw 189
 Moll Jan 190
 Moraczewska Zofia 190
 Morawski Tadeusz 190
 Morecki Adam 190
 Morozewicz Józef 190
 Most spawany na rzece Słudwi pod Łowi-
 czem 191
 Moszczeńska-Rzepecka Izabela 191
 Moszczyński Jan 191
 Moszczyński Wiesław 191
 Mościcka Michalina 191
 Mościcki Ignacy 192
 Mrajski Władysław 192
 MySpiroo 192
 Myśliwiec Karol 192

Nabelak Ludwik 192
 Nakonieczny Aleksander 193
 Nałkowska Zofia 193
 Narodowa Organizacja Kobiet 193
 Narodowe Centrum Badań i Rozwoju 193
 Narodowe Centrum Nauki 193
 Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska
 i Gospodarki Wodnej 194
 Narodowy Fundusz Ochrony Zdrowia 194
 Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006 194
 Narutowicz Gabriel 194
 NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Kom-
 puterowa) 194
 Natanson Edward 195
 Natorff Mieczysław 195
 Naukowo-Produkcyjne Centrum Półprze-
 wodników 195
 Nziemna telewizja cyfrowa DVB-T 195
 Nencki Marceli 195
 Nestorowicz Melchior 196
 Niebrój Tadeusz 196
 Niegolewski Władysław 196
 Nielubowicz Jan 196
 Niemczycki Zbigniew 196
 Niementowski Stefan 197
 Niepubliczne szkoły wyższe 197
 Niwiński Tadeusz 197
 nk.pl (nasza-klasa.pl) 197
 Noiszewski Kazimierz 197
 Nomarski Jerzy 198
 Nosowicz Andrzej 198
 Nowakowski Wojciech 198
 Nowicki Zygmunt 198
 Nowiński Wiesław 198
 Nowoczesna polityka zatrudnienia w latach
 trzydziestych XX wieku 199
 Nowoczesne ustawodawstwo pracy 199
 Nowoczesny transport lotniczy 199
 Nowosielski Stanisław 199
 Nowy Styl 199
 NSZZ „Solidarność” 200
 Obłój Józef 200
 Obowiązek szkolny 200
 Ochorowicz Julian 200
 Ochrona pracy kobiet i młodocianych 200
 Ogniwa fotowoltaiczne z perowskitów 201
 Ogólnopolska Konwencja Węglowa 201
 Ogólnopolski Związek Pielęgniarek i Położ-
 nych 201
 Ogrody jordanowskie 201
 Oknoplast SA 201
 Okolski Stanisław 202
 Okołów-Podhórski Zygmunt 202
 Okręgowa Komisja Egzaminacyjna 202
 Oksza-Orzechowski Tadeusz 202
 Olbrycht Jan 202
 Olimp Laboratories 203
 Olszak Feliks 203
 Olszewski Karol 203
 Olszewski Stanisław 203
 Olszewski Zygmunt 203
 Ołdakowski Kazimierz 204
 Omega Pilzno Godawski&Godawski 204
 Onet 204
 „Opiekun Społeczny” 204
 Opiekunowie społeczni 204
 OPTeam SA 205
 Optimus SA 205
 Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uni-
 wersytetu Robotniczego 205
 Organizacje kobiece w II RP 205
 ORLEN 205
 Orłowicz Mieczysław 206
 Orłowski Witold 206
 ORP Gawron 206
 Orzechowski Kazimierz 206
 Orzeszkowa Eliza 206
 Osadnictwo wojskowe 207
 Osiedla robotnicze przy fabrykach COP
 207
 Osiedle Banku Gospodarstwa Krajowego
 207

Osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych 207
 Ossowski Stefan 207
 Ostaszewski Adam 208
 Ostaszewski Józef 208
 Ostaszewski Stanisław 208
 Ostrowski Tadeusz 208
 Ostrowski Władysław 208
 Ostrzeniewski Aleksander 209
 Osuch Aleksander 209
 Ośmiogodzinny dzień pracy 209
 Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Elektroniki Próżniowej 209
 Ośrodki zdrowia i opieki 209
 Oświetlenie elektryczne 210
 Otwarte Fundusze Emerytalne 210
 Owsiak Jerzy 210

 Pachan Marian 210
 Paciorkiewicz Władysław 210
 Paciorkowski Jerzy 210
 Paczkomaty 211
 Paczoski Józef 211
 Paczyński Bohdan 211
 Pafawag 211
 Pakiet 2000 – PTPS 211
 Pakiet Obliczeń Produkcyjnych 212
 Pakulscy Bracia 212
 Palikot Janusz 212
 Pałac Prasy SA 212
 Panczakiewicz Stanisław 212
 Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin” 213
 Państwowa Komisja Wyborcza 213
 Państwowa Naczelna Rada Zdrowia (Państwowa Rada Zdrowia) 213
 Państwowa Rada Komunikacyjna 213
 Państwowa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga – BP 213
 Państwowa Wytwórnia Prochów i Materiałów Kruszących Pionki 214
 Państwowe Koleje Linowe 214
 Państwowe Wytwórnice Uzbrojenia 214
 Państwowe Zakłady Inżynierii 214
 Państwowe Zakłady Lotnicze – Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego Warszawska 214
 Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne 215
 Państwowy Bank Rolny
 Państwowy Instytut Eksportowy
 Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego 215
 Państwowy Zakład Higieny 215
 Paradowska-Szelągowska Anna 216
 Parki Naukowo-Technologiczne 216
 Parnas Jakub 216
 Paszkowski Stefan 216
 Patronat 216
 Pawiński Krzysztof 217
 Pawlak Andrzej 217
 Pawlak Zdzisław 217
 Pawlewski Bronisław 217
 Pawłowski Cezary 217
 PayPass 218
 PCC Rokita 218
 PC-Shell 218
 Peche Czesław 218
 Pełczyńska Wanda 218
 Penczek Stanisław 219
 Pendolino 219
 Peńsko Jerzy 219
 Pełowski Edward 219
 Pertkiewicz Marek 219
 Peryskop czołgowy 220
 PESA 220
 PESEL 220
 Piasecki Frank 220
 Piekara Arkadiusz 220
 Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski 220
 Pieńkowski Stefan 221
 Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce w Chrzanowie 221

Pietrak Rafał 221
 Pietruszewski Władysław 221
 Pietrzak Jerzy 221
 Pietrzyński Grzegorz 222
 Pilat Stanisław 222
 Pilch-Kowalczyk Jerzy 222
 Pimpicki Mieczysław 222
 Piotrowicka Fabryka Maszyn FAMUR 222
 Piotrowski Jan 223
 Piskorz-Nałęcki Jerzy 223
 PKS Polonus 223
 Plage i Laśkiewicz 223
 Plan Balcerowicza 223
 Plan Hausnera 224
 Plan stabilizacyjny 224
 Plan sześcioletni 224
 Plan trzyletni 224
 Plater Ludwik 224
 Plater-Zyberkówna Cecylia 225
 Platige Image 225
 Plebański Józef 225
 Pluciński Leon 225
 Pluta Maksymilian 225
 Płaca minimalna 226
 Płat polski 226
 Płoński Jan 226
 Płoszajski Jerzy 226
 Pniewski Jerzy 226
 Poczтовая Kasa Oszczędności 226
 Podkarpacki Bank Spółdzielczy 227
 Podlaska Wytwórnia Samolotów 227
 Podoski Roman 227
 Pohorecki Bolesław 227
 Polacy na Syberii 227
 Polacy w Gruzji 228
 Polar SA 228
 PolCard SA 228
 Politechnika Lwowska 228
 Politechnika Warszawska 228
 Polityka rodzinna 229
 Polkomtel SA 229
 Pollak Karol 229
 Pollycell 229
 Polmax 229
 Polpharma 230
 Polska Agencja Kosmiczna 230
 Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości 230
 Polska Agencja Telegraficzna 230
 Polska Akademia Nauk 230
 Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna (PAST) 231
 Polska Konwencja Węglowa 231
 Polski Bank Komunalny SA 231
 Polski Biały Krzyż 231
 Polski Czerwony Krzyż 231
 Polski Komitet Normalizacyjny
 Polski Związek Przemysłowców Metalowych 232
 Polskie Biuro Podróży „Orbis” 232
 Polskie cukrownie na Ukrainie 232
 Polskie Koleje Państwowe 232
 Polskie Linie Lotnicze LOT 232
 Polskie okręty desantowe 233
 Polskie przedwojenne konstrukcje samochodów 233
 Polskie Radio SA 233
 Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem 233
 Polskie Stowarzyszenie Równouprawnienia Kobiet 233
 Polskie sztuczne płucoserce 234
 Polskie szybowce 234
 Polskie Towarzystwo Ekonomiczne 234
 Polskie Towarzystwo Informatyczne 234
 Polskie trałowce 234
 Polskie Zakłady Optyczne SA 235
 Polskie Zakłady Philips SA w Warszawie 235
 Polskie Zakłady Skody SA w Warszawie 235
 Polskie żagłowce 235
 Poltreg Sp. z o.o. 235
 Pomianowski Karol 236

Pomian-Srzednicki Stanisław 236
 Pomoc Zimowa 236
 Ponikowska Maria 236
 Poniż Wenczesław 236
 Pontyfikat Jana Pawła II 237
 Popiwek 237
 Poplewski Roman 237
 Popowicz Maciej 237
 Popowski Tadeusz 237
 Porczyński Zbigniew 238
 Porozumienia sierpniowe 238
 Posner Stanisław 238
 Postęp techniczny w górnictwie 238
 Postęp w zakresie hotelarstwa w okresie międzywojennym 238
 Pośrednictwo pracy 239
 Pośrednictwo pracy w Galicji 239
 Potocki Paweł 239
 Powszechna Wystawa Krajowa 239
 Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych 239
 Poznański Bank Ziemi 240
 Poznański Izrael 240
 Poznański Maurycy 240
 Pożyczki ulenowskie 240
 „Praca i Opieka Społeczna” 240
 Prace nad przekazem telewizyjnym 241
 Pralka „Frania” 241
 Prasa w okresie międzywojennym 241
 Prauss Ksawery 241
 Prauss Stanisław 241
 Prawo do urlopów 242
 Prażmowski Adam 242
 Precht Witold 242
 Pregiel Ryszard 242
 Pręgowski Zdzisław 242
 Program czterech reform 243
 Program operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007–2013 243
 Program operacyjny Kapitał Ludzki 243
 Program operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 243
 Program premiera Ernesta von Koerbera rozwoju linii kolejowych i kanałów 243
 Program Rodzina 500 plus 244
 Program Rodzina na Swoim 244
 Prokom Software 244
 Prot (Berlinerblau) Jan 244
 Próby budowy publicznej służby zdrowia 244
 Próby wykorzystania gazu do napędu samochodów 245
 Prószyński Kazimierz 245
 Pruchnik Józef 245
 Prudential 245
 Prystorowa Janina 245
 Prywatyzacja 246
 Prywatyzacja w branży elektrotechnicznej 246
 Przanowski Stefan 246
 Przebudowa i elektryfikacja węzła warszawskiego 246
 Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego w Tychach 246
 Przegląd Gospodarczy 247
 Przegląd Ubezpieczeń Społecznych 247
 Przemysł Chemiczny Boruta SA 247
 Przemysł farmaceutyczny 247
 „Przemysł i Handel” 247
 Przemysł parowozowy 248
 Przemysł radiotechniczny w II Rzeczypospolitej 248
 Przemysł samochodowy w II Rzeczypospolitej 248
 Przemysł Tłuszczowy Schicht SA 248
 Przewodowski Andrzej 248
 Przybylski Czesław 249
 Przyłuski Jan 249
 Przysposobienie Wojskowe Kobiet 249
 Przyznanie kobietom praw wyborczych 249
 PSH Lewiatan 249
 Pszenicki Andrzej 250

PT-91 TWARDY 250
 Ptak Antoni 250
 PTK Centertel (Polska Telefonia Cyfrowa Centertel) 250
 Puchała Jacek 250
 Puławski Zygmunt 250
 Puzewicz Zbigniew 251
 Puzynianka Irena 251
 PZA „Loara” 251
 PZL M26 „Iskierka” 251
 PZL P-23 „Karaś” 251
 PZL Rzeszów Wytwórnia Silników 252
 PZL Świdnik 252
 PZL TS-11 „Iskra” 252
 PZL TS-8 „Bies” 252
 PZL Warszawska Wytwórnia Płatowców 252
 PZL WSK Mielec 253
 PZL-104 „Wilga” 253
 PZL-106 „Kruk” 253
 PZL-130 „Orlik” 253
 PZL-37 „Łoś” 253
 PZL-44 „Wicher” 254
 PZL-49 „Miś” 254

 Raczyński Aleksander 254
 Raczyński Stefan 254
 Rada Nauk Ścisłych i Stosowanych 254
 Rada Społeczna przy Prymasie Polski 255
 Radary rodziny „Nysa” 255
 Radio „Solidarność” 255
 Radio Maryja 255
 Radioodbiornik „Pionier” 255
 Radlińska Helena 256
 Radwan Maciej 256
 Radwar 256
 Rafineria w Drohobyczu 256
 Rapacki Marian 256
 Rauszer Zdzisław 257
 Rayski Ludomir 257
 Reaktory jądrowe „Ewa” i „Maria” 257
 Reczyński Czesław 257

 Reforma edukacji z 1999 257
 Reforma emerytalna z 1999 258
 Reforma jędrzejowiczowska 258
 Reforma rolna 258
 Reforma samorządowa 258
 Reforma skarbowo-walutowa Władysława Grabskiego 258
 Regionalne porty lotnicze 259
 Regionalny program operacyjny 259
 Reichstein Tadeusz 259
 Rejewski Marian 259
 Religa Grzegorz 259
 Religa Zbigniew 259
 Rencki Roman 260
 Retinger Józef 260
 Ręczny wykrywacz min (Polish mine detector Mark I) 260
 Rieger Roman 260
 Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci 260
 Roboty publiczne 261
 Rodowicz Stanisław 261
 Rodziewicz Włodzimierz 261
 Rogalski Stanisław 261
 Rogoyski Kazimierz 261
 Rolbiecki Jan 262
 Romer Witold 262
 Romocki Paweł 262
 Ronikier Adam 262
 Rońda Jacek 262
 Rose Adam 263
 Rose Maksymilian 263
 Rosikoń Antoni 263
 Rosinkiewicz Kazimierz 263
 Rosner Aleksander 263
 Rotblat Józef 264
 Rothert Aleksander 264
 Rowid Henryk 264
 Rozwadowski Florestan 264
 Rozwadowski Tadeusz 264
 Rozwój infrastruktury miejskiej

- Rozwój kolejnictwa w niepodległej Polsce 265
- Rozwój kultury masowej w okresie międzywojennym 265
- Rozwój oświaty sanitarnej na ziemiach polskich przed 1914 265
- Rozwój polskiego przemysłu zbrojeniowego (1918-1939) 265
- Rozwój radiofonii 266
- Rozwój sieci telefonicznej w okresie międzywojennym 266
- Rozwój sportu w okresie międzywojennym 266
- Rozwój transportu miejskiego w okresie międzywojennym 266
- Rozwój turystyki w okresie międzywojennym 266
- Różański Henryk 267
- Różycki Jerzy 267
- Rubinowicz Wojciech 267
- Ruch abstynencki 267
- Ruch harcerski 267
- Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela 268
- Rudawski Tadeusz 268
- Rudlicki Jerzy 268
- Rumbowicz Witold 268
- Ruśkiewicz Tomasz 268
- Rut Tadeusz 269
- Rutkowski Maksymilian 269
- RWD 269
- RWD-9S 269
- Rybczyński Mieczysław 269
- Rybiński Kazimierz 270
- Rychliński Stanisław 270
- Rychnowski Franciszek 270
- Rychter Józef 270
- Rylke Aleksander 270
- Rymkiewicz Bronisław 271
- Ryżko Stanisław 271
- Rząd Tadeusza Mazowieckiego 271
- Rzązewski Kazimierz 271
- Rzecznik Praw Dziecka 271
- Rzecznik Praw Obywatelskich 272
- Rzepa Stanisław 272
- Sabat Bronisław 272
- Saks Stanisław 272
- Samoloty myśliwskie Puławskiego 272
- Samoloty RWD 273
- Samorząd terytorialny 273
- Samsonowicz Jan 273
- Samulski Seweryn 273
- Sapała Stanisław 273
- Sapieha Eustachy Kajetan 274
- Sapieha Leon 274
- Saule Technologies 274
- Sądy pracy 274
- Sądy ubezpieczeń społecznych 274
- Schally Andrzej 275
- Scheibler Karol 275
- Scheibler Karol jr. 275
- Schramm Hilary 275
- Sczaniecka Emilia 275
- Sejm kontraktowy 276
- Sejm Krajowy 276
- Sejm Ustawodawczy 276
- Sell Marek 276
- Selvita 276
- Semikontenerowce 277
- Sendzimir Tadeusz 277
- Sieci kanalizacyjne na ziemiach polskich 277
- Sieczkowski Józef 277
- Siedlanowski Marcei 277
- Siemiątkowski Sebastian 278
- Siemionow Maria 278
- Sieprawski Władysław 278
- Sierpiński Wacław 278
- Siła i Światło SA 278
- Siłownia wiatrowa Piskorza 279
- Simon Gustaw 279
- Sipowicz Aleksander 279
- Sitowski Ludwik 279

Skarboferm. Polskie Kopalnie Skarbowe
 na Górnym Śląsku 279
 Skarżyński Henryk 280
 Skarżyński Stanisław 280
 Skawiński Piotr 280
 Skłodowska- Curie Maria 280
 Skoczowski Stanisław 280
 Skrzypiński Jan 280
 Slidepad 281
 Słania Czesław 281
 Słonimski Chaim 281
 SM Mlekovita 281
 Smartpharma 281
 Smoleński Kazimierz 282
 Smoliński Adam 282
 Smoluchowski Marian 282
 Smyk 282
 Sokolnicki Gabriel 282
 Sokołowski Stanisław 283
 Sokołów SA 283
 Sokulski Franciszek 283
 Solaris 283
 Solaris Bus & Coach SA 283
 Solorz-Żak Zygmunt 284
 Sołtyk Tadeusz 284
 Space is more 284
 Specjalistyczne czasopisma naftowe
 w Galicji 284
 Specjalna strefa ekonomiczna 284
 Spin out 285
 Spirytusowe mieszanki napędowe 285
 Spława-Neyman Jerzy 285
 Spółdzielczość kredytowa w zaborze
 pruskim 285
 Spółdzielczość mieszkaniowa 285
 Spółdzielczość spóżywców 286
 Spółdzielnia Pracy „Muszynianka” 286
 Spółdzielnia socjalna 286
 Spółdzielnia zdrowia w Markowej 286
 Spółka Łukasiewicz – Trzecieski – Klobas-
 sa 286
 SS „Sołdek” 287
 Stachiewicz Wacław 287
 Stacje opieki nad matką i dzieckiem 287
 Staffel Izrael 287
 Stalexport Autostrada Małopolska 287
 Stamatello Henryk 288
 Staniszevska Anna 288
 Starak Jerzy 288
 Starczewski Jan 288
 Starostecki Julian 288
 Start-up 289
 Statki - bazy przetwórstwa rybnego 289
 Stecki Konstanty 289
 Steczkowski Jan Kanty 289
 Stefanowska Michalina 289
 Stefczyk Franciszek 290
 Steffen Jan 290
 Stern Abraham 290
 Sternfeld Ary 290
 Stępiński Władysław Zygmunt 290
 Stępniewski Wiesław 291
 Stocznia Gdańska 291
 Stocznia Gdynia 291
 Stodulski Jarosław 291
 Stokłosa Henryk 291
 Stomil SA 292
 Stowarzyszenie Inżynierów i Techników
 Województwa Śląskiego 292
 Stowarzyszenie Kupców Polskich 292
 Stowarzyszenie Mechaników Polskich
 z Ameryki SA 292
 Stowarzyszenie Nauczycielek w Krakowie
 292
 Stowarzyszenie Opieki nad Niezatrud-
 nioną Młodzieżą 292
 Stowarzyszenie Równouprawnienia Ko-
 biet w Suwałkach 293
 Stowarzyszenie Uprawnienia Kobiet 293
 Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemia-
 nek 293
 Strasz Maksymilian 293
 Strategia dla Polski 293

- Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju 294
- Strąpoć Henryk 294
- Strefa Schengen 294
- Strójwąg Stanisław 294
- Strupiński Włodzimierz 294
- Struszyński Marcelei 295
- Struszyński Wacław 295
- Stryjeński Aleksander 295
- Strzelecki Edmund 295
- Studniarski Jan 295
- Suburbanizacja 296
- Sucharda Edward 296
- Sucheni Józef 296
- Suchowiak Władław 296
- Sukcesy w szybownictwie i baloniarstwie 296
- Suligowski Anastazy 297
- Sułowski Tadeusz 297
- Supiński Józef 297
- Supniewski Janusz 297
- Surma Marian 297
- SUW 2000 298
- Suwalski Ryszard 298
- Sycz Andrzej 298
- Syndykat Emigracyjny SA 298
- Syndykat Polskich Hut Żelaznych sp. z o.o. 298
- Synthos 299
- Szafer Władysław 299
- Szal Jan 299
- Szamarzewski Augustyn 299
- Szarski Marcin 299
- Szczecińska Fabryka Motocykli 300
- Szczeniowski Szczepan 300
- Szczepanik Jan 300
- Szczepanowski Stanisław 300
- Szczepkiewicz Jerzy 300
- Szczerbowski Antoni 301
- Szczylik Cezary 301
- Szelągowski Franciszek 301
- Szenajch Władysław 301
- Sześćcioletni plan rozbudowy Polskich Sił Zbrojnych 301
- Szewalski Robert 302
- Szkłarski Ludger 302
- Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego 302
- Szkoła Główna Handlowa w Warszawie 302
- Szkoła Rolnicza w Dublanach 302
- Szkoła Rolnicza w Żabikowie 303
- Szlachetna Paczka 303
- Szlenkierówna Zofia 303
- Szłudrzyński Józef 303
- Szpotański Kazimierz 303
- Sztuczny kauczuk (ker) 304
- Szturm de Sztrem Edward 304
- Szturm de Sztrem Tadeusz 304
- Szujski Władysław 304
- Szukiewicz Wacław 304
- Szulkin Paweł 305
- Szuniewicz Wacław 305
- Szybowcowy Zakład Doświadczalny w Bielsku-Białej 305
- Szydłowski Marian 305
- Szymaniak Piotr 305
- Szymanowski Wacław 305
- Szymański Julian 306
- Szymkiewicz Aleksander 306
- Szymonowicz Władysław 306
- Szymura Jerzy 306
- Szypowski Jan 306
- Szysko Stanisław 307
- Światopełk-Czetwertyński Edward 307
- Świątecki Władysław 307
- Świerczyński Rudolf 307
- Święcicki Heliodor 307
- Świętochowski Ryszard 308
- Świętosławski Wojciech 308
- Świtalski Mariusz 308
- Tanie linie lotnicze 308
- Tański Czesław 308

- Tański Tadeusz 308
Targowski Andrzej 309
Tarnobrzski Okręg Siarkowy 309
Tarski Alfred 309
Taszner Emil 309
Teisseyre Jerzy 310
Tele-Fonika Kable 310
Telemedycyna 310
Telewizja Polsat 310
Teliga Jerzy 310
Ten Square Games 311
Teodorowicz Adam 311
Terlikowski Feliks 311
Tillinger Tadeusz 311
Tischner Józef 311
Toeplitz Teodor 312
Tołłoczko Ludwik 312
Tołłoczko Tadeusz 312
Tołwiński Tadeusz 312
Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu 312
Tomicki Józef 312
Tonsil 313
Towarzystwa ubezpieczeniowe na ziemiach polskich 313
Towarzystwo Aero 313
Towarzystwo Aerolot 313
Towarzystwo Akcyjne Browaru Parowego i Fabryki Sztucznego Łodu p.f. Habermusch i Schiele 313
Towarzystwo Akcyjne Fabryk Metalowych pod firmą „Norblin, Bracia Buch i T. Werner” w Warszawie 314
Towarzystwo Akcyjne Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” 314
Towarzystwo Akcyjne WYROBÓW Bawełnianych I. K. Poznański 314
Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żyrardowskich 314
Towarzystwo budownictwa społecznego 314
Towarzystwo Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane Kasprowy Wierch 315
Towarzystwo Czytelni Ludowych 315
Towarzystwo Ekonomistów i Statystyków Polskich 315
Towarzystwo Kooperatystów 315
Towarzystwo Kopalń i Zakładów Hutniczych Sosnowieckich 315
Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Królestwie Polskim
Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa 316
Towarzystwo Kursów Naukowych 316
Towarzystwo Naukowe Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego 316
Towarzystwo Naukowe Warszawskie 316
Towarzystwo Naukowe we Lwowie 316
Towarzystwo Osiedli Robotniczych 317
Towarzystwo Oświaty Ludowej 317
Towarzystwo Pedagogiczne w Poznaniu 317
Towarzystwo Politechniczne we Lwowie 317
Towarzystwo Pomocy Naukowej dla Dziewcząt Polskich 318
Towarzystwo Przyjaciół Dzieci 318
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu 318
Towarzystwo Przyjaciół Wzajemnego Poczucia się i Opieki nad Dziećmi „Warta” 318
Towarzystwo Reasekuracyjne Warta SA 318
Towarzystwo Robotnic Fabrycznych 319
Towarzystwo Rolnicze 319
Towarzystwo Rozwoju Ziemi Wschodnich 319
Towarzystwo Salezjańskie 319
Towarzystwo Szkoły Ludowej 319
Towarzystwo Tatrzańskie 320
Towarzystwo Techników Naftowych 320

- Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego 320
- Towarzystwo Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich 320
- Tramiel Jack 320
- Tramwaj elektryczny 321
- Tramwaj konny 321
- Trechciński Roman 321
- Trigger Composites 321
- Trójkąt bezpieczeństwa 321
- Tróźaborowe zjazdy kobiet 322
- Trybunał Konstytucyjny 322
- Trybunał Stanu 322
- Tryliński Władysław 322
- Trzaska, Evert i Michalski 322
- Trzciński Juliusz 323
- Trzebiński Józef 323
- Trzeci sektor 323
- Trzecieśki Tytus 323
- TS-16 „Grot” 323
- Tucholski Tadeusz 324
- Tułodziecka Aniela 324
- Tułodziecka Zofia 324
- Tułodziecki Stanisław 324
- Tur Jan 324
- Turzyma Maria 325
- Tusk Donald 325
- Twardowski Kazimierz 325
- Tworzenie ośrodków zdrowia 325
- Tyczyński Stanisław 325
- Tymczasowy Komitet Doradczo-Naukowy 326
- Tyszkiewicz Dorota 326
- Tyszkiewicz Stefan 326
- Ubezpieczalnie społeczne 326
- Ubezpieczenia rodzinne 327
- Ubezpieczenia społeczne 327
- Ubezpieczenie społeczne rolników 327
- Układy zbiorowe pracy 327
- Ulam Stanisław 327
- Umasowienie szkolnictwa wyższego 328
- Unia (Koło Ziemianek w Kobryniu) 328
- Unia Polskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego 328
- Unia Związków Spółdzielczych w Polsce 328
- Unifikacja sieci kolejowej 328
- Unitra-Rzeszów 329
- Uniwersytet Latający 329
- Upowszechnienie artykułów gospodarstwa domowego 329
- Upowszechnienie lamp naftowych 329
- Urbanizacja 329
- Ursus 330
- Ursus Ekovolt 330
- Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów 330
- Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej 330
- Ustawa o publicznej służbie zdrowia 330
- Ustawa o samorządzie gminnym 330
- Ustawa o samorządzie powiatowym 331
- Ustawa o samorządzie województwa 331
- Ustawa o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia 1924 331
- Ustawa scaleniowa 331
- Uzdrowiska 331
- Vetulani Tadeusz 332
- Virtu 332
- Vis 332
- Wachholz Leon 332
- Wachowiak Stanisław 332
- Wakar Włodzimierz 333
- Wakulski Franciszek 333
- Walawski Julian 333
- Waligórski Aleksander 333
- Walka między Łodzią a Moskwą 333
- Walter Henryk 334
- Walter Mariusz 334
- Wałęsa Lech 334

Wandycz Damian 334
 Warnerke Leon 334
 Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa 335
 Warszawska Spółka Akcyjna Budowy Parowozów 335
 Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności 335
 Warszawskie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych SA 335
 Warszawskie Zakłady Telewizyjne 335
 Warsztaty Szybowcowe w Warszawie 336
 Warsztaty Szybowcowe we Lwowie 336
 Wasiutyński Aleksander 336
 WASKO SA 336
 Waśniewska Eugenia 336
 Wawrzyniak Piotr 337
 WB Electronics 337
 Wedel Emil SA 337
 Weigl Rudolf 337
 Wejchert Jan 337
 Wellisz Leopold 338
 Wenda Tadeusz 338
 Werner Stanisław 338
 Wertenstein Ludwik 338
 Wesołowska Cecylia 338
 Wędrychowski Jerzy 338
 Węglarz Jan 339
 Węglowski Romuald 339
 Węgrzynowski Tadeusz 339
 White Eagle Aviation 339
 Wiatrak Wiesław 339
 Wieleżyński Marian 340
 Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy 340
 Wielkopolska Wytwórnia Samolotów „Samolot” 340
 Wielton 340
 Wierzicki Andrzej 340
 Wierzejewski Ireneusz 341
 Wierzejski Witold 341
 Więckowski Stanisław 341
 Wigura Stanisław 341
 Wilczek Mieczysław 341
 Wileński Bank Ziemi SA 342
 Wileńskie Towarzystwo Opieki nad Dziećmi 342
 Wilniewicz Piotr 342
 Wincenciak Stanisław 342
 Wirtualna Polska 342
 Wiskord Szczecin 343
 Witoszyński Czesław 343
 Wnęk Jan 343
 Wodociągi miejskie na ziemiach polskich przed 1914 roku 343
 Wojcicki Susane 343
 Wojskowe instytuty badawcze 344
 Wojskowe Zakłady Elektroniczne SA 344
 Wojtkowski Maciej 344
 Wolfke Mieczysław 344
 Wolna Wszechnica Polska 344
 Wolski Wacław 345
 Wolszczan Aleksander 345
 Wołowski Ludwik 345
 Woyciechowski Andrzej 345
 Woynarowski Marek 345
 Wozniak Steve 346
 Wóycicki Aleksander 346
 Wrzęlewicz Władysław 346
 Wróblewski Zygmunt 346
 WSK M06 (125) 346
 Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych SA 347
 Wybory prezydenckie 1990 347
 Wydział Krajowy w Galicji 347
 Wyjście wojsk rosyjskich z Polski 347
 Wyrobek Zygmunt 347
 Wyrzykowski Kazimierz 348
 Wysocki Czesław 348
 Wytwórnia Balonów i Spadochronów 348
 Wytwórnia Radiotechniczna AVA 348
 Wyższe Kursy dla Kobiąt w Krakowie 348
 WZT 348

Zagajewski Tadeusz 349
 Zakaz pracy dzieci 349
 Zakład Metariałów Magnetycznych „Polfer” 349
 Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych 349
 Zakład Ubezpieczeń Społecznych 349
 Zakłady Amunicyjne Pocisk SA 350
 Zakłady Azotowe w Mościcach 350
 Zakłady Cegielskiego w Poznaniu 350
 Zakłady Chemiczne Organika w Malborku 350
 Zakłady Elektroniczne ELWRO we Wrocławiu 350
 Zakłady Grohmana 351
 Zakłady Hohenlohe SA 351
 Zakłady Ludwika Geyera w Łodzi 351
 Zakłady Południowe w Stalowej Woli 351
 Zakłady Precyzyjno-Mechaniczne Mera-Błonie 351
 Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” Szczecin 352
 Zakłady Radiowe „Radmor” 352
 Zakłady Scheiblera 352
 Zakrzewska Maria 352
 Zakrzewski Janusz 353
 Zakrzewski Konstanty 353
 Zaleski Kazimierz 353
 Zalewska Agnieszka 353
 Zalewski Władysław 353
 Zalinski Edmund 353
 Załęski Edmund 354
 Zamoyski Andrzej 354
 Zaniewski Zbigniew 354
 Zaorski Jan 354
 Zasada Sobiesław 354
 Zastal 355
 Zastosowanie gazu ziemnego w hutniczych piecach martenowskich 355
 Zawadzki Józef 355
 Zawadzki Władysław 355
 Ząbek Mirosław 355
 Zbierański Czesław 356
 Zbiorowe Kasy Sieroce 356
 Zbrozek Jerzy 356
 Zdanowski Juliusz 356
 Zdebska Eugenia 356
 Zdziechowski Jerzy 357
 Zeh Jan 357
 Zelmer 357
 Zeńczak Marian 357
 ZETO 357
 Zeyland Janusz 358
 Zglenicki Witold 358
 Zieleniewski Edmund 358
 Zieleniewski Leon 358
 Zieleniewski Ludwik 358
 Zieliński Józef 359
 Zieliński Stanisław 359
 Ziemstwo Kredytowe w Poznaniu 359
 Zienkowicz Wiktor 359
 Zjazd dotyczący zagadnień ekonomicznych i praw kobiet w Warszawie (1891) 359
 Zjazdy kobiet 360
 Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze SA 360
 Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych na Rzeszę Niemiecką 360
 Zjednoczenie Przemysłu Elektrotechnicznego i Teletechnicznego „Unitra” 360
 Zjednoczenie Przędzalników 360
 Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych RP Rzeczypospolitej Polskiej 361
 Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach 361
 Zjednoczone Zakłady Rowerowe „Romet” 361
 Złamanie tajemnicy niemieckich maszyn szyfrujących 361
 Złoty 361
 Znaniecki Florian 362
 Zniczomaty 362

Zniesienie granicy celnej między Rosją
a Królestwem Polskim 362
Zrzeszenie Inteligencji Ludowej i Przyja-
ciół Wsi 362
Zrzeszenie Lekarek Polskich 362
Zuber Rudolf 363
Zweig Ferdynand 363
Związek Fabrykantów Relsowych 363
Związek Kopalń Górnośląskich Robur Sp.
z o.o. 363
Związek Miast Polskich 363
Związek Polski Równouprawnienia Kobiet
364
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet 364
Związek Równouprawnienia Kobiet we
Lwowie 364
Związek Spółdzielni Spożywców RP „Spo-
łem” 364
Związek Zawodowy Kobiet Polskich Pra-
cujących w Handlu i Biurowości 364
Związki zawodowe na ziemiach polskich
przed 1914 365

Związki zawodowe w okresie międzywo-
jennym 365
Zwiśłocki Józef 365
Zwiśłocki Tadeusz 365
Zyblikiewicz Mikołaj 365
Zygalski Henryk 366
Zygmund Antoni 366

Żegleń Kazimierz 366
Żegluga Polska 366
Żenczykowski Wacław 366
Żenkiewicz Jerzy 367
Żernicka-Goetz Magdalena 367
Żłobki fabryczne 367
Żmichowska Narcyza 367
Żniwiarka Tymienieckiego i Kaczyńskie-
go 367
Żupański Jan Konstanty 368
Żurek Wojciech 368
Żurowski Florian (Florian Von Zurowski) 368
Żychliński Antoni 368
Żymełka Krystian 368
Żytkow Anna 369

